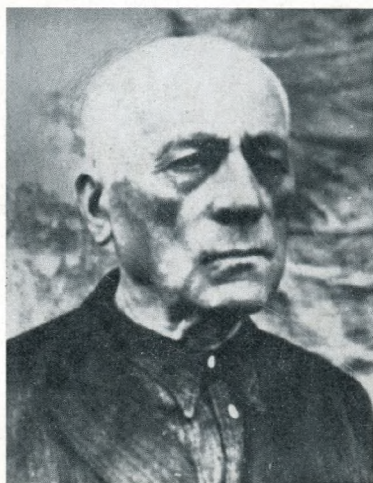

NEMARUS MIRTINGASIS

Arkivyskupas
Teofilius
Matulionis

DR. KAZYS BENTUS
ARCHIVAS

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

PRANAS GAIDA

ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS
MATULIONIS

ROMA 1981

ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS MATULIONIS

NEGĖSTANTIEJI ŽIBURIAI
(LUMIÈRES QUI DEMEURENT)

Redaguoja kun. Antanas Liuima, S. J.

VI tomas

Pranas Gaida

NEMARUS MIRTINGASIS

Arkivyskupas Teofilius Matulionis
GANYTOJAS, KALINYS, KANKINYS IR LAIMĖTOJAS

L'Immortel archevêque Théophile Matulionis
Pasteur, prisonnier, martyr et vainqueur

(Résumé, p. 343)

(Summary, p. 345)

Arkivyskupas Teofilius Matulionis. (1873.VII.4-1962.VIII.20).

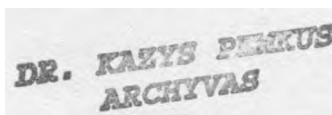
LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

PRANAS GAIDA

NEMARUS MIRTINGASIS

ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS
MATULIONIS

GANYTOJAS, KALINYS, KANKINYS IR LAIMĖTOJAS

R O M A

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija
Piazza della Pilotta 4

1981

Autoriui besąlygiškai reikalaujant netaisyti jo teksto, teko palikti jo įvestuosius naujadarus bei kalbos ir rašybos naujoves. Tai paliekama autoriaus atsakomybei. Taip pat datų ir tikrinių daiktavardžių netikslumai.

A. Liūma, S. J.,
Negėstančių Žiburių redaktorius

IVADINIS ŽODIS

Velionies arkivyskupo Teofiliaus Matulionio asmuo sušvito Lietuvos gyvenime labai savita šviesa, kuri pasklido ne tik Lietuvos, Latvijos, Rusijos žemėse, bet ir už Atlanto vandenyno, ypač Šiaurės Amerikoje, kur nuo seno yra įsikūrusi gana gausi lietuvių išeivija. Toji šviesa buvo ne mokslinė, ne politinė, ne valstybinė, o asmeninė, moralinė, spindinti krikščioniškomis vertybėmis. Ji išsikristalizavo ilgoje kančioje ir atskleidė žmogų, tyliai, ryžtingai einantį erškėčių keliais, bet matantį plačiąją gyvenimo viziją, kurios galutiniame horizonte spindi nenugalima Gėrio pergalė.

Tie Velionies žingsniai per konkretų gyvenimą buvo tokie žmogiški, tokie taurūs ir tokie spalvingi, kad juos mačiusieji bei stebėjusieji negalėjo tylėti. Dėl to ir atsirado ši monografija kaip anų žingsnių liudijimas. Jos medžiaga buvo telkiama per daugelį metų abiejose Atlanto pusėse — Europoje ir Amerikoje. Žinoma, daugiausia jos buvo sutelkta Lietuvoje. Istorikas kun. dr. J. Stakauskas žymią jos dalį surinko iš paties arkiv. T. Matulionio. Gana daug jos sutelkė N. N. ir parašė net dviejų versijų epizodinio pobūdžio darbą, kurio rankraštis pasiekė šių eilučių autorių, gyvenantį už Lietuvos ribų ir taip pat surinkusį nemažai medžiagos apie arkiv. T. Matulionį. Apdorojus visą turimą medžiagą, išėjo štai ši monografija, kuri vis dėlto į pilnumą negali pretenduoti. Padaryta, kas šiame laikotarpyje buvo įmanoma.

Nors viešumon išeina tik vienas šios monografijos autorius, tačiau autorinė atsakomybė tenka ne jam vienam — antrasis autorius, gyvenęs Lietuvoje, šiuo metu negalėjo būti paskelbtas. Taigi autorinė šio darbo atsakomybė priklauso dviem asmenim, o visa redakcinė atsakomybė — tik šią pratarbę pasirašiusiam.

Šis darbas yra suskirstytas į tris dalis. Pirmojoje dalyje iškeliamas reljefinis arkivyskupo T. Matulionio vaizdas, nušviestas įvairiais požiūriais pagal visą turimą medžiagą. Antrojoje dalyje pateikiami Velionį pažinusių bei artimų liudininkų pasisakymai ir atsiminimai. Trečiojoje dalyje sudėti būdingesnieji Velionies laišakai. Pastarosios dvi dalys įvairiomis detalėmis papildo pirmąją dalį, kurioje arkiv. T. Matulionis iškyla apibendrintų bruožų vaizdu. Tiesa, ir antrojoje, ir trečiojoje dalyje yra pasikartojimų, kurių būtų buvę galima išvengti viską inkorporavus į pirmąją dalį ir sudarius grynai vientisą veikalą, bet tuo atveju būtų nukentėjusi

ir dokumentinė, ir reljefinė pusė. Būtų išnykę daug detalių, kurios išliko dabar laiškuose ir įvairiuose atsiminimuose. Antroje dalyje sudėti atsiminimai yra dokumentinio pobūdžio, ir jų atsisakymas būtų nuostolingas, juoba, kad galvojama apie būsimą Velionies beatifikaciją bei kanonizaciją. Be to, liudijimai apie Velionį turi savitą svorį, kuris išnyktų bendrame vaizde.

Arkiv. T. Matulionis yra parašęs daug laiškų, kuriuose ryškiai atspindi asmeninis jo gyvenimas pilkoje kasdienybėje. Nevisi jo laiškai išliko. Be to, dėl suprantamų priežasčių, nubuvo įmanoma surinkti visus išlikusius jo laiškus. Iš turimų laiškų buvo atrinkti tiksliai būdingesnieji, turintieji platesnės reikšmės. Jie gražiai papildo bendrąjį Velionies vaizdą.

Atiduodamas ši darbą į skaitytojų rankas, reiškiu gilią padėką visiems Lietuvoje ir išeivijoje, kurie kuo nors prisidėjo prie jo atsiradimo ir išleidimo.

Kun. Pr. Gaida - Gaidamavičius

T U R I N Y S

Įvadinis žodis	vii

Pirmoji dalis

KUNIGAS - VYSKUPAS - KANKINYS

I. Tėviškės aplinkoje	3
Teofiliaus Matulionio tėvai	3
Jurgio Matulionio šeima	5
Teofilius Matulionis mokosi	7
Petrapilio kunigų seminarijoje	8
II. Kunigo keliais	11
Varaklianų parapijos vikaras	11
Bikavos parapijos klebonas	12
Vikaras Petrapilyje	18
Klebonas už Nevos vartų	19
Revoliucijos sukuriuose	21
III. Vyskupo erškėčiai ir džiaugsmas	37
Kunigas Teofilius Matulionis — vyskupas	37
Antras suėmimas, įkalinimas ir ištrėmimas	38
Maskvos derybos su Lietuva	46
Laisvoje tėvynėje	50
Laisvajame pasaulyje	58
Darbas Lietuvoje, žvilgsniai Rusijon	75
IV. Kaišiadorių vyskupijos ordinaras	81
Vyskupija be vyskupo	81
Vyskupo Kuktos įpėdinis	82
Kasdieninė sielovada	90
Antroji sovietinė okupacija	97
Raštas sovietinei valdžiai	102
Lietuvos vyskupų žodis	111
Ganytojo domesys regėtojomis	117
V. Vėl sovietiniuose kalėjimuose	127
Trečią kartą NKVD rankose	127
Vladimiro kalėjime	129
Invalidų namuose Mordovijoje	139

VI. Tremtinys savoje tėvynėje	141
Kaišiadorių vyskupas ir valdytojai.....	141
Gyvenimas Birštone	147
Tremtinys Šeduvoje	152
Žemiškosios kelionės pabaiga	159

Antroji dalis

SPAUDA IR LIUDININKAI APIE VELIONĮ

I. Kitataučių ir lietuvių spaudos balsai	167
Tris kartus numarintas	167
Velionies įvertinimas pasaulio spaudoje	171
Lietuvių spaudos žvilgsnis	173
Sovietinės spaudos pažiūra	179
II. Liudininkų atsiminimai	185
Didvyriškasis vyskupas	185
Kada nors jis pagarsės kaip šventasis	196
Jaudinantis susitikimas Latvijos pasienyje	202
Dvelkianti asmens charizma	204
Jis mirė už tikėjimą	206
Kunigo centras yra šventovė, o ne ūkis	209
Gera mums čia būti... ..	210
Savo pergyvenimus nutylėdavo	213
Čia esi tiktai daiktas	214
Taip atrode parapijiečiams	216
Tai šventas žmogus - visuotinė nuomonė	218
Šventas žmogus ir tikėjimo kankinys	220
III. Trumpesni pasisakymai	223

Trečioji dalis

VYSKUPO MATULIONIO LAIŠKAI

I. Kunigui Vincentui Dainiui	233
II. Broliams ir brolienei	245
III. Kunigui Jonui Pilikai	275
IV. Prelatui Juozui Labukui-Matulaičiui	315
V. Tautiečiui Anglijoje	327
Užsklanda: Pralaimėjusio triumfas	329

Priedai	337
1. Arkiv. T. Matulionio gyvenimo ir jo aplinkos chronologija.....	337
2. Sovietinės valdžios nubausti Kaišiadorių vyskupijos kunigai (1944-1962)	340
3. Šiam darbui panaudoti šaltiniai ir literatūra	341
Résumė	343
Summary	345
Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė	347

PIRMOJI DALIS

KUNIGAS - VYSKUPAS - KANKINYS

Tėviškės aplinkoje
Kunigo keliais
Vyskupo erškėčiai ir džiaugsmai
Kaišiadorių vyskupijos ordinaras
Vėl sovietiniuose kalėjimuose
Tremtinys savoje tėvynėje

I. TĖVIŠKĖS APLINKOJE

1. Teofiliais Matulionio tėvai

Gal dar XVIII šimtmečio pabaigoje ir neabejotinai XIX šimtmečio pačioje pradžioje Žibėčių kaime, Aluntos parapijoje, gyveno paprastų ūkininkų šeima — Marcijonas Matulionis su savo žmona Jieva Telksnyte. Jie išaugino keturis sūnus — Joną, Adomą, Matą, Jurgį ir dvi dukteris — Oną ir Barborą.

Jonas buvo nuėjęs užkuriomis į Spiečiūnų kaimą (Skiemonių par.), veddamas Uršulę Stripeikytę. Jų šeima buvo gausi vaikais, bet beveik visi išmirė, būdami dar kūdikiais ; liko tik dvi dukterys, kurių Uršulė ištekėjo į Trakinių k. (Kurklių par.) už Mykolo Pilkos (jos sūnus — kun. Jonas Pilka, g. 1917 m.), kita — Anastazija (šeimoje ji buvo vienuoliktoji) — į Spiečiūnų kaimą už Balaišio (jos anūkas — kun. Bronislovas Balaišis, g. 1933 m.). Jų tėvas Jonas Matulionis sirgo nervais ; kartą, eidamas į Debeikių šv. Jono atlaidus, nukrito nuo liepto ir prigėrė Rubikių ežere, netoli Klykūnų kaimo.

Adomo pirmosios žmonos Raškevičiūtės (Skiemonių par.) duktė Joana, vėliau Kraujalienė, ir sūnus Alfonsas atsidūrė Amerikoje. Vyskupas Teofilius buvo su Joana susitikęs Čikagoje 1935 m. Ji turėjo dukterį Leliją, g. 1920 m., ir sūnų Otoną, g. 1924 m. Su savo antrąja žmona Vijeikyte iš Baltašavos k., Skiemonių par., Adomas turėjo gausią šeimą.

Matas buvo vedęs kitą Raškevičiūtę (Adamienės seserį), gyveno ir mirė Žibėčių kaime. Jų vaikai — Vladas, Stefanija (buvo netekėjusi, nušauta II D. karo metu), Ona ir Antanina.

Jurgio Matulionio sūnus buvo vyskupas, o vėliau ir arkivyskupas Teofilius.

Ona, Jurgio sesuo, buvo Aluntos šventovės giesmininkė, o vėliau Vilniuje skalbėja. Ji ten ir mirė badu 1916 ar 1917 m.

Barbora buvo ištekėjusi už Užbalio Aluntos parapijoje. Jos anūkas buvo kun. Aleksandras Juocepys. Jis anksti mirė džiova, pakunigavęs vos trejus metus.

Vysk. Teofiliaus tėvas Jurgis Matulionis buvo žmogus tvarkingas ir taupus ; su banko pagalba įsigijo netoli Skiemonių nemažą, dviejų ar trijų valakų, vienkiemį — Kudoriškį. Jei dabar važiuosi

iš Skiemonių Skudutiškio link, netoli už kapinių pamatysi prie kelio užrašą : *Kolūkis Kibirkštis*. Ten pat ir nedidelis Ažionių kaimas. Už to kaimo, apie 5 km. nuo Skiemonių, dešinėje kelio pusėje, ir bus Kudoriškis, arkivyskupo Teofiliaus gimtinė. Tai ne kaimas ir ne vienkiemis, bet greičiau viensėdis ar nedidelis dvarelis. Ir mūsų laikais Kudoriškio sodyba apaugusi dideliais, senais medžiais, o jos ūkio pastatai stambūs, kaip seno dvaro. Gyvenamojo namo pusė nugriauta, bet ir dabar jis neprarado proporcijų bei normalios išvaizdos. Netgi to namo priekyje, žemiau langų, yra užsilikę senoviški medžio raižiniai.

Kiek atsimena žmonės, Kudoriškį valdė Karveliai, o viena Karvelytė buvo ištekęjusi už Satkūno, ir jai buvo duota 12 ha iš bendro ploto. Ši sodyba dabar vadinama Aukštakalniu. Jau mūsų laikais Karveliai, kaip pasiturį žmonės, turėjo palikti savo ūkį. Dabar ten gyvena kolūkiečių šeimos. Taigi, nuo senovės Kudoriškis priklausė Skiemonių parapijai, tik po 1863 m., ją panaikinus, jis atiteko Aluntai.

Skiemonių bažnytkaimis dabar yra Anykščių rajone, 2 km į pietryčius nuo gero asfaltuoto kelio, jungiančio Ukmergę su Utena. Skiemonys, kaip ir Svėdasai, Tauragnai ir Panevėžio senamiestis, turėjo šventovę anksčiau negu Anykščiai (taigi prieš 1505 m.). Iš Skiemonių šventovės varpinės per 1863 m. sukilimą kalbėjo kun. Mackevičius ir, turbūt, gerokai padidino sukilėlių skaičių, kad Muravjovas panaikino Skiemonių parapiją ir prijungė ją prie Aluntos kaip filiją. Ir 20 metų praslinkus, kai skiemoniečiai, gavę gubernatoriaus leidimą, 1884 m. pasistatė dabartinę šventovę, parodė daug drąsos ir ryžto : pernešę visus daiktus iš senosios šventovės į naują, jie per vieną naktį išardė senąją išnešiodami rąstus ir apakėdami tą vietą, kad sužlugdytų caro valdžios sumanymą paversti ją cerkve bei apgyvendinti prie jos rusų ortodoksų kunigus.

Klausimas, koku būdu neturtingo baudžiauninko sūnus Jurgis Matulionis pajėgė nusipirkti ne vieno valako Kudoriškį? Atsakymas nesunkus — sukilimo malšintojas Muravjovas suprato, kad sukilimą inspiravo ir jam vadovavo daugiausia lenkai dvarininkai. Lietuviškoji liaudis didesnio entuziazmo neparodė. Todėl jis lengvino kaimo gyventojų būklę ir skatino juos įsigyti nuosavos žemės, teikdamas paskolas išsimokėtinai gan geromis sąlygomis.

Jurgis Matulionis buvo tipiškas Lietuvos kaimo žmogus — protingas ir apdairus. Įsigydamas Kudoriškį, jis susisuko sau lizdą ir tik tada, jau būdamas 36 metų, vietos klebono paragintas, vedė jauną 19 metų mergaitę iš Bajorų kaimo — Oną Juočepytę. Abudu buvo tos pačios Aluntos parapijos. Po trijų šventovėje paskaitytų užsakų, jų sutuoktuvės įvyko 1870 m. vasario 1 d. Prie altoriaus

buvo nemažas būrelis žmonių. Metrikų knygoje pasirašė šie liudytojai : Domininkas Stripeikis, Kazimieras Juočepys, Antanas Karvelis, Jonas Lasys, Antanas Umbrasas ir Juozapas Barauskas. Jaunosios tėvas buvo Gabrielis, motina — Ona Strazdaitė. Santuoką palaimino Aluntos klebonas kun. Antanas Poborcevičius.

2. Jurgio Matulionio šeima

Jurgis ir Ona Matulioniai, gyvendami Kudoriškyje, susilaukė trijų sūnų : Jono (1871-1920), Teofiliaus (1873.VI.22 [n. st. VII.4]-1962.VIII.20) ir Juozo (1875-1955). Jaunoji motina ketvirto kūdikio jau nesulaukė — mirė gimdydama. Teofilui tada buvo ketveri metai, ir jis tik prisimena, kad karste šalia motinos buvo padėtas nedidelis ryšulėlis su jos negyvu kūdikėliu... Visa tai įvyko 1877 m. gegužės 9 d., kai motina turėjo tik 27 metus amžiaus. Ji buvo palaidota Aluntos kapinėse. Sūnus vyskupas Teofilius, grįžęs iš Busijos 1933 m., lankydavo motinos kapą. Su dideliu pietizmu ir giliu jausmu jis išstardavo Kudoriškio ir Aluntos vardus.

Alunta arba, anot žinovų, Alanta (lotyniškai nuo seno rašoma Owantha) yra viena seniausių ne tik Lietuvoje, bet gal ir Europoje, gyvenviečių. Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad 1436 m. Žygimantas Kęstutaitis Aluntos dvarą buvo atidavęs Kristinui Astikui. Šio palikuonis Jokūbas (Macislavo vaivada) 1534 m. pastatydino Aluntoje mūro šventovę ir pavadino šv. Jokūbo vardu. Yra duomenų, kad ir anksčiau (prieš 1522 m.) Alunta turėjo medinę bažnytelę. Tų pačių Astikų giminei tada priklausė ir Kavarskas. Steigiant ten parapiją 1538 m., Trakų vaivados sūnus Jurgis Astikas su visa komisija atvyko į Aluntą ir liepos 22 d. pasirašė Kavarsko šventovei fundacijos dokumentą (gudų kalba) : Kavarsko šventovei dešimtinė nuo Astiko.

Astikų rūmai Aluntoje buvo prie pat Virintos upelio. Po to, kai 1580 m. Kavarsko ponas Gregorijus Astikas buvo nukirsdintas už išdavystę, o Astikų dvarai valdžios konfiskuoti, jų rūmai Aluntoje buvo sudeginti... XVI š. pabaigoje Aluntos dvarą buvo įsigijęs uolus kalvinistų rėmėjas Kristupas Badvilas. Nuo to laiko Aluntos šventovę valdė kalvinistai ir joje laikėsi net 58 metus (1598-1656). Senoji mūro šventovė išstovėjo Aluntoje iki 1904 metų, kai ją sugriovus toje pat vietoje buvo pastatyta dabartinė — didesnė ir gražesnė. Ji buvo užbaigta kun. D. Vainausko 1909 m. ir po trejų metų konsekruota.

Vyresnysis vyskupo Teofiliaus brolis Jonas buvo nevedęs. I D. karo metu jis atsidūrė Busijoje — gyveno Petrapilyje ir Oriole;

sugrįžęs į Vilnių 1918 m., laikė kepyklą ir mirė 1920 m. vasario 16 d. Palaidotas Rasų kapinėse. Jo sesuo Grasilda (kitos motinos) laikė jį geriausiu broliu ir negailėjo jam pagyrimų. Jis buvo augšto ūgio, plačiapetis ir su didele barzda.

Kitas vyskupo brolis, už jį jaunesnis, Juozas, gimęs 1875. III.9 d., buvo vedęs, turėjo vieną sūnų Vytautą, kuris mirė turėdamas 12 metų (1914-1925). Juozas gyveno Aukštojoje Panemunėje, prie pat Kauno. Ten 1955.11.26 ir mirė nesulaukęs brolio vyskupo, turėjusio grįžti iš Mordovijos Invalidų Namų.

Likęs našliu su trimis nedideliais berniukais, Jurgis Matulionis tais pačiais 1877 m. ar sekančių metų pradžioje vedė antrą žmoną — Oną Savickaitę iš Leliūnų parapijos, Ažugirio kaimo. Norėdamas savo šeimai ramybės, o antrajai žmonai daugiau laisvės auginant O. Juočepytės vaikus, protingasis Jurgis pardavė Kudoriškį Karveliui ir nusipirko mažesnę ūkį Purviniškių kaime, 2 km nuo Daugailių. Pirmoji O. Savickaitės — Matulionienės duktė Grasilda, vėliau Šeduikienė (1878-1970), dar buvo gimusi Kudoriškyje, ir jos krikšto motina buvo senoji Juočepienė.

Su antrąja savo žmona Jurgis Matulionis turėjo 7 vaikus — jau minėtąją Grasildą, Praną, Jurgį, Kazimierą, Antaną, Elzbieta ir Jeronimą. Norėdamas paaugusius vaikus mokyti, Jurgis apie 1890 m. pardavė Purviniškį (visų pinigų neatgavo) ir paėmė nuomon Latviškiu vienkiamį, vėliau neilgam Merkio ūkį ir pagaliau prie pat Dusetų esantį Baraukus vienkiamį. Čia jis ir mirė 1911 m. Sergantį tėvą aplankė iš Petrapilio sūnus kun. Teofilius, bet laidotuvėse negalėjo dalyvauti. Ant Jurgio Matulionio kapo Dusetų kapinėse yra paminklinis kryžius su misingine lentele.

Grasilda Matulionytė — Šeduikienė mirė A. Panemunėje 1970 m., turėdama 92 metus.

Pranas buvo nevedęs, kartu su broliu Jurgiu ir Jeronimu ūkininkavo Baraukoje, o tėvui mirus, bene 1912 m., išvyko Amerikon, gyveno ir mirė Pittsburgė ; su broliu vyskupu Teofilium Amerikoje nebuvo susitikęs.

Jurgis buvo nevedęs (1885-1952), ūkininkavo Baraukoje, mirė Kaune, palaidotas šalia motinos A. Panemunėje.

Kazimieras, gimęs 1886 ar 1887 m., kai norėjo stoti į Rygos gimnaziją, pasirodė, kad jau peraugęs, tad paėmė savo jaunesnio jau mirusio brolio Antano metriką ir jo vardu įstojo į gimnaziją. Nuo tada ir buvo vadinamas Antanu. Antanas, gimęs 1888 m., mirė kūdikėliu.

Elzbieta, gimusi 1896 m. Latviškiu vkm., vėliau Baruolienė, 1914 m. karui prasidėjus, buvo kartu su mokykla nuvežta iš Vilniaus

į Voronežą. Ten ji lankė «Saulės» mokytojų kursus, o atostogas leido pas brolių kun. Teofilijų Petrapilyje kartu su motina ir broliu Jurgiu.

Brolis Juozas, turėdamas savo šeimą, gyveno skyrium. Klebonas kun. Teofilius, kadangi mūrinė šventovė dar nebuvo baigta, gyveno nedideliame mediniame namelyje ir pamaldas laikė laikinoje medinėje patalpoje.

Jeronimas, gimęs 1897 m., su žmona Emilija Markevičiūte gyveno A. Panemunėje ir turėjo keturis vaikus. Jo sūnų Mindaugą-Baltazarą-Teofilijų krikštijo vyskupas Teofilius, o su jo dukra Maryte (vėliau Bendoraitiene) susirašinėjo būdamas Mordovijoje.

Antanas (nors krikštytas Kazimieru) gyvena Kaune, turi žmoną Antaniną ir dvi jau ištekėjusias dukteris.

Tokiu būdu Jurgio Matulionio šeimoje išaugo 10 vaikų : 3 berniukai iš pirmosios žmonos Onos Juočepytės, 5 berniukai ir 2 mergaitės iš antrosios žmonos Onos Savickaitės.

3. Teofilius Matulionis mokosi

Teofiliaus tėvai gan pasiturinčiai gyveno Kudoriškyje. Netekęs pirmosios žmonos Onos Juočepytės ir susituokęs su antrąja — Ona Savickaite, Jurgis Matulionis pardavė Kudoriškį ir išsikėlė į Purviniškį, netoli Daugailių. Čia žemės plotas buvo dvigubai mažesnis ir ūkininkauti netaip sekėsi. Augantis Teofilius, netekęs savo mamytės, negalėjo patirti tos šilimos, kuri jungia vaiką su motina — jis augo, kad ir geros, bet vis dėlto pamotės globoje. Gal todėl jis dažnai ir ilgesnį laiką praleisdavo pas savo močiutę Žibėčių kaime.

Dar mažam tebesant, Teofilui kildavo noras mokytis. Skaityti jį išmokė Juozas Barisa iš Žiedavainių kaimo. Jis mokė vaiką lenkiškai, pats nemokėdamas tos kalbos. Teofilius labai prašė savo tėvelį, kad leistų mokytis pas Juozą Pakalnį, kuris jau buvo baigęs keturias klases Liepojos gimnazijoje. Pirmąjį elementarinį mokslą Teofilius ir gavo iš Pakalnio, kuris jį mokė ir lietuviškai. Vėliau Pakalnis įstojė į Vilniaus kunigų seminariją. Pirmoji lietuvių kalba parašytoji knygelė, kurią gavo iš Pakalnio, buvo kun. J. Bosko gyvenimas. Galima suprasti, kokį didelį įspūdį vaiko sieloje paliko jaunuomenės mylėtojas ir auklėtojas kun. J. Bosko ! Tačiau J. Pakalniui išvykus į Vilniaus kunigų seminariją (jis liko kunigu Vilniaus vyskupijoje), Teofilius paliko be mokytojo. Tada tėvas norėjo leisti vaiką į rusų pradinę mokyklą, bet sūnus vengė jos. Sužinojęs, kad Antalieptės cerkvės «dijačiokas» moko vaikus privačiai, Teofilius kreipėsi į jį. Tačiau nedaug ir čia laimėjo — «dijačiokas» nemokė sistemingai to, kas reikalinga. Daug laiko sugaišta veltui.

Pagaliau Teofilius prašė tėvą, kad leistą mokytis į realinę Daugpilio gimnaziją. 1886 m. tėvas pristatė savo sūnų direktoriui. Pasirodė, kad pagal nuostatus vaikas jau yra peraugęs stoti į I-ją gimnazijos klasę ; reikėjo ruoštis į II-ją. Buvo pasamdytas VI klasės mokinys paruošti vaiką egzaminams. 1887 m. Teofilius per egzaminus gavo rusų kalbos pataisą, kurią reikėjo laikyti rudenį. Ją išlaikęs, jis buvo priimtas į II-ją klasę ir galėjo užsidėti gimnazisto kepuraitę su ženkliuku.

Baigdamas V klasę, Teofilius gavo nepatenkinamą pažymį iš geometrijos ir per egzaminus krito. Todėl turėjo palikti mokyklą ir vėl ruoštis privačiai.

Aštuoniolikos metų jaunuolis pasiryžo stoti į kunigų seminariją. Tam reikėjo gauti savo valsčiaus gyventojų pritarimą. 1891 m. liepos 1 d. seniūnas Kazimieras Sabaliauskas sukvietė ūkininkų sueigą, kurioje 169 dalyviai (iš bendro skaičiaus visoje seniūnijoje 332) nutarė atleisti Teofilį Matulionį nuo visų visuomeninių prievolių bei mokesčių ir nedaryti kliūčių jam stojant į kunigų seminariją.

4. Petrapilio kunigų seminarijoje

Bandant Teofilui stoti į Vilniaus kunigų seminariją, atsirado nenumatyta kliūtis — jo pažymėjime nebuvo lotynų kalbos. Sužinota, kad Petrapilio kunigų seminarijoje visai nežiūrima į tai, kokią pažymėjimą turi kandidatas — realinės ar klasikinės gimnazijos.

1892 m. rudenį Teofilius buvo primtas į pirmąjį Petrapilio kunigų seminarijos kursą. Seminarija buvo netoli šv. Stanislovo šventovės, prie Jekaterinos kanalo. Tai buvo dviejų augštų pastatas, o jo kieme — fontanas ir keletas medelių. Ten pat buvo ir koplytėlė. Sekmadieniais bei šventėse klierikai eidavo pamaldoms į katedrą I-je Botoje. Seminarijoje buvo 5 kursai. Baigusius 6 klases priimdavo į II-į kursą. Vienas kitas gabesniųjų, baigę IV kursą, eidavo į akademiją. Klierikų būdavo iki 100, o kai seminarija persikėlė į I-ją Botą, jų skaičius dar padidėjo.

Baigęs I-į seminarijos kursą, Teofilius gavo pažymėjimą 519 nr. 1893.X.28. Iš jo sužinome, kad Teofilius, būdamas geriausio elgesio, ir moksle buvo stiprus : katekizmo mokėjimas įvertintas 5, visi kiti dalykai — 4 (filosofija, lotynų kalba ir istorija net keturi su pliusu), tik vokiečių ir prancūzų kalboms parašyta 3. Kartu tame dokumente pažymima, kad jis keliamas į II-į kursą, tačiau paties prašymu iš seminarijos atleidžiamas dėl nusilpusios sveikatos ir neturėjimo pašaukimo... Taigi, išbuvęs seminarijoje metus, jis ėmė abejoti savo pašaukimu į kunigystę ir pats pasiprašė iš jos atleidžiamas ...

Jurgis Matulionis, arkivyskupo
Teofiliaus tėvas, kilęs iš Žibėčių
kaimo, Aluntos parapijos, 1834-
1911 m.

Aluntos šventovė, pastatyta
1912 m., konsekruota vyskupo
Pr. Karevičiaus 1921 m.

Teofilus Matulionis, baigęs Daugpilio
realinės mokyklos penktąją klasę.

Petrapilio kunigų seminarijos klie-
rikas 1892-1893 ir 1896-1900 m.

Jis tęsė gimnazijos kursą ir gavo jos baigimo atestatą. Tačiau palikęs seminariją iš gilios pagarbos kunigystei, jis pasaulyje nerado savo dvasiai ramybės ir pasiryžo, jau daugiau patyręs ir subrendęs, grįžti į seminariją, tęsti ten filosofijos bei teologijos studijas ir siekti kunigystės. Bet štai nauja kliūtis — seminarijos rektorius Vytautas Erdmanas įtarė, kad T. Matulionis nori seminarijos rūmuose pasislėpti nuo karinės prievolės. Tik po trejų beldimosi metų, kai rektorius įsitikino kandidatą turint gryniausią intenciją, Teofilius vėl buvo priimtas į Petrapilio kunigų seminariją.

Būdamas IV kurse, Teofilius jau turėjo subdijakono šventimus. Iš 15 to kurso auklėtinių penki buvo lietuviai. Jie kartais susibūrę ir padainuodavo, bet už tai nuo rektoriaus gaudavo barti...

Rektorius dėstė kanonų ir civilinę teisę. Inspektorium buvo Pr. Karevičius ir dėstė filosofiją. Lietuvis Ignas Baltrušis buvo laikomas vienu geriausių profesorių. Dvasios tėvu buvo Zigmas Losinskis, dogmatikos, apeigų ir giedojimo profesorius. Teologijos magistras Przyrembelis dėstė istoriją, o Stanislovas Ptašyckis (geras katalikas) — rusų kalbą ir literatūrą.

Arkiv. Klopotovskis dažniau ateidavo į V kursą. Jis mokėjo imponuoti klierikams : « Esu didžiausios pasaulyje vyskupijos arkivyskupas ! Jums teks reikalų turėti su įvairių tautų ir papročių žmonėmis tokioje imperijoje ! » Šiaip klierikams buvo draudžiama skaityti laikraščius, nebent kartais zakristininkas Zavka katedroje pakišdavo lietuviško laikraščio numerį.

Mokslas Teofilui sekėsi gerai ir jis artėjo prie seminarijos kurso užbaigimo. Per Šeštines 1899 m. gegužės 27 d. jis gavo dijakonatą. Kadangi sušlubavo jo sveikata, tai dvasinė vyresnybė paskubino jam kunigystės šventimų suteikimą : 1900 m. kovo 4 d. vyskupas sufraganas Karolis Antanas Nedzialkovskis iššventino jį kunigu. Kovo 7 d. tais pat metais — tai buvo šv. Tomo Akviniečio diena — kunigas Teofilius seminarijos koplyčioje atlaikė pirmąsias Mišias.

Po ilgų studijų jaunas kunigas išvažiavo pailsėti į savo tėviškę Lietuvon. Gyveno kurį laiką pas savo pusseserę Anastaziją Balaišienę Spiečiūnų kaime. Jos klėtelėje laikė gegužines pamaldas. Su nedidele jos dukrele Filomena eidavo grybauti.

Ir tuometinis Daugailių klebonas kun. Kazimieras Kiršinas tėviškai globojo kiek pasilpusį jauną kunigą. Pastarasis Garnių kaime ir kitur katekizuodavo vaikus, ruošdamas juos pirmajai išpažinčiai ir šv. Komunijai. Kun. K. Kiršinas, sulaukęs senyvo amžiaus, mirė Daugailiuose ir ten palaidotas 1940 m. Jo laidotuvėse dalyvavo vyskupas Teofilius.

II. KUNIGO KELIAIS

1. Varaklianų parapijos vikaras

Mohilevo arkivyskupas — metropolitas Klopotovskis 1900 m. birželio 26 d. raštu paskyrė jauną, tik išsišventusį kunigą Teofilijų Varaklianų parapijos vikaru. Varaklianai — tai didžiausia parapija Rozitės dekanate (Rositensis ad Luban), Rezeknės apskrityje, Latgalijoje. Parapijoje buvo arti 7.000 tikinčiųjų. Čia jaunasis kunigas žengė pirmuosius žingsnius sielovadoje, kuri pasidarys didžiausiu jo gyvenimo rūpesčiu ir mylimiausia veiklos dirva. Naujasis vikaras uoliai mokėsi latvių kalbos (latgalių tarmės) ir greitai laiku jos tiek išmoko, kad galėjo ja naudotis ne tik klausykloje, bet ir sakykloje.

Tame pačiame dekanate, kaimynystėje, buvo kita parapija — Bikava (Bykovo) su Švč. Jėzaus Širdies mūrine šventove. Perkėlus tos parapijos kleboną kun. P. Smilgevičių į Kraslavą, 1901 m. sausio mėn. pradžioje Varaklianų vikarui kun. Teofilijui buvo pavesta kartu eiti ir Bikavos klebono pareigas, o tų pačių metų lapkričio 13 d. perimti Bikavos šventovę ir jos turtą. Formaliai neatleistas iš Varaklianų vikaro pareigų, kun. Teofilijus, susikrovęs savo nedidelį turtą į tris vežimus, persikėlė iš Varaklianų į Bikavą ir pradėjo administruoti jam pavestą parapiją.

To maža — neseniai buvo sudegusi Stružanų šventovė, vos atvykusiam naujam Bikavos administratoriui buvo pavesta aptarnauti ir Stružanų parapijiečius. Prie tos šventovės su 3.200 tikinčiųjų prisidėjo dar dvi koplyčios — viena netoli Bikavos Dievo Apvaizdos vardu, kita — Ideno kapinėse Šv. Kryžiaus vardu, už 9 kilometrų. Pagaliau arkivyskupas-metropolitas Klopotovskis 1902 m. vasario 9 d. raštu 685 nr. kun. Teofilijui, «laikinei einantį Bikavos klebono pareigas, Varaklianų vikarą» paskyrė Bikavos parapijos klebonu. Tuo pačiu ir formaliai baigėsi jauno kunigo pirmasis, nors ir nepaskutinis vikaravimas.

Ir 60 metų praėjus nuo tų laikų, Varaklianų senesnieji parapijiečiai minėjo kun. Teofilijaus uolumą, jo nepaprastą meilumą bei mandagumą, nors vikarauti čia jam teko truputį daugiau nei vienerius metus.

2. Bikavos parapijos klebonas

Klasiško stiliaus Bikavos šventovė buvo statyta 1825 m. Stanislavos Benislavskienės lėšomis; 1896 m. vyskupo Pranciškaus Symono konsekruota. Šventovės sode stovėjo nedidelė medinė varpinė. Bikavos šventovė buvo permaža — sekmadieniais ir šventėmis joje nesutildavo atėję į pamaldas parapijiečiai. Buvo gyvas reikalas surasti kokią nors išeitį.

Vos atvykęs į Bikavą, naujasis klebonas mezgė planus šventovei padidinti ir jai išpuošti. Jo mintyje formavosi planas — ją paaugštinti, pailginti priekinę dalį, pristčius du bokštus, pakeisti stilių iš klasiško į gotiką, kuris jo širdžiai buvo meilesnis. Vienas šventovės perstatymo projektas, sudarytas Vilniaus architekto A. Kleino 1906/7 m. išsiskyrė iš kitų savo didingumu, tačiau jam realizuoti reikėjo didelių sumų ... Klebonas nenuilstamai jieškojo net tolimų geradarių, kurie paremtų šį kilnų darbą.

Uolusis klebonas, lankydamas parapiją ir kitomis progomis susitikdamas su žmonėmis, kėlė šventovės perstatymo reikalą, skatino vyrus ir jaunimą imti į širdį tą gražų ir šventą sumanymą. Pagaliau pasiekė tai, kad susiformavo tvirtas visų parapijiečių pasiryžimas — perstatyti, padidinti ir išgražinti Dievo namus ! Tam reikalui įsipareigota : kiekvienas pilnas ūkis savanoriškai įmokės 50 rublių, atveš tris kubus akmenų iš Bikavos ar Dricanų (13-15 km), rąstų iš valdinio miško (14 km) ir t.t. Be to, visų kaimų vyrai, jaunimas ir moterys, pagal nustatytą tvarką, ateis padirbėti prie statybos skirtu laiku, kol vyks darbai. Dirbančiųjų tarpe dažnai buvo galima matyti ir patį kleboną, kuris ne tik gyvu žodžiu, bet ir savo vyriška fizine jėga palaikydavo jų nuotaiką.

Darbams vykdyti, pagal sudarytus planus, buvo pakviestas Juozas Luginskas iš Kraslavo. Jis nepadarė pakankamai gilių bei plačių pamatų, ir ant jų statomieji bokštai atsiskyrė nuo fasado ... Tik iš Petrapilio pakviestas įžymus architektas sugebėjo gresiantį pavojų pašalinti, kad nesugriūtų bokštai...

Prie didesnių kelių ir kryžkelių parapijoje klebono iniciatyva buvo statomi puošnūs kryžiai, kartu užkasant atitinkamą dokumentą užtaisytoje stiklinėje bonkoje (vienas tokių dokumentų laikomas Bikavos šventovės archyve ; rastas kryžiaus duobėje).

Kaip Lietuvoje, taip ir Latgalijoje tais laikais parapijos gyvenime daug reikėse sulenkėję bajorai ir aristokratai. Ir Bikavoje senutė kunigaikštienė Radvilienė buvo nepatenkinta nauju klebonu: ji gailėjo senojo, kuris su aristokratais geriau buvo susigyvenęs. Jis mėgdavo pas juos buvoti ir neatsisakydavo sėstis prie kortų staliuko.

Kunigui Teofilui atėjus pas Radvilienę su vizitu, ji jam į akis pasakė : « Mes kunigo nenorime ! » Būdinga, kad ji tai sakė visų vardu — « mes » ! Jaunas klebonas į tai atsakė : « Mane čia paskyrė vyskupas, todėl ir atvykau. O jeigu Jūs nenorite, kad aš čia būčiau, tai prašau rašyti vyskupui skundą. Jei nežinote adreso, tai galiu Jums jį duoti ! » Kunigaikštienė tur būt nerašė skundo, ir kun. Teofilus išbuvo Bika-voje klebonu net devynerius metus !

Savo asketinio gyvenimo aštrumus kun. Teofilus taip mokėjo slėpti nuo savo draugų ir parapijiečių, kad šie nepastebėdavo jame nieko ypatingo. Tačiau iš patikimos liudytojos Bronislavos Grisulytės, kuri patarnaudavo Dricanų klebonijoje, sužinota tokių smulkmenų. 1901-1910 m. laikotarpyje kun. Teofilus kartais atvykdavo pas Dricanų kleboną padėti sielovados darbe ir ten nakvodavo. Kad ir išvargęs ilgoje kelionėje (iki Rezeknės 34 km ; važiuodavo paprastu arkliniu vežimu), jis visada miegodavo ant plataus medinio suolo, pridengto viena paklode, o pagalvės vieton pasidėdavo du akmeniu ... Keldavosi labai anksti apie trečią valandą ir skubėdavo į gana toli nuo klebonijos esančią šventovę pasimelsti. Reikia manyti, kad ir savo namuose jis panašiai ilsėdavosi.

Jaunasis klebonas visu uolumu ėmėsi Gerojo Ganytojo darbo. Reguliariai lankydamas parapiją, jis nuolat aiškino, skatino, ragino geriau ir plačiau pažinti tikėjimo bei dorovės pagrindus. Ne tik vaikus, bet ir jaunimą, suaugusius, net senius egzaminuodavo iš katekizmo. Sakoma, kad dalis vyrų kartais dėl to vengdavo su klebonu susitikti...

Lankydamas namus Kalėdų laikotarpyje, ateidavo vargonininko lydimas ir užgiedodavo «Jesu, Tibi sit gloria ! » Pašlakstęs susirinkusius švęstu vandeniu, eidavo prie paruošto staliuko. Prasi- dėdavo laisvas pasikalbėjimas ir katekizminių žinių tikrinimas. Ir keliasdešimčiai metų praėjus po tų pasikalbėjimų parapijiečiai prisimindavo jų turinį. Klebonas pvz. klausė senelį: «Kuris sakramen- tas išganymui būtinai reikalingas ? » Tas atsakė : « Moterystė ! » Vie- nuolikametę mergaitę klausė : « Kuris tikėjimas yra tikras ? » Toji atsakė: «Mūsų ! » Ir čia pat kunigas paaiškino visiems: «Bet kuris klaidatikis taipogi sakys « mūsų » ; į mano klausimą reikia taip atsa- kyti : « Tikras tikėjimas yra katalikų ! »

Ypatingos meilės iš kun. Teofiliaus susilaukdavo vaikai — jis apdalindavo juos paveikslėliais, mažais kryželiais, saldinais ... Vaikai labai mylėjo savo kleboną.

Kunigas Teofilus globojo ir palaikė giedojimą : pats tikrindavo balsus ir klausą visų, norinčių giedoti cbore, žiūrėdavo, kad jie neapleistų repeticijų ir palaikydavo drausmę.

Vaikų rengimas pirmajai Komunijai užtrukdavo dvejus metus. Kasmet po du mėnesių vasaros metu vaikai susirinkdavo kas savaitę tris kartus. Tokiu būdu iš viso susidarydavo apie 50 dienų. Vasaros diena ilga, ir mokymas užimdavo beveik visą dieną, neskaitant kelių neilgų pertraukų. Per tą laiką vaikai išeidavo trumpąjį katekizmą, pramokdavo poterių bei įsakymų, gaudavo bendrąjį krikščioniškojo gyvenimo supratimą, sugebėdavo atsakyti į klausimus. Jie noriai rinkdavosi ir uoliai mokydavosi, jausdami tiek gerumo iš kunigo pusės. Jie laukdavo pirmosios Komunijos iškilmių, o paskui vaišių pas kleboną. Pagirtinai išlaikę tikrinamuosius egzaminus buvo leidžiami pirmosios Komunijos jau pirmais metais, kiti — antrais. Keikia pažymėti, kad kun. Teofilius dar prieš Šv. Tėvo Pijaus X dekretą leisdavo pirmosios Komunijos vaikus, jeigu jie buvo pagal savo amžių tinkamai paruošti. Taip pat karštai palaikė dažnos Komunijos praktiką. Pamaldesnius žmones būrė į III šv. Pranciškaus ordiną.

Kunigo Teofiliaus klausykla

Jaunas klebonas stengėsi įkvėpti vaikams ir suaugusiems gilesnį supratimą, pagarbą ir vertinimą Atgailos sakramento. Jis dažnai primindavo, kad savo nuodėmės išpažįstame pačiam Jėzui Kristui per kunigą. Jei kartais nebūtų galima kunigo prisišaukti, kaip pvz. mirties pavojuje, karo ar revoliucijos metu, negalima išpažinties atidėlioti: paėmus į rankas kryželį reikia pačiam Jėzui Kristui su gailesčiu išpažinti savo nuodėmės ir prašyti atleidimo ... Petrapilyje yra buvę atsitikimų, kad kunigas, atvykęs pas mirštantį, jau netekusį žado, iš kitų patirdavo, jog ligonis, kol galėjo kalbėti, atliko išpažintį su kryželiu rankoje, kaip mokė kun. Teofilius. Tuo atveju ligonis gaudavo iš kunigo nuodėmių atleidimą.

Pradžioje dalis kunigų ir net tikinčiųjų papeikdavo kun. Teofilį už smulkmeniškumą ir lėtumą klausant išpažinčių. Neretai atsitikdavo, kad per visą dieną jis atleisdavo vos kelis atgailotojus, gi sekmadieniais ir šventėmis vėlai vakare būrys žmonių eidavo nuo jo klausyklos į namus, nespėję atlikti išpažinties. Tuo pasipiktinusi, didelė dalis jaunimo ir vyrų ėmė vengti jo klausyklos, jieškodama «greitesnių nuodėmklausių».

Tokia kai kurių pažiūra susidarė dėl kun. Teofiliaus asmens nepažinimo. Jam išpažintis bei visas Atgailos sakramentas buvo ne paviršutinis formalumas, bet gilus, intymus susitikimas su Kristumi, kurio atstovas bei tarpininkas yra kunigas. Pastarasis kalba ir teikia nuodėmių atleidimą Kristaus vardu. Tai šventas aktas, kuriam reikia

laiko. Kun. Teofilius buvo nuomonės, kad « bendroji praktika » yra perdaug paviršutiniška, reikalinga dvasinio pagilino.

Paviršutinišką išpažinčių klausymo praktiką Latgalijoje kai kas bandė pateisinti daugelio kunigų menku latvių kalbos mokėjimu, nuodėmklausių stoka ir « būtinumu » per trumpą laiką atleisti susirinkusias žmonių minias. Tačiau jau ir tais laikais, XX šimtmečio pradžioje, buvo kunigų, daugiau iš lietuvių, kurių tarpe buvo ir kun. Teofilius, kitaip žiūrinčių į šį reikalą. Jie kėlė didelę kunigo atsakomybę už absoliucijos formulės pilnumą, esminį atgailotojo pasirengimą. Jiems atrodė, kad žmonių antplūdis neduoda teisės atleisti atgailotojo nuo išpažinties pilnumo (*integritas*). Iš kitos pusės tokia praktika, jų supratimu, buvo reiškiamą nepagarbą sakramentui ir daroma didelė žala žmonių sieloms. Iš tiesų tokios nelemtos praktikos priežastis dažnai būdavo ganytojų nerūpestingumas ar bent reikalingo uolumo stoka.

Ir iš tikrųjų, kai 1907 m. kun. V. Urbelis, didelis kun. Teofiliaus sielos draugas, šio pavyzdžiu suskirstė visą parapiją kaimais, nurodęs kurį sekmadienį Gavėnioje kas turi atlikti velykinę išpažintį, pasirodė, kad uoliai padirbėjęs klausykloje nuo ryto iki vakaro klebonas galėjo neskubėdamas išklausti visų savo parapijiečių velykinę išpažintį iki 200 žmonių kiekvieną sekmadienį per visą Gavėnią.

Ir kun. Teofilius, savo tautiečio kun. Danieliaus Jasinsko paskatintas, stengėsi nelaikyti atgailotojų per ilgai prie klausyklos. Pagaliau jam pavykdavo į dieną atleisti iki 70 žmonių. Reikia turėti galvoje ir tai, kad uoliam ganytojui tekdavo dažnai taisyti anksčiau netinkamai atliktas išpažintis arba pamokyti, kaip atlikti viso gyvenimo išpažintį. Jam rūpėjo nuraminti baikščias sielas, apšviesti ir uždegti apsileidusius, uolesniems nurodyti tikrą tobulumo kelią. Tad nenuostabu, kad į jo klausyklą plaukė būriai žmonių net iš tolimų parapijų — juos traukė kunigo uolumas, išmintis, meilumas, gera, gailestinga širdis ir neišsamių kantrumas.

Toks kunigo darbas klausykloje davė gerų ir patvarių vaisių. Visa, kas Bikavos parapijoje vėliau pražydo krikščioniškojo gyvenimo dorybėmis, savo šaknimis siekė kun. Teofiliaus klausyklą.

Jei pradžioje Bikavos žmonės žiūrėjo į kun. Teofiliaus klausyklą su tam tikru nepasitikėjimu, jos vengdavo, tai vėliau, geriau pažinę naująją kleboną apie ją noriai spiedavosi. Kun. Teofiliaus, kaip nepaprasto nuodėmklausio garsas sklido toli už parapijos ribų. Atgailotojai atvykdavo pas jį net iš tolimesnių parapijų. Tai liudija ir vysk. B. Sloskans, kurio sesuo buvo didelė kun. Teofiliaus gerbėja. Pasak vysk. B. Sloskans (pasakojo Liuvėne 1948.IX.20), ji buvo mokytoja ir nuo 16 metų amžiaus domėjosi kun. Teofiliaus asmeniu,

kuris jai padaręs tiek įtakos, kad jinai tai laiko atsivertimu. Būdama mokytoja, ji dalyvavo įvairiuose susirinkimuose, ypač jaunimo, ir su užsidegimu skleidė religinę dvasią, einančią iš kun. Teofiliaus. Be to, ir pats kun. B. Sloskans eidavęs išpažinties pas kun. Teofilijų Matulionį.

Kun. Teofilius, gerbdamas Dievo namų šventumą ir sakramentų kilnumą, labai žiūrėjo žmonių laikysenos šventovėje. Jis panaikino paprotį, pagal kurį vyrai ir moterys stovėdavo susimaišę. Ne tik sekmadieniais, bet kartais ir paprastomis dienomis nuo vidurnakčio žmonių būriai stoviniuodavo prie dar uždaros šventovės, kad pirmiau prieitų prie klausyklos. Kartais savo teisėms apginti kai kas pavartodavo ir fizinę jėgą. Anksti atėjęs prie šventovės, kun. Teofilius nuramindavo minią, o įleidęs ją į šventovę, vyrus surikiuodavo klausyklos dešinėje, moteris — kairėje (toji tvarka ilgai laikėsi). Tuos, kurie skubėdami užimti vietą prie klausyklos nepriklaupdavo prieš Švenčiausiąjį, perspėdavo ir liepdavo sugrįžus priklaupti. Kartais, pakilęs iš klausyklos, dideliu taktu ir kantrumu malšindavo įjautintą minią ir apvaldydavo jos bangavimą.

Mokytojas ir tarnas

Kun. Teofilius labai griežtai kovojo su latgaliečių yda — nesaikingu svaigalų vartojimu bei girtavimu. Nuo senų laikų įsigalėjusį paprotį — šermenų ir laidotuvių proga vaišintis svaigalais ir šokti — visai išnaikino. Viešai rūščiai perspėti iš sakyklos Lubano ežero žvejai už gaminimą ir pardavinėjimą svaigalų pradėjo taisyti. Kai kas jautėsi išsižeidęs daromų viešų perspėjimų iš sakyklos už Dievo įsakymų nepaisymą. Šalia nepaprasto gerumo ir švelnumo sielovados darbe, kun. Teofilius sumaniai, tinkamoje vietoje ir tinkamu laiku naudojo ir tą galingą priemonę — drąsų viešą žodį !

Kun. Teofilui visai nerūpėjo įsigyti kokio turto ar pinigų. Parapijos ūkį ir visus naminius reikalus jis buvo pavedęs tvarkyti savo broliui Jurgiui, pats gi nesikišo ir jo nekontroliavo. Kartais Bika voje ir ilgesnį laiką pagyvendavo klebono tėvas Jurgis Matulionis. Kun. Teofilius niekada nesilaikė griežtų mokesčių už dvasinius patarnavimus ir visada tenkinosi tuo, kiek kas paaukodavo. Vargšams patarnaudavo be jokio atlyginimo. Pas ligonius dažnai važiuodavo savo vežimu, pakinkęs du baltu arkliu.

Iš jo 1961 m. vasario 18 d. testamentu sužinota, kad jo buto apstatymas, baldai, užtiesalai, servizai ir kilimai (išskyrus du — vienas prie lovos, kitas ant sienos ties altorium) yra Kaišiadorių kurijos

nuosavybė ir po mirties jai grįžo. Dvi vyskupo nuosavos taurės šv. Mišioms laikyti, spinta drabužiams, bibliotekos knygos, visi drabužiai ir baltiniai palikti taip pat kurijai; nuosavas bufetėlis ir du minėti kilimai — Angelei Misiūnaitei, kuri kelerius metus iš eilės sąžiningai ėjo šeimininkės pareigas. Penkis religinius paveikslus jis paliko dviem broliam, dviem seserim ir brolienei Mikalinai. Padenigus, pagal stipendijų knygutę, neatlaikytų šv. Mišių obligacijas, jei dar kiek liktų pinigų, užrašė juos lygiomis dalimis broliui Antanui ir brolio Jeronimo dukrai Marytei.

Kun. Teofilui visų pirma rūpėjo patarnauti visiems net ir tais atvejais, kai pačiam grėsė pavojus. Kartą kreipėsi į jį Dricanų parapijos mišri tikybiniu požiūriu šeima, prašydama pakrikštyti silpną jų kūdikį. Pastarojo motina buvo ortodoksė, o tėvas katalikas. Caro įstatymai tokiais atvejais draudė katalikų kunigams krikštyti vaikus — tai turėjo padaryti ortodoksų kunigas. Kun. Teofilus, matyt, manydamas, kad Dievo reikia labiau klausyti nei caro, slaptai minėtą kūdikį pakrikštijo. Tėvai, matyt, neišlaikė paslapties — apie tai sužinojo rusų ortodoksų kunigas «misijonierius» ir apskundė kun. Teofilą Rezeknės apskrities (Latvijoje) teismui 1909 m.

Vitebsko gubernijos teisėjas Dementjevas teisme klausė kaltinamąjį : « Ar prisipažįsti nusikaltęs įstatymui ? » Tas atsakė : « Kas apie mane skunde parašyta, viskas yra tiesa ! » — «Ar žinotai, kad kūdikio motina yra ortodoksų tikėjimo? » — «Žinojau, bet taip pat žinojau, kad kūdikis yra silpnas ir kad mano pareiga Dievui buvo pasirūpinti, kad jis nemirtų be krikšto ! » Pagal įstatymą kunigas gavo 3 mėnesius kalėjimo ir turėjo būti pašalintas iš klebono pareigų. Kaltinamasis apeliavo, bet Petrapilio Teismo Rūmų 1909.IV.16 sprendimu buvo nubaustas 50 rublių ir 3 mėnesiams nušalintas nuo bažnytinių pareigų.

Nuo Kotrynos II laikų (trečiasis padalinimas 1795 m.) caro valdžia stengėsi laikyti savo įtakoje Katalikų Bendrijos hierarchiją, o ši ramybės dėlei dažnai pataikaudavo valdžiai iki neleistinų ribų. Tad ir teismo nubaustas kunigas net savųjų tarpe buvo laikomas ne tik netekusiu garbės, bet ir nusikaltusiu bent jau «per dideliu uolumu» ar netaktu. O juk kunigui be galo sunku jaustis « kalnu » ne tik valdžios, bet dar labiau savųjų akyse. Kun. Teofilus ramiai priėmė bausmę, kad ir neteisingą, nepaisė carui pataikaujančių kunigų nuomonės ir laikėsi Šv. Rašto taisyklės, sakančios, kad svarbiau klausyti Dievo, o ne žmonių (Apd. 4, 19 ; 5, 29).

3. Vikaras Petrapilyje

Šv. Kotrynos katalikų šventovė Petrapilyje yra didžiausia ir gražiausia buvusioje Rusijos sostinėje. Pradėta statyti Kotrynos II laikais toli nuo centro, tėvų jėzuitų iniciatyva sujungta su juo geru keliu, ilgainiui atsidūrė pačiame sostinės centre (Nevos prosp. 32). Išaugusieji prie tos šventovės pradžioje jėzuitų o paskui dominikonų rūmai buvo atiduoti katalikų vaikų mokykloms, iš kurių jau XX š. pradžioje išaugo dvi privačios katalikų gimnazijos — berniukams ir mergaitėms. Toms gimnazijoms išlaikyti valstybė neskirdavo lėšų, o jų abiturientai gaudavo visas teises tik išlaikę egzaminus prie švietimo ministerijos atstovo. Gimnazijų kryptis buvo klasikinė — lotynų kalba nuo I klasės, dvi svetimos kalbos (vokiečių ir prancūzų), gimtoji kalba ir tikyba kiekvienai tautinei grupei skyrium, dėstomoji kalba — rusų. Abiejose gimnazijose moksleivių būdavo 600-800!

XIX š. pabaigoje Šv. Kotrynos šventovė buvo atremontuota ir išgrąžinta. Puikių vargonų ir nuostabių Č. Sasnausko improvizacijų pasiklausyti susirinkdavo sostinės diduomenė, aristokratai, studentai... Jau XIX š. Šv. Kotrynos šventovė pasidarė reprezentacinė : čia buvo rengiamos valstybinės ir tautinės išklmės, čia gaudavo šventimus vyskupai visai plačiajai Rusijai (mūsų A. Karosas, A. Baranauskas, Pr. Karevičius, o iš senesniųjų — M. Valančius ir kiti), čia sekmadieniais keli šimtai gimnazistų giedodavo «Missam de Angelis », čia telkėsi įvairių tautų katalikai — prancūzai ir vokiečiai, lietuviai ir latviai, lenkai ir italai, pagaliau negausūs katalikais tapę rusai.

Į šią Petrapilio šventovę kun. Teofilius atvyko kaip «nubaustasis » minėto civilinio teismo. Pasak paties T. Matulionio (vyskupo) pasakojimo, užrašyto kun. dr. J. Stakausko, prie Šv. Kotrynos šventovės buvo vienuolynas, kuriame nubaustieji kunigai atlikdavo bausmes, panašiai kaip nepriklausomoje Lietuvoje Kretingoje, nepriklausomoje Latvijoje — Agluonoje. Iš Bikavos klebono pareigų buvo atleistas metropolijos valdytojo prel. Denisevičiaus 1910 m. sausio 5 d. (rašto nr. 51). Bikavos šventovė buvo pavesta perduoti Prelės vikarui kun. Miškiniui. Kun. Teofilius, palikęs nebaigtą remontuoti šventovę, atvyko į Petrapilį. Pradžioje talkino kunigams įvairiose parapijose. Ypač dažnai buvo kviečiamas į naujai steigiamą parapiją už Nevos Vartų, kur reikėjo trikalbio kunigo, nes joje gyveno lietuviai, latviai ir lenkai. 1910 m. lapkričio 26 d. jis buvo paskirtas Šv. Kotrynos šventovės vikaru (rašto nr. 7823).

Kai pasibaigė « bausmės » laikas, kilo klausimas kur skirti kun.

Teofilijų Matulionį. Vyskupijos valdytojas prel. Denisevičius pasi-
kvietė jį ir tarė : «Ar grįši į Bikavą, ar važiuosi į Ludzę dekanu ? »
Kun. Teofilijus nuolankiai padėkojo už pasiūlymą ir tarė : « Aš nesi-
rinksiu. Kur skirsite, ten važiuosiu. Visur yra sunkumų » . Valdy-
tojas gi nusprendė kol kas pavesti jam naująją Švč. Jėzaus Šir-
dies parapiją, nes jos žmonės buvo prašę duoti jiems « nubaustąjį »
vikarą.

Radęs tik pradėtus statomai šventovei pamatus, energingas
administratorius per kelerius metus išvedė sienas, apdengė stogą
ir jau 1914 m., karui prasidėjus, joje kartais būdavo laikomos pamal-
dos. Šalia statomos šventovės stovėjo laikinė patalpa ir nedidelis
medinis namelis kunigui gyventi. Didžiojo karo metu, sąlygoms
labai pasunkėjus, kun. Teofilijus nenuilstamai tęsė didingos šventovės
statybą. Vienas liudytojų gerai prisimena 1915 m. vasarą, kai iš
visų bene dvylikos miesto parapijų žmonių minios plaukdavo prie
Vyborgo šventovės, kur yra katalikų kapinės. Prie šventoriaus vartų
stovėdavo darbų nuvargintas kun. Teofilijus: saule nudegusiu veidu,
suskilusiomis nuo karščio lūpomis, apdulkėjusia sutana jis kartas
nuo karto skardžiu balsu prakalbėdavo į judančią minią, maldaudamas
aukų Švč. Jėzaus Širdies šventovei užbaigti.

4. Klebonas už Nevos vartų

Formaliai tik 1918. m. gegužės 18 d. kun. Teofilijus arkivyskupo
Roppo buvo paskirtas Švč. Jėzaus Širdies parapijos už Nevos Vartų
klebonu, nors faktiškai jis jai vadovavo nuo 1911 m., kartu pasilik-
damas ir Šv. Kotrynos šventovės vikaru.

Pradžioje naujasis klebonas baiminosi, kad bus labai sunku kuni-
gauti darbininkų kvartale, tačiau greit pasirodė, jog toji baimė buvo
be pagrindo. Tie paprasti žmonės — darbininkai suprato ir tinkamai
įvertino savo naująjį dvasios vadą. Nuolankus jo malonumas, nepa-
laužiamas uolumas sielos reikaluose ir nenuilstamas darbas, statant
Švč. Jėzaus Širdies šventovę, visus žavėjo... Lankydamas savo
parapijiečius — turtingus ir vargšus, uoliuosius ir apsileidėlius, ligo-
nius jų namuose ir miesto ligoninėse, neišskiriant bepročių, — jis
susilaukė didžiausios pagarbos ne tik iš savo parapijiečių, bet ir iš
pašalinių žmonių. Jo, kaip ganytojo, uolumą tegul pailiustruoja
šie konkretūs pavyzdžiai.

Teklė Juknevičiūtė, kilusi iš Bikavos parapijos, 1913 m., būdama
dar visai jaunutė, atvyko į Petrapilį, jieškodama darbo. Šv. Kotrynos
šventovėje ji eidavo išpažinties pas kun. Teofilijų. Tas, matydamas,
kokie dideli pavojai gresia nepritejusiai jaunai mergaitei tokiam

dideliame, nedorybių pilname jūrininkų mieste, stengėsi jai įkalbėti, kad tuojau grįžtų į namus. Jai atsakius, jis buvo pasirengęs rašyti jos tėvui, kad dukterį pasiimtų pas save. Nenurimo jis ir tada, kai mergaitė sakėsi gavusi darbą ir žadėjusi visai paklusti nuodėmklausiui. Jis reikalavo, kad nevaikštinėtų gatvėmis, nedraugautų su rusais, o tik su katalikais, kad nuoširdžiai darbuotųsi, kad visada su savim nešiotų škaplierius, kuriuos turėjusi gauti prie statomos šventovės už Nevos Vartų. Kai ji visa tai išpildė ir atliko išpažintį, kun. Teofilius ją priėmė su tikru nuoširdumu ir įteikė 3 rublius kelionei. Ir vėliau, kai jinai pas jį apsilankydavo, visada patirdavo nuostabų kunigo gerumą, nors gerai žinojo, kad jam pakanka kitokių rūpesčių ir darbų. Taip pat jai leido, jei tik aplinkybės to reikalautų, geriau sekmadieniais dirbti, negu leisti laiką gatvėse. T. Juknevičiūtė vėliau pripažino, kad kun. Teofiliaus vadovybėje, gyvendama didmiestyje, išlaikė tikėjimą ir neiškrypo iš dorovės kelio.

Kitas didelio pamaldumo vyras Ksaveras Jurovs štai ką liudija. Kilęs iš vieno latgalių kaimo, kun. Teofilui tuo metu žinomo, jis didžiojo karo pradžioje gyveno ir dirbo Petrapilyje. Mobilizacijai gresiant, jis buvo kankinamas abejonių dėl praėjusio gyvenimo ir nuo pat vaikystės atliktųjų išpažinčių. Kažkas jam patarė kreiptis į šventąjį kunigą Teofilį, tą didįjį sielų gelbėtoją, charizmatinį nuodėmklausį. Paprastą savaitės dieną atlikęs ilgoką kelionę iki naujai Petrapilyje už Nevos Vartų statomos šventovės pėsčias, Ksaveras rado kunigą, besirengiantį laikyti šv. Mišias. Kunigas, parodęs didžiausią palankumą, draugiškai paprašė, kad malonėtų kiek palaukti po šv. Mišių, kol jis atleis kitus jo laukiančius. Paskui, pasikvietęs prie savo klausyklos, su didžiausiu kantrumu, gailestingumu ir tėvišku gerumu ilgai klausinėjo apie visas nuodėmes ir praeito gyvenimo išpažintis. Ksaveras jautėsi esąs akivaizdoje švento vyro, kurio žvilgsnis kiaurai perskrodė jo sielą ir sąžinę. Pagaliau žmogus atgavo pilną ramybę ir sąžinės tikrumą: kunigas jį užtikrino, kad po išpažinties jis bus toks švarus, koks yra buvęs tuoj po Krikšto. Po to Ksaverui niekada nekildavo abejonių dėl šių žodžių tikrumo. Tai patyrė ne tik šie du liudytojai, bet ir šimtai kitų.

Kun. Teofilui teko klebonauti karo metu, kai trūko maisto ir reikėjo pasitenkinti labai kukliais valgiais. Geri žmonės betgi padėdavo. Vysk. B. Sloskans pasakojo Liuvene (1948. IX.20), kad didžiojo karo metu buvo pakviestas sakyti rekolekcijų pamokslų latviams kun. Teofiliaus parapijoje. Tai buvo sunkus porevoliucinis laikotarpis, kai Petrapilyje siautė badas. Klebonas kun. Teofilius padarė svečiui nepaprastą staigmeną — padėjo ant stalo puikių valgių. Tai

buvo tikra retenybė tokiose sąlygose. Nustebęs kun. B. Sloskans tarė : « Kur gi visa tai gavai ? » Kun. Teofilius atsakė : « Dievo Apvaizda parūpino ».

Tas pats vysk. B. Sloskans Liuvėne (1948. IX.20) papasakojo kitą įvykį, paliudytą kun. Paškevičiaus, kuris, būdamas klieriku atostogų metu lankėsi kun. Teofiliaus klebonijoje Petrapilyje. Po varginančių vienos šventės darbų kun. Teofilius kalbėjo brevijorių, stovėdamas ir atsirėmęs į pulpitą, kad neužmigėtų. Staiga kažkas pliumptelėjo ant grindų. Klierikas Paškevičius atbėgo pažiūrėti į tą kambarį ir rado kun. Teofilijų pargriuvusį aukštiekninką ant grindų. Pakėlė jį, padėjo atsistoti. Kun. Teofilius persižegnojo ir pradėjo kalbėti brevijorių iš naujo. Daugiau nebegriuvo, nes miegas liko nuvaikytas.

Už Nevos Vartų Švč. Jėzaus Širdies parapijos tikintieji buvo trijų tautybių : lietuviai, lenkai ir latviai. Kun. Teofilius stengėsi būti paslaugus visų tautybių tikintiesiems. Kiekvienai grupei jis atlikinėjo pamaldas jų kalba, nors tai buvo labai nelengvas darbas. Vienu metu savo padėjėju jis turėjo kunigą lenką. Tam rodėsi, kad lenkai šioje parapijoje sudaro didelę daugumą. Jis pasiūlė surašyti parapijiečius pagal jų tautybę. Patikrinus pasirodė, kad lietuvių visoje parapijoje buvo maždaug tiek pat, kiek ir lenkų, būtent : lietuvių 2,500, lenkų 2.600 ir latvių 1.800. Nors kitų tautybių tikintieji sudarė didelę daugumą, lenkai kunigai sakydavo klebonui : « Kam vargini save, atlikinėdamas kiekvienos tautos tikintiesiems pamaldas jų kalba? » Jiems atrodė, kad būtų galima pasitenkinti vien lenkų kalba.

5. Revoliucija Rusijoje

1917 m. vasario pabaigoje Petrapilio gatvėse demonstravo minios žmonių : jie kėlė raudonas vėliavas, traukė revoliucines dainas ir šaukė : « Laisvės, duonos, šalin karas ! » Staigiu puolimu buvo paimti Žiemos Rūmai, ministeriai vieni suimti, kiti pabėgo, caras atsisakė nuo sosto, valdžią paėmė Revoliucinis Komitetas ... Kaliniai buvo paleisti. Prie policijos būstinių degė krūvos dokumentų, o augštų namų pastogėse šautuvais ir kulkosvaidžiais ginkluota policija dar ilgai šaudė į neramią minią, gindami caro valdžią ...

Revoliucija greitai laimėjo visoje Rusijoje. Žmonių nuotaika pakilo, ir naujoji valdžia pasiryžo «garbingai» užbaigti užsitęsusių karą. Galicijos fronte prasidėjo didelės puolamosios operacijos. Tačiau rusų tauta buvo jau gana išvargusi ir nusivylusi karu. Spalio mėnesį įvyko perversmas, ir valdžia atiteko bolševikams. Maisto

atsargoms išsekus ir pairus transportui, badas žiūrėjo į akis. Mieste galima buvo nusipirkti tikrai rūgščių kopūstų ir sūdytos žuvies — « voblos ». Jei pasirodydavo kas geresnio, žmonės nuo pat vidurnakčio užimdavo ilgose eilėse vietas prie parduotuvių. Duonos davinys kortelėmis buvo sumažintas iki aštuntosios kilogramo dalies («vosmuška » !). Kunigai duonos kortelių negaudavo.

Kun. Teofilius gan ramiai praleido Rusijos revoliuciją Petrapilyje. Komunistai jo nelietė gal todėl, kad lietuvių komunistų kaip ir nebuvo. Nedaug teatsirado jų ir lenkų tarpe. Kun. Teofilius buvo visų gerbiamas — net tramvajuje darbininkai užleisdavo jam savo vietą ! Kas tik galėjo, stengėsi bėgti iš « alkano Petrapilio ». Tada ir lietuviai grupėmis legaliai ir slapta keliavo vokiečių užimton Lietuvon. Viena tokių grupių, stud. P. Karvelio vadovaujama, 1918 m. gegužės mėn. atsirado Vilniuje (daugiausia studentai ir abiturientai).

Stebėdamas tą masinį bėgimą iš raudonojo Petrapilio, kun. Teofilius ryžosi ten pasilikti iki mirties : jis norėjo būti apaštalu ten, kur iš kūdikio sielos raunami gražiausi Dievo meilės žiedai. Jis ryžosi pasilikti, kad savo paties auka palaikytų vis labiau gesinamą ugnelę, kad būtų kelrodžiu jėškantiems tiesos.

Rusijos revoliucija davė impulsą ir sukėlė vilčių tautinėms mažumoms. Jau nuo senų laikų nemažai lietuvių gyveno didelės Rusijos platuose — miestuose ir provincijoje. I D. karui prasidėjus, naujos lietuvių bangos užliejo Rusijos miestus (Petrapilis, Maskva, Voronežas, Tambovas ...) ir provinciją (Kaukazas, Uralas, Sibiras). Buvo steigiamos lietuviškos mokyklos, bendrabučiai, valgyklos, organizacijos ir spauda. Dabar, caro valdžiai kritus, ir lietuviai pajuto reikalą susiburti bei pasitarus nužymėti gaires artimiausiai savo ateičiai. 1917 m. gegužės 27 d. Petrapilyje įvyko visos Rusijos lietuvių seimas. Nepavyko priėti vienos nuomonės Lietuvos ateities klausimu, ir dalis kairiųjų atstovų paliko salę su revoliucine daina ... Pažymėtina, kad šiame seime dalyvavo ir kun. Teofilius — jo asmeninėje byloje rastas kvietimas į posėdžių salę.

Po spalio perversmo, 1919 m. pavasarį, arkiv. Roppas ir visi miesto kunigai staiga buvo suimti ir susodinti į kalėjimą. Vysk. J. Ciepliakas pasislėpė pas Šv. Kotrynos gimnazijos direktorių St. Cibulskį. Laisvas liko tik visų jauniausias kun. Boleslovas Sloskans (vėliau vyskupas). Artimiausią po suėmimo sekmadienį, gegužės 25, kai įjaudintos tikinčiųjų minios iš viso miesto pripildė Šv. Kotrynos šventovę, jisai, jau pamaldoms pasibaigus, iš sakyklos suteikė sakramentinį nuodėmių atleidimą visiems šventovėje esantiems. Po to visa tikinčiųjų minia procesine tvarka, su kryžiumi priešakyje, giedo-

dama suplikacijas, nužygiavo miesto gatvėmis į garsųjį kalėjimą Goročovaja 2, kur buvo laikomas arkivyskupas ir kunigai. Tris kartus pabeldę kryžiumi į kalėjimo duris, atėjusieji pareikalavo paleisti suimtuosius. Greitu laiku suimtieji buvo paleisti. Arkivyskupas Roppas buvo perkeltas į Maskvos kalėjimą, o paskui paleistas į Lenkiją, gavus už jį Radeką.

Sovietinės valdžios dekretai

1918 m. sausio 23 d. Lenino dekretu Bendrija (Bažnyčia) buvo atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo Bendrijos. Dekretas, be abejonės, turėjo galvoje Ortodoksų Bendriją, kuri nuo Petro I laikų buvo visiškoje carų valdžioje ir priklausomybėje. Katalikų Bendrija niekad nebuvo sujungta su bet kuria valstybe, ir jos teisinė būklė valstybėje būdavo nustatoma atskiru susitarimu — konkordatu. Kai kas norėjo šį Lenino dekretą aiškinti kaip draudimą vaikus mokyti religijos (katekizuoti), nors jame aiškiai minima tik mokykla.

Siaučiant pilietiniam kartu ir pairus vidaus tvarkai, badas palietė daugelį sričių Rusijoje. Sovietinė vyriausybė 1922 m. vasario 23 d. dekretu neva badaujančiųjų šalpai suvalstybino šventovių brangenybes — auksą, sidabrą ir pan. Jau ir anksčiau pačios šventovės ir bet koks jų turtas (namai, žemė, inventorius) buvo laikomi valstybės nuosavybe. Prie šventovių turėjo susidaryti 20 asmenų komitetai, kuriems valdžia galės atiduoti nuomon pastatus ir jų inventorių. Komitetas turi priimti valdžios nustatytas sąlygas ir pasirašyti «sutartį».

Tie sovietinės valdžios dekretai buvo dalis bendrosios revoliucinės politikos, siekiančios sunaikinti krikščionybės įtaką žmonėse. Siaučiantis badas tebuvo gera priedanga masių akyse, nes vėliau įsitvirtinusi sovietinė valdžia konfiskuotas šventovių brangenybes panaudojo komunistinei propagandai skleisti pasaulyje. 1923 m. kovo 19 d. Leninas parašė laišką Molotovui ir politinio biuro nariams, kuriame išdėstė reikalą radikaliai palaužti dvasiškosios priešinimasi dekretams, rekvizuojantiems šventovių brangenybes. Tas Lenino laiškas minimas 45 tome¹. Ten jo teksto nėra, bet jis buvo paskelbtas užsienyje. Štai jo ištraukos.

«Dabartinis momentas mums yra nepaprastai palankus ir viešintelis, kuriame turėsime 99% sėkmės sutriuškinti priešą ir užsi- ¹

¹ *Oeuvres de Lenine*, p. 666-667.

tikrinti reikalingas pozicijas keletui dešimtmečių. Tiktai šiuo momentu, kai bado srityse žmogus ėda žmogų ... galime (ir privalome) sėkmingai įvykdyti šventovių turtų nusavinimą... Dabar ir tik dabar didžioji ūkininkų masė bus su mumis arba liks nepajėgi rimtai palaikyti saujelę dvasiškuos ir smulkios buržuazijos reakcininkų, kurie galėtų ar norėtų bandyti jėga priešintis dekretui. Bet kokia kaina reikia kuo greičiausiai ir su didžiausia energija įvykdyti nusavinimą, kad tuo būdu užsitikrintume šimtus milijonų aukso rublių (tik prisiminkite milžiniškus kai kurių laurinių vienuolynų turtus). Be tų sumų visas vyriausybės darbas, ypač ekonominis atstatymas ir mūsų pozicijų gynyba Ženevoje ² yra neįmanomi³ ».

Visoje Rusijoje, ryšium su minėtais sovietinės valdžios dekretais, vyko didesni ar mažesni susikirtimai su dvasiškija ir pasauliečiais. Didesnių susirėmimų buvo užregistruota 1414. Didžiausias susirėmimas įvyko 1922 m. kovo 15 d. pramonės centre Čujoj, Vladimiro provincijoje. Ten į protestuojančią tikinčiųjų minią kareivių dalinys buvo įsakytas šaudyti. Žuvo 4 asmenys, buvo sužeista 10. Vyriausybės komisija iš ten pargabeno 56 kg sidabro.

Atėjo eilė ir Petrapiliui. Visi kunigai su vyskupu J. Ciepliaku priešakyje tvirtai laikėsi tokio nusistatymo : sutarčių dėl šventovių išnuomojimo visai nepasirašinėti, profaniškiems reikalams neduoti liturginių indų kaip skirtų Dievo kultui, ir toliau mokyti vaikus bei suaugusius religijos tiesų (katekizuoti). Vysk. J. Cieplikas jau 1922 m. pradžioje buvo išleidęs raštą kunigams šiais klausimais, primindamas, kad tie visi valdžios reikalavimai yra neteisėti. Ir kai 1922 m. kovo 19 d. Jaroslavlį klebonas kun. Rutkauskas telegrama užklausė, ar duoti valdžios atstovams inventoriaus sąrašą, gavo vyskupo atsakymą: «Reikalavimas neteisėtas! Inventoriaus neduoti!»

Antroje 1922 m. pusėje valdžios atstovai reikalavo, kad kunigai darytų susirinkimus 20 asmenų komitetams rinkti, kad šie pasirašintų nuomos sutartis, kad kunigai atiduotų šventovių indus ir brangenynes. Buvo daromos kratos, žmonės išvaromi iš šventovių ir suiminėjami, kunigai nuolat terorizuojami. Pagaliau buvo uždarinėjamos šventovės.

Iš 1923 m. kaltinamojo akto, surašyto vysk. J. Ciepliako ir Petrapilio kunigų byloje Maskvoje, sužinome tokių smulkmenų. Šv. Stanislavo šventovės klebonas kun. Junevičius, pamatęs šventovėje GPU

² Ekonominė konferencija Ženevoje 1922 m.

³ Cit. *Informations Catholiques Internationales*, Mars 2, 1974, p. 21.

agentus, suriko : «Išėikit lauk !» Minios apsuptas, jis laikė pamaldas iki vakaro, o paskui kažkur dingo už altoriaus (tai įvyko 1922 m. birželio 22 d.). Šv. Kotrynos šventovėje kun. P. Chodnėvičius neleido GPU agentui apžiūrėti ant altoriaus esančios « spintelės » (tabernakulio) ; jis pareiškė : « Tik per mano lavoną galėsi prieiti! » Šventovėje buvę žmonės meldėsi ir gynė Švenčiausiąją (1922 m. birželio 24 d.). Šv. Kazimiero už Kovos Vartų klebonas kun. Eismontas nesutiko šaukti susirinkimo pasirašyti sutarties, o GPU agentus pavadino « opričnikais » (caro Jono IV budeliai). Kažkas pajudino didįjį varpą, ir minia du kartu neleido uždaryti šventovės. Tik liepos pabaigoje ji buvo uždaryta. I-sios Rotos šventovėje, kur buvo kunigų seminarija, 1922 m. gruodžio 5 d. GPU rado apie 30 asmenų su kunigais — Pronckiečiu, Rutkausku ir Chwiedzko. Milicija visus pašalino ir šventovę uždarė. 1922 m. spalio 28 d. įvyko Vyborgo parapijiečių susirinkimas (Vyborgskaja Storona, kur katalikų kapinės) ; niekas nesutiko pasirašyti sutarties. Panašiai buvo ir kitur : Nekalto Prasidėjimo šventovėje (kun. A. Vasilevskis), Šv. Pranciškaus (kun. Janukovičius), Nekalčiausios Marijos Širdies (kun. Maleckis), Šv. Bonifaco (prel. K. Budkevičius), Šventosios Dvasios (egzarchas Feodorovas) ir Švč. Jėzaus Širdies, kur klebonu buvo kunigas Teofilius Matulionis.

Švč. Jėzaus Širdies Šventovės uždarymas

1922 m. balandžio 19 d. į Švč. Jėzaus Širdies šventovę už Nevos Vartų (Bolšaja Šcemilovka nr. 24-46) atvyko komisija brangenybių paimti. Klebonui ir parapijos atstovams dalyvaujant, komisija apžiūrėjo šventovę ir jokių brangenybių joje nerado. Į sąrašus įtrauktoji sidabrinė komuninė buvo pavogta dar 1920 m. liepos mėn. naktį iš 28 į 29 d. Apie tai savo laiku buvo pranešta milicijai. Esamos gi komunistinės vertei nustatyti duodamas 7 dienų terminas. Iš dvasiškijos ar komisijos pusės nebuvo jokių incidentų ar piktnaudojimo. Akta pasirašė klebonas, parapijos atstovai ir komisijos nariai.

Kaip jau minėta, 1922 m. Petrapilyje buvo uždarinėjamos visos katalikų šventovės. Atėjo eilė ir Švč. Jėzaus Širdies šventovei. Tačiau 1922 m. gruodžio 5 d. šventovės uždaryti atvykusi komisija nesiryžo to padaryti dėl didelio vėjo, kuris, esant šventovei iškilioje ir atviroje vietoje, itin smarkavo ... Šventovė buvo uždaryta gruodžio 7 d. Iš surašyto tą dieną akto, kurio nuorašą buvo gavęs klebonas, sužinoje tokių smulkmenų.

Uždarant šventovę dalyvavo : Volodarsko rajono tarybos atstovai — Leopoldova ir Riutin. VIII skyriaus prižiūrėtojas (nadziratel)

Reppel; liudytojai — Koženevskij, Karpovič ir Gouka. Šventovės uždarymo pagrindas — nepasirašymas sutarties dėl naudojimosi ja ir jos turtu. Šventovėje rasta grupė besimeldžiančių moterų. Joms atsisakius pasirašyti sutartį, buvo pasiūlyta išeiti iš šventovės. Nepanaudota jokios prievartos. Su kūdikiu atėjusi mergina nuėjo į klebono butą, kad ten pakrikštytų atneštąjį kūdikį. Uždarytos ir užantspauduotos ketverios šventovės durys. Raktai ir antspaudai palikti saugoti kun. T. Matulioniui. Šio akto nuorašas įteiktas klebonui ir paimtas jo parašas.

Paėmę į savo rankas valdžią, bolševikai Petrapilyje apkarpė gyvenamąjį žmonių plotą. Ir kun. Teofilui teko gyventi viename bute su ortodoksų kunigu. Kiekvienam buvo atskiras kambarys, bet vienas šalia kito. Gražiai sugyvendamas su juo, kun. Teofilus paprastai nerakindavo savo kambario nakčiai, tačiau kažkodėl vieną kartą buvo užsirakinęs. Naktį išgirdo, kad kažkas bando į jo kambarį įsibrauti. Dėjosi negirdįs... Rytą atsikėlus, šventikas jam sako : « Gerai, kad manęs naktį neįsileidai! Juk aš norėjau tave papjauti! Mano nervai jau nebeišlaiko : GPU įpareigojo mane apie tave pranešinėti raštu. Tiek išvargau, kad nutariau tave nužudyti ir tokiu būdu atsikratyti tokios kankinančios pareigos ! » ... Dabar buvo susitarta, kad tuos pranešimus redaguos abu kartu, o į tam tikrą dėžutę juos nešios kas dvi savaitės vienas.

Praėjus 50 metų po šventovės uždarymo, ją aplankė keli kunigai iš Lietuvos. Štai ką jie pasakojo : buvusi Švč. Jėzaus Širdies šventovė stovi dviejų gatvių kampe — Babuškinio ir Farforovskaja. Tas rajonas dabar vadinamas « Nevskij ». Gatvės asfaltuotos, judėjimas gyvas, medinių namų nesimato. Šventovė gotikos stiliaus, didelė ir augšta ; bokštų nėra (nuimti) ; fasadą puošia stambi puošni rozetė; nėra nei aptvėrimo, nei šventoriaus. Iš abiejų šventovės pusių glaudžiasi namų eilės. Šiuo metu šventovė paversta bendrabučiu su trimis augštais. Kad ir be bokštų, šventovės išorė neprarado nei didybės, nei grožio.

Šaukimai į teisumą,

1923 m. naktį iš kovo 2 į 3 d. vysk. J. Ciepliakui ir visiems Petrapilio kunigams įsakyta kovo 5 dieną būti Maskvoje, teisme. Arkiv. Roppas jau buvo Lenkijoje, kunigai Juodvalkis, Borovskis ir Ivickis buvo išvykę į užsienį, kunigai Baltušis ir Čajevskis jau buvo mirę. Be augščiau minėtų kunigų, į teisiųjų sąrašą pateko Trojgo ir Tvanovas, o iš pasauliečių — 17 metų studentas Jokūbas Šernas. Kun. Teofilus tik kovo 10 d. gavo iš augščiausio respublikos teismo

Maskvoje kvietimą (povestka) būti kovo 14 d., 12 v., teismo salėje kaltinamuoju vysk. J. Ciepliako ir grupės kunigų byloje. Kvietimą pasirašė teismo kolegijos sekretorius Bykovas. Teismo vieta — Spaudos Sąjungos namai (Goluboj zal, Ochotnyj riad). Pažymėtina, kad kvietimas parašytas ant prasto plono popiergalio, sena rašomosios mašinėlės juostele, be kartinio antspaudo. Kviečiamojo pavardė ir dar vienas kitas žodis įrašyta ne mašinėle, bet ranka ir raudonu rašalu.

Petrapilio katalikai sužinojo, kad vyskupas ir kunigai kovo 10 d. bus vežami Maskvon į teismą. Nesuskaitomos tikinčiųjų minios iš visų miesto parapijų užliejo aikštę prie geležinkelio stoties (Nikolajevskij vokzal). Pasirodžius vyskupui, penkiolikai kunigų ir jaunam studentui stiprioje čekistų apsaugoje, minia ėmė šaukti, sveikinti suimtuosius, daug kas garsiai verkė... Buvo girdimi tik vyskupo žodžiai: «Neverkite ! Nesijaudinkite !». Kai traukinys pajudėjo iš vietos, jis pro atvirą langą dar kartą laimino ant kelių parpuolusią minią.

Atvykęs į Maskvą, kun. Teofilus apsistojo Lietuvos atstovybėje, nes ten buvo ramiau. Iš ten jis susirašinėjo su savo draugu kun. V. Urbeliu Latvijoje ; « gyрėsi » savo dabartine būkle, nes nei ligoniniai, nei kitos pareigos «nedrumsčia jo ramybės » ...

Tuo tarpu apie rengiamą teisminį procesą sužinojo Europos spauda. Kard. Gasparri dėl šių įvykių neoficialiai kreipėsi į Sovietų Sąjungos atstovą Romoje — Vorovskį. Tas nuramino, kad suimtiesiems negresias joks pavojus. Savo pasipiktinimą pareiškė kard. Mercier, taip pat Canterbury arkivyskupas, o anglų Darbo partija pasiuntė Trockiui protestą. Tačiau visa tai nieko negelbėjo, nes procesui pritarė Zinovjevas, Trockis, Kamenevas, Dzeržinskis, Krylenka. Buvo priešingi: Kalininas, Litvinovas, Krasinas ir kiti.

Teismas Maskvoje

Teismo procesas prasidėjo 1923 m. kovo 21, trečiadienį, ir pasibaigė kovo 25, Verbų sekmadienį. Teisiamieji, kiek anksčiau susodinti į Butyrkų požemius, iš ten kiekvieną kartą sunkvežimiu buvo atvežami į teismo salę. Tik vysk. J. Ciepliaką vežiojo rogemis.

Teismui pirmininkavo buvęs popas Galkinas. Dabar jis profesoriavo ateistinėje seminarijoje. Prokuroru buvo Krylenka. Figūravo ir du advokatai — Kommodovas ir Bobryščevas — Puškinas, tačiau jie neturėjo galimybės prieš teismą susisiekti su kaltinamaisiais ir parinkti medžiagos gynybai.

Visi kaltinamieji aiškiai ir tvirtai prisipažino prie šių dalykų : visomis progomis jie mokė ne tik suaugusius, bet ir vaikus tikėjimo tiesių (katekizmo) ; uždarius mieste šventoves, visi laikydavo šv. Mišias savo butuose ir pas žmones ; į tas pamaldas sueidavo įvairaus didumo grupės, kartais iki 100 ir net 150 žmonių. Visi žinojo dekretą apie brangenybių konfiskavimą, tačiau nė vienas nedavė nei liturginių indų, nei kitokio turto, laikydami tokį reikalavimą neteisėtu. Teismas sužinojo, kad kunigai turėdavo ir nuosavus liturginius indus, dažniausiai tikinčiųjų dovanotus. Jie nesutiko ir šių atiduoti, nes ne kunigui jų nevalia besti... Visi prisipažino, kad ir žinodami valdžios reikalavimus, jų nesilaikė, nes taip daryti reikalavusi jų sąžinė.

Vysk. J. Ciepliakas buvo tardomas kovo 22 v. d., 11 vakaro. Iš nuovargio vos ant kojų besilaikydamas, jis patvirtino savo ganytojinį laišką, kuriuo draudimą vaikus katekizuoti skelbė esant neteisėtą. Sekančią dieną, kovo 23, jis ilgai dėstė, kas yra kanonų teisė ir kokie jos nuopelnai Europos kultūrai (tuo tarpu Krylenka rankose vartė naujausią kanonų teisės kodeksą). Vyskupas patvirtino savo bendrąsias, kuris draudė kunigams atiduoti liturginę nuosavybę. Prokuroras mėgino primesti vyskupui jo ryšius su Lenkija ir jos politika, tačiau greit paaiškėjo, kad Varšuvoje esąs nuncijus Lauri, su kuriuo vyskupas palaikęs ryšį, yra italas ir atstovauja ne Lenkijos valstybei, bet Šv. Tėvui. Šeštadienį, kovo 24, vysk. J. Ciepliakas pranešė, kad prieš tris savaites buvo gautas Apaštalo Sosto sutikimas pasirašinėti nuomos sutartis pagal formulę, dėl kurios buvo susitarta tarp Krasino ir Vatikano. Iš vyskupo kalbos paaiškėjo, kad badaujančiųjų šelpimui katalikai jau yra pristatę 40 vagonų maisto gaminių, o Petrapilio katalikai prašė Maskvą, kad leistų atidaryti uždarytas mieste šventoves. Atsakymas buvęs: «Kai pasirašysite sutartis» !

Deryboms tarp Maskvos ir Vatikano tarpininkavo kun. Walsh, kuris vadovavo popiežiškajai misijai badaujantiems šelpti. Visa tai gerai žinojo Krasikovas, kuris sėdėjo šalia teisėjų ; apie tai paklaustas, atsakė — oficialiai jam esą nieko nežinoma !

Labiau už kitus buvo puolamas prel. K. Budkevičius. Buvo perskaityti keli jo laiškai ir telegrama Lenkijos konsului Maskvoje tos įstaigos atidarymo proga. Be arkivyskupo Roppo ir kun. Zielinskio, telegramą buvo pasirašęs ir prel. K. Budkevičius. Be to, jis buvo kaltinamas jieškojęs užsienyje finansinės paramos Šv. Kotrynos šventovei. Iš jo rankų čekistai buvo atėmę miesto kunigų pasitarimų protokolus ... Per tardymą prel. K. Budkevičius, kaip sakoma, « raste-

rialsia » (susimaišė), ir prokuroras jam tēškė į akis : « Ech, Budkevič, gde tvoja golova »! (ech, Budkevičiau, kur tavo galva !).

Teismas daugiau domėjosi egzarcho Peodorovo asmeniu. Tikras rusas, virėjo sūnus, po tėvo mirties paveldėjęs 3.000 rublių, už kuriuos galėjo mokytis užsienyje. Šveicarijoje 1902 m. tapo kataliku. Caro laikais atsėdėjo pustrėčių metų Tobolsko kalėjime... Prokuroras nustebo sužinojęs, kad egzarcho viršininku esąs ne vyskupas Ciepliakas, bet metropolitas Šeptyckis, gyvenąs užsienyje. Dar 1918 m. valdžios kvietimu Feodorovas kartu su arkiv. Roppu buvo parengęs «vykdomųjų taisyklių» projektą prie dekreto apie atskyrimą Bendrijos (Bažnyčios) nuo valstybės. Tačiau viešumoje pasirodžiusios taisyklės visai nesiderino su dekretu, netgi jam prieštaravo. «Kaip visada, šv. Mišias laikysiu, — sakė Feodorovas, — vaikus mokysiu tikėjimo tiesų... Jei mums duota sąžinės laisvė, tai neturi mūsų ant laužo deginti» !

Kun. Chwiedzko teigė, kad vaikų grupės mokymas katekizmo privačiame bute nėra « mokykla » Lenino dekreto prasme. Iš kunigų parodymų buvo aišku, kad jų vedamoji kova su ateizmu, kad ir iš sakyklos, negali būti laikoma politiniu veikimu. Kun. Chodnevicius gan aštriai dėstė, kodėl tikintysis negali būti komunistu.

Kun. Teofilus teisme pareiškė, kad jo šventovėje nerasta jokių brangenybių, nes parapiją sudarė paprasti darbininkai. Ir šventovės uždarymo metu nebuvo jokių nesusipratimų. Jis prisipažino mokęs vaikus savo bute. Mišių reikmenys buvę jo asmeninė nuosavybė. Ir uždarius šventovę jis laikydavęs šv. Mišias savo ir kitų butuose. Prokuroras buvo nuomonės, kad neturint valdžios leidimo neleistina Mišias laikyti.

Prokuroro kalba buvo pilna neapykantos ir grasinimų : «Joks popas iš Vatikano jūsų neišgelbės ! ... Kėra kitos, o tik viena sovietinė teisė, ir todėl gausite mirties sprendimą ! — šaukė jisai. — Aš spjaunu į jūsų ir į visas religijas ! ... 600 Putilovo fabriko darbininkų buvo sukurstyti pasirašyti peticiją ... Visi būsite baudžiami pagal 63 ir 119 str. (priklausymas organizacijai kontrrevoliucijos tikslu, panaudojant religinius prietarus)».

Prokuroras puolė arkiv. Roppą ir vysk. J. Ciepliaką, kad kunigai nedavę metrikų knygų, laikę konfesines mokyklas, organizavę katekizmo mokymą, nedavę tikibinio turto sąrašų. Vyskupas — tai tos organizacijos smegenys, K. Budkevičius — vadas, svetimos valstybės agentas ; Chwiedzko ir Eismontas pasiryžę ir ateityje nesilaikyti tarybinių įstatymų... Jis visiems keturiems reikalavo mirties bausmės.

L. Feodorovas, savo laiku mėginęs jungti katalikus su ortodok-

sais bendrai akcijai, išgirdo tokį prokuroro sakinį: «Bausmė jam ne tik už tai, ką jis jau padarė, bet ir už tai, ką galėtų padaryti!» L. Feodorovui, P. Chodnevičiui ir Junevičiui prokuroras pareikadavo 10 metų bausmės; kitiems, jų tarpe ir kun. Teofilui, penkerių metų, tik Jokūbui Šernui, kaip nepilnamečiui, šešių mėnesių. Baigęs savo kalbą, Krylenka vartė ir skaitė kažkokią knygą, visai nekreipdamas dėmesio į kaltinamųjų paskutinį žodį ir gynėjų kalbas.

Gynėjas Kommodovas trumpai paaiškino, kad kova su «bolševikų maru» yra ne kas kita, kaip tik kova su ateizmu. Kitas gynėjas pasakė: jei Katalikų Bendrija yra kontrrevoliucinė organizacija su centru už valstybės ribų, tai lieka tik viena priemonė tai blogybei pašalinti — surengti naują Baltramiejaus naktį! ... (Egzarchas L. Feodorovas mirė ištrėmime 1935 m.).

Verbų sekmadienį, kovo 25, publika netilpo salėje — dramatiškas procesas ir jo baigiamoji stadija daugelį viliojo. Teisėjai ir visi buvusieji salėje ateistai gavo išklausti gerų pamokslų, o apie vieną augštą pareigūną sklido kalbos, kad tas teismas padaręs jį įsitikinusių katalikų... Vyskupas J. Ciepliakas, pajutęs stovįs «ant mirties slenksčio», kažkaip atjaunėjo, išsitiesė, jo akys sublizgo ir veidai paraudo. Paskutiniame savo žodyje jis paneigė priklausymą slaptai organizacijai ir bet kokią priešrevoliucinę veiklą... «Visa mano viltis, — sakė jisai, — žemiškasis teismas man bus teisingas, o dangiškasis Teisėjas bus gailėtingas»!

Kun. A. Maleckis papasakojo, kaip jis, dar 12 metų vaikas, buvo pavadinęs seną tarną «durnium». Tėvas liepęs prieš ižleistąjį atsiklausti, pabučiuoti ranką ir atsiprašyti... Tas įvykis jį padaręs kunigu, įkvėpęs pagarbos kiekvienam žmogui ir paskatinęs gelbėti žmogų, patekusį į bet kokią vargą...

Buvo paskelbtas teismo sprendimas: vysk. J. Ciepliakui ir prel. K. Budkevičiui — mirties bausmė, kitiems — po 10 metų, gi kun. Teofilui, kun. A. Pronckiečiui ir dar 6 kunigam — po 3 metus «be griežtos izoliacijos»; J. Šernas lygtinai išteisintas.

Balandžio 1 dieną, naktį prieš Velykas, prel. K. Budkevičius buvo sušaudytas Lubiankoje. Vysk. J. Ciepliakas, Butyrkų kalėjime išbuvęs metus vienutėje, buvo perkeltas į Lubianką, o iš čia 1924 m. kovo mėn. pabaigoje ištremtas iš Sov. Sąjungos; pasiekęs Romą ir aplankęs lenkų kolonijas Amerikoje, 1925 m. pabaigoje Pijaus XI buvo paskirtas Vilniaus vyskupu. Tačiau jam nebuvo lemta gyvam sugrįžti į Europą — būdamas Amerikoje mirė 1926 m. vasario 17 d. Palaidotas Vilniaus katedroje.

Gavusieji po 10 metų lenkai kunigai buvo perkelti į kitą kalėjimą ir 1925 m. išleisti į Lenkiją.

Maskvos kalėjimuose

Teismo sprendimu gavęs 3 metus kalėjimo, kun. Teofilius daugiau mėnesio buvo laikomas Butyrkų kalėjime, tame didžiuliame 3 augštų kvadrato formos pastate, apjuostame mūro siena su bokštais. Ten galėdavo sutalpinti iki 4.000 kalinių.

1923 m. balandžio 21 d. kun. Teofilius buvo perkeltas į Sokolnikų pataisos namus. Čia kartu su juo 16-je kameroje sėdėjo šie kunigai : A. Pronckietis, 37 m., A. Vasilevskis, 56 m., Ivanovas, 41 m., A. Maleckis, 63 m., Rutkovskis, 41 m., Trojgo, 42 m., ir Janukovičius, 60 m. amžiaus. Bausmės pradžia visiems buvo laikoma 1923 m. kovo 10 d. Nuo pat pirmųjų dienų Sokolnikuose kun. Teofiliiui ir jo draugams teko dirbti daržuose.

Negavęs jokių pastabų kelerių mėnesių laikotarpyje, kun. Teofilius prašė perkelti jį į «pasitaisančiųjų» grupę ir pritaikyti 437 str. « dėl paleidimo pirm laiko ». 1923 m. lapkričio 9 d. telegrama buvo pareikalauta jo bylos su gydytojo pažymėjimu, o jau gruodžio 4 d. jis žinojo, kad jo prašymas atmestas.

Kalėjimo gydytojas, patikrinęs jo sveikatą, rado « miokardą su dažnais galvos skausmais... matyt, arteriosklerozinio pobūdžio ». Gydytojų komisija 1923 m. lapkričio 12 d. taip apibūdino jo sveikatą : « Organiškas širdies negalavimas reiškiasi užsesiu ir aštriu širdies veikimo stiprėjimu, o taip pat aiškiai besireiškiančia aritmija. Širdies riba normoje. Pabrinkimų nėra, todėl širdies defektą reikia laikyti kompensuotu. Kituose organuose ypatingų pakitimų nerasta ».

1923 m. lapkričio mėnesį visi 8 kunigai — kaliniai parašė centro komiteto prezidiumui kolektyvinį pareiškimą : jie sėdi jau 8 mėnesius, daugelis jų yra senyvo amžiaus ir menkos sveikatos, kuri dar pablogėjo kalėjimo režime (yra gydytojų pažymėjimai) ; kai kuriems jų gresia mirties pavojus. Todėl jie prašė pritaikinti 457 ir 458 str. UPK apie « priešlaikinį paleidimą » arba bent jau visus perkelti į kitą kalėjimą Maskvoje su lengvesniu režimu, pritaikintu ligoniams ir silpnos sveikatos žmonėms.

Savo kunigų likimu susirūpino ir parapijiečiai : Švč. Jėzaus Širdies parapijos darbininkai 1923 m. birželio 28 d. kreipėsi į patį Kaliną, kuris žadėjo peržiūrėti bylą. Nesulaukę savo kunigo, jie liepos 22 d. įteikė prašymą su 129 parašais, kuriame apeliavo į Kalinino « gerą ir jautrią širdį » : juk kunigas senas, o kalėjimo režimas kietas ; be kunigo nėra kas rūpintųsi jų dvasiniais reikalais. Sudėję viltį į Kalinino gerumą, jie laukė kunigo sugrįžtant į savo darbą.

Matyt, ir kitų parapijų tikintieji — darbininkai bombardavo valdžios bei partijos įstaigas, kad CK vykdomasis komitetas įsakė

pranešti visiems III. 25 d. nuteistiesiems, jog Petrapilio tikinčiųjų prašymas atleisti nuteistuosius nuo bausmės yra atmestas.

Pijaus XI žodis

Europos spauda plačiai rašė apie minėtų kunigų teismą Maskvoje. Vienas to teismo liudytojų McCullagh tais pat metais jį aprašė anglų kalba išleistoje knygoje *Rusų bolševizmas persekioja krikščionybę*; 1924 m. pasirodė tos knygos lenkiškasis vertimas.

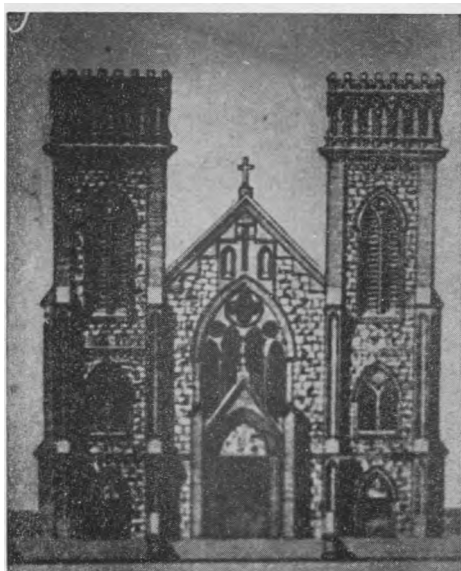
Ir Apaštaltų Sostas atidžiai sekė kunigų teismą Maskvoje. Šv.

Tėvas Pijus XI 1923 m. gegužės 23 d. kalbėjo kardinolų grupei:

«Dar skaudesnių ir liūdniesnių dalykų mums paruošė Rusija. Nėra reikalo čia smulkiai kartoti tai, apie ką viso pasaulio spauda yra plačiai painformavusi. Tuo tarpu, kai Katalikų Bendrijos Galvos įgaliotiniai ir atstovai, verti visokio pagyrimo ir savo veikla bei pasiaukojimu sukėlę visų nusistebėjimą, teikia kenčiantiems ir badaujantiems didžiosios Rusijos vaikams paramą, mūsų išprašytą ir viso pasaulio katalikų aukojamą tokiu nuostabiu gausumu ir ištvėrme, — katalikų religijos atstovai teisiame, smerkiami sunkiam kalėjimui, o vienas jų nužudomas ... Norėdami jus pagerbti, visus išvardijame (visų kunigų sąrašą vainikuoja «pamaldusis jaunuolis Jokūbas Šernas »). Visa tai padaryta be mūsų žinios. Mūsų nepaklausė, kai reikalavome dvasinius mūsų valdinius perduoti Mums su jų tariamos kaltės įrodymais, kad galėtume pasielgti su jais pagal jų nuopelnus. Juo blogiau, kad tie atstovai religijos, kuri pasirodė tokia labdari rusų tautai, jei teisingai rašė pasaulinė spauda, buvo pasmerkti kalėti ir mirti, matydami atvirą neapykantą bei niekinimą tos šventos ir dieviškos religijos, kuriai jie atstovavo ir kurios įstatymus, kaip jie pareiškė, buvo pasiryžę bet kuria kaina vykdyti bei ginti. Kokią reikšmę ir vertę beteiktume visiems kitiems kaliniams, lyginant su arkiv. J. Ciepliaku ir jo bausmės draugais, o ypač su sušaudytu juo kun. Budkevičiumi, savo skausme Mes jaučiame neišreiškiamą pagarbą, kurios tie didvyriai verti, dėl mūsų šventos religijos ir Dievo; taip pat ir todėl, kad turime tikriausią viltį, jog kalėjimas ir bausmės, o labiausiai kraujas, tapo daugelio katalikų sėkla, kaip tai buvo ir pirmaisiais krikščionybės amžiais.

Toji viltis Mumyse darosi dar gyvesnė, žvelgiant į tuos, kurie kartu su mūsų broliais ir sūnumis yra pasmerkti bei nubausti, kurie, nepaisant bet kokio atskyrimo, pasilieka Mums tiek pat brangūs Kristaus meilėje, visada trokštamoje avidės vienybėje ir kurių neatskiriame nuo pirmųjų, šaukdamiesi visų tų žmoniškumo priemonių, trokštamų viso civilizuotojo pasaulio.

Variaklanų (Latvijoje) vikaras 1900 m.
ir Bikavos klebonas 1900-1910 m.

Bikavos (Latvijoje) šventovė, padidinta
kun. T. Matulionio.

Švenčiausios Jėzaus Širdies šventovė
Petrapilyje, už Nevos Vartų. Jos sta-
tybą tęsė ir užbaigė kun. T. Matulionis.

Kun. T. Matulionis, nubaustas garsiajame Maskvos teisme 1923 m.,
atlieka bausmę Maskvos kalėjime.
Nuotrauka daryta 1924 m. prieš
Kalėdas.

Išėjęs į laisvę 1925.11.25, kun. T.
Matulionis aptarnaudavo septy-
nias šventoves Petrapilyje. Nuo-
trauka daryta 1925 m.

Tikrai, nėra reikalo pridėti, jog tai, kas įvyko, nesustabdys pradėtos ir tiek jau mėnesių vykdomos labdarybės, siekiančios palengvinti taip didelę ir sukrečiančią nelaimę. Tęsime tą darbą toliau, kol bus galimybė tai daryti, atsimindami apaštalo žodžius: «Nesiduok nugalėti piktumui, bet nugalėki pikta gerumu (Rom. XIII, 21)».

Jau Benediktas XV buvo pasiuntęs į Busiją 40 vagonų badaujantiems šelpti, o Pijus XI per savo misiją Rusijoje, kuriai vadovavo kun. Walsh, maitino 120.000 vaikų. Kadangi kunigų teismas Maskvoje 1923 m. buvo « parodomasis », tai teismo salėje, tarp kitų, buvo ir kun. Walsh.

Priešlaikinis kalinių paleidimas

Kalinių likimu buvo susirūpinęs ir Raudonasis Lenkijos Kryžius. 1924 m. birželio 14 d. jis gavo vidaus reikalų komisariato pranešimą, kad prašymas perkelti kunigus kalinius (jų tarpe ir kun. Teofilijų) į besitaisančiųjų kategoriją yra atmestas. Vyriausioji kalėjų valdyba ant kun. Teofiliaus ir kitų kunigų prašymų dėdavo rezoliuciją « atmesti » (otklonit), o vyriausias teismas pranešdavo kaliniams, kad jų prašymas nepatenkinamas.

1924 m. rudenį Švč. Jėzaus Širdies parapijiečiai vėl parašė prašymą vyriausiam kalėjų valdybos pirmininkui : jie ramiai išdėstė, kad kunigas būtina jiems reikalingas ; pridėdami atitinkamus aktus, jie nurodė, kad jų šventovėje jokių brangenybių nerasta, šventovė buvo uždaryta be jokių incidentų, nes nebuvo pasipriešinimo ; tuo tarpu parapijiečiai siunčia pašalpą badaujantiems. Apie savo kleboną jie rašė, esą jis turįs širdies ligą sėdi jau pusantrų metų ir su kitais dirba daržuose ; per 14 savo kunigavimo metų jis niekada neužsiėmė jokia politika, jo pamoksluose niekad nebuvo politinio turinio.

Tų pačių 1924 m. gruodžio 20 d. Petrapilio (Leningrado) katalikų komitetų komisija, susidedanti iš Mackevičiaus, Budzevičiaus ir Jurkevičiaus, įteikė vyriausiajai kalėjų valdybai (ar tiksliau jos priešlaikinio paleidimo komisijai) 7 kunigų prašymą (jų tarpe kun. Teofiliaus ir kun. A. Pronckiečio) : jie visi esą senyvo amžiaus, gydytojų komisijos sprendimu gali būti įrašyti į invalidų ir pusiau invalidų kategoriją ; atlikę du trečdaliu bausmės, jie galėtų būti paleisti « pirm laiko ». Jau 22 mėnesiai Petrapilio darbininkai neturi savo dvasios ganytojų ; iš to kyla nepasitenkinimas ir apkartinimas. Jeigu vyriausiasis byloje asmuo arkiv. J. Ciepliakas yra išleistas į užsienį, tai, atrodo, ir visa byla galėtų būti likviduota. Kunigai yra labai reikalingi darbo žmonėms jų religinių reikalų aprūpinimui.

1925 m. vasario 25 d. kun. Teofilius, išbuvęs Maskvos kalėjimuose 2 metus ir 15 dienų, «pirm laiko » atgavo laisvę ir sugrįžo į senąją savo vietą prie Švč. Jėzaus Širdies šventovės.

Petrapilio (Leningrado) apaštalas

Amnestuotiems ir į laisvę paleistiesiems kunigams Maksimo Gorkio žmona pranešė : « Kas nori, galite važiuoti į Lenkiją ». Bemaž visi kunigai lenkai tą pasiūlymą priėmė ir išvažiavo į Lenkiją. Kun. Teofilius ir kiti lietuviai kunigai grįžo į savo darbą Rusijoje.

Iš kunigų lenkų Petrapilyje buvo pasilikęs prel. Antanas Maleckis, kuris 1925 m. liepos 7 d. perėmė metropolijos valdymą. Jis buvo gimęs 1861 m. Petrapilyje, jo gi tėvai ir protėviai buvo iš Lietuvos (Spitrėnai, netoli Utenos). Kun. J. Bosko pavyzdžiu jis organizavo, auklėjo ir mokė amatų lenkų neturtinguosius; miesto pakraštyje (« Na Peskach » — Kirillovskaja 19) įsteigė Švč. Marijos Širdies koplyčią. Pradžioje tai buvo Šv. Kotrynos parapijos filija, o vėliau atskira parapija. 1926 m. rugsėjo pradžioje prel. A. Maleckis gavo vyskupo šventimus Petrapilyje prancūzų šventovėje; 1930 m. pabaigoje buvo suimtas ir po ilgo tardymo išvežtas į Buriatiją ; 1934 m. balandžio pabaigoje buvo jau Varšuvoje ir ten mirė 1935 m. sausio 17 d.

Iš kalėjimo sugrįžęs, kun. Teofilius visu uolumu ėmėsi sielovadinio darbo. Jau 1925 m. kovo 20 d. tuometinis metropolijos valdytojas prel. Przyrembelis pavedė kun. Teofilui kartu su savąja parapija aprūpinti ir Kolpino katalikus. 1927 m. rugsėjo 17 d. buvo suimtas vysk. B. Sloskans, darbavęsis prie Šv. Kotrynos šventovės. Trūkstant kunigų, kun. Teofilui kartais tekdavo aprūpinti net 7 miesto šventoves ir pasiekti tolimą provinciją — Pskovą, Novgorodą, vokiečių ir latvių kolonijas ...

Nežiūrint daugybės darbo taip sunkiose sąlygose, žmonėms atsidavęs ganytojas nenusiminė, matydamas tikinčiųjų atsidavimą ir jų ištvermę, uolų pamaldų lankymą, nors ne vienam teko už tai kalėjime sėdėti. Jie iš savo sunkiai uždirbtų skatikų kas mėnesį išmokėdavo 1.000 rublių mokesčių už savo šventovę.

Kun. Teofiliaus dokumentų krūvoje randame iš to laikotarpio vieną, kuris yra vertas dėmesio. 1927 m. sausio 10 d. jis rašė prašymą apaštališkajam administratoriui vyskupui A. Maleckiui, kad leistų «sanare in radice» (kanoniškai įteisinti) 1917 m. santuoką Sofijos Stasėnaitės, 33 m., ir komunisto Vladimiro Mironovskio, 43 m., nes jie turi vaikų. Raštas parašytas ant labai gero nedidelio

formato 4 puslapių popieriaus, labai lygiai, švariai, nepaprastai rūpestingai. Tekstas lotyniškas, antspaudu nėra. Šis dokumentas liudija, kaip uolusis apaštalas nepaprastai gerbė savo vyresnybę ir kaip jis buvo stropus savo kunigiškose pareigose.

III. VYSKUPO ERŠKĖČIAI IR DŽIAUGSMAI

1. Kun. Teofilius Matulionis — vyskupas

Petrapilio tikintiesiems ir jau negausiems kunigams dažnai kildavo baisus klausimas, į kurį jie nesugebėdavo rasti atsakymo : o kas toliau !

Šis reikalas dar labiau rūpėjo Šv. Tėvui Pijui XI. Per savo asmeninį atstovą mons. D'Herbigny, SJ, jis siuntė pašalpas badaujan tiems Rusijos vaikams. Minėtasai atstovas važinėjo į Sovietų Sąjungą 1925 m. rudenį, 1926 m. pavasarį ir vasarą. Kartą, kelionės metu, Berlyne, jis buvo slaptai konsekruotas vyskupu. Iš tuometinio nuncijus Eugenijaus Pacelli (vėliau Pijaus XII) gavo labai svarbią ir visai slaptą misiją — išlaikyti Sovietų Rusijoje katalikų hierarchiją. Tam reikalui jis turėjo parinkti penkis geriausius ir ištikimiausius kunigus, slapta juos konsekruoti vyskupais ir pavesti jiems apaštališkųjų administratorių teisėmis valdyti Sovietų Sąjungos katalikų vyskupijas, pirma suskirsčius visą teritoriją į penkias sritis.

Reikia pažymėti, kad Rusijoje nuo senų laikų kiekvienas lenkas buvo laikomas kataliku, o visi katalikai buvo laikomi lenkais. Šitokiam supratimui įsigalėti padėjo ir patys lenkai, kurių sąmonėje tautybė ir religija sudarė vienovę. Bet šis dalykas buvo labai kenksmingas K. Bendrijai, ypač Rusijoje po revoliucijos, kur kreiva akimi buvo žiūrima į « baltąją ponų Lenkiją ».

Vysk. D'Herbigny suskirstė Rusiją į 5 sritis ir kiekvienai jų paskyrė valdytoją, trims jų suteikdamas vyskupo šventimus. Mohilevo sritis gavo vyskupą B. Sloskans, latvį ; Maskvos — vyskupą Pijų vienuolį domininkoną, prancūzą ; Leningrado — vyskupą A. Maleckį, lenką; Kazansko-Samaros — Simbirsko — kun. Mykolą Juodoką, lietuvį; Charkovo — kun. Vincentą Ilginą, lenką.

Kartą vysk. D'Herbigny per prancūzų parapijos Notre-Dame de France kleboną kun. J. M. Amoudru atsiuntė mažo, plono popieiaus raštelį. Jo turinys buvo toks : perskaityti jį prie dviejų liudytojų kunigų, o jei tokių nebūtų — prie pasauliečių ; perskaičius tuojau sunaikinti. Tame raštelyje buvo pasakyta, kad kun. Teofilius Matulionis yra paskirtas vyskupu «in partibus infidelium » su titulu Matrega (tai vietovė dabartiniame Chersonese, Sovietų Sąjungoje;

senais laikais romėnai čia tremdavo krikščionis, iš kurių ir susidarė vyskupija). Tame raštelyje dar buvo pažymėta, kad konsekruoti gali ir vienas vyskupas, kad tik būtų vienybėje su Roma.

Kun. Teofilius Matulionis 1928 m. gruodžio 8 d. buvo nominuotas vyskupu — sufraganu (padėjėju) didelei Petrapilio sričiai, o 1929 m. vasario 9 d. vyskupo A. Maleckio konsekruotas vyskupu. Tos apeigos buvo atliktos visai slaptai Švč. Marijos Širdies šventovėje («Na Peskach»), dalyvaujant dviem liudytojams — kun. A. Pronckiečiui ir prancūzui vienuoliui kun. Mauricijui Amoudru. Štai kaip nupasakojo konsekracijos įvykį jo liudytojas kun. A. Pronckietis :

« Vyskupas A. Maleckis, perskaitęs raštelį, jį suplėšė. Konsekracijos mėnesio ir dienos nebepprisimenu. Su vyskupu D'Herbigny man neteko matytis. Valdžia nežinojo, kad Matulionis yra vyskupas ; to nežinojo ir niekas iš kunigų. Kai peržengus Latvijos sieną, vysk. Rancans uždėjo Teofilui ant galvos pijusę, kunigai puolė mane, kodėl jiems nieko nebuvau sakęs. Aš gi neturėjau teisės sakyti. Vėliau valdžia gailėjosi padariusi klaidą, nes vyskupo kalinimas patarnavo propagandai prieš sovietinę santvarką. Vyskupas Maleckis buvo išvežtas į Sibirą, o paskui paleistas į Lenkiją, kai mes jau buvome Lietuvoje. Jis jau buvo pamišęs ; iš geležinkelio stoties jį nuvežė tiesiai į ligoninę».

Vyskupas Teofilius buvo paskirtas padėjėju vyskupui A. Maleckiui su paveldėjimo teise *cum jure successionis* Petrapilio sričiai. O toji sritis buvo didelė : be paties miesto ji apėmė į šiaurę visą buv. Archangelsko guberniją, į pietus siekė Pskovo ir Sebežo, o į vakarus — Baltijos jūrą. Vyskupu likęs Teofilius sėkmadieniais darbavosi Petrapilio šventovėse, o šokiomis dienomis važiuodavo į provinciją. Mokėdamas vokiečių ir latvių kalbas, jis aptarnaudavo visų tautybių katalikus.

2. Antras suėmimas, įkalinimas ir ištrėmimas

Nors Saugumo organai ir nežinojo, kad T. Matulionis yra vyskupas, tačiau laikė jį turint autoritetą kunigų ir tikinčiųjų tarpe, todėl labai stengėsi padaryti jį savo agentu.

Ir taip kartą jį pasikvietę klausia apie kunigą Čegį, dirbusį Petrapilyje ir Gatčinoje :

— Ką Tamsta žinai apie jį ?

— Kam jūs mane apie jį klausinėjate ? Juk aš nesu jūsų bendradarbis, agentas !

Kitą kartą vienas valdininkų pasikvietė vyskupą pas save į privatų butą. Tačiau pakviestasis nenorėjo ten eiti ir sakė :

— Prašau mane kviesti į savo įstaigą !

— Bet turite būtinai ateiti ten, kur mes kviečiame ! — atsakė tasai.

Vyskupas nuėjo į šio saugumiečio butą. Tas elgėsi su juo mandagiai, net padėjo nusivilkti apsiaustą.

— Galbūt išgersime arbatos ? — tarė šeimininkas.

— Atsiprašau, aš atėjau su reikalu, o ne arbatos gerti! — atsakė vyskupas.

Kai saugumietis vėl klausė apie kunigą Čegį, vyskupas pareiškė :

— Ką gi, jūs laikote mane savo agentu, kad klausinėjate apie kunigus ?

Tada valdininkas atsiprašė ir pakreipė kalbą kita linkme. Kvietė pas jį ateiti už poros savačių. Trečią kartą šaukiamas vėl nuėjo, bet sutiko jo pasiuntinį, kuris vyskupui pranešė esą jo viršininkas atsiprašęs, kad šiandien negalys priimti. Nudžiugęs vyskupas prašė pranešti viršininkui, kad jis visai negalėsias pas jį vykti, nes dabar būsiąs labai užimtas dėl prasidėjusių Rožinio pamaldų.

Pagaliau Saugumas pakvietė vyskupą Teofilų atvykti įstaigon. 1929 m. lapkričio 24 d. jis buvo išlaikytas ten visą dieną. Vakare saugumiečiai jį atsiprašė, kad negalėjo priimti ir prašė atvykti rytojaus dieną, tai yra lapkričio 25, kai Šv. Kotrynos šventovėje buvo didžiausi atleidai. Ta diena buvo švenčiama ir už Nevos Vartų. Buvo visai neįmanoma tą dieną 10 valandą būti Saugumo įstaigoje. Vyskupas mėgino prašyti, kad paskirtų ankstyvesnę ar vėlyvesnę valandą, tačiau viršininkas nesutiko ir įsakė būtinai atvykti 10 valandą.

Rytojaus dieną, skirtą valandą, vyskupas buvo Saugumo įstaigoje. Jį ten išlaikė visą dieną, o vakare tas pats viršininkas pasiukvietė vyskupą į savo kabinetą, kur buvo dar kažkoks jaunas vyras. Tada tasai iškilmingai pareiškė : «SSSR vardu skelbiu, kad Tamsta suimtas ! » « Spasibo ! » (dėkoju !) — atsakė suimtasis. Kareivis nuvedė vyskupą į atskirą kambarį ir, įleidęs vidun, liepė ten sėdėti. Kambaryje buvo sofa. Suimtasis ant jos nuvirto ir greit užmigo ... Atėjęs kitas valdininkas ir pamatęs ant sofos išsitiesusį kalinį, nustebė; reikšdamas nepasitenkinimą, jis tik pasakė: «Kas tai? Tams-ta miegi ? ! » Padaręs kratą, jis nuvedė suimtąjį į kalėjimo vienetę, kurioje kitados sėdėjo Leninas ! Apie tai liudijo ant sienos pakabintas Lenino portretas su atitinkamu įrašu ...

Parapijiečiai, patyrę kad jų klebonas negrįžta, puolė jį ieškoti ir pagaliau surado. Pirmiausia jie pasistengė aprūpinti suimtąjį maistu. Pradžioje kalėjimo administracija neperduodavo vyskupui maisto, bet vėliau įteikdavo.

Antrą kartą kalėjime

Petrapilio kalėjime vysk. Teofilus apie metus laiko išsėdėjo be teismo. Tardymui jis buvo šaukiamas, kaip įprasta, naktimis, kar-tais po du po tris kartus ; dieną pailsėti ar prigulti nebuvo lei-džiama. Per 11 mėnesių jis buvo tardomas 24 kartus ; norėta jam primesti šnipinėjimą Lietuvos naudai.

Kažkaip vieną kartą pavasarį 1930 m. vyskupas buvo pašauk-tas tardymui dienos metu, netgi rytą. Tai jau didelė retenybė, nau-jiena, kuri sužadindavo neramų permainų laukimą. Viršininkas klausė kalinį:

— Ko čia sėdi ?

— Juokingas klausimas, — atsakė vyskupas, — pasodinite, tai ir sėdžiu !

— Jei panorėtum, šiandien galėtum būti laisvas !

— Įdomu, koku gi būdu ? — klausė vyskupas, dėdamasis nesuprantąs reikalo.

— Labai paprastas dalykas: duok parašą, kad pranešinėsi apie kunigus ir parapijiečius !

— Dabar labai nepatogu, — aiškino vyskupas, — iš kalėjimo paleistąjį parapijiečiai labai įtars, kad jau užverbuotas ...

— Tai mes galime iš karto paleisti kelis asmenis, kurių skai-čiuje bus ir neužverbuotų ... Tada žmonės to nepastebės !

Vyskupas pareiškė, kad iš to nieko nebus ir griežtai atsisakė duoti parašą todėl, kad jo sąžinė neleidžianti to daryti.

Buvo aišku, kad antrą kartą atsidūręs kalėjime ir ilgų tardymų išvargintas kalinys turi nepalaužiamą valią ir nesiduoda pavilio-jamas saldžios laisvės pažadų. Lieka viena priemonė — fiziškai var-ginti ir kankinti žmogų, kuriame šeiminkauja tokia savarankiška dvasia.

Į Solovkų salas

Nereikėjo laukti nė teismo — vyskupui T. Matulioniui buvo pranešta, kad jis tremiamas dešimčiai metų į Solovkų salas, kur jau kalėjo kiti kunigai.

Solovkų salas (Soloveckije ostrova) yra vakarinėje Baltosios jūros dalyje. Tai didelis salynas, apimęs 347 km² ploto. Vienos salas, kaip Soloveck, yra didelės, kitos mažos. Jų paviršius kalvotas, pel-kėtas, apaugęs įvairiais medžiais. Klimatas drėgnas, bet netoks šaltas kaip žemyne to paties geografinio ploto. Žiema ilga — trunka 6 mėnesius.

Didžiojo saloj XV š. buvo įsteigtas ortodoksų vienuolynas, kuriam priklausė 54 druskos viryklos ir daug žvejybos įmonių. Ilgainiui šis vienuolynas išaugo į religinį — kultūrinį rusų centrą, turintį senų knygų bei rankraščių biblioteką. XVI š. jis tapo ir karine tvirtove, atmušusia švedų puolimus. Religinių reformų metu šio vienuolyno vienuoliai sukilo prieš carą Aleksiejų Michailovičių ir laikėsi ištisus 9 metus prieš jo atsiųstą kariuomenę. Pagaliau 1676 m. vienuolynas buvo paimtas, o vienuolių dalis išžudyta. Jų vieton buvo atkelti carui ištikimi vienuoliai. Vienuolyno tvirtovė buvo sunaikinta 1815 m. Po komunistinės revoliucijos tame vienuolyne ir aplamai Solovkų salose buvo įsteigtos pirmosios koncentracijos stovyklos 1923 m.

Ten laikomi kaliniai turėjo tiesti kelius per neišbrendamas pelkes. Pasak latvių kun. B. Sloskans (slapto vyskupo), ten kalėjusio nuo 1928 iki 1930 m., visas Solovkų salų plotas buvo nusėtas barakais. Juose apgyvendinami nuteistieji po 100 — 200 asmenų grupėmis. Kiekviena grupė turėjo atlikti dienas skirtą darbą — dirbti 8, 10, 12 ir daugiau valandų, kol pasiekdavo normą. Darbas vyko klampiose vietose. Jų uždavinys — vilkti nukirstus rąstus ant klampaus kelio ir kloti ant dumblo. Kai viena eilė nuslūgdavo, turėdavo kloti antrą, trečią ir t.t. Kai jau būdavo įmanoma pervaziuoti, pildavo akmenis ir žvyrą. Nekartą silpnesnieji kaliniai įsmukdavo į gilų dumblą kartu su medžiais ir ten paskėsdavo, nes niekas negelbėdavo (budėdavo GPU prižiūrėtojai). Taip tas strateginis Solovkų kelias yra išklotas ne tik rąstais, bet ir žmonių lavonais.

Iš 24 katalikų grupės liko gyvas tik vysk. B. Sloskans. Jis kurį laiką buvo GPU sandėlio sargu ir turėjo lengvesnes sąlygas. Buvo ir kitų kunigų, paskirtų įvairiais sargais. Matyt, buvo manoma, kad jiems galima patikėti atsakingas pareigas. Deja, tokiose pareigose kunigai neilgai būdavo laikomi. Kai tik politiniai įvykiai Rusijoje pakrypdavo katalikams nepalankia linkme, tuoj pajusdavo ir Solovkų kunigai — juos varydavo į fizinį darbą.

Pagal paties vysk. T. Matulionio pasakojimą (jis ten buvo atgabentas 1930 m. gruodžio 8 d.), kaliniai Solovkų salose turėdavo atlikti skirtą užduotį, pvz. per dieną išgrįsti 50 metrų kelio, skirto arklių vežimams; prikirsti šakų, jas iškloti ir apiberti žemėmis, kurių miške tarp šakų sunku gauti; sunešti iš miško tam tikrą malkų kiekį. Silpnesniusius siųsdavo grybauti, uogauti, t. y. pririnkti tam tikrą normą. Sekmadieniai nebuvo švenčiami. Poilsio diena — penktoji savaitės diena. Katalikai, ypač kunigai, ir grasinami švėsdavo sekmadienius, bet už tai dirbdavo tada, kai kiti ilsėdavosi. Kaip katakombų krikščionys, kunigai keldavosi naktį, iš vakaro sutartą

valandą, po 3 ar 4 grupėmis lipdavo ant augšto, kur šaltyje be altorių ir be liturginių reikmenų laikydavo šv. Mišias. Jie nepamiršdavo ir ten esančių tikinčiųjų, teikdami ir jiems dvasinę stiprybę.

Į Solovkų salas atvykusiam vysk. Teofilui kunigai dėl jo senyvo amžiaus neleido su visais dirbti sunkaus darbo miškuose. Jie jį paskyrė kunigų komunos ūkvedžiu. Tą komuną sudarė apie 60 asmenų, į ją buvo priimami ir rusų popai, ir padoresni pasauliečiai. Komunoje buvo laikomasi tokios tvarkos: visų gaunami pinigai ir siuntiniai eidavo į bendrą kasą ir į bendrą katilą. Kalėjimo administracija, sudaryta taip pat iš kalinių, kad būtų palankesnė, gaudavo iš kunigų komunos dovanų po 100-200 rublių. Už tuos pinigus vadinamieji «pridurkai» kartais gaudavo ir degtinės.

Vieną kartą buvo pasielgta neatsargiai: jau kiek įkaušę «pridurkai» (administracijoje dirbą kaliniai) pakėlė taures «už kunigų sveikatą». Vadinamieji «stukačiai» (kaliniai-šnipai) greitai pranešė apie įvykį kalėjimo valdžiai, ir toji labai užsirūstino. Buvo žinoma ir kas išdavė savo draugus — tai vienas popas, neseniai iš Sibiro atsiųstas tam juodam darbui, ir kadaise buvęs vyskupo Teofiliaus parapijietis, visai dar jaunas vyras. Taip tų «stukačių» nurodymais buvo suimti trys asmenys iš kalėjimo administracijos ir septyni kunigai, jų tarpe ir ūkvedys vysk. Teofilus. «Nusikaltusieji» buvo atgabenti į Petrapilio kalėjimą. Tai įvyko 1932 m. — kunigų komuna buvo išardyta.

Iš vyskupo Teofiliaus pasakojimų yra žinoma, kad Solovkų salose mirė kun. Šukelis, o kun. Gronskis buvo paleistas iš kalėjimo «na golodnuju smert» (mirti badu, nes ne kalinys negauna kalėjimo maisto, o visoje saloje jo nėra; kitur neįmanoma nuvykti — aplink vanduo). Bausmėms buvo naudojamas ir vadinamasis «kiniečių metodas»: žmogus negali prisiglausti prie sienos, nes ji ne statmena; cementinės grindys apliejamos vandeniu, alkanos žiurkės puola nusilpusį kalinį. Jų apkramtyta buvo rasta negyva viena dvarininkė iš Ukrainos. Nors į Solovkų salas atvežti ir karantiną pradėję kaliniai turėjo maudytis ledais aptrauktame vandenyje, bet niekas nesusirgo. Vėliau tie žiaurumai buvo kiek švelninami.

Baudžiamajame izoliatoriuje

Iš Solovkų vysk. Teofiliaus vėl laukė Petrapilio kalėjime varginantis, ilgas tardymas. Čia kalinys gavo vienerius metus baudžiamąjo izoliatoriaus. Buvo visai atskirtas nuo kitų ir išsiųstas 250 km į šiaurę sunkiems miško darbams. Ta vietovė yra prie didžiulio Ladogos ežero ir vadinasi Lodejnoje Pole. Čia kalinys neturi teisės gauti

nei siuntinių, nei laiškų. Dirbti privalo pelkėtose vietose — per balas arkliais gabenti rąstus. Kelias išklotas sijomis, kad arkliams būtų patogiau eiti, gi dirbantieji kaliniai turi į sijų tarpus priberti žemių, kurios imamos iš balų, liūnų ir gabenamos ant pečių.

Štai ką pasakojo pats vysk. Teofilius : « Niekados tų dienų nepamiršiu. Su kalinio uniforma, vyžotom kojom, per pečius persimetę virvę vilkdavome malkas rogėmis. Daugiausia man teko dirbti prie miško darbų. Mes turėjome parūpinti sijų naujai vedamam keliui. Buvo tokių parų, kai per šakas ir akmenis turėdavome iš miško į kelią (šimtą ir daugiau metrų) ant pečių išnešti po 12 kubinių metrų malkų. Dirbdavome nuo 6-7 v. ryto iki vakaro. Jei padarydavai normą, vakare gaudavai duonos, o jei neįstengdavai — pasilikdavai visiškai alkanas... Nešami medžiai pragauždavo mums nugaras, pečius. Vėliau teko vandens atplukdytus rąstus vilkti iš jūros į krantą, o išvilkus reikėdavo susikinkyti keliams ir vežti juos 2-3 km. Nuo to pasidariau invalidas. Tada gavau įsakymą tvarkyti kalinių apgyvendintą baraką ».

Atvykęs į tą baudžiamąjį izoliatorių 1933 m. gegužės mėn., vyskupas Teofilius išbuvo jame tris ar keturis mėnesius.

« Patekau vienam iš griežčiausių tardytojų, — pasakojo vyskupas. — Tardymai vykdavo naktimis ir ilgai trukdavo. Tardytojas buvo gan kietas, bet aš neturėjau ko slėpti, nei jam ką nors naudingo pasakyti. Taip prabėgo eilė naktų. Vieną kartą pasakiau, kad dėl manęs jis turi tiek vargti. Matyt, tas pasakymas pataikė į to žmogaus kietą širdį. Kitą naktį jis išsiėmė iš portfelio sumuštinį ir man paduodamas tarė : « Užkąsk ! Juk dažnai esi alkanas ! Tais laikais ne tik kaliniai, bet ir laisvieji miesto gyventojai badavo. Tas tardytojo mostas išspaudė man ašarą ir buvo vienas jautriausių mano išgyvenimų ... Visi moka jausti, tik reikia paliesti atitinkamą stygą ».

Tardymo būdai

Čia paminėtas vysk. T. Matulionio tardytojas siekė palenkti savo kalinį savo tikslams. Kiti tardytojai panaudodavo kitokius būdus. Vienas jų — tardomojo suniekinimas ir bandymas išgauti norimų žinių. Tikriausiai ir vysk. T. Matulionis jo neišvengė. Labai vaizdžiai tokio pobūdžio tardymą yra aprašęs latvių vysk. B. Sloskans savo dienoraštyje, parašytame prancūzų kalba, bet neišspausdintame.

Vysk. B. Sloskans buvo slaptaikonsekruotas vyskupu Maskvoje 1926 m. gegužės 10 d. ir paskirtas apaštalinio Mohilevo administra-

toriumi, įpareigotu valdyti ir Minsko sritį. Netrukus buvo suimtas ir tardomas. Savo dienoraštyje, parašytame atlikus bausmę Solovkuose po 1930 m., vysk. B. Sloskans pasakoja apie pirmąsias tardymo dienas GPU patalpose.

«Vos pradėjęs snausti išgirdau atidaromų durų triukšmą. kažkas įėjo ir tarė :

— Jau miegi ?

— Jei reikia, galiu atsikelti.

— Ne, miegoki, pasikalbėsime rytoj. O kas gi esi?

— Boleslovas Sloskans, katalikų vyskupas.

— Kas išventino vyskupą?

— Šv. Sosto atstovas vyskupas D'Herbigny, lankęsis pernai ir užmezgęs ryšius su vyriausybe.

— Koks iš jo vyskupas ... šarlatanai, — tarė vienas iš lankytojų [...].

Sekančios dienos rytą apie 11 v. buvau pašauktas pas tardytoją. Klausinėjo mane tie patys asmenys, kurie vakar mano akiavaizdoje įžeidė K. Bendriją, pavadindami mons. D'Herbigny šarlatanu. Tai buvo Gruodis⁴, kontrrevoliucinės sekcijos šefas, ir jo sekretorius Estrin [...].

— Ar žinote kas yra juodasis Katalikų Bendrijos popiežius?

— Ne, nežinau.

— Argi nežinote, kad jėzuitų generolas, vadinamas juodoju popiežiumi, skiria vyskopus ir veda savo politiką nepriklausomai nuo Katalikų Bendrijos šefo ir kad popiežius tėra įrankis jo rankose?

— Galiu Jus užtikrinti, kad tame Jūsų tvirtinime nėra nė krislo tiesos. Jėzuitų ordinas yra ne kas kita, kaip viena iš daugelio Katalikų Bendrijos vienuolių. Jėzuitų generolas yra visiškai pavaldus popiežiui ir nedaro nieko prieš jo valią.

— Ar ne D. Herbigny suteikė Jums vyskupo šventimus ? Turbūt žinote, kad jis yra jėzuitas, neturi jokio popiežiaus įgaliojimo ir nori iš Jūsų padaryti jėzuitų politikos įrankį?

— Taip, aš buvau išventintas mons. D'Herbigny. Jis yra jėzuitas, bet jis mane išventino ne savo generolo pavestas, o vykdydamas Šv. Tėvo valią.

— Tačiau jis neturėjo pilno popiežiaus įgaliojimo?

— Taip, jis turėjo.

— Jūs nematėt jokio dokumento ir tik pasitikėjote jėzuito žodžiu ?

⁴ Matyt, lietuvis ; vysk. B. Sloskans rašo Grodis.

— Ne, prieš mane šventindamas jis parodė man dokumentą, kuriame pasakyta, kad jis įgaliotas « a latere » Šv. Tėvo. Dokumentas buvo pasirašytas paties Šv. Tėvo ir kito asmens, kurio pavardės aš nežinau.

— Kada jis Jus išventino?

— 1926 m. rugpjūčio 13 d. Leningrade ⁵.

— Ar [...] pažįstate kunigą Ūsą?

— Taip, pažįstu, kartu su juo buvau seminarijoje.

— Ką manote apie jo bylą ⁶?

— Apie tą bylą žinau tik iš brošiūros, kuri apie jį buvo išspausdinta. Aš esu tikras, kad kun. Ūsas nekaltas ir yra provokacijos auka. Taip mano ir visi tie, kurie tą brošiūrą skaitė.

— Ką manote apie kun. Musteikį?

— Esu absoliučiai tikras, kad jis yra nekaltas.

— Kodėl Jūs taip manote?

— Aš pats su juo kalbėjau. Mes turime daug veiksmingesnių priemonių, negu Jūs, įgalinančių kunigus kalbėti atvirai.

— Taigi išeitų, kad sovietinis teismas, jį pasmerkdamas, suklydo?

— Aš taip esu pilnai įsitikinęs.

— Ar susirašinėjate su kuo nors?

— Taip, susirašinėju iš pareigos. Be to, atsakau į kiekvieną gaunamą laišką.

— Ar Jūsų parapijietės taip pat Jums rašo?

— Taip, rašo.

— Ir joms atsakinėjate?

— Sakykite, ar Jūs tais laiškais pasinaudojate...?

Čia Gruodis pažvelgė į mane paniekinančiu žvilgsniu žmogaus, kuriam malonu išjuokti auką, patekusią į jo rankas. Į tokį klausimą aš nieko neatsakiau. Pažvelgiau į jo akis su užuojauta. Jo žvilgsnis pasitiko manąjį. Atrodė, kad jis jautė pasakęs netinkamą žodį. Jis pradėjo žingsniuoti išilgai kambario. Aš nuleidau akis ir pasiryžau nieko daugiau jam nesakyti.

Po kelių momentų tylos Gruodis vėl atsisėdo veidu į mane ir paklansė:

— Ką ketinate pasakyti apie dokumentus, kurie buvo rasti pas Jus?⁷

⁵ Iš tikrųjų B. Sloskans buvo išventintas gegužės 10 d. Maskvoje. Kaip matyti iš dienoraščio, šiam datų sukeitimui buvo svarbių priežasčių.

⁶ Vysk. B. Sloskans rašo Ūsas.

⁷ Pas vysk. B. Sloskans Minske buvo rasti kariniai žemėlapiai, kurie prieš kratą slaptai buvo padėti jo bute tos pačios GPU agentų.

Aš ištraukiau iš kišenės pareiškimą, parašytą šį rytą, ir tyliai padaviau. Jo sekretorius Estrin greitai atsikėlė nuo stalo ir abudu ėmė jį skaityti.

— Tai atsisakote mums duoti paaiškinimus ? — paklausė Gruodis.

— Taip, atsisakau, — pareiškiau aš, — duosiu paaiškinimus tik apie iš mano buto paimtą korespondenciją, jei reikia ».

3. Maskvos derybos su Lietuva

I D. karo ir ilgos vokiečių okupacijos nualinta Lietuva 1918 m. vasario 16 d. pasiskelbė nepriklausoma valstybe, atstatanti svetimų valstybių nutrauktą savarankiškumą daugiau kaip per šimtmetį. Sovietų Sąjunga, kaip ir kitos valstybės, paskelbtąją nepriklausomybę, po nepavykusių pastangų ją užgniaužti, pripažino ir 1920 m. pasirašė atitinkamą sutartį. Lietuvos vyriausybė savo atstovu Maskvoje paskyrė Jurgį Baltrušaitį, gimusį Lietuvoje, bet akademinius mokslus baigusį Rusijoje. Revoliuciją jis pergyveno Rusijoje ir buvo įsijungęs į kultūrinį rusų gyvenimą. Garsėjo savo poezija, literatūriniais vertimais, straipsniais. Rašytojų sąjunga jį 1919 m. buvo išrinkusi net savo pirmininku. Tapęs Lietuvos atstovu, jis turėtus savo ryšius su rusiškoju gyvenimu panaudojo Lietuvos interesams. Vienas ryškių jo diplomatinių žygių Maskvoje buvo derybos su Kremliumi dėl iškeitimo sovietų kalinamų lietuvių kunigų ir kelių pasauliečių į Lietuvoje kalinamus komunistus — lietuvius ir nelietuvius.

Kada kilo mintis derėtis su Maskva kalinių klausimu, nėra žinoma. Dr. P. Mačiulio, tarnavusio Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, manymu, ji galėjo kilti po 1923 m., kai pasibaigė vadinamoji optacijos (pilietybės pasirinkimo) teisė. Kadangi pasikeitimas kaliniais su Maskva buvo praktikuojamas su kitomis valstybėmis, tai ir Lietuvoje imta domėtis Sov. Sąjungoje kalinamais lietuviais. Derybas su Sov. Sąjunga tuo reikalu vedė minėtasis J. Baltrušaitis (1873-1944), talkinamas pasiuntinybės patarėjo H. Rabinavičiaus (1892-1962), kuris save vadino žydų kilmės lietuviu. Iš Lietuvos pusės buvo pateiktas Sov. Sąjungoje kalinamų lietuvių, daugiausia kunigų, sąrašas.

Iš Lietuvos pasiuntinybės prie Šv. Sosto Romoje turimų dokumentų matyti, kad ji pirmąją žinią apie išvaduotinių asmenų grįžimą Lietuvon gavo 1933.IX.5 iš Lietuvos užsienio reikalų ministerijos. Atitinkamas raštas buvo pasirašytas politikos departamento direktoriaus St. Lozoraičio. Jame sakoma, kad Lietuvos vyriausybė ture-

jusi atiduoti net 24 žymius komunistus už 15 kunigų ir 3 pasauliečius (vėliau paaiškėjo, kad už 14 kunigų). Lietuvos ministeris prie Šv. Sosto dr. Kazys Graužinis tą žinią pranešė mons. Pizzardo 1933. IX.19.

Vėliau (1933.X.5) Lietuvos užsienio reikalų ministerijos politikos departamento direktorius St. Lozoraitis pranešė matęsis su nuncijumi mons. Arata (X.4) ir pranešęs, jog su Sov. Sąjungos vyriausybe vykusios ilgos derybos, kuriose ji reikalavusi 24 asmenų už prašomus išlaisvinti lietuvius dvasiškius bei pasauliečius. St. Lozoraitis rašte pažymėjo, kad Šv. Sostas tą faktą tinkamai įvertins. Mons. Arata išreiškęs Šv. Sosto džiaugsmą ir užsirašęs lietuvių dvasiškių pavardes. Taip pat tame rašte buvo pažymėta, kad mainai įvyks « šiomis dienomis », t. y. spalio mėnesį. St. Lozoraitis, jn., Lietuvos atstovybės pareigūnas prie Šv. Sosto, pateikdamas minėtas žinias šiai monografijai, pastebėjo (1976.V.15), kad tarp. min. J. Baltrušaičio Maskvoje ir Lietuvos vyriausybės vyko nuolatinis susirašinėjimas dėl vieno ar kito iškilusio sunkumo derybose bei jo pašalinimo, kol pagaliau buvo susitarta.

Deryboms pasibaigus, Maskva sutiko išleisti Lietuvon 17 kalinių, o Lietuvos vyriausybė — 24. Lietuvos vyriausybės sąraše svarbiausias kalinys buvo vysk. T. Matulionis, nors tuo metu niekas iš valdžios žmonių nežinojo, kad jis yra slaptas vyskupas. Sovietiniame sąraše pirmoju buvo įrašytas Kasperaitis, nuteistas Lietuvos teismo kalėti 30 metų už revoliucinę veiklą. A. Sniečkus buvo įrašytas ketvirtuoju kaip nuteistas kalėti 15 metų. Trečdalis buvo nelietuviškų pavardžių⁸. Tuo metu A. Sniečkus dar nebuvo taip pasižymėjęs komunistinėje veikloje. (Netrukus jis slaptai grįžo Lietuvon ir ten toliau veikė pogrindyje. Kai 1940 m. Lietuvą okupavo Sov. Sąjunga, A. Sniečkus tapo vienu iš pagrindinių sovietinio komunizmo šulų ir tapo net pirmuoju kompartijos sekretoriumi. Ne be jo iniciatyvos 1946 m. vysk. T. Matulionis vėl buvo suimtas ir išsiųstas Sibiran).

Nelaukta staigmena

Vieną dieną 1933 m. iš to baisaus baudžiamojo izoliatoriaus pradėjo kai kuriuos kalinius kraustyti. Raštinės valdininkai jiems sakė : « Esate laimingi, jūs grįžtate į tėvynę ! » Kraustomieji manė važiuosią į Petrapilį. Raštinės tarnautojai juos apvogė ir nuvežė į geležin-

⁸ *Europos Lietuvis*, 1974.1.8, nr. 2 pagal žurnalo švyturys duomenis.

kelio stotį. Ten prisistatė kažkoks valdininkas ir pasakė : « Važiuosite į Maskvą per Petrapilį ! » Atvežė juos į Maskvą.

Vysk. Teofilus, dirbdamas sunkius darbus pelkėtose, drėgnose ir šaltose vietose, buvo visiškai netekęs sveikatos. Į Maskvą jis atvažiavo sutinusiomis kojomis, todėl buvo paimtas į ligoninę ir ten išgulėjo visą mėnesį. Kiek sustiprėjęs, buvo nugabentas į kalėjimo salę, o iš čia patalpintas viename kabinete. Atėjęs valdininkas klausia vyskupą:

— Ar žinai dėl ko čia tave atvežė ?

— Nežinau.

— Ar sutinki važiuoti į Lietuvą, kai bus keičiamasi kaliniais ?

— Prieš atsakydamas į šį klausimą, aš norėčiau susisiekti su

Lietuvos atstovybe ! — atsakė vyskupas.

Nenorėdamas pasielgti prieš Apaštalų Sosto valią, jis norėjo, kad tuo klausimu būtų atsiklausta Romos. Šventasis Tėvas, kiek žinoma, norėjo, kad kunigai, kiek tai įmanoma, stengtųsi neišvykti iš Rusijos. Valdininkas į tai atsakė :

— Dabar negali, o paskui ar galėsi atsakyti ?

— Duokite man kokį pusvalandį laiko pagalvoti ! — Po pusvalandžio jis vėl ateina ir sako :

— Na, ar jau apsigalvojai ?

— Dar ne ! Duokite man dar pusvalandį ! — Po kito pusvalandžio vyskupas aiškiai pasakė :

— Iš tikrųjų nevažiuosiu !

— Jūs Lietuvoje nieko neturite ? — klausia viršininkas.

— Turiu brolių, seserį...

— Tai kodėl nenorite važiuoti Lietuvon ? Dar kartą pagalvokite !

Juk vyskupas tremiamas iš šalies, kur kunigo pagalba tikintiesiems labai reikalinga. Jam gaila buvo palikti žmones, kurių tikėjimas buvo didžiausiame pavojuje. Nors jis žinojo, kad sielovadinio darbo tęsti negalės, tačiau ryžosi pasilikti Rusijoje. Tvirtas « pasilieku » nuskambėjo kalėjime, nors žmogiškoji širdis viliojančiai pynė laisvosios Lietuvos vaizdą ...

Po kiek laiko kitas valdininkas pašaukė vyskupą, nuvedė jį į atskirą kambarį ir ėmė daryti kratą, kaip pas juos įprasta. Vyskupas manė, kad jį vėl kažin kur veš, taigi pateks į bendrą kambarą, kur jį apvogtų. Todėl jis prašė valdininką, kad paimtų jo daiktus apsaugai.

— Kodėl ? — klausė tasai.

— Kai nuvesite į bendrą kambarą, mane apvogtų !

— Ne, — atsakė, — nuvesiu į gerą kambarą, ten neapvogtų !

Su vyskupu T. Matulioniu 1933 m. iš Sov. Sąjungos grįžę kunigai, buvę kaliniai. Iš kairės : A. Pronckietis, K. Juršėnas, V. Čegis, V. Paškevičius, V. Ilginis, vysk. T. Matulionis M. Bugenis, J. Paulavičius, V. Dainys, J. Ladyga, trūksta kun. K. Veličkos.

Vyskupas T. Matulionis ir kunigai, grįžę iš Sov. Sąjungos kalėjimų kunigiškais drabužiais (trūksta kun. K. Veličkos).

Vysk. T. Matulionis kalinio drabužiais.

Neseniai buvęs kalinys vyskupo drabužiais
laisvoje Lietuvoje 1933 m.

Kun. Augustinas Pronckietis, vienas iš dviejų liudininkų, dalyvavęs apeigose Petrapilyje, kai kun. T. Matulionis buvo slaptai išventintas vyskupu 1929.II.9.

Ir tikrai, jį nuvedė į didelę kamerą su dviem langais. Iš toli jis pamatė žmones, bet nežinojo kas jie. Įėjęs į kamerą, jis su jais pasisveikino rusiškai:

— Zdrastvujte, tovarišči !

— O kur taip ilgai buvai, — gyvai jaudinosi kaliniai, — mes seniai tavęs laukiame ir niekaip negalime sulaukti! Ten jau buvo 15 draugų, paruoštų grįžti į Lietuvą. Šiai kamerai jau buvo leista pasimatyti su Lietuvos atstovu Maskvoje Jurgiu Baltrušaičiu.

Į nepriklausomą Lietuvą

Į iškeičiamųjų kalinių grupę, be vysk. T. Matulionio, pateko dar 10 kunigų, kurių 8 lietuviai (V. Paškevičius ir V. Ilginas save laikė lenkais). Jie buvo suvežti iš įvairių kalėjimų į Maskvą, kad iš čia persiųstų juos į Lietuvą. Buvęs Omsko klebonas kun. Mykolas Bugenis taip pasakojo apie tuos paskutiniuosius mėnesius ir savaites Maskvos kalėjimuose.

«Iš Solovkų mus atvežė į Butyrkų kalėjimą. Kun. V. Paškevičius pakėlė triukšmą, reikalaudamas, kad greičiau iš čia išvežtų. Dėl to buvo padaryta krata. Mus suvarė į buvusią cerkvę, kur puolė mus milijonai blakių ... Kaip seniūnas, parašiau skundą, ir mus perkėlė kitur. Ten radau kun. Teofilų. Jis turėjo iš Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus vadinamąjį « političeskij pajok » (davynys) ir maistu dalijosi su visais, supjaustydamas vieną bulvę į 10 dalių... Vėl skundėmės, ir mums maistą padidino dvigubai. Vėliau maistą siuntė Lietuvos atstovas Jurgis Baltrušaitis. Visi kalbėdavome Rožinį, o vadovavo vis Teofilius. Kad jis yra vyskupas, žinojo tik kun. Pronckietis, bet niekam to nesakė. Aš, Čegis, Juršanas ir kiti nieko nežinojome. Lubiankoje buvome 1933 m. rugpjūčio 28, šv. Augustino dieną. Į Lietuvą vežė mus Stolypino vagone (prekinis vagonas su narais iš lentų). Ten pat už pertvaros buvo Ona Gineitienė, pakliuvusi už Rožinį, ir agronomas Steziblys su vargoninku Jasenausku ».

Iš Sovietų Sąjungos atvykstančiųjų kunigų pasitikti į Indros stotį (Latvijos pasienio stotis) nuvyko Kauno arkivyskupo-metropolito delegatas kun. V. Mieleška, Rygos vyskupo padėjėjas vysk. J. Rancans (Latvijos seimo vicepirmininkas, iki 1917 m. kunigų seminarijos profesorius Petrapilyje) ir Rygos kunigų seminarijos inspektorius kun. Aleksandras Novickis. Neseniai buvę kaliniai, taip netikėtai išlaisvinti ir dabar grąžinami į tėvynę, vos išlipę iš vagono buvo giliai susijaudinę — parpuolę ant žemės, jie ją bučiavo ir vilgė savo

ašaromis. Kalėjimo skudurais apvilkti, nuo bado ištinusiais veidais, laikydami rankose savo maišelius, kur buvo sudėtas visas jų «turas», jie darė įspūdį žmonių, atvykusių iš kitos planetos.

Patikrinęs visų dokumentus, vyskupas J. Rancans pasikvietė juos į ministerišką Latvijos vagoną ir ten kiekvienam nurodė vietas. Mons. A. Novickis patikrino kiekvieną bažnytinio požiūriu. Kai paklausė Teofilijų Matulionį, ar jis yra vyskupas, kada ir kieno konsekruotas, gavo teigiamą atsakymą ir paskelbė jo pareiškimą esant tikrą. Po to, sukvietęs visus arčiau, vyskupas J. Rancans iškilmingai uždėjo jam ant galvos savo vyskupišką pijusę (kepuraitę). Visi buvo nustebę, o kelionėje kartais nevisai buvęs vyskupui mandagus brigadierius kiek sumišo ... Tik dabar pasirodė, kad per savo nusižeminimą ir klusnumą vyskupas Teofilijus visą laiką sugebėjo taip stropiai saugoti savo vyskupiškąjį orumą, kad tik vienas kun. A. Pronckietis žinojo tą paslaptį, nes dalyvavo konsekracijos apeigose.

Daugpilyje, kur vyskupui Teofilijui teko anksčiau lankyti realinę gimnaziją, buvę kaliniai, išlipę iš vagono, ėjo miesto gatvėmis į Šv. Petro šventovę. Žmonių minia, iš visų pusių apsupusi, lydėjo tą keistą procesiją ir pripildė erdvią šventovę. Pirmoje gretoje žygiavo du vyskupai, kurių vienas kalinio drabužiais, su bintais ant blauzdų ir raudona kepuraitė ant galvos...

Lietuvoje kalinius kiekvienoje stotyje pasitiko būriai organizuotų žmonių su savo vėliavomis — angelaičiai, pavasarininkai, šauliai, skautai, studentai ateitininkai ir brolijos ... Traukiniui bestovint, į tėvynę grįžtantieji pasikalbėdavo su žmonėmis. Dotnuvos studentai, traukiniui pajudėjus, užtraukė jaudinančią Rusijos tremtinių dainą « Leiskit į tėvynę, leiskit pas savus, ten pradžiugs krūtinė, atgaivins jausmus. Svetimaj padangėj nemalonu, ne, tėviškėlę brangią vis regiu sapne ...» Buvę kaliniai ir juos palydintieji gaudinosi iki ašarų. Kauną jie pasiekė 1933 m. spalio 19 d.

4. Laisvoje tėvynėje

Sutiktuvės Kaune

Išlaisvintus kalinius iš sovietinių koncentracijos stovyklų bei kalėjimų pasitiko minios žmonių visose geležinkelio stotyse, kur tik buvo sustojęs traukinys. Iškilmingiausias sutikimas buvo Kauno geležinkelio stotyje, čia juos pasitiko augštieji Lietuvos pareigūnai

ir milžiniška žmonių minia. Buvusiems kaliniams tai buvo didelio džiaugsmo ir kartu graudesio momentas, juoba, kad jie nepriklausomos Lietuvos dar nebuvo matę. Štai kaip tą jaustrų momentą aprašė Šaltinio korespondentas Stasys Daunys.

« Jau spalio 19 d. rytą Kauno gelžkelio stotin susirinko nemažas žmonių būrys. Jie atėjo pasitikti grįžtančių iš SSSR kalėjų dvasininkų ir kitų. Bet laukiamųjų rytą nesulaukė. Susirinkusieji sužinoję, kad laukiamieji atvažiuos tik vakare 8 val. 55 min., palengva išsiskirstė.

Vakare, kai tik pradėjo temti, į Kauno gelžkelio stotį rinkosi žmonės, nors laukiamasis traukinys ateis tik 8 v. 55 min. Apie 8 v. gelžkelio stoties aikštė ir peronas pirmą kartą savo gyvenime išvydo tiek žmonių. Aukšti dvasininkai, profesoriai, karininkai, uniformuoti studentai, žili seneliai, sesutės. Visi atėjo pasitikti tiek daug iškentusiųjų didvyrių. Už ką ? Už Kristaus mokslą, už tiesos meilę ...

Ruduo ... Bet kiek daug čia gėlių. Bukietų buketai žydi minioje.

Pagaliau laikrodis rodo 8 v. 55 min. Iš tunelio išlenda traukinys. Minia sustingsta. Visų akys nulinksta į palengva ateinantį traukinį, kuris sustoja. Per vagono langus pasimato išdžiūvę laukiamųjų veidai. Karo invalidų orkestras pradeda groti džiaugsmo maršą. 20.000 minia pradeda šaukti valio. Sukasi po orą iškeltos kepurės. Ant vagono krinta žiedai...

Palengva iš vagono lipa laukiamieji. Štai pasirodo senas, išvargęs, daug kančių matęs vysk. Matulionis, kun. Velička ir visi kiti. Jie atrodo labai išvargę, daug kentėję. Iš pageltusių blakstienų krinta džiaugsmo ašaros.

— Leiskit, mano tėvas ! Tėveli, tėveli, — verkdamas veržiasi prie savo tėvo jauna duktė.

Visi grįžusieji įvedami į svečių kambarį. Čia kan. Dogelis pasako sveikinimo kalbą. Paskui, orkestrui grojant ir valio skambant kančiniai autobusais nuvažiuoja į šv. Zitos įėjimą.

Ką jie pasakoja ? Penktadienį grįžusiųjų pagerbimui buvo surengti iškilmingi pietūs, kuriuose dalyvavo daug aukštų visuomenininkų, spaudos atstovų⁹. »

Sutiktuvės ir Maskvoje

Iš sovietinių kalėjų išlaisvinti kunigai ir pasauliečiai buvo sutikti su dideliu entuziazmu ir Latvijoje, ir Lietuvoje. Buvusių kalinių

⁹ Šaltinis, 1933 m., 44 nr.

vardu kalbėjo daugiausia vysk. T. Matulionis, išreikšdamas džiaugsmą bei padėką už išlaisvinimą, sutikimą, bet niekur nerodė pagiežos nei smerkiančio tono ar grasinimo savo buvusiems persekiotojam. Jis tikrai kvietė melstis už likusius sovietų koncentracijos stovyklose.

Maskvos geležinkelio stotyje pasitiko sovietinės kompartijos žymūnai iš Lietuvos atgabentus 24 komunistus, laikytus Lietuvos kalėjimuose. Komunistų pagrindžio laikraštis *Priekalas* taip rašė :

« 1933 m. spalio 20 d. kovos draugus, atvykusius iš Lietuvos kalėjimų, džiaugsmingai sutiko Maskvos darbo žmonės, juos sveikino įvairių tautų proletariato atstovai. Lietuvos Komunistų Partijos veikėjų, revoliucionierių, pagrindininkų sutikimas Maskvoje virto tikrai įvairių tautų darbo žmonių karinio solidarumo švente ¹⁰ ».

Atvykusieji iš Lietuvos komunistai, kurių tarpe buvo ir A. Sniečkus, vėliau išėjęs į Lietuvos kompartijos vadus, taip kalbėjo :

« Mes, Tarybų Sąjungos išplėstieji iš fašistų Lietuvos kalėjimų, nuoširdžiai sveikinam jus, brangūs draugai, kartu perduodami visų revoliucinių politkalinių linkėjimus. Apleidžiant mums kalėjimo sienas, mūsų likusieji draugai įpareigojo mus ne tik būti gerais socializmo statytojais, bet kartu būti visuomet Lietuvos revoliucinio judėjimo ir revoliucinių politkalinių rėmėjais. Mes tą pareigą pasižadėjom ištikimai pildyti ¹¹ ».

Juos pasveikino raštu tuomet Sov. Sąjungoje gyvenęs komunistų veikėjas V. Kapsukas šiais žodžiais :

« Brangūs draugai ! Kartu su jumis džiaugiuosi, kad galų gale, po tiek sėdėjimo metų bjauriausiose Lietuvos kalėjimų sąlygose, pasisekė išplėsti jus iš Lietuvos budelių nagų, kad jūs dabar savo akimis galite pamatyti milžinišką TSRS socialistinę statybą ir vėl galite prisidėti prie gyvo proletarinės revoliucijos darbo ¹² ».

Iš dviejų sutiktuvių Kaune ir Maskvoje sugretinimo aiškiai matyti diametraliai skirtingos laikysenos — krikščioniškoji ir komunistinė. Pirmoji, atstovaujama ypač vysk. T. Matulionio, buvo rami, dvelkianti tvirtu tikėjimu, kančios dvasia, Dievo ir žmogaus meile, neišskiriančia nė savo priešų. Tuo tarpu antroji padvelkė agresyvumu, panieka savo priešams, netgi jų keikimu («fašistai...»), ir pasiryžimu « būti gerais socializmo statytojais », t. y. tęsti komunistinę revoliucinę veiklą, griaušančią pačius religijos pamatus. Nevienas jų vėliau tą savo pažadą įvykdė — slapta grįžo Lietuvon ir dirbo komunistiniame pogrindyje, ruošdami kelią būsimai Sov. Sąjungos

¹⁰ Cit. iš *Švyturio* pagal *Europos Lietuvį*, 1974.1.8, nr. 2.

¹¹ Cit. iš *Švyturio* pagal *Europos Lietuvį*, 1974.1.8, nr. 2.

¹² Cit. iš *Švyturio* pagal *Europos Lietuvį*, 1974.1.8, nr. 2.

okupacijai. Nors jie, kaip ir visa lietuvių kompartija, nedaug tenuveikė nepriklausomoje Lietuvoje iki 1940 m., tačiau pasitarnavo kaip atrama Sov. Sąjungai, okupavusiai Lietuvą jėga.

Sugrįžusių buvusių kalinių sąrašas

Vyskupas Teofilius Matulionis.

Kun. Augustinas Pronckietis (gimęs 1886, išventintas 1910) ilgai buvo Šv. Kotrynos šventovės vikaru Petrapilyje, o 1930 m. laikinu klebonu ten pat; 1932 m. balandžio 15 d. suimtas ir ištremtas į Solovkus.

Kun. Kazimieras Juršanas (1887 ; 1910) buvo klebonu lietuviškoje Babinovičių parapijoje (Mohilevo gub.) ; iš katalikų kunigų pirmasis pateko į Solovkus 1926 m. ; keletą paskutinių metų, iki grįžo į Lietuvą, gyveno ištėrmime įvairiose Sibiro vietose.

Kun. Kazimieras Velička (1859 ; 1887) dirbo sielovadoje Petrapilyje ; į Sibirą pateko 1931 m.

Kun. Vytautas Paškevičius (1882 ; 1906) darbavosi Mohileve ; 1930 m. sausio 28 d. buvo paskirtas vyskupo B. Sloskans generalvikaru ; vėliau ištremtas į Solovkų salas.

Kun. Vincentas Ilginas (1886 ; 1909) buvo generalvikaru, darbavosi Charkove ; suimtas 1926.X.25, išbuvo Solovkuose 3 metus ; 1930 m. išsiųstas į Archangelską vėl 3 metams ; 3 mėnesius išbuvo laisvas, bet VIII.27 vėl suimtas ir pasodintas Butyrkų kalėjime Maskvoje.

Kun. Mykolas Bugenis (1888 ; 1913), baigęs akademiją 1914 m., buvo Šv. Kotrynos vikaru Petrapilyje 1915-1917 m. ; nuo 1922 m. — Omsko klebonu ; 1930.VIII.21 išsiųstas į Sibiro lagerius, paskui į Solovkus, pagaliau į Butyrkų kalėjimą.

Kun. Jonas Paulavičius (1877 ; 1900) išbuvo Kalugoje 21 metus ; suimtas 1931 m. ; buvo laikomas GPU lageriuose Ustlage, vėliau Solovkuose ir ištremtas į Mscisolską.

Kun. Vincentas Dainys (Deinis) (1877 ; 1903) darbavosi Pskove, o vėliau Petrapilyje ; 1928 m. nuteistas 7 metam ; 6 išbuvo Solovkuose ir metus Svirskio lageryje.

Kun. Jonas Ladyga (1869 ; 1894) išbuvo Satanove (Kamiūro-Podolskij) 30 metų ; Virchove 1930.1.2 nuteistas 5 metam kalėti; 4 metus buvo Jaroslavlyje, vienutėje.

Kun. Vladas Čegis, darbavosi Gatčinoje ir Petrapilyje ; suimtas 1931 m., nuteistas 10 metų į Uralo Krasno-Nysevskij lagerį.

Be čia išvardintų kunigų, sugrįžusiųjų grupėje buvo 3 pasaulie-

čiai: Ona Gineitienė, agronomas Steiblys ir vargonininkas Jasenauskas (kunigo brolis).

Kiek vėliau ir atskirai nuo tos grupės į Lietuvą grįžo dar šie kunigai : Mykolas Juodokas (1891 ; 1914), buvęs klebonu Ufoje ir apaštališkuoju administratorium; Lietuvoje klebonavo Šilalėje; kun. Julijonas Gronskis (1877 ; 1903), buvęs Tomsko klebonu ir apaštališkuoju administratorium vakarinės Sibiro dalies ; Lietuvoje klebonavo Pašušvyje ir Baisogaloje ; kun. Juozapas Kazakevičius (1889 ; 1912), buvęs Omsko vikaru, o paskui klebonu; Lietuvoje sirgo džiova ir mirė Kauno sanatorijoje; giminių palaidotas Kauno kapinėse.

Telegrama ir vizitas Šventajam Tėvui

Į Lietuvą sugrįžusių vyskupo ir kunigų pirmasis rūpestis buvo pranešti apie tai Šv. Tėvui Pijui XI ir padėkoti už globą, rūpestį, maldas ir palaiminimą. Vyskupas Teofilius kardinolo Eugenio Pacelli vardu pasiuntė šio turinio telegramą :

«Vyskupas Matulionis ir dešimt kunigų, buvusių bolševikų kalėjimuose ir ištėrime, vakar laimingai grįžę į Lietuvą, sudeda prie Šventojo Tėvo kojų sūniškos meilės bei pagarbos jausmus ir visa širdimi Jam dėkoja už maldas, tėvišką palankumą Rusijos krikščionims, o ypač per nunciatūrą mums suteiktą apaštališkąjį palaiminimą. Esame visuomet pasiryžę grįžti į pirmąsias darbus, kai tik į juos pašauks Šventasis Sostas ».

Po ilgų kalinimo metų ir atliktų kelionių šiek tiek atsigavęs vysk. Teofilius jautė reikalą aplankyti Šv. Tėvą Pijų XI ir jam padėkoti už tai, kad pakėlė jį vyskupu, teikė globą ir pašalpą kunigams bei tikintiesiems Rusijoje.

1934 m. kovo 23 d. vysk. T. Matulionis atvyko į Romą. Geležinkelio stotyje jį pasitiko Šv. Tėvo atstovas mons. Caccia Dominioni ir pasveikino popiežiaus vardu. Be to, jį pasitiko vysk. B. Sloskans, mons. Gioppe, Lietuvos atstovybės prie Vatikano reikalų veikėjas dr. K. Graužinis, būrys lietuvių ir rusų kunigų. Pasakojama, kad numatytu laiku vysk. T. Matulionis neatvyko — reikėjo laukti sekančio traukinio, nes laukiamasis svečias buvo išlipęs Paduvos stotyje pagerbti šv. Antano.

Kitą dieną, kovo 24, vysk. Teofilius buvo priimtas Pijaus XI privačioje audiencijoje, kuri užtruko apie pusvalandį. Vyskupui priklaupus, Šv. Tėvas jį pakėlė, atsiklaupė pats ir tarė : « Esi kankinys ! Privalai pirmas mane palaiminti ! ». Visą gyvenimą labai gerbdamas Šv. Tėvą ir visada jam absoliučiai klusnus, vysk. Teofi-

lius ir šį kartą išpildė nelengvą jo širdžiai prašymą — jis uždėjo ant Šventojo Tėvo galvos drebančias rankas ir virpančiu balsu ištare palaiminimo žodžius ... Tik dabar Pijus XI jam atsilygino — priklausų palaimino, davė pabučiuoti žvejo žiedą ir pabučiavo į veidą taip retą svečią.

Atvykęs į Romą, vysk. Teofilus apsistojo pas lietuvių vienuolius marijonus ir visą mėnesį gyveno krikščionybės centre. Čia jis susitiko ir su vyskupu B. Sloskans, bendro likimo draugu. Tų pačių 1934 m. balandžio 3 d., 7 v. v., Šv. Tėvas specialioje audiencijoje Vatikane priėmė iš Lietuvos atvykusią nemažą maldininkų grupę, vyskupo Teofiliaus vadovaujamą. Kartu dalyvavo ir Romoje gyvenantieji lietuviai su Lietuvos atstovu prie šv. Sosto dr. K. Graužiniu ir Lietuvos atstovybės Romoje sekretorium J. Vileišiu — iš viso 78 asmenys. Šventasis Tėvas kalbėjo :

« Sveikinu brangius ir mielus Lietuvos sūnus, atvykusius Romon ir suspėjusius gauti jubiliejaus atlaidus, taip pat per Velykas dalyvavusius pal. Jono Bosko kanonizacijos iškilmėse. » Prisiminęs kai ką apie Lietuvą, Šv. Tėvas tęsė toliau: «Dar gal atsiras ir kitas popiežius, kuris ateityje aplankys Lietuvą, bet iki šiai dienai Mes vieni esame ten buvę ». Šv. Tėvas, pilnas didelio pasitenkinimo, laimino lietuvių grupę, kuriai vadovavo vyskupas Teofilus. Jo asmenyje sakėsi matęs ne tik žydinčio tikėjimo žmogų, bet ir to tikėjimo drąsų išpažinėją — kankinį...

« Laiminame jus visus čia esančius, kiek tik galime, — tęsė Šv. Tėvas, — ypatingai laiminame studentus marijonus ir saleziečius, šv. Jono Bosko sūnus, kurie jau dirba ir karštai ruošiasi mokslo ir dvasios srityje, kad galėtų padaryti daug gero Jūsų brangioje šalyje !»

Atsisveikindamas Šv. Tėvas įteikė kiekvienam po medalikėlį, kurio vienoje pusėje — šv. Jonas Bosko, o kitoje — pats Šv. Tėvas su Šventųjų Metų įrašu.

Visur laukiamas

Prieš ir po kelionės į Romą vysk. T. Matulionis daug kur buvo kviečiamas apsilankyti Latvijoje ir Lietuvoje. Vienas pirmųjų vizitų buvo skirtas Latvijai. 1933 m. lapkričio 13 d. jis lankėsi Daugpilyje. Ten, gimnazijos rūmuose, kur vyskupas buvo mokėsis ir ją 1890 m. baigęs, buvo surengtos iškilmingos sutiktuvės. Jį pasveikino direktorius Obšteinas, o gimnazijos choras ir mokiniai sugiedojo Lietuvos himną bei vieną religinę giesmę, o po vyskupo tarto žodžio — Latvijos himną.

Beveik visi didesnieji Lietuvos miestai norėjo pamatyti buvusį kalinį vyskupą. Jie kvietė jį ir rengė nepaprastai iškilmingus sutikimus. Vysk. T. Matulionis, nors dar nevisai atsigavęs po katorgos metų, stengėsi neapvilti — lankė vieną miestą po kito. Sutiktuvės visur buvo labai entuziastingos ir pilnos pietizmo. Bene būdingiausios sutiktuvės buvo surengtos Marijampolėje. Štai kaip jas aprašė vietinis korespondentas.

«J. E. vysk. T. Matulionis į Marijampolę pirmą kartą atvyko šio mėnesio (lapkričio ?) 22 d. vakare. Nors žinia apie atvykimą buvo nelaukta bei skubi, tačiau mieste padarė didelio įspūdžio, ir didžiules marijampoliečių minias sukvietė į geležinkelio stotį. Policija rūpestingai tvarko, rikiuoja. Traukinys artėja. Orkestras griežia maršą. Visų veiduose rimtis. Prie stoties fontano liepsnoja fakelai. Štai, Telšių vyskupo J. Staugaičio lydimas, pasirodo ir jis, žiauraus bolševizmo auka: lėtas, tylus, nuvargintas... Ypatingo iškilmingumo valanda ! Po atviru žvaigždėtu nakties dangumi klaupiasi kankinio rankos laiminamos minios, paskui griausmingi valio, gėlės, p. burmistro, kan. Stakausko ir kitų jaudinamos kalbos. Po jų Ekscelencija atlydėtas į marijonų vienuolyną. Įeinantį į vienuolyno koridorius Ekscelenciją pasveikino brolių choras giesme *Gratulamur T ibi ...* »¹³

Atvykęs į kurią nors vietovę, vysk. T. Matulionis laikė pamaldas, kalbėjo minioms, jaunimui, teikė palaiminimą ir stiprino savo tautiečius būti ištvermingais savo tikėjime. Panevėžio tautiečiai susidomėjo vysk. T. Matulionio lazda, su kuria jis atvažiavo iš Rusijos kalėjimų. Tai buvo paprasta, bet įdomaus darbo lazda, kuria, būdamas koncentracijos stovyklose, pasiramsčiuodavo, nes kojų reumatizmas sunkino vaikščiojimą. Kai panevėžiečiai paprašė palikti ją kaip suvenyrą jų miestui, vysk. T. Matulionis sutiko, nors ta lazda jam buvo kartu ir ganytojo simbolis. Lazda buvo perduota miesto muziejui, kurio vedėju kurį laiką buvo dir. Jurgis Elisonas, gamtos mokslų žinovas (mirė Wiesbadene, V. Vokietijoje, 1946 m.). Kai 1940 m. Lietuvą okupavo Sov. Sąjunga ir miestų valdymą ėmė tvarkyti komunistų pareigūnai, J. Elisonas turėjo daug sunkumų dėl tos vyskupo lazdos. Jis buvo kaltinamas už « priešsovietinę » dvasiją, už « agitaciją prieš darbo liaudį » muziejuje. Kratų metu muziejuje buvo sunaikinta daug tautotyrinės medžiagos. (Koks buvo tolimesnis tos suvenyrinės lazdos likimas, neturima žinių).

¹³ Šaltinis, 1933 m., 49 nr.

Pareiškimai spaudai

Visuomenės susidomėjimas buvusiais Sibiro kaliniais, ypač vyskupu T. Matulioniu, buvo nepaprastai didelis. Dėl to ir radijo bei spaudos atstovai gaudyte gaudė jų pareiškimus, norėjo plačiai atskleisti visą jų odisėją, bet grįžusieji nebuvo linkę daug pasakoti. Taip, jie papasakojo bendrais bruožais savo pergyvenimus, bet labai nuosakiai. Jie mieliau kalbėjo kitais klausimais — pvz. apie ateities veiklą, perspektyvas, jaunimą ir pan.

Laikraštis *Šaltinis* atspausdino korespondento pokalbį su vyskupu T. Matulioniu. Visų pirma jis paklausė ką vyskupas manęs veikti ateityje. Vyskupas atsakė :

— Pirmas ir didžiausias mūsų noras yra grįžti Rusijon ir dirbti ten tikinčiųjų tarpe, kurie buvo taip prisirišę prie savo dvasios vadų. Tą savo pasižadėjimą mes tuoj ir vykdysim, kai ten pasikeis aplinkybės. Dabar laikiu žinių iš Šventojo Tėvo, ką man toliau nurodys čia daryti.

— Ar ilgai, Ekscelencija, kalėjot kalėjimuose ?

— Pirmą kartą buvau suimtas 1923 m. ir išsėdėjau kalėjime 4 metus. Antrą kartą suėmė 1929 m. ir buvau kalinamas iki šiol. Bolševikai mus suimdavo, kaip jie sako, už politiką, nors mes jokios politikos nemanėm daryti. Tikėjimas pas bolševikus yra politika.

— Ar daug Petrapilyj lietuvių katalikų ?

— Lietuvių bus per 8 tūkstančius, bet trečdalis to skaičiaus dabar savęs katalikais nevadina.

— Ar bolševikų kalėjimuose dar daug katalikų kunigų sėdi ?

— Mūsų žiniomis tokių nelaimingų bus 94. Jų tarpe dar liko keli lietuviai. Lenkai jau antrą kartą daro tokius mainus, kaip dabar Lietuvos vyriausybė kad su mumis padarė. Iš pradžių nežinojome kur mus bolševikai veža, bet sužinoję nenorėjom tikėti, nes ištrūkti iš bolševikų nagų yra labai sunku ¹⁴.

Tas pats *Šaltinis* išspausdino K. Žirgulinio pasikalbėjimą su vyskupu T. Matulioniu. Paklaustas apie Rusijos jaunimą, atsakė:

— Rusijos jaunimas visai skirtingas nuo Lietuvos jaunimo. Jie atrodo susinešioję, išsisėmę, veidai išblyškę, kuriuose kilnumo, nekaltumo nei šešėlio negali matyti. Viso to priežastys glūdi tame, kad jie dažniausiai nedavalgę, išbadėję, išvarę ... Mandagumo nepripažįsta jokio, elgiasi šiurkščiai. Švelnumo jausmus sunaikino ištvirtavimas. Vidaus nerimas reiškiasi jų ir išorėje. Tuo tarpu Lietuvos

¹⁴ *Šaltinis*, 1933 m., 46 nr.

jaunimas pilnas entuziazmo, energijos, mandagumo, linksmumo, malonus ir sveikas. Rusijos jaunimas sumanumo ir išsilavinimo žvilgsniu stovi žemiau už Lietuvos jaunimą. Be to, jiems trūksta apsiskaitymo. Baigusį vidurinę mokyklą užklausus, ką jis žino apie Puškiną — atsako : *kto takoj Puškin ?* [...].

— Kokiomis priemonėmis Rusijos jaunimą būtų galima prikelti iš to religinio letargo ?

— Aš pastebėjau, kad didelė dalis jaunimo domisi dvasiškais reikalais. Toji tuštuma jų nepatenkina. Jiems kažko trūksta. Kad atsimaitytų režimas ir būtų galima arčiau prie jaunimo prieiti, tada viskas kitaip virstų. Labiausiai gali juos paveikti prie dvasinio atgimimo kunigai. Priemonės : muzika, dainos, chorai, pamilimas jų, uždegimas jų pamokslais ir t. t.

Taip kalbėjo vysk. T. Matulionis 1934 m. apie porevoliucinį Rusijos jaunimą, užaugusį ateistinėje sistemoje, totalistinėje valstybėje, idėjinėje nelaisvėje. Visai kitoki jaunimą rado jis Lietuvoje, kur vyravo laisvas gyvenimas ir krikščioniškas auklėjimas. Apie jį vyskupas taip kalbėjo :

— Man ir mano grįžusiems draugams Lietuvos jaunimas padarė labai malonų įspūdį. Jei jaunimas ir toliau eis tokiais keliais, tai laukia šviesi ateitis. Jaunimas — tautos viltis. Kokiais idealais gyvena jaunimas, tokiais ir tauta. Seminarijos dabartinis jaunimas, kaip matau, labai skiriasi nuo mano laikų jaunimo. Bendras iš jų įspūdis — gerai išsilavinę ir mandagūs. Juos ne kokia karjera čia atviliojo, bet pasišventimas dirbti Bažnyčiai ir Tėvynei. Iš tikrųjų dvasiškiems tėveliams reikia dirbti, ir dirbti. Tad už ateitį Bažnyčios ir Tėvynės galime būti drąsūs ¹⁵.

5. Laisvajame pasaulyje

Pas Amerikos lietuvius.

Vyskupo T. Matulionio garsas kaip daug kentėjusio ir švento žmogaus sklido ne tik Lietuvoje, Latvijoje, bet ir užsienio kraštuose, ypač ten, kur gyveno gausūs lietuvių telkiniai. Buvusiu kaliniu Sibire labai domėjosi Jungtinių Amerikos Valstybių lietuviai, kurių ten esama apie milijoną. Mintis pasikviesti vyskupą T. Matulionį

¹⁵ Šaltinis, 1934 m. 6 nr.

kilo Amerikos Lietuvių Rymo Katalikų Federacijos centro valdyboje, kuri rūpinosi būsimu savo narių suvažiavimu. Pastarasis turėjo įvykti 1934 m. rugpjūčio mėnesį. Pirmasis tą sumanymą pateikė valdybos išdininkas kun. M. Kazėnas. Valdyba sumanymą patvirtino, o svečio kelionę apmokėti sutiko kun. Vaicekauskas. Taip pat buvo išreikštas pageidavimas, kad vysk. T. Matulionis aplankytų bent didesnius lietuvių centrus Amerikoje. Tai buvo padaryta susitarus su Amerikos Lietuvių Rymo Katalikų Kunigų Vienybe, kurios veikėjai daug prisidėjo prie būsimo kelionių plano sudarymo ir svečio globojimo.

Gavęs kvietimą, vysk. T. Matulionis mielai sutiko važiuoti Amerikon, nors ir turėjo sunkumų su sveikata — dar nebuvo visai atsigavęs po ilgų kalinio metų Sibire. Kvietėjai norėjo matyti Amerikoje rugpjūčio mėnesį, bet, matyt, įvairūs formalumai kelionę uždelsė. Vysk. T. Matulionis pasiekė Niujorką 1934 m. spalio 5 d. «Kungsbolm » laivu. Kelionėje jį lydėjo kun. D. Mikšys, anksčiau gyvenęs Amerikoje, mokąs anglų, rusų ir, žinoma, lietuvių kalbas. (Rusijos — Japonijos karo metu jis tarnavo kapelionu caro armijoje. Po I D. karo išvyko Amerikon, klebonavo Pensilvanijoje ir kitose srityse. Vėliau grįžo Lietuvon).

Uoste svečią vyskupą pasitiko išeivijos veikėjai — pasauliečiai ir kunigai, kurių tarpe buvo Kunigų Vienybės pirm. kun. K. Vasys, Marianapolio kolegijos rektorius kun. J. Navickas, MIC, kun. J. Balkūnas, kun. A. Milukas, kun. J. Končius ir kiti. «Knights of Columbus » viešbutyje buvo suruošti sutiktuvių pietūs. Po jų svečias išvyko į Marianapolio kolegiją, vadovaujamą lietuvių kunigų marijonų, čia vysk. T. Matulionis rado ne tik poilsį, bet ir jau paruoštą planą lankyti lietuvių kolonijoms, institucijoms, mokykloms, parapijoms, asmenims. Lankytinų vietovių gana daug, visi norėjo pamatyti buvusį Sibiro kalinį, išgirsti jo žodį, bet Amerika tokia didelė, lietuviai plačiai išsiskaidę. Dėl to teko svečiui vyskupui ribotis tiktai didesnėmis kolonijomis. Nuvažiavus į kurią nors vietovę, reikėjo pabūti po keletą dienų, dalyvauti pamaldose, banketuose, sakyti pamokslus ir pagaliau ... pailsėti. Tad nenuostabu, kad visa kelionė po Ameriką užtruko lygiai pusantų metų. Ji buvo ne turistinis pasivažinėjimas, o tikra apaštalo kelionė.

Vysk. T. Matulionis, vos porą dienų pailsėjęs po ilgos kelionės laivu, spalio 7 d. nuvyko pas Worcesterio lietuvius, kur yra gana gausi parapija, turinti ir lietuvišką mokyklą. Kaip matyti iš užsilikusių korespondencijų spaudoje, svečias ypač sudomino vaikus. Jis jiems kalbėjo apie savo pergyvenimus Rusijoje, jos priverstino darbo stovyklose. Gana pasiturinčiai gyveną Amerikoje gimę vaikai

su dideliu dėmesiu sekė vyskupo kalbą, kurioje jisai dėstė labai paprastais žodžiais : ten kalinys gauna du svarus duonos į dieną, rytą ir vakarą šilto vandens puoduką, pietums — sriubos su riebalais, retkarčiais su arklienos mėsos gabalėliais. Jis privalo dirbti girioje — kirsti medžius, gaminti malkas, tiesti kelius pelkėse, nešioti akmenis. Jei nepadaro nustatytos normos, gauna sumažintą maisto normą arba visai negauna. Amerikos vaikams, augantiems turtingame krašte ir visiškoje laisvėje, tai buvo naujas pasaulis. Jiems dar sunkiau buvo įsivaizduoti, kad tokiu kaliniu turėjo būti net ir vyskupas. Pastarasis gi, lyg atspėdamas vaiką jausmus, pridūrė : « Rusija yra rojus bolševikų vadams, o ne darbininkams ir abelnai žmonėms ».

Visa tai vysk. T. Matulionis pasakojo ramiu tonu, nerodydamas jokios paniekos buvusiems savo kankintojams. Jis tik nušvietė tikrąją būklę, skatino vaikus pasivesti Marijos globai ir melstis už Rusiją. Tokia vyskupo laikysena paliko vaikuose ir visame Worcesteryje giedrą nuotaiką.

Spalio 21 d. T. Matulionis kalbėjo Hartfordo lietuviams. Papasakojęs savo pergyvenimus, jis nesiskundė, nerūgojo prieš savo persekiotojus, bet kvietė visus melstis, dėstė apie misijų reikšmę.

Socialistinis laikraštis *Keleivis*, išėinąs Bostone, 1934.X.17 laidoje trumpai paminėjo vysk. T. Matulionio lankymąsi Worcesteryje, pažymėdamas, kad vyskupas atvyko iš Lietuvos «pasipinigauti ». Jis papasakojęs savo vargus bolševikų nelaisvėje, kurion patekęs «už kiršinimą visuomenės prieš Sovietų tvarką ». Lietuvos valdžia norėjusi jį atsiimti iš Rusijos 1923 metais, « bet jis nenorėjęs tada važiuoti, nes gyvenantys Rusijoje katalikai buvę labai duosnūs ». Baigdamas aprašymą, korespondentas (Šnipas R. Z.) primena vyskupo dienas Solovkų salose, kur Mišių vyną kunigai pasidarydavę iš siuntiniuose rastų razinkų. Žinoma, tai amerikiečiams nedidelė naujiena, — rašo korespondentas, — nes prohibicijos metais jie patys darydavo vyną iš razinkų ; ne tik vyną, bet ir munšainės išsivirdavo.

Tai būdinga laikysena socialistinės srovės žmonių, kurie ir tyriausiame žmoguje mato nesamas dėmes ir nesidrovi pasišaipyti.

Savo kelionėse vysk. T. Matulionis nesiribojo vien lietuviais — lydimas vietos kunigų bei pasauliečių, lankė vietos pareigūnus amerikiečius, kalbėjosi su jais per vertėjus. Antai, būdamas Worcesteryje, aplankė burmistrą, kuris, atsidėkodamas už vizitą, kaip žymiam svečiui įteikė simbolinį auksinį miesto raktą.

1934 m. lapkričio 3 d. vysk. T. Matulionis atvyko į Bostoną, vieną pačių didžiųjų lietuvių kolonijų, kur šalia parapijos veikė visa eilė katalikiškų ir nekatalikiškų organizacijų, buvo leidžiami laikraščiai

Darbininkas ir *Keleivis*. Pastarasis tuo metu buvo kovingas socialistinių idėjų skleidėjas, aštriai puolęs katalikiško nusistatymo veikėjus, besitelkiančius apie *Darbininką*. Atvykęs šeštadienio vakarą, vyskupas lietuvių Šv. Petro šventovėje klausė išpažinčių. Sekmadienį atlaikė Mišias ir pasakė vaikams pamokslą. Sumą atnašavo kun. Pr. Virmauskis, pamokslą sakė vysk. T. Matulionis ir suteikė palaiminimą Švenčiausiuoju Sakramentu.

Katalikų Federacijos skyrius 3 v.p.p. suruošė svečiui priėmimą didelėje airių Šv. Augustino parapijos salėje. Pirmininkavo K. Kalinauskas. Susirinkus tūkstantinei miniai, prabilo kun. Pr. Virmauskis. Supažindindamas susirinkusius su vyskupu T. Matulioniu, jis kalbėjo apie kunigo pašaukimą ir svečių vyskupą kaip tiesos liudytoją. Kai atėjo eilė kalbėti vyskupui, visi labai atidžiai klausėsi, net komunistai ir socialistai. « Salėje galėjai girdėti musės zvimbimą. Kalbėjo pusantros valandos »¹⁶.

Apie ką gi tad vysk. T. Matulionis kalbėjo? Visų pirma jis pareiškė atvykęs Federacijos ir Kunigų Vienybės kvietimu. Išreiškė savo džiaugsmą tikėjimo stiprumu išeivijoje, gausiu Komunijos priėmimu, gyvu lietuviškumu. Gėrėjosi tuo, kad ir vaikai kalba lietuviškai, nepamiršta lietuviškų papročių. Papasakojo savo pergyvenimus Rusijoje ir tikinčiųjų būklę.

Taip rašė bostoniškis *Darbininkas* 1934.XI.3, kartu pasidžiaugdamas, kad vyskupas sekančią dieną aplankė ir jo spaustuvę. Kun. S. K., ilgai bendradarbiavęs su vyskupu T. Matulioniu Lietuvoje ir po jo mirties rinkęs medžiagą jo monografijai, rašė, kad raudonoji ir kairioji Bostono ir aplamai lietuvių spauda vyskupą pasitikusi su nepasitikėjimu, vadynė jį imperialistų agentu, papirktu buržujų dolerių, tarybinės santvarkos šmeižiku. Bet kai vyskupas T. Matulionis baigė savo pasakojimą, ir kairiųjų nuotaikos pasikeitė. Mat, vyskupas ramiai pasakojo savo atsiminimus, nieko nepuldamas, rasdamas net komunistuose gerų žmonių. Kun. S. K., matyt, surinkęs žinias iš paties vyskupo T. Matulionio ir jo aplinkos žmonių, taip rašė apie vysk. T. Matulionio kalbą Bostone:

« Su atlaidumo šypsniu jis piešė tikinčiųjų persekiojimą, areštus, kratas, naktinius tardymus, žiaurius teismų nuosprendžius ir išbadėjusių kalinių nepakeliamą vargą. Šitame baisiame įvykių fone pasakotojo dvasią žavėjo geri Leningrado darbininkai, kai jie sunkiose badmečio sąlygose kūrė Švenč. Jėzaus Širdies bažnyčią, uoliai rinkdavosi į pamaldas ir rengdavo savo vaikus pirmajai išpažinčiai ir

¹⁶ *Darbininkas*, 1934.XI.6.

šv. Komunijai. Jis džiaugėsi radęs ir komunistų eilėse vertingų rusų charakterio bruožų: kitam padėti varge, greitai užmiršti patirtą skriaudą, paguosti kitą nors geru žodeliu... Juk Gorkio žmona pasiūlė paleistiems kaliniams vykti į savo tėvynę, o Lenino žmona Krupskaja parūpino vaikų prieglaudai malkų... Net kalėjimo sąlygose pasakotojui teko to gerumo patirti: Solovkuose pats kalėjimo viršininkas budėdavo prie durų, kad kunigai galėtų netrukdomi pasimelsti. Kartą, padėkojęs savo tardytojui už jo atliktą nemalonų darbą, gavo iš jo dovanų — duonos «pajkę».

Klausant to pasakojimo, susidarė įspūdis, kad žmogui kančia reikalinga, nes ji taurina, jei tik žmogus pasiduoda vedamas meilingosios Apvaizdos rankos. O įstatymai, kalėjimai, jų viršininkai, kaliniai-draugai, atliekami darbai, negalavimai ir ligos, — visa tai medžiaga Apvaizdos rankose, tarytum šachmatų lenta, kurioje figūras perstato Dievo ranka. Visas vyskupo pasakojimas buvo himnas Apvaizdai, kuri turi savo planą ir dažnai mums nesuprantamu būdu juos realizuoja»¹⁷.

Būdamas Bostone, vysk. T. Matulionis lapkričio 5 d. aplankė ir kardinolą O' Connell, lydimas klebono kun. Pr. Virmausio. Pastarasis pristatė svečią angliškai ir trumpai papasakojo apie jo kančias bei kelionę Amerikon. Toliau kalbėjo pats vyskupas lotyniškai ir pasakojo savo odisėją bei gyvenimą Rusijos koncentracijos stovyklose.

Pasak kun. Pr. Virmausio, vysk. T. Matulionis nieko nepuldavęs nei viešose, nei privačiose kalbose. Tik su kunigais būdavęs atviresnis, bet irgi niekad neišsprūdavo neapykantos žodelis buvusių kankintojų adresu. Privačiame gyvenime, kiek jis buvo matomas Amerikoje, vyskupas buvęs tylus, pamaldus, apdairus ir šventas.

Pokalbiuose vysk. T. Matulionis nebuvo tylus — įsijungdavo į bendrą kalbą ir mėgdavo humorą. Kun. J. Švagždys šias eilutes rašančiam 1958.VIII.10 pasakojo Brocktone apie vyskupo viešnagę pas jį. Vyskupo vizitas tuometinėje jo parapijoje buvo maždaug toks pat, kaip ir kitose vietovėse. Daug dalykų buvo pamiršta nuo 1934 metų vyskupo lankymosi, bet liko nepamiršti svečio pasakoti anekdotai. Štai du pavyzdžiai.

Senas rusas, iš kurio komunistai buvo atėmę paskutinę ožkelę, nebegalėdamas pragyventi sumanė parašyti Dievui laišką. Kadangi buvo beraštis, pasikvietė mokantį rašyti berniuką, kuris ir surašė laišką pagal senuko norą : «Dievuli, Tu esi visagalis, gailestingas,

¹⁷ Darbininkas, 1934.XI.3.

neapleidi vargo žmonių, neapleisk ir manęs — pasigailėk ir grąžink man ožkytę, be kurios sunku man senukui išsimaitinti ». Nunešė senukas laišką į paštą. Pastarojo tarnautojai, perskaitę adresą « Dievui danguje », nežinojo ką daryti. Nutarė perduoti jį politiniams komisarams. Jie įsakė senukui ateiti į tardymą. Čia vienas jų ėmė barti senuką už jo tamsumą, neišmanymą. Kitas gi tarė : « Kam tu tą vargšą kamuoji ! Imkim geriau ir sudėkim jam keletą rublių — tegu nusiperka sau ožką ». Sudėjo komisarai 25 rublius. Senukas, gavęs tuos pinigus, buvo dėkingas, bet ožkos pirkti negalėjo, nes reikėjo dar kita tiek pinigų. Rašo senukas per tą patį berniuką kitą laišką Dievui : « Geras esi, visagali Dieve, davei man dovanų, tikiu, kad duosi jų ir daugiau. Man dar gerokai trūksta iki 50 rublių — tiek kainuoja ožkytė. Tik nesiųsk daugiau per komisarus, nes jie pusę man siųstų pinigų sau pasiliko ! »

Bolševikų propagandistas kaimiečių mitinge ilgokai įrodinėjo, kad nėra Dievo ir kad tikėjimas esąs tamsumo pažymys. Po paskaitos buvo leista klausti, bet tiktai temos ribose. Vienas kaimietis paprašė balso :

— Norėčiau paklausti, ar Tamsta esi matęs karvę ?

— Sakiau, kad klausimai turi būti į temą. Ką bendro turi karvė su Dievo buvimu ?

— Aš Tamstai parodysiu, kad tai turi daug bendro. Tik norėčiau žinoti Tamstos atsakymą į klausimą ar esi matęs karvę ?

— Na, mačiau.

— O avį ar esi matęs ?

— Taip.

— Tai prašau man paaiškinti, kodėl karvė ir avis, ėsdamos tą patį šieną, skirtingai laukinėjasi — viena blynais, kita — spiromis.

— To negalėčiau pasakyti, — atsakė sumišęs agitatorius.

— Jeigu Tamsta to nežinai, ką gali žinoti apie tokius augštus dalykus kaip Dievo buvimas !

Visi ėmė juoktis, ir agitatorius liko sukompromituotas.

Šiuos ir kitus panašius anekdotus vysk. T. Matulionis pasakodavo privačiuose pokalbiuose ir kartais viešose kalbose, jei vietos aplinkybės tam buvo tinkamos.

Brocktone pas kun. J. Švagždį vysk. T. Matulionis viešėjo ištisą savaitę. Kiekvieną rytą laikydavo Mišias parapijos šventovėje. Kartą pastebėjo, kad vietinis vikaras kun. J. Petrauskas laiko Mišias be patarnautojo. Atėjo svečias vyskupas ir patarnavo jam per ištisus Mišias. Kun. J. Petrauskas po to didžiavosi, sakydamas savo kolegoms kunigams : « Esu vienintelis vikaras pasaulyje, kuriam per Mišias tarnavo vyskupas ».

Vieną dieną kun. J. Švagždys savo automobiliu nuvežė vysk. T. Matulionį į kalnus — *White Mountains* parodyti Amerikos gamtos grožio bei turistinių vietų. Pietų užėjo į restoraną. Kai kun. J. Švagždys paprašė padavėją sąskaitos, ši atsakė, kad jos nebus, t. y. nereikės mokėti. Nustebę svečiai panorą pamatyti restorano šeimnininką. Atėjusi jo žmona maloniai pareiškė, kad čia iš kunigų neimama. Kun. J. Švagždys padėkojo ir pasakė, jog šiuo atveju jos restorane pietavo ne tik kunigas, bet ir vyskupas, kalintas Rusijos Solovkuose. Šeimnininkė nustebę ir prašė atsilankyti jos restorane kada tik bus proga. Stebėjęs pokalbį, vysk. T. Matulionis tarė kun. J. Švagždziui: «Taip gali atsitikti tiktai Amerikoje».

Viešėdamas Brocktone, vysk. T. Matulionis turėjo parašyti kažkokį svarbų laišką gera lietuvių kalba. Kadangi vyskupas nebuvo mokėsis lietuviškose mokyklose, nesijautė esąs stiprus lietuvių kalboje. Paprašė jis kunigo J. Švagždzio pagalbos. Pastarasis nustebę, nes ir jo lietuvių kalba buvo senoviška — dar *Aušros* laikų. Anot jo : « Mes uo rašydavom u su mažyčiu rateliu ant viršaus. Ir aš naujosios lietuvių rašybos nemokėjau». Vis dėlto kun. J. Švagždys nedrįso atsisakyti ir parašė laišką, kaip mokėjo.

Aplankė vysk. T. Matulionis ir Waterburio lietuvių parapiją, kurioje viešėjo kelias dienas. Čia jis lankė pradžios mokyklos klases ir kalbėjo vaikams. Pasakojo savo pergyvenimus ir prašė melstis už Rusiją. Toks vyskupo atsilankymas padarė didelį įspūdį. Suaugusiems vyskupas kalbėjo sekmadienį, per sumą šventovėje, o pirmadienio vakarą — salėje. Visur buvo pilna žmonių — norėjo ne tik pamatyti vyskupą iš Lietuvos, buvusį kalinį, bet ir išgirsti gyvą jo žodį.

Būdamas Waterbury, Conn., vysk. T. Matulionis, lydimas vietinių kunigų, lankė amerikiečių institucijas, laikraščių redakcijas, paskirus asmenis. Pvz. jis aplankė miesto burmistrą Prank Hayes, miesto tarybos narį Bendler ir kitus. Amerikiečių laikraščiai spausdino aprašymus apie vyskupą, jo kelionę ir dėjo jo nuotraukas. La Salette kolegijos novicijate vysk. T. Matulionis per vertėją ilgokai kalbėjo apie Rusiją ir Lietuvą. Tai buvo lyg ir paskaita.

Gana daug amerikiečių institucijų ir asmenų vysk. T. Matulionis aplankė Philadelphijoje, kur yra dvi lietuvių parapijos. Vietos kunigų ir pasauliečių dėka jis buvo priimtas miesto vadovybės. Jo sutiktuvės buvo surengtos Šv. Jurgio, o išleistuvės — Šv. Kazimiero parapijoje. Ypač daug žymių amerikiečių dalyvavo išleistuvėse, jų tarpe ir kardinolas D. Dougherty.

1935 m. liepos 28 d. vysk. T. Matulionis pašventino žuvusiems Atlanto nugalėtojams paminklą, pastatytą Čikagos Marquette Parke.

Vysk. T. Matulionis pas savo tautiečius išeivius Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1934.X-1936.III.

Lankydamas JAV lietuvių kolonijas, vysk. T. Matulionis pašventino drąsiųjų Atlanto lakūnų—Dariaus ir Girėno paminklą Čikagoje.

Tarp lietuvių kunigų Brocktone, JAV. Iš kairės sėdi kun. J. Valantiejus, kun. K. Urbonavičius, vysk. T. Matulionis, kun. J. Švagždys, kun. Pr. Juškaitis, (stovi) kun. Pr. Juras, kun. Pr. Virmauskis (du neatpažinti).

Ta proga buvo surengtos plataus masto iškilmės, kuriose dalyvavo Čikagos burmistras, keli miesto pareigūnai, žymieji lietuvių veikėjai, Amerikos Legijono daliniai, orkestrai, vėliavos, jungtinis lietuvių parapijų choras, vadovaujamas prof. A. S. Pociaus. Po Amerikos himno buvo sugiedotas ir Lietuvos himnas. Visų akys buvo nukreiptos į vysk. T. Matulionį, atliekantį religines apeigas. Ar jis ta proga tarė žodį, iš programos nematyti. Greičiausiai buvo pasitenkinta vietiniais kalbėtojais, kurių programoje įrašyta net 22. Tarp kalbų buvo įterptos jungtinio choro dainos ir orkestrų muzika.

1935 m. spalio 23 d. vysk. T. Matulionis kalbėjo Klevelando lietuviams, kur yra net dvi parapijos, čia jis pabrėžė laisvės mintį. Gausiai auditorijai viename pamoksle jis pareiškė : « Ačiukite Augščiausiam už suteikimą laimės gyventi laisvėje. Nes laisvės vertę gali pilnai įkainuoti tiktai tas, kuriam teko būti nelaisvėje »¹⁸.

Ir čia jis neniekino nei Rusijos, nei ją valdančių bolševikų, o tiktai visus ragino melstis, sakydamas: «Pasaulio Sutvėrėjau, gelbėk Rusiją ! »^{19 20}

Lankydamas Klevelando lietuvių įrengtą Kultūros Darželį, kur yra pastatytas Lietuvos atgimimo patriarcho dr. Jono Basanavičiaus biustas, vysk. T. Matulionis ragino susirinkusius tautiečius laikyti šio lietuvių paminklą pagarboje, nes jis yra mūsų tautos didvyris, visą gyvenimą pašventęs laisvės atgavimui, kovojęs už spaudą ir Lietuvos žmonių teises ²⁰.

Svečiui vyskupui pagerbti Klevelando lietuviai veikėjai surengė banketą. Kaip ir visur, buvo daug kalbų, tačiau dėmesio centre buvo paprastutė, nuoširdi vysk. T. Matulionio kalba. Joje atsispindėjo visa svečio asmenybė su visa kančia ir krikščioniškąja charizma. Banketo dalyviai buvo sužavėti šia reta dovana. Kai skirstėsi namo, išsinešė likusias žvakeles, gėles, popierines servetėles kaip relikvijas ²¹.

Taip keliavo vysk. T. Matulionis iš vienos lietuvių kolonijos kiton, didesnėse pabūdamas net po keletą dienų ir stengdamasis susipažinti su Amerikos gyvenimu, stiprinti savo tautiečių religinį bei tautinį gyvenimą ir skatindamas melstis už religijos laisvę Rusijoje, neužmiršti savo tėvynės Lietuvos. Pvz. atvykęs į Cicero 1935 m. spalio 27 d., ragino susirinkusius rūpintis katalikų akcija, mokyklomis, tikėjimu, lietuvybe. Tai sakydamas vyskupas žinojo, kad tie dalykai Amerikoje yra labai glaudžiai susiję su lėšomis, kad ti-

¹⁸ *Draugas*, 1935.XI.2.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ *Draugas*, 1935.XI.1.

²¹ *Draugas*, 1935.XI.2.

kintieji negauna jokios valdinės paramos ir savo aukomis turi išlaikyti visas institucijas. Grįžęs į kleboniją, vyskupas paklausė kleboną, kiek skolos radęs toje parapijoje ir kiek dar jos turįs išmokėti. Išgirdęs klebono atsakymą, vyskupas tarė : «Dabar aiškiai matau kodėl klebonėlis sergi. Dabok savo sveikatą, imk laiko poilsui».

Atvažiavęs 1935 m. lapkričio 9 d. į Kenosbą, Wise., gausiai susirinkusiems tautiečiams kalbėjo pusantros valandos. Visi susikaupe klausėsi jo pasakojimo — viešpatavo visiška tylą. Papasakojęs savo odisėją, vyskupas prašė melstis už religijos laisvę Rusijoje ir katalikybės išsiskleidimą. Ten žmonės esą trokšte trokšta tikybinės laisvės. Nors bedievybė siaučia, yra daug dorų ir tikinčių žmonių. Vyskupas taip pat skatino melstis už Lietuvą, kad Dievas saugotų ją nuo visokių priešų ir teiktų jos žmonėms gerovę. Tėvus ragino leisti vaikus katalikiškon mokyklon, kad tuo būdu išlaikytų tikėjimą ir lietuviškumą.

Pagaliau vysk. T. Matulionis pasiekė išeivijos lietuvių sostinę Čikagą. Priėmimas ir čia buvo ne tiktai nuoširdus, bet ir didingas. Važiavo jis iš vienos parapijos kiton, stengdamasis aplankyti visas. O jų čia buvo daugiau kaip tuzinas. Priėmimai jose buvo maždaug panašūs. Įsidėmėtini vysk. T. Matulionio pareiškimai, padaryti atsisveikinimo kalboje 1935 m. lapkričio 17 d. seserų kazimieriečių akademijos auditorijoje.

«Kaip vyskupas, aš džiaugiuos Amerikos lietuvių religingumu. Džiaugiuosi, kad senesnioji karta, atvykusi iš Lietuvos, neužmiršo Dievo. O labiausiai mane džiugina jūsų jaunimas, kuris neapleidžia bažnyčios ir taip dažnai artinasi prie šv. Sakramentų». Tai esąs kunigų, pasauliečių veikėjų ir seselių nuopelnas.

«Kaip lietuvis, aš džiaugiuos, kad Amerikos lietuviai išlaikė savo tautybę. Patėmijau, kad ne tik senesnieji, bet ir jaunimas rūpinasi tautos reikalais. Vieną kartą, kuomet vokiečiai grasino Klaipėdos puolimu, mačiau ir girdėjau, kaip keli visai dar jauni vyrukai, skaitydami laikraščius, jaudinosi»²².

Toje pačioje kalboje vysk. T. Matulionis labai pabrėžė lietuviškos mokyklos ir šeimos svarbą išeivijoje. Kalbėdamas apie seseris kazimierietes, jis pareiškė :

«Jos moko ir auklėja inteligentes lietuves motinas, kurių vaidmuo yra svarbiausias tikėjimo ir tautos išlaikyme. Jei anais sunkiais Lietuvos gyvenimo laikais paprastos bemokslės motinos išlaikė tautoje tikėjimą ir tautybę, tai ką bekalbėti apie išauklėtas ir išmokslintas motinas. Jei, anot Rimšos veikalo « Mokykla », lietuvės

²² *Draugas*, 1935.XI.19.

motinos, prie ratelio pasiklupdžiusios savo vaikus ir iš elementoriaus juos mokindamos, išlaikė tautos gyvybę, tai ką gali padaryti šviesios ir inteligentės motinos »²³.

Socialistinės linkmės dienraštis *Naujienos*, įpratęs pulti kunigus, svečio vyskupo T. Matulionio nepuolė, tik jo lankymosi Čikagoje proga pakritikavo lietuvių klebonus už nesirūpinimą lietuviškumu parapijose. *Naujienų* korespondentas (« Katalikas »), aprašydamas svečio išleistuves, išgyrė seselių kazimieriečių paruoštus valgius, jų mokines, atlikusias gražią programą. Esą jos padainavo *Kur banguoja Nemunėlis, Leiskit į tėvynę* ir kitas dainas, suvaidino trumpą vaizdelį *Vyskupo žvakidės*. Tačiau tas pats korespondentas papeikė klebonus ir kitus kunigus už negausų dalyvavimą (buvę tik 12), už dalyvių negausumą («šimtas su kvoteriu»), už lietuviškumo naikinimą parapijose. Jis taipgi priminė anksčiau²⁴ spausdintą atvirą laišką vyskupui T. Matulioniui, kuriame atkreipiamas dėmesys į silpnėjančią parapijų lietuviškumą ir prašoma autoritetingo žodžio klebonams tuo reikalu. Tą atvirą laišką buvo pasirašęs « Lietuvių katalikų bažnyčiose kalbos gynimo komitetas». Korespondentas betgi konstatavo, jog vyskupas esąs diplomatas, kunigų nebaręs. « Tad vyskupas T. Matulionis gražiai pakalbėjo ir padėjo mūsų kunigams ir klebonams už jų gerą ir gražų darbą dėl katalikiškos bažnyčios ir lietuviybės.. » Vis dėlto lietuviai klebonai, pasak korespondento, «tikrai verti išbarimo ir gero iškoliojimo už lietuviybės naikinimą ». Esą jie garbina auksinį dievaitį dolerį²⁵.

Tai, žinoma, perdėti socialistinio laikraščio išsireiškimai, tačiau iš esmės jie parodo ano meto išeivijos susirūpinimą silpnėjančiu lietuviškumu. Vyskupo T. Matulionio asmenyje jie matė moralinį autoritetą, kuris tuo klausimu galėjo efektingiausiai prabilti. Tai labai ryškiai rodo ypač minėto komiteto atsišaukimo pareiškimas : «Iš Sovietų Rusijos tamsta buvai išliuosuotas ne kurios nors didelės valstybės pastangomis, ne galingo popiežiaus rūpesniu, o atgimusių Lietuvos respublikos pasidarbavimu. Lietuvių tautos atgimimas tamstai turi būti reikšmingesnis negu bet kuriam kitam lietuviui. Lietuviybės ugdymas tamstai taipgi turėtų rūpėti daugiau, negu bet kuriam kitam lietuviui. Todėl, didžiai gerbiamas ganytojai, neapleisk Chicagos, neatsteigęs lietuvių kalbos lietuvių Rymo Katalikų bažnyčiose, užkirsk kelią nutautinimui ir hoodluminimui Amerikos lietuvių jaunimo. Hoodlumėjimas be grynai lietuvių dvasios

²³ *Draugas*, 1935.XI.19.

²⁴ *Naujienos*, 1935.XI.15.

²⁵ *Naujienos*, 1935.

mūsų Rymo Katalikų bažnyčiose ir mūsų mokyklose, be grynai lietuviškų draugijų ir organizacijų lietuvių jaunimas nutausta, nutolsta nuo religijos ir lietuvybės, hoodlumėja »²⁶.

Lietuvių išeivijos dienraštis «Draugas» išspausdino vedamąjį, kuriame straipsnio autorius, lyg ir susumuodamas vysk. T. Matulionio apsilankymą, pavadino jį dvasios milžinu, «šventumu dvelkiančia asmenybe »²⁷.

Ilgai JAV gyvenęs prel. K. Urbanavičius, apžvelgdamas visą vysk. T. Matulionio kelionę po lietuvių kolonijas, taip rašė kauniškame žurnale :

«Nekantriai laukiau tos valandos, kada teks pamatyti atvykusį Amerikon vyskupą-kankinį T. Matulionį. Pagaliau susilaukiau. Tai įvyko spalį 16 d., Kunigų Vienybės seime, Marianapolio kolegijoje, Thompson, Conn. Vyskupas laikė pontifikalines Mišias. Kolegijos koplyčia buvo pilna studentų ir Seiman atvykusių kunigų. Visi domėjosi vyskupo išvaizda ir nusiteikimu, sekė kiekvieną jo judesį, gaudė kiekvieną žodį... Reikia stebėtis, kad daugkentis vyskupas, tiek sunkenybių išgyvenęs, galėjo išlaikyti ne tik gyvybę, bet ir galumą ir fizinę stiprybę. Tas klausimas savaime išsiriša, pažvelgus į vyskupo akis. Kiek ten dvasinės pajėgos ir uolaus, viršžmogiško įkvėpimo ! Tas dvasios pajėgumas sustiprino kankinio sveikatą ir sutaupė fizinės jėgas ... Kokį išpūdį vyskupas Matulionis į mus padarė ? Žavėjantį! Rodėsi, kad tai asmuo atvykęs iš kito nežemiško pasaulio. Buvo justi, kad vidujinė dvasios galybė veržiasi aikštėn ir užkrečia visus kokia tai nepaprasta, nesiduodančia apibūdinti nuotaika. Sakyti, kad jis malonus, kuklus, nusižeminęs, pilnas meilės ir nuolaidumo — permaža ... Pirmu akies mirksniu gaunasi išpūdžio, kad vyskupas Matulionis yra visų pirma kuklus ir kantrus. Šioje pastaroje dorybėje jam daug padėjo išsilavinę bolševikai ! Stebėtina, kad budelis gali tapti tobulybės įrankiu ! Bet apie savo išgyventas kankynes vyskupas Matulionis kalba labai nenoriai. Faktinai jo programoje yra kaip tik apie tai nekalbėti... Ir nors Ekscelencija mato-mai varžėsi, bet žmonių prašomas šį bei tą papasakojo ... Ir kaip pasakojo ! Be jokio itūžimo, be mažiausio keršto pažymio, jo žodžiai plaukia taip ramiai ir natūraliai, tartum būtų atpasakojęs paprasčiausius gyvenimo įvykius ...»²⁸.

Vysk. T. Matulionio vizitas Amerikoje truko iki 1936 m. kovo 5 d. Nevisos jo kelionės po lietuvių kolonijas buvo aprašytos spau-

²⁶ Naujienos, 1935.XI.15.

²⁷ *Draugas*, 1935.XI.19.

²⁸ Kun. K. Urb[onavičius], žr. *Tiesos Kelias*, 1935 m., 1 nr.

doje. Dėl to ir šiuose puslapiuose paminėtos nevisos vietovės. Tačiau sudėjus spaudoje paskelbtus aprašymus ir paskirų asmenų pasakojimus, susidarė apypilnis vaizdas — išryškėjo pagrindiniai bruožai vyskupo misijos ir jo asmens. Jei prie tų bruožų prisidėtų ir pilnas vyskupo kelionių sąrašas su visom smulkmenom, pagrindinis vaizdas pasiliktų toks pat, nes paskirų lietuvių kolonijų vizitai buvo labai panašūs į vienas kitą.

Šiuose puslapiuose išryškintus pagrindinius bruožus lyg ir patvirtino pats vysk. T. Matulionis, grįžęs Lietuvon. Savaitraštyje *Mūsų Laikraštis* buvo išspausdintas korespondento pasikalbėjimas su juo:

« Skubėdamas, dūšaudamas žygiavau kunigų seminarijos (Kaune) link. Įslinkau į sodelį. Visiška tylą ir ramybę. Sodelio krašte, ant suoloelio atradau besėdintį Ekscelenciją. Pasisveikinom. Ekscelencija atrodo gerai, nudegęs saule.

— Kaip vyko kelionė į Ameriką? — paklausiau.

— Labai gerai. Turėjau patyrusį draugą kun. Mikšį. Buvo labai geras oras. Jūros liga nekankino — pasinaudojau geru patarimu. Kai laivas supo — gult.

— Amerikoje aplankėte lietuvių kolonijas?

— Taip, padarė labai gerą įspūdį. Pas mus įsiviešpatavusi nuomonė, kad amerikiečiai tai biznieriiai, kad gilesni dalykai jiems nerūpi. Aš pastebėjau visai ką kita: bažnyčios pilnos žmonių, dažnai eina prie komunijos. Ypač pasižymi savo duosnumu švietimo ir labdarybės reikalams. Dėl viso to katalikai laikomi ypatingoj pagarboj. Amerikos lietuviai pasižymi savo religingumu.

— O kaip gi jaunimas?

— Amerikiečių lietuvių jaunimas paprastas, kuklus, padorus.

— Ar visada laimingai sekėsi kelionės?

— Nieko, gerai. Kartą vos vos sunkiai nesužeidė: bevažiuojant iš Čikagos į Omahą susidūrė automobiliai. Mūsų automobilį gerokai apdaužė, man kiek sužeidė smilkinį, bet didesnių sužeidimų nebuvo.

— Amerikoje, — tęsė toliau Ekscelencija, — gerbiama dvasiškius. Nuėjau kartą pas gydytoją, net nekataliką — masoną. Jis ne tik nepaėmė pinigų, bet dar padovanojo akinius.

— Kaip komunistai laikėsi Ekscelencijos atžvilgiu?

— Iš karto buvo nepalankūs: net proklamacijas išmėtė, skelbdami, kad aš šnipas ir t. p. Tačiau ilgainiui nurimo ir net ateidavo į mano paskaitas»²⁹.

²⁹ J. Žv. [Kun. J. Prunskis], žr. *Mūsų Laikraštis*, 1936.VII.4.

Šventojoje Žemėje

Sena vyskupo T. Matulionio svajonė buvo aplankyti Šv. Žemę, kurioje įvyko Kristaus drama, išsiliejusi į visą pasaulį, pasiekusi Lietuvą, Rusiją ir jį patį. Juk jo kentėjimai kaip kunigo ir vyskupo buvo Kristaus dramos dalis. Ta svajonė netikėtai išsipildė — grįžtant į Lietuvą, susidarė sąlygos pamatyti Palestiną, dabartinį Izraelį. Amerikos lietuviai yra žinomi savo duosnumu — besilankanti svečių jie apdovanojo ne tik gėlėmis, maldomis, bet ir doleriais, taip reikalingais kelionėse. Ir taip vysk. T. Matulionis, atsisveikinęs su savo broliais tautiečiais Amerikoje, lydimas jau minėto kun. D. Mikšio, 1936 m. kovo 5 ar 6 d. išplaukė Šv. Žemės link. Pakeliui į ją, jis norėjo aplankyti ir biblinės reikšmės turinčią Egipto žemę. Laivas plaukė 16 dienų. Jame buvo įrengtas altorius, tad abu dvasiškai kasdien galėjo atnašauti Mišias. Laive buvo katalikų, kurie dažnai jose dalyvaudavo ir priimdavo Komuniją.

Egipte vysk. T. Matulionis išbuvo porą savaitių. Matyt, per pažintis surado Rusijos lenką kataliką, kuris Egipte ėjo Lenkijos konsulo pareigas. Pas jį vyskupas ir gyveno. Jo padedamas, galėjo daug ką aplankyti, ypač vietas, susijusias su senąja, bibline bei krikščioniškąja praeitimi. Kartą jis turėjo progą aplankyti vietinę mokyklą už Egipto sostinės Kairo. Pastebėjęs gana skirtingų veidų, vyskupas paklausė, ar yra lietuvių. Vienas mokinyš pakėlė ranką ir pasisakė esąs lietuvis. Paaiškėjo, kad jo motina buvo lietuvė, ištekėjusi už arabo. Grįžęs į Lietuvą, vysk. T. Matulionis pasikalbėjime su spaudos korespondentu pareiškė : « Įdomu pastebėti, kad net Egipte, už Kairo, radau vieną lietuvį. Lankiau mokyklą. Man pasakė, kad mokykloj esąs vienas lenkas. Pasiteiravau. Vaikiukas griežtai tvirtino, kad jis esąs lietuvis ³⁰ ».

Iš Egipto vysk. T. Matulionis su kun. Mikšiu nuvyko į Šv. Žemę. Išlipto Jafos uoste ir pradėjo lankyti biblinės vietas — Karmelio kalną, Genezareto ežerą, [Nazaretą, Betliejų ir kitas. Šv. Žemėj jis išbuvo ištisą mėnesį, bet daugiausia laiko skyrė Jeruzalei bei jos šventovėms. Ypač didelį įspūdį jam padarė Kristaus Karsto šventovė, kur ir šv. Mišias atnašavo. Visa anuometė Palestina jam buvo Kristaus žemė, kalbanti apie kančios ir pasaulio atpirkimo misteriją, bet Kristaus Karsto bazilika, Golgota, dvelkė didžiu šventumu. Ten Kristaus kančios pėdsakai kalbėte kalbėjo jam, Kristaus mokinui bei Jo kančios dalininkui, aukos kalba. Ta aukos dvasia vysk.

³⁰ *Mūsų Laikraštis*, 1936.VII.4.

T. Matulionis gyveno ir Sibire, bet čia ji prabilo nuostabiu artumu. Jo širdyje ryškėjo kančios džiaugsmas, nes artimas dalyvavimas Kristatus kančioje veda ir į triumfuojantį Prisikėlimą, kuriame sušvinta slėpiningoji kančios prasmė.

Vidiniai išgyvenimai Šv. Žemėj vyskupo T. Matulionio asmenyje paliko gilius pėdsakus — dar labiau suartino su Kristumi ir sustiprino aukos dvasią. Dėl to grįžęs Lietuvon, jis pareiškė spaudos atstovui: « Įspūdžiai labai gražūs ... Matai tas vietas, kur vaikščiojo ir gyveno Išganytojas, kvėpuoji tuo pačiu oru, sieloje sukyla ypatingai stiprūs išgyvenimai. Vieną kartą pabuvus norisi ir vėl nuvykti. Į Šv. Žemę kiekvienam vertėtų nuvažiuoti. Užuoť besibasčius kur kitur po užsienį, ten būtų galima ir gerai pailsėti, ir maloniai praleisti laiką, ir sustiprėti dvasia. Net nekatalikui turistui yra ko pažiūrėti»³¹.

Kitam korespondentui Lietuvoje vysk. T. Matulionis taip kalbėjo apie Kristaus kančios vietas — Golgotos arba Kalvarijos kalną ir Kristaus Karsto šventovę :

« Dabar tas kalnas ir pakalnėj grabas yra bažnyčios viduj pastatyta bažnyčia, kuri apgaubia kalną ir karstą. Prie grabo pirmą Velykų dieną laikiau šv. Mišias. Tebėra dar urvas, kur Kristus buvo palaidotas. Ant laidojimo vietos laikomos šv. Mišios. Naktį iš Didžiojo Ketvirtadienio į Penktadienį ėjome meldamiesi tomis vietomis, kur Kristus iš paskutinės vakariinės kambario ėjo į alyvų darželį. Toje vietoje, kur Kristus prakaitavo besimeldamas, dabar yra bažnyčia. Alyvų daržely yra dar užsilikę 8 medžiai. Sakoma, kad jie nuo Kristaus laikų, bet gi tai atžalos Kristaus laikais augusių medžių. Šventojoj Žemėj jaučiama ypatinga ramybė tose vietose, kurios Šv. Motiną primena, Nazarete, Karmely. Patarčiau visiems, kas tik gali, aplankyti Šventąją Žemę »³².

Būdinga pastebėti ir tai, kad vysk. T. Matulioniui Šv. Žemėj rūpėjo ir lietuviškumo klausimai. Pvz. jis džiaugėsi radęs ten net šešias lietuvaite, kurių kelios buvo gimusios netoli jo gimtojo krašto — Aluntos. Jos čia buvo atvykusios kaip tarnaitės su savo šeiminkais ir nebesiruošė grįžti į savo tėvynę Lietuvą. Dvi lietuvaite vienuolės dirbo ligoninėje, kurių viena buvo kilusi nuo Dusetų.

Rūpėjo vysk. T. Matulioniui ir platesnio masto dalykai, būtent, lietuvių tautos atstovavimas Šv. Žemėj. Jau lankydamasis Amerikoje susidūrė su mintimi steigti Jeruzalėje lietuvišką vienuolyną ar

³¹ XX Amžius, 1936.VI.28.

³² Mūsų Laikraštis, 1936.VII.4.

šventovę. Buvodamas Šv. Žemėj pats pamatė, kad to labai trūksta. Be to, ir jo palydovas kun. D. Mikšys skleidė tą mintį. Grįžęs į Lietuvą, vysk. T. Matulionis pareiškė : «Jeruzalėj lietuviams būtinais reikėtų savo kampelio ir savo atstovybės. Ten veik visos tautos turi savo užiegos namus, neturi tik vieni lietuviai. O jei ten būtų kokios sesutės vienuolės, tai, prireikus, būtų pas ką sustoti, kur gauti patarimų, nurodymų. O ir šiaip būtų daug mieliau savą žmogų suėjus negu turėti reikalų su svetimaisiais. Amerikos lietuviai iškėlė mintį, kad reikėtų Jeruzalėje lietuviams nusipirkti žemės sklypą ir pasistatyti nuosavą vienuolyną ar bažnytelę. Amerikos lietuviai katalikai tam sumanymui karštai pritaria. Pastatymas tokio nedidučio būsto, kad sesers galėtų išgyventi ir laikyti turistams kelis kambarius, kaip išskaičiavus pasirodė, atsieitų, palyginti, nelabai brangiai — koki 20.000-25.000 dol. Tat labai svarbus dalykas, reikėtų kam nors jį, susižinojus su amerikiečiais, įvykdyti»³³.

Kitam korespondentui vysk. T. Matulionis prasitarė, kad to sumanymo vykdymas tiek pasistūmėjęs, jog vienas inžinierius net planą sudarė, kaip ten galėtų įsikurti maža lietuvių kolonija ³⁴.

Tam reikalui vysk. T. Matulionis Amerikoje buvo gavęs ir aukų. Taigi, į tą sumanymą jis žiūrėjo gana rimtai ir svarstė jo įvykdymo galimybes. Kai grįžo į Lietuvą, matyt, didelio entuziazmo tam sumanymui nerado, be to, kilo nauja idėja — steigimas amžinosios Švenčiausiojo adoracijos benediktinių šventovėje Kaune. Reikėjo skubiai atremontuoti tą šventovę, o lėšų trūko. Amerikoje gautas aukas jis panaudojo tam reikalui. Pasak kun. M. Urbonavičiaus, MIC, liudijimo šių eilučių autoriui³⁵, kai kurie Amerikos lietuviai, sužinoję apie tokį pakeitimą, išreiškė nepasitenkinimą. Vysk. T. Matulionis, atsiliepdamas į tokią pastabą, paskelbė viešą laišką, kuriame atsiprašė aukotojus ir pažadėjo grąžinti lėšas tiems, kurie to pageidaus. Esą jis rinksiąs lėšas Lietuvoje ir grąžinsiąs amerikiečiams, aukojusiems pirmajam projektui. Niekas betgi iš anų aukotojų nesikreipė ir grąžinti neprašė.

Taip ir liko anas lietuvių atstovybės planas Šv. Žemėj neįvykdytas, tačiau paskirų tautiečių joje visuomet buvo. Po II D. karo Jeruzalėje, pranciškonų vienuolyne, ilgą laiką gyveno brolis Jeronimas Petrauskis, OFM, ir kun. Tarcizijus Garbukas, OEM. Pastarasis keletą metų dirbo kaip Kristaus Karsto ir Alyvų kalno šventovės

³³ *XX Amžius*, 1936. VI. 28.

³⁴ *Mūsų Laikraštis*, 1936.VII.4.

³⁵ 1957.VII.4 Čikagoje.

lankytojų vadovas. Jiedu gana daug pasitarnavo savo tautiečiams, atvykstantiems lankyti Šv. Žemės.

Pažymėtinas dar vienas atvejis, kuriame vysk. T. Matulionis pasitarnavo lietuviškumui. Lankydamas Jeruzalės krikščionių šventoves, jis štai ką pastebėjo : « Dar vienas reikšmingas dalykas. Jis taip pat galėtų gražiai lietuviams pasitarnauti ir jų vardą plačiai išgarsinti. Alyvų kalne yra bažnyčia, pavadinta « Tėve mūsų ». Joje yra 45 ar 47 kalbomis surašyta « Tėve mūsų » malda ; tik nėra lietuviškai. O vietos, kur surašyti, dar yra, ir tat nebrangiai kaštuotų — kokius 200 dol. Toje vietoje, kur pastatyta minimoji bažnyčia, Išganytojas mokė apaštalus « Tėve mūsų ». Lietuviams reikėtų ir čia neapsileisti ³⁶.

Šis reikalas vėliau buvo sutvarkytas — minėtoje šventovėje atsirado ir lietuviškas «Tėve mūsų » tekstas. Tai įvyko ne be vysk. T. Matulionio iniciatyvos. Lietuvoje 1940 m. jis pasakojo moksleiviams :

«Teko lankytis ir Šventojoje Žemėje, Palestinoje. Ten viskas krikščionims brangu. Mums, lietuviams, malonu žinoti ir tai: ten yra Alyvų kalne bažnyčia. Ant jos sienų viduje yra išrašyta « Tėve mūsų » malda keturiom dešimtim kalbų. Pavyko sutvarkyti — dabar ši malda ten yra užrašyta ir lietuvių kalba »³⁷.

Grįždamas iš Šv. Žemės, vysk. T. Matulionis aplankė dar du šventuosius miestus — Romą ir Vilnių. Romoje buvo priimtas popiežiaus Pijaus XI. Apie tą priėmimą vysk. T. Matulionis taip pasakojo grįžęs į Lietuvą :

«Romoje gavau privatinį priėmimą pas Šv. Tėvą, o vėliau dar teko dalyvauti dviejuose bendruose priėmimuose. Šv. Tėvas atrodo labai išvargęs. Žiemą buvo peršalęs. Dar vis neatsigauna. Nors gyvumo netrūksta — prakalbas sakė po valandą, pabrėždamas reikalą katalikams būti vieningiems, budėti, nes atėjo laikai, kada žmonės, prisidengdami katalikais, skelbia nekatalikiškas mintis. Ypač perspėjo saugotis komunizmo. Liepė sugrįžus perduot visiems sveikinimus ir linkėjimus, ypač jaunimui ir vaikams » ³⁸.

Tuo metu Romoje buvo surengta tarptautinė spaudos paroda, kurioje dalyvavo ir lietuviai. Apie ją vysk. T. Matulionis pasakojo :

« Mūsų skyrius labai gražiai įrengtas, salė didelė. Šv. Tėvas parodė didelį palankumą lietuviams ir pats lietuvių skyrių atidarė.

³⁶ *XX Amžius*, 1936.VI.28.

³⁷ Iš kun. S. K. surinktos medžiagos.

³⁸ *Mūsų Laikraštis*, 1936.VII.4.

Parodoj yra apie 30 lietuvių spaudos darbininkų fotografijų. Iš jų sudaryta Gedimino stulpai su kryžiumi ant viršaus. Viena siena išklajuota katalikiškų laikraščių pirmaisiais puslapiais. Jie visi nudažyti švelniomis trimis tautinėmis spalvomis (raidės permatomos). Sienoje yra žemėlapių, kur pažymėtas ir Vilnius. Nuo žemėlapiuose pažymėtų miestų eina siūlais iki tame mieste leidžiamų laikraščių, sudėtų čia pat ant stalo. Lenkai, kiek girdėjau, vis dėlto nepatenkinti lietuvių skyriumi, kad žemėlapiuose yra ir Vilniaus kraštas, su pažymėtais jame leidžiamais lietuviškais laikraščiais.

«Mūsų spauda, — pridėjo atsiminęs Ekscelencija, — yra ne tik lietuvių skyrių, bet ir kituose. Pvz. įrengti moterų skyriai, jaunimo, vienuolių ir kit. Tuose skyriuose yra ir atitinkama lietuvių spauda. Mūsų spaudos skyrius papuoštas lietuviškais audiniais, braižiniais ir t. t. »³⁹.

Atsisveikinęs su Roma, vysk. T. Matulionis ilgiau sustojo lietuvių šventajame mieste Vilniuje, iš kurio kadaise sklido Evangelija į Lietuvos žemes, kuris garsėja gausiomis ir gražiomis šventovėmis ir kuriame atgimė naujoji Lietuva 1918 m. Vasario 16 aktu. Dėl to Vilnius yra lietuvių Roma ir Jeruzalė. Kadangi 1936 m. Vilnius tebebuvo Lenkijos okupuotas, vysk. T. Matulioniui ten pirmiausia teko susitikti su lenkų pareigūnais. Kaip liudija to meto spauda, lenkai vyskupą pasitiko mandagiai ir leido laisvai judėti. Vysk. T. Matulionis aplankė garsiąsias Kalvarijas (Kryžiaus Kelius), kur buvo pastatyti kryžiai bolševikų nužudytiems kunigams. Jų tarpe buvo kun. Martinėnas ir kiti. Daug dėmesio vysk. T. Matulionis parodė lietuviams, kentusiems lenkų priespaudą. Jis aplankė lietuvių įstaigas, lietuvių komitetą, prieglaudą, bendrabutį, gimnaziją, laikraščio redakciją. Susidarė įspūdį, kad Vilniaus lietuviai «dirba labai vieningai, jų veikimas, nepaisant nepalankių sąlygų, apima visas sritis»⁴⁰.

Vysk. T. Matulionis nepasitenkino Vilniaus miestu — padaręs vizitą vietiniam arkivyskupui, keliavo į Čenstakavą, Varšuvą ir kitas vietas. Aplankė arkiv. E. Roppą, pažįstamus kunigus ir jį (vysk. P. Matulionį) konsekравusio vyskupo Maleckio kapą. Per Latviją grįžęs į Lietuvą pareiškė :

«Aplankiau ir Vilniaus kraštą... Vilnius gana švariai atrodo. Tik nekoki įspūdį daro nedažyti namai. Mieste labai gražiai tvarkomos lietuvių įstaigos, tačiau nemaža mūsiškiai turi ir nukentėti.

³⁹ J. Žv. [kun. J. Prunskis] *Mūsų Laikraštis*, 1936.VII.4.

⁴⁰ *XX Amžius*, 1936.VI.28.

Pavyzdžiui, dabar daugelis lietuvių kunigų traukiami atsakomybėn už dokumentų suklastojimą. O suklastojimas toks : atneša, sakysim, vaiką krikštyti. Lietuviai pasako lietuviškąsias pavardes, o seniau, vedant lenkiškai metrikacijos knygas, užrašyta šita pavardė su lenkiška galūne. Jei lietuvis kunigas, pagal krikšto tėvų žodžius užrašo pavardę su lietuviška galūne, jau gresia jam už tą pabauda »⁴¹.

Visoje toje kelionėje vysk. T. Matulionis pasireiškė kaip krikščionis piligrimas ir lietuvis, kuriam rūpi ne tiktai misteriškoji Kristaus viešpatija, bet ir kasdienybė, gyvenanti krikščioniškąja dvasia, ir nuo jos nutolusioji!.

6. Darbas Lietuvoje, žvilgsniai Rusijon

Kauno Arkivyskupijos tarnyboje

Grįžęs 1936 m. iš Šventosios Žemės, vyskupas Teofilus apsigyveno Kaune, prie benediktinių šventovės. Kauno visuomenė greit suprato ir pamilo iš Rusijos grįžusį vyskupą-kankinį: jo paprastumas, meilingas domėjimasis kiekvienu žmogum ir jo rūpesčiais, atlaidumo šypsniis stebint žmogiškąjį silpnumą, principų aiškumas ir tvirtumas gyvenimo painiavoje, net jo jaunystės dienų nemokyklinė kalba aiškiai aluntiškės tarmės (sasuo !) — visa tai žavėjo pašnekovą, stebino ir traukė. Jau 1933 m., vos grįžęs iš Rusijos ir kiek atsigavęs, jis pašventino dominikonų koplyčią Raseiniuose. Kaune jis mielai aplankė Švč. Jėzaus Širdies seserų kongregaciją ir blai-vybės draugiją.

1934 m., tik grįžęs iš Romos, Kauno arkivyskupo-metropolito prašomas, jis lankė Veliuonos ir Krakių dekanatų parapijas, konsekrovo Seredžiaus ir Juodaičių šventoves. 1936 m. grįžęs iš Šventosios Žemės, jis dviem atvejais lankė Kauno arkivyskupijos dekanatus : vasarą Kėdainių ir Žemimų, o rudenį — Kauno. Iki pat II D. karo jis pavadavo arkiv. J. Skvirecką : 1937 m. lankė Raseinių Krakių ir Veliuonos dekanatus.

1937 m. buvo numatyta Kėdainiuose surengti Kauno arkivyskupijos eucharistinį kongresą. Tam reikalui sudaryti du komitetai: vienas Kėdainiuose (pirm. kan. Pranckietis), kitas Kaune, kuriam pirmininkavo arkivyskupo prašomas vysk. Teofilus. Į tą komitetą

⁴¹ *Mūsų Laikraštis*, 1936.VII.4.

iėjo M. Galdikienė, J. Eretas, kun. S. Ūsoris, Pr. Dielininkaitis, K. Kaveckas ir kun. V. Byla.

1936 m. rudenį atleides kun. J. Meškauską iš Šv. Mikalojaus šventovės rektoriaus pareigų, arkiv. J. Skvireckas prašė, kad vyskupas Teofilius laikytų tą šventovę savo globoje ir suteikė jam reikalingus įgaliojimus seserų benediktinių dvasios reikalais rūpintis. Metropolito prašomas, jis priėmė 1938.IX.8 novicijas į šv. Benedikto vienuoliją. Tų pačių metų spalio 1 d. jis skiriamas oficiolo pareigoms Kauno arkivyskupijoje, o 1940.IV.19 prašomas eiti vyriausio kariuomenės kapeliono pareigas (patarėju skiriamas kun. V. M. Sandanavičius).

1938 m. gegužės 25-29 d. Budapešte buvo numatyta surengti tarptautinį eucharistinį kongresą. Ir iš Lietuvos rengėsi vykti į kongresą maldininkų grupė. Kongresui pasirengti ir grupei vadovauti buvo paprašytas vyskupas Teofilius (į komitetą buvo paskirti dar dr. L. Bistras ir kun. V. Mieleška). Minėtas komitetas, laikydamas rengiamą kongresą atsvara prieš ateistinę propagandą, bandė populiarinti Lietuvoje jo idėją. Tuo tikslu buvo pageidauta, kad pamoks-lai 1938 m. gegužės mėn. būtų sakomi marijologinėmis — eucharistinėmis temomis, kad būtų meldžiamasi kongreso intencija.

Vyr. komitetas Budapešte, sužinojęs, kad dalyvaus lietuvių grupė su vyskupu T. Matulioniu priešakyje, labai pageidavo ir prašė vyskupą būti gegužės 28 d. 11 v. sesijoje, vad. « Union Oriental», ir kartu su vysk. P. Būčių paruošti skaitymui tekstą. Tame komiteto rašte vyskupas Teofilius vadinamas «herojiško tikėjimo išpažinėju».

Amžinoji adoracija

Kaip jau minėta, nuo 1936 m. vysk. Teofilius buvo pilnas šeiminkas Šv. Mikalojaus benediktinių šventovėje Kaune. Jis buvo didelis Švč. Sakramento garbintojas. Jo dvasioje pamažu formavosi nauja, originali ir žavinti idėja — įvesti benediktinių šventovėje amžinąją Švč. Sakramento adoraciją. 1938 m. tam reikalui buvo sudarytas komitetas, kuris išleido į visuomenę tokį atsišaukimą :

Į katalikiškąją Lietuvos visuomenę !

550 metų katalikiškos Lietuvos ir 20 metų Laisvos Tėvynės suka-k-tims įamžinti kilo mintis pastatyti šventą Paminklą, malonų Dievui ir brangų Tėvynei, iš kurio plauktų dangaus palaima mūsų šaliai. Tuo tiks-lu įvedama *Amžinoji Šv. Sakramento adoracija*

laikinoje sostinėje Kaune, senutėje šv. Mikalojaus Benediktinių bažnyčioje, kuri turi geriausias tam reikalui sąlygas : yra arti miesto centro ir toli nuo miesto triukšmo.

Kad kalbamoji bažnyčia būtų pritaikyta tokiam aukštam tikslui, reikia ją tinkamai atremontuoti — papuošti, įvesti šildymą ir t. t. Specialistų inžinierių apskaičiavimu tam reikalinga apie 90.000 litų ⁴².

Amžinajai Šv. Sakramento Adoracijai Įrengti Komitetas :

Pirmininkas vyskupas Teofilius Matulionis ... » ⁴³

Visa Lietuva gyvai atsiliepė į šį kvietimą ir per keletą metų benediktinių šventovėje buvo įrengtas centrinis šildymas, pati šventovė atremontuota, išgražinta ir pritaikinta amžinajai Švč. Sakramento adoracijai.

Atsivėrė dideli Rytų plotai

Kilus karui tarp Vokietijos ir Sov. Sąjungos 1941 m. birželio 22 d., Lietuva greitai atsидūrė Vokietijos rankose. Frontui slenkant į rytus, nesunkiai buvo pasiekiamas Mohilevas, Vitebskas, Polockas ir visa Gudija. Lietuva greitai pajuto reikalą nešti tų sričių gyventojams, tiek metų persekiojamiems, religinę ir moralinę pagalbą. Visai natūralu, kad to misijinio sąjudžio vadžias į savo rankas paėmė vysk. T. Matulionis, kaip likęs paskutinis iš vyskupų, skirtų Sov. Sąjungos katalikams vadovauti.

Vysk. T. Matulionis, pasitaręs su arkiv. J. Skvirecku ir gavęs jo pritarimą, 1941 m. rugsėjo 22 d. rašė Šv. Tėvui, prašydamas, « jei atrodytų būtina ir naudinga », leisti jam grįžti į savo darbą Rusijoje. Paminėjo tris kunigus Lietuvoje iš Leningrado srities (M. Bugenį, V. Čegį ir A. Pronckietį) ; pridėjo sąrašą per 20 kunigų, anksčiau dirbusių Rusijoje, o dabar esančių Lietuvoje ; kėlė mintį, kad gal rastųsi šiam misijų darbui kunigų iš pačių rusų (pvz. Feodorov, Žerčianinov, Akulov ir kiti).

Į vysk. T. Matulionio raštą buvo gautas kard. A. Maglione pasirašytas 1941.X.4 atsakymas : Šventasis Tėvas yra gavęs X.22 laišką, kuris suteikė jam daug džiaugsmo. Apaštalių Sostas didžiausiu noru suteikia prašomąjį leidimą vykti iš Lietuvos į tas sritis, kurios prieš 1939 metus priklausė Sovietų Sąjungai. Šventasis Tėvas prašo iš kunigų, kadaise dirbusių Rusijoje ir dabar norinčių ten sugrįžti, imti tik tuos, « kurie teikia vilčių, kad savo kunigiškąsias

⁴² Nurodoma, kuriuo adresu siųstinos aukos.

⁴³ Šaltinis, 1938.IV.9.

pareigas atliks vertai ir vaisingai». Iš Kauno ir Panevėžio vyskupiją prašo imti tiksliai tuos, kurie gaus tam reikalui savo vyskupų leidimą. Visiems tokiems kunigams duodamos ypatingosios teisės (jos surašytos ant atskiros lapo). Apie savo darbą Rusijoje Apaštalių Sostas prašo informuoti ir palaikyti ryšį laiškais. Kartu pranešama, kad Vilniaus arkivyskupui yra duotos apaštališkojo administratoriaus teisės buvusiose Minsko ir Mohilevo vyskupijose. Taip pat šio rašto turinys praneštas Vilniaus arkivyskupui.

Kaip matome, Vilniaus arkivyskupas-metropolitas R. Jalbrzykovskis spėjo pirmiau susirūšti su Roma ir gauti iš ten reikalingus įgaliojimus misijų darbui Rusijoje. Jo prašomas, vyskupas T. Matulionis kvietė Lietuvoje esančius buvusiųjų Mohilevo ir Minsko vyskupijų kunigus, kad vyktų misijų darbui į Rusiją.

Vyskupas K. Paltarokas (Panevėžyje) pranešė turįs keturis kunigus iš Rusijos, kurių vienas neseniai ežere nuskendęs ; kunigų prieauglis esąs labai mažas (tais metais tik 2), todėl rašė vyskupui Teofilui : «Gelbėdami nuo pagonizmo kitas tautas, galime susilaukti mūsų žmonių pagonėjimo. Todėl šiandien kiekvieną jėgą reikia labai produktyviai naudoti ».

Kauno arkivyskupo vardu uoliam Rusijos apaštalui atsakė kun. prof. 8. Ūsoris: «Dėl kai kurių aplinkybių per daug skubėti negalima. Grįžusių iš Rusijos į Lietuvą kunigų sąrašas yra atspausdintas elenchė. Su jais reikia tartis ... Šiaip ordinarijatas nedarys kliūčių tiems, kurie norės vyksti, jei tik bus tinkami».

Iš Vilkaviškio vyskupijos Simno vikaras kun. Pr. Lingys gavo savo vyskupo leidimą vyksti misijų darbui į Rusiją.

Tautinis gudų sąjūdis jau buvo palietęs daugelį jų jaunesniosios kartos kunigų. Todėl 1941 m. rudenį keletas kunigų savanoriškai nuvyko į Minską ir apylinkes misijų darbui. Jų tarpe pažymėtini: kun. St. Gliakovski (vokiečių sušaudytas), Dionyzas Malec ir Kaz. Rybaltovski.

Vilniaus arkiv. Jalbrzykovskis savo iniciatyva ir rizika, negavęs vokiečių okupantų leidimo, pasiuntė į rytus visą būrį lenkų kunigų. Vienas jų, H. Hlebovič, buvo suimtas Borysove ir tuojau sušaudytas ; kiti buvo suimti (Sperski, H. Olševski, J. Bieliavski, vienas vienuolis salezietis), pasodinti Lukiškyje, ištardyti ir paleisti. Metropolitas ir lenkai kunigai už visa tai kaltino kunigus gudus ... 1941 m. gruodžio 12 d. prie metropolinės kurijos durų Vilniuje buvo iškabintas raštas, kuriuo trys minėti kunigai gūdai buvo dvejiem metams suspenduoti «už nepasirodymą » ...

Nežiūrint tų visų tautinių intrigų, Minske legaliai gyveno ir, kiek buvo galima, apaštalo lietuvius kunigas Zenonas Ignatavi-

čius, XIII bataliono kapelionas. Jis laikydavo sekmadieniais dvejas Mišias, sakydavo pamokslus, gudiškai paskaitydavo Evangeliją, būriais krikštydavo vaikus ir suaugusius, klausydavo išpažinčių, net pavažiudavo į apylinkių kaimus. 1942 m. pradžioje jis, kaip vienintelis kunigas plačiausioje srityje, pageidavo, kad atvažiuotų kun. M. Bugenis, mokąs vokiečių kalbą. Liturginių drabužių gavęs iš ateistinio muziejaus, bet jie suplyšę ir netinkami. Jam viso ko reikia — paveikslėlių susituokiantiems, rožinių, kryželių, medali-kėlių, maldaknygių (*Karys katalikas*), giesmynų ir t.t. Vysk. T. Matulionio vardu jis pasiuntė 10.000 RM ir prašė parūpinti taip reika-lingų dalykų misijų darbui.

Esant tokiai situacijai, vysk. T. Matulionis parašė raštą Ostlando reichskomisarui Rygoje, generalkomisarui Minske, pagaliau pačiam rytų žemių ministeriui Alfredui Rosenbergui Berlyne, prašydamas leisti jam ir kitiem kunigam grįžti į savo darbą rytuose. Paminėjo, kad tuo reikalu yra gautas Apaštalo Sosto įgaliojimas. Tų sričių katalikai prašo kunigų, nes per 24 bolševikų valdymo metus visi kunigai buvo pašalinti, suimti ir susodinti į kalėjimus. Pats prašytojas (vysk. Teofilus) mokslus ėjęs Petrapilyje ir visą laiką dirbęs Mohilevo arkivyskupijoje, kuriai anais laikais priklausė Petrapilis, Mohilevas, Minskas, Maskva, Charkovas, visa šiaurinė ir centrinė Rusija, Gudija ir Sibiras. Jau bolševikų valdymo laikais arkivyskupija buvusi padalinta į kelias sritis, kurių vienos (Petrapilio) prašytojas buvęs apaštališkuoju administratorium. Esą visų tautų katalikai Rusijos platuose liko be dvasinės globos ir patarnavimo.

« Už save ir savo kunigus aš, —rašė vysk. T. Matulionis, — galiu ir savo gyvybe užtikrinti, kad mes esame ir būsime susirūpinę ne tautiniais ar politiniais reikalais, bet vien tik ir išimtinai religiniais uždaviniais ».

Kovo 9 ir 13 d. iš Minsko ir Rygos pranešta, kad toks leidimas negalys būti duotas. Berlynas visai neatsakė.

1942 m. kovo 14 d. vysk. T. Matulionis raštu pranešė Šventajam Tėvui, kad okupacinė vokiečių valdžia daro kliūčių jam ir kunigams vykti į Rusiją apaštalavimo darbui. Tik po kelių mėnesių tas laiškas buvo gautas Romoje. Savo atsakyme Šv. Tėvas galėjo tik pagirti lietuvių kunigų uolumą ...

1942 m. liepos pradžioje Vilnijai remti komitetas prašė vyskopus T. Matulionį ir V. Brizgį, taip pat Tėvus jėzuitus ir marijonus, kad pasiųstų į Gudiją kunigų : Baranovičių burmistras žadęs juos paremti ... Vysk. Teofilus padėkojo už reikalo supratimą, tačiau rašė negalys nieko padaryti, nes vokiečiai neleidžia kunigų į rytus ; turįs jau 33 kunigus, kurie tik laukia leidimo ...

Tuo tarpu iš visos Lietuvos plaukė aukos misijų reikalams. Vien 1941-1942 m. jų buvo gauta iki 80,000 RM. Siuntė kurijos, parapijos ir atskiri asmenys. Į 1942 m. pabaigą vysk. T. Matulionis buvo užsakęs 20 taurių, 20 komuninių, 10 monstrancijų, 20 smilkytuvų, 20 komplektų ampulių. Buvo siuvami liturginiai drabužiai. Vėliau, 1944 m., liturginių indų buvo užsakyta už 15.000 RM.

Vokiečių okupacijos metais mūsų ūkininkai gaudavo iš lagerių rusus-belaisvius kaip darbo jėgą. Rusai džiaugėsi ištrūkė iš žiaurių kariškių rankų ir patekė į šeimos atmosferą bei gavę sočiai pavalyti. Susidarė palankesnės sąlygos jų dvasiai taurinti. O tam reikėjo nors minimalių priemonių — katekizmų, maldų rusų kalba. Todėl 1941 m. spalio mėn. Kaišiadorių kurijos kancleris kun. St. Kiškis raštu kreipėsi į generalkomisarą Kaune, prašydamas leisti atspausdinti paveikslėlius su maldomis rusų kalba (Tėve mūsų, Sveika, Garbė, Tikiu). Leidimas nebuvo duotas. O tuo tarpu tuo pat reikalu į vysk. T. Matulionį kreipėsi ne tik privatūs asmenys (Šiaulių, Joniškio ir kitų parapijų kunigai), bet ir kai kurios kurijos.

1944 m. liepos mėn. Raudonoji Armija išstūmė vokiečius iš Lietuvos. Tada ir vėl atsivėrė platūs keliai į Rusijos plotus ... Tik šį kartą nereikėjo prašyti leidimo : šimtai kunigų atsidūrė kalėjimuose ir lageriuose. Neišvengė to likimo ir senelis, jau du kartu kalintas, vysk. T. Matulionis. Juk geriausia misija — kančia tarp kenčiančiųjų. Ir tą duoklę Rusijai atidavė ištisą dešimtmetį tauriausi Lietuvos žmonės su savo kunigais ir vyskupais ...

Tik po Stalino mirties 1953 m., kai dalis kalinių ir tremtinių sugrįžo į tėvynę, kai kurie likusieji ištrėmime kunigai pradėjo rūpintis savųjų, o kartais ir vietinių gyventojų dvasiniais reikalais. Tada jau galima buvo pasinaudoti vyskupo-apaštalo kadaise sukauptais liturginiais reikmenimis — indais, drabužiais, mišiolais ir net monstrancijomis. Dar plačiau ir tinkamiau galėjo jais pasinaudoti tie kunigai, kurie 1956-1959 m. ir vėliau savanoriškai, kaip laisvi piliečiai, išdrįso nešti Kristų saviesiems ir kitų tautų krikščionims neaprepiamoje Rusijoje ...

IV. KAIŠIADORIŲ VYSKUPAS ORDINARAS

1. Vyskupija be vyskupo

Kai 1920 m. lenkai užėmė Vilnių, keliasdešimt Vilniaus vyskupijos parapijų liko nepriklausomoje Lietuvoje, atskirtos nuo savo vyskupo ir katedros. Vilniaus vyskupas Jurgis Matulevičius pavedė jas administruoti Vilniaus kapitulos kanauninkui Juozapui Kuktai, lenkų valdžios ištremtam iš Vilniaus.

1926 m. Šv. Tėvo Pijaus XI bule *Lituanorum gente* buvo įsteigta bažnytinė Lietuvos provincija. Iš minėtų Vilniaus vyskupijos parapijų, esančių nepriklausomoje Lietuvoje, buvo sudaryta atskira Kaišiadorių vyskupija. Kan. J. Kukta Kaune buvo konsekruotas Kaišiadorių vyskupu. Savo plotu, parapijų bei kunigų skaičiumi tai buvo mažiausia vyskupija Lietuvoje. Joje nebuvo nė vieno žymesnio miesto. Jos teritorija siauru ruožu driekėsi per 250 km pagal demarkacijos liniją ir buvo nepatogi susisiekti su centru. Daugelis parapijų buvo mišrios tautiniu požiūriu.

Tačiau nežiūrint tų visų sunkumų, kantrus ir taktiškas vysk. J. Kukta sugebėjo suburti kunigus ir tikinčiuosius į vieną šeimą: Kaišiadoryse per kelerius metus buvo užbaigta katedra ir pastatyti vyskupo rūmai, klestėjo katalikų organizacijos, buvo surengtas eucharistinis kongresas ir vyskupijos sinodas.

Prasidėjus 1941 m. karui ir rusams panikoje besitraukiant, Kaišiadoryse buvo sušaudytas Merkinės dekanas kun. A. Juknevičius, Palomenėje — kun. J. Tutinas, Pusnėje — kun. V. Balčius, Molėtuose — dekanas kun. M. Lajauskas ir Stirniuose — jaunas kunigas J. Daugėla. Vokiečiai Alytuje sušaudė dekaną kun. K. Paulavičių ir jo vikarą kun. V. Mazurkevičių.

Ir vyskupui J. Kuktai pirmomis karo dienomis grėsė mirtinas pavojus : grupė bolševikų karininkų, atėjusi į šventorių, paklausė vieną senuką, suklupusį prie šventovės durų : « Kur yra vyskupas » ? Tas, manydamas, kad klausia, ar nėra vyskupo katedroje, tvirtai atsakė : « Tikrai čia nėra »! Vyskupas buvo čia pat klebonijoje ! Karininkai keikdamiesi pasišalino, o vyskupas, patyręs apie gresiantį pavojų, persirengė civiliška ir pasitraukė į netolimą Kiemelių kaimą.

1942 m. vasarą vysk. J. Kukta pasijuto sergąs ir kancleriui parodė savo pageltusias akis. Kariniu vokiečių sunkvežimiu buvo nuvežtas į Kauną, kur prof. V. Kuzma padarė tulžies operaciją. Vyskupas mirė 1942 m. birželio 16 d. Palaidotas Kaišiadorių katedros rūsyje, po didžiuoju altorium.

Jauna vyskupija neteko pirmojo savo vyskupo. Susirinkusi kapitula, išrinko prel. dr. Juozą Matulaitį-Labuką kapituliniu vikaru.

2. Vyskupo Kuktos įpėdinis

Mirus vysk. J. Kuktai, visiems rūpėjo įpėdinio klausimas, ypač atsakingiesiems, t. y. kapitulai. Jau laidotuvių proga pastarosios žmonės pasikvietė į atskirą kambarį Kauno pagalbininką vysk.

V. Brizgį ir pareiškė norą turėti nauju Kaišiadorių ordinaru vysk. T. Matulionį, kapelionaujantį pas Kauno benediktines, arba vysk. V. Brizgį. Pastarojo liudijimu, jo kandidatūra buvusi paminėta dėl mandagumo, nes jo turėtoji pozicija Kaune buvusi svarbesnė. Visų noras buvęs gauti vysk. T. Matulionį. Vis dėlto, pagal įprastą procedūrą, Vatikanui buvo pasiūlyti trys kandidatai, kurių tarpe vysk. T. Matulionio pavardės nebuvo. Lietuvos vyskupai, gavę Vatikano pasiteiravimą apie pasiūlytus kandidatus, pateikė savo informacijas bei nuomones. Yra žinoma, kad vysk. V. Brizgys, atsakydamas į Vatikano pasiteiravimus, įrašė pastabą, jog Kaišiadorių kapitulos noras esąs gauti vysk. T. Matulionį. Matyt, tai buvo ne tik minėtos kapitulos noras, bet ir Lietuvos vyskupų. Dėl to Kauno arkivysk. metropolitas Skvireckas pasiūlė vysk. T. Matulionio kandidatūrą Vatikanui per nunciatūrą Berlyne (tai buvo 1942 — vokiečių okupacijos metai). Tai jis padarė dar ir dėl to, kad nereikėtų derėtis su okupacine valdžia dėl kandidato į Kaišiadorių vyskopus. Pasiūlymas buvo priimtas, ir Vatikano valstybės sekretorius kardinolas A. Maglione atsuntė arkivyskupui šį raštą (nr. 230, 43) :

« Šv. Tėvas, gerai dalyką apsvarstęs, nusprendė į pernai birželio mėnesį mirusio vyskupo J. Kuktos vietą paskirti Kaišiadorių vyskupu Teofilijū Matulionį. Kauno metropolitui pavedama atsiklausti, ar vyskupas Teofilijus sutinka priimti šias pareigas. Jei taip, tai tuo pačiu jis laikomas nominuotu Kaišiadorių vyskupijai ir, nelaukdamas bulės, turi pasirūpinti greitai laiku perimti vyskupijos valdymą ».

Arkivysk. J. Skvireckas 1943 m. balandžio 20 d. raštu nr. 912 apie visa tai painformavo Kaišiadorių vyskupijos kapitulą, kartu pranešdamas, kad balandžio 20 d. savo privačioje koplyčioje Kaune

yra priėmęs iš vyskupo T. Matulionio reikalingas priesaikas. Šioje apeigoje, be arkivysk. J. Skvirecko, dalyvavo vysk. V. Brizgys, prel. K. Šaulys ir kan. St. Ūsoris. Minėtame rašte arkivysk. J. Skvireckas, sveikindamas Kaišiadorių kapitulą, pareiškė : «Neabejoju, kad Jūs, vyskupijos kunigai ir tikintieji, turėsite nemažą džiaugsmą gavę iš Šventojo Tėvo tikrai vertą a. a. J. Kuktos įpėdinį, tiek nusipelnusį Katalikų Bažnyčiai vyrą, koku yra vyskupas Teofilius Matulionis».

Sekančią dieną, po priesaikos atlikimo, vysk. T. Matulionis nuvyko į Kaišiadoris susitikti su kapitula ir aptarti vyskupijos valdymo perėmimo. Rūpėjo jam naujoji vyskupija, bet nemažiau rūpėjo ir senoji Rusijoje, nes vis galvojo apie eventualų grįžimą. Tą rūpestį jis išreiškė ir vysk. V. Brizgiui Kaune, su kuriuo dažnai susitikdavo ir pasikalbėdavo. Vysk. V. Brizgys betgi nuramino jį, paaiškindamas, kad Kaišiadorių vyskupijos valdymas nebus kliūtis grįžti Rusijon, jei atsiras galimybė, nes Vatikanui nesunku bus paskirti naują vyskupą Kaišiadoris.

Be to, vysk. T. Matulionį, kaip jautrios sielos žmogų, slėgė ir kitas rūpestis, būtent, ar pajėgs pakelti priimtą naštą. Buvo linkęs netgi jos atsisakyti ir prašyti Šv. Tėvą atleisti nuo tų pareigų. Tokią abejonę jis buvo išreiškęs ir arkivysk. J. Skvireckui. Pastarasis betgi tvirtu savo žodžiu išsklaidė vysk. T. Matulionio abejones, tardamas : « Dabar yra sunkūs laikai. Reikia su tuo sutikti». Nuolankusis vyskupas priėmė naująją naštą ir ją ryžtingai nešė.

Kaišiadorių vyskupijos kunigai ir tikintieji džiaugėsi tokiu paskyrimu, o kiti sakė : « Mažiausia vyskupija, o gauna tokį vyskupą ».

Pirmasis ganytojinis laiškas

1943 m. balandžio 24 d. perėmęs iš prel. J. Labuko, kapitulai dalyvaujant, jam Šv. Tėvo pavestąją valdyti Kaišiadorių vyskupiją, naujasis vyskupas gegužės 12 d. pasirašė savo pirmąjį raštą — laišką kunigams, vienuoliams -lėms ir tikintiesiems. Štai jo tekstas :

Teofilius Matulionis

Dievo gailestingumu ir Apaštalų Sosto malone Kaišiadorių Vyskupas, Vyskupijos Broliams Kunigams, vienuoliams ir vienuolėms ir visiems tikintiesiems siunčia Ganytojo pasveikinimą ir laiminimą.

Mirus Jūsų ganytojui a. a. Vyskupui Juozapui Kuktai Dievo Apvaizdos sprendimu ir Kristaus Vietininko, Šventojo Tėvo Pijaus XII pave-

dimu uždėta man nelengva ir atsakinga pareiga vadovauti Kaišiadorių Vyskupijai, būti Jūsų Ganytoju. Man pavesta rūpintis amžinuoju Jūsų, brangūs Broliai Kunigai ir mylimieji dieceziečiai, išganymu, pavesta būti Jūsų sielų atsakingiausiu prieš Dievą Ganytoju, būti Jūsų ir tėvu ir vadu šioje vargingoje kelionėje į amžinosios laimės dangaus karalystę.

Aš girdžiu Dievo man duotą įsakymą per šv. Luką Evangelistą : « Žiūrėkite patys savęs ir viso būrio, kuriame Šventoji Dvasia pastatė jus vyskupais valdyti Dievo Bažnyčios, kurią Jis yra įgijęs savo krauju » (Ap. D. 20, 29) ir šv. Povilo žodžius Kretos vyskupui : « Tuo tikslu aš palikau tave Kretoje, kad pataisytumei, ko netenka » (Tit. 1, 5).

Jei niekuomet nėra lengva ganytojavimo našta, tai juo labiau karo metu, kai gaudžia patrankos, iš oro krenta geležies kruša, kai milijonai karių kraują lieja ir miršta frontuose. Ir mūsų Tėvynė, ir mūsų tauta paliesta šio žiauraus karo sunkumų, pergyveno baisius bolševikų okupacijos metus su enkavedistų kalėjimais, kankinimais, žudynėmis ir kelių dešimčių tūkstančių geriausių mūsų tautos sūnų ir dukterų ištrėmimu į tolimąjį Sibirą vien dėl to, kad buvo geri katalikai ar nuoširdžiai mylėjo savo kraštą, Tėvynę. Vaizdas pasidarė dar liūdnesnis, kai keli tūkstančiai mūsų Tėvynės partizanų ir karių krito kaip aukos už Dievą ir Tėvynę. Bolševikai ne vien mus fiziniai naikino. Būdami bedieviai kėsinosi ir mūsų tautą subedievinci : lietuvių padaryti bedieviu, iš lietuvio širdies išrauti jo brangiausią turtą — tikėjimą į Dievą, Lietuvoje sunaikinti Katalikų Bažnyčią. Tuo tikslu iš mokyklų išmesta tikėjimo dėstymas, drausta vaikus švento tikėjimo tiesų mokinti, katekizuoti, pašalinta iš įstaigų kryžiai, uždarytos katalikiškos organizacijos, uždrausta katalikų spauda, spaudoje ir per paskaitas Dievas ir tikėjimas buvo išjuokiamas, vaikai ir jaunimas apgaule ir varu verčiamas stoti į bedieviškas pionierių ir komjaunuolių organizacijas.

Prie šių blogybių prisidėjo dar viena blogybė, kuri, amžinybės žvilgsniu žiūrint, yra pati blogiausia, tai moralinis žmonių pakrikimas : daug žmonių atšalo tikėjime, apsilaido šv. Sakramentų ėjime, šventų dienų šventime ir kitų kataliko pareigų pildyme : įsigalėjo neapykanta vienu prieš kitus, žiaurumas ir neteisingumas bei svetimo turto negerbimas ; nemaža šeimų paio, arba jos buvo sudaromos vien civilinės metrikacijos aktu, be šventos moterystės sakramento ir be Dievo ir Bažnyčios palaiminimo, atsirado vedusiųjų, kurie nepaisydami Dievo ir prigimties įstatymo, išniekino moterystės šventumą, vengdami šeimos : paplito baisus nusižengimas, kuris šaukiasi į dangų keršto, tai negimusiųjų gyvybių žudymas, be to, paskutiniu metu išsiplatino girtuoklystė, kuri mūsų mažai tautai yra baisi nelaimė, nes veda mūsų žmones prie ištvirkimo ir išsigimimo ir prie dvasinio ir medžiaginio skurdo. Mūsų Tėvynė tiesiog pradeda skęsti girtuoklystės bangose. Prisiminus tą visą, prisieina su Jeremiju pranašu šaukti : « Naikinto sunaikinta visa žemė, nes nėra nė vieno, kuris imtų tai į širdį » (Jer, 12, 11).

Ir tai tokiais, Mylimieji, visais atžvilgiais sunkiais laikais prisieina man pradėti ganytojavimo darbą Jūsų tarpe.

Tų sunkenybių akivaizdoje pirmučiausia laukiu tvirtos paramos iš Jūsų, Broliai Kunigai. Jums, mieli Konfratrai, Bažnyčia pavedė pavaduoti vyskupą, skelbti Kristaus apreikštąjį mokslą. Į Jūsų rankas Bažnyčia sudėjo sakramentų ir įvairiausių palaiminimų ir pašventinimų raštus. Jūs esate Bažnyčioje Kristaus mokslo ir teikiamų malonių gyvoji arterija. Šiandien Išganytojas laukia iš Jūsų, Broliai Kunigai, kad su padvigubintu atsidėjimu darbuotumėtės religinio susipratimo tikinčiųjų pakėlimui, kad Lietuvą, švento Povilo apaštalo žodžiais betariant : Atnaujinti Kristuje (Epez. 1, 10), kad kuo greičiausiai įgyvendinti Kristaus troškimą : « Aš atėjau ugnies siūsti į žemę ir ko norėčiau, jei ne kad kūrentųsi » (Luk. 12, 19), t. y., kad Eucharistijoje esąs Jėzus būtų tikinčiųjų karštai mylimas, per šv. Komuniją į širdis kuo dažniausiai užkviečiamas, altoriaus tabernakulyje nuolat gyvenęs dažnai lankomas ; kad per pamokslus rodymumėte kelią į Kristų ir visus prie Jo vestumėte ; kad Lietuvai gražintumėt pirmąsį šventumą ; visai pašalintumėte iš lietuvių katalikų tarpo bedievybę, patvirkimą, girtuoklystę, žadintumėte lietuvių širdyje senovinį lietuvių pamaldumą prie Marijos. Bet atsiminkite, Brangūs Broliai Kunigai, kad visa tai tik tuomet pasiseks atlikti, jei savo ganytojo darbą paremsite malda, jei atsiminsite šv. Povilo patarimą duotą Timotiejui : « Būk pavyzdys tikintiesiems žodžiu, pasielgimu, meile, tikėjimu, skaistybe » (Tim. 4, 12). Ir kad niekur nebūtų pagrindo skųstis su pranašu Jeremiju : « Kūdikiai prašė duonos ir nebuvo kas jiems jos laužtų » (Jer. Raudos 4, 1).

Ir iš Jūsų, Mieli Dieceziečiai, laukiu, kad ir Jūs palengvintumėte mano ganytojavimo naštą sulig šv. Povilo patarimo : «Neškite vienas kito naštas ir taip įvykdysite Kristaus įstatymą » (Gal. 6, 12). Neužmirškite, kad visa Bažnyčios hierarchija kartu su Šventuoju Tėvu, kartu su viso pasaulio vyskupais ir kunigais yra dėl jūsų ir jums Dievo pašaukiami ir skiriami. Mes vyskupai ir kunigai esame jūsų tarnais, o Šventasis Tėvas vadina save Tarną Tarnu. Išganytojas mums davė griežtą įsakymą : « Eidami į visą pasaulį skelbkite Evangeliją visam sutvėrimui, kas tikės ir bus pakrikštytas, tas bus išganytas, o kas netikės, bus pasmerktas » (Mork. 16, 15). Tokio pat griežtumo įsakymą Išganytojas davė ir jums klausyti mūsų : « Kas jūsų klauso, tas manęs klauso », sako Kristus. « Kas jus niekina, mano niekina. O kas mane niekina, niekina Tą, kuris yra mane siuntęs » (Luk. 10, 16). Kristus mums, vyskupams ir kunigams, duoda ne paraginimą, bet įsakymą : « Eikite tat ir mokykite visas tautas ». (Mt. 28, 19). Tuo pačiu ir Jums, Mylimieji, lygiu griežtumu įsako primti skelbiamąjį mokslą. Mums Kristus įsako teikti tikintiesiems šventus Sakramentus, kurie yra įsteigti ne vien kunigams, bet visiems tikintiesiems, todėl lygiu griežtumu ir visiems tikintiesiems yra Kristaus uždėta pareiga eiti šventųjų Sakramentų, ypač šv. išpažinties ir Švenč. Sakramento.

Visų pirma žiūrėkite, kad visos jūsų šeimos būtų sukurtos su moterystės sakramentu bažnyčioje, o ne vien tik metrikacijos įstaigoje, be Dievo ir Bažnyčios palaiminimo. Žiūrėkite, kad jūsų pastogėse viešpa-

tautų meilė, sutikimas, ramybė ir susiklausymas. Mylėkitės tarpusavyje ir mylėkite savo vaikus krikščioniškai juos auklėdami. Žiūrėkite, kad jie nebūtų piktinami blogu pavyzdžiu. Kas klauso ir pagal skelbiamąjį mokslą gyvena, tas nepaprastai palengvina sunkų ganytojavimo darbą. Pati svarbiausia parama yra jūsų malda, kuri mūsų laikais daugelio yra užmiršta. Dėl to ir tiek daug blogio pasaulyje, kad tiek maža maldos. Patyrimas rodo, kad kur tikintieji meldėsi už savo vadus, ten jie labai daug gero galėjo padaryti. Taigi, atsiminkite mane savo maldose. Vienas žymus konvertitas ir valstybininkas Donose Cortes yra pasakęs : « Kas meldžiasi, padaro pasauliui daugiau gera, negu tie, kurie kovoja. Pasaulis eina blogyn, nes yra daugiau kovų, kaip maldų ». O šv. Bernardas yra pasakęs : « Kas moka gerai melstis, tas moka gerai gyventi ».

Tat pripratinkite vaikus kasdieną melstis, šventadieniais šv. Mišių ir pamokslo klausyti, dažnai ir vertai eiti atgailos ir Eucharistijos sakramentų, nes nuo to priklauso jų žemiškoji ir amžinoji laimė. Tėvai ir motinos, iš jūsų šeimų laukiu šventai išauklėtų sūnų ir dukterų, iš kurių tarpo atsirastų tokių, kurios savo skaistų gyvenimą paaukotų Dievui už pasaulio nusikaltimus, padaugindamos seserų vienuolių eiles. Laukiu, kad atsirastų iš jūsų sūnų tarpo jaunuolių, kurie išgirstų Dievo balsą, kviečiantį stoti į kunigus ir taptų šventais žmonių sielų vadais. Kaišiadorių vyskupijai kaip tik stinga kunigų. Prisieina su Išganytoju nusiskusti : « Piūtis, tiesa, didelė, o darbininkų mažą » (Luk. 10, 2). Tėvai ir motinos : Kaišiadorių vyskupijos dvasinis ir dorovinis stovis didele dalimi priklauso nuo jūsų. Jei jūsų šeimos bus pamaldžios, šventos, skaisčios, blaivios — tai ir vyskupija bus pamaldi, šventa ir blaivi. Dar daugiau, net ir mūsų Tėvynės graži, didinga ir laiminga ateitis priklauso taip pat nuo šeimos, juk šeimos sudaro tautas ir valstybes : kokios šeimos — tokia ir tauta.

Karo sunkenybės, bombardavimai, netikras rytojus, baimė, kad nepasikartotų 1940 metų laikai su kalėjimais, kankinimais, žudynėmis ir ištrėtimais, o taipogi mūsų švento tikėjimo, Bažnyčios, Tėvynės ir bendrai mūsų tautos neaiškus likimas visiems tikintiesiems lietuviams katalikams sukelia didelį ir rimtą susirūpinimą. Nejučiomis ne vienas veržiasi klausimas : Kas bus ? Kas daryti ? Nenusiminkime, Brangūs Broliai ir Seserys Kristuje, nepraraskime pusiausvyros. Pasitikėkime Dievu, prisiminkime Kristaus įspėjimą : «Prašykite ir bus jums duota, ieškokite ir rasite, belskite ir bus jums atidaryta » (Luk. 11, 9) ir « Ko tik prašysite Tėvą mano vardu, Jis jums duos » (Jono 16, 23), «nes be manęs jūs nieko negalite padaryti » (Jon. 16, 5). Taigi pirmučiausia šaukimės Dievo gailestingumo. Bet atsiminkime, kad būtina sąlyga laimėti Dievo gailestingumą — pirma susitaikinti su Dievu per atgailos sakramentą, nebegrįžti į savo senas nuodėmes, pradėti naują gyvenimą ir tuomet — būkime tikri — nieko blogo mums neatsitiks. Juk Dievas per pranašą Ezekijelį užtikrina, sakydamas : « Jei nusidėjėlis darys atgailą dėl visų savo nuodėmių, kurias jis padarė, ir sergės visus mano įsakymus, laikysis teigės ir teisybės, jis tikrai bus gyvas ir nemirs. Aš nebeatminsiu visų jo neteisybių » (Ezek. 18, 21-22).

Toliau šaukimės Švenčiausiosios Jėzaus Širdies, taip mūsų tautai artimos. Juk per Pirmąjį Tautinį Eucharistinį Kongresą Kaune, 1934 m. liepos 1 dieną iškilmingai pasiaukojome Jėzaus Širdžiai ir Jos globai pavedėme save ir mūsų Tėvynę Lietuvą. Kreipkimės tad šiuose sunkiuose laikuose į Švenčiausiąją Jėzaus Širdį. Toji Širdis, kuri iš meilės žmonijai praliejo savo kraują iki paskutinio lašo, kuri Švenčiausiame Altoriaus Sakramente ta pačia meile mums plaka. Ji laukia mūsų maldų ir nori mus išklausyti, mūsų maldavimus patenkinti.

Antruojū malonių Teikėju yra Švenčiausioji Pana Marija, paties Kristaus nuo Kryžiaus paskirta būti mūsų Motina, Tarpininkė ir Globėja. Seniau nebuvo lietuvių kataliko, kuris nenešiotų Marijos škaplierio ir Jos rožančiaus. Ilgaus žiemos vakarais po namus skambėjo Marijos garbei « kas nori Panai Marijai tarnauti », o šventadieniais anksti rytais ištisos šeimos giedodavo Rožančių ir Marijos Valandas. Mūsų šalis iš senų laikų yra vadinama Marijos žemė ir tuo vardu mes didžiuojamės. O Marija amžių bėgyje mums yra parodžiusi ypatingą savo motinišką globą. Šiluvoje apsireikšdama Marija išgelbėjo Lietuvą nuo kalvinizmo, Aušros Vartuose garbinama kaip Gailestingumo Motina — išsaugojo nuo stačiatikybės ir surusėjimo. Taigi ir dabartiniuose sunkiuose laikuose karštai šaukimės į Mariją ir būkime tikri, kad Ji iš visų nelaimių išgelbės mus ir mūsų Tėvynę.

Nepamirškime taip pat, kad Vyskupija yra pavesta ypatingai šv. Juozapo globai. Šv. Juozapas yra visos Bažnyčios Globėjas, bet jis yra ypatingas ir mūsų Vyskupijos Globėjas. Jis gelbėjo Kristų didžiausiuose pavojuose. Jis gali dabar daug pas Dievą. Kreipkimės į jį su pasitikėjimu ir jis gelbės mūsų Vyskupiją ir mūsų Tėvynę iš grasinančių mums pavojų.

Reikia melstis ir į Lietuvos Globėją šv. Kazimierą ir į kitus mūsų tautiečius, kurie nors dar nėra Bažnyčios paskelbti šventaisiais, bet jau yra pas Dievą ir gali mums padėti. Kadangi malonė prigimties nenaikina, bet tobulina, tai ir šventieji danguje jautriau išklauso mūsų maldų savo tautiečių ir artimųjų ir didesniu rūpestingumu gali padėti, kai į juos yra kreipiamasi.

Ingresas į Kaišiadorių katedrą

Vysk. T. Matulionis atvyko iš Kauno į Kaišiadoris automobiliu 1943 m. gegužės 21, penktadienį. Dalis daiktų ir kelios seserys benediktinės iš Kauno buvo čia jau anksčiau atvykusios. Ingreso iškilmėse dalyvavo visa kapitula, dekanai (be Malėtų, kuris buvo susirgęs), 42 kunigai, keli klierikai, kun. M. Bugenis, Trakų apskrities viršininkas Chmieliauskas su 2 palydovais, Aukštadvario Ūkio Mokyklos vedėja Juozelėnaitė, Kaišiadorių miesto apie 30 įstaigų viršininkai ir kviestieji svečiai. Žmonių minia užpildė katedrą ir erdvią koplyčią. Pamokslo vietoje katedros klebonas kan. A. Varnas perskaitė

ganytojinį laišką. Arkidijakonu buvo kan. M. Cijūnaitis, dijakonu kun. J. Jaruševičius, subdijakonu kun. J. Kamarauskas, asistentais — mohileviečiai kunigai S. Švėgžda ir B. Rutenis.

Giedėjo jungtinis Kaišiadorių, Žaslių ir Žiežmarių parapijų choras, kuriame buvo 18 sopranų, 20 altų, 13 tenorų ir 21 bosas, iš viso 74 asmenys, neskaitant vargonininko ir dirigento.

Po pamaldų, apie 14 v., vyskupas Teofilius pradėjo priiminėti delegacijas ir jų sveikinimus. Pirmiausia prisistatė Kaišiadorių pradinės mokyklos mokinių būrys, vadovaujamas vedėjo A. Baumilos. Kunigų mohileviečių vardu vyskupą pasveikino kun. S. Švėgžda, įteikdamas gražiai įrištą M. Daukšos *Postillę*. Marijonų provincijolo vardu ilgai sveikino kun. J. Stakauskas, Palomenės klebonas.

Toliau sveikino Kaišiadorių gimnazijos abiturientai (12-kos vardu Pranė Subačiūtė) ir visos gimnazijos vardu — vienas berniukas ir viena mergaitė. Visa atsilankiusių moksleivių nemaža grupė (jų buvo iki 70) gražiai sugiedėjo giesmę *Petro laivas*. Vietos studentų —čių vardu kalbą pasakė A. Velička, padarydamas vyskupui ir svečiams puikų įspūdį. Studentai —tės (jų buvo 19) paprašė palaiminimo.

Aukštadvario Ūkio Mokyklos ir progimnazijos vardu sveikino, įteikdami adresus, dviračiais atvykę būreliai mergaičių ir berniukų su kun. Ignu Urbanavičiumi — Urbonu, savo kapelionu.

Vyskupą sveikino ir jungtinis choras, vos sutilpęs nedideliame salonėlyje. Kalbą pasakė jo vedėjas J. Starta. Choras pagiedojo T. Brazio *Laimingų, metų*, K. Kavecko *O Kristau, pasaulio Valdove*, ir Č. Sasnausko *Kur bėga Šešupė*. Be to, Žiežmarių ir Žaslių chorai dar sudainavo skyrium po vieną dainą. Kaišiadorių parapijos vardu vyskupą sveikino kan. A. Varnas, subūręs aplink save parapijos komiteto, tretininkų, Gyvojo Rožinio ir kitų brolių atstovus.

Kancleris pristatė Ekscelencijai visų įstaigų viršininkus. Kalbą pasakė A. Sadauskas. Vyskupas visus pakvietė pietų. Nemažas valgomasis buvo pilnas (80 žmonių). Pietūs kuklūs, be svaigalų.

Per pietus kalbėjo kapitulos vardu prel. B. Sužiedėlis, savo vardu — Trakų apskr. viršininkas Chmieliauskas (pasirodo, Petrapielyje jis buvo vyskupo parapijietis). Klebonų vardu sveikino kun. P. Bakšys, katalikų inteligentų — J. Gratkauskas, jaunesniųjų kunigų — kun. L. Puzonas ir savo vardu — kun. N. Švogžlys-Milžinas.

Vyskupas, atsakydamas į kalbas, pareiškė nuliūdęs, kai gavęs žinią apie paskyrimą Kaišiadorių vyskupu, pirmiausia dėl to, kad jau nebegalėsiąs vyksti į Rusiją, kur palikęs taip reikalingus dvasinio aptarnavimo žmones ...

Iškilmų dalyviai T. Matulioniui, II-jam Kaišiadorių vyskupui, sugiedojo «Ilgiausių... gražiausių... laimingų metų».

Vyskupijos dvasiškija

Vyskupui Teofilui pradėjus valdyti Kaišiadorių vyskupiją, joje buvo 111 kunigų, 10 už vyskupijos ribų ; Vilniuje — dr. Juozas Stauskas, Juozas Juodagalvis, Aleksandras Kocenas ; Kaune — Petras Bučinskas, Vytautas Mankeliūnas, Pranas Gaidamavičius ; Utenoje — dr. Jonas Steponavičius ; Skiemonyse — kun. Jonas Švejys (ligonis). Vokietijoje — Pranas Gaidamavičius II, JAV-se — Antanas Deksnys.

Vyskupijoje darbavosi 7 kunigai iš kitų vyskupijų : iš Rusijos atvykę — Antanas Maculevičius, Steponas Rudžionis, Stanislovas Švėgžda, Bronislovas Rutenis; iš Vilniaus arkivyskupijos — Aleksandras Mikaila, Boleslovas Serafinas; iš Kauno arkivyskupijos — Jonas Kazėnas.

Vyskupijoje dirbo 3 kunigai vienuoliai: Juozas Gustas, salezietis (Saldutiškis), du marijonai — Juozas Rakickas (Varėna I) ir Juozas Kupstaitis (Palomenė).

Buvo 10 kunigų be pareigų : Vladas Mironas, Stanislovas Siamas, Napoleonas Sabaliauskas, Kazimieras Čibas, Jonas Galaunė, Antanas Maculevičius, Juozas Pužickis, Julius Svirskis, Tadas Akstinas ir Jonas Kuzmickis (Kauno arkiv., mokytojas Merkinėje). Jų dauguma buvo pensininkai arba nepajėgūs invalidai.

Trylika parapijų turėjo vikarus: Alytaus, Daugų, Giedraičių, Jiezno, Kaišiadorių, Molėtų, Merkinės, Semeliškių, Širvintų, Vievio, Žaslių, Musninkų ir Varėnos.

Vyskupijos kapitulą sudarė : prel. dr. Juozas Matulaitis-Labukas, prel. Bernardas Sužiedėlis, prel. Vincentas Vaičiulis ; kanauninkai — Matas Cijūnaitis, Juozas Būčys, Alfonsas Varnas ir Rapolas Juknys.

Vyskupijoje buvo 9 dekanatai: Merkinės, Alytaus, Stakliškių, Žiežmarių, Širvintų, Žaslių, Molėtų, Giedraičių ir Saldutiškio.

Seserys benediktinės aptarnavo Kaišiadoryse vyskupo rūmus; Čiobiškyje jos vedė vaikų namus. Seserys kotrynietės aptarnavo Strėvininkų invalidų namus. Kultūrietės dirbo Aukštadvario Ūkio Mokykloje ir Kaišiadoryse laikė bendrąsias mergaitėms.

1943 m. rudenį Kaišiadorių vyskupijoje buvo 103 kunigai: 65 klebonai, 1 rektorius (šv. Domininko šventovės Aukštadvaryje), 12 vikarų, 12 kunigų be pareigų, 12 už vyskupijos ribų ir 3 Kaišiadoryse šalia parapijos : generalvikaras prel. J. Labukas, kancleris Stanislovas Kiškis ir mokyklų kapelionas Juozas Meidus.

3. Kasdieninė sielovada

Vyskupo nurodymai kunigams

1943 m. gegužės 21 d., atlikęs ingresą į Kaišiadorių katedrą ir pasitaręs su kapitula, vysk. T. Matulionis birželio 4 d. davė nurodymus broliams kunigams kai kuriais opesniais klausimais.

Jis perspėjo, kad iš sakyklų nebūtų skelbiami jokie viešo pobūdžio raštai, gaunami ne iš kurijos. Kur dar nebuvo, įvesti birželines pamaldas «už mūsų Tėvynę ir jos reikalus». Ragino iškilmingai minėti Švč. Jėzaus Širdies šventę ir pirmuosius kiekvieno mėnesio penktadienius. Kur atsirastų tarnautojų ar valdininkų, norinčių išklaudyti šv. Mišias prieš einant į darbą, prašo jas laikyti vieną valandą anksčiau ar bent tuo laiku dalinti šv. Komuniją.

Vyskupas pavedė aiškinti tikintiesiems, kad civilinė metrikacija yra tik formalumas, neduodąs jokių teisių į santuokos panaudojimą. Ragino, kad kunigai negailėtų pastangų blaivinti tautą, nes tai yra ne vien tikėjimo reikalas, bet ir patriotinis darbas; todėl labai svarbu, kad į blaivininkų eiles stotų vaikai ir jaunimas. Katekizacijos darbui vyskupas ragino kviesti klierikus, vienuolius -les ir tinkamus pasauliečius.

Radęs keturių dekanatų 1939 m. vizitacinius protokolus, vyskupas reiškė pageidavimą, kad visi dekanai lankytų parapijas ir siųstų kurijai pranešimus. Toliau vyskupas pranešė, kad numatoma išleisti religinę Lietuvos enciklopediją ir prašė siųsti tam leidiniui reikalingą medžiagą — dokumentus, jų nuorašus, nuotraukas, atsiminimus, aprašymus ir t. t. « Turiu viltį Viešpatyje, kad mūsų vyskupijos 100 kunigų suderintos pastangos duos taip laukiamą vaisių » — baigė savo raštą vyskupas.

Vokiečiai grobia jaunimą

Okupacinė vokiečių valdžia Lietuvoje nesitenkino « savanoriais » į batalijonus ir Reicho darbus; negalėdama prisivilioti jaunimo degtine ir rūkalais, ji ėmėsi gaudymo metodo.

1943 m. rugsėjo 8-10 dienomis Žiezmarų šventovėje kasmet būdavo rengiamos 40 valandų pamaldos. Ir 1943 m. daug jaunimo nuo pat ryto skubėjo tomis dienomis į šventovę; daugelis jų buvo nevalgę, nes ruošėsi eiti šv. Komunijos. Rugsėjo 10 d. staiga šventovė buvo apsupta vokiečių žandarų; įėję į šventovę su šalmais ir ginklais, jie ėmė varyti žmones nuo Dievo stalo ir klausyklų į šven-

torių. Prie šventoriaus stovėjo sunkvežimis, ir visi jaunesnio amžiaus vaikinai ir mergaitės buvo verčiami lipti į jį. Sunkvežimis nuvežė juos į Kaišiadoris ir išlaipino pradžios mokyloje, prie plento, priešais vyskupo rūmus, čia jie buvo laikomi kaip suimti — pastatyta ginkluota sargyba. Sunkvežimis, grįžęs atgal, atvežė antrą ir, rodos, trečią jaunimo grupę.

Kurijos kancleris kun. St. Kiškis, sužinojęs apie šį įvykį, pareikalavo budintį karininką, kad įleistų jį pas suimtuosius kaip vietinį kunigą. Įėjęs į erdvią salę, jis rado apie 20 jaunų vaikų ir dar daugiau mergaičių. Buvo nepaprastas susijaudinimas — vieni garsiai raudėjo, kiti sukritę ant grindų rausėsi siaubo apimti; vieni kitiems siūlė užvalgyti, bet niekas valgyti nenorėjo ...

Kancleris, išsitraukęs popieriaus lapą, ėmė rašyti vardus ir pavardes visų ten esančių, kad galėtų pranešti jų tėvams. Kai kurios mergaitės buvo vos 14-15 metų amžiaus. Daugelis jų buvo vasariškai apsirengusios, be apsiaustų ir skarelių, nors rugsėjo diena buvo šaltoka. Atnešęs suimtiesiems obuolių, kunigas bandė, kiek mokėdamas, raminti, tačiau verksmas ir aimanos vis didėjo... Buvo įsakyta vyrams rikiuotis. Prie mokyklos stovėjo būrys motinų, atskubėjusių iš Žiežmarių.

Kunigas, priėjęs prie senyvo karininko ir jaunesnio rudmarškinio, tvirtai pareiškė vokiškai: « Lietuvių tautos vardu prašau ir reikalauju, kad visas jaunimas būtų tuojau paleistas ! » Karininkas bandė kunigą raminti, įtikinėdamas, kad nieko blogo neatsitiks — jaunimas padirbės ir sugrįš į namus ..

Vyrų būrys buvo susodintas į sunkvežimį ir išvežtas į Vilnių. Likusieji, daugiausia mergaitės, buvo pėsti nuvaryti į geležinkelio stotį ir susodinti į prekinį vagoną. Apsiverkusios motinos lydėjo savo dukras į nežinomą kelionę. Kunigas, priėjęs prie vagono, pasakė : « Vyrai, globokite mergaites ir nieko nebijokite ! Jei Dievas globos, visur rasite gerų žmonių ! » Priėjęs prie kunigo rudmarškinis, piktai jį pastūmė ir liepė eiti šalin, sakydamas : « Du bist deutschfeindlich ! » (Tu esi vokiečiams priešingas !).

Vilniuje mūsų jaunimas buvo nuvežtas į žydų getą ir patalpintas antrajame kažkokio namo augšte. Vedant gatvėmis, daugelis mūsų civilių ir kariškių juos matė ir suprato reikalą. Nakčiai atėjus, vieno lietuvių batalijono būrys kareivių apsupo kvartalą, kur buvo laikomas jaunimas ; išstatę kulkosvaidžius ir išmetę į antrąjį augštą virvines kopėčias, jie išlaisvino visus suimtuosius ; juos apnakvydino privačiuose butuose, o rytojaus dieną susodino geležinkelio stotyje į vagonus, kad grįžtų į savo namus.

Vieną rytą į kanclerio duris Kaišiadoryse pasibeldė dvi mergaitės,

ištrūkusios iš vokiečių rankų : « Mus išgelbėjo mūsų broliai! » — šaukė jos sveikindamosios. Esą, keli vyrai buvo patekę į vagoną ir jau važiavo į vakarus, bet jiems pavyko iš vagono iššokti...

Apie Žiežmarių įvykius prel. B. Sužiedėlis, kaip vietos klebonas, oficialiu raštu pranešė vyskupui. Vysk. T. Matulionis parašė vokiečių valdžiai Kaune aštrų raštą : jame kaltino okupacinę vokiečių valdžią šventovės pažeidimu, neleistinu grobimu net nepilnamečių mergaičių neaiškiems tikslams. To nesą darę nė bolševikai.

Už tokį raštą jau buvo nusistatyta ištremti vyskupą į Vokietiją, tik susilaikyta sužinojus, kad jis jau yra daug nukentėjęs nuo bolševikų. Kaltininku palaikytas prel. B. Sužiedėlis — jis keletui mėnesių atsidūrė Kauno kalėjime. Vyskupui buvo parašytas ilgas raštas, kuriuo norėta jį įtikinti, kad vokiečiai uoliausiai kovoja su bolševizmu ir tam tikslui jiems esąs reikalingas jaunimas. Vyskupui teko kelis kartus lankytis Kaune, kol vokiečiai sutiko paleisti prel. B. Sužiedėlį.

Maldos už taiką ir tėvynę

Tų pačių 1943 m. rugsėjo 16 d. pasirodė antrasis vysk. T. Matulionio ganytojinis laiškas tikintiesiems (nr. 985). «Jau prasidėjo penktieji karo metai, — rašė vyskupas. — Kareiviai kenčia fronte, nemažiau turi vargo ir ramūs gyventojai. Mums, lietuviams, išplėsta nepriklausomybė... Viešpaties ranka palietė mus (Pat. 14-34)». Mūsų tautos nuodėmių eilės esą užsitarnauja karo rykštės. Kad susilauktume Dievo pasigailėjimo, Ganytojas kvietė visus, ypač jaunimą ir « malonius vaikučius », iki karo pabaigos atgailoti už savo ir viso pasaulio nuodėmes, melstis už taiką ir tėvynę !

Vyskupas pavedė kunigams prieš išstatytą Švč. Sakramentą rengti šventovėse kas savaitę pamaldas už taiką ir tėvynę. Jose ragino dalyvauti iš kiekvienos šeimos bent po vieną asmenį, nes «jei nedarysite atgailos, visi pražūsite ! » Vyskupas matė dvi blogybes, kurios stumia mūsų tautą į pražūtį — tai santuokos išniekinimas ir girtuoklystė. Kasmet pas mus esą išžudoma 18.000 negimusių gyvybių. Į kovą su girtavimu vyskupas kvietė kunigus, mokytojus, valdininkus ir visą šviesuomenę.

Be minėtų savaitinių pamaldų, Ganytojas kvietė surengti šventovėse Atgailos Dieną, visiškai ar iš dalies susilaikant nuo valgio. Kadangi artėjo spalio mėnuo, visus kvietė kalbėti Rožinį šventovėse ir namuose. Jis džiaugėsi sužinojęs, kad kai kuriose parapijose atskiri kaimai užsiprašo šv. Mišias taikos ir tėvynės intencija.

Laiškas baigiamas paraginiu : « Karštai maldaukime Viešpatį, kad ir šiam karui pasibaigus lietuviai vėl rastųsi Vakarų Europos kultūringų tautų žinioje, kaip laisva ir nepriklausoma tauta ».

Prie šio laiško vyskupas siunčia rugsėjo 24 d. instrukciją 982 nr., kurioje smulkiau nurodo, kaip turi būti rengiama Atgailos Diena bei pamaldos už taiką ir tėvynę.

Neįvykęs antrasis eucharistinis kongresas

Lietuvos vyskupų konferencija buvo nutarusi surengti Kaune 1944 m. II Eucharistinį kongresą. Jam pasiruošti parapijose buvo numatyta sudaryti trijų asmenų komitetus.

Šiuo reikalu 1943 m. gruodžio 9 d. pasirodė jau trečiasis iš eilės vysk. T. Matulionio laiškas tikintiesiems. Jame vyskupas aiškino, kad 1944 m. numatytas kongresas minės dešimtmetį nuo tokio pat eucharistinio kongreso, įvykusio Kaune 1934 m. birželio 29 — liepos 1 d. Anuomet, dalyvaujant 100.000 žmonių, mūsų tauta pasiaukėjo Švč. Jėzaus Širdžiai ir nuo tos dienos mes galime vadintis Jėzaus Širdies tauta, nes, vyskupo žodžiais tariant, «mes visi esame Jo, o Jis — mūsų ! » Mūsų tautinė vėliava šalia kitų yra padėta Paray-le-Monial šventovėje, kur šv. Margarita Alacoque buvo gavusi apreiškimus.

O tuo tarpu vyskupas pavedė aukotis Švč. Jėzaus Širdžiai — Jai pavesti šeimas, mokyklas, įstaigas, parapijas (vad. intronizacija), puošti aikštes ir viešąsias vietas gražiais lietuviškais kryžiais (senuosius atnaujinti), melstis kongreso intencija.

Marijos apsireiškimai Fatimoje

Ketvirtasis vysk. T. Matulionio laiškas 1944 m. vasario 2 d. (nr. 122) dėstė apie Švč. Mergelės Marijos apsireiškimus Fatimoje, kuriuos K. Bažnyčia laikanti tikrais, o Šv. Tėvas Pijus XII 1942 m. yra paaukojęs Nekalčiausiai Marijos Širdžiai visą pasaulį. Fatimoje apsireiškusios Marijos reikalavimai vykdomi: aukojamasi Nekalčiausiai Marijos Širdžiai, švenčiami penki pirmieji šeštadieniai (su šv. Komunija, 15 rožinio paslapčių, 15 min. mąstymu), Fatimoje pastatyta šventovė. Laukiama atsivertimo vienos tautos, «kurios gyventojų gryčiose pagarboje laikomi Marijos paveikslai, šiandien gal paslėpti, laukiant geresnių laikų » (iš Pijaus XII maldos). Vyskupas pavedė pamaldose už taiką ir tėvynę pridėti laiške paminėtą Šv.

Tėvo Pijaus XII malda, ją kalbėti gegužės ir spalio mėn., kasdien kalbėti dalį rožinio, praktikuoti penkis šeštadienius, aukoti šeimas ir parapijas Nekalčiausiai Marijos Širdžiai.

Kova su girtuokliavimu

Ilga ir žiauri vokiečių karinė okupacija daugeliui lietuvių pakirto šviesesnės ateities viltis : ar mes galėsime išsilaikyti ir gyventi, būdami ant didelio kelio, kur susikovė du milžinai ? Dabartis nepakeliama, ateitis be prošvaisčių ... Nereikia stebėtis, kad tokių nuotaikų prislėgti žmonės ieškojo užsimiršimo svaigaluose.

Susidarė kebli ir sunki situacija. Kokių reikia imtis priemonių ištraukti tautai iš svaigalų potvynio ? Vysk. T. Matulionis matė vienintelį kelią — kelti žmonėse religijos ir dorovės nuotaikas. Sekminėse (1944 m. gegužės 28 d.) jis kvietė kunigus, mokytojus, valdininkus ir visą šviesuomenę į kovą su girtuokliavimu Lietuvoje.

«Darbartinis karas, — rašė vyskupas, — padarė ir tebedaro žmonėms daug nuostolių... žemė patvinusi krauju ir ašaromis. Nemažiau šis karas yra padaręs žmonijai moralinės žalos ir įnešęs dorinio pakrikimo : atbuko žmonių jausmai, sukietėjo širdys, dingo tarpusavio meilė... padaugėjo susimetėlių, pasimetėlių skaičius; šventadieniais apytuštės šventovės... mažai einančių prie Dievo stalo — ten tuščia ir tylu ... Dar yra viena šių dienų blogybė, galima sakyti, dabartinio karo padarinys, o mūsų tautos gėda ir nelaimė — tai samagono gaminimas ir jo besaikis vartojimas — girtuoklystė ! ... Geria visi, visomis progomis, namų židiniai paverčiami karčiamomis ! Jau įstaigose, įmonėse sunku susikalbėti be samagono ! ... « Šventoji Lietuva », « Marijos žemė » liko girtuoklių šalimi ! ... »

Toliau aprašoma alkoholio žala organizmui — smegenims, nervams, viduriams. Iš girtavimo kyla daug nelaimių ir nusikaltimų ; sudaro pavojų šeimai, nes už tėvų kaltes kenčia vaikai. Daugumas jaunimo nusikalsta būdami neblaivūs. Baisų vaizdą rodo girtuoklio ūkis ir jo šeima. Pateikiamos ištraukos iš šv. Pauliaus laiško ir šv. Bazilijaus išsireiškimų apie girtavimą. Vyskupo Valančiaus laikais Lietuva buvo viena blaiviausių tautų pasaulyje. O dabar ? « Dabar Lietuva skęsta samagone ! » 1930 m. svaigalų išgerta beveik už 6 mil. litų. «Juk matomai karas artėja prie sprendžiamąjo momento, o tuo pačiu artėja daugelio tautų, tame skaičiuje ir mūsų tautos, likimo sprendimas. Lietuva bus laisva ir nepriklausoma, ar, Izaijo pranašo žodžiais tariant, « vedama nelaisvėn » (Iz. V, 11). Vyskupas kreipėsi į degtindarius ir visus girtuoklius : «Žinokite, kad jūs esate mūsų tautos ir Tėvynės didžiausi priešai, kenkėjai, nenaudėliai,

mūsų Tėvynės duobkasiai... Jei nenorite užsitraukti ant savęs, savo vaikų, savo namų Dievo rūstybės ir bausmės, o žmonių prakeikimo, tučiuoj aus liaukitės gaminę ir gėrę samagoną ! »

Visi kiti kviečiami būti blaiviais « bent iki karo pabaigos nevartoti samagono». Pagaliau vyskupas kvietė į kovą su samagonu visus — kunigus, šeimų tėvus ir motinas, jaunimą, mokytojus, pareigūnus, tvarkos prižiūrėtojus ir visą šviesuomenę.

Vyskupas pavedė visose šventovėse surengti Blaivybės Dieną ir ta proga padaryti «iškilmingą pasižadėjimą negaminti, nepardavinėti ir į burną neimti samagono; užlaikyti blaivybę, vengti girtuoklystės bent iki karo pabaigos». Toliau įsakoma kiekvienoje parapijoje įsteigti Blaivybės Draugiją ir pradėti griežtą kovą su girtavimu. Pagaliau ragino nekaltus vaikučius «karštai ir nuolat melstis už visos Lietuvos blaivumą. »

«Atlikę Atgailos Dieną, pasiaukoję Saldž. Jėzaus ir Nekalč. Marijos Širdims, meldamies už taiką ir tėvynę, o dabar atsižadėję samagono ir girtavimo ir tapę blaivi tauta, — galėsime su viltimi žiūrėti į ateitį ir pasitikėti Dievo gailestingumu ... kad visi mūsų priešų pikti sumanymai prieš mus, mūsų Tautą ir Tėvynę nueis niekais ir mes sulauksime laisvos ir nepriklausomos Lietuvos », — baigė vyskupas savo laišką, suteikdamas visiems palaiminimą.

Prie šio laiško birželio 10 d. buvo išleista instrukcija 582 nr., kurioje smulkiai nurodyta, kaip, kada ir koku būdu organizuoti akciją prieš samagoną. Ant atskiro lapo duodamas projektas viešo pasižadėjimo «negerti, nepardavinėti, niekam nesiūlyti ir visai į burną neimti samagono ir kitų stipriųjų svaigalų ». Taip pat pridėdama formulė priimti nariams į Blaivybės Draugiją (Modus adscribendi Confraternitati Temperantiae).

Paskutinė vyskupo instrukcija vokiečių okupacijoje

1944 m. vasarą buvo visiems aišku, kad vokiečiai silpsta ir raudonieji gali sugrįžti į Lietuvą. Vysk. T. Matulionis duoda savo kunigams nurodymų, kaip jie turi laikytis frontui priartėjus. Pagrindinis nuostatas — pasilikti su žmonėmis ! Pasitraukti galės tik tie, kuriems grėstų tikras pavojus, ir tai tik su vyskupo leidimu. Reikia pažymėti, kad iš visos Kaišiadorių vyskupijos į Vakarus pasitraukė tik 5 kunigai, būtent: Petras Celiešius (Merkinės dekanas), Ignas Urbanavičius (Aukštadvario kapelionas), Petras Bačinskis (Kaunas), Vytautas Mankeliūnas (Kaunas) ir Alfonsas Petrakis (Gelvonų klebonas).

Tas reikšmingas vyskupo bendraraštis dekanams pasirodė 1944 m. liepos 3 d. nr. 652. Štai jo turinys :

« Ryšium su artėjančiais karo veiksmais ir galimybe susilaukti įvairių netikėtumų, Did. G. Dekanams pranešama kas seka ;

1. jei negalima bus susisiekti su Ordinarijatu, Dekanai įgaliojami dispensuoti nuo visų užsakų ir kitų kliūčių ;

2. jei visi parapijiečiai būtų priverstinai evakuojami iš Lietuvos, tai su jais turi vykti ir kunigai ;

3. jei dalis parapijiečių savanoriškai ar priverstinai išvyktų iš gyv. vietų, tai klebonai ir kunigai, turį kokias nors pareigas, turi likti vietoje ;

4. kunigai, kuriems būtų pavojinga pasilikti vietoje, galės susikeisti vietomis savo vyskupijos ribose, susižinoję su Kurija ar Dekanu ;

5. be Ordinarijato specialaus leidimo niekas iš kunigų neturi pasišalinti iš vyskupijos teritorijos ;

6. jei dalis vyskupijos būtų atskirta nuo vyskupijos centro, tai ten Ordinaro teisėmis administruos vyresnis amžiumi dekanas, vicedekanas, klebonas ; jie turi skirti sau 2 įpėdiniu atsargai ;

7. paskiriami visiems dekanams pavaduotojai ir kartu jų pirmieji įpėdiniai (išvardijami) ;

8. kunigai patekę į kalėjimus, ištremti iš Lietuvos ar besislapstą teritorijoje, kur nėra normalaus funkcionavimo bažnytinių organų, galės naudotis ypatingomis teisėmis quoad Missae celebrationem ir kita; Apie tai, esant reikalui, bus pranešta gyvu žodžiu ;

9. klebonai turi iš anksto padėti archyvą, saugioje vietoje, ypač metrikų knygas ; tai liečia ir vertingus bažnytinius indus, be kurių tuo tarpu galima apsieiti ;

10. dekanai apie tai malonės skubiausiai gyvu žodžiu painformuoti visus savo dekanato kunigus.

Tą pačią dieną (1944 m. liepos 3) vysk. T. Matulionis rašė vyskupijos kunigams (nr. 653) :

« Atsižvelgiant į dabartinį momentą prašau, kviečiu ir pavedu GG. Klebonams ir bažnyčių Rektoriams visose vyskupijos bažnyčiose suruošti 3 (tris) Permaldavimo Dienas šiuo būdu :

1. tris dienas laikyti šv. Mišias prieš išstatytąjį Šv. Sakramentą ;

2. pamaldų metu sukalbėti dalį rožančiaus su Šv. Jėzaus Širdies (I-ji diena), Šv. Mergelės Marijos (II-ji diena) ir Šv. Juozapo (III-ji diena) litanijomis ;

3. tegul kiekvienas parapijietis Permaldavimo Dienose pasistengia atlikti išpažintį, priimti šv. Komuniją ir tas dienas pamaldžiai atgailos dvasioje praleisti ; būtų gera, jei ne tris, tai bent vieną dieną papasninkautų.

Prašau ta proga paraginti, kad tikintieji pavieniai ir šeimos kasdien kalbėtų po dalį Šv. Rožančiaus. Pasitikėkime Jėzaus Širdies gailestingumu, Dievo Motinos Marijos globa, šv. Juozapo ir šv. Kazimiero užtarimu »!

4. Antroji sovietinė okupacija

1944 m. liepos pradžioje Kaišiadorys ir artimi miesteliai buvo subombarduoti; girdėjosi patrankų šūviai, naktimis į juodų dangų kilo gaisrų pašvaistės. Vysk. T. Matulionis buvo nusistatęs niekur nesitraukti, tik kartais nakčiai praleisti jis nueidavo į artimiausias trobas. Švenčiausiasis Sakramentas buvo paimtas iš katedros ir laikomas vyskupo rūmų požemyje, šalia sandėlių; ten naktimis budėjo viena seselė. Susitarta, kad kunigai iš Kaišiadorių išsiskirstys, prie vyskupo liks kuris vienas. Vyskupas perėjo gyventi iš antrojo augšto žemyn, ir rūmų langai nakčiai buvo atidaromi, kad bombardavimas nesutrupintų stiklų. Prie vyskupo buvo norėjęs pasilikti generalvikaras, tačiau jo nervai neišlaikė : pasikinkęs arkliuką, jis per raistą išvažiavo į Kalvius, pasiėmęs su savim tiek pat išsigandusią seselę vyresniąją. Kancleris (kun. St. Kiškis) sutiko likti prie vyskupo, kuris jį už tai karštai išbučiavo.

Viena naktis buvo kritiška. Prasidėjo pragariškas Kaišiadorių miesto bombardavimas iš lėktuvų. Vyskupas, prie jo likęs kancleris, seserys, keletas miesto gyventojų ir trys išsigandę kariškiai-vokiečiai suėjo į žemiausią rūmų koridorių. Vyskupas garsiai kalbėjo rožinį. Pro durų plyšius prasiverždavo ugnies atošvaistės, ir įsiveržusios oro bangos plėšė moterims skaras nuo galvų. Nebuvo abejonės, kad norima pataikyti į vyskupo rūmus, kurie didingai stovėjo miesto pakrašty, prie ilgo ir gana plataus durpyno. Keli sviediniai krito čia pat: liepsnojo ūkiniai pastatai, degė medinės tvoros. Vienas drąsus vyskupijos darbininkas nubėgęs atidarė tvartus ir išleido gyvulius.

Ar rūsyje pasislėpusius apsaugos didingi rūmai ? O gal jų mūrai užgrius jiems ant galvų ? Juk gana, kad vienas taiklus sviedinys, pramušęs stogą, sprogtų tarp sienų ! Kekvieno sviedinio sprogimas rūsyje prisiglaudusių žmonių rankas kėlė augštyr ir tvirtai jomis dengė įkaitusias galvas, lyg apsaugai, jei nuo sprogimų subyrėtų sunkūs rūmai.

Bombardavimui nurimus, mokyklų kapelionas kun. J. Meidus kartu su kancleriu apžiūrėjo Kaišiadorių miestą: keliose vietose degė namai. Kelyje jie nesutiko nė vieno žmogaus, tik prie pat ge-

ležinkelio stoties iš sviedinio išraustos duobės išsoko kariškio uniformoje vokietis ir vos susilaikė nešovęs į smalsuolius.

Po ano smarkaus bombardavimo Kaišiadoryse vokiečių neliko. Išeidami jie ilgai sprogdino geležinkelio bėgius nuo pat kapinių, padegė geležinkelio stotį ir, pasukę prie vyskupijos tvartų, ieškodami vištienos, pasitraukė. Vyskupas pirmas išgirdo klegesį ant kelio prie mokyklos ir, išskyręs kelis rusiškus keiksmazodžius, paliudijo, kad raudonieji sugrižo ... Tai buvo 1944 m. liepos 13-ji diena. Kariškių grandinė per rugius apsupo vyskupo rūmus ir vienas kareivėlis su automatu rankose stovėjo prieš langą, netoli priekinio įėjimo. Vyskupas nuskubėjo į virtuvę ; atnešęs iš ten sumuštinį, pravėrė langą ir pasiūlė kareivėliui užvalgyti. Tas apsidairė, nedrąsiai paėmė iš vyskupo rankų sumuštinį ir su apetitu jį sutašė.

Sekančią dieną į katedros zakristiją atėjo «draugas» Gruodis su dviem ginkluotais palydovais. Pasirodo, tai buvo raudonosios valdžios galva Kaišiadoryse. Pasisveikinęs, jis pagyrė kurijos kanclerį už raudonarmiečių globojimą ir gydymą vokiečių okupacijos metais. Jis garantavo ramybę ir saugumą tiems piliečiams, kurie nebuvo susitepę žudymais (turėjo galvoje žydų naikinimą). 1941 m. įvykdytus lietuvių masinius išvežimus į Rusiją jis pavadino « kenkėjų darbu » ir kvietė kanclerį ateiti į pirmąjį vykdomojo komiteto posėdį. Išeidamas jis pareiškė susirūpinimą, kad jam pačiam nebūtų kokio pavojaus iš vietinių žmonių.

Vyskupo rūmus lankydavo įvairūs svečiai su reikalu ir be reikalo — vieni norėjo pamatyti vyskupą, kiti patirti jo vaišingumą. Pirmąjį vizitą padarė kažkoks kariškis, lydimas dviejų kareivių su automatais. Jis darė kratą rūmų sandėliuose — vartė drabužius, paleido groti patefoną, prisirinko visą glėbį švaraus rašomojo popieriaus. Jam darant kratą, turėjo šalia būti ir pats šeimininkas — vyskupas. Pagaliau vos pavyko karininką iš sandėlių atitraukti ir kaip svečią pasodinti prie stalo.

Kartą į Kaišiadoris atėjo nemažas kariuomenės dalinys. Kareiviai savo tarpe kalbėjosi apie Išganytoją ir prašėsi nuvedami į katedrą. Vyskupas, norėdamas žinoti, ar yra jų tarpe tikinčiųjų, pasakė : «Kas tiki į Dievą, pakelkite rankas !» Visi kareiviai pakėlė rankas, išskyrus tik vieną. Jų daugelis didžiavosi savo tikėjimu, sakydami : « Štai, mano motina man einant į karą įsiuvo į drabužius kryželį, ir aš visuose karo žygiuose išlikau gyvas !» Vyskupas pasiūlė savo kancleriui, kad nuvestų kareivius į katedrą.

Buvo svečių ir iš Maskvos — jie prisistatė kaip korespondentai : teiravosi apie nuotaikas, domėjosi raudonarmiečių globojimu Kai-

šiadoryse vokiečių okupacijos metais. Jie žadėjo pasirūpinti, kad globojęs juos kunigas būtų apdovanotas ordinu.

Atsilankė ir «draugas» Martavičius (vėlesnis viceministeris) ; civiliška apsirengęs, jis apžiūrėjo rūmus, susipažino su vyskupu. Sakėsi esąs atsiųstas ištirti, ar kareiviai tikrai buvo apiplėšę Palomenės šventovę. Prašė paties fakto negarsinti. Vėliau per tardymą su bizūnu rankoje liepė kancleriui prisiminti tą jo apsilankymą Kaišiadoryse ...

Kartą atėjęs kariškis įsakė per kelias valandas sudėti išardytą vyskupo automobilį, kad būtų galima juo važiuoti. Nesant general-vikaro namuose, kancleris turėjo išversti visus rūmus, ieškodamas padangų, baterijų, raktų ... Sužinojusi apie tai seselė, ištraukė padangas iš po durpių, o raktų taip ir nepavyko surasti. Atėję kareiviai stumte išstūmė « biuiką » į plentą ...

Kadangi rūmuose buvo keli radijo aparatai, tai sunku buvo apsiginti nuo įvairių lankytojų, bandžiusių juos kuriuo nors pretekstu paimti. Jau bene 1945 m. apsilankė pas vyskupą ir vietos milicijos viršininkas Balyševas. Atrodo, jam rūpėjo susipažinti su kambarių išdėstymu. Jis grubiai klausinėjo vyskupą apie «jo žmoną»...

Vyskupų konferencija Ukmergėje

Mokslo metams artėjant, slėgė du dideli rūpesčiai: kas daryti, kad 1944 m. rudenį galėtų pradėti savo darbą Kauno kunigų seminarija ir kaip katekizuoti mokyklinį jaunimą, likusį be kapelionų po to, kai mokykla buvo « atskirta nuo Bažnyčios ». Taip iškilo būtinasis reikalas visiems vyskupams susitikti ir aptarti taktiką naujoje situacijoje.

Vysk. T. Matulionis pavedė savo kancleriui suorganizuoti vyskupų konferenciją. Tuo reikalu nuvažiavęs į Kauną kancleris kalbėjosi su prel. S. Jokūbauskiu, matėsi su Vilkaviškio atstovu kun. J. Šalčium, pagaliau nuvyko į Panevėžį pas vysk. K. Paltaroką su savo vyskupo laišku, čia buvo paskirtas konferencijai laikas ir pasirinkta vieta — Ukmergė. Grįždamas iš Panevėžio, kancleris susitarė su Ukmergės klebonu kun. J. Dagiliu, kad skirtu laiku priimtų vyskopus ir jų atstovus kaip savo svečius. Vysk. M. Reiniui Vilniuje vysk. T. Matulionis apie visa tai pranešė specialiu laišku.

Taip įvyko 1944 m. vyskupų konferencija Ukmergėje. Joje dalyvavo trys vyskupai: Panevėžio — K. Paltarokas, Vilniaus — M. Reinys ir Kaišiadorių — T. Matulionis. Pastarasis iš Kaišiadorių atvyko arkliniu vežimu, kun. M. Petkevičiaus lydimas. Kauno ir Vilkaviškio vyskupijoms atstovavo kun. prof. St. Gruodis, SJ. Že-

maitijoje dar laikėsi frontas, ir iš ten atstovo nebuvo. Vos atvykusį į Ukmergę vysk. M. Reinį vietinė sovietų valdžia sulaikė, tardė ir paleido tik vakarop. Todėl ir konferencija prasidėjo su pavėlavimu — vakare.

Konferencijai pirmininkavo vysk. T. Matulionis, sekretoriavo vysk. K. Paltarokas. Pasitarus aktualiais klausimais, sekančią dieną prieita bendro nusistatymo kunigų seminarijos ir moksleivių katekizacijos klausimais. Sudaryta nauja Kauno kunigų seminarijos vadovybė iš kun. prof. St. Gruodžio, SJ, rektoriaus, kan. P. Raudos, vicerektoriaus, ir kun. J. Meidaus, prefekto.

Tą pat dieną Saugumas iškviėtė kleboną kun. J. Dagilį ir smarkiai jį puolė už tai, kad «be leidimo» priėmė vyskopus tokiam pasitarimui; išlaikytas visą naktį ir rytą grįžęs, jis tik maldavo susirinkusius greičiau išsiskirstyti. Apie popietę atvyko karinis dalinys, ir kiekvienam konferencijos dalyviui pranešė komendantūros įsakymą konferenciją nutraukti ir tuoj išsiskirstyti; kiekvienas turėjo pasirašyti, kad tą įsakymą vykdys.

Mokslas Kauno kunigų seminarijoje 1944 m. prasidėjo kiek pavėluotai. Klierikų susirinko nepaprastai daug — per 400! Jų tarpe buvo ir vienas kitas žydas...

Konferencijoje nutarta, kad mokslo metams prasidėjus visoje Lietuvoje mokyklinio jaunimo katekizacija bus atliekama šventovėse ne pamokų metu. Daugelyje šventovių vienokia ar kitokia forma (pvz. vakarinių pamaldų metu) katekizacija nenutrūko ištisus trejus metus.

Valdžios organai, gal pavėluotai patyrę apie vyskupų konferenciją Ukmergėje, parodė nemaža susirūpinimo ir buvo dezorientuoti. Vyskupas M. Reinys, besirengiąs grįžti į Vilnių, vėl buvo sulaikytas ir ištardytas.

Santykiai su valdžios organais

Rusai ėmė spraustis į vyskupo rūmus; kažkokio karinio dalinio štabas norėjo užimti patalpas. Vysk. T. Matulionis, matydamas, kad rusai pasiryžę prieš jo valią išibrauti į rūmus, liepė laikyti užrakintas visas kambarių duris. Ir tikrai, nekartą rusai bandė įeiti į kambarius, bet vis rasdavo užrakintas duris. Supykę, jie grasindavo: «Sulaužysime užraktus!» — «Jeigu bandysite laužtis per jėgą, — sakė vyskupas, — tuojau kreipsiuosi į augštesnę valdžią Vilniuje, pranešdamas, kad mane užpuolė plėšikai...» Ir taip kelis kartus jam pasipriešinus, patalpos liko neužimtos.

Vokiečiams pasitraukus ir rusams užėmus Lietuvą, sovietų

valdžios atstovai kiekvienam pakišdavo pasirašyti Stalinui padėkos adresą « Už Lietuvos išvadavimą ». Toks adresas buvo duotas pasirašyti ir vysk. T. Matulioniui. Tačiau vyskupas jo nepasirašė, pabrėždamas, kad tai esąs « politinis dalykas, aš gi jokia politika neužsiimu ! » Toks atsisakymas labai nustebino bolševikus, ir jie neišgiamai nusiteikė vyskupo asmens atžvilgiu.

Be to, santykius su okupacine sovietų valdžia paaštrino vysk. T. Matulionio 1945 m. raštas parapijų klebonams ateistinio jaunimo klausimu. Jame vyskupas atvirai išdėstė komunistinių organizacijų pavojų jaunimui bei vaikams. Negana to, jis parašė protesto laišką sovietinei valdžiai Vilniuje, kuriame protestavo prieš mokyklų vaikų prievartinį įrašymą į pijonierius ir komjaunuolius, net nė tėvų nebeat-siklausus. Tokia ryžtinga vyskupo laikysena užrūstino sovietinius valdovus. Net kai kurie kunigai stebėjosi savo vyskupo drąsa. Kaišiadorių kurijos žmonės, kaip prel. J. Labukas, kan. M. Cijūnaitis buvo nuomonės, kad tai nediplomatiška laikysena, kad reikia švelnesnės linijos. Buvo kunigų, kurie sakė: «Kam taip rašyti, vis tiek negelbės ! » O vyskupas atsakydavo : « Gelbės negelbės, o nevalia tylėti — reikia savo padaryti ! Kas yra prieš mūsų nuostatus, reikia valdžiai pasakyti. Aš pats žinau, kad tai nieko nepadės ! » Tokią vyskupo laikyseną rėmė ypač jaunesni kunigai.

Pas komisarų tarybos pirmininką Gedvilą

1945 m. birželio 16 d. vysk. T. Matulionis gavo raštišką kvietimą atvykti į Vilnių pas komisarų tarybos pirm. M. Gedvilą. Tam reikalui buvo atsiųstas ir automobilis.

Vyskupas pasiūlė kancleriui kun. St. Kiškiui jį lydėti. Buvo spėjama, kad vyriausybė norės iš vyskupo išgauti partizanams likviduoti atsišaukimą, kokį buvo pasirašęs prel. St. Jokūbauskis. Kelyje vyskupas buvo visai ramus — kalbėjo brevijorių. Matėsi, kad jis nė kiek nesvyravo dėl linijos, kurios manė laikytis pasikalbėjime.

Kartu su komisarų tarybos pirm. M. Gedvilu buvo ir Alf. Gailevičius, religinių kultų reikalams tarybos įgaliotinis. Nupiešęs nenormalią būklę Lietuvoje ryšium su veikiančiais partizanais ir apgailestavęs, kad su Bažnyčia nėra gerų santykių, M. Gedvilas pasiūlė vyskupui išdėstyti, kokie būtų jo pageidavimai vyriausybei.

Vyskupo buvo taip atsakyta : reikia leisti mokyklų patalpose ne pamokų metu dėstyti religiją tiems mokiniams, kurių tėvai ir jie patys pageidauja ; leisti aprūpinti dvasinius reikalus karių, esančių armijoje, panašiai kaip kad yra Lenkijoje ir kitur ; leisti bent

vieną katalikų laikraštį ar žurnalą ir apskritai naudotis spauda; laisvai, be jokių kliūčių ir tarpininkų, susisiekti su Apaštalų Sostu ...

M. Gedvilas atsakė :

— Būtų galima kai ką iš tų pageidavimų išpildyti. Vyriausybės gi štai koks būtų noras — vyskupas turėtų raštu kreiptis į partizanus, kad jie padėtų ginklus ir paklustų vyriausybei.

Vyskupas atsakė :

— Šito padaryti negalėsiu, nes tai ne mano kompetencija. Tokia gi būklė yra susidariusi dėl valdžios vedamos politikos krašto viduje !

— Betgi tai žmonių žudymas ! Kaip galite tai leisti ?

— Dievo draudimas šaudyti ar žudyti įpareigoja visus žmones, o ne vien partizanus.

Vedant diskusiją toliau ir M. Gedvilui nurodžius, kad rusų dvasiškija padedanti vyriausybei nugalėti vidaus priešus, vyskupo buvo trumpai atsakyta :

— Mes nesame pravoslavų popai !

M. Gedvilas pareiškė, kad gal teks gailėtis dėl tokio atsisakymo ir tuo pasikalbėjimas pasibaigė. Nuo pasiūlyto viešbučio ir pietų vyskupas atsisakė ir tuo pačiu valdžios automobiliu nuvažiavo pas arkivyskupą M. Reinį, kuris buvo skaudžiai paliestas suėmus kelis jo artimiausius gimines. Į pavakarę vysk. T. Matulionis su savo kancleriu sugrįžo į Kaišiadoris. Buvo aišku, kad valdžia nedovanos.

1945 m. birželio 24 d. Kaišiadoryse buvo suimtas kurijos kancleris kun. St. Kiškis.

Visa tai, kas vysk. T. Matulionio buvo pasakyta 1945 m. birželio 16 d. pasikalbėjime su vyriausybe, vėliau tiksliau ir pilniau buvo išdėstyta raštu memorandumo forma. Pateikiame pilną to reikšmingo dokumento tekstą.

5. Raštas sovietinei valdžiai

Vyskupo Teofiliaus Matulionio Memorandumas Lietuvos TSR
Komisarų Tarybai

Pasinaudojęs Tamstos asmenišku kvietimu š. m. birželio 16 dieną turėjau progą išdėstyti Bažnyčios pageidavimus Vyriausybei ir išgirsti, ko Vyriausybė laukia iš Bažnyčios. Tai, kas aname pasikalbėjime buvo pasakyta ant greitųjų ir nepilnai, noriu čia išdėstyti galimai tiksliau ir pilniau.

Keliant Bažnyčios santykių klausimą su Tarybų Vyriausybe, turiu pastebėti, kad principiniai Bažnyčia yra priešiška visiškam Bažnyčios

atskyrimui nuo Valstybės dėl šių motyvų: būdama tolimesnė anarchizmui, ji laikosi nuomonės, kad žmonių bendruomenė gali normaliai vystytis, kultūrėti ir tobulėti tik būdama suorganizuota į valstybę su valdžia priešakyje; todėl Bažnyčia pripažįsta Valstybei — einant prigimtąja teise — suverenumą savo tikslų ribose, t. y. siekiant visuomenės gerovės. Iš kitos pusės, Bažnyčia turi suverenines teises dvasios srityje. O kadangi tie patys valstybės piliečiai yra ir Bažnyčios nariai (kaip tikintieji), tai normalinėje tvarkoje tarp Valstybės ir Bažnyčios turėtų būti panašūs ryšys, kaip tarp sielos ir kūno žmoguje.

Išeidama iš visų paminėtų principų, Bažnyčia su pasitenkinimu priėmė žinią apie įsteigimą prie LTSR (Komisarų Tarybos) įgaliojimo įstaiigos, kuriai pavesta palaikyti kontaktą su ja. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje konstatuoja faktą, kad Tarybų Vyriausybės laikysena jos atžvilgiu 1944-45 metais yra žymiai kitokia, negu 1940-41 metais, ir tai į gerąją pusę. Nemažiau teigiamai ji norėtų vertinti ir kontaktą su vyriausybės vadovaujančiais asmenimis, kaip aukščiau paminėta. Visa tai leidžia man tikėtis, kad ir šis raštas bus priimtas kaip atviras žodis patarnauti bendram reikalui.

Prieš paliesdamas rūpimąjį reikalą, noriu pastebėti du dalykus:

1. Katalikų Bažnyčios kunigai yra skirti tikintiesiems vadovauti ir aprūpinti jų dvasinius reikalus ir su tikinčiais sudaro vieną organizmą, vadinamą Kristaus Mistiniu Kūnu. Kokia svarbi bebūtų kunigo rolė Bažnyčioje, reikia nepamiršti, kad ten, kur kunigai yra nevedę, jų naujos kartos papildomos iš tikinčiųjų žmonių masių. Iš čia kunigo toks artimas ryšys su liaudimi ir sugebėjimas įsijausti į jos dvasinius reikalus.

2. Katalikų Bažnyčia nėra kaip kitos tautinės bažnyčios, kurios, atskilusios nuo Petro uolos, pateko į tokią pasaulinės valdžios priklausomybę ir globą, kad neteko jėgų atlikti religinei misijai savo tautoje. Todėl griuvus režimui, jos užsitraukė masių neapykantą ir buvo revoliucijos numestos. Katalikų gi Bažnyčia sugyvena su įvairiomis valdymo formomis, jei tik nėra trukdoma atlikti jai pavestąją misiją žmonijoje, tačiau niekad ji nesutiks būti pasaulinės valdžios įrankiu. Šitokią poziciją ji lengviau gali išlaikyti todėl, kad ji nėra nacionalinė (kaip žydų sinagoga), valstybinė (kaip anglikonų), bet pasaulinė — tarptautinė su stipriu ir autoritetingu centru.

Ir Lietuvos Katalikų Bažnyčios praeitis patvirtina šį teigimą: gerai yra žinoma, kaip caro laikais ji kovojo už lietuvišką knygą ir katalikišką turinį, kaip ji grūmėsi Nepriklausomos Lietuvos laikais su lietuviškąja laisvamanija bei perdėtu nacionalizmu.

Šis Bažnyčios pažymys jai yra esminis ir todėl, norint mūsų poziciją tinkamai suprasti, būtina Bažnyčią imti tokią, kokia ji yra, nes tik tuomet bus galima įvertinti jos išganingą vaidmenį tautoje ir žmonijoje. Kreipti ją prieš jos pačios prigimtį — reikštų žaloti jos esmę ir paraližuoti jos veikimą.

Po šių bendro pobūdžio pastabų atsakau į Tamstos pastatytąjį klausimą — ko pageidautų Bažnyčia iš Tarybų Vyriausybės šiuo momentu?

Paliekant nuošaliai tas skirtingas ideologijas, kuriomis grindžiama tarybinė santvarka iš vienos pusės, ir Bažnyčios darbas visuomenėje iš kitos pusės, gyvenimo praktikoje Bažnyčia pageidauja šių dalykų šiuo momentu Lietuvoje :

1. Vyriausybė turėtų duoti galimybę vyskupams susisiekti su savo tiesiogine vyresnybe — Apaštalių Sostu Romoje. Nors tuo tarpu Tarybų Vyriausybė ir neturi santykių su Vatikanu, tai tas nekludo vykupsams susisiekti su Šventuoju Sostu tomis priemonėmis, kurios yra valdžios dispozicijoje susisiekiant su užsieniais. Pagaliau, jei Tarybų Vyriausybė užmegztų ryšius su Vatikanu, tai visada pasiliks būtiną reikalą vyskupams betarpiškai susisiekti su Apaštalių Sostu ar tai asmeniškai, ar raštais. Dabar, kai karui pasibaigus gyvenimas pamažu turėtų normalėti, Bažnyčios būklė būtų nenormaliai sunki, jei ji neturėtų reikiamo ryšio su savo centru.

2. Lietuva ir istoriškai, ir faktiškai yra perdėm tikinčiųjų katalikų kraštas. Mūsų tauta savo sunkioje amžių kovoje su stipresniais kaimynais visada rėmėsi religija katalikybės formoje. Matyt, ir Vyriausybė įvertina šitą faktinį būklę, kad nebuvo šiuo metu pastebėta tiesioginių priemonių tikintiesiems nuo religijos atitraukti.

Bažnyčia pripažįsta, kad nors žmogaus tikėjimas yra Dievo malonės dovana, tačiau iš žmogaus pusės reikalinga geros valios, paruošimo, auklėjimo ir ištvermės. Todėl religijos laisvė neįmanoma be religijos auklėjimo priemonių, kaip neįmanoma karinio meno praktika be karinio paruošimo.

Štai kodėl, vardan įgimtųjų žmogaus ir tėvų teisių, Bažnyčia reikalauja katalikams laisvo religinio mokymo bei auklėjimo. Jeigu jau Tarybų Sąjungoje neleistina į mokyklų programą įtraukti tikybos pamokų, tai bent reikia leisti naudotis mokyklų patalpomis tikybos pamokoms atlikti laisvu nuo kitų pamokų metu, nes tikybos dėstymas nešildomose bažnyčiose žiemos metu yra neįmanomas.

Pripažindama asmens apsisprendimo teisę, Bažnyčia negali pritarti tų direktorių, mokytojų ir komsorgų taktikai, kurie kartais neleistinais būdais bando įtraukti katalikų vaikus ir jaunimą į Bažnyčios draudžiamas priešreligines organizacijas (žiūr. CJC. kan. 2335).

3. Šventos dienos užlaikymas yra ne tik religinė, bet ir socialinė būtinybė. Džiugu, kad Tarybų Sąjungos kraštuose grąžintas bent sekmdienis. Juk šventoji diena — vienintelė diena, skirta dvasiniams reikams aprūpinti : aplankyti bažnyčią, išklausti šv. Mišių, pasimelsti, atlikti religinę kataliko pareigą. Atimti iš žmogaus šią teisę, reiškia paversti jį automatu, produkuojančia mašina. Bažnyčia kai kuriuose atvejuose leidžia tikintiesiems šventadieniais dirbti, kaip tai : stichijoms ištikus, gaisrui, potvyniui, karui arba kituose neatidėliotinuose visuomeninio pobūdžio darbuose : geležinkeliuose, ligoninėse, elektros stotyse, fabrikuose, kurių negalima sustabdyti, ir t. t. Tačiau Bažnyčia negali sutikti, kad žmonės būtų verčiami, ypač pamaldų metu, šventadieniais atlikti miestų statymo ar valymo darbą, mokyklose pamokas dėstyti, daryti posėdžius

bei susirinkimus, kaimo gyventojus versti prie miško ar kitokių darbų. Bažnyčia tikintiesiems uždeda pareigą šventadienį švęsti, t. y. nedirbti sunkaus darbo, bent fiziniai pailsėti ir užsiimti dvasiniais reikalais, o valstybė — žiūrėdama net grynai savo interesų — turėtų pašalinti kiek galima visas kliūtis, kurios trukdytų šią pareigą atlikti.

4. Bažnyčia aukštai vertina Vyriausybės patvarkymą, kad faktiškai kunigai ir bažnyčių tarnai yra atleidžiami nuo karinės prievolės. Iš tikrųjų, jie geriau patarnaus tautai atlikdami savo kunigiškąsias pareigas, negu kovodami su ginklu rankoje.

Tačiau apskritai dėl dvasišikijos būklės Lietuvoje reikia nusiskųsti, kad vis pasitaiko tokių aplinkybių, kad kunigai negali ramiai savo darbo dirbti ar dėl kerštavimo iš vietinių pareigūnų, ar tai dėl teroro iš dezertyrų pusės. Yra buvę atsitikimų, kad kunigai buvo suimami be jokios kaltės ir be jokio reikalo, laikomi ilgą laiką, net nesuteikiant vyskupui žinios, kur jie randasi, kuo kaltinami ir koks jų likimas. Bažnyčia norėtų, kad vyriausybė — jei būtų reikalas kurį kunigą suimti — darytų tai per prokuratūrą ir painformuotų apie tai atitinkamą vyskupą.

5. Savo laiku Finansų L. Komisarui buvau rašęs apie reikalą atleisti kunigus nuo viengungio mokesčio ir nurodžiau motyvus. Aš ir dabar šį dalyką palaikau.

Lietuvos Bažnyčia nuo seno turėjo nejudomo turto, suaukoto amžių bėgyje jos tikinčiųjų vaikų kilniais motyvais. Rusų carizmo laikais dalis tų turtų buvo konfiskuota valstybės naudai, tačiau valstybė jautėsi įpareigota mokėti nors menkus procentus iš paimto turto piniginio atlyginimo formoje. Tos praktikos laikėsi ir Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė, paveldėjusi visus valstybinius turtus. Bažnyčia negali sutikti, kad bažnyčių pastatai ar šventoriai būtų apdedami nepakeliamais, kaip kitur girdisi, mokesčiais. Juo labiau, kad 1918 metų Lenino Bažnyčios nuo Valstybės atskyrimo dekretas bažnyčias atiduoda tikintiesiems naudotis nemokamai ir neribotam laikui.

Bažnyčia nieko negalėtų turėti prieš fakultatyvinį ar priverstinį draudimo mokesį už bažnyčios pastatus.

6. Be to, kunigai, negaudami jokios iš valstybės algos, yra apdedami dideliais mokesčiais, tartum bažnyčios būtų privačios pasipelnymo įmonės, o kunigai tų įmonių valdininkai.

Su pagrindinėmis religinėmis laisvėmis rišasi, be abejo, ir teisė į spaudą. Tikintieji juk negali apsieiti be maldaknygių, be katekizmų, tikybai vadovėlių, nors vieno kito žurnalo dvasišikiai ir laikraščio tikintiesiems. Tuo tarpu kai esamos laidos baigiamos išsemti, nieko naujo neleidžiama atspausdinti — netgi įsakoma naikinti religinės literatūros likučius.

Mes norėtume, kad Vyriausybė leistų mums spausdinti bent reikalingiausią religinę literatūrą.

7. Mūsų tikintieji žmonės patenka į Raudonąją Armiją, jų yra liginėse, kalėjimuose ir patekusių į Sovietų Rusiją. Kol žmogus gyvas, jam rūpi ir religiniai — dvasiniai reikalai, jeigu jis tikintis. Dar daugiau :

sunkesniais gyvenimo momentais tų reikalų aprūpinimas žmogui yra didžiausia paguoda ir atrama sunkumams nugalėti.

Deja, mūsų vyskupų kolektyvinis prašymas leisti Raudonosios Armijos lietuviškiems daliniams skirti kapelionus nesulaukia atsakymo. Yra faktų, kad kai kuriose ligoninėse personalas ligoniui reikalaujant nekviečia kunigo ir kunigams draudžiama ligonius lankyti. Kalinių niekas neap rūpina, o apie išvežtuosius į Sovietų Rusijos kraštus mums patariama neužsiminti.

Bažnyčia norėtų, kad Vyriausybė duotų galimybę kunigui pasiekti visus tikinčiuosius kur jie bebūtų, jeigu jie tik kunigo pageidauja. Juk taip yra visame pasaulyje, kur yra religijai laisvė.

a. Katalikų Bažnyčia vaikus, sulaukusius tam tikro amžiaus, ruošia prie šv. Išpažinties ir prie šv. Komunijos. Tam tikslui pravedama taip vadinama katekizacija arba, kitaip sakant, supažindinama su būtiniausiomis katalikų tikėjimo tiesomis, dorovės dėsniais, kataliko pareigomis, sakramentais, bažnytinėmis apeigomis ir t. t. Žodžiu, katekizacija yra trumpas, bet pilnas krikščioniško mokslo išdėstymas ir paaiškinimas, todėl Bažnyčia katekizacijai priduoja didelės, pirmaeilės reikšmės. Ir katekizacija yra viena iš svarbiausiųjų kunigo pareigų (žiūr. kan. 1330). Esant reikalui, kunigai kviečia į pagalbą vaikų paruošimui ir pasauliečius (žiūr. kan. 1333). Tuo tarpu, deja, pasitaiko, kad vietos pareigūnai mėgina trukdyti kunigams atlikti jų pašaukimo pareigą ir tuo pažeidžia TSRS konstitucijos garantuojamą sąžinės laisvę. Pasitaiko trukdymų ir pamaldų metu : ginkluoti kareiviai bei taip vadinami istrebiteliai apsupa bažnyčias ir, susistatę kulkosvaidžius, tikrina kartais net bažnyčiose dokumentus. Tokie įvykiai besimeldžiančiųjų tarpe sukelia paniką, nerimą ir atgrasina tikinčiuosius šventadieniais lankyti bažnyčių. Kartais pasitaiko, kad ginkluoti, su kepurėmis ir rūkydami kareiviai įeina į bažnyčią ir čia, tuo metu vykstant pamaldoms, garsiai šūkauja pasikeisdami net necenzūruotais posakiais (Palomenė).

b. Kad kunigai tinkamai galėtų aptarnauti dvasinius tikinčiųjų reikalus, Bažnytinių Teisių Kodekso kan. 465 griežtai reikalauja, kad jie gyventų arti bažnyčios. Todėl prie kiekvienos bažnyčios kunigams ir bažnyčios tarnams ir yra gyvenamieji namai, vadinami klebonijomis bei špitolėmis. Deja, buvo atsitikimų, kad vietos administracijos organai reikalauja išsikelti iš klebonijų kunigus, o tas patalpas norima panaudoti visai kitokiems reikalams, pav. įsteigti gimdymo namus (Aukštadvaris).

c. Pagal Bažnyčios nuostatus kiekvienoje parapijoje turi būti vedama metrikų knygos — užrašai : krikšto, jungtuvių, sutvirtinimo ir mirusiųjų, kurios turi būti stropiai saugomos (žiūr. kan. 470 — 1). Už nevykdymą to reikalavimo klebonai bei rektoriai yra baudžiami bažnytinėmis bausmėmis (kan. 240-1). Įvedus civilinę metrikaciją, metrikų knygos buvo iš bažnyčių valdžios atimtos, tačiau parapijų klebonai, vykdydami Bažnyčios reikalavimus, veda ir toliau metrikų užrašus vien tik religiniams tikslams. Kai kuriose parapijose buvo mėginama paimiti ir tuos grynai religiniams

tikslams vedamus metrikų užrašus. Tokį administracijos organų elgesį negalima laikyti teisėtu.

Be to, vietomis mėginama kunigams drausti teikti sakramentus : krikštą, moterystės sakramentą ir laidoti mirusius pirma negu civilinės metrikacijos skyriuose bus sudaryti atitinkami aktai.

Krikštas, jungtuvės yra sakramentai, grynai religiniai aktai, todėl teikimas ir laikas kada juos atlikti priklauso vien tik Bažnyčios kompetencijai. Net RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų Kodeksas, kuriuo valdžios pareigūnai stengiasi kartais savo reikalavimus pagrįsti, apie tai, kad reikia pirma negu bažnyčioje sudaryti aktus metrikacijos skyriuose, nieko nesako.

Tamsta, Pirmininke, įdomavotės, ar Bažnyčia šiuo metu kovoja su girtuoklyste, ypač su samagono gaminimu. Turiu pažymėti, kad Lietuvos Bažnyčia, rūpindamasi ir sielodamasi savo tautos sveikatingumu, ypatingai kreipia dėmesį į kovą su girtuoklyste ir jos padariniais. Vyskupai per ganytojiškus laiškus, kunigai įvairiomis progomis, kaip tai per misijas, išpažintyje raginte ragina žmones prie blaivybės, nurodant girtuoklystės baisią kaip dvasiai, taip kūnui žalą. Bažnyčia yra įsitikinusi, kad toji kova būtų sėkmingesnė, jei prie to prisidėtų ir pasaulinė valdžia.

Štai šiandien keletas Bažnyčiai aktualių reikalų kurių patenkinimas įneštų Lietuvos katalikų visuomenėje daug pasitikėjimo į jos santykius su vyriausybe. Iš viso pasakyto matosi, kad Bažnyčia prašo apsaugoti minimumą pagrindinių jos teisių, be kurių ji negali atlikti savo misijos visuomenėje. Bažnyčia laiko, kad nėra tai jokios privilegijos iš valstybės pusės, o tik pripažinimas jai priklausančios natūralės teisės atlikti Kristaus jai pavestą misiją žemėje. Tik turėdama apsaugotą savo egzistenciją, ji gali dirbti ir būti naudinga visuomenei, o tuo pačiu ir valstybei.

Tamsta, Pirmininke, klausiu, ką galėtų Bažnyčia naudingo padaryti valstybei ? Turiu atsakyti, kad ji — kiek leidžia išgalės ir sąlygos — daro daug naudos. Tiesa, kadangi jos veikimas yra daugiau dvasinėje srityje, tai jis ne taip lengvai pastebimas. Didžiausias Bažnyčios darbas — tai mokymas, palaikymas ir ugdymas žmonėse doros : sąžiningumo pareigose, tvarkingumo šeimoje, būti nesavanaudžiu santykiuose su kitais, valdyti savo aistras, aukotis už kilnius idealus, gerbti gyvybę ir turtą — tai eilė dorybių, kurios taip yra naudingos kiekvienai visuomenei ir ypačiai valstybei.

Be to, Bažnyčia puikiai patarnauja valstybei ir netiesioginiu būdu, skatindama švarumą ir tvarkos pamėgimą (šventadieniniai drabužiai, pasirošimas šventėms), higieną ir sveikatos apsaugą (pasninkai, blaivybė), ji ugdo socialumą (bendros pamaldos, giedojimas, procesijos) ir tikrąjį demokratiškumą (lygybė prie klausyklos ir Dievo stalo), palaiko kalbą ir papročius (pirmosios knygos — religinės, lietuviški kryžiai). Nėra, galima sakyti, nė vienos gyvenimo srities, kurioje Bažnyčia nedarytų teigiamos įtakos.

Yra viena sritis, kurios Bažnyčia sąmoningai šalinasi ir vengia — tai politika. Ši Bažnyčios paliečiama tiek, kiek ji grindžiama klaidingais prin-

cipais ir trukdo Bažnyčios tiesioginį darbą. Einant šiuo principu, jau 1937 metais Šv. Tėvas Pijus XI buvo pasmerkęs vokiškąjį hitlerizmą ir ateistinių komunizmą, tačiau ir šiuo atveju nebuvo pasmerkti vadovaujantieji asmenys, nei atitinkamų valdžių darbai ar padaryti konkretūs žygiai savo veiklos srityje.

Tamsta, Pirmininke, iškėlei šiuo metu vyriausybei labai rūpimą dalyką — geruoju likviduoti ginkluotus žmonių būrius, besislapstančius miškuose. Tamstos žodžiais, jie žudo pareigūnus, plėšia gyventojus, trukdo atstatymo darbus. Valdžia turinti priemonių tam banditizmui padaryti galą, tačiau tai neapsieitų be nekaltų žmonių aukų. Tamstai, kaip lietuviui, rūpi, kad tauta nenukentėtų. Bažnyčia galėtų šiame dalyke daug padėti, nes, turėdama autoritetą žmonėse, ji mokėtų paveikti gyventojus, kad besislapstantieji grįžtų prie ramaus darbo. Vyriausybė viešai yra paskelbusi amnestiją visiems, kurie sugrįš iš miškų ir atiduos ginklus. Ji norėtų, kad žmonės ja pasitiktų.

Tamstos iškeltas reikalas, deja, dėl susidariusių aplinkybių man atrodo grynai politiškas. Todėl mano atsakymas į šį kvietimą padėti likviduoti ginkluotus būrius buvo ir tebėra neigiamas. Noriu šį savo atsakymą motyvuoti :

1. Ginkluotų būrių buvimas miškuose ir kitur, kaip man atrodo, nėra tai specialiai prieš vyriausybę nukreiptos akcijos rezultatas, bet greičiau pasėka sąlygų, kuriose Lietuva gyvena nuo karo pradžios.

2. Į tuos būrius, kaip ir Tamsta paminėjai, yra susitelkę labai įvairūs žmonės ir nevienokiais tikslais : ten yra, šalia lietuvių, vengiančių fronto, kalėjimo ir ištėrimo, nemaža Raudonosios Armijos dezertyrų, nusikaltusių pareigūnų ir net vokiečių. Vieni jų stato sau kuklų uždavinį — nors laikinai apsaugoti savo gyvybę ir laisvę, kiti siekia politinių tikslų — jie vykdo žudymus, pagaliau yra ir tokių, kurie užsiima banditizmu.

3. Jeigu 1944-45 metais ginkluotuose būriuose žmonių skaičius žymiai padidėjo ir jų aktyvumas sustiprėjo, tai tam yra daug priežasčių politinio ir socialinio pobūdžio : netinkamas aprūpinimas kareivių maistu patekusių į Raud. Armiją, išvežimas apmokymui iš Lietuvos ribų, maišymas lietuvių su kitataučiais skatino jų dezertyravimą. Suėmimai net visai nekaltų žmonių, netinkamas elgesys su suimtaisiais (neleidimas pasimatyti, nei maisto įteikimas), išvežimas kalinių iš Lietuvos, reikia manyti, taip pat paskatino visus, kurie save laikė kandidatais į kalėjimus, sprukti į mišką. Dažnai beatodairiškas gyvenamųjų plotų valymas su pasitaikančiomis nekaltų žmonių aukomis, ūkių apiplėšimas, deginimas — štai eilė skaudžių priežasčių, stumiančių gyventojus jieškoti miške savo gyvybei ir laisvei apsaugos.

4. Savo pasikalbėjime buvau pažymėjęs, kad Bažnyčia jokių būdu nepateisina savavališkų žudymų pareigūnų, įtariamų asmenų ir kitų. Ji skelbia principą, kad privačia iniciatyva nieko negalima nužudyti, netgi ir valdžia negali žudyti nekalto. Kaltė turi būti neabejotinai nustatyta ir tai teismine procedūra. Todėl Bažnyčia, smerkdama visokią neleistiną žudymą, negali tą draudimą nukreipti tik į vieną pusę.

5. Tamsta tarp kito ko buvai paminėjęs, esą, ginkluotuose būriuose dalyvauja ir kunigai. Bažnyčios įstatymai ir gyvenimo praktika griežtai draudžia kunigui užsiimti grynai politine veikla, juo labiau su ginklu rankoje.

Aš būčiau dėkingas, jei man, Tamsta Pirmininke, būtų pateikta konkretūs daviniai kaip medžiaga, galinti patvirtinti šį teigimą. Kiek man yra žinoma, nė vieno kunigo Kaišiadorių vyskupijoje nėra pasislėpusio.

6. Bažnyčia supranta Vyriausybės susirūpinimą geruoju likviduoti ginkluotus būrius miškuose, tačiau vien iškilmingo pažado dovanoti bausmę (amnestijos) neužtenka tam, kad sužadinus pasitikėjimą. Netolima praeitis ir šiurpi dabartis turi savo kalbą: lietuvių masinis išvežimas 1941 metais ir nesugrąžinimas jų į tėvynę (bent nekaltų, patekusių per nesusipratimą, kaip Tamsta išsireiškėi), nuolatiniai suiminėjimai ir ryšium su tuo visus apėmęs netikrumo jausmas dėl savo rytojaus — juk tie dalykai neįkvėps pasitikėjimo Vyriausybe. Gali būti, kad vyriausybė duotus pažadus ištesės, bet argi tam reikalinga Bažnyčios garantija?

Man asmeniškai, kaip katalikų vyskupui ir lietuviui, sąžinė neleidžia imti ant savęs « amnestuotųjų » miškuose besislapstančiųjų saugumą. Nubausti, kad ir kitu titulu, jie priekaištaus man juos apvylusiam.

7. Tamsta sakai, kad jeigu tektų imtis žiaurių priemonių ginkluotiems būriams likviduoti ir nukentėtų daug nekaltųjų, tai Bažnyčiai tektų už visa tai atsakyti. Bažnyčia pirmiausia atsako už savo veiksmus; kadangi ne ji sudarė sąlygas ginkluotiems būriams atsirasti, tai ne ji ir atsakys už jų likvidavimo pasėkas. Bet klausimas, ar Bažnyčia negalėtų sulaikyti tautą nuo nelaimės, jeigu įsikištų į šį dalyką savo autoritetu ir padrąsintų žmones pasitikėti vyriausybe? Esu tikras, kad toks Bažnyčios įsikišimas ne į savo reikalą sukeltų tik nepasitikėjimą ja pačia: būtų manoma, kad jos pareiškimas išgautas apgaulingu būdu ar per prievartą. Iš kitos pusės esu tikras, kad vyriausybė kiekvienu atveju imsis tokių priemonių, kurios jai atrodys tinkamesnės, visai nežiūrint Bažnyčios.

Būdamas ne tik vyskupas, bet ir lietuvis, aš labai vertinu Tamstos patrijotinius jausmus, kurie paskatino Tamstą šiuo sunkiu mūsų tautai momentu kreiptis į mane, kaip Bažnyčios atstovą. Deja, mūsų tauta yra patekusi į tokį sūkurį, iš kurio ją gali išvesti tik Dievo Apvaizda. Esu giliai įsitikinęs, kad visos tautos pastangos ginti lietuvių tautą ir ją apsaugoti nuo nelaimių susilauks Viešpaties palaimos.

Štai keletas minčių, kurias jaučiu ganytojišką pareigą Tamstai pareikšti. Manau, kad mūsų, Tamstos iniciatyva pradėtam, kontaktui atsivers plačios galimybės, jeigu atvirai ir drąsiai spręsimė gyvenimo keliamas problemas.

(pas.)

+ *Teofilus Matulionis*,
Kaišiadorių Vyskupas

Vyskupas Teofilius nesvyruoja

Be jau minėto Kaišiadorių kurijos kanclerio, 1945 m. buvo suimti Kirdeikių, Aukštadvario, Kalvių ir Varėnos I klebonai; darant neva kratas, faktiškai jie buvo apiplėšti, o klebonijas užėmė įvairūs pareigūnai arba vadinamieji «istrebiteliai» (naikintojai). Dėl šių įvykių vysk. T. Matulionis kreipėsi raštu 618 nr. 1945 m. spalio 3 d. į Valstybės Saugumo Liaudies Komisariatą; išdėstęs tuos skaudžius faktus ir pabrėžęs pareigūnų savivaliavimą, vyskupas prašė įsakymo, «kad panašūs įvykiai nesikartotų».

Ir 1946 m. būriai ginkluotų vyrų kėlė krašte nerimą, sudarydami valdžiai daug rūpesčio. Kauno arkivyskupijos valdytojas prel. St. Jokūbauskis priverstas pasirašė atsišaukimą tuo reikalu, bet tai nepadarė jokio įspūdžio. Panevėžio vyskupas K. Paltarokas parašė bendresnio pobūdžio ganytojinį laišką, tačiau jį skaitant šventovėje daug kas verkė ... Kaišiadorių vysk. T. Matulionis atsisakė į tą reikalą kištis. Vyriausybė, norėdama stipriau paveikti vyskupus, sukvietė juos į posėdį Vilniuje 1946 m. vasario 5 d. Pirmininkavo Augščiausios LTSR Tarybos pirmininko pavaduotojas M. Šumauskas. Iš valdžios pusės dalyvavo dar NKVD komisaras Efimovas, vyriausias religinių kultūrų komisaras Maskvoje dr. Polianskis, igaliotinis Lietuvai Alf. Gailevičius; iš vyskupų — T. Matulionis, K. Paltarokas, M. Reinyš ir prel. St. Jokūbauskis.

— Iki šiol tik du ordinarai tarė žodį — vienas ganytojišku laišku, kitas paprastu laišku banditizmo reikalui. Kiti tik žiūri ir stebi. Klausiu, ką mano vyskupai kolektyviai padaryti? — tarė M. Šumauskas.

— Prieš keliasdešimt metų, — sako vysk. T. Matulionis, — kunigo žodis daug reiškę, bet dabar jo įtaka sumažėjo. Dvasiškiams Bažnyčios kanonų yra draudžiama kištis į politiką. Prel. St. Jokūbauskio laiškas nedavė jokių teigiamų rezultatų. Visų vyskupų žodis kitaip paveiktų, bet iki šiol vyskupai negalėjo susirinkti į konferenciją. Tiesa, vieną kartą susirinko konferencija, bet ji užsibaigė skaudžiais nemalonumais.

— Šiam reikalui, — sako Polianskis, — valdžia nekludys vyskupams susirinkti, tik iš valdžios tam reikia gauti leidimą ir pateikti darbotvarkę.

— Pagal kanonų nuostatus, — atsakė vyskupas Teofilius, — vyskupai savo tiesioginėms pareigoms atlikti negali prašyti jokio leidimo, o darbotvarkės reikalavimas būtų nepasitikėjimo pareiškimas.

Sutarta, kad vyskupai paruoš kolektyvinį laišką, ir šiam reikalui reikia skirti nemažiau trijų savaitių. Plačiau išsikalbėta ir kitais einamaisiais reikalais : apie seminariją ir jos patalpas, apie šventovėms ir kunigams uždedamus mokesčius, apie jaunimo katekizaciją ir esamas galimybes.

Vyskupai patys vieni susirinko Kaune 1946 m. vasario 21 d. Be visų 1946.II.5 pasitarimo dalyvių, čia buvo dar vyskupas Pr. Ramanauskas ir infultas prel. A. Grigaitis. Vysk. V. Borisevičius buvo suimtas pakeliui į konferenciją. Susirinkę vyskupai dėl šio įvykio kreipėsi raštu į Augščiausios Tarybos prezidiumo pirm. J. Paleckį.

Buvo priimtas ir pasirašytas kolektyvinio ganytojinio laiško tekstas, kuris čia pateikiamas.

6. Lietuvos vyskupų žodis

(1946 m. vyskupų priimtas, bet komunistinės valdžios neleistas skelbti ganytojinis laiškas)

Vardan Dievo, Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios. Amen. Mylimieji Jėzuje Kristuje !

Dievo sukurtasai pasaulis yra gražus. Viešpaties Dievo išmintis, visagalybė ir gerumas pabėrė gamtoje tiek gėrybių, turtų ir grožio, kad visa tai giliai stebina tikro mokslininko protą, kelia menininko susižavėjimą, džiugina ūkininko širdį.

Regimojo pasaulio viršūnėje stovi žmogus su savo žemišku kūnu ir nemirtinga dvasia. Ne savo dvasia ar kūno jėgomis nustatė žmogus gamtos tvarką ir dėsnius ; ne, tai Dievo įvestoji tvarka, kurią panaudoja žmogus savo reikalams, iš kurios, lyg iš pėdsakų, Dievą ir Jo savybes pažįsta. Dievo tvarkoje žmogus išaukštinamas : Šv. Raštas vadina žmogų net Dievo bendradarbiu. Ar galima aukščiau iškelti žmogų ? Apaštalių tikybos išpažinime « Tikiu į Dievą » yra minimas kūno iš numirusių atsikėlimas, taigi sudvasintas kūnas dalyvaus amžinoje garbėje ar nelaimėje. Tad ir žmogaus kūnas įgyja ypatingą pagarbą. Net žmonių lavonus laiko pagarboje visos tautos ir žmonijos sąžinė !

Visai gamtai Dievas įdiegė dėsnius, tvarką. Ir žmogui, regimojo pasaulio vainikui, Viešpats Dievas nustatė elgesio taisykles, paskelbė dešimt Dievo įsakymų, kuriais trumpai, aiškiai ir griežtai nurodė žmogaus pareigas Dievui ir žmonėms. Tuose Dievo įsakymuose, arba Dekaloge, reikalaujama neturėti jokių žemiškų dievų, o tik vieną Dievą ; reikalaujama net Dievo vardo netarti lengvamaniškai, be reikalo, be pagarbos ; reikalaujama sekmadienį švęsti, nes jisai skirtas malдай, susikaupimui, poilsiui. Atskiro žmogaus pareigas artimui, žmonėms Dekalagas plačiau nusako, lyg tuo pabrėždamas, kad kiekvienas žmogus turi daugiau progų ben-

drauti su kitais, tuo bendravimu parodyti savo ištikimybę Dievui. Mat, Dievas reikalauja ne tik Jį tiesiog mylėti, bet ir mūsų artimą mylėti didele meile, kaip patys save. Dievas griežtai iš mūsų reikalauja gerbti savo tėvus, o per tai ir visus vyresniusius, tėvynę. « Nežudyk, nepaleistuvauk, nevok, nekalbėk netiesos, negeisk savo artimo moteries » — tai pagrindiniai dėsniai, kuriais palaikomas saugumas, tvarka ir taika šeimos, tautos, valstybės gyvenime.

Dievo Sūnaus atėjimas į šį pasaulį Jėzaus Kristaus asmenyje dar daugiau išryškino Dievo įvestą pasauliui ir žmogui tvarką. Kristus įsako laikytis teisybės ir ypatingu būdu reikalauja laikytis meilės net ir priešui, kitokių įsitikinimų žmogui. Mat, ir klaidoje galima rasti kai kurį tiesos grūdą, o priešas greičiau pastebi kito silpnybes, ydas, užtat tinka būti jam dėkingu. Reikia mylėti ir paklydėlį, žinoma, ne tam tikslui, kad jis pasiliktų savo klaidoje, bet kad pastebėjęs gerųjų meilę jam, greičiau atsipeiktų ir grįžtų į teisingą doros kelią. Dievo žodis štai kaip mus moko : « Mylėkite savo neprietelius, gera darykite tiems, kurie jūsų nekenčia ir melskitės už persekiojančius ir šmeižiančius jus » (Mat. V, 44).

Taip esant Dievo valia išaukštintam žmogui, kiekvienam darosi suprantama, kodėl teisių mokslas, kultūringas visuomenės gyvenimas, Katalikų Bažnyčia taip uoliai gina žmogaus asmens gyvybę, laisvę nuo smurto, pilietinės laisvės, iniciatyvą ir kūrybą, visas tas dvasios gėrybes, kuromis Dievas yra gausiai apdovanojęs žmogų ir paskyręs jį savo tarnybai, kaip sako Šv. Raštas : « Ar esame gyvi, ar mirštame, mes esame Viešpaties » (Rom. XIV, 8).

Žmogus — ne mašina, kuri aklai, mechaniškai veikia, bet jisai yra būtybė, kuri, Dievo apdovanojama protu ir laisva valia, gali, Dievo malonės padedama, tiesą pažinti, gėrio siekti, visas pagundas į pikta nugalėti. Bet, deja, ne visi žmonės brangina Dievo nustatytą tvarką, Dievo gerumą ir meilę, pareikštą žmonėms. Nuodėminga puikybė, niekinanti kitus, besotis gobšumas, siekiantis visa grobti sau, palaidi kūno geiduliai, tos didžiosios nuodėmės, iš kurių veržiasi visa, kas nedora, pikta, bjauru, žiauru, kas apkartina gyvenimą, išspaudžia ašaras, kas smurtą vartoja, žudo, gaisrais švaistosi, kas Kaino, Judošiaus darbus atlieka. Tokie žmonės praranda net paprastą išmintingumą. Šv. Raštas pabrėžia : « Išmintis neįeina į piktavalę sielą ir negyvena pavergtame nuodėmės kūne » (Išm. I, 4).

Dvidešimtame amžiuje mūsų karta jau išgyveno du baisių pasauliniu karu ; antrasai karas buvo baisesnis ir žiauresnis, tuo būdu sugėdina tuos, kurie, nepaisydami Dievo nustatytos tvarkos, skelbia, kad žmonių visa laimė esanti kultūros pažangoje. Kiekvienas karas krikdo žmonių dorą, sukelia padugnes, įdrąsina kriminalinius nusiteikimus. To išdavoje, ir karui pasibaigus, daug kur pasireiškia smurtas, savavališkos žudynės, padegimai, bjaurus melas, be atodairos kerštas. Tuo būdu naikinami žmonės, toji tautos brangenybė, griauamas ūkis, žmonių širdys apnuodijamos, gyvenimas apkartinamas. Tai rodo, kad tokiuose žmonėse nėra gyvenimo reikiamo supratimo, nėra teisingos sąžinės.

Nuodėmės yra begalinis nelaimių ir kančių šaltinis. Dar daugiau, tas nelaimės ir kančias sukelia žudymų, padegimų, kreivų priesaikų nuodėmės, kurias Katalikų Bažnyčia baudžia dvasinėmis bausmėmis. Nuodėmės traukia į nelaimę ir ištisias tautas, kaip tai teisingai nurodo Šv. Raštas: «Teisybė kelia tautą, nuodėmė gi daro tautas nelaimingas» (Pat. XIV, 34). Kam rūpi Dievo meilė, kas sielojasi savo tautos gerove, tas privalo kuo skubiau pamesti nuodėmių kelią ir stoti į kūrybinį darbą: atitaisyti sužalotą žmogaus dvasią bei charakterį ir prisidėti prie savo krašto atstatymo darbo.

Praūžus baisiajam ir žiauriajam karui, matant begales griuvėsių miestuose ir kaimuose, žmonių būde ir elgesyje, nuoširdžiai trokštant visuomenės gyvenimo gerovės pakėlimo, yra gyviausias reikalas imtis darbo tiek dvasios, tiek medžiagos srityje, atstatyti kas sugriauta, daug nauja gera sukurti. Darbo klausimas opus: jam išspręsti laužo galvas valstybės vyrai bei visuomeninio gyvenimo žinovai.

Darbas yra rankų ir proto: dirba ūkininkas, fabriko darbininkas ir amatininkas, dirba mokytojas, auklėtojas, kunigas, valdininkas, karys. Darbas yra naudingas kūnui ir dvasiai, jisai yra žmogaus veikimo centre, bet jisai visada pasilieka tik priemonė, o ne tikslas žmogaus gyvenimui, vadinasi, nevalia žmogaus asmens paaukoti darbui, nes tai būtų išnaudojimas.

G-eras ir gerai dirbamas darbas, kad ir mažiausias, visai drąsiai galima vadinti garbingu. Darbas kuria civilizaciją ir kultūrą; visi išradimai, mokslas, menas, dvasios pažanga — tai yra darbo vaisiai.

Dievas gausiai apdovanojo žmogų dvasios ir kūno jėgomis, įvairiais gabumais, tat jau tuo pačiu nustatė žmogui darbo teisę ir prievolę. Be to, Dievo apreiškimas dar įsakmiau tą prievolę pabrėžia, kai viename Šv. Povilo laiške sakoma: «Jei kas nenori dirbti, tegul ir nevalgo!» (II Tęs. II, 10). Kita vertus, žmogus savo darbu ne tik nusipelno garbę, bet ir uždarbį, vietą visuomenėje, net patiria išvidinio džiaugsmo, kai darbas yra dirbamas mokslo ir kultūros nustatytomis sąlygomis. Privalu tat kiekvienam kas darbą organizuoja paisyti, kad dirbantysis būtų traktuojamas kaip asmuo, o ne kaip bedvasinė mašina, kad darbas būtų atliekamas higieniškose sąlygose, kad dirbantysis būtų teisingai atlyginamas ir pagaliau, kad dirbantysis turėtų reikalingą poilsį, kurio metu jisai turėtų laiko ir progos tiek savo dvasios reikalams, tiek savo sveikatos jėgoms atstatyti.

Darbo vaisiai yra džiuginantys tiek pat darbininką, tiek visuomenę, jei darbas atliekamas reikiamu profesiniu mokėjimu, tinkamu atsidėjimu ir meile. Darbas yra drauge ir malda, jei žmogus pradėdamas darbą jį aukoja Dievui, sąžiningai atlieka ir vengia aplinkybių, kurios galėtų kenkti darbo gerumui, pav. blogos kalbos. Be to, darbas sudaro be ko kita, pagrindą nuosavybei, kuri aptarnauja žmogaus asmenį.

Pagaliau, krikščioniškos minties ir gyvenimo santrauka skamba — «Melskis ir dirbk!»». Be darbo dar reikalinga ir malda. Malda yra mūsų tiesioginė tarnyba Dievui, mūsų Sutvėrėjui, mūsų didžiausiam Gerada-

riui, mūsų busimajam Teisėjui. Žmogaus malda yra numatyta Dievo tvarkoje. Teisingai sako šv. Tomas Akvinietis : «Mes meldžiamės ne tam, kad Dievo planai pasikeistų, bet kad įvyktų tai, kas tame plane buvo nustatyta įvykdyti priklausomai nuo mūsų maldų ». Juo daugiau žmogus artėja prie Dievo per maldą ir meilę, tuo žmogaus protas skaidresnis ir šviesiau mato bei sprendžia. Kas meldžiasi, tas noromis atlieka kad ir labai sunkius savo darbus, nes juos aukoja Dievui. Be galo graži ir reikšminga malda «Tėve mūsų». Joje išreikšti yra svarbiausieji mūsų reikalai ir prašymai. Ji visuotinė, kaip mūsų katalikų tikėjimas yra visuotinis. Tėvai katalikai pasirūpinkite, kad jūsų vaikučiai melstųsi, nes jų nekaltų širdžių malda labai meili Dievui.

Didis astronomas Kepleris taip meldėsi : « Ačiū Tau, mano Sutvėrėjau ir Viešpatie, kad Tu man leidai džiaugtis ir stebėtis Tavo sutvėrimais. Tavo darbų garbę paskelbiau žmonėms, kiek mano ribotas protas galėjo suprasti Tavo begalybę » !

Šios gadinės pasaulinės reikšmės rašytojas italas G. Papini taip kreipiasi į Dievą: «Tu matai, Jėzau, mano reikalus! Tu matai, ligi kokio laipsnio siekia mūsų vargai ; Tu puikiai žinai, kaip neatidėliotini yra mūsų reikalai, kaip kietas ir jautrus yra mūsų skurdas ir mūsų beviltiškumas ! Tu žinai, kaip mes reikalingi Tavo paramos, kaip labai reikalingas Tavo sugrįžimas » !

Mylimieji Kristuje ! Atsikratę visų negerovių, kurios suminėtos šiame ganytojiškame laiške, apsišarvavę gyvu tikėjimu, gyna sąžinę, uolius profesiniu mokėjimu, stokime į kūrybinį darbą mūsų krašte Dievo garbei, visuomenės gerovei !

Dievo palaima tebūnie su mumis visais ! Amen.

(pas.) † K. Paltarokas, Panevėžio Vyskupas

(pas.) † T. Matulionis, Kaišiadorių Vyskupas

(pas.) † P. Ramanauskas, Telšių (Vyskupas) Pagelbininkas

(pas.) † M. Reinys, Titui. Arkiv. Apašt. Vilniaus Administratorius

(pas.) Prel. Stanislovas Jokūbauskis, Kauno Metropolito Pavaduotojas

(pas.) Infulatas Al. Grigaitis, Vilkaviškio Vyskupo Įgaliotinis.

Komisaru tarybos atsakymas

Šio kolektyvinio vyskupų ganytojinio laiško tekstas buvo įteiktas komisarų tarybos pirmininkui ir iš jo per įgaliotinį Alf. Gailevičių gantus toks jo įvertinimas :

1. vyskupų laiškas esąs sąmoningai antitarybinis ir net provokacinis ; 2. jo skelbimas būtų lygus ginklų laikymui šventovėse ; 3. vyskupų konferencija neturinti tikslo ir galinti išsiskirstyti.

Vysk. T. Matulionis 1946 m. gruodžio 18 d. buvo suimtas kartu su jo generalvikaru prel. J. Labuku ; sekančią dieną Žasliuose buvo suimtas kan. M. Cijūnaitis.

Arkiv. M. Reiny's ir vysk. P. Ramanauskas buvo suimti 1947 m. ilgai tardyti ir nuteisti : pirmasis gavo 25 metus (mirė 1953 m. vasario 8 d. Vladimiro kalėjime, ten ir palaidotas) ; antrasis kaip invalidas sugrįžo iš lagerių ir mirė Lietuvoje 1959 m. spalio 13 d. ; palaidotas Telšių katedroje. Vyskupas K. Paltarokas buvo priverstas iš Panevėžio persikelti į Vilnių ir čia mirė 1958 m. sausio 3 d. ; palaidotas Panevėžio katedroje.

Kauno arkivyskupijos valdytojas prel. St. Jokūbauskis labai graužėsi dėl viso, ką buvo išgyvenęs ; visai nusilpo ir mirė 1947 m. vasario 3 d. ; palaidotas Kauno bazilikos šventoriuje. Kauno arkivyskupijos valdytoju liko kan. Juozas Stankevičius.

Persekiojimas stiprėja

Drąsi vysk. T. Matulionio laikysena sovietinės okupacijos metu stebino ne tik kunigus ir tikinčiuosius, bet ir sovietinius pareigūnus. Pradžioje pastarieji bandė palenkti vysk. T. Matulionį savo pusėn mandagiu elgesiu, bet pastebėjo, kad tai nieko nepadeda. Jiems visų pirma nepatiko ganytojinis jo laiškas apie komunistinių jaunimo organizacijų pavojų. Dar labiau nepatiko vyskupo atsisakymas pasirašyti raštą, smerkiantį Lietuvos partizanų priešinimąsi sovietinei okupacijai.

Jau nepalankią sovietinės valdžios nuotaiką didino ir kiti dalykai. Jai buvo žinomos vysk. T. Matulionio pastangos pradėti apaštalamą Rusijoje vokiečių užimtuose plotuose karo metu. Negana to, ir sovietams grįžus į Lietuvą 1944 m., vysk. T. Matulionis puoselėja mintį padėti lietuviams tremtiniam Sibire. Jis norėjo gauti leidimą pasiųsti vieną lietuvių kunigą vizitatoriumi (kun. St. Kiškį). Tuo reikalu jis rašinėjo prašymus į augščiausias sovietų įstaigas, bet jokio atsakymo nesulaukė. Jų vietoje prasidėjo suiminėjimai. Vyskupo tai nebaugino. Jis, kiek galėdamas, ėjo savo pareigas. Iš Kaišiadorių važiuodavo į Kauną teikti klierikam šventimų. Kun. K. Balčys, pats gavęs mažuosius šventimus Kaune, pasakojo (1962.VIII. 4 Amsterdame, N. Y., JAV), kad vysk. T. Matulionis Kauno kunigų seminarijoje klierikams gana atvirai kalbėdavo apie savo veiklą Petrapilyje panašiose sąlygose. Kartą po dijakonų šventimų Kauno katedroje jis vaišių metu ėmė pasakoti savo susidūrimus su komunistiniais pareigūnais. Vaišėse dalyvavęs kunigų seminarijos rektorius kun. dr. St. Gruodis, SJ, pašnibždėjo vyskupui :

- Š-š-š-t... NKVD !

— Nebijokite, čia jų nėra, — garsiai atsakė vysk. T. Matulionis.

Nors jis elgėsi drąsiai, tačiau gerai matė, kad atėjo katakombų laikai. Jis, remdamasis patirtimi Sov. Sąjungoje, galvojo apie katakombinę veiklą ir Lietuvoje. Kai iškilo vienintelės Kauno kunigų seminarijos likimo klausimas, vysk. T. Matulionis buvo nuomonės, kad negalima atiduoti jos į ateistinės-komunistinės valdžios rankas ir kad reikia ruošti katakombiniam kunigų paruošimui. Taip esą buvo daroma Petrapilyje: kunigai parinkdavo kandidatus parapijose ir privačiai paruošdavo kunigybei. Pasak minėto kun. K. Balčio, tai nuomonei nepritaręs vysk. K. Paltarokas, kuris viename pokalbyje paklauses vysk. T. Matulionį:

— Kiek tokių kunigų liko ištikimi ?

— Trečdalis, — atsakė vysk. T. Matulionis.

— Tai permažas skaičius. Aš esu linkęs laikytis kanonų, kurie reikalauja ketverių metų teologijos ir bendruomeninio gyvenimo. Jei Dievas to negali duoti Lietuvai, ne vyskupų kaltė. Tačiau ko Dievas reikalauja, gali ir duoti, — samprotavo vysk. K. Paltarokas.

Laimėjo pastarojo nuomonė — Kauno seminarija, nors ir labai suluošinta, su labai apribotu klierikų skaičiumi (30-50 visai Lietuvai) ir stipriai kontroliuojama komunistinės valdžios, išliko. Tik žymiai vėliau buvo atvejų, kad kunigai buvo paruošiami ir kitais būdais. Jau pats vysk. T. Matulionis neoficialiai šventindavo dijakonais benediktinių šventovėje tuos klierikus, kurių neleisdavo šventinti sovietinė valdžia (oficialiai šventindavo Kauno katedroje).

Vysk. T. Matulionio byla NKVD centre vis storėjo. Jo valdomoje Kaišiadorių vyskupijoje susikirtimai su sovietiniais pareigūnais dažnėjo. Ypač energingą vyskupo pasipriešinimą 1946 m. sukėlė įsakymas uždaryti Čiobiškio vaikų prieglaudos ir Strėvininkų invalidų namų koplyčias, kurias tvarkė vienuolės. Kadangi vyskupas atsisakė paklusti tokiam reikalavimui, buvo panaudota prievarta. Ypač skandalingas uždarymas įvyko Čiobiškyje. Atvyko rajono pareigūnai, koplyčią išdraskė, išnešė visus įrengimus, išėmė iš tabernakulio komuninę su Švenčiausiuoju ir norėjo išmesti pro langą, bet paskutiniu momentu susilaikė ir atidavė vienai tarnautojai — vienuolei. Vyskupo kurija, kurioje dirbo kaip generalvikaras prel. J. Labukas, išvystė protesto akciją — siuntinėjo raštus bei telegramas sovietinei valdžiai Vilniuje ir Maskvoje dėl Švč. Sakramento išniekinimo. Viena protesto telegrama buvo pasiųsta net pačiam Stalinui.

Panašių atvejų buvo ir daugiau. Kiekvieną kartą, kai sovietai išniekindavo kurią nors šventovę, iš vyskupijos kurijos plaukė protestai į visas puses. Ar jie pasiekdavo valdžios viršūnes, galima abejoti, bet kad jie pasiekdavo NKVD centrinę, tikras dalykas.

7. Ganytojo domesys regėtojomis

Vysk. T. Matulionis, kaip Dievo žmogus, buvo labai jautrus antgamtiniais reiškiniams — pranašystėms, regėjimams ir panašioms dalykams. Susidūręs su jais, jis lengva širdimi jų neatmesdavo ir stengdavosi tyliai juos stebėti bei išvelgti dieviškosios paslapties kalbą. Tuo atžvilgiu jis nebuvo racionalistas, skeptiškai žvelgiąs į reiškinius ir iš anksto juos paneigias. Į juos vysk. T. Matulionis artėdavo ne tiek kritišku protu, kiek širdimi. Jo laikysena antgamtiniais reiškiniais laikomų atvejų atžvilgiu buvo maždaug tokia, kaip ir Šv. Rašto Gamalielio, « tautos gerbiamo Įstatymo žinovo » (Apd. 5, 34). Kai apaštalai buvo atvesti į teismo tarybą, išklauses priekaištų jiems, Gamalielis tarė : « Jei šis susibūrimas ir ši veikla iš žmonių, — jie žlugs savaime, o jeigu jie iš Dievo, tai jūs nepajėgsite jų sunaikinti. Saugokitės, kad netaptumėte Dievo priešininkais ! » (Apd. 5, 38-39). Ir vysk. T. Matulionis, pastebėjęs nepaprastų dalykų, stengėsi juose išvelgti Dievo ranką, kad netaptų Jo priešininku.

Ona Jaskūnaitė

Kai vysk. T. Matulionis 1934 m. nuvyko Amerikon, sužinojo, kad Pittsburge, Pensilvanijoje, Marijos Aplankymo (Visitationis BMV) vienuolyne gyvena regėtoja lietuvaitė. Vieno lietuvio kunigo lydimas nuvyko jos aplankyti. Tai buvo Ona Jaskūnaitė, duktė Prano ir Marijos Kasteckaitės, gimusi 1888 m. sausio 10 d. Papilės parapijoje, Trikšių kaime. Jos tėvas katalikas jaunystėje tapo ortodoksu. Motina buvo rusė. Dalis vaikų buvo katalikai, jų tarpe ir Ona, kita dalis — ortodoksai ir gyveno Rusijoje. Ona Jaskūnaitė nuvyko Amerikon 1912 m. Pradžioje dirbo įmonėje, anglų namuose, viešbutyje ir restorane. Į vienuolyną įstojo 1922 m. Pittsburge. Čia jai teko dirbti daugiausia namų ruošoje, prižiūrėti bei tvarkyti maisto paskirstymą.

Vizijas O. Jaskūnaitė pradėjo matyti dar Lietuvoje po to, kai tapo katalike. Jau 12 metų būdama regėjusi Kūdikėlį Jėzų. Apie savo regėjimus ji buvo parašiusi visą knygą, bet, matyt, vienuolyno vadovybė jos nevertino, nes vėliau viename laiške vysk. T. Matulioniui ji klausė patarimo, ar dėl šito dalyko galėtų pakeisti vienuolyną. Besilankantį vyskupą ji prašė minėtus užrašus perduoti Šv. Tėvui.

Regėtoja vienuolė nustebino vysk. T. Matulionį patarimu negrįžti Lietuvon, nes ir taip jau daug kentėjęs. Štai kaip apie tai pasakojo pats vysk. T. Matulionis 1940 m. Antalieptės mokyklos

mokiniams, kurie, vykdami į Vilnių, aplankė ir Kauną, kur prie benediktinių šventovės jis gyveno :

« Man kurį laiką teko gyventi Sovietų Sąjungoje ir tik prieš keletą metų sugrižau į tėvynę. Mūsų broliai lietuviai pakvietė mane aplankyti juos Amerikoje. Buvau nuvykęs. Perplaukiau vandenyną. Uoste mane pasitiko lietuvis kunigas, arčiausiai gyvenęs nuo to uosto. Pas jį radau mūsų tautiečių išeivių sudarytą mano lankymosi planą. Tas klebonas pasiūlė man aplankyti netoliese esantį vienuolyną. Ten esanti viena seselė lietuvaitė. Nuvykome aplankyti. Ta seselė, sužinojusi, kad aš viešėsiu Amerikoje tik kurį laiką, kol aplankysiu brolius išeivius, o paskui grįšiu į Lietuvą, — ėmė mane prašyti ir įtikinėti, kad aš negrižčiau į tėvynę. Esą ir taip gyvenime nemažai ką patyręs. Toks lyg primygtinas prašymas pasilikti ten tada pasirodė kiek keistas. Bet nekreipiau į tai dėmesio.

Paviešėjęs Amerikoje, aplankęs, kas buvo numatyta, vėl keliau uosto link. Prieš išvykdamas iš Amerikos, dar aplankiau tą seselę lietuvaitę. Ji linki man laimingos kelionės, prašo sveikinti tėvynę, duoda šį tą parvežti giminėms. Tada prisiminiau, ką ji buvo kalbėjusi aplankius ją pirmą kartą ir paklausiau: kaip čia yra ; atvykus man įkalbinėjai, kad negrižčiau į tėvynę, o dabar linki man laimingos kelionės ... ? Į tai atsakė : Viešpats Dievas buvo numatęs Lietuvą nušluoti nuo žemės paviršiaus, bet dėl Svč. Marijos užtarimo ir žmonių maldų pakeitė savo sprendimą...»⁴⁴

Toks Dievo sprendimų nepastovumas, išreikštas regėtojos pasakojime, rodo greičiau ne Dievo, o tos regėtojos nepastovumą. Tai greičiau žmogiškumo, o ne dieviškumo apraiška. Matyt, ir vysk. T. Matulionis regėtojos pareiškimus, liečiančius jo ateitį, priėmė su tam tikru rezervuotumu, nes Amerikoje pasilikti visai nemanė, jos patarimus laikė keistais ir į juos nekreipė dėmesio.

Didesnio vysk. T. Matulionio dėmesio sulaukė kiti regėtojos pasakoti ateities epizodai. Jis juos įsidėmėjo ir bandė pasekti, ar tie ateities regėjimai išsipildys. Kai II D. karo metu kautynių frontas slinko į rytus, vysk. T. Matulionis, kaip koks strategas, didelį žemėlapių pakabiną savo kambaryje ant sienos ir ėmė smaigstyti fronto linijas ženkleliais. Pas jį atsilankiusi Antalieptės mokyklos vedėja (pavardės šaltinis nenurodo) paklausė, ką tie ženkleliai reiškia. Vyskupas atsakė :

« Prieš keletą metų jums kalbėjau apie seselę lietuvaitę Amerikoje ir aną kartą kiek prasitariau, ką ji buvo pasakojusi. Ji pasakojo ir daugiau. Tylėjau. Bet kai jau įvyko visa eilė faktų iš to, ką

⁴⁴ Iš kun. S. K. surinktos medžiagos.

ji buvo pasakojusi, dabar pasakysiu šį tą daugiau. Ta seselė pasakojo, kada ir tarp kurių valstybių kils dabar besitęsias karas. Pasakojo fronto eigą ir žiauresnius susirėmimus. Sekdamas spaudą bei radijo pranešimus, prisiminiau, kas buvo pasakota ir štai tose vietose išmeigiau ženklelius. Rusijoje esu gyvenęs visą eilę metų ir daugelis tų vietų man daugiau ar mažiau yra žinomos.

Ta seselė pasakė dar ir tai: šio karo eigoje Lietuvai grėsė mirtims pavojus, bet atskubėjo Dievo Motina ir savo apsiaustu apgaubė Gedimino pilį, atseit, ir visą Lietuvą. Čia, prie Švč. Marijos, atsiradę vokiečiai, lenkai, raudonarmiečiai ir lietuviai. Vokiečiai šovę į Švč. Mergelę ir peršovę jos apsiaustą. Marija jiems pasakiusi, kad vokiečių puikybė bus paklupdyta, bet jų pačių naudai. Lenkams Švč. Marija pasakiusi, kad už nepagerbimą kitų patriotinių jausmų jie patys patirs tautinę priespaudą. Raudonarmiečiai su nuostaba žiūrėję į Švč. Mariją ir pagaliau paklausę : *Kto eto za grazdanočka* (kas yra toji pilietė) ? Švč. Marija nusišypsojusi ir jiems tarusi: « Kada nors mes būsime pažįstami ». Lietuviams Švč. Marija pasakiusi, jog Viešpats Dievas leidęs jai apsaugoti Lietuvą. Jis norįs, kad lietuvių tauta, atsidėkodama, savo krašto vakaruose pastatytų Jos vardo šventovę » ⁴⁵.

Vysk. T. Matulionio pomirtinėje byloje buvo rasti keturi lapeliai jo paties ranka pieštuku rašytų užrašų, liečiančių O. Jaskūnaitės regėjimus. Tik neaišku, kada ir kur tie užrašai daryti — Amerikoje ar jau grįžus į Lietuvą.

Su šia regėtoja vysk. T. Matulionis susirašinėjo ir grįžęs į Lietuvą iki 1940 m. Viename tų laiškų ji rašė, kad jam bus duota didelė vieta — « vyskupystė ar arkivyskupystė, ten daug darbo ... » Ji mačiusi ant «Ekscelencijos galvos ir krūtinės kardinolo valdžią» (laiškas rašytas 1936.II.22).

Ar juose yra antgamtinio prado, niekas netyrinėjo. Ir pats vysk. T. Matulionis, atrodo, laikėsi rezervuotai («tylėjau...»). Sekdamas karo eigą bei kitus pranašautus įvykius, jis tikriausiai pastebėjo, kad neviskas vyksta pagal tuos regėjimus. Jis jais gyvai domėjosi, jų nesmerkė, bet ką širdyje manė, nėra žinių. Taip pat nėra žinoma, ką vysk. T. Matulionis rašė tai regėtojai savo laiškuose.

Nežinoma čiobiškietė

Panaši vysk. T. Matulionio laikysena matyti ir kitos regėtojos atveju, būtent, palanki, bet atsargi. Kai 1944 m. vokiečių kariuo-

⁴⁵ Iš kun. S. K. archyvo.

menė traukėsi, spaudžiama sovietinės, vysk. T. Matulionis buvo Kaišiadorių vyskupu. Vieną dieną, valgant pietus, buvo atneštas laiškas iš vienos regėtojos Čiobiškyje. Laiškas buvo adresuotas vyskupui. Pastarasis čia pat jį perskaitė ir davė paskaityti kartu prie stalo sėdinčiam gen. vikarui prel. J. Labukui. Regėtojos laiške buvo parašyta, kad bolševikai Lietuvon neateis, vyskupas galės būti ramus. Tai ji garantuojanti savo galva. Prel. J. Labukas, perskaitęs laišką, tarė : «Iš jos galvos mums jokios naudos. Reikia greitai laiku laukti bolševikų ». Prelatas taip sakė dėl to, kad bolševikų kariuomenė tuo metu žygiavo pirmyn ir jau buvo netoli Vilniaus. Vysk. T. Matulionis tylėjo, regėtojos nesuniekinio, tačiau jos patarimas neturėjo įtakos į jo nuosprendį niekur nesitraukti, nes nuosprendis buvo padarytas jau anksčiau. Ne tik jis pats nesitraukė iš savo pareigavietės, bet ir savo vyskupijos kunigus ragino pasilikti ir netgi uždraudė pasitraukti. Tik atskirais svarbiais atvejais davė leidimą savo kunigams išvykti.

Sesuo Faustina

Antro D. karo metu Lietuvoje pradėjo sklisti pamaldumas į « Dievo gailestingumą », « Dievo Gailestingumo Motiną », « Mariją Gailestingumo Motiną ». Šio pamaldumo kilmė siekia prieškarinį laikotarpį, būtent, lenkės vienuolės Faustinos regėjimus nuo 1931 iki 1938 metų Vilniuje. Tame laikotarpyje sesuo Faustina turėjusi visą eilę regėjimų. Kun. dr. Sopocko (vysk. J. Labuko studijų draugas), apmąstęs regėjimus, parašė studiją « De misericordia Dei deque eiusdem festo instituendo. Tractatus dogmaticus ac liturgicus » (Apie Dievo gailestingumą ir jo šventės įsteigimą. Dogminis ir liturginis traktatas). Tas pats autorius 1936 m. Vilniuje išleisdino 20 psl. brošiūrą « Dievo gailestingumas » su paveikslėliu ant viršelio, vaizduojančiu Jėzaus figūrą su pakelta dešine ranka. Iš Jo širdies trykšta raudonos ir baltos spalvos šviesos sruogos. Pridėtas kreipinys : « Jėzau, pasitikiu Tavimi ».

Minėtoji brošiūra, autoriui kun. dr. Sopocko leidus, buvo mokytojo R. Zaštauto išversta į lietuvių kalbą 1941 m. Vėliau buvo rotatoriumi atspausdintas vienas oktavinio formato lapas su antrašte « Dievo Gailestingumas ».

Ši pamaldumo forma ėmė plisti ir Lietuvoje. Vienas jo šalininkų buvo ir vysk. T. Matulionis. Kaip matyti iš jo laiškų kun. V. Dainiui, jis siuntinėjo ir to pamaldumo paveikslėlius. Visa tai jis darė su geriausia intencija, manydamas, kad nereikia atstumti maldingų sielų, skleidžiančių bei stiprinančių religinį žmonių gyvenimą. Jis

pats nesigilino į dogminius niuansus, racionalų dalyko pagrindimą — pasitikėjo kun. dr. Sopocko samprotavimais. Vėliau paaiškėjo, kad iš vienuolės Faustinos regėjimų prasidėjęs pamaldumas į «Dievo Gailestingumą» nėra priimtinas. Apie jį neigiamai pasisakė Lenkijos episkopatas. Tuomet buvo kreiptasi į Lietuvos vyskopus. Pastarieji tą klausimą svarstė savo konferencijoje ir padarė taip pat neigiamą sprendimą. Pagaliau tuo klausimu neigiamą atsakymą davė ir Roma. O motyvas tokio sprendimo buvo tas, kad šiam pamaldumui trūksta stiprių teologinių pagrindų. Jame labai išryškintas jausminis pradas, vienašališkai pabrėžtas Dievo gailestingumas, atsietas nuo teisingumo. Pačiame to pamaldumo simbolyje — paveiksle matyti iš Jėzaus Širdies trykštančios lenkų tautos spalvos — raudona, balta. Tai kalba apie nacionalinį dalyko charakterį, kurstantį patriotinius jausmus pamaldumo priedanga.

Toks yra teologinis požiūris. Paprastam tikinčiajam minėtasis pamaldumas į Dievo Gailestingumą tėra nuoširdi malda, kreipimasis į Dievo visagalybę, nusileidžiančią iki žmogaus. Ir vyskupui T. Matulioniui šis pamaldumas buvo tęsinys Jėzaus Širdies garbinimo, kurį jis skleidė jau nuo seno, ypač nuo Petrapilio laikų. Ir jeigu jis Lietuvoje skleidė pamaldumą į Dievo Gailestingumą, tai tik šia pastarąja prasme, nes jo ištikimybė grynai katalikų tikėjimui ir jų autoritetams buvo be priekaišto.

Kotryna Pusvaškytė

Vysk. T. Matulionis, gyvendamas Kauno benediktinių vienuolyne kaip jų kapelionas (1936-1943), susidomėjo dar viena regėtoja, būtent, Kotryna Pusvaškyte, gyvenusia Vadžgiryje, netoli Raseinių. Jo archyve rasta 80 lapų jo paties ranka rašytų užrašų iš K. Pusvaškytės pasakojimų.

K. Pusvaškytės regėjimai yra susiję su Girkalnio įvykiais — Marijos pasirodymais. Keliolika žmonių tvirtina matę Išganytojo Motiną Mariją net tris kartus. 1943 m. vasario 8 d., 20.30 v.v., šviesa nusileidusi ant Girkalnio šventovės bokšto. Toje šviesoje buvusi matoma Marija su Kūdikėliu ant kairės rankos. Abiejų galvas gaubę žvaigždžių vainikai. Pagal vietos policijos apklausinėjimą, tokį vaizdą matė 18 asmenų. Pasak tuometinio Girkalnio klebono kun. dr. A. Šimkaus pranešimo, jį matė 16 patikimų, blaivių liudininkų. Tas įvykis pasikartojęs vasario 15 d., 5 v. r. Jį matė už 4 km. du jaunuoliai — vienas 14, kitas 17 metų. Trečią kartą minėtąją Marijos pasirodymą toje pačioje vietoje kovo 8 d., 20-21 v., mačiusios dvi moterys — viena 18, kita 28 m. amžiaus.

Žinia apie tai sparčiai sklido iš lūpų į lūpas ir pasiekė Vadžgirį, kur gyveno Kotryna Pusvaškytė. Ji buvo senyvo amžiaus, silpnos sveikatos, bet Girkalnio įvykiai labai ją domino. Savo pasakojime, kuris buvo surašytas dviejų seserų mokytojų ir persiustas į Kanadą 1965 m. rugpjūčio mėnesį, K. Pusvaškytė dėstė : « Daug buvo apie tai kalbama. Vieni tikėjo, kiti neigė. Mūsų gi klebonas sakė : reikia melstis, kad Dievas savo valią aiškiai parodytų. Aš taip pat prašiau Dievą, kad mums nevertiems duotų pažinti savo šventą valią ir ko per tą apreiškimą iš mūsų nori». Pasirodęs angelas jai pasakęs, kad ji turinti aplankyti Girkalnį — ten bus pasakyta, ko Dievas nori iš žmonijos. Balandžio 15 d. ji pasiekusi Girkalnio šventovę, kur buvę Sopulingosios Dievo Motinos atlidai. Sekančią dieną Mišių metu ji mačiusi viziją — Mariją su Kūdikiu melsvame debesėlyje ir girdėjusi jos žodžius :

«Aš esu Gailestingumo Motina ir noriu, kad tuo vardu mane garbintų. Į mano rankas Sūnus sudėjo visus savo gailestingumo turtus. Aš duodu daugiau, negu prašo. Aš nežiūriu, kiek kas nusidėjęs, bet su kokia širdimi pas mane ateina ».

K. Pusvaškytė maldavusi: «Švč. Dievo Motina, gelbėk mus, nes mūsų Tėvynė žūsta ». Marija tarusi: « Jūsų tauta nepildė mano Sūnui duoto pažado. Ištvirtusiu gyvenimu ir kitokiomis nuodėmėmis užsitraukė didelę bausmę. Būtų seniai buvusi išnaikinta nuo žemės paviršiaus, tik didelis mano Sūnaus gailestingumas ir mano prašymas sulaukė daug didelių bausmių ir apsaugojo jūsų šalį nuo didelio sunaikinimo. O žmonės, vietoj grįžę prie mano Sūnaus, dar daugiau Jį rūstina ir toliau tolsta nuo Jo. »

Antroje vizijoje K. Pusvaškytė 1943 m. balandžio 17 d., 8 v. r., taip pat Mišių metu Girkalnio šventovėje mačiusi tokios pat išvaizdos Mariją ir girdėjusi jos žodžius : «Aš noriu, kad mano dienos būtų švenčiamos visoj jūsų tėvynėj, kad mano Gailestingumo šventė būtų švenčiama visoj Lietuvoj ». Marija taip pat nurodžiusi ir šventės datą, būtent, «pirmą sekmadienį po mano Aplankymo». K. Pusvaškytė supratusi, « kad tai ta pati šventė, kuri buvo švęsta Kaune Šv. Mikalojaus bažnyčioje, kaip padėka už išgelbėjimą ». (Šv. Mikalojaus seselių benediktinių šventovė, kur vysk. T. Matulionis buvo kapelionu ir įvedė amžinąją adoraciją).

Lietuvoje tuo metu buvo sukurta litanija ir net novena į Gailestingąją Dievo Motiną, atsirado ta tema paveikslėlių ir net knygelių. Dail. V. Kasiulis rengėsi piešti « Girkalnio Marijos » paveikslą pagal K. Pusvaškytės regėjimus, bet nauja bolševikų invazija Lietuvon sukludė — dailininkas turėjo pasitraukti į vakarus.

Naujoje litanijoje atsispindėjo to meto Lietuvos vargai ir patrio-

tiniai motyvai. Joje buvo ir tokie kreipiniai į Mariją : « Kuri mūsų tautą ypatingai numylėjai... Kuri mums pamokyti pamilti susikaupimą ir maldą viešai apsireikšdama nieko nekalbėjai... Kuri pažadėjai apsaugoti šį kraštą nuo visokių nelaimių ... Kuri pažadėjai iš tos vietos skleisti malones ne tik šio krašto gyventojams, bet ir visam pasauliui... Ištremtųjų grąžintoja ... Ypatingiausioji Lietuvos Globėja ... ».

Atsirado ir naujų giesmių «Į Girkalnio Gailestingumo Dievo Motiną ». Štai pvz. vienos giesmės posmas :

« Mūsų Tėvynė — Marijos žemė,
Prieglobsty Josios malones semia.
Su Kūdikėliu Jėzum ant rankų
Štai Ji vėl mūsų Lietuvą lanko ».

Girkalnio įvykių garsas sklido po visą Lietuvą. Kai kurie pasauliečiai priekaištavo dvasiškiams, kad tuo reikalu nieko nedaroma. Pvz. 1944 m. balandžio 28 d. Rinkevičius-Berželis iš Panevėžio rašė vyskupui T. Matulioniui: « Mirtinas pavojus ne už kalnų, o kunigai tyli... Jei negalima rašyti, tai reikia iš sakyklų skelbti... Iš kitų kraštų eis (žmonės) į Girkalnį, mes gi nieko nežinome ». Plk. Jonas Mačiulaitis «Ateities» 68 nr. aprašė Girkalnio įvykius. Taip pat buvo skleidžiami lapeliai su atitinkamu aprašymu.

Vyskupai ir kunigai tylėjo, nes nebuvo aišku, ar tai tikras Marijos apsireiškimas, ar tik liguistos vaizduotės padaras. Kauno arkivyskupijos kurija, gavusi oficialų Girkalnio klebono kun. dr. Augustino Šimkaus pranešimą apie nepaprastus įvykius, paskyrė komisiją jiems ištirti. Jon įėjo kan. St. Jokūbauskis ir kun. Klovas. Gana trumpas laikas neleido pagrindinai dalyką ištirti (1944 m. grįžo bolševikai), tačiau surinkti komisijos duomenys, kiek matyti iš Kauno arkivyskupijos kurijos laikysenos, buvo daugiau neigiamo pobūdžio. Pats komisijos pirm. kan. St. Jokūbauskis, Girkalnio klebonas kun. dr. A. Šimkus, Vadžgirio klebonas kun. J. Ruokis, kun. J. Jakūbonas ir kiti buvo linkę tikėti, kad Girkalnyje įvyko autentiškas Marijos pasirodymas.

Visai priešingos nuomonės buvo vysk. V. Brizgys, Kauno arkivyskupijos koadjutorius. Jis, 1943 m. birželio mėnesį lankydamas parapijas, aplankė Girkalnį, Vadžgirį ir apie Kotryną Pusvaškytę susidarė tokią nuomonę: «Didelė melagė, pusiau aferistė, pusiau psichiškai nevysi namie, su aiškia doze manijos ».

Artimas Kauno kurijos bendradarbis kan. F. Kapočius, Žaliaikalnio klebonas, papeikė platinamus Dievo Gailestingumo paveiks-

lėlius, pavadindamas juos užsienio propaganda. Kauno Tėvai jėzuitai Girkalnio apsireiškimus pavadino «isterikės prasimanymais». Su jų sprendimais lyg ir derinosi K. Pusvaškytės laiškas, rašytas 1944 m. birželio 5 d., kuriame sakoma apie Lietuvos okupantus rusus ir vokiečius : « Anie neateis ... Šitie turės išeiti... Ir prie to galo artėjame ». Deja, rusai atėjo ...

Kokia gi buvo vyskupo T. Matulionio laikysena Girkalnio byloje ? Kaip liudija buvęs jo kancleris kun. St. Kiškis, «vyskupas T. Matulionis buvo linkęs tikėti, kad Girkalnyje buvo apsireiškusio Dievo Motina Marija ». Gal būt dėl to vyskupas Pr. Būčys, tuo metu gyvenęs Komoje, savo laišku vyskupui T. Matulioniui 1943 m. rugpjūčio 6 d. pareiškė rezervuotą, laikyseną. Esą nepakanka regėtojos inicialų — reikia žinoti jos vardą, pavardę, išsilavinimą, sveikatos stovį, jos darbą ir santykius su kitais žmonėmis, jos nuodėmklausį ir t.t. Vysk. Pr. Būčys peikiamai pastebėjo, kad Girkalnio apsireiškimais norima kelti patriotinius jausmus. Esą pamaldumas į Dievo gailėstingumą nerado pritarimo Komoje. Patarė «laukti iki karui pasibaigiant».

Vysk. T. Matulionis buvo linkęs Girkalnio apsireiškimus laikyti autentiškais, bet nebuvo tikras ir ieškojo įrodymų. Tokia jo laikysena matyti ir laiškuose kun. V. Dainiui Vokietijoje. 1943 m. vasario 24 d. jis rašė iš Kauno apie regėjimus Girkalnyje : «Prašiau pažįstamą dvasiškį nuvažiuoti į vietą ir iš klebono sužinoti bei man parašyti. Jei visa tai pasitvirtintų, smulkiau pranešiu. Bet kaip ten bebūtų, mūsų krašte apie tai daug gandų ir kalbų ». 1943 m. birželio 6 d. rašė net apie penkis apsireiškimus Girkalnyje : «Jei visa tai būtų tikras Švč. Mergelės Marijos apsireiškimas, kokia didelė laimė ir Dievo palaima mūsų tėvynei !» 1943 m. spalio 19 d. pastebėjo : «Dabar visa medžiaga yra Kauno kurijoje. Kaip ji pasielgs, nežinoma. Bet mes žinome, kad Bažnyčia tokiais atvejais labai atsargi ir neskuba. Buvo pagijimų atvejų ». 1944 m. balandžio 3 d. : « Apie Girkalnį prašė pranešti nunciatūra. Matyt, čia ir Roma žino. Vietos klebonas (Girkalnio) sako, kad gaunąs daug iš visos Lietuvos kraštų laiškų su pranešimais apie staigius pagijimus, atsivertimus ir kitas per Girkalnio Gailėstingumo Motinos užtarimą gautas malones. Matyt, dvasinė Kauno vyresnybė laukia daugiau ir dar aiškesnių įrodymų ir kol kas savo žodžio netaria ».

Tai būdingos eilutės, rodančios didelį vysk. T. Matulionio jautrumą ir palankumą atgamtniniams dalykams. Jis domisi jais, jieško tikrumo, yra pasiruošęs nusilenkti autentiško autoriteto sprendimui, bet niekad netampa racionalistu, bandančiu apsiriboti protine išžvalga ir atsiriboti nuo atgamtninio pasaulio. Jo gyvenimo centre

yra moralinių vertybių pasaulis, kitaip tariant, Dievo pasaulis, kurin pakyla žmogus asmeninės aukos sparnais. Į tokią gyvenimo plotmę nepakyla racionalistas, nes jis nepajėgia aukotis. Jisai sugeba viską gerai apskaičiuoti, naudos mastu matuoti, bet aukos dvasia jam lieka svetima. Dėl to herojinių pasiryžėlių tarpe nėra racionalistų, nes tai ne jų sritis. Ir vysk. T. Matulionis nėra iš jų eilių. Jam pirmoje eilėje rūpi Dievo balsas. Išgirdęs jį savo širdyje, ryžtasi eiti ta linkme, nors dėl to reikia ir daug kentėti.

V. VĖL SOVIETINIUIOSE KALĖJIMUISE

1. Trečią kartą nkvė rankose

1946 m. gruodžio 18 d. apie 10 v. neva iš rajono atėjo į vyskupijos rūmus pareigūnas paklausti, ar gautas iš Vilniaus atsakymas į raštą vyskupo rūmų reikalui. Generalvikaras prel. J. Labukas, atėjus vysk. T. Matulioniui, pasiūlė išgerti kavos puoduką. Pareigūnas atsisakė. Tuo tarpu už durų stovėjęs kitas Saugumo pareigūnas nubėgo į lauką « atnešti rašto ». Ten jau laukė keli kareiviai. Jų vadovas perskaitė suėmimo įsakymą ir davė 15 min. pasiruošti. Nuėjęs į savo kambarį » prel. J. Labukas apsilvilo « stalainukas », apsiavė vokiškais veltiniais, apsiūtais oda. Šalia jo stovėjo kareivis ir nepalaido iš savo akių. Susodino jį ir vysk. T. Matulionį į sunkvežimį, aptraukė jį brezentu ; sulipo 4 kareiviai su kulcosvaidžiu ir automatais. Suimtieji vienas pas kitą atliko išpažintį. Liepė nesikalbėti ir perskyrė brezentu palą. Buvo apie 12 v., kai išvežė iš Kaišiadorių. Vilniuje, Saugumo kieme, išlaukė iki 6 v. vakaro. Kažkas nuo suolo sūge bėję nudžiauti vyskupo pirštines... Paskui sukišo suimtuosius į būdą, vieną greta kito. Prel. J. Labuką pirmą pašaukė į kanceliariją. Čia klausinėjo, kratė ir fotografavo ; atėmė rožinį, akinius, padidinamąjį stiklą ir pinigus. Prelatą uždarė IV kameroje, o vyskupą nuvedė į kitą koridoriaus pusę. Ilgą laiką jiedu nežinojo, kad Žasliuose buvo suimtas ir kan. M. Cijūnaitis.

Saugumo rūmuose vysk. T. Matulionį patalpino rūsyje, kur buvo daugiau lietuvių. Apie 9 mėnesius jam teko gyventi vienoje kameroje su inžinierių Brunium iš Kauno.

Į tardymą šaukdavo naktimis. Prižiūrėtojas per kameros langelį tyliai pasakydavo pirmąją raidę pavardės to kalinio, kuris buvo šaukiamas tardymui. Visi, kurių pavardės prasidėdavo tąja raide, pasisiūlydavo prižiūrėtojui, kuris pasirinkdavo vieną iš jų : « davaj » arba « pošli ! » (išeik ! eime !). Kalinys eidavo pirmas, sunėręs ant nugaros rankas. Nevalia dairytis ir kalbėti. Jei pasitaikydavo susitikti su tokiu pat kaliniu, varomu priešinga kryptimi, tekdavo pastovėti atsisukus į sieną, kad nepamatytum kalinio — draugo ...

Vysk. T. Matulionis eidavo į tardymus su sutana ir kamža, kaip prie altoriaus. Jo tardytojas turėjo prisipažinti kitam kaliniui, kad nors vyskupas tardyme nedaug tekalbėdavo, bet visada sakydavo tik tiesą. Neturint rimtesnės medžiagos vysk. Teofilui

apkaltinti, apsieita be teismo — Ypatingoji Taryba Maskvoje paskyrė jam tais laikais palyginti nedidelę bausmę — tik 7 metus kalėjimo! Prel. J. Labukas gavo 10 metų.

Iš Vilniaus išvežtas 1947 m. lapkričio 19 d. vysk. T. Matulionis tik po geros savaitės pasiekė Oršos persiunčiamąjį punktą. Toje ilgoje kelionėje jam teko «susipažinti» su draugais-vagimis, kurie su lydinčią kareivių pritarimu nuolat «kratydavo» vagono ben-drakeleivius, atiminėdami iš jų vežamą maistą ir geresnius daiktus. Visa tai jie atiduodavo kareiviams-palydovams, kaip «nusikaltėlių grobį», nenuskriausdami, aišku, ir savęs ...

Traukinio palydovai kartas nuo karto užsilipę ant vagono stogo didėliais mediniais kūjais daužydavo vagono stogą ir jo šonus, neva tikrindami, ar nedaroma kokių išsilaužimų pabėgti, nors iš tikrųjų norėdami vežamiems sudaryti siaubingą nuotaiką ...

Po ilgos ir varginančios kelionės vysk. T. Matulionis 1947 m. lapkričio 27 d. buvo jau Oršos persiunčiamajame punkte.

Iš čia ant popieriaus lapelio, sulenktą į trikampį (apie bet kokią voką ir svajoti niekas negalėjo), jis rašė vieną kitą laišką saviesiems į Lietuvą. Juose džiaugėsi, kad iš jų šeimos bus bent vienas kunigas (šiuo atveju Jonas Pilka) ir liūdėjo dėl jo tėvelio Mykolo Pilkos staigios mirties. Savo krikštasūniui — Jeronimo sūnui jis rašė: «Mokykis gerai, kad Tėvynė ir tėvai susilauktų iš tavęs gero lietuvio ir sūnaus». Jam rūpėjo, kaip auga dar visai nedidukė Jeronimo dukterė Marytė; vėliau jis prašė atsiųsti jos nuotrauką ir klausė, ar nepamiršta pasimelsti už savo dėdę ... Laimė, kad Oršos persiunčiamajame punkte buvo gera gydytoja: ji III. 13 perkėlė vyskupą į ligoninę. Čia jis ir laikėsi vieno gydytojo palankumo dėka. Tas gi palankumas buvo laimėtas dovanomis iš gaunamų siuntinių ir pinigų — jam pakišdavo po 100 rublių ...

1948 m. sausio pradžioje vysk. T. Matulionį Orštoje aplankė jo brolis Juozas ir brolienė Emilija. Jie įteikė siuntinį ir pinigų, bet pasimatyti negalėjo; neleido jiems pasiimti vyskupui nereikalingos sutanos ir apsiausto, kad sumažintų lagaminą, kuris labai apsunkindavo kalinį persikeliant iš vienos vietos į kitą.

Orštoje vysk. Teofilui teko išbūti be kelių dienų penkis mėnesius. Jis jau norėjo patekti į kurią pastovią vietą, nes sunku laukti taip varginančios persikraustymo kelionės. Iš jo laiškų sužinome, kad tuo metu Orštoje buvo kunigai — K. Pivariūnas, K. Pukėnas, Vunderlikas; arkiv. M. Reinys buvo gavęs 25 metus ir rašė apeliaciją. Vyskupui Teofilui Orštoje pavyko susiršti su prel. J. Labuku ir gauti iš jo kelis laiškus. Būdamas Oršos ligoninėje, vyskupas gulėjo viename kambaryje su kun. Mykolu Kuliavu.

2. Vladimiro Kalėjime

1948 m. balandžio 25 d. vysk. T. Matulionis kartu su kitais buvo išvežtas į kalėjimą Vladimiro (na Kliazme) mieste, kur buvo apie pustrečio tūkstančio kalinių. Vyskupas žinojo, kad lietuviai buvo iki 40, jų tarpe arkiv. M. Reinys, kun. VI. Mironas, kun. Janulaitis, tačiau su jais susitikti nebuvo galima. Buvo dar vienas kunigas marijonas (V. Šauklys ?) ir vienas jėzuitas, kurių pavardžių vyskupas negalėjo prisiminti.

Šio kalėjimo režimas buvo labai griežtas : vyskupui buvo leista rašyti tik du laišku į mėnesį — broliams Juozui ir Jeronimui. Iš Jeronimo jis čia gavo pirmąjį siuntinį ir 200 rb. Rugpiūčio mėn. rašytame laiške jis taip pasisakė : su sveikata jam esą geriau, negu paprastai, gal ir todėl, kad krautuvėje galima nusipirkti ne tik svogūnų, bet ir slyvų, kurios taiso vidurius. Vėliau jis prašė atsiųsti česnako, svogūnų, aliejaus ir net tabako (aišku, kitiems pavaišinti).

Į 1948 m. pabaigą iš Lietuvos nuvyko į Vladimirą Uršulė Navickaitė ir Emilija Burokaitė su siuntiniais kaliniams : pirmoji — arkiv. M. Reiniui ir prel. J. Laukaičiui (ieškojo ir kun. V. Mažono), antroji — vyskupui Teofilui. Minėtas moteris labai palankiai priėmė kalėjimo viršininkas-kariškis ; tik patyręs, kad joms rūpi ir kai kurie kiti kaliniai (kun. V. Mažonas), jis atšalo ir su įtarimu žiūrėjo į moterų pastangas. Pasimatyti neleido, bet vyskupas džiaugėsi gavęs Kalėdoms plotkelių. Atvežtų vaistų jam nedavė — juos pakeitė savais.

Nuo 1949 m. kovo 1 d. siuntiniai buvo visai uždrausti, bet leista kaliniams gauti pinigines perlaidas be apribojimo. Kalėjime buvo krautuvėlė, kur kaliniai galėjo nusipirkti kai ką ir iš maisto gaminių. Tuo tarpu dar pagal seną tvarką kovo mėn. pradžioje vysk. T. Matulionis iš karto gavo net 8 siuntinius, kurių keturi buvo iš Kaišiadorių ; pinigų jis reguliariai gaudavo kas mėnesį po 200 rb.

Vėliau vyskupui teko kurį laiką gyventi drauge su kun. VI. Mironu, kun. Janulaičiu ir « amerikonu ant lazdų ». Nors Kaišiadorių vyskupijos valdytojas prel. B. Sužiedėlis 1954 m. taip pat buvo atvežtas į Vladimiro kalėjimą, tačiau su vyskupu Teofilu jam neteko matytis.

Gyvenimas kalėjime buvo vienodas, neįdomus, pilkas. Štai kaip vysk. T. Matulionis aprašo nuotaikas Vladimiro kalėjime :

« Aš visą dieną ir naktį uždarytas kambarėje be jokio darbo, tik apie valandą per parą išleisdavo na progulku pasivaikščioti uždarėje keliolika žingsnių ilgio ir pločio turinčioje vietoje. Tik tiek laiko

turėdavau pakvėpuoti grynu oru. Nei medelio, nei žolelės, nei gyvos dvasios išskyrus sargybą ... ».

Būdamas Vladimiro kalėjime, vyskupas kelerius metus iš eilės nesiskundė savo sveikata. Net ir gydytojai sakydavo kitiems : «Imkite iš jo pavyzdį ! Matote, kaip jis gražiai atrodo ! » Viename laišku jis rašė : « Baigiu 80 metus (1952 m.), bet visoje pilnybėje nejaučiu jų sunkumo ! » Visur jis turėjo gerų draugų — geri buvo katalikai ir nekatalikai, tik vienas žydas bolševikas iš Prancūzijos buvo nepalankus, bet juo greitai buvo nusikratyta.

Iš susirašinėjimo matyti, kad vyskupas labai skaudžiai pergyveno sunkią savo brolio Juozo ligą ir jo energingos žmonos Mikalinos silpnėjimą. Jis pakartotinai siūlė broliui nuo vandens ligos gerti arbatą iš juodo bezo (alyvų) žiedų, naudotis homeopatija. Esą jis labai norėtų dar pasimatyti su savo broliu Juozu Aukštojoje Paneunėje (Staugaičio 7, vėliau Pušų 15), tačiau pilnai sutinka su Dievo valia — katram bus lemta pirmam iš šio pasaulio atsiskirti ir ten laukti kitų. Tačiau jo paties pageidavimas — « sudėti savo kaulus gimtoje žemėje ! ». Jau 1953 m. buvo leista susirašinėti su giminėmis — rašyti ir gauti vieną laišką į mėnesį. Pagal naują tvarką, kas mėnesį buvo leidžiama gauti nedaugiau 4 siuntinių po 4 kg.

Vieną dieną vyskupas buvo perkeltas iš buto antrame augšte į kitą butą trečiajame; čia jis ir susirgo. Jautėsi taip blogai, kad po pasivaikščiojimo pats vienas nebegalėdavo užkopti į trečiąjį augštą. Viename savo laišku jis taip rašė : «Aš visą laiką jaučiausi visai sveikas, bet maždaug nuo 1953 m. lapkričio 1 dienos susirgau ir XI. 20 atsiguliau į ligoninę, kur pilna žodžio prasme išgulėjau patale iki 1954. V. 28. Išsiderino širdis, ištino visas kūnas, kankino nemiga, netekau apetito, žodžiu, jaučiausi labai blogai. Gydytojai ir aš pats netekau vilties pasveikti... ».

Tuo tarpu gandai ir kalbos apie galimą kalinių paleidimą jau dino visus — vysk. Teofilus netgi prašė, kad brolienė Mikalina pasiteirautų, kokia būtų galimybė grįžti į Lietuvą lėktuvu. Būdamas toks ligonis, jis norėtų, kad, be Mikalinos, atvyktų jo palydėti koks tvirtas vyriškis ...

Vyskupo 7 metų kalėjimo bausmė pasibaigė 1953 m. gruodžio 18 d. Tada jis raštu kreipėsi į generalinį prokurorą ir Sov. Sąjungos vidaus reikalų ministeriją, kad leistų jam sugrįžti į Lietuvą, į Kauną, kur gautų brolio Juozo pilną išlaikymą, priežiūrą ir gydymą. Brolienę Mikaliną jis prašė, kad po du kartu į savaitę teirautųsi vietos įstaigose Vilniuje ir Kaune, ar nėra atsakymo į tuos prašymus. Esą būtų gera, kad kas nors kreiptųsi ir į Maskvą, prašant šį reikalą pagreitinti.

«Mano prašymo pasėkoje, — rašė vyskupas, — rodos, 1954 m. balandžio mėn. iš Maskvos į Vladimirą atvyko SSSR kalėjimų viršininkas ir pareiškė, kad mano prašymas yra patenkintas, ir aš greitai laiku važiuosiu į Lietuvą».

Po poros savičių atėjo pas vyskupą kažkoks vyriškis ir ėmė kalbėti nebūtus dalykus apie popiežių. Vysk. T. Matulionis į tai atsakė :

— Aš pirmą kartą girdžiu tokius dalykus !

— A, esi vyskupas, tai turi žinoti!

— Jau septyneri metai esu kalėjime, tai iš kur galiu aš visa tai žinoti ? Žinau tik tiek, kad popiežius rūpinasi mūsų dvasiniais reikalais. Kad jis veiktų prieš komunizmą ir prieš Sov. Sąjungą, nežinau ir pirmą kartą tai girdžiu iš jūsų lūpų ! Ko jūs norite iš Šventojo Tėvo — jis yra visų mūsų katalikų galva ir pirmoje eilėje rūpinasi mūsų sielos reikalais. O kai gali ir yra reikalinga, tai taip pat rūpinasi ir materialiniais reikalais ...

Toks vyskupo pasisakymas apie popiežių šiam valdininkui-ekgelistui labai nepatiko, ir jis greit nutraukė kalbą :

— Ateisiu rytoj, — pasakė jisai, — gal ką nors atsiminsi apie popiežių ...

Teisybė, rytojaus dieną jisai atėjo, tačiau vyskupas ir šį kartą neprisiminė ką nors blogo pasakyti apie popiežių.

Kartu su vyskupu T. Matulioniu Vladimiro kalėjime buvo įvairių tautų kalinių. Vyskupas su visais mokėjo sugyventi ir net draugauti. Vienas tokių jo draugų buvo anglų kariuomenės grandinis (private) Frank Kelly. Jis 1944 m. su savo kariniu daliniu buvo lėktuvu nuskraidintas į vakarų frontą Olandijoje ir parašytu nuleistas ties Arnhem vietove. Kurį laiką dalyvavo fronte kaip sanitaras, bet pateko vokiečių nelaisvėn. Jį išlaisvino sovietinė rusų kariuomenė 1945 m. Pradžioje F. Kelly jautėsi laisvas, apsigyveno Leipzigo mieste. Jo negrįžimas Britanijon rusams pasirodė įtartinas. Netrukus jis buvo suimtas, tardomas ir pagaliau nuteistas dešimčiai metų kalėjimo. Aštuonerius metus kalėjo Vladimire, kur rado ir lietuvių. Išėjęs iš kalėjimo 1953 m. lapkričio 13 d., pagaliau grįžo Britanijon ir jau 1954 m. išleisdino knygą ⁴⁶.

Tuose atsiminimuose Frank Kelly aprašo, tarp kitų, savo susitikimus su lietuviais vyskupais — Matulioniu ir Reiniu, su kunigais — VI. Mironu ir Janulaičiu (Yanalitus). Į kalėjimo vienutę, kurioje buvo patalpinti F. Kelly ir kitų tautybių vyrai, buvo atvesti du nauji lietuviai dvasiškiai. Apie juos autorius rašo :

⁴⁶ *Private Kelly by Himself*, Evans Brothers, Ltd., London.

« Vienutėje buvo ir du nauji atvykėliai, kurie tapo mano draugais iki pat galo ar beveik iki pat galo. Vienas jų buvo lietuvis kunigas Janulaitis. Jis buvo 78 metų amžiaus, panašus, į Biblijos paveikslą; sakyčiau, panašus į Dievą. Antrasis buvo vyskupas Matulionis, Teofilijus Matulionis iš Kaišiadorių. Jis taip pat buvo labai senas. Tačiau abudu buvo nuostabūs žmonės. Jiedu buvo nuteisti aštuoneriems metams kalėjimo ir jau keletą metų buvo atsėdėję Vladimire. Atrodė, kad jiedviem ten nėra ateities. Jiedu buvo taikūs, kantrūs, labai malonūs. Ramu būti su jais. Iš jų vidaus dvelkė kažkokia ramybė, kuri buvo pagauli. Jiedu buvo ypatingai maloniai sutikti. Mat, abu turėjo didokus ryšuliukus tabako ir nė vienas nerūkė⁴⁷».

« Tie du seni kunigai labai gražiai įsiderino į vienutės gyvenimą — kalbėjo savo maldas rytais ir vakarais, bet niekam nekliudė. Kiekvienas mūsų ko nors mokėsi, o vyskupas man nurodė, kaip jį mokyti anglų kalbos. Jis mokė mane dirbti, skaityti ir nepasiduoti. Ir tikrai per tą laiką aš dariau pažangą rusų kalboje. Jau galėjau ginčytis rusiškai, kaip ir visi kiti».

Kaip sanitaras, F. Kelly pagelbėdavo vyskupui T. Matulioniui sveikatos reikaluose, padedamas vokiečio gydytojo Hunoldo. Pastarasis buvo epileptikas ir turėdavo priepuolių. Vieną naktį, kai Hunoldas, parkritęs ant grindų, buvo tampomas priepuolio, Kelly budėjo ir jį slaugė. Priėjo vysk. T. Matulionis ir išsėdėjo visą valandą ant čiužinio, kalbėdamas maldas. Ir tai esą veikė raminančiai.

Hunoldo priepuoliai kartojosi. F. Kelly kiekvieną kartą triukšmingai kreipdavosi į prižiūrėtoją, atnešantį maistą, reikalaudamas pasimatymo su vyresnioju prižiūrėtoju ir gydytoju. Toks triukšmavimas nepatiko kitiems vienutės gyventojams, kurie atvirai reiškė savo nepasitenkinimą. Tiktai Matulionis stovėjo nuošaliai, kaip šešėlis. Kartą jis ramiai tarė : « Frank, taip negerai. Aš to nesitikėjau iš anglo. Tai nėra geras kelias »⁴⁸.

Baigdamas savo atsiminimų knygą, F. Kelly sako : «Jeigu ne tie metai Vladimire, aš niekad nebūčiau sutikęs tokių draugų kaip vyskupas Matulionis, kunigas Mironas, arkivyskupas (Reinys), senas profesorius Klaubergas. Jie buvo mano draugai, vieninteliai tikri bei ištikimi draugai, kokius kada nors turėjau. Aš branginu jų atsiminimą. Jų dėka aš niekad nebebūsiu toks, koks buvau prieš patekdamas į kalėjimą. Manau, kad dabar visi jie mirę »⁴⁹.

⁴⁷ Ten pat, 177-178 psl.

⁴⁸ Ten pat, 180-181 psl.

⁴⁹ Ten pat, 223 psl.

Tai nuoširdus liudijimas nekatalikiškoje aplinkoje augusio, nerealingo žmogaus, bet kartu kentėjusio žmogiškąją kančią nežmoniškose sąlygose.

3. Invalidų namuose mordovijoje

1954 m. gegužės 28 d. vysk. T. Matulionis buvo pakviestas į raštinę su daiktais. Tą pačią dieną, medicinos sesers ir vieno vyriškio lydimas, jis išvažiavo iš Vladimiro kalėjimo per Maskvą, tačiau ne į Kauną, kaip buvo žadėta, bet į Mordoviją, į Zubovo-Polianskij Invalidų Namus.

Pavažiavus nuo Maskvos apie 450 km Riazanės link, yra geležinkelio stotis Potma, o nuo jos už pusantro kilometro gana gražiam miške — Invalidų Namai. Tai tik dar neseniai pradėta statyti «tam tikros paskirties» įstaiga (dom osobogo naznačenija). Taigi, čia nepatekdavo nei vagys, vadinamteji «blatniakai». Šiuo metu čia buvo dar tik keturi mediniai barakai ir 98 invalidai.

Naujai atvykusį vysk. Teofilų palydovai neštuvais užnešė į antrąjį augštą ir apgyvendino viename kambaryje su rusu karininku. Ligonis jautėsi tiek silpnas, kad pats nepajėgdavo lipti laiptais. Vyskupas tuojau pateko į ligoninę. Birželio mėn. viduryje jį aplankė iš Lietuvos atvykę kun. J. Pilka ir brolienė Mikalina. Žydė gydytoja sakė, kad ligonio padėtis yra kritiška ir beviltiška. Ligoninui leista su svečiais matytis ir kalbėtis. Svečiai galėjo ten pat ir nakvoti. Vysk. Teofilus perdavė kun. J. Pilkai žodinį testamentą.

Visų nustebimui, po kelių mėnesių vyskupas iš ligoninės išėjo gyvas ir pasveikęs. Štai kaip jis pats viename laiške rašė apie savo sveikatą: «... aš greit patekau į ligoninę ir joje išbuvau iki 1954. VII. 29. Augščiausiam garbė ir padėka: sustiprėjo širdis, tinimas nesikartojė, atsirado apetitas, miegas, neblogo savi-jauta, žodžiu, pasitaisiau, kaip tai įmanoma pasitaisyti žmogui, turinčiam 82 metus ... ».

Nežiūrint tokio nusilpimo, jis dar birželio mėn. džiaugėsi išgirdęs gegutės kukavimą ir lakštingalos balsą. Jis dėkojo už siuntinyje gautą gabaliuką naminės duonos, kurios nevalgęs 7 metus ir 7 mėnesius ! Jis turėjo savo kambario draugą Mykolą, kuris pririnkdavo visokių grybų miške, tik neturėjo recepto jų marinavimui ir negalėjo gauti paprastos trintuvės (tarkos) ...

Kad ir palikęs ligoninę, vysk. Teofilus turėjo vargo su vieninteliu dantimi apačioje. Kad ir pataisytas, protezas tiek sugadinęs smegenis, kad valgyti galėjo tik su dideliu skausmu. Reiktų išrauti

paskutinį dantį ir padaryti du nauju protezu, bet technikas gyvena už 6 km. Kaip jį pasiekti ?

Štai ką rašė pats vyskupas : «čia esame 7 lietuviai: prelatas Pukys, gydytojas, aklas inteligentas, buvęs ūkininkas iš Kaišiadorių apylinkių ir du buv. geležinkeliečiai-inteligentai... Mes, Invalidų Namų gyventojai, esame laisvi žmonės, laisvai susirašinėjame, tik mus laiko, kaip ir visus invalidus, savo žinioje — priežiūroje. Apranga ir pilnas išlaikymas — valstybiniai. Apranga — padori, iš gan geros medžiagos, maistas gana gerai paruoštas, o kas turi pinigų ir gauna siuntinius, pilnai pakankamas».

Viename laiškų apie maistą rašė: «Sekmadieniais — pieniška sriuba, dvi stiklinės kavos su pienu ; pietų — šaltų barščių lėkštė, mažas kotletėlis su žirnių koše, stiklinė spanguolių kisieliaus ; vakarienei — bulvių košė su žuvelėmis ... Man beveik gana ... ».

Jis rašė ir apie gamtą : «Miškas gana gražus, mišrus : pušys, eglės, beržai, ąžuolai. Oras geras ir sveikas. Vasarą buvo uogų — žemuogių, o rudenį — grybai, riešutai, ąžuolų gilės, iš kurių padaro ma puiki, skani kava ».

Iš laiškų matyti, kad vyskupas 1954 m. rudenį 2 ar net 3 valandas praleisdavo gryname ore — kieme ar miške. Vis dėlto rašė: «Mano pilkas gyvenimas slenka vienodai, be įvairumų, be įdomybių, su vieninteliu troškimu kuo greičiausiai grįžti į Tėvynę ... ».

Jau trečią kartą gyvenime jį vargino išijas (1930 m. Solovkuose, 1936 m. Kaune ir dabar).

Jis aiškino, kad jo, kaip vyskupo, pasirinktas herbas su trimis kryžiais turėjęs reikšti tris svarbesnius gyvenimo laikotarpius: mokslo metus, kunigystę ir vyskupavimo laiką. Tačiau, rašė jisai, «gyvenimas parodė ir kitą kryžių reikšmę: tris kartus išsėdėjau kalėjime mano gyvenimo bėgyje — pirmą kartą 1923 m. Vyr. Teismas Maskvoje nuteisė trejiems metams kalėti, sėdėjau dvejus ir grįžau į Leningradą ; antrą kartą 1929 m. gavau 10 metų į Solovkus, atsėdėjau 4 metus ir 1933 metais grįžau į Lietuvą ; trečią kartą gavau 7 metus, sėdėjau Vladimiro kalėjime ir dabar baigiu jau aštuntuosius sėdėti... Du mažesni ir vienas didesnis ... ».

Laukiant 1954 m. Kalėdų, Invalidų Namų lietuviai, kurių tada čia buvo 39 (jų tarpe 6 moterys ir 3 kunigai), norėjo surengti bendras Kūčias, tačiau tam reikalui negavo patalpos (valgykloje neleido). Teko pasidalinti mažomis grupėmis. Vyskupas valgė Kūčias 8 žmonių grupėje, kurioje, be lietuvių, buvo vienas vengras, vienas slovakas ir vienas lenkas. Šieno gauti nepavyko — buvo ir džiugu, ir liūdna ...

Didelio rūpesčio sudarė vyskupui jo brolio Juozo liga. Juk savo

laiku ir broliui Jurgiui dar Petrapilyje buvo siūloma nupjauti vieną koją ; homeopatijos būdu besigydydamas jis pasveiko. Ir pats vyskupas nevieną kartą panašiai sirgęs ir be vaistų išgydavęs ... Ir savo broliui Juozui jis siūlė naminį receptą vaistams pasigaminti. Esą jie veikia geriau tuo atveju, kai juos vartoja nerūkantys ir negeiriantys. O juk vyskupo brolis yra vienas tokių ! Tik prie tų naminių vaistų būtina pridėti maldą ir visai sutikti su Dievo valia ... Iš savo pusės vyskupas žada kasdien prisiminti savo brolių, kai laikys šv. Mišias pusiau šeštą valandą.

Juozas Matulionis mirė Augštojoje Panemunėje 1955 m. vasario 26 d., nesulaukęs turėjusio sugrįžti iš Mordovijos savo brolio vyskupo.

Vysk. T. Matulionis savo laiškuose brolienei Mikalinai suminėjo a. a. Juozo gerąsias būdo savybes — kantrumą, švelnumą ir ramumą, jo pamaldumą į Švenč. Mergelę Mariją (kaip ir tėvas, jis kasdien kalbėdavo visas tris rožinio dalis). Gal todėl jis miręs šeštadienį, Marijos dieną. Vyskupas prašė nedaryti didelių išlaidų paminklui — tuo tarpu pakaktų kuklaus medinio kryžiaus ir medinės dažytos tvorelės. Jis dėkojo gavęs brolio Juozo jau sutvarkyto kapo nuotrauką.

Vysk. T. Matulionis rašė, su kuo jis susirašinėja ir pranešė, kad daugelis kunigų jau grįžta į Lietuvą ; džiaugėsi gandai, kad valdžia paleisianti visus, kurie turės pas ką prisiglausti. Štai, ir prel. Pukys 1955 m. sausio mėn. sugrįžo į savo Kupiškį, o iš ten parašė, jog Pušinis daręs Maskvoje žygių, kad Lietuvon galėtų sugrįžti vyskupai Matulionis ir Ramanauskas ...

«Ačiū Dievui, — rašė vysk. T. Matulionis, — susidarė aplinkybės, ir aš į pabaigą aštuntų (kalėjimo) metų atnašauju. Kai pamamai, koks geras ir gailestingas Viešpats : savuosius suranda miškuose, tundrose, vidurnaktį. Širdingai dėkui Jam ! Gerai sutvarkė Apvaizda, kad ir *nos fratres sacerdotes* (mus brolius kunigus) atsiuntė ten, kur *fideles* (tikintieji) ; kur avys, ten ir ganytojai! ».

1955 m. vasarą vyskupą Teofilų vėl aplankė iš Lietuvos kun. J. Pilka su savo broliu Teofilium. Ten pat ir nakvojo, tik milijonai blakių neleido jiems užmigti (kalinių jos nelietė !). Vyskupas atrodė sveikesnis, tik sunkiai vaikščiojo. Šiltais žodžiais savo laiške jis paminėjo 1955 m. rudenį mirusį prel. A. Grigaitį: jo dovanotu žieminiu apsiaustu iš Kaišiadorių jis važiavęs per Oršą į Vladimirą, o paskui į Potmą ...

Jau antroje 1955 m. pusėje ir ypač į jų pabaigą vis daugiau kalinių buvo paleidžiama iš kalėjimų į namus. 1955 m. rugsėjo 17 d. buvo paskelbta amnestija nusikaltusiems 58 str. Mordovijos vidaus reikalų ministerija metų pabaigoje atsakė, kad vysk. Teofi-

liaus ši amnestija neliečianti... « Reiškia, sėdėk sveikas, kaip sėdėjęs, — rašė vyskupas. — Būk valia Tavo ! Neleidžia prarasti vilties sugrįžti ir užlaiko ramybėje. Matyti, kas tai yra Vilniuje — nenori, kad sugrįžčiau »⁵⁰.

«Dabar reiks kitų vėjų pučiant laukti ! — rašė vyskupas. — Maišas užrištas nebyra ! ... Taip nebus kaip yra ! ... » — guodė jis savuosius. Laukti jis mokėjo, nes «aštuoni metai daug prie ko pripratino » ! O prieš kelis mėnesius jis rašė : « Norėtusi senus kaulus į Lietuvą parvežti, pakasti juos po pašventinta žemele, bet tebūnie, Viešpatie, Tavo Šventa Valia » !

Būdamas Mordovijoje, vysk. T. Matulionis vedė plačią korespondenciją su kunigais ir pažįstamais. Šiltu žodžiu minėjo ir apgailėjo mirusius, nuoširdžiai džiaugėsi kiekvienu lietuviu grįžusiu į Tėvynę, plačiai informavo apie katalikų gyvenimą Lietuvoje (Šiluvos atlydai, kunigų seminarija, naujų vyskupų konsekracija Panevėžyje, vyskupo Jurgio Matulaičio beatifikacijos procesas, sudegusios šventovės Ryliškėse ir Dubingiuose, Vilniaus katedra paversta muziejumi, šv. Kazimiero karstas perneštas į Antakalnį, a.a. kun. D. Mikšys, prieš 20 metų lydėjęs vyskupą į Ameriką).

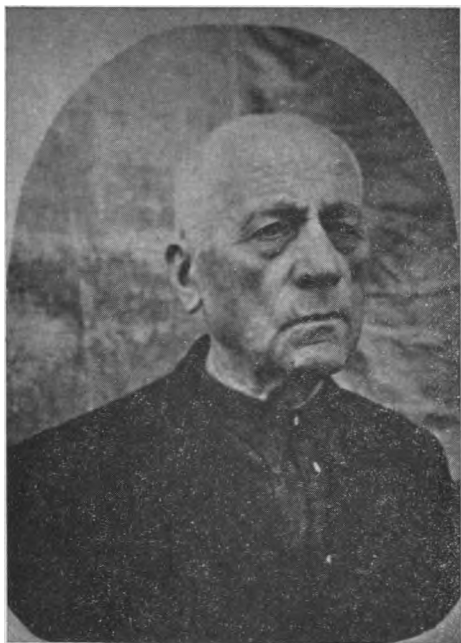
Iš laiškų matyti, kad vysk. T. Matulionis, būdamas Mordovijoje, žinojo, kad apie 40 kunigų iš Kaišiadorių vyskupijos perėjo per kalėjimus ir lagerius (tai sudaro 50% darbingų kunigų). Vieni jų ten ir mirė, kiti grįžo invalidais, be sveikatos. Tik apie pusė nubaustųjų sugrįžė į Lietuvą galėjo įsijungti į sielovados darbą.

Dar 1956 m. pradžioje Mikalina Matulionienė parašė drąsų ir gan griežtą prašymą-skundą Chruščiovo vardu : « Juk seneliui ligoniui Teofilui neleidžiama grįžti į Lietuvą numirti tik todėl, kas jis vyskupas ...».

Pagaliau vyskupas sutiko, jei tik leistų, važiuoti į bet kurią vietą Lietuvoje — ar tai būtų Šiluva, ar Spiečiūnų kolūkis ... Jį iki sielos gelmių jaudino Bikavos parapijiečių kvietimas atvažiuoti gyventi pas juos — per 47 metus jie nepamiršo savo buvusio klebono ! Kvietė jį ir į Rygą vyskupai bei augštieji dvasiškai. Pagaliau prašė kai kurie mūsų tremtiniai, kad apsigyventų pas juos (Keršul, Mansko rajonas, Krasnojarsko sritis).

Ir būdamas toli nuo savo vyskupijos, vysk. Teofilus rūpinosi savo vyskupija ir jos kunigais : jis dėkojo kan. R. Jukniui už Kietaviškių šventovės atnaujinimą ; sugrįžusiam iš lagerių kun. J. Čaplikui jubiliatui suteikė taip jo laukiamą garbės kanauninko titulą;

⁵⁰ Laiškas 1956.I.14.

Trečią kartą atlikęs kalėjimo bausmę Vladimirė 1947-1954 m., vysk. T. Matulionis buvo perkeltas į Invalidų Namus Mordovijoje, kur išbuvo iki 1956.V.4.

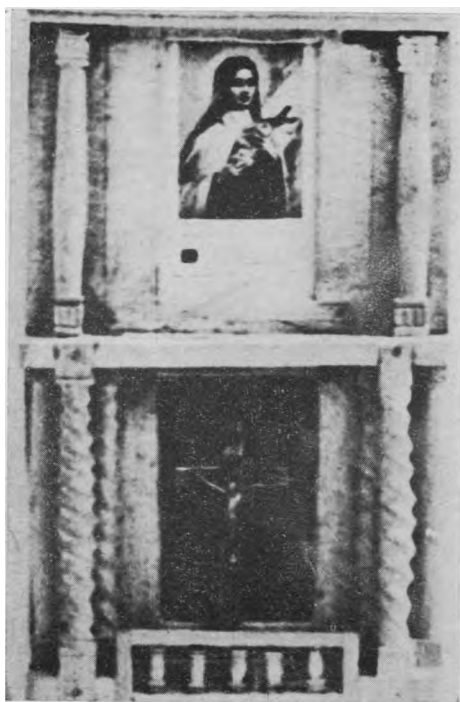
Vysk. T. Matulionis prie Invalidų Namų Mordovijoje 1955 m.

Mordovijoje, Invalidų Namuose. Viduryje (lazda pasirėmęs) vysk. T. Matulionis.

Vysk. T. Matulionis Mordovijoje, Invalidų Namuose, skaito knygą.

Medinis altorėlis, prie kurio vysk. T. Matulionis laikydavo Mišias Invalidų Namuose Mordovijoje.

Lietuvių grupė Invalidų Namuose, Mordovijoje, 1955-1956 m. Stovinčiųjų viduryje — vysk. T. Matulionis.

apsilankiusį pas jį iš lagerių paleistą kun. Z. Neciunską apdovanojo puikiu parkeriu ir prašė šelpiti Sibirian patekusias lietuvių šeimas ; gavęs sąrašą mirusių 1946-55 metais Kaišiadorių vyskupijos kunigų, už kiekvieną jų atlaikė šv. Mišias.

1956 m. balandžio mėn. iš Saransko, Mordovijos sostinės, atvyko į Invalidų Namus keli valdininkai ir pranešė, kad iš visų kalinių, išskyrus baltiečius (lietuvius, latvius ir estus) «nuimama priežiūra », kitaip tariant, jie laikomi jau nebe kaliniais, bet laisvais piliečiais ... Po dviejų savaičių vėl atvyko iš Saransko įgalioti atstovai ir pranešė baltiečiams : « Esate laisvi ! Galite važiuoti kas kur nori »!

Vyskupas Teofilius pranešė saviesiems telegrama, kad kas atvyktų ir padėtų jam sugrįžti į Lietuvą.

Sikstas Riauka ir vyskupas Teofilius

Kilęs iš Kretingos parapijos, Sikstas Riauka buvo trečias iš eilės sūnus 12 vaikų šeimoje. Penki iš jų paaugę išvyko į Ameriką. Gavęs per krikštą tokį retą vardą, Sikstas buvo vienintelis šeimoje paragavęs mokslo. 1914 m., tik karui prasidėjus, jis pirmame mūšyje neteko dešinės rankos iki pat peties. Taip sužalotas ir likęs invalidu, jis buvo nuostabios dvasios : tvirtas katalikas, karštas patriotas, gabus kalbėtojas. Jis buvo atstovu I-me ir II-me seime krikščionių demokratų grupėje. Būdamas Kaune, jis pažinojo vyskupą T. Matulionį, jį labai gerbė. Buvo vedęs reto kilnumo moterį — Vladislavą Aleknavičiūtę. Vaikų jie neturėjo ir gyveno Kaune, Mickevičiaus gatvėje, nedideliame nuosavame namelyje.

Kai vysk. T. Matulionis baigė kalėjimo bausmę Vladimire ir atsidūrė Mordovijoje, Invalidų Namuose, Sikstas Riauka pasiryžo vyskupą senelį susigrąžinti į Lietuvą. 1955 m. balandžio mėn. kartu su žmona parūpino oficialų dokumentą, kad jie apsiima vyskupą priimti pas save, duoti jam pilną išlaikymą ir gydyti, jeigu jam būtų leista sugrįžti į Lietuvą. Tam reikalui Sikstui reikėjo pilnų ir tikslų žinių apie pačią bylą, atliktą bausmę, paties vyskupo padarytus ar daromus tuo reikalu žygius. Tuo tikslu jis pasiuntė į Mordoviją pas vyskupą Marytę Puzinaitę su visu sąrašu klausimų, į kuriuos vyskupas atsakė raštu. Iš tų atsakymų matyti, kad pats tardytojas buvo išėmęs iš vyskupo bylos kaltinimą dėl jo ryšio su « žaliukais » (partizanais), kad iš tardytojo pusės nebuvo patyręs jokios prievartos.

Kai vyskupas pareiškė susirūpinimą, kad ši akcija nepakenktų pačiam Sikstui, gavo iš jo tokį atsakymą : «... man jau nėra kaip ir bepakenkti! Mes Tamstą su lova ar su kėde parvešime į Lietuvą —

jei ne gyvą, tai palaikus ! Lietuvių tauta niekad os neužmirš Tamsos ! »

Marytė Puzinaitė birželio mėn. vėl aplankė vyskupą — nuvežė vaistų širdžiai, česnako lašų ir parsivežė vyskupo atsakymą į pateiktus klausimus: esąs pakankamai aprūpintas maistu, laiškus gaunąs ir jo laišškai einą be kliūčių.

Laimingai grįžusi Marytė Puzinaitė aplankė Švč. Mariją Šiluvoje, ten meldė vyskupui Teofilui malonės sugrįžti į namus. Tuo tarpu vyskupas į savo abiejų brolių Juozo ir Jeronimo prašymus bei skundus gavo jau ketvirtą neigiamą atsakymą. Marytė Puzinaitė jau trečią ar ketvirtą kartą lankėsi Mordovijoje — šį kartą (VIII.12) su Margarita. Senelis vyskupas džiaugėsi, kad Lietuva gavo du naujus vyskopus, o apie save rašė : « Girgždu, kaip senas pakelės medžias » !

1955 m. rudenį buvo paskelbtas amnestijos įstatymas nubaustiems pagal 58 str., tačiau vietos komendantas pranešė vyskupui, kad jis jam netaikomas. Sikstas gavo oficialų pranešimą, jog nebūdamas vyskupo giminaitis negali jo imti savo globon ... «Negi gali tarnas kitaip elgtis ? » — su nemažu kartėliu rašė jis vyskupui.

Kai vyskupo T. Matulionio reikalu buvo rašoma į Maskvą, toji raštus nukreipdavo į Saranską (Mordovijos sostinė), o Saranskas liepė belstis Vilniuje ...

Pagaliau Sikstas Riauka parašė ilgą, išsamų ir aštrų raštą generaliniam Sov. Sąjungos prokurorui. Išdėstęs jau atliktus tuo reikalu žygius ir įstaigų išsisukinėjimą, jis kėlė įtarimą : « Ar tik čia nebus darbas užsilikusių vokiečių agentų ? » ! Vardan konstitucijos ir žmoniškumo jis prašė tą neteisėtą ir beprasmišką 83 metų senelio laikymą nelaisvėje baigti ir leisti jam bent numirti Lietuvoje. Kad daugiau nevargintų prokuratūros ir savęs, jis prašė aiškaus atsakymo.

Vyskupas Teofilus manė, kad dar neatėjo laikas grįžti, gal kas nors trukdo Vilniuje, bet vilties nenustojo. Po Stalino mirties Sovietų Sąjungoje nuotaikos pamažu keitėsi. Vieniems kaliniams ėmė taikyti amnestijos įstatymą, kitiems sumažindavo ar visai nuimdavo bausmes specialios komisijos. 1955 m. spalio mėn. vyskupas turėjo pateikti sąrašą 7 asmenų, kurie galėtų duoti jam išlaikymą sugrįžus į Lietuvą. Į tą sąrašą vyskupas, be savo brolių, įrašė ir tiek jam atsidavusį Sikstą Riauką. Čia jis pavadintas «senu prieteliu».

Lapkričio mėn. iš Invalidų Namų buvo paleisti 46 žmonės, o gruodžio mėn. 23 lenkai išvyko į Lenkiją. Ir į Lietuvą, kaip upės bangos, plaukė kaliniai iš visų plačiosios Rusijos lagerių ir kalėjimų.

Atėjo laikas ir vyskupui Teofilui palikti Mordovijos Invalidų Namus. 1956 m. balandžio 26 d. jis pasiuntė savo mielam Sikstui

telegramą, kurioje buvo tik vienas žodis — « osvobožden ! » (laisvas !).

Sikstui šį kartą buvo pavesta atlikti paskutinį ir rizikingą žygį — pargabenti vyskupą T. Matulionį Lietuvon ! Ir jis tą užduotį sėkmingai atliko !

Sugrįžimas į Lietuvą

1956 m. gegužės 4 d. vysk. T. Matulionis, lydimas savo giminaičio Teofiliaus Pilkos (kun. Jono brolio), paliko Potmą ir per Maskvą atvažiavo į Vilnių. Gegužės 6 d. Aušros Vartų koplyčioje jis dėkojo Švč. Mergelei Marijai už atgautą laisvę. Čia jis atliko išpažintį, bet dėl nusilpimo nedrįso šv. Mišių laikyti. Aplankęs Vilniuje vysk. K. Paltaroką, jo patariamasis nuėjo ir pas sovietinės valdžios religinių kultų įgaliotinį Pušinį⁵¹. Tas pasakė, kad jam gyventi Kaišiadoryse būtų neramu. Iš Vilniaus vyskupas trumpam apsilankė Vievėje pas kun. P. Šiuždą (jis su vyskupu susirašinėjo, siuntinėjo stipendijų), savaitę pagyveno Butrimonyse pas kun. J. Pilką. Čia, atvykus prel. B. Sužiedėliui ir kun. J. Joniui, buvo sutarta, kad vyskupas apsigyvens Birštone pas kleboną, o tuo tarpu nuvyks pas brolienę Mikaliną į Augštąją Panemunę, čia vyskupas pagyveno mėnesį ir apie birželio vidurį buvo jau Birštone pas kleboną kun. J. Jonį. Metų pabaigoje vyskupas Teofilius buvo priregistruotas Birštone kaip mansijonarius (maždaug pensininkas).

Pasak Pušinio, vysk. T. Matulionio pasirodymas Vilniuje visiems jo draugams buvo nelaukta staigmena. Kauno arkivyskupijos valdytojui kan. J. Stankevičiui įgaliotinis pranešė telefonu, kad grįžęs vysk. T. Matulionis jokia būdu negalės gyventi Kaišiadoryse ar bet kur savo vyskupijoje. Jis jam pataręs apsigyventi kur nors netoli Kauno (Paštuvoje).

⁵¹ Bronius Pušinis (iki 1927 m. Leonas), gimęs 1888 m., miręs 1967 m., komunistų veikėjas, religinių kultų reikalų tarybos įgaliotinis prie Lietuvos TSR ministerių tarybos 1948-1957 m.

VI. TREMTINYS SAVOJE TĖVYNĖJE

1. Kaišiadorių vyskupas ir valdytojai

Dar prieš savo trečiąją suėmimą vysk. T. Matulionis buvo paskyręs tris asmenis — prel. B. Sužiedėlį, kan. M. Cijūnaitį ir kan. A. Varną, kad, esant reikalui, jie vienas po kito valdytų Kaišiadorių vyskupiją. 1949 m. rugsėjo 8 d. buvo suimtas vyskupo įgaliotinis ir kapitulinis vikaras prel. B. Sužiedėlis ; gavęs 10 metų kalėjimo ir paskutinį laiką praleidęs Vladimiro kalėjime, jis į Lietuvą grįžo kaip invalidas 1955 m. vasario 24 d. ir mirė Žiežmariuose 1967 m. balandžio 9 d. Kan. A. Varnas dar 1943 m. per Rožinio atlaidus Vievyje buvo paralyžuotas klausykloje ir tik todėl išvengė kalėjimo ; mirė 1952 m. spalio 17 d. Palaidotas Kaišiadoryse prie katedros sienos toje vietoje, kurią pats sau buvo pasirinkęs. Kan. M. Cijūnaitis, atlikęs pustrėčių metų bausmę, sugrįžo į Lietuvą 1949 m. ir mirė Žasliuose 1955 m. rugsėjo 6 d. Palaidotas šventoriuje. Jo paminkliniame akmenyje iškaltas įrašas : « Daug meldėsi ir dirbo, daug vargo ir kentėjo ! »

1947 m. mirus prel. St. Jokūbauskiui, Kauno arkivyskupijos kapitulinis vikaras išrinktas kan. J. Stankevičius. Jis valdė ir Vilkaviškio vyskupiją. Valdžia norėjo, kad pašalinus prel. B. Sužiedėlį, jis imtų valdyti ir Kaišiadorių vyskupiją. Nors jau buvo sugrįžęs iš kalėjimo vyskupo įgaliotas kan. M. Cijūnaitis, tačiau, Pušiniui reikalaujant, kapitula buvo priversta « išrinkti » valdytoju kan. J. Stankevičių. Kunigai ir toliau vyskupijos valdytoju laikė kan. M. Cijūnaitį — į jį kreipdavosi visais reikalais, ir jis turėjo tik aprobuoti nekanoniškai paskirto valdyti kan. J. Stankevičiaus aktus. Pagaliau kan. J. Stankevičius pasirūpino gauti iš kan. M. Cijūnaičio teisę valdyti Kaišiadorių vyskupiją. Ši teisė buvo duota tik žodžiu (prie liudytojo kan. J. Jonio) ir buvo laikino pobūdžio ; bet kada ji galėjo būti atimta.

Tokia buvo teisinė ir faktinė Kaišiadorių vyskupijos valdymo padėtis, kai 1956 m. vysk. T. Matulionis grįžo iš Mordovijos Lietuvos. Būdamas visai nusilpęs, vyskupas prašė kan. J. Stankevičių, kad tuo tarpu valdytų Kaišiadorių vyskupiją, o 1956 m. birželio 9 d. raštu paskyrė jį savo generalvikaru tokiomis teisėmis, kokios yra kanonų nustatytos. Kunigų skyrimai ir kilnojimai gali būti daromi

tik gavus vyskupo sutikimą. Vyskupas sutiko, kad 1954 m. pabaigoje iš lagerių sugrįžęs prel. J. Labukas apsigyventų Raseiniuose, tačiau neleido, kad buvęs kancleris kun. St. Kiškis važiuotų į Pašvintinį altaristų. Šis buvo paskirtas į Semeliškes savo vyskupijoje.

Vysk. T. Matulionis iš savo generalvikaro kan. J. Stankevičiaus reikalavo, jog teikdamas Kaišiadorių vyskupijoje Sutvirtinimo sakramentą visada perspėtų tikinčiuosius, kad tai daras vyskupo įgaliotas ir kad atlikdamas apeigas nedėvėtų mitros.

Sveikatai kiek sustiprėjus, vysk. T. Matulionis rūpinosi papildyti kapitulą. Vyskupo mirties metais (1962) į ją įėjo: prel. Juozas Labukas, kun. Jonas Dzekunskas, kun. Juozas Meidus, kun. Juozas Andrikonis, prel. Bernardas Sužiedėlis ir kan. Stanislovas Kiškis. Taip pat 1956 m. ir vėliau vyskupas suteikė garbės kanauninko titulą šiems kunigams : Juozui Jaruševičiui, Romualdui Stundžiai, Kazimierui Miknevičiui, Jonui Pilkaui, Jonui Joniui, Petruui Laskauskui, Jonui Mintaučkiui, Jonui Vaišnoriui, Vincentui Sladkevičiui, Česlovui Krivaičiui ir Povilui Bakšiui.

Gyvendamas Birštone, vyskupas privačiai lankydavo šventoves ir kunigus. Nepamainomas palydovas šiose kelionėse buvo pats Birštono klebonas kan. J. Jonys — jis pavėžindavo vyskupą automobiliu.

Keletą kartų vysk. T. Matulionis lankėsi ir Vilniuje pas vysk. K. Paltaroką pasitarti kunigų seminarijos reikalais. Šeimininkas jautėsi kažkaip lyg nesaugus savo bute ir kartą, pridėjęs pirštą prie lūpų, norėjo parodyti, kad nereikėtų iš viso apie tai kalbėti... Žinodamas blogus savo santykius su kan. J. Stankevičium, vysk. K. Paltarokas bandė visaip laviruoti, kad tik aplenktų tą opųjį kunigų seminarijos klausimą.

«Ekscelencija, — tarė jam vysk. T. Matulionis tvirtu balsu, — atsimink, kad esi vyskupas »! To užteko — vysk. Kazimieras atsigavo ir sutarė veikti išvien.

1957 m. rudenį įvyko abiejų vyskupų ir kan. J. Stankevičiaus pasitarimas seminarijos klausimais ; pirmininkavo vysk. T. Matulionis. Tarp kita ko ten buvo nutarta : kandangi kunigų seminarija yra tarpdiecezinė, tai jos vadovybę rinks vyskupai savo konferencijoje. Kan. J. Stankevičius šį kartą sekretoriavo, bet posėdžio protokolo nepasirašė.

Birštone begyvenantį ir kartais kai kur pavažiuojantį vyskupą T. Matulionį kan. J. Stankevičius norėjo suvaržyti ir tuo tikslu bandė kan. J. Jonį perkelti į kitą vietą, o čia paskirti kun. B. Novelskį. Kai tai nepavyko, stengėsi įkalbėti ir grasinimais paveikti, kad kan.

J. Jonys pats pasiprašytų iš Birštono iškeliamas. Tačiau tasai pasiliko savo vyskupui ištikimas, nors gerai suprato, kad už tai gal ir teks nukentėti. Pagaliau kan. J. Stankevičius paprašė, kad vyskupas T. Matulionis atsisakytų kištis į kunigų skyrimus ir tai pareikštų raštu.

1957 m. lapkričio 14 d. vysk. Teofilus pasiuntė kan. J. Stankevičiui tokio turinio raštą :

Nuoširdžiai dėkodamas už ligšiolinį manęs pavadavimą, šiuo Tamstą nuo š-m. lapkričio 14 d. iš Kaišiadorių vyskupijos Valdytojo ir Generalvikaro pareigų atleidžiu.

Už ligšiol neštą svetimą naštą tegul Augščiausias gausiai atlygina!

Su gilia pagarba ir meile Kristuje,

Teofilus Matulionis,
Kaišiadorių Vyskupas

Šio rašto nuorašai buvo pasiųsti visiems vyskupams, vyskupijos kunigams ir įgaliotiniui Vilniuje. Taip pat buvo atleistas ir kun. P. Bakšys iš kanclerio pareigų, o jo vieton paskirtas kan. J. Jonys. Vėliau kun. P. Bakšys buvo paliktas Kaune kaip vyskupijos ūkvedys, kuris turėjo parūpinti šventovėms statybinių medžiagų.

1957 m. lapkričio 28 d. Birštono klebonijoje buvo padaryta smulki krata, bet nieko nepaimta. Kratant antrą kartą tų pačių metų gruodžio 3 d., buvo paimta kan. J. Jonio keletas religinio turinio knygų ir lagaminas su jo rašytais pamokslais.

Paskutinis ganytojo laiškas tikintiesiems

Gyvendamas Birštone, vysk. T. Matulionis 1956 m. gruodžio 23 d. parašė šį ganytojinį laišką savo vyskupijos tikintiesiems.

Teofilus Matulionis,
Kaišiadorių Vyskupas,
siunčia ganytojišką sveikinimą Kristuje savo diecezijos tikintiesiems.
Brangūs ir Mylimieji Dieceziečiai !

Daugiau devynių metų gyvenimo toli nuo Diecezijos, gailestingoji Dievo Apvaizda leido grįžti į Lietuvą ir Kaišiadorių Diecezijos ribose apsigyventi.

Šventų Kalėdų — Mūsų Išganytojo Jėzaus Kristaus Gimimo šventės proga — siunčiu Jums, mano Mylimi ji, savo nuoširdžiausią ganytojišką sveikinimą : « Sveiki sulaukę šventų Kalėdų » ir draugr karštą mano linkėjimą gausių Viešpaties malonių.

Ne veltui, Brangiausieji, 1946 metais Jūs, visose Diecezijos bažnyčiose, pamaldžiai susikaupę prieš iškilmingai išstatytą Švenčiausiąją Sakramentą, pasiaukojote, pavedėte save Jėzaus ir Marijos Širdims. Drąsiai galima sakyti, kad dėka tų Švenčiausių Jėzaus ir Marijos Širdžių gailestingumo ir globos, palyginamai laimingai pergyvenote šiuos visokiausių gandų, nerimo ir karo laikus, ištverėte mūsų šventame, katalikiškame tikėjime, tvirtai tikėdami, karštai mylėdami ir nuolankiai garbindami mūsų Dievą Sutvėrėją, Viešpatį Jėzų Kristų ir Jo Motiną Švenčiausiąją Mariją kasdien namie šeimose, šventadieniais gi gausiai rinkotės į bažnyčias, daugumoje gražiai išpuoštas, gražiai užlaikomas, šventų Mišių, pamokslių klausėte, šventomis skambiomis giesmėmis Dievą garbinote. Skaitlingai ir pamaldžiai ėjote prie šventų Sakramentų — šventos išpažinties ir šventos Komunijos, kai kurie dažnos. Norėčiau manyti, kad gyvenote ir gyvenate gražiai, dorai, pamaldžiai, kaip šventoji Kristaus Bažnyčia reikalauja, kad jos vaikai gyventų.

Paminėjęs Jūsų gražius, kilnius, Mylimieji, gyvenimo bruožus ir veiksmus, ir drauge su Jumis jais pasidžiaugęs, turiu atkreipti visų Jūsų, Brangūs Dieceziečiai, dėmesį į kai kuriuos dalykus :

1. Šiomet sueina lygiai šimtas metų nuo tų šviesių dienų, kada vyskupas Motiejus Valančius pradėjo skelbti didįjį kryžiaus karą prieš girtybę Lietuvoje. Tai buvo nepaprastai drąsus ir labai reikalingas užsimojimas tais laikais, kada visos kryžkelės buvo nusėtos karčiamomis, o visų dvarų bravorai drauge su caro monopoliais liejo degtinę į visą mūsų kraštą. Po kelių metų atkaklaus darbo vyskupui Motiejui Valančiui pasisekė iškelti savo tautą į tokių blaivių šalių aukštį, kokio anuo metu jau buvo pasiekę skandinavai. Mūsų maža Lietuva tapo blaivi tikra to žodžio prasme.

Mūsų laikai, girtavimo atžvilgiu, turi daug panašumo su Valančiaus laikais ar net viršija juos. Juk mūsų laikais : krikštynos, sutuoktuvės, net laidotuvės, pobūviai-svečiavimai, visokie reikalų atlikinėjimai, be taip vadinamo « šimto gramų », be degtinės, o dažniausia be « naminės » — samagono, be girtuokliavimo neapsieina.

Tegul, Mylimieji, šie metai pas mus būna «Blaivybės šventieji metai». Kviečiu ir prašau visus Dieceziečius : tėvus — motinas, sūnus — dukteris, senus — jaunus « Grabnyčių šventėje », kuri yra « Blaivybės šventė », vasario mėnesio antrą dieną, ar kitu patogiu laiku, padaryti iškilmingai ar privačiai blaivybės apžadą, negerti svaiginančių gėrimų : degtinės, samagono, konjako ir kitų alkoholinių gėrimų, jei ne visam gyvenimui, tai bent šiems ištisiems « Blaivybės Metams » ar bent pusmečiui.

Melskimės — prašykime Viešpaties per Švenčiausios Marijos užtarimą, kad duotų mūsų Tėvynei Blaivybės malonę.

2. Su šventu Povilu apaštalu primenu Jums, Brangūs Dieceziečiai, kad pas katalikus, katalikų Bažnyčioje, teisėta moterystė neišardoma. Pasiklausykite, ką šv. Povilas apaštalas apie šventos moterystės neišardomumą sako : « Ištekęs moteriškė yra surišta įstatymu, kolei vyras yra gyvas : bet jei vyras miršta, ji yra laisva nuo vyro įstatymo. Taigi vyrui gyvam teesant, ji vadinsis svetmoterė, jei bus su kitu vyru : bet jei

Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis.

Vysk. T. Matulionis su kun. J. Joniu
Birštone (1956.VI-1958.X.17).

Birštono klebonija, kurioje vysk. T. Matulionis kurį laiką gyveno kaip tremtinys.

Vysk. Vincentas Sladkevičius, įpėdinis vysk. T. Matulionio, pastarojo konsekruotas vyskupu 1957.XII.25 Birštone.

Birštono klebonijoje — viename kambaryje altorius, stalas ir lova.

jos vyras miršta, ji yra laisva nuo vyro įstatymo ir gali ištekti už kito vyro » (Rom. 7,2-3) ; taip pat ir vyrams, kol gyva teisėta žmona, negali gyventi su kita moterimi : jei taip elgtusi, vadintusi svetmoteris : tik mirus žmonai, gali vesti kitą moterį ir tuomet nebus svetmoteris — susimetėlis. Gyventi tat vyriškiui su moteriške ar moteriškei su vyriškiu nesusituokusiems bažnyčioje, be Bažnyčios palaiminimo, neleistina, yra sunki mirtina nuodėmė.

3. Tas pats šv. Povilas Apaštalas savo laiške korintiečiams sako : «Venkite paleistuvystės! Ar jūs nežinote, kad jūsų sąnariai yra šventykla jumyse esančios Šventosios Dvasios, kurią turite iš Dievo... Garbinkite ir nešiokite Dievą savo kūne!» (I Kor. 6, 18-20).

Arba vėl rašo efeziečiams : «Paleistuvystė ir bet koks susitepimas tenebūna nė minimas jūsų tarpe, kaip pritinka šventiesiems ; nei begėdystė, nei paikos šnekos, nei juokavimai ... nepritinka ... nes žinokite ir supraskite, kad nė vienas paleistuvius ar suteptas... neturi Kristaus ir Dievo karalystės tėvonystės » (Efez. 5, 3-5).

Saugokimės tad tą ir panašių neskaisčių dalykų, o visa širdimi pamilime skaistybės dorybę ; venkime ne tik tai, kas tą gražią angelišką dorybę galėtų sunaikinti, bet net ir to, kas galėtų ją aptemdyti. Nes ji yra kaip dailiai apdirbtas veidrodžio stiklas, kuris kiekvienu mažo kvapo pūstelėjimu apsitemdina. Skaistybę Šv. Raštas vadina brangiausia dorybe, nes sako : « Viskas, kas brangaus yra, yra čia ant žemės niekas prilyginus prie skaisčios sielos » (Sir. 1,10). Tat ir mes privalome savo širdyje aukštai vertinti tą brangią dorybę. Turime būti pasiryžę : « geriau mirti, nekaip širdies skaistybei mažiausią skriaudą padaryti », toks turi būti mūsų tvirtas pasiryžimas. Malda : « Sutverk, o Dieve, skaisčią širdį manyje » (Ps. 1,12) turi nuolat iš mūsų lūpų kilti prie Dievo sosto. Mes privalome prie kiekvieno Švenčiausiojo Sakramento aplankymo, prie kiekvienų šv. Mišių klausymo, prie kiekvienos šventos Komunijos priėmimo, prašyti Dieviškojo Atpirkėjo skaistybės dorybės ir kad Jis savo Širdies Žaizdoje ją paslėptų, kad jos nepražudytume. Ypatingai sėkminga yra malda taip pat tuo reikalu į Šventąją Dvasią, skaistybės Dvasią ir prie Jos skaisčiausios Sužadėtinės Mergelės Marijos. Atsiminkime Apaštalo žodžius, kad brangią skaistybės dovaną « mes nešiojame moliniuose induose » (2 Kor. 4,7), tai yra, kad silpni esame, kad be ypatingos Dievo malonės skaistybės dorybę sunku yra pilname spindėjime išlaikyti.

Malonu priminti, kad skaistybė pas lietuvius yra branginama ir joje stengiamasi gyventi. Juk nemažas yra Lietuvoje skaičius vyrų ir moterų, nevedusių-netekėjusių, skaisčiai gyvenančių. Arba vėl : tik skaisčiai nekaltybėje gyvenusieji sutuoktusių metu, eidami prie altoriaus : jaunuolės gali pasipuošti rūtų vainikėliu, o jaunuoliai rūtų šakelę prisegti prie krūtinės. Nes žalia rūta yra skaistybės simbolis-ženklas.

4. Pagaliau, Brangiausieji, turiu priminti Jums Katalikų Bažnyčios, mūsų Motinos, mokslą apie negimusios žmogaus gyvybės panaikinimą, arba, kaip dabar sakoma «abortą». Taigi Bažnyčia mus mokina, kad negimusios gyvybės panaikinimas — abortas, kokiu nors laiku ar būdu

bebūtų padarytas, yra tikra žmogžudystė, gyvo žmogaus nužudymas — užmušimas. Didelė, mirtina nuodėmė prieš V. Dievo įsakymą «Nežudyk» : tai nuodėmė šaukianti dangaus keršto.

Be to, tokia žmogžudystė yra didelis nusikaltimas ir prieš mūsų mažą, neskaitlingą lietuvių tautą. Nes tuo būdu sulaikomas mūsų tautos prieauglio skaičius.

Ši nuodėmė yra nusižengimas prieš Dievo įsakymą, pareikštą dar rojuje tebeesant pirmiesiems mūsų tėvams Adomui ir Ievai : « Aukite ir dauginkitės ».

Maldaukime tad Viešpatį Dievą, kad duotų mums malonę saugotis girtuoklystės, ištvirtavimo, žmogžudysčių, o teviešpatauja, tespindi mūsų tarpe blaivybė, skaistybė, Dievo ir tarpusavė meilė.

Telaimina Jus, Mylimieji Dieceziečiai, Visagalis Dievas Tėvas ir Sūnus ir Šventoji Dvasia.

+ *Teofilius*,
Kaišiadorių Vyskupas

Birštonas,
1956 m. gruodžio 23 d.

Vyskupo Teofiliaus įpėdinis

Pasiekęs per 80 metų amžiaus, perėjęs tiek kančių ir iš visų pusių trukdomas ne tik valdyti vyskupiją, bet ir gyventi joje, vysk. T. Matulionis dairėsi sau padėjėjo ir įpėdinio. Tam reikalui jis buvo numatęs tris kandidatus ir prašė sovietinį įgaliotinį leisti susisiekti su Šventuoju Tėvu. Tačiau visi trys kandidatai — Vincentas Sladkevičius, Stanislovas Kiškis ir Jonas Dzekunskas valdžiai buvo nepriimtini.

Suradęs galimybę pasiūsti į Vatikaną savo kandidatų sąrašą kitais keliais, vysk. T. Matulionis susilaukė atsakymo: jis buvo gautas paštu vyskupo K. Paltaroko vardu ir turėjo 1957.XII.2 datą. Jame buvo pasakyta, kad vysk. T. Matulioniui leidžiama net privačiu būdu konsekruoti kun. V. Sladkevičių arba, jei nebūtų galima to padaryti, tai kitą vyskupo pasiūlytą kandidatą, būtent, kun. St. Kiškį. Tame pat rašte vyskupui Julijonui Steponavičiui buvo duoti reikalingi įgaliojimai Vilniaus arkivyskupijai valdyti. Vyskupas K. Paltarokas mirė Vilniuje 1958 m. sausio 3 d.

Vysk. J. Steponavičius nunešė naujam kulto reikalų įgaliotiniui J. Rugieniui iš Vatikano gautąją raštą dėl kun. V. Sladkevičiaus paskyrimo ir konsekavimo. J. Rugienis nustebo ir pareiškė, kad tas paskyrimas neturi būti vykdomas.

Blaiviai vertindamas susidariusią situaciją, vysk. T. Matulionis 1957 m. Kalėdų naktį privačioje savo koplytėlėje Birštone kun. V. Sladkevičių konsekrovo vyskupu, dalyvaujant kan. J. Andrikoniui ir kan. J. Joniui, Birštono klebonui.

Vysk. Teofilius su naujai konsekruotu vysk. V. Sladkevičium prisistatė įgaliotiniui J. Rugieniui, padarydamas mandagumo vizitą. Įgaliotinis grubiai tarė : « Tavo iškeptas vyskupas vyskupijos nevaldys »! Vysk. T. Matulioniui užprotestavus, jis pataisė : « Tai tavo ant buksyro ištemptas vyskupas vyskupijos nevaldys ! » Vysk. Teofilius pakartotinai užprotestavo, kartu pareikšdamas, kad elgėsi Šv. Tėvo įgaliotas ir vyriausybei nenusikaltęs, nes gi Bažnyčia yra atskirta nuo valstybės !

Vysk. Vincentas Sladkevičius yra kilęs iš Guronų kaimo, Žaslių parapijos ; kunigo šventimus gavo 1944 m. ; dirbo sielovadoje keliose parapijose (Kietaviškės, Merkinė, Inturkė), profesoriavo kunigų seminarijoje Kaune. Ne tik klierikų, bet ir Kauno tikinčiųjų sferose jis buvo labai vertinamas kaip geras dėstytojas, uolus kunigas ir kuklus žmogus. Tapęs vyskupu ir įgijęs didesnę autoritetą, jis pasidarė labiau nemėgstamas ne tik valdžios, bet ir tų dvasiškių, kurie peikė vyskupo Teofiliaus taktiką valdžios atžvilgiu. Todėl vyskupui V. Sladkevičiui buvo įsakyta išsikelti iš Kauno ir gyventi tolimiausiame užkampyje, pačiame Latvijos pasienyje — Nemunėlio Radviliškyje (vėliau buvo perkeltas į Pabiržę). Neturėdamas dvasinės vyresnybės paskyrimo, jis nesutiko priimti valdžios siūlomų tikybinių pareigų.

1970 m. mirus Nemunėlio Radviliškio klebonui, aptarnavo tą likusią be kunigo parapiją. Kokį pasitikėjimą turėjo vyskupas V. Sladkevičius savo vyskupijos kunigų tarpe, rodo toks faktas: 1974 m. liepos 2 d. Maskvos ir Vilniaus religinių kultų įgaliotiniams buvo įteiktas raštas-prašymas, kad nedarytų kliūčių vyskupui V. Sladkevičiui savo pareigų eiti. Tą raštą pasirašė 45 Kaišiadorių vyskupijos kunigai.

Ryšium su vyskupo V. Sladkevičiaus konsekracija sekančią dieną, tai yra gruodžio 26, Birštone, kan. J. Jonio bute, buvo padaryta smulki krata. Jis buvo suimtas ir nuvežtas į Vilniaus Saugumą. Vyskupo T. Matulionio kambaryje rastoji dar neišpjaustyta kan. J. Jonio knyga « Laikykis įsakymų ! » sudarė medžiagą jam apkaltinti.

2. Gyvenimas Birštone

Iš Mordovijos grįžęs į Lietuvą, vysk. T. Matulionis buvo labai nusilpęs. Pabuvęs kurį laiką pas brolienę A. Panemunėję, atvyko į

Birštoną pasigydyti. Apsigyveno pas Meškėnaitę, a. a. kun. Kazimiero seserį. Maistą iš klebonijos jam nešiojo Angelė Misiūnaitė. Vyskupas ėmė vonias ir kitais būdais gydėsi. Po mėnesio jis tiek sustiprėjo, kad jau galėjo pats vienas pasivaikščioti.

Norėdamas vyskupui palengvinti gyvenimo sąlygas, kan. J. Jonys kiek praplėtė savo butą, jį atremontavo ir užleido vyskupui vieną didesnę kambarį, kur pastarasis miegojo, valgė ir turėjo altorių šv. Mišioms laikyti. Kai jausdavosi stipresnis, ateidavo į šventovę šv. Mišių išklausyti, o sekmadieniais pasilikdavo šventovėje iki pamaldos pasibaigdavo.

Namuose jis visada būdavo su sutana, o per pamaldas šventovėje — pilnoje uniformoje su visomis vyskupo insignijomis. Brevijorių visada kalbėdavo ir dargi be akinių. Jis ir paaiškindavo, kodėl jam nereikia akinių : « Mano viena akis mato toli, o kita arti! »

Jo klausia buvo labai gera. Kalbėdavo nedaug, bet visada nesukbėdamas, trumpai ir aiškiai. Jis mėgdavo pavažinėti, aplankyti šventoves ir kunigus.

Rytą, po šv. Mišių, vis klausdavo kleboną : « Ar tėvelis šiandien nebūsi užimtas ? » (kiekvieną kunigą jis vadindavo tėveliu). Jei ne, tai pasikinkę « Maskvičių » abu išvykdavo pasivažinėti nemažiau 50 kilometrų kiekvieną kartą. Kelionėje vyskupas grožėdavosi šventovėmis, aplinka, gamta, gyvenvietėmis ; užeidavo į šventovę pasimelsti, domėdavosi vidaus įrengimu, švara ir tvarka. Didžiąją Savaitę lankydavo Kristaus Karstą.

Mėgdavo greitai važiuoti ir nebijodavo prastų kelių ; automobilyje turėjo pasikabinęs šv. Kristoforą ... Kartą važiuojant į Aluntą pasitaikė slidus kelias ; Ukmergėje automobilis paslydo ir atrodė, kad užkabins cementinį stulpą. Vairuotojas nusigando, o vyskupas nė kiek. Jis parodė į šv. Kristoforą ir pasakė : « O ko gi jis čia sėdi ? Ar ne tam, kad mes saugiai važiuotumėm ? »

Vysk. Teofilius labai mėgo svečius; šeimininkei liepdavo vaišinti juos skaniai, prie stalo duodavo ir vyno. Dažnai pasakydavo : « Svečias į namus, Dievas į namus ! » Ir jį dažnai aplankydavo svečiai, ne tik savos, bet ir kitų vyskupijų. Vienas tokių svečių, kun. P. Baltuška (1974 m. Daugailių klebonas), pasakojo :

« Prieš šv. Oną 1957 m. visi trys kunigai iš Anykščių (kan. J. Žitkevičius, klebonas kun. Arlauskas ir aš) buvome atvykę į Birštoną pakviesti vyskupo Teofiliaus į Anykščius, į vyskupo A. Baranausko iškilmes — pašventinti šventovėje įrengto A. B. bareljefo. Kun. J. Jonį, Birštono kleboną, radome besikrapštant garaže prie mašinos, o vyskupą — šventoriuje besėdint ant suoliuko. Prisėdome ir mes pasikalbėti, bet suolelis neišlaikė — trakšt ir sulūžo ... Vyskupas

pakvietė mus pietų, prie savo stalo. Bevalgant jis juokavo : «Kai buvau vaikas, vogiau vištas, užtat dabar pakėlus lėkštę sriubai išpilti, mano rankos dreba ... ».

Atvykdavo pas vysk. T. Matulionį ir sovietų įgaliotinis Pušinis su Saugumo valdininkais bei korespondentais. Jiems rūpėjo, kad vyskupas ką nors palankesnio įkalbėtų (į paslėptą magnetofoną) transliavimui užsienio lietuviams : kad bute turi koplyčią, kad nekliudomai laiko pamaldas, kad gyvena laisvai, savarankiškai ir pan.

Po to, kai vysk. T. Matulionis atėmė iš kan. J. Stankevičiaus valdytojo ir generalvikaro teises ir pradėjo pats valdyti Kaišiadorių vyskupiją, susilaukė atviro puolimo ir grubaus trukdymo iš įgaliotinio pusės. Todėl 1958 m. sausio 3 d. rašte jis plačiau dėstė LTSR ministerių tarybai: Šv. Tėvo skyrimu jis esąs teisėtas Kaišiadorių vyskupas ir turįs Šv. Tėvo paskirtą jam pagalbininką vyskupą Vincentą Sladkevičių ; tuo tarpu įgaliotinis nori priverstinai prijungti Kaišiadorių vyskupiją prie Kauno, kad ją valdytų kan. J. Stankevičius. Juk tokiu būdu įnešama sąmyšis į religinį katalikų gyvenimą, įžeidžiama konstitucijos garantuojama sąžinės laisvė ir, keliant katalikų pasipiktinimą, pakertamas valdžios autoritetas.

Vykdomasis Birštono komitetas 1958.VI.6 nutarė, kad vysk. T. Matulionis nedirba, yra subnuomininkas, užima gyvenamąjį plotą. Dėl to įsakė jam per 7 paras išeiti iš buto. Prienų milicijos viršininkas apgaulingu būdu išbraukė vyskupą iš Birštono gyventojų sąrašo, pažymėdamas tai jo pase. Prienų teismas įsakė vyskupui per 10 dienų išeiti iš buto. Vyskupas įteikė 1958.VII.2 kasacinį skundą augščiausiam teismui, kuris savo sesijoje VII.25 Prienų teismo sprendimą panaikino šitaip motyvuodamas : vyskupas Teofilus pas kan. J. Jonį yra kaip šeimos narys — išlaikytinis, o ne subnuomininkas. Ši byla buvo sprendžiama be liudytojų ir be kaltinamojo, nes jis sirgo. Augščiausiąjame teisme vyskupą sumaniai gynė žydas Levitanas. Tačiau augščiausiojo teismo prezidiumas VIII.8 tą sprendimą panaikino ir paliko galioje Prienų liaudies teismo nuosprendį, kuriuo vyskupas privalo iš buto išsikelti iki IX.16. To nepadarius, bus iškeldintas priverstine tvarka. Senelis vyskupas buvo nusistatęs : jeigu jo daiktai būtų išmesti į gatvę, paėmus kėdę ir lazdelę sėdėti gatvėje ... Apie tai sužinojo vietos gyventojai. Vienas valdininkų viešai pasakė : « Jei vyskupas taip padarytų, tai pasiimčiau senelį už rankos ir nusivesčiau gyventi pas save ! »

1958.VI.27 vysk. T. Matulionis rašė generaliniam Sov. Sąjungos prokurorui dėl trukdymo jam ir jo padėjėjui valdyti vyskupiją: jo išventintiems ir paskirtiems kunigams neduodami registracijos pažymėjimai, be kurių jų neprašo naujoje vietoje; stengiamasi

jį iškelti iš Birštono, nors jo, kaip piliečio, teisės nei atimtos, nei susiaurintos.

1958 m. rugpjūčio 16 d. vysk. T. Matulionis grąžino prisiųstą jam pažymėjimą nr. 442, išduotą VIII.5, kuriuo jis laikomas Šeduvos altaristų. Religinių kultų įgaliotiniui vyskupas paaiškino, kad kunigus pareigoms skiria ne pasaulietinė, bet dvasinė vyriausybė ir kad ši tvarka respektuojama Sovietų Sąjungoje. Vyskupas gi nesąs gavęs jokio dvasinės vyriausybės paskyrimo į Šeduvą altaristų ; ne tik vyskupas, bet ir bet kuris kunigas užsitrauktų ekskomuniką, jei priimti^ dvasines pareigas iš pasaulietinės valdžios.

Dėl to vyskupas Teofilus atsisakė vykti į Šeduvą altaristų jis tik kaip pilietis galėtų vykti į bet kurią ištrėmimo vietą, gavęs raštu tokį valdžios įsakymą. Netgi būdamas ištrėmime jis nenustosiąs vyskupo teisių ir pareigų. Tų pareigų jis galėtų atsisakyti, jeigu, jam sutinkant, Kaišiadorių vyskupija galėtų gauti teisėtą valdytoją.

Panašaus turinio raštą vysk. T. Matulionis pasiuntė VIII.19 ir LTSR ministerių tarybai: be Šv. Tėvo vyskupo niekas negali skirti bet kokiom pareigom ; valdžios paskyrimas Šeduvos altaristų yra neteisėtas ir todėl buvo sugrąžintas registracijos pažymėjimas.

Gavęs iš Prienų liaudies teismo įsakymą iki IX.16 išsikelti iš užimto buto, vysk. Teofilus pasiuntė Vilniun pirmajam partijos sekretoriui, ministeriui pirmininkui ir Sov. Sąjungos prokurorui tokio turinio telegramą : « Prašau nevaryti manęs, 85 metų ligonio, į gatvę, po atviru dangumi, iš dvejus metus be kliūčių užimamo kambario — buto, neduodant atitinkamos patalpos » (vertimas iš rusų kalbos).

1958 m. spalio 17 d. vysk. T. Matulionis prievarta buvo išvežtas iš Birštono į Šeduvą, į namą, kur seniau yra buvusi « špitalė » (parapijos namas).

Birštono parapija be klebono

Kaip jau matėme, vyriausybė neleido vysk. T. Matulioniui valdyti savo vyskupijos, nepriėmė nė naujai konsekruoto vysk. V. Sladkevičiaus. Birštono klebono kan. J. Jonio suėmimas dar labiau apkartino senelio vyskupo gyvenimą Birštone, juo labiau, kad tuo būdu vyskupas liko be kanclerio, o Birštono parapija — be klebono. Negalėdamas atlaikyti pamaldų Birštono šventovėje, vysk. Teofilus liepdavo zakristijonui sekmadieniais dėti ant altoriaus taure, arnotą ir kitus šv. Mišių reikmenis. Tuo būdu žmonės turėjo geriau suprasti ir giliau atjausti, ko neteko ... Vėliau vyskupas prašė kan. J. Stankevičių, kad Birštoną aptarnautų Prienų kunigai. Įgaliotinis leido ir Jiezno kunigams kai kada atlaikyti pamaldas Birštone.

Nežiūrint visų sunkumų ir nemalonumų, vysk. T. Matulionis dalyvavo kan. J. Jonio teisme Vilniuje 1958 m. vasario 18 d. Jis girdėjo prokuroro Galinaičio koliojimus teisiamojo adresu. Jo paklaustas, kiek kartų ir už ką pats buvęs teistas, vyskupas pasiteiravo, ar visa tai reikalinga prie šios bylos.

— Ne, sako prokuroras, tik taip sau !

— Tad prašau nevarginti savęs ir manęs ! — pasakė vyskupas ir daugiau nekalbėjo.

Kan. J. Jonys gavo 4 metus lagerio ir bausmę atliko Mordovijoje. Jis ir dabar negalėtų pasakyti, už ką buvo nubaustas ... Sprendime buvo minima jo «antitarybinė propaganda », kuriai pagrindą sudariusi dar neišpjaustytoji « Laikykis įsakymų ! » knyga, paimta iš klebono knygdėtės, stovėjusios vyskupo kambaryje ...

Kai sovietinio įgaliotinio siūlymai išsikelti vyskupui iš Birštono, administracijos organų ir teismo reikalavimai išeiti iš buto, grasiinant pavartoti prievartą, nepalaužė vysk. T. Matulionio nusistatymo, o jo skundai ir telegramos iki pačių valdžios viršūnių nepaveikė pareigūnų proto, nei jų širdies, — tada imtasi naujos, jau grynai psichologinės priemonės — į vyskupo butą buvo atkeltas gyventi kažkoks ruselis. Greit supratęs susidariusią būklę ir sužavėtas nepaprastu vyskupo ramumu, jis tik kelis kart nusikeikė «mat, mat» ir paliko vyskupo butą ...

Tada valdžios žmonės nutarė atremontuoti Šeduvos «špitolės » namelį ir ten apgyvendinti valdžiai neklusnų vyskupą.

1958 m. spalio 16-17 d. vidurnaktį atvyko bene 8 saugumiečiai. Šeimininkei pranešus, kad vyskupas serga, sakėsi atėję pasų tikrinti. Jie išsivedė vysk. T. Matulionį į automobilį ir, gydytojui Dainiui lydint, išvežė į Šeduvą. Juos lydėjo saugumiečiai kitame automobilyje.

Tolimesnis Kaišiadorių vyskupijos valdymas

Kadangi pats buvo sukliudytas valdyti Kaišiadorių vyskupiją, o sovietinė valdžia nesutiko, kad ją valdytų apaštališkasis administratorius — neseniai konsekruotas vyskupas V. Sladkevičius, — vysk. T. Matulionis 1958 m. kovo 1 d. oficialiu raštu vyskupijos valdytoju su visomis ordinaro teisėmis paskyrė kan. Joną Dzekunską, o po jo — kan. Juozą Andrikonį (kovo 6 d.). Tačiau ir tokio patvarkymo sovietinė valdžia nepripažino. Tada vysk. T. Matulionis, jau būdamas Šeduvoje, 1959 m. vasario 3 d. raštu pranešė prel. J. Labukui, kaip kapitulos pirmininkui, kad būdamas sukliudytas (*impeditus*) perduoda vyskupijos valdymą kapitulai; pastarajai išrinkus

valdytoją — kapitulinį vikarą, pats į vyskupijos valdymą nesikišiąs.

Kiek vėliau vysk. T. Matulionis tą laišką paprašė grąžinti. Matyt, planavo kitaip spręsti vyskupijos valdymo problemą, bet kai būklė pablogėjo, vėl kreipėsi į prel J. Labuką, pranešdamas, kad esąs sukliudytas, ir prašydamas perimti vyskupijos valdymą. Be to, pavedė tartis su sovietine valdžia. Prel. J. Labukas pradėjo derybas su ja ir derėjosi ištisą mėnesį. Sovietinė valdžia reikalavo atsisakyti atskiros Kaišiadorių vyskupijos valdymo ir grįžti į Kauno arkivyskupiją, kurią valdė kan. J. Stankevičius, anksčiau tvarkęs ir Kaišiadorių vyskupiją. Pastarasis irgi buvo suinteresuotas vėl tvarkyti Kaišiadoris. Pagaliau sovietinė valdžia sutiko palikti atskirą Kaišiadorių vyskupijos administraciją. Pastarosios kapitula — prel. J. Labukas, prel. B. Sužiedėlis, prel. V. Vaičiulis ir kan. B. Juknys išrinko valdytoju prel. J. Labuką, bet šis atsisakė.

Prel. J. Labukas, nors labai vertino ir gerbė vysk. T. Matulionį, tačiau nepritarė jo užimtai linijai valdžios atžvilgiu: jam atrodė, kad šiose sąlygose K. Bendrija galinti daugiau laimėti darydama nuolaidų valdžios reikalavimams. Todėl 1959 m. kovo 1 d. kapitulos išrinktas vyskupijai valdyti kan. Juozas Meidus gavo vysk. T. Matulionio įgaliojimus. Kun. J. Meidui dėl sovietų spaudimo atsisakius, 1962 m. liepos 13 d. Žiežmariuose susirinkusi kapitula, pirmininkui pasiūlius, valdytoju «išrinko» vienintelį sovietinės valdžios nurodytąjį kandidatą kan. Povilą Bakšį.

Kad vysk. T. Matulionis «vėl nepradėtų valdyti», prel. J. Labukas, Bugienio pritarimu, prieš pat rinkimus apsilankė pas abu vyskupu (T. Matulionį ir V. Sladkevičių) ir grįžęs sakėsi gavęs abiejų pritarimą valdžios norimam kandidatui. Tikrumoje gi abu vyskupai prašė vieno dalyko — «tik nerinkite Bakšio ! ». Bet «rinkimai » įvyko, ir vyskupai turėjo pripažinti naują valdytoją. Atrodo, prel. J. Labukui daugiau turėjo vertės minėtas vysk. T. Matulionio 1959 m. vasario 3 d. raštas, negu dabar pareikštas pageidavimas žodžiu. Buvo aišku, kad bet koks kitas kandidatas valdžiai nebus priimtinas.

Ir taip vyskupijos vadovybė pasuko prisitaikymo keliu, nors daug kas tikėjosi iš jos tvirtesnės laikysenos.

3. Tremtinys Šeduvoje

Šeduvos klebonu tuo metu buvo kan. A. Misevičius. Pakviestas į vykdomąjį komitetą, jis sužinojo, kad į Šeduvą yra atvežtas vysk. T. Matulionis ir laukiama atvežant jo daiktų. Nuėjęs pas kun. A. Pronckietį, jis ten rado ką tik atvažiavusį vyskupą. «Jis atrodė

pavargęs, — pasakojo kan. A. M., — bet neblogos nuotaikos. Man prisistačius ir nusistebėjus, kaip čia patekęs, nes anksčiau ketinta jį apgyvendinti Šiluvoje, vyskupas atsakė: «Pastačiau sąlygą, kad niekur kitur nevažiuosiu, tik Šeduvon, nes ten yra mano draugas kun. Pronckietis. Taigi paklausė manęs ir pakeitė mano apgyvendinimo vietą».

Sunkvežimiui atvykus, klebonas su vikaru kun. J. Juodeliu iškrovė baldus ir juos sudėjo į tris nedidelius kambarius. Vyskupas buvo patenkintas, nes anksčiau Birštone turėjo tik vieną kambarėlį.

Vysk. T. Matulionis šventovėje pamaldų niekada nelaikė — jam buvo sunku ilgiau stovėti, bet pamaldose visada dalyvaudavo. Šv. Mišias laikydavo vienas savo kambaryje. Visiems keturiems kunigams Šeduvoje padarė vizitus, bet artimai bendravo tik su kun. A. Pronkiečiu.

«Stebėjau, — rašo kan. A. M., — kad per visą jo gyvenimą Šeduvoje niekad negirdėjau jo nusiskundimų sunkiu praėjusiu gyvenimu, o vien tik mokėjimą prisiminti gerus praeities įvykius ... Mes visi, vietos ir kaimynai kunigai, Šeduvos parapijiečiai, arkivyskupą Teofilų laikėme labai tauriu, kantriu, maloniu, švelniu, vien tik gero trokštančiu, žodžiu, beveik šventa asmenybe!»

Vyskupas labai rūpinosi savo vyskupija. Pradėjęs kan. J. Meidui valdyti vyskupiją (nuo 1959 m. kovo 1 d.), vysk. Teofilus pasijuto laisvesnis: dabar jį dažnai galima buvo matyti besėdint palangėje po obele ir besimeldžiant iš brevijoriaus. Lankydavo jį Šeduvoje vienas kitas klierikas ir kunigai. Buvo ir tokių, kurie, vykdydami nedorą uždavinį, tik drumstė seneliui ramybę. Mokėdamas tokius greitai pažinti, jis laikė juos nelaimingais ir kartais pakišdavo po keletą rublių ...

Leidęs kapitulos išrinktam valdytojui palaikyti ryšius su civiline valdžia, vysk. T. Matulionis ir toliau reiškėsi kaip pilnas šeimininkas savo vyskupijoje, jausdamas atsakomybę Dievui. Prieš Kalėdas 1957 m. jis parašė tikintiesiems ganytojinį laišką, o 1958 m. lapkričio 28 d. raštu, be kitų nurodymų, vyskupijos kunigams pavedė paskelbti Blaivybės Metus. Į suplikacijų giedojimą įvedė naują invokaciją: «Mūsų Tėvynę skaistume ir blaivybėje išlaikyti teikis, meldžiam Tave, Viešpatie!»

Savo sveikata vyskupas nesiskųsdavo, nors turėjo, pasak gydytojų, vidurių netvarkingumą ir kiek didoką kraujo nusėdimą. Kojų nusilpimas buvo jam įprastas dalykas. «Būdamas tokioje būklėje ir tokiaame amžiuje, — pasakojo kan. A. M., — vis dėlto po pietų, atrodo, neidavo ilsėtis, o palankiam orui esant eidavo pas kun. A. Pronckietį ir jį už parankės vesdavo į šventovę Kryžiaus Kelių apeiti. Įdomus

tas jų ėjimas buvo tuo, kad iki šventovės gana augštų laiptų vyskupas vedavo kun. A. Pronckietį, o jau laiptais kun. Pronckietis padėdavo vyskupui užlipti».

1961 m. vysk. T. Matulionis savo artimiausių giminių rūpesčiu buvo paguldytas Kauno klinikose. Jis gulėjo viename kambaryje su dviem ligoniais, kurių vienas po nakties buvo rastas negyvas (širdininkas !). Vyskupui rengėsi daryti įvairius tyrimus, bet jis tuo visu pasibaisėjo ir, rusės sanitarės padedamas, su ligoninės drabužiais išvažiavo į Augšt. Panemunę pasisamdęs vežiką. Tada neteko apetito, pradėjo aiškiai silpnėti, kraujo nusėdimas buvo netoli 50%; reikėsi didelis vidurių negalavimas. Nuo to laiko jis neišeidavo iš kambario. Ar jam buvo ką padarę ? Buvo visokių spėliojimų ir gandų... Jis pats bijojo, kad kartais medicinos priemonės nepasidarytų įrankiu Saugumo kerštui vykdyti...

Dar į pabaigą 1960 m. jis rašė savo giminėms : « Kasdien atmenu visus in Memento rytą, pusę šešių, vakare gi aplankau Jus *cum signo crucis* (Kryžiaus ženklu)». Kai Lietuvoje mirė vysk. Pr. Ramanauskas, o Latvijoje vysk. Strods, vysk. Teofilus rašė : « Mirė abu neseni, o tas, kam metas būtų (numirti), tebegyvena, ar geriau pasakius — teberiogso ! »

Šeduvoje vysk. T. Matulionis vietinės civilinės valdžios buvo gerbiamas. Ji daug kartų parodė jam reikiamą dėmesį: davė lentų sandėliui, paskyrė žemės net dvi normas, pašto viršininkas davė savo pievą ganiavai (Kaišiadorių vyskupijos kurija nupirko karvę, kad vyskupas turėtų šviežio pieno, be to, mokėjo mėnesinę pašalpą). Komisija, priimdama buto remontą, liepė kambarius iš naujo perdažyti. Ir Saugumo valdininkai kartais pasiteiraudavo, ar vyskupui ko nereikia.

Visų kryžių sunkiausias

Tuos žodžius vysk. T. Matulionis ištarė paėmęs į rankas savo vyskupiškąjį kryžių ant krūtinės po to, kai plačiau papasakojo jį aplankiusiam kan. P. Raudai savo išgyvenimus Butyrkų, Solovkų ir Vladimiro kalėjimuose.

Juk savo laiku jis buvo išstojęs iš Petrapilio kunigų seminarijos, vos metus ten išbuvęs, iš pagarbos kunigystei. Nė viena žmonių grupė nepatraukė jo širdies su tokia jėga kaip ... kunigai. Ir, nuostabu, niekas nesužeidė jo tėviškos širdies taip giliai, kaip ... kunigai !

«Iš visų kryžių šis sunkiausias ! » Jis pasitikėjo žmogumi, o ypač kunigu. Jis pastebėdavo mažiausią gėrio trupinėlį, buvo grei-

tas žmogų įvertinti, pagerbti ir jam padėkoti. Jis nebuvo šykštus, dalindamas kunigams garbės kanauninko titulų, bet kartais turėjo skaudžiai nusivilti !

Sesuo benediktinė Angelė Misiūnaitė, kilusi iš Žemaitkiemio parapijos, gimusi 1919 m., Kaišiadoryse gyveno nuo 1945 m. ir kartu su kitomis seselėmis aptarnaudavo vyskupo bei kurijos rūmus. Vysk. Teofilui 1956 m. sugrįžus į Lietuvą, ji visą laiką Birštone, o paskui Šeduvoje, atlikdavo šeimininkės pareigas — gamino vyskupui maistą, tvarkė ūkiškus reikalus, rūpinosi tvarkos bei švaros reikalais ir slaugė ligonį. Ji štai ką pasakojo.

«Gyvendamas Šeduvoje, vyskupas jautėsi kaip tremtinys ir dažnai eidavo pas kun. A. Pronckietį. Kiek sustiprėjęs, jis ar ne du kartus lankėsi Kauno ligoninėje, kur buvo daromi tyrimai (antrą kartą — nuo 1962 m. gegužės 1 d.). Šeduvoje jį aplankydavo kunigai. Atrodo, nebuvo draudimo jį lankyti. Buvo atvykusi kelių asmenų delegacija ir iš Latvijos : atvežė jam dovanų — sviesto, nedidelį raguolį, pirštines, paklodę su mezginiais, Jėzaus Širdies paveikslą ...

Vyskupas buvo be galo pamaldus, nepaprastai kuklus, labai geros širdies. Kaliniams siūsdavo maisto, šelpdavo pinigais visus elgetas, kurie tik į jį kreipdavosi. Kartais jo gerumą piktnaudodavo visokie apgavikai. Dėl šio dalyko tekdavo ir susibarti; pasijutęs apgautas, sakydavo : Teisybė sakei — žulikas ! Kartą atvyko kažkokia ponija iš 'Potmos' ir siūlėsi kunigams nuvežti vyno į lagerį; tuo gi tarpu tik neseniai jiems pati buvau nuvežusi vyno ...

Atvažiuodavo į Šeduvą pas vyskupą ir Kotryna Pusvažkytė, gera vaidintoja. Girdėjau prie stalo jos posakį: 'Pagal mano apreiškimus, per Škaplerną mane Dievas pašauks !' ...

Lankėsi pas vyskupą kan. J. Stankevičius ir kan. Č. Krivaitis. Prel. J. Labukas buvo Žolinėje ir kitą kartą su kan. J. Meidum rudenį, prieš Kalėdas, kai vyskupas grįžo iš ligoninės. Jie prašė gražinti Č. Krivaičiui kanauninko titulą. Vyskupas pasakė : 'Pažiūrėsiu !' Kai vyskupas atėmė iš Č. Krivačio kanauninkatą (tai įvyko 1961 m. balandžio 11 d.) ir apie tai kam reikia pranešė laiškais, matėsi, kad visa tai skaudžiai išgyvena. Nunešusi laiškus į paštą ir patyrusi vyskupo jaudinimosi priežastį, pasakiau: 'Kad būčiau žinojusi, į krosnį būčiau laiškus įmetusi!' Į tai vyskupas atsakė : 'Gerai būtų ir padariusi!' — Dievas ir tai dovanoja ! — pasakiau. — 'Daviau, atėmiau ir vėl duosiu !' — nerimavo vyskupas.

1961 m. pasklidus gandams, kad vysk. Teofilus atėmęs kanauninko titulą iš kun. Č. Krivaičio ir kun. P. Bakšio, o paskui kun. P. Bakšiui grąžinęs, Šeduvos klebonas kan. A. Misevičius kartą paklausęs vyskupą, ar tai tiesa. « Taip, — atsakė vyskupas, — nes P. Bakšys

pasirašė popiežiaus pasmerkimą, o Krivaitis asmeniniame gyvenime nekokios reputacijos esąs ». Kokia toji reputacija, taip ir nepaaiškino. Kun. P. Bakšiui grąžinęs todėl, kad jis apgailestavo savo toki elgesį ir jį labai užstojęs vienas kunigų seminarijos profesorius, rodos, kun. dr. J. Stakauskas.

Gal pusantros ar dvi savaites prieš mirtį jau minėtas kan. A. Misevičius turėjo toki pasikalbėjimą su arkivyskupu Teofilijų:

— Vakar turėjau svečią, — sako arkivyskupas, — prelatą Elertą.

— Labai malonu, kad Ekscelencijos nepamiršta ir Bažnyčios dignitoriai aplankyti!

— Na, taip, — sako arkivyskupas, — bet kad atsilankymo tikslas buvo visai kitoks: jis įkyriai reikalavo, kad kun. Č. Krivaičiui grąžinčiau kanauninko titulą. O kai aš jam atsakiau Piloto žodžiais « *Quod scripsi, scripsi* » (ką parašiau, parašiau !), tai jis supyko ir išbėgo ...

Čia reikia pažymėti, kad sovietinės valdžios iš Vilniaus pašalin-tasis vyskupas Julijonas Steponavičius į savo vietą valdytoju buvo paskyręs kan. Kupstą, tačiau to nepaisydami Vilniaus kapitulos pre-latai Elertas ir Chaleckis «išrinko» Č. Krivaitį arkivyskupijai valdyti.

Minėtoji Angelė Misiūnaitė dar pasakojo : «Vyskupas rašydavo daug laiškų, ir man tekdavo juos nešti į paštą. Dvi dienas prieš vyskupo mirtį nunešiau į paštą jo du laišku : vieną į užsienį, kitą kun. Vaboliui, kad jo netituluotų kardinolu... Kan. P. Bakšys per vyskupo laidotuves Kaišiadoryse man pasakė, kad vysk. Teofil-lius grąžinęs Č. Krivaičiui kanauninko titulą. Tuo reikalu laiškas buvęs išsiųstas iš Šeduvos sekmadienį. Gerai žinau, kad sekmadienį vysku-pas nebuvo siuntęs jokio laiško nei per mane, nei per Viktorę Bara-nauskaite ».

Arkiv. Teofilius mirė Šeduvoje 1962 m. rugpjūčio 20, pirmadienį. Jo laidotuvių dieną — rugpjūčio 23 kan. P. Bakšys Kaišiadoryse kai kam rodė jam, kaip valdytojui, adresuotą šio turinio raštą :

Prašau mano 1961.VI.11 d. raštą apie atšaukimą Kaišiadorių Vysku-pijos Kapitulos Garbės Kanauninko titulo kun. Česlovui Krivaičiui skai-tyti negaliojančiu ir grąžinti, o man mirus sunaikinti.

Padarytą Jo Prakilnybei Kanauninkui Česlovui Krivaičiui skriaudą šiuomi laikau atitaisyta.

Šeduva, 1962 m. VIII. 18 d.

(pas.) + *Teofilius Matulionis*,
Kaišiadorių Vyskupas

Šio rašto autentiškumas kelia rimtų abejonių. Vysk. J. Labukas net buvo pateikęs tą raštą ekspertams tirti. Šie (Lietuvoje ir Italijoje) patvirtinę jo autentiškumą.

Iš kitur žinoma, kad po penktadienio kratos arkivyskupas Teofilius jokių laiškų nerašė ir niekas jų į paštą nenešė.

Šventasis Tėvas pagerbė vyskupą kankinį

Daug pagarbos, sūniško klusnumo ir meilės susikaupė vyskupo Teofiliaus širdyje Šventajam Tėvui, nemažiau gilaus supratimo, nuoširdaus palankumo, tėviško įvertinimo susilaukė ir jisai iš Šventojo Tėvo.

Būdamas Šeduvoje, vysk. T. Matulionis gavo 1960.V.31 kardinolo Tardini pasirašytą telegramą, pranešančią, kad Šventasis Tėvas pagerbęs jį, suteikdamas titulą « *Episcopi Pontificio Solio adstantis* » (vyskupo — Apaštalų Sosto palydovo, asistento).

Sekančiais metais 1961.XI.3 buvo gauta kita kardinolo Cicognani pasirašyta telegrama : Šv. Tėvas skaudžiai liūdi, patyręs apie sunkią vyskupo Teofiliaus sveikatos būklę. Jis maldauja Visagali Dievą, užtariant ligonių sveikatos Gelbėtojai Dievo Motinai, kad ligonį paguostų, pakeltų ir sustiprintų. Kartu teikia apaštališkąjį palaiminimą.

Pagaliau to paties kardinolo Cicognani pasirašyta telegrama buvo gauta Šeduvoje 1962 m. vasario 9 d., tai yra suėjus lygiai 33 metams nuo tos dienos, kai kun. Teofilius Petrapilyje slaptumo atmosferoje buvo gavęs vyskupo šventimus. Telegrama buvo šio turinio :

« Šventasis Tėvas, kaip naują palankumo ženklą, suteikia Tau arkivyskupo (asmeninį) titulą už pagirtiną tvirtumą, tiek metų einant Gerojo Ganytojo pareigas Šventoje Bendrijoje ; linkėdamas laimingos ateities, Jis Tau ir Tavo gnomiesiems teikia apaštalinį palaiminimą » (vertimas iš lotynų kalbos).

Ryšium su paskutine telegrama Šeduvoje pasklido gandai, kad vyskupas Teofilius pakeltas į kardinolus. Apie tai užklaustas kanau-ninko A. Misevičiaus, vyskupas ėmė juoktis ir davė jam perskaityti lotynų kalba atsiųstąjį telegramą.

« Mat, — sakė arkivyskupas, — paštininkai teisškaiė ir tesuprato tą vieną žodį kardinolas, todėl ir paskleidė tokią nelemtą žinią ».

Vysk. T. Matulionio pagerbimu, t. y. pakėlimu į arkivyskopus, rūpintis pradėjo Kaišiadorių vyskupijos kunigai išeiviai, gyvenę Š. Amerikoje. Jie su dideliu dėmesiu sekė užsienyje gaunamus pranešimus apie vysk. T. Matulionio didvyrišką laikyseną sovietinio perse-

kiojimo metu ir norėjo į tai atkreipti Vatikano dėmesį. Kun. dr. Ignas Urbonas-Urbonavičius pirmasis ėmėsi iniciatyvos : kreipėsi į Čikagoje gyvenantį vysk. V. Brizgį ir Romoje prisiglaudusį vysk. V. Padolskį, keldamas mintį daryti žygių Romoje, kad vysk. T. Matulionis, tiek daug iškentėjęs ir dar tebekenčias persekiojimą, būtų pakeltas į kardinolus, jei negalima, bent į arkivyskopus. Abu mūsų minėtieji vyskupai parašė atitinkamą raštą, kuris buvo įteiktas Vatikanui per arkiv. A. Samorę (vėliau kardinolą), tuo metu (1960-1961 m.) dirbusį valstybės sekretoriате. Prašymas buvo išpildytas — pradžioje vysk. T. Matulioniui buvo suteiktas vyskupo Apaštaltų Sosto asistento titulas, o vėliau — arkivyskupo. Šis mostas buvo ne įprastinės garbės pareiškimas, bet įvertinimas asmens, kuris visą savo gyvenimą paaukojo apaštališkajai misijai.

Kardinolo titulas vysk. T. Matulioniui buvo daugelio spėjamai priskiriamas dėl to, kad jis pirmiausia tokio poaugščio buvo vertas, be to, popiežius Jonas XXIII tuo metu buvo nominavęs 10 naujų kardinolų, bet trijų kardinolų pavardės nebuvo paskelbtos, nes popiežius jas laikęs paslapyje (*in pectore*). Vėliau betgi paaiškėjo, kad tų trijų nepaskelbtų kardinolų tarpe arkiv. T. Matulionio nebuvo.

Išsivijoje gyveną Kaišiadorių vyskupijos kunigai (Pr. Gaida, P. Celešius, Ign. Urbonas, Alf. Petraitis) kreipėsi į Vatikaną bendru raštu (1962.III.19), kuriame išreiškė padėką Šv. Tėvui už jų vysk. T. Matulionio pagerbimą, pranešė, kad Lietuvoje jis kunigų bei tikinčiųjų vadinamas Eminencija, ir prašė jį pakelti į kardinolus. Vatikanas atsakė 1962.IV.13 raštu, pasirašytu valstybės sekretoriaus pareigas einančio (substitutus) kard. Dell'Aqua. Jame išreikšta popiežiaus padėka už minėtą raštą ir teikiamas apaštalinis palaiminimas pasirašiusiųjų darbams Š. Amerikoje.

Paskutinė krata

Sovietų Sąjungos piliečių gyvenime krata yra neatskiriamas kiekvieno žmogaus palydovas prieš suėmimą, kalėjime, lageryje ir labai dažnai net išėjus į laisvę.

Netrukus po to, kai vysk. T. Matulionis atleido kan. J. Stankevičių iš Kaišiadorių vyskupijos valdytojo ir generalvikaro pareigų, jo bute buvo padaryta krata 1957.XI.28. Per kratą paimta : užrašai nuo 1949 m., šeši lapai kunigų paskyrimų (projektas), trys puslapiai T. Matulionio biografijos, 121 lapas gaunamųjų ir išleidžiamųjų dokumentų, vienuolika laiškų, kunigų sąrašai, adresai, visa eilė rankraščių ir knygu.

1957.XII.26, t. y. sekančią dieną po suteikimo kun. V. Sladkevičiui vyskupo šventimų, vėl padaryta krata Birštono klebonijoje (vyskupo ir klebono bute). Iš vyskupo buvo paimti šie dokumentai: pranešimas sovietiniam įgaliotiniui apie iššventinimą kun. V. Sladkevičiaus vyskupu ; pranešimas apie gautąjį tuo reikalu iš Vatikano įgaliojimą ; nuorašas to rašto lotynų kalba apie leidimą iššventinti vyskupu kun. V. Sladkevičių.

1962.VIII.18 Šeduvoje klebonas, užėjęs rytą pas arkivyskupą, rado jį pasikeitusį, bet besistengiantį išlaikyti ramumą. Arkivyskupas sakė : « Vakar turėjau svečių ; kratą pas mane darė, bet labai mandagiai — mane prašė nesivarginti ir sėdėti, o šeimininkei liepė visur atidarinėti. Krėtė nuo pietų iki pavakario, o kiti gatvėje dežūravo, kad niekas pas mane neateitų ».

Paklaustas, ar daug ką paėmė, arkivyskupas nieko tikro negalėjo pasakyti, nes sėdėdamas galėjo nepastebėti. Iš kitur gi žinoma, kad buvo paimta : du geltonais viršeliais bloknotai, 45 lapai įvairių susirašinėjimų, sąsiuvinis rusų kalba ir šeši sąsiuviniai lietuvių kalba, knyga *Marija kalba pasauliui*. Buvo reikalaujama atiduoti susirašinėjimą su Panevėžio vyskupijos kunigais, bet arkivyskupas pareiškė tokio susirašinėjimo neturįs.

Iš kito liudytojo žinoma, kad dėl paimtos užrašų knygelės arkivyskupas labai sielojosi — ten buvo sužymėtos pavardės žmonių, kuriems dar neatsakyta į jų laiškus. Arkiv. Teofilus dejavo, kad tie kunigai gali turėti nemalonumų. Po kratos ligonio sveikata dar pablogėjo.

4. Žemiškosios kelionės pabaiga

1962.VI.22 arkiv. T. Matulionis pradėjo devyniasdešimtuosius savo amžiaus metus. Ta proga jo pagerbti rugpjūčio 12 d. atvyko į Šeduvą trijų asmenų delegacija (jų tarpe Teklė Juknevičienė, gim. 1894 m.) iš Bikavos parapijos. Be kitų dovanėlių, jie įteikė savo buvusiam neužmirštamam klebonui Bikavos šventovės paveikslą ir latgaliečių kalba parašytą eilėraštį — sveikinimą.

Jau dėl didelio nusilpimo aprūpintas šventais sakramentais, arkivyskupas atgijo iš džiaugsmo. Jis pasisodino iš senų laikų pažįstamus delegatus už stalo ir juos vaišino. Jis negalėjo atsidžiaugti « savo » Bikavos šventovės paveikslu ir pakabino jį tokioje vietoje ant sienos, kad vis turėtų prieš akis. Užmiršęs savo negalią, jis daug pasakojo ir klausinėjo apie mielą Bikavą, kur taip ugingai suliepsnojo jo pirmoji meilė Kristaus Bendrijai...

Kan. P. Rauda, aplankęs arkiv. Teofilų rugpjūčio 16 d., tik keturias dienas prieš jo mirtį, pasakojo : « Sutartą valandą nuėjome abu su vietos klebonu. Arkivyskupas sėdėjo fotelyje ; atsiprašė negalįs atsistoti svečių pagerbti. Butas kuklus — du maži kambarėliai. Šeimininkas išblyškęs, ant stalo brevijorius, matyt, jį kalbėjo ir, nuostabu, skaitė be akinių ... Balsas išvargusio žmogaus, bet akys gyvos ir pastabios. Teiravosi, kaip pakėliau lagerinį gyvenimą. Apie save kalbėjo nenoromis ir visai nesiskundė sveikata. Papasakojau kurie kunigai ten buvo iš Lietuvos ir Ukrainos — iš viso 20 ! Tai unitai kunigai. Jie save vadina graikų katalikais. Drauge su jais buvo jų metropolitas-arkivyskupas Slipyj. Pastebėjau, kad su Slipyj gyvenau vienoje sekcijoje dvejus metus. Klebonas pradėjo merkti akimis — laikas išeiti! Pats supratau — nevalia ligonio varginti, o išeiti nesinorėjo... Paprašiau arkivyskupą palaiminimo. Pasakė laiminsiąs sėdėdamas. Atrodo, ar nebūsiu paskutinis kunigas, gavęs arkivyskupo palaiminimą...»

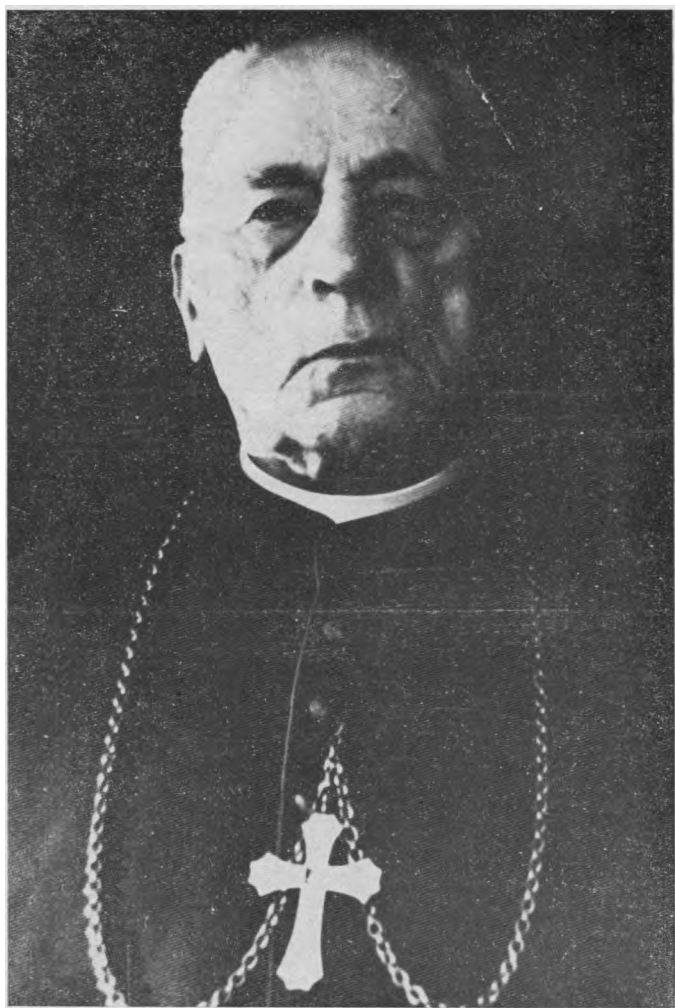
Vyskupo mirtis

Nusilpusio arkivyskupo dienos jau suskaitytos. Štai kaip pasakojo jau minėtoji Angelė Misiūnaitė :

«Sekmadienį prieš mirtį ligonis pavalgė buljono su koldūnais ir paprašė alaus ; išgėrė dvi stiklines (įpyliau po šaukštuką konjako). « Šitam ligoniui reikia lazdos » ! — pasakė arkivyskupas. — Vakare suvalgė pusę kalafioro. — «Tik varginu jus — norėčiau morkų sunkos!» Išgėręs stiklinę, kiek pavaikščiojo ; debesiui užėjus klausė, ar karvė namie. « Ačiū už viską ! Labanakt! » — ir nuėjo gulti.

«Pirmadienį vyskupas kėlėsi pusiau septintos. Nors vakar dar šv. Mišias laikė, dabar pasijuto labai blogai, lyg kas būtų viduriuose. Prikėliau kleboną kan. A. Misevičių, kuris suteikė vyskupui paskutinius sakramentus. Pakviestas atėjo Česiulis, dar kitas gydytojas ir greitosios pagalbos felčerė. Išvalė vidurius ir kai vyrai ligonį kėlė, jisai skundėsi: 'Į ką tai panašu ?' Atėjo kun. A. Pronkietis. Ligonis nė kiek nusuvaityto, tik kakta pabalo, ir gyvybė užgeso ... Rankos pasiliko sudėtos, kaip buvo meldęsis ...»

Kitas arkivyskupo mirties liudytojas kun. A. Pronkietis pasakojo : «Pirmadienį jis jau neatsikėlė. — « Niekas iš manęs ! » — pasakė. Po dviejų valandų Misevičius mane pakvietė ; tada jisai jau nekalbėjo. Mirė apie pirmą valandą. Prieš mirtį nekalbėjo apie keturias valandas. Misevičius suteikė paskutinius sakramentus. Apie palaidojimo vietą jis nieko man nesakydavo. Tik Rusijoje būdamas užsimindavo, kad norėtų savo kaulus parnešti į Lietuvą».

Lygiai 33 metus išbuvęs vyskupu, Teofilus Matulionis gavo telegramą iš Romos, kad Šv. Tėvas jį pakėlė į arkivyskopus 1962.II.9.

Vysk. T. Matulionis dalyvauja latvių katalikų vyskupo Petro Strods laidotuvėse
Rygoje 1960.VIII.9.

Arkiv. T. Matulionis pašarvotas Šeduvoje.

Kan. A. Misevičius liudijo : « Įeidamas sutikau gydytoją (Česių), jau išeinantį po apžiūrėjimo. Jis neaiškiai išsitarė, kad nėra vilties pagyti. Tuokart aš nuo arkivyskupo neatsitraukiau ir, jo prašomas, visokias maldas ir skaitymus skaičiau. Po rytinių pamaldų atėjo visi kiti Šeduvos kunigai, net šventovės tarnai. Visiems mums besimeldžiant, jis atidavė Dievui sielą, būdamas sąmoningas iki pat paskutinio atsidūsėjimo ».

Arkiv. Teofilus Matulionis mirė Šeduvoje 1962 m. rugpjūčio 20, pirmadienį, apie vidudienį.

Laidotuvės Kaišiadorių katedroje

«Ėmus blogėti Ekscelencijos sveikatai, — pasakojo kan. A. Misevičius, — telegrama buvo pranešta Kaišiadorių kurijai, tačiau niekas neatvyko. Arkivyskupui mirus, tą pat dieną vėl pranešėm kurijai, kad jau mirė ir klausėm kur ruošti laidotuves — Šeduvoje ar Kaišiadoryse. Laikinai pašarvojome kambaryje, o atsakymo vis nesulaukėme. Rytojaus dieną pirmas prisistatė kažkoks religinių kultūrų įgaliotinis vyr. inspektorius ir mane paklausė : « Tai ką manote daryti ? » Į tai atsakiau : «Ir aš nežinau, nes iš Kaišiadorių nesulaukiu atsakymo ! » Tuokart jis pareiškė girdėjęs, jog laidos Kaišiadoryse ir kad kan. P. Bakšys ieškąs karsto ir autovežimio laidotuvėms. Be to, įsakė vengti bet kokių iškilmių. Tik vėliau gavome ir iš kurijos telegramą, patvirtinančią jau girdėtą laidojimo vietą. Į pavakarį atvežė karstą ir drabužius, pašarvojome arkivyskupą galutinai ir nulydėjome į šventovę, o rytojaus dieną, dalyvaujant ir kaimynams kunigams, kurių buvo apie 10, atlaikėme iškilmingas pamaldas už arkiv. Teofiliaus vėlę. Žmonių, kad ir be pranešimo, buvo nemažas skaičius. Apie pietus atvažiavo kan. P. Bakšys ir, atlaikęs Mišias, išvežė a.a. arkivyskupą į Kaišiadoris. Kiek talpino autobusas, jį lydėjo ir Šeduvos parapijiečiai. Nei aš, nei kiti Šeduvos kunigai į Kaišiadoris nelydėjome, nes atrodė, kad buvome nepageidaujami ...»

Tuometinis Kaišiadorių katedros klebonas kan. P. Laskauskas taip pasakojo apie a. a. arkiv. Teofiliaus laidotuves :

«1962.VIII.20 gavau vieną po kitos telegramas, kad Šeduvoje mirė J. E. arkivyskupas Teofilus Matulionis ; rugpjūčio 22 d. jo kūnas bus atvežtas į Kaišiadoris ir 23 d. laidojamas katedros kriptoje. Man, kaip katedros klebonui, tas įvykis sukėlė gilų susimąstymą ir didelį susirūpinimą : kaip tokį asmenį sutikti, pagerbti, paruošti kapą ... Juk turima reikalo su asmeniu, kuris visuomenės labai mylimas, gerbiamas ir laikomas šventu. Iškilmėms organi-

zuoti ir kapui paruošti laiko buvo labai maža, be to, trūkumas medžiagų ir darbininkų. Tai svarstant, atėjo šaukimas į rajono komitetą. Komiteto pirmininkas Mykolas Gudžius, iš atitinkamų šaltinių tuo reikalu taip pat turėdamas informaciją, reikalavo, kad ta žinia nebūtų skleidžiama tarp žmonių; atvežus velionį į Kaišiadoris, skambinti varpais leidžiama tik įnešant jo kūną nuo šventoriaus vartų į katedrą. Kitą dieną tuo pat reikalu buvau pakviestas į rajoną dar du kartu. Dabar čia dalyvavo ir religinių kultų įgaliotinis J. Rugienis. Po kiek laiko rajono vadovai su įgaliotiniu apžiūrėjo palaidojimui skirtą vietą ir pačią katedrą.

Nežiūrint to, laidotuvių dieną pamaldose dalyvavo: vyskupai — J. Steponavičius ir V. Sladkevičius, arti 200 kunigų ir apypilnė katedra tikinčiųjų. Leista buvo pasakyti tik vieną pamokslą — jį pasakė Kaišiadorių vyskupijos valdytojas kan. P. Bakšys pagal valdžios patvirtintą turinį.

Po laidotuvių rajono administracija pareikalavo iš klebono žinių, kiek laidotuvėse dalyvavo kunigų kokie ir iš kur. Tas reikalavimas nebuvo patenkintas ».

Vysk. J. Labukas, tuo metu dalyvavęs Kaišiadorių vyskupijos valdyme, ilgai buvęs generalvikaru ir palaikęs artimus ryšius su arkiv. T. Matulioniu, štai ką liudijo:

« Savaite prieš mirtį aš buvau nuvykęs pas Velionį. Jis kalbėjo, kad mirtis artinasi. Aš suraminau jį, sakydamas, jog gerai atrodo ir dar ilgai gyvens, nors susidariau įspūdį, kad jo dienos suskaitytos. Paminėjo apie testamentą, kuris esąs padėtas pas kan. Jonį. Anksčiau vos prikalbėjau, kad surašytą testamentą, aiškindamas, jog kiekvienas kunigas, net ir jaunas būdamas, privalo turėti surašytą testamentą. Testamentu viską užrašė Kaišiadorių kurijai, nors, tiesą pasakius, beveik nieko neturėjo, o ką turėjo, buvo paimta iš kurijos.

Buvo pašarvotas bute, kur gyveno. Rytojaus dieną prisistatė įgaliotinio inspektorius ir visą laiką sėdėjo Šeduvoje, sekdamas laidotuves. Man atvykus, pareikalavo tuojau įdėti Velionį karstan, nunešti šventovėn ir nakčiai jį užrakinti, kad žmonės per naktį nebudėtų. Taip pat reikalavo palaidoti Velionį Šeduvoje. Kan. P. Bakšys ir aš įrodinėjom, kad geriau palaidoti Kaišiadorių katedroje — ten nebus visiems matomas, tuo tarpu čia bus lankymo vieta. Tai įtikino pareigūnus ir jie sutiko, kad būtų palaidotas Kaišiadorių katedroje, tik uždraudė viešai skelbti laidotuvių laiką. Mat, norėjo išvengti procesijų pakeliui ir skambinimo varpais.

VIII.21 į pavakarę Velionis iš namų su procesija buvo nuneštas į šventovę. VIII.22 — pamaldos. Susirinko daug vietos žmonių

ir apylinkės kunigų. Po egzekvinių Mišių, apie 1 v.p.p., išlydėtas iš šventovės ir mašina nuvežtas į Kaišiadoris. Žmonių čia buvo nedaug, nes mažai kas žinojo. Rytojaus dieną susirinko daugiau, ypač iš miestelio. Dalyvavo labai daug kunigų iš Kaišiadorių ir kitų vyskupijų. Pamaldas laikė kan. J. Stankevičius. Buvo atvykęs vysk. V. Sladkevičius ir vysk. J. Steponavičius. Pamokslą sakė kan. P. Bakšys. Kunigų buvo per 130.

Laidotuvių dieną ir jos išvakarėse keliai buvo milicijos apstatyti. Jos buvo pilna ir mieste. Sunkvežimiams buvo uždrausta priimti keleivius į Kaišiadoris ir iš Kaišiadorių ».

Kai kurių smulkmenų iš tų laidotuvių papasakojo kan. P. Rauda, buvęs nuo 1944 m. Kauno kunigų seminarijos vicerektorium ir dar neseniai grįžęs iš Mordovijos, ten atlikęs antrą bausmę:

«Sustojęs Vilniuje pas Antakalnio kleboną kun. M. Tarvydį, patyriau, kad švento vyskupo žemiška gyvybė užgeso. Vakare, rodos, trečiądienį, atvyko Anykščių klebonas kun. V. Arlauskas, kad rytojaus dieną galėtų vykti į Kaišiadoris, kur bus laidojamas arkivyskupas. Pasiruošiau kartu važiuoti. Atvykome į Kaišiadorių katedrą ketvirtadienį. Žmonių beveik pilna šventovė. Kunigai netilpo erdvoje zakristijoje — buvo jų per 100, nors spaudoje nebuvo paminėta apie Kaišiadorių vyskupo mirtį.

Čia pirmą kartą pamačiau ir pažinau a.a. mirusio arkivyskupo įpėdinį vyskupą Vincentą Sladkevičių. Jis taip pat gyveno tremtyje, būtent, Nemunėlio Radviliškyje. Ūgio nedidelio, bet protas peraugo fizinį ūgį. Iš akių bei kalbos švytėjo išmintis ir kartu paprastumas bei nuolankumas. Iš keleto sakinių pašnekovas pavergiamas. Šventas arkivyskupas rado tinkamą sau įpėdinį.

Prie visų katedros altorių be pertraukos buvo aukojamos šv. Mišios. Pasiteiravau, kas laikys Sumą ir atliks laidotuvių apeigas ; pasakyta — Kauno arkivyskupijos valdytojas kan. J. Stankevičius. Vysk. V. Sladkevičius, teisėtas mirusiojo arkivyskupo įpėdinis, sėdėjo presbiterijoje, paskendęs maldoje. Tuoju po šv. Mišių pamokslą sakė kan. P. Bakšys, primindamas Velionies blaivumą — per visą gyvenimą jis nevartojęs svaigalų ! Tuoju po pamokslo kunigai atgiedojo «Libera » ir prasidėjo gedulinga eiseną. Jos metu atvyko antras vyskupas tremtinys — J. Steponavičius iš Žagarės. Pavėlavo dėl komunikacijos vargų.

Visi dalyviai — kunigai ir pasauliečiai — susikaupe, giliai išgyvendami atsisveikino su savo arkivyskupu, kuris tarsi žvaigždė horizonte visiems spinduliavo, kartu primindamas, kad nieko nėra kilnesnio ir vertingesnio, kaip ištverti ištikimybėje Augščiausiajam, nepaisant aplinkybių !

Liko paguoda — arkivyskupas Teofilius iš augštybių užtars ir globos našlaitę vyskupiją ! Mūsų gi likusių pareiga — melstis ir konkrečiai rūpintis, kad Bažnyčia arkiv. Teofilijų Matulionį paskelbtų šventuoju ! »

Kaišiadorių katedroje, kairėje presbiterijos pusėje, prie pat šv. Antano altoriaus, keli lentomis dengiami laiptai veda į gana erdvą rūšį. Į ją nusileidę, pamatysime prie sienos du sarkofagu su trumpais įrašais balto marmuro plokštėse. Tai čia sudėti ir užmūryti karstai su palaikais dviejų Kaišiadorių vyskupų — Juozapo Kuktos ir Teofiliaus Matulionio. Abu gimę 1873 m. ir pagal gimtinę netolimi kaimynai — Kurkliai ir Alunta ! Tik arkiv. Teofilius mirė lygiai 20 metų vėliau (1962) už vyskupą Juozapą (1942).

Vysk. J. Kukta konsekruotas trejais metais anksčiau (1926) už arkiv. T. Matulionį (1929) : pirmasis — viešai ir iškilmingai Kaune, antrasis — slapta ir tyliai Petrapilyje (dabar — Leningrade).

Kun. prof. St. Yla, pagerbdamas Velionį arkiv. T. Matulionį, sukūrė šią maldą : « Tarp daugelio kankinių, Viešpatie, Tu mums davei vieną, kuris, Tavo malonės stiprinamas, atlaikė visas baisaus persekiojimo kančias. Tris kartus suimtas, šešiolika metų kalintas, jis vis grįždavo pas savo tikinčiuosius, kaip neįveikiamas ir nepalaužiamas ganytojas. Nebesugrįžo tik po paskutinių penkerių išstrėmimo metų, nes Tu, Viešpatie, pasiėmei jį pas save, nuskaidrinęs, kaip naujų laikų Jobą, nuostabia kantrybe, paprastumu ir švelnumu.

Viešpatie, argi šis šventas ganytojas nėra pavyzdys visiems, kurie nuoširdžiai bando nešti savo kryžių, kad būtų verti savo Mokytojo ? Ar jis negalėtų, nūnai būdamas Tavo prieglobstyje ir Tau leidžiant, padėti mums, prašomas, mūsų gyvenimo bandymuose, kančiose, persekiojimuose ?

Tebūna taip, Viešpatie ! » ⁵²

⁵² Kun. St. Yla, *Maldynas*, 599 psl.

ANTROJI DALIS

S P A U D A I R L I U D I N I N K A I A P I E V E L I O N Ĳ

Kitataučių ir lietuvių spaudos balsai
Liudininkų atsiminimai
Trumpi pasisakymai

I. KITATAUČIŲ IK LIETUVIŲ SPAUDOS BALSAI

1. Tris kartus numarintas

Pasaulio spauda, ypač užsienio lietuvių, vyskupo T. Matulionio veiklą sekė ir apie ją informavo savo skaitytojus. Informacija nutrūko, kai sovietai 1940 m. okupavo Lietuvą, nes nutrūko ir tiesioginiai ryšiai su kraštu. Jei ir pasirodydavo viena kita žinutė, būdavo dažniausiai netiksli, nes nebuvo įmanoma patikrinti. Dėl to nekartą spaudos žmonėms teko naudotis nevisai patikimais liudininkais ir net gandaiis. Antai, 1948 m. liepos 8 d. Belgijos katalikų dienraštis *La libre Belgique* paskelbė spaudos agentūros *Kipa* žinią, kad vysk. T. Matulionis miręs. Toji žinia buvusi gauta Vatikane iš Amerikos. Joje sakoma, esą vysk. T. Matulionis mirė kankinio mirtimi sovietiniame kalėjime.

Gana ilgai nei pasaulio, nei lietuvių spaudoje nesirodė jokia informacija apie velionį. Nauja netiksli žinia pasklido spaudoje 1954 m. Grįžęs po devynerių metų iš Sov. Sąjungos koncentracinių stovyklų italų kunigas, jėzuitas, buvęs karių kapelionas Alagiani, pranešė, kad buvęs Vladimiro kalėjime kartu su vysk. T. Matulioniu, vysk. K. Ramanausku ir kun. VI. Mironu. Pasak jo, vysk. T. Matulionis užsimušė prausykloje, krisdamas augštieklainikas ant grindų 1953 m. rugpjūčio mėnesį. Ten jį nuolat persekiojęs kitas kalinys žydas, visai niekindavęs, net spjaudydavęs. Kartą prausykloje vyskupas susitikęs tą žydą. Norėdamas nuo jo pasišalinti, ėjęs į kitą prausyklos galą, paslydęs ir trenkęs galvą į akmenines grindis. Miręs kalėjimo ligoninėje¹.

Apie vysk. T. Matulionio mirtį paskleidė žinią ir kitas liudininkas, grįžęs iš sovietinių kalėjimų į Vakarus, būtent, anglų kareivis Frank Kelly. Jis 1954 m. išleisdino knygą *Private Kelly by Himself* ». (Grandinis Kelly apie save). Iš jos paaiškėjo, kad Vladimiro kalėjime griūdamas užsimušė ne vysk. T. Matulionis, o kun. VI. Mironas. Kaip buvęs sanitaras, F. Kelly bandė pastarąjį gelbėti, laikė jo

¹ *Draugas* 1954.III.3 ir 1954.III.11.

galvą ant savo kelių prausykoje, bet tai nieko nepadėjo². Apie vysk. T. Matulionio mirtį autorius tikrai girdėjęs iš kitų po 1953 m.³, kai jis dar buvo gyvas.

Po minėtų dvigubos mirties pranešimų ilgai nebuvo jokių žinių. Tik 1956 m. balandžio 10 d. *Darbininkas* JAV paskelbė informaciją, kad vysk. T. Matulionis yra gyvas ir laikomas Zubova Poliana invalidų namuose prie Potmos. Tai buvo tikra sensacija, nes apie vysk. T. Matulionio mirtį buvo paskelbusi viso pasaulio katalikų ir kai kur nekatalikų spauda. Daug kur už velionį buvo atlaikytos gedulo pamaldos.

Vokiečių dienraštis *Der Tag* Berlyne išspausdino ilgą straipsnį apie vysk. T. Matulionį. Jame atpasakojama jo praeitis ir trečiasis suėmimas bei ištrėmimas į Sibirą 73 metų amžiaus senelio. Jo vardą paskutinį kartą minėjęs dienraštis *Sovietskaja Litva* 1952 m. vasarą ryšium su neva susekta « amerikiečių šnipų afera ». Šis sovietų laikraštis vyskupą T. Matulionį išvadinęs « senu Vatikano šnipu ir fanatišku darbo klasės priešu ». Esą jis slėpė « nacionalistus » ir ganytojiuose laiškuose varė « subversyvinę propagandą». Minėtasis vokiečių dienraštis stipriai išryškino nuostabų vyskupo dvasios taurumą⁴.

Darbininkas paminėjo vysk. T. Matulionio 60 metų kunigystės sukaktį. Ta proga ilgoką straipsnį parašė pats minėto laikraščio redaktorius prof. S. Sužiedėlis, pasirašęs inicialais S.S. Ten jis sako :

« Rygos gimnazijoje, nedidelėje salėje, 1939 metų⁵ rudenį susirinko mokytojai ir mokiniai, nutraukę pamokas. Visų akys buvo įbestos į žmogų, ant kurio vyskupiškas rūbas vos besilaikė. Akys buvo įdubusios, žandikauliai iššokę. Bučiuojant žiedą, ranka atrodė žagarinė : kaulėta ir gyslota. Kalbėjo ramiai ir tyliai, tačiau be jokio atšvaito didžios kančios. Dargi su jos pasiilgimu lyg ir gailėsiu, kad nutrūko jo apaštalavimas kentėjimu ⁶ ».

Taip rašė liudininkas S. Sužiedėlis, tuo metu mokytojavęs Rygos lietuvių gimnazijoje. Baigdamas sukaktuvinį straipsnį, jis pabrėžė kankinystės kelią :

« Kankinio kelias žymi didesnę pusę jubilato kunigystės metų. Jie sunkūs, kaip muolatinis skausmas, kaip visos Lietuvos kančia. Galima tik tuo guostis, kad kentėtojų didvyrių kelias neveltui išeinamas. Kai vysk. T. Matulionis 1936 ⁷ buvo Romoje, popiežius

² Frank Kelly, *Private Kelly by Himself*, Londonas 1954, psl. 197-198.

³ Ten pat, 203 psl.

⁴ *Tėviškės Žiburiai*, 1957 m., 8 nr.

⁵ Tai korektūros klaida, turėjo būti 1933.

⁶ *Darbininkas*, 1960.III.15.

⁷ Turėjo būti 1934.

Pijus XI jį apkabino, pabučiavo ir pasakė : « Garbė lietuvių tautai, kuri davė tokį didvyrį. Didvyrių kankinių aukomis mes gyvename laisvėje ir jų aukomis bus išgelbėti kenčiantieji nelaisvę ⁸ ».

Prancūziškoji Kanados katalikų informacijos tarnyba CCC, remdamasi Vilniaus radijo žiniomis, paskelbė informaciją iš Vienos (Austrijoje), kad vysk. T. Matulionis gyvas ir sugrįžęs į Lietuvą ; jos sostinėje Vilniuje atnašavęs Mišias. Ta pati spaudos tarnyba 1961 m. gruodžio 14 d. išsiuntinėjo laikraščiams žinią, kad vysk. T. Matulionis perkeltas iš mažo Lietuvos miestelio, kur gyveno ištremtas, į Kauno ligoninę. Ta proga prancūziškoji tarnyba pridėjo ir biografines žinias apie vyskupą, pridurdama, kad jam, grįžusiam iš Sibiro, nebuvo leista eiti vyskupo pareigų.

Pagaliau pasaulio spaudą trečią kartą pasiekė žinia apie arkiv. T. Matulionio mirtį 1962 m. Šį kartą ji buvo tikra, nurodanti tikslią datą (rugpjūčio 20 d.), vietą (Šeduva) ir amžių (89 metai). Šią žinią dienraštis *Draugas*⁹ paskelbė pirmajame puslapyje didžiausiom raidėm, pridėdamas ir platoką informaciją. Ją tuojau paskelbė kiti lietuvių laikraščiai. Netylėjo ir pasaulio spauda. Net toks žymus liberalinės linkmės dienraštis *New York Times* išspausdino savo korespondento Komoje pranešimą ne tik apie arkiv. T. Matulionio mirtį, bet ir išryškino velionies asmenį, pačioje antraštėje pabrėždamas, kad mirė arkivyskupas, «praleidęs 17 metų sovietų kalėjimuose»¹⁰.

Gedulo pamaldos buvo atlaikytos daugumoje užsienio lietuvių šventovių Amerikoje, Kanadoje, Australijoje, Pietų Amerikoje, Europoje. Tik nežymi dalis pamaldų buvo aprašyta lietuvių spaudoje. Katedrinės pamaldos buvo atlaikytos Čikagos lietuvių Marquette Parko Marijos Gimimo šventovėje 1962 m. rugpjūčio 31 d. Mišias atnašavo vysk. V. Brizgys, asistuojamas kun. V. Bagdaničiaus, MIC, ir kun. J. Kubiliaus, SJ. Mišių metu buvo dalinami paveikslėliai su a. a. arkivyskupo atvaizdu ir įrašu : « Arkivyskupas Teofilis Matulionis. Išpažinėjas ir kankinys. Lietuvių tautos ir Katalikų Bažnyčios pasididžiavimas. 1873.VII.4-1962.VIII.20». Pridėta malda, prašanti Viešpatį padaryti Velionį šventųjų dalininku. Savo pamoksle vysk. V. Brizgys dėstė : norėta jį išbraukti iš žmonių atminimo, bet įvyko priešingai; jo kankintojų vardai išbraukti net iš komunistų partijos istorijos, o arkivyskupo Matulionio vardas išliko gyvas Lietuvoje, Rusijoje ir kitur pasaulyje. Esą popiežius Pijus XI

⁸ Darbininkas, 1960.III.15.

⁹ 1962.VIII.27.

¹⁰ Darbininkas, 1962.VIII.28.

liepė arkiv. Matulioniui drauge su kitu jo kančių bendrininku parašyti savo kentėjimų istoriją. Pamokslininkas pastebėjo, kad iš didžiojo kentėtojo veido, matomo paveikslėlyje, dvelkia ne sutriuškinto asmens dvasia, o laimėtojo didybė. Pagaliau jis priminė, kad nuo mūsų priklauso, ar Dievas duos ženklą, kad arkiv. T. Matulionis yra išrinktųjų eilėse. Žmogiškomis akimis žiūrint, kitaip esą būtų sunku ir įsivaizduoti. Teofilius liksiąs amžiams žinomas Bažnyčioje ir visame pasaulyje kaip sektinas nenugalimos dvasios pavyzdys ¹¹.

Panašaus turinio pamaldos buvo atlaikytos ir kitose lietuvių šventovėse, net ir tose, kur dalyvauja kitataučiai. Jų kunigai sakė pamokslus lietuvių ir anglų kalbomis. Pvz. kun. S. Morkūnas Sioux City, Iowa (ten lankėsi Velionis 1935 m.), per visas Mišias kalbėjo apie arkiv. T. Matulionį lietuviams ir kitiems. Be to, jis parašė ta tema straipsnį vietiniam vyskupijos laikraščiui *Globe*, kuris plačiai nušvietė Velionies kančias ir įdėjo nuotrauką ¹².

Rengti gedulingas pamaldas už a.a. arkiv. T. Matulionį paragino ir Amerikos Lietuvių Katalikų Kunigų Vienybė, priėmusi savo suvažiavime atitinkamą nutarimą. Jame skatinama rengti pamaldas, kur galima, net katedrose, stengiantis iškelti ir visos kenčiančios Lietuvos būklę ¹³.

Arkiv. T. Matulionio mirtį su ypatingu dėmesiu paminėjo Australijos lietuviai. Kaip iš jų spaudos matyti, plataus masto pamaldos buvo surengtos 1962 m. rugsėjo 23 d. Sydneyje, Camperdown katalikų parapijos šventovėje. Jas laikė kun. P. Butkus. Apie tai spaudoje buvo rašoma :

«Gėlėse ir žalumynuose buvo paskendęs a.a. Matulionio simbolinis karstas. Mes gilioje maldoje susikaupėme pagerbti jo amžiną atminimą. Lenkiame galvas prieš Didįjį mūsų Sūnų ir kartu semiamės stiprybės kovoje už mūsų brangiosios tėvynės laisvę, tikėjimą ir Bažnyčią. Iš širdies gelmių tariame: ilsėkis ramybėje brangus Apaštale ir tėvynės Kankiny ! Tebūna tau lengva Lietuvos žemelė. Tavo dvasia gyvens mūsų tarpe amžinai»¹⁴.

Apie tas pačias pamaldas jose dalyvavęs rašo :

« Tik įžengęs bažnyčion, išvydau nekasdienišką vaizdą : aukštos palmės sujungtos viršūnėmis sudarė lyg arką, prieš jas vėliavos su gedulo kaspinais. Įsižiūrėjus pro baltų gėlių puokštes juodas katafalkas, kurio viršuje Mišį kielikas, vyskupo gedulinga mitra, dar

¹¹ Darbininkas, 1962.IX.6, ir Draugas, 1962.IX.1.

¹² Darbininkas, 1962.IX.18.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Tėviškės Aidai, 1962.X.2.

aukščiau kylantis kryžius, gausiai gėlių ir žvakių — visa tai darniai, skoningai ir simboliškai — čia tolimoj Australijoje ir svetimoj bažnyčioj pagerbtas mūsų tautos kankinys ... Įsimąstai ir negali suprasti: iš kur tų dvasinių ir fizinių galių tam viskam pakelti, nepalūžti ir išlikti gyvam ? Ir dar su kokia aukos ir maldos dvasia ...»¹⁵.

2. Velionies įvertinimas pasaulio spaudoje

Pasirodžius pranešimams apie arkiv. T. Matulionio mirtį, netrūkus įvairių kraštų spauda ėmė spausdinti jo nekrologus, vertindama asmenį ir jo atliktus darbus. Nebuvo įmanoma surinkti visus pasisakymus, tačiau ir iš pastebėtųjų matyti, kaip kitataučiai spaudos žmonės vertino arkiv. T. Matulionį.

Bene išsamiausią nekrologą parašė George Weller, *Daily News Foreign Service* agentūros atstovas, 1962 m. gyvenęs Kipro salos sostinėje Nikosijoje. Jo rašinys « Russia Closes Its Piles on Martyr Priest » (Rusija užbaigia kunigo kankinio bylą) buvo išspausdintas keliuose JAV laikraščiuose. Lietuviai jo straipsnį daugiausia pastebėjo dienraštyje *Chicago Daily News*. Ten jis rašė :

«Slaptoji sovietų tarnyba užbaigė 44 metų senumo bylą, liečiančią paskutinį didįjį kankinį trijų okupuotų Baltijos kraštų, būtent, arkivyskupą Teofilų Matulionį iš Kauno, prieškarinės Lietuvos sostinės. Dvidešimt ketverius metus trukusios Matulionio kančios prilygo ir kartais pralenkė kančias kardinolo Aloyzo Stepinac, Čekoslovakijos arkivyskupo Juozo Berano (tebesančio kalėjime) ir Vengrijos kardinolo Juozo Mindszenty, prisiglaudusio Amerikos delegatūroje Budapešte.

Matulionis yra mažiau žinomas kaip kankinys dėl dvigubos užtvaros — sovietų cenzūros ir Vatikano tylos, vengiančios pakenkti jo saugumui.

Nors Matulionis buvo gerbiamas laisvųjų lietuvių, latvių ir estų dėl atkaklios drąsos, tačiau jis buvo daugiau nei baltiečių patriotas, kovojąs su sovietiniu milžinu. Jis mylėjo rusų tautą, gerai mokėjo jos kalbą, kovojo už religijos laisvę, katalikų toleravimą Rusijoje ir tikinčiųjų Bendrijos išlikimą Baltijos kraštuose.

Matulionis pragyveno keturias sovietų slaptosios policijos kartas ir trūko tik vienos savaitės iki penktosios kartos. Jis pragyveno lūkesčius Mikalojaus, Lenino Čekos ir GPU, Juozo Stalino NKVD, Nikitos Chruščiovo KGB ir MGB »¹⁶.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ *Chicago Daily News*, 1962. IX.6. Dabar visi trys jau mirę.

Šio rašinio autorius, papasakojęs būdingesnius arkiv. T. Matulionio gyvenimo bruožus, pabrėžė Velionies drąsumą bei principinumą:

« Per nacių ir sovietų invaziją II D. karo metu Matulionis turėjo daug progų bėgti į vakarus. Vis dėlto jis ryžosi pasilikti ir grumtis su sovietais, remiantis jų konstitucijos pažadėta religijos laisve.

Būdamas teisės žinovu ir taikliu polemistu, Matulionis laikėsi to teisinio siūlo ir skatino savo kunigus, apsirengusius civiliniais drabužiais, pasilikti Lietuvos kaimuose.

Jis rūpestingai vengė pakenkti tikinčiųjų Bendrijai, nesiejo jos su Lietuvos partizanaus, kurie beviltiškai kovojo miškuose ir šaltuose raistuose be jokios vakariečių pagalbos »¹⁷.

Kitas Čikagos laikraštis paskelbė ilgą biografinio pobūdžio rašinį, kuriame arkiv. T. Matulionį vadina «tikėjimo didvyriu». Laikraštis cituoja vysk. V. Brizgio pareiškimus: « Aš gyvenau su juo per pirmąją rusų okupaciją Lietuvoje 1940-41. Jis visuomet buvo drąsus, perspėjantis savo žmones, ypač jaunimą, saugotis komunizmo. Visiems Europoje, net ir Rusijoje, jis buvo stiprybės simbolis ginant tikėjimą nuo komunistų. Iki pat jo mirties komunistai nepajėgė palaužti jo valią bei drąsą ginti žmonių teises »¹⁸.

Kun. Thomas F. Quinlivan, OMI, išspausdino straipsnį *Pranešimas laisviesiems iš Sibiro* ir pridėjo didelę iliustraciją, vaizduojančią kalinį kunigą, slapta atnašaujantį Mišias sibiriniame barake. Tame straipsnyje autorius atpasakoja arkiv. T. Matulionio biografiją, mirtį ir sako:

« Jei kartais sekmadienio rytą dalyvaudami Mišiose jaučiatės darą didelę auką arba jei kartais manote, kad sunku išlaikyti trijų valandų pasninką prieš Komuniją, — atsiminkite vyskupą Matulionį, ir jo kunigus jų barakinėje koplytėlėje. Įsivaizduokite juos atnašaujant Mišias su skardiniais kielikais, atliekant išpažintį bei rizikuojant savo gyvybe, slepiantis nuo žiaurių sargų akių, priimant Komuniją šaltame Sibiro miške prie piūklo rankenos. Dėkokite Dievui, kad gyvenate laisvoje Amerikoje. Dėkokite Dievui už laisvas Mišias, laisvus sakramentus, laisvus vyskopus, laisvus kunigus, laisvus pasauliečius. Esate laisvi jūs ir jūsų artimieji »¹⁹.

Lituanus, žurnalas anglų kalba, nors leidžiamas lietuvių, bet pasiekia gana plačius akademinius sluoksnius. Arkiv. T. Matulionio mirties proga išspausdino didelę Velionies nuotrauką ir kun. dr. P. Ce-

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ *The New World*, 1962.VIII.31.

¹⁹ *Our Sunday Visitor*, 1963.XII.15.

liešiaus nekrologą. Jame autorius iškelia Velionies pamaldumą, uolumą ir nepaprastą drąsą. Pavyzdžiui, jis rašo :

« Kai arkivyskupas T. Matulionis iššventino vyskupu V. Sladkevičių, komunistai šaipėsi iš jo, sakydami : « Ar Tamstai ne gėda konsekruoti vyskupą klebonijos virtuvėje ? » Jis atsakė : « Ne man, bet jums turėtų būti gėda, kad aš esu priverstas atlikti tą šventą veiksma klebonijoje, o ne šventovėje » ²⁰.

Baigdamas savo straipsnį, kun. dr. P. Celiešius pastebi, kad komunistai bijojo tikinčiųjų pasipriešinimo, jų demonstracijų ir todėl įsakė tyliai palaidoti arkiv. T. Matulionį :

« Tai parodė, kad ir po arkivyskupo mirties komunistinė vyriausybė bijo pasipriešinimo dvasios, kuria jis gyveno. Kai 1934 m. arkivyskupas T. Matulionis buvo priimtas privačioje popiežiaus audien-cijoje, Pijus XI teisingai pastebėjo : « Garbė lietuvių tautai turėti toki didvyrį » ²¹.

Iš italų spaudoje pasirodžiusių informacijų bei straipsnių apie arkiv. T. Matulionį mirties proga minėtinas ypač *Il Quotidiano*²².

Jame atpasakota visa Velionies gyvenimo eiga bei mirtis ir pasakyta, kad jis buvo didvyriškas lietuvių tautos žmogus (*l'eroica figura*). Tas straipsnis buvo ištiesai perskaitytas Romos kunigų seminarijos ir Laterano universiteto studentams.

3. Lietuvių spaudos žvilgsnis

Kai sovietų pavergtos Lietuvos spauda apie arkiv. T. Matulionio mirtį tylėjo, daug rašė katalikiškoji išeivijos spauda. Ji skelbė ne tiktai žinias, gautas privačiais keliais, apie garsiojo Ganytojo mirtį bei laidotuves, bet ir spausdino straipsnius, įvertinančius Velionies asmenį. Kanados lietuvių savaitraštis *Tėviškės Žiburiai*, išspausdino šį Pr. Gaidos vedamąjį:

« Yra kapų, nuo kurių šalinasi gyvieji. Jie šalinasi ne tik patys, bet griauina ir paminklus tų, kurie gyvi būdami siautė plienu ir krauju. Tai kapai tų asmenų, kurie savo didybę statė budeliškomis rankomis. Jiems gyviems esant riedėjo ašaros nuo tūkstančių veidų — ne iš gailėsio, o iš nepakeliamos priespaudos. Dabar, jiems mirus, nesužiba nė viena gyvųjų ašara : jų paminklų pusėn nosisuka rūstus žiaurumą pasmerkimas ...

²⁰ *Lituanus*, 1963 m., 1 nr., 26 psl.

²¹ Ten pat.

²² 1962.III.1.

Yra betgi kapų, kurie telkia gyvuosius. Nuo jų niekas nesišalina, nebent nusivylę budeliai. Apie juos buriasi gyvieji, mini juos, puošia jų kapus, brangina jų idėjas. Tokių asmenų kapai tampa tikromis šventovėmis, iš kurių dvelkia ne sunaikinimas, o gyvoji dvasia, skatinanti eiti ne kraujo ir plieno keliais, o ryžtingo pasiaukojimo. Kiekvienas kraštas turi tokių kapų. Juose palaidoti dvasios didžiūnai, kurių nesunaikino fizinė mirtis. Jų nemarumas ryškus jau šiapus gyvenimo linijos, nors gyvendami mūsų tarpe buvo trapūs žmonės, nesidengė jokios fizinės jėgos šarvais. Pvz. kad ir Gandhi. Tai vienas trapiausių ir kartu vienas nemariausių žmonių, kurio kapas tapo krašto šventove.

Pavergtoji Lietuva ir laisvoji jos išeivija neteko a.a. arkivyskupo T. Matulionio. Tai vienas tų asmenų, kurio kapas neabejotinai telks apie save gyvuosius. Jo asmuo visiems lietuviams ir nelietuviams yra herojinis. Beveik ištisą šimtmetį švietė jis giliai krikščioniška meile, ištverminga kančia, drąsiu pasiaukojimu ir nuginkluojančiu paprastumu. Nepalaužė jo dvasios nei dažni tardymai, nei suėmimai, nei kalėjimai, nei Solovkos, nei paniekinimai, nei grasinimai. Jis išliko atsparus, bekompromisinis dvasios kovotojas, nors turėjo gyventi didesnę savo gyvenimo dalį pavojuose ir persekiojime. Tuo jis mums ir yra labiausiai vertingas. Jam nestokojo išsilavinimo — buvo baigęs augštuosius teologinius mokslus, tačiau pagrindinė jo stiprybė glūdi krikščioniškajame didvyriškume, kurio nepajėgia duoti jokia teorija, jokia teologija, o tik asmenybė, subrandinta dinamiskame tikėjime. Tai Dievo žmogus, kurių taip stokoja dabarties gyvenimas. Anot amerikiečių generolo Bradley: «Mes turime per daug mokslininkų ir per mažai Dievo žmonių. Mes perskrodėm atomo paslaptį, bet atmetėm Kristaus pamokslą nuo kalno».

Tokia reta asmenybė, kaip a.a. arkivyskupas T. Matulionis, negali nešviesti ir po mirties. Jo neįstengė sunaikinti budeliai gyvo, juo labiau neįstengs sunaikinti mirusio. Moralinė didybė šviečia ir iš kapo, kai tuo tarpu politinė ir fizinė galybė sunyksta ties kapo slenkščiu. Politiniai bei kariniai milžinai pavojingi būdami gyvi, o moraliniai didvyriai — mirę. Pastarieji savo dvasiniu palikimu bei moraline jėga atsisuka prieš engėjus, kurių sostai griūva ne nuo jėgos, o nuo supuvimo. Mirusių didvyrių sostams nėra pavojaus — jie niekad negriūva ir dargi stiprėja žmonių širdyse. Todėl ir sakome, kad jų kapai yra pavojingi priešams. Kai pvz. Kroatijos kardinolas A. Stepinac buvo gyvas, gyveno izoliuotas, niekam neprieinamas. Tada jis nebuvo pavojingas persekiotojams, bet kai liko palaidotas, tapo pavojingas, nes masės žmonių telkiasi ties jo kapu kaip ties stiprybės šaltiniu. Tą patį galime pasakyti ir apie a.a. arkiv. T. Ma-

tulioni. Ir jo kapas pavojingas persekiotojams. Jis buvo ir tebėra krikščioniško tikėjimo uola, į kurią rėmėsi ir ateityje apie ją teiksias persekiojamieji.

Tuo tarpu tą uolą dengia geležinė uždanga. Ateis betgi laikas, kad garbingojo Lietuvos kankinio arkiv. Matulionio kapas taps vieša šventove, kuri skelbs to kovotojo šventumą visam pasauliui. Jau dabar laikas pasirūpinti, kad nežūtų jo pėdsakai — pasakyti žodžiai, rašyti pamokslai, laiškai, nuotraukos, atsiminimai, pasakojimai. Visa tai surinkus, susidarys ryškus liudijimas apie tą didžios sielos vyrą, kuris yra visos Lietuvos ir krikščionijos pažiba»²³.

Mons. Klemensas Razminas parašė straipsnį apie a.a. arkiv. T. Matulionį. Jame jis taip byloja :

«Ir tas Lietuvos didvyris-kankinys šiandieną yra palaidotas Kaišiadorių katedroje. Visa Lietuva nuliūdus ir susikaupus gedule. Arkiv. Teofilis Matulionis nuėjo pas Aukščiausiąją atsiimti pelnyto kankinio vainiko. Tačiau jo dvasia ir paliktas pavyzdys bus gyvas per amžius lietuvių tautoje. Visi lietuviai, kur jie bebūtų išblaškyti, seks jo pėdomis ir semsis jėgų jo tikėjimo dvasioje»²⁴.

Išsamų nekrologą ir kartu Velionies asmenybės įvertinimą parašė kun. dr. Ignas Urbonas. Palyginęs a.a. arkiv. T. Matulionį su tuo metu taip pat mirusiu Mykolu Biržiška, sako :

«Didvyrių yra įvairių. Vieni jų grįžta laimėję iš karų ir juos pagerbia tauta. Kiti negrįžta po kovų su laurais, bet, kovoję drąsiai, neišdavę savo idealų, už kuriuos kovojo, miršta. Šios rūšies didvyriai nesulaužo kardų, nenusilenkia prievartai, nors ir turi žūti. Tai didvyriai — kankiniai. Bet jie, ir mirdami nemiršta, jie nemiršta tautų istorijoje, žmonių širdyse ir legendose, kaip nemiršta mūsų Pilėnų kunigaikščio Margio [Margirio] legenda.

Į šių didvyrių grupę įsirikiuoja ir mūsų tautos ir Bažnyčios kankinys a.a. arkivyskupas Teofilis Matulionis. Jo gyvenimas išsiskiria tragizmu. Jam teko gyventi tokiais laikais ir tokiose aplinkybėse, kad beveik pusę savo gyvenimo turėjo pakelti persekiojimus, panieką ir kančias. Iš šalies žiūrint, jos neparnešė pergalės laurų, nė laimėjimų iš kovų, bet jis nesulaužė kardo — nenusilenkė melui, smurtui ir prievartai, nors ir turėjo kentėti. Jis neišdavė Dievo, nei lietuvių tautos, o stovėjo drąsiai pakėlęs galvą šių dviejų brangenybių sargyboje — «Kaip ažuols drūts ten prie Nemunėlio...»²⁵.

²³ Pr. G[aida], *Pavojingas kapas*, žr. *Tėviškės Žiburiai*, 1962.IX.6.

²⁴ *Aukščiausios garbės kankinys*, žr. *Draugas*, 1962.IX.1.

²⁵ *Draugas*, 1962.IX.14.

Priminę skaitytojams biografinius Velionies gyvenimo etapus, autorius taip baigia savo straipsnį:

«Iš vyskupo spindėjo meilė Dievui ir kiekvienam žmogui. Kada Maskvoje vienas aukšto rango enkavedistas baigė jį tardyti ir pranešė, kad jo byla yra baigta, atsistojęs Matulionis tarė :

‘Dėkoju jums kaip žmogui už gerą elgesį su manim tardant.’ Enkavedistas kiek sumišo. Tada vyskupas pridėjo: ‘Jūs manęs nemušėte ir nekoliojote, kaip kiti darė, todėl žmoniškumo vardu dėkoju’. Tada enkavedistas visai sumišo, nuraudo ir atsistojęs tyliai pratarė : ‘Ką gi, čia mes esame tik įrankiai kitų iš viršaus ‘. Iš enkavedisto meilė ‘išspaudė’ žmogų !

Arkivyskupas Matulionis mirė, bet iš jo kapo sklis didvyrio, kankinio ir šventojo nemarus aidas po visą Lietuvą ir už jos ribų. Jo kapas taps Lietuvos šventove ir simboliu didžios meilės Dievui ir Tėvynei»²⁶.

Brazilijos lietuvių laikraštis išspausdino garsiojo misijonieriaus kun. J. Bružiko, SJ, radijo kalbą, pasakytą 1962.IX.2. Joje autorius, suglaustai nušvietęs Velionies gyvenimo kelią, sako :

« Man teko velionį labai gerai pažinti. Aš lenkiu prieš jį galvą ir meldžiuosi ne už jį, bet prie jo. Tai buvo didis šventasis ir tikėkimės, kad Bažnyčia susirūpins jį pašaukti į altorių garbę, o mūsų išvarginta tautelė gaus po šv. Kazimiero antrąjį šventąjį ir gyvenimo kankinį už Bažnyčią ir Tėvynę amžinos atminties Teofilį Matulionį. Jis to vertas ... »²⁷.

Argentinos lietuvių dvisavaitraštis išspausdino Velionies nekrologą, kuriame išdėstė pagrindinius faktus ir pabaigoje pacitavo arkiv. T. Matulionio žodžius: «Džiaugiuosi, galėdamas kentėti dėl Kristaus ir Bažnyčios ». Esą tuo būdu Velionis užsitarnavo tikro išpažinėjo ir kankinio vardą ²⁸.

Australijos *Tėviškės Aidai* prisiminė a.a. arkiv. T. Matulionį straipsniu, paimtu iš *Aidų* žurnalo, papildoma informacija ir šiuo pareiškimu, išspausdintu stambesnėm raidėm pirmajame puslapyje:

«Arkivyskupas Teofilis Matulionis persekiotojams rūpi nugramzdinti užmarštin. Mums, laisvojo pasaulio krikščionims ir lietuviams, rūpi iškelti savo išpažinėją ir kankinį iki aukščiausios garbės. Dar gyvas būdamas jis susilaukė arkivyskupo poaukščio. Buvo pastangų pagerbti jį kardinolo purpuru, bet tai praeinanti garbė. Arkivyskupas Matulionis vertas nepraeinančios. Juk tai tokia didi,

²⁶ Ten pat.

²⁷ *Mūsų Lietuva*, 1962.IX.7.

²⁸ *Laikas*, 1962.IX.30.

herojinė asmenybė, kuri lietuvių tautos gyvenime turi tapti moraliniu švyturiu. Jo šventumas, mūsų akimis, yra neabejotinas, nors oficialiai nedeklaruotas. Jau prieš keliolika metų, kai buvo pasklidęs gandas apie arkiv. Matulionio mirtį, latvių vysk. B. Sloskans pareiškė kreipęsis į Romą jo beatifikacijos reikalu. Tai kelias, kuriuo anksčiau ar vėliau teks eiti. Arkivyskupas Matulionis yra ne vien lietuvių tautos turtas. Jis yra visos krikščionių bendruomenės deimantas. Jo garsas turi sklisti visame pasaulyje, ypač ten, kur tebesiaučia persekiojimo rykštė. Mums reikia daugiau pastangų, kad kartu su savo sūnumi suspindėtų ir motina Lietuva»²⁹.

Iš pateiktų ištraukų matyti, kad visa katalikiškoji išeivijos spauda a.a. arkiv. T. Matulionį laiko herojiniu krikščioniu, žmogumi ir lietuviu, kurio gyvenime spindėjo nepaprastai ryžtinga Dievo ir žmogaus meilė kaip kontrastas kankintojų elgesiui. Toji ryžtinga meilė neužgeso nei gyvenimo sutemose, nei kančiose. Priešingai — ji tik ryškiau švytėjo ir tapo krikščioniškojo gyvenimo deimantu, tinkamu šventojo aureolei.

Kitaip žiūrėjo į arkiv. T. Matulionį kairioji ir liberalinė lietuvių išeivių spauda. Kai jis lankėsi Amerikoje 1934-36 m., kairioji spauda pradžioje puolė, bet vėliau rodė daugiau nuosaikumo. Jo mirties atveju nekatalikiškoji spauda laikėsi abejingai — nepuolė, bet ir plačiau apie tai neinformavo savo skaitytojų. Tiktai *Vienybė* 1962. IX.7 išspausdino rašinį apie buvusio Lietuvos diplomato Henriko Rabinavičiaus mirtį ir jame paminėjo a.a. arkiv. T. Matulionį. Mat, H. Rabinavičius dalyvavo komisijoje, kuri vedė derybas su Sov. Sąjunga dėl pasikeitimo kaliniais. *Vienybė*, paminėjusi, kad H. Rabinavičius laikęs save « žydų kilmės lietuviu », rašo :

« Dar visiškai prieš savo mirtį New Yorke velionis išgirdęs, kad Lietuvoje mirė vysk. Matulionis, jisai su savo bičiuliais lietuviams apgailestaudamas faktą, prisiminė, kaip jisai darbavosi tada komisijoje, su bolševikais besiderant dėl kalinių grąžinimo 1934 m.³⁰. Tame skaičiuje, kaip žinia, tada iš Rusijos buvo ir vysk. Matulionis »³¹.

Tokią abejingą kairiosios ir liberalinės spaudos laikyseną pastebėjo *Darbininkas*, *Aidai* ir *Tėviškės Aidai* (Australijoje). Vyriausias *Darbininko* redaktorius prof. S. Sužiedėlis vedamajame sako :

«Mirtis arkivysk. Teofilio Matulionio yra radusi žymų atgarsį Amerikos ir kitų kraštų spaudoje. *Darbininko* redakciją tebepasiekia prisijungiamos iškarpos iš įvairių laikraščių. Pasigendama tiktai lie-

²⁹ *Tėviškės Aidai*, 1971.IX.28.

³⁰ Iš tikro 1933 m.

³¹ *Vienybė*, 1962. IX.7.

tuvių nekatalikiškų laikraščių informacijos. Kai kurie net neužsiminė, kad jis mirė, nors šiaip prieš bolševikus gana aitriai kovoja. Atrodo, kad arkivyskupas kankinys jų neįskaitymas į lietuvių tautos aukas. Žinoma, valia kiekvienam laikraščiui daryti, kaip jis nori, bet valia ir galvoti apie tokius laikraščius, kad jų redaktoriam bolševikų kova su tikėjimu yra priimtina. Tuo tarpu pasauliniai laikraščiai, net ir tokie, kuriems Katalikų Bažnyčia vienu ar kitu atžvilgiu vis užkliūna, į arkivysk. Teofilį Matulionį pažįūrėjo kaip į žmogų kankinį, kuris gero norėjo net rusų tautai. Šiuo atžvilgiu ypač reikšmingas pasisakymas G. Wellerio, parašiusio apie arkivysk. T. Matulionį dienraščiui *Chicago Daily News* (rugsėjo 6) »³².

«Su apgailestavimu reikia konstatuoti ir tylos sąmokslą ne tik okupuotos Lietuvos spaudoje, bet ir laisvojoje. Tiktai katalikiškos minties periodikoje pasirodę straipsniai įvertina arkiv. Matulionio asmenį, jo kančią ir jo herojiškai atkaklią kovą su fizine ir dvasine vergija. Nekatalikiškoji lietuvių išeivių spauda nesidomėjo ne tik kankinio asmenybe, jo moraline didybe, bet ir jo tautine kova. Ar tai stoka jautrumo, ar tai atbukimas moralinėms vertybėms, ar pagaliau ignoravimas ?³³».

Į tą klausimą visai aiškaus atsakymo nėra. Viena tėra aišku: sutapo laikysena sovietinės ir išeivijos kairiosios bei liberalinės spaudos — abi linkmės tylėjo. Žinoma, dėl visai skirtingų motyvų. Sovietinė spauda tylėjo, nes buvo a.a. arkiv. T. Matulionio kankintojų tribūna. Išeiviškoji liberalinė bei kairioji spauda tylėjo, nes jai religiniai klausimai toleruoti, bet širdžiai tolimi. Ir didelis religinio pobūdžio įvykis jai neatrodo reikšmingas.

Pažymėtinas šiuo atveju lyg ir «atsivertimas». Praėjus daugiau kaip dešimtmečiui, socialistinės *Naujienos* (dienraštis), 1973. XI.12 išspausdino V. Vyteniečio straipsnį *Arkivyskupas T. Matulionis* ir tuo paminėjo Velionies 100 metų gimimo sukaktį: «Šiomet sukako šimtas metų, kai gimė mūsų tautos garbingas ganytojas ir kankinys arkiv. T. Matulionis »³⁴. Bet šis mostas atėjo tada, kai *Naujienos* palengva pradėjo keisti savo tradicinį kelią ir sukti labiau į dešinę. Ryšium su tuo posūkiu jų puslapiuose ėmė rasti ir krikščioniško pobūdžio straipsnių šalia antikrikščioniškų. Taigi, tai nėra kiek nepakeičia minėtos kairiosios bei liberalinės spaudos laikysenos arkiv. T. Matulionio atžvilgiu.

³² *Darbininkas*, 1962.IX.18.

³³ *Tėviškės Aidai*, 1971.IX.28.

³⁴ *Naujienos*, 1973.XI.12.

4. Sovietinės spaudos pažiūra

1971 m. pasirodė J. Aničo 212 psl. leidinys *Socialinis politinis katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945-1952 metais* ir 1972 m. — to paties autoriaus 256 psl. knyga *Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940-44 metais*. Plėsdamas tą pačią komunistinę propagandą, šis autorius išleisdino trečią knygelę *Antiliaudiniu keliu*³⁵.

Šiuose leidiniuose dažnai minimas vysk. T. Matulionis, savaip įvertinamas jo asmuo ir veikla, netgi pateikiama vertingų duomenų iš archyvų.

Antrame veikale rašoma, kad dar prieš karą, būdamas vyriausioju Lietuvos kariuomenės kapelionu, «labai reakcingai nusiteikęs vyskupas T. Matulionis ... stengėsi atitraukti karius nuo dalyvavimo politiniame krašto gyvenime»³⁶; 1943 m. liepos 12 d.³⁷ išleidęs bendraraštį kunigams, « kuriame vėl šmeižė Tarybų valdžios vykdytus revoliucinius pertvarkymus Lietuvoje 1940-41 metais». Bendraraštyje buvę tvirtinama, kad Tarybų valdžia siekusi «sunaikinti Lietuvoje bažnyčią»³⁸.

Minėtame bendraraštyje buvo pasakyta : «... ir mūsų Tėvynė ... pergyveno baisius bolševikų okupacijos metus su enkavedistų kalėjimais, kankinimais, žudynėmis ir kelių dešimčių tūkstančių geriausių mūsų tautos sūnų ir dukterų ištrėmimu į tolimąjį Sibirą vien dėl to, kad buvo geri katalikai ir nuoširdžiai mylėjo savo kraštą, Tėvynę. Vaizdas pasidarė dar liūdnesnis, kai keli tūkstančiai mūsų Tėvynės partizanų ir karių, (prasidėjus vokiečių su bolševikais karui), krito kaip aukos už Dievą ir Tėvynę. Bolševikai ne tik mus fiziniai naikino. Būdami bedieviai, kėsinosi ir mūsų tautą subedievinti: lietuvių padaryti bedieviu, iš lietuvio širdies išrauti jo brangiausią turtą tikėjimą į Dievą, Lietuvoje sunaikinti Katalikų Bažnyčią...»³⁹.

J. Aničas mini ir *Jaunimo Gretose* išspausdintą H. Vansevičiaus straipsnį *Piktšašis*, kuris «parodė Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio vaidmenį hitlerinės okupacijos ir pokario metais ...»⁴⁰. Tame straipsnyje pasakyta : « ... Vyskupas Teofilus Matulionis su džiaugsmu sutiko hitlerinius okupantus. Bažnyčios varpai skambino ištisą

³⁵ *Mintis*, 1976 m., 193 psl., Vilnius.

³⁶ *Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940-1944 metais*, Vilnius 1972, 3 psl.

³⁷ *Tikrumoje gegužės 12 d.*

³⁸ *Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940-1944 metais*, 170 psl.

³⁹ Žiūr. atgal 84 psl.

⁴⁰ *Socialinis politinis katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945-1952 metais*,

dieną, o pats vyskupas puošniausiais drabužiais laikė iškilmingas Mišias už Hitlerio sveikatą. Sakydamas pamokslą, Matulionis šmeižė tarybinę santvarką ir ragino tikinčiuosius, kurių tarpe buvo nemažas būrys policininkų, buožių, krauju ir ugnimi nubausti komunistus, tarybinius naujakurius ir bedievius ... »⁴¹

Kelių puslapių neapykantos pilnas straipsnis baigiamas vysk. T. Matulionio karikatūra : jis sėdi ant dolerių maišo, o jo rankose šalia brevijoriaus, automatas ...

Tikrovė buvo visai kitokia : 1941 m. karui prasidėjus, Kaišiadorių vyskupu buvo Juozapas Kukta, o Teofilus Matulionis gyveno Kaune, prie benediktinių šventovės.

Negalima kalbėti apie « T. Matulionio išdavikišką veiklą hitlerinės okupacijos metais »⁴², žinant, kaip energingai ir drąsiai vysk. Teofilus reagavo prieš vokiečių okupacinę valdžią už Žiežmarių šventovės išniekinimą ir jaunimo grobimą. Sakyti, kad visi Lietuvos vyskupai, ją tarpe ir vysk. Teofilus, « objektyviai tapo vokiškojo fašizmo įrankiais, besikuriančios okupacinės valdžios pagalbininkais »⁴³, yra propagandinis melas.

«Nemaža dvasininkų, — rašo J. Aničas, — panaudojo sakyklą klerikaliniam antikomunizmui skleisti. Kaip minėta, reakcingais pamokslais pasižymėjo kai kurie katalikiškosios hierarchijos šulai: Kauno arkivyskupo metropolito pagalbininkas vysk. V. Brizgys, Telšių vyskupas V. Borisevičius, Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis ir kiti»⁴⁴.

Yra gerai žinoma, kad vysk. Teofilus ne tik pats niekada nelietė sakykloje politinių aktualijų, bet ir savo bendraraščiu 610 nr. 1943. VI.4 perspėjo vyskupijos kunigus, « kad sakykla nebūtą panaudojama profaniškiems, politiniams ar apskritai su religija neturintiems ryšio skelbimams ar raginimams ».

J. Aničas rašo, kad vysk. T. Matulionis 1945 m. balandžio 7 d. raštu LTSR švietimo 1. komisarui dėstė : « Katalikų Bažnyčia griežtai draudžia vaikams ir jaunimui priklausyti bet kuriai antireliginei organizacijai (kan. 2335), nes tokios organizacijos sukelia pavoją augančiosios kartos tikėjimui ir dorovei [...] Katalikų Bažnyčia negali sutikti, kad tikintieji, o taip pat ir tikinčiųjų tėvų vaikai bei jauni-

⁴¹ H. Vansevičius, *Piktšašis*, žr. *Jaunimo Gretos*, 1951 m. 8 nr., 10 ir 15 psl.

⁴² *Socialinis politinis katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945-1952 metais*, 139 psl.

⁴³ *Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940-1944 metais*, 227 psl.

⁴⁴ Ten pat, 141 psl.

mas priklausytų tokioms organizacijoms, kurių nariams, šalia kitų įpareigojimų, pavedama kovoti prieš religinius prietarus »⁴⁵.

Kitoje vietoje J. Aničas rašo : «Vadovauti 'Rusijos misijoms' buvo patikėta vyskupui T. Matulioniui. 1941 m. lapkričio m. Kauno arkivyskupijos kurijoje buvo gautas Vatikano valstybės sekretoriaus kard. A. Malijonės pasirašytas 1941 m. spalio 4 d. raštas, adresuotas vysk. T. Matulioniui. Tai buvo atsakymas į šio vyskupo 1941 m. rugsėjo 22 d. laišką popiežiui, kuriame jis reiškė norą 'grįžti į Rusiją šventųjų pareigų vykdymui'. Vatikanas mielai leido vysk. T. Matulioniui organizuoti katalikybės skleidimą hitlerinės armijos okupuotose tarybinėse teritorijose. Jo veiklą, vykdant 'Rusijos misijas', turėjo remti kiti Lietuvos katalikų bažnyčios vyskupai. Hitlerininkams pritariant, Vatikanas paskyrė vysk. T. Matulionį 'Petrapilio apaštališkuoju administratorium ...'»⁴⁶.

Kodėl esą vysk. T. Matulioniui Vatikanas patikėjo šią misiją ? T. Matulionis turėjęs nemažą «antitarybinę» veiklos stažą. Jis nuo 1910 m. buvęs vienos Petrapilio katalikų parapijos klebonu. Po socialistinės Didžiojo Spalio revoliucijos kun. T. Matulionis esą įsijungė į kontrrevoliucinę veiklą drauge su reakcine pravoslavų dvasininkija kovoje prieš tarybų valdžios vykdomus revoliucinius pertvarkymus. Kaip aršus komunizmo priešas kun. T. Matulionis tapo Vatikano agentu Tarybų Sąjungoje. 1929 m., popiežiaus Pijaus XI nurodymu, jis slapta buvo iššventintas vyskupu ir Mogilevo vyskupo pagalbininko poste dar labiau išplėtė antitarybinę savo veiklą. Už tai tarybinių teisingumo organų buvo nubaustas. Į Lietuvą esą grįžo 1933 m.

Hitleriniam Wehrmachtui okupavus tarybines žemes, vysk. T. Matulionis esą pajuto, kad «išmušė jo valanda». Belaukdamas, kada galės atsisėsti į «Petrapilio apaštališkojo administratoriaus» sostą, jis, Lietuvos episkopato remiamas, paruošė « Rusijos misijų » programą, kurią išdėstė savo 1941 m. spalio mėn. išsiuntinėtame laiške Lietuvos vyskupams. Štai ką jis rašęs : « Apvaizdai lemiant, nelaimingai rusų tautai po ilgų kančių ateina šviesesni laikai. Vokiečių vyresnybei leidžiant, į narsiosios Reicho kariuomenės užimtąsias teritorijas pradeda vykti katalikų kunigai (...). Jau išmušė valanda pradėti didįjį darbą — vienon avertinti po vieno Ganytojo valdžia burti gausias Rusijos tautas »⁴⁷.

⁴⁵ *Socialinis politinis katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1943-1952 metais*, 124 psl.

⁴⁶ *Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940-1944 metais*, 150-159 psl.

⁴⁷ CVA I, 181, a p, 2, b. 65, 1. 8, vysk. T. Matulionio laiškas Panevėžio vysk. K. Paltarokui

Gerai žinoma, kad vysk. Teofilus 1942 m. kovo mėn. kreipėsi į okupacinę vokiečių valdžią (Minske, Rygoje ir Berlyne), prašydamas leisti vykti kunigams į Rusiją apaštalavimo darbui, tačiau tokio leidimo negavo. Apie tai jis pranešė ir Šv. Tėvui.

J. Aničo žiniomis, 1942 m. sausio 12 d. Kauno kunigų seminarijoje buvo įsteigtas «Institutum Russicum». Jo įsteigėjais pasirašė 28 «įtakingi Lietuvos klerikalų šulai, daugiausia marijonų ir jėzuitų ordino nariai...» Leidimą steigti institutą davęs arkiv. J. Skvireckas. Jis ir statutą patvirtinęs ... Buvę surengti rusų kalbos kursai klierikams, skaitomos atitinkamos paskaitos, klierikų orientalistų būrelis nagrinėjo «Rytų bažnyčios doktriną, santvarką, esamąją būklę, liturgiją»⁴⁸.

J. Aničas pagiria prel. S. Jokūbauskį už jo 1945 m. birželio 14 d. kreipimąsi į vadinamuosius « miškinius », kad mestų ginklus ir grįžtų į kilnų atstatymo darbą. Tačiau, anot J. Aničo, «tai buvo vienas iš nedaugelio to meto katalikų bažnyčios vadovų, supratusių savo pilietinę pareigą ir sąžiningai atsiliepusių į respublikos vyriausybės raginimą prisidėti prie greitesnio nacionalistinių gaujų likvidavimo»⁴⁹.

Arkiv. M. Reinio po 3 mėnesių pasirodęs atsisaukimas tuo pat reikalu J. Aničiui atrodė esąs «labai abstraktus».

«Kitaip pasielgė Kaišiadorių vysk. T. Matulionis, — rašo J. Aničas. — Jis kategoriškai atsisakė paraginti gaujų dalyvius išeiti iš miškų ir legalizuotis. Vyskupas pareiškė, kad netiki, jog Tarybų vyriausybė suteiks amnestiją visiems, kas mes ginklą ir grįš prie takaus darbo. T. Matulionis uždraudė savo vyskupijos bažnyčiose pamokslų metu paskelbti S. Jokūbauskio ir M. Reinio ganytojiškus laiškus»⁵⁰.

Pasak J. Aničo, vysk. T. Matulionis dar 1945 m. vasario 10 d. rašė religinių kultų įgaliotiniui: «Dar Lietuvoje negirdėtas dalykas, kad kunigas būtų banditų vadas », o vėliau 1947 m. balandžio 3 d. tardyme pripažinęs, kad buvo jo vyskupijos kunigų, turėjusių ryšių su banditų gaujomis ir juos rėmusių. Vienas kunigas tardyme pasakęs, kad vyskupas Teofilus žinojęs apie jo ryšį su banditais...»⁵¹.

Apie tai, kaip vyskupas Teofilus žiūrėjo į priežastis, vedusias į vadinamųjų «banditų» atsiradimą miškuose, ir kaip jis suprato savo pareigas šiuo tragiškuoju Lietuvai momentu, plačiai buvo

⁴⁸ *Katalikiškasis klerikalizmas ...*, 160-161 psl.

⁴⁹ *Socialinis politinis katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945-1932 metais*,

81 psl.

⁵⁰ Ten pat, 82 psl.

⁵¹ Ten pat.

išdėstęs Lietuvos vyriausybei savo memorandumu po pasikalbėjimo su M. Gedvilu.

Nepatiko J. Aničiui ir tai, kad pasilikę dar laisvėje kunigai ir tikintieji pinigais bei maistu rėmė tuos, kurie jau buvo pakliuvę už grotų. Jis rašo : « Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis savo vyskupijos kunigams liepė atiduoti du trečdalius iš tikinčiųjų surinktų pinigų, kurie buvo skiriami už antitarybinę veiklą nukentėjusiems dvasininkams bei jų giminėms remti. Šią savo 'iniciatyvą' vyskupas T. Matulionis motyvavo 'artimo meile'»⁵².

J. Aničas, vienas iš sovietinės propagandos šulų, buvo užsimojęs suniekinti ir arkiv. T. Matulionį, bet jo iškeltieji faktai tikrai dar kartą netiesiogiai pabrėžė drąsą arkivyskupo laikyseną ir prieš komunistinius, ir prieš nacionalsocialistinius galiūnus. Melaginga sovietų propaganda negali suniekinti tokio moralinio lygio žmogaus. Josios smūgiai tik dar labiau išryškina arkiv. T. Matulionio asmens pranašumą.

⁵² *Socialinis politinis katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945-1952 metais*, 95 psl.

II. LIUDININKŲ ATSIMINIMAI

1. Didvyriškasis vyskupas ⁵³

Solvkai... Kas apie juos negirdėjo ? Juk tai pirmoji pasaulio koncentracinė priverčiamųjų darbų stovykla, visų panašių stovyklų prototipas, stovyklų, atsiradusių pirmiausia sovietinėje Rusijoje, o vėliau ir nacionalsocialistinėje Vokietijoje.

Tykus, mažai kam žinomas ortodoksų vienuolynas, tvirtai pastatytas tolimose Solovecko salose, vadinamose taipgi Solovkais, prie Baltosios jūros, 1925 m. bolševikų buvo paverstas milžinišku kalėjimu. Ištisos masės deportuotųjų nuolat papildė likviduotų žmonių vietas. Jie apgyvendinami tose tuščiose salose, kur kadaise gyveno ir meldėsi tikrai vienuoliai, atsidavę maldai, darbui ir meditacijai.

Nežmoniškai sunkus darbas, žiaurus klimatas, nepakenčiamos sąlygos, badas, ligos, kankinimai naikintose salose čia naujai atsiųstus baisiai nelaimingus žmones. Visa tai, pridėjus kasdieninius įsakytus darbus, alint alino kalinius, dažniausiai nekaltus, bet bolševikinei valdžiai nepriimtinius.

1930 metų rudenį vieną vakarą gausioje kunigų kalinių grupėje, kuri buvo apgyvendinta kadaise buvusioje žvejų pirkioje, paverstoje kalėjimu Anzer saloje, vienoje iš Solovecko salyno zonoje, vadinamoje « štrafnaja komandirovka — Troickaja », — pasklido žinia, kad netrukus atvyks naujas katalikų kunigų transportas. Kadangi

⁵³ Šių atsiminimų autorius yra Vincas Dainys Mogilevo vyskupijos kunigas, lietuvis, ilgametis sovietų kalinys, kurį laiką kalėjęs drauge su vyskupu Teofilium Matulioniu. Savo atsiminimus rašė jis 1948 m., gyvendamas V. Vokietijoje, Scheinfeldo išvietintų asmenų stovykloje. Jo atsiminimus peržiūrėjo prel. Aleksandras Novickis ir savo lydlaiškyje pažymėjo, kad tai autentiškas, pirmą kartą reikšmės šaltinis, parašytas buvusio vyskupo bendradarbio ir neatskiriamo draugo. Kadangi autorius šiuos atsiminimus rašė tuo metu, kai sovietinė grėsmė jo artimiesiems Lietuvoje buvo didelė, stengėsi užtušuoti savo asmenį ir dėl to daug kur kalba trečiuoju asmeniu kaip nežinomas stebėtojas. Dėl tos priežasties jis pageidavo neskelbti šių atsiminimų jam gyvam esant arba sovietinei grėsmei tebesiaučiant.

minėta internuotų kunigų grupė, kurioje buvo apie 35-40 asmenų, buvo tikra mozaika, sudaryta iš kunigų, ne tik įvairių vyskupijų bei apeigų, bet ir visokių tautybių, laipsnių, įvairaus amžiaus, — kiekvienas naujas transportas kėlė susidomėjimą: kas atvyksta ir iš kur?

Pagaliau atvyko lauktasis transportas, lydimas ginkluotų GPU vyrų. Daugelis negalėjo apvaldyti susijaudinimo, kai iš nepažįstamų kunigų būrio išnirio gerai pažįstama liekna kanauninko Teofiliaus Matulionio figūra. Kai kurie jį pažinojo dar kaip klieriką, vėliau Švenčiausios Jėzaus Širdies šventovės kleboną Petrapilyje.

Visi, kurie anksčiau pažinojo kunigą T. Matulionį arba susipažino dabar kalėjime, tvirtino, kad jis buvo ypatingai kilnaus charakterio, gilaus pamaldumo, nepaprastai draugiško nuoširdumo ir kunigiško solidarumo. Toks jis išliko ir toliau iki kankinio mirties, kuria jis pabrėžė savo ištikimybę didžiajai kunigystės idėjai. Iš karto, be jokių įžangų įsijungė jis į labai glaudžią brolių kunigų bendruomenę ir su ja visai sutapo kaip vienas pranašių jos narių. Tokiu jį darė ypač gilus dvasinis gyvenimas, kurį netrukus visi patyrė, taurumas ir amžius.

Niekas neklausinėjo kanauninko už ką jį čia atsiuntė, kuo kaltina, nes visi puikiai žinojo iš savo patirties, kad visiems kunigam be išimties taikomas 58 paragrafas, būtent, kontrrevoliucija arba šnipinėjimas. Tuo būdu buvo siekiama teikti kunigo veiklai politinio ir priešvalstybinio nusikaltimo pobūdį. Kanauninkas buvo apkaltintas šnipinėjimu ir nubaustas 10 metų koncentracinės stovyklos.

Kunigų grupė, sugrūsta į skurdų ir mažą baraką ant šalotos ledingos jūros kranto, atskirta nuo likusio pasaulio ir taipgi nuo kitų kalinių, internuotų toje saloje (kad apsaugotų nuo «žalingos» katalikų kunigų propagandos), sudarė tam tikrą bendruomenę.

Visi produktai, kuriuos kunigai gaudavo iš stovyklos administracijos įvairiom normom paskiriems kunigam, taip pat maisto siuntiniai, gaunami pavienių kunigų iš savo parapijiečių, giminių bei pažįstamų, — buvo atiduodami bendram naudojimui, neatsižvelgiant į tai, kas, kiek ir ką gavo. Turimo maisto ekonomu ir jo paskirstytoju buvo išrinktas kanauninkas Matulionis. Įteikėjo stebėtis skrupulingu jo sąžiningumu maisto skirstyme. Jisai svėrė, matavo paskirus davinius, pridėdinėjo, atėminėjo, kad niekas nebūtų nuskriaustas ir kad kiekvienas gautų jam priklausančią dalį.

Kanauninko pareiga buvo taipgi pasirūpinti Mišių vynu ir ostijomis. Tuose dalykuose jam padėjo kunigų grupės virėjas kun. Kazimieras Siwickis. Vyną gamino iš razinkų, kurių rasdavo gaunamuose maisto siuntiniuose. Niekas iš siuntėjų nežinojo, kam reikalingos kunigam razinkos, kurių ne vienas maldavo savo parapijiečius. Ostijas

kepė specialioje keptuvėje, kurią slapta padarė kalvys kalvis. Tą darbą lengvino tai, kad kunigai priverstinės izoliacijos dėka turėjo savo pastatytą virtuvėlę, kurioje gamino sau valgi. Be to, perdaug ir nebuvo slepiamas vyno gaminimas ir plotkelių kepimas, nes niekas iš pašaliečių nebūtų nė pagalvojęs, kad tie dalykai gali būti naudojami liturginiams tikslams. Pamatęs, gal būt, būtų pagalvojęs, kad tai įprasta kunigų fantazija... kažkokia iš uogų padaryta sunka arbatai ir kepti blynai.

Šv. Mišios buvo atnašaujamos palėpėje, kur gyveno tiktai barako kunigai, naktį 1-5 v. ryto. Vienas iš kunigų grupės budėjo žemai, kad galėtų perspėti celebruojantį, jei užeitų patikrinti kalinių sargybiniai. Paprastai atnašaudavo Šventąją Auką iš karto trys kunigai, kiekvienas savo apeigomis, dažnai, dėl vietos stokos, tik atsiklaupus. Dėl atsargumo ir dėl liturginių drabužių stokos buvo vartojama tiktai stula. Vietoj altoriaus — paprasta dėžutė arba lagaminas, apdengtas švaria servetėle. Mažas relikvinis kryželis atstojo portatilį. Degantis žvakigalis buvo visa šviesa. Išskyrus vieną tikrą kieliką su patena ir mišiolėlį, kitus reikmenis pasigaminao čia patys kunigai. Kanauninkas kiekvienam išdalindavo po šlakelį vyno, kurio turėjo užtekti ilgesniam laikui, vartojant vieneriom Mišiom po 8-10 lašų. Tokiose tad primityviose sąlygose buvo tur būt pirmą kartą atnašaujama švenčiausioji Mišių Auka anuose tolimuose šiaurės plotuose.

Pagrindiniame kalinių darbe — miško kirtime tarp kunigų vyravo graži harmonija ir tikras draugiškas solidarumas. Jaunesnieji ir stipresnieji padėdavo senesniems ir silpnesniems — vieni kitus pavaduodavo. Latvių vyskupas Boleslovas Sloskans, tuometinės kunigų grupės senjoras, dirbo lygiai su visais kitais. Nepaprasta savo kantrybe, taktu ir nuostabiu ramumu, kurio neprarasdavo net ir sunkiausio darbo metu, drąsino bei skatino kitus, kurie nekartą sunkaus darbo spaudžiami imdavo nekantrauti ir dvasiškai lūžti.

Kunigai, nenorėdami atitraukti kanauninko nuo jam pavesto darbo, kuriam jis buvo visu rūpestingumu atsidavęs savo bendrabrolių gerovei, atlikdavo bendrai jo darbo normą miške. Kiek įmanoma, nuo darbo miške buvo atleidžiami ir kunigai virėjai Siwicki ir Trocki. Vietoje to jiedu nemažiau vargo labai noliai rūpindamiesi maitinimu grįžtančių iš darbo miškinių brolių, kurių apetitas būdavo kaip vilkų.

Toks gyvenimas, perpintas darbu, malda ir, laisvesnėm valandėm, studijomis, truko iki 1932 m. liepos mėnesio pusės.

Vieną dieną visai netikėtai įsiveržė barako rajonan būrys ginkluotų GPU agentų, kurie, keikdami ir meluodami, šaukė, kad laikas baigti «kunigų komuną», kuri jiems, matyt, buvo rakštis akyje.

Švaistydami esi bjauriausiais keiksmais, įsakė kaliniams sustoti į eilę ir suskirstė į grupes. Vieną jų nuvedė kažkur į salos gilumą, kitą paliko vietoje, o trečią, su kanauninku priešakyje, nuvarė į kitos salos kranto vietą, vadinamą Kinga. Susodino juos į dideles valtis, perplukdino per 8 km. platumo tarpsalį ir iškeldino tikrojoj Solovkų saloje. Suvargę, išalkę kunigai kaliniai, lydimi keiksmų ir raginimų skubėti, ėjo 15 km., nešdami ant savo pečių lagaminus iki skirtojo punkto. Čia buvo didelis pastatas, kadaise buvęs vienuolyno svečių namas, o dabar — stovyklos raštinė ir bausmės vieta — izoliatorius. Kaliniai čia buvo išskirstyti po vieną, po du paskirose vienutėse.

Štai ką pasakoja vienas iš kunigų, kuriam teko būti toje pačioje vienutėje su kunigu Matulioniu :

— Buvome pasiruošę net pačiam blogiausiam atvejui... Išklaušmėm vienas kito išpažinties ... Didelė kanauninko dvasinė ramybė ir resignacija veikė mane raminančiai. Kai vieną kartą iš daugelio tardymų, pilnų klastos, melo ir kankinimų, grįžo jis vienutėn, jaučiausi labai prislėgtas. Mintis, kad tardymo metu aš privalėjau ginti savo kolegas, mane labai kankino ... Tai pasakiau kanauninkui ir papasakojau visą tardymo eigą. 'Tėve (suminėjo mano vardą), būki visiškai ramus ; atsakei gerai ir taikliai... Nesirūpinkite, ką ir kaip sakysite, nes tą valandą bus jums duota ką turite sakyti', — priminė jis Evangelijos tekstą. Kanauninko žodžiai grąžino ramybę iškankintai mano sielai ir daugiau nebegalvojau, ką ir kaip sakiau tardymo metu.

Kanauninką tardė kažkoks Paukeris (August Karłowicz ; taip save vadino jausmų antplūdžio momentais), sadistas ir žiauruolis. Tai buvo tas pats vadovas, kuris su gauja į save panašių įsiveržė į «kunigų komuną» ir ją pagaliau likvidavo. Jis kun. T. Matulionį kankino, įžeidinėjo. Liepė aiškinti kai kurias šv. Alfonso moralinės teologijos tezes, komentuoti kai kuriuos dalykus iš šv. Tomo « Summos », siekdamas, žinoma, piktų bei antireliginių tikslų ; gundė jį išleisti laisvėn, jei atsisakys kunigyستės. Prieš ir po tardymo lydėjo jį kaip nusikaltėlį agentas su į jį nukreiptu revolveriu.

Po 8-10 dienų gulėjimo ant plikų narų ir daugelio naktinių tardymų pagaliau atsivėrė kalėjimo vienučių durys. Visi kaliniai buvo nugabanti į uostą. Vėl broliai kunigai nuoširdžiai sveikinosi, nors nesidžiaugė, nes kai kurių trūko. Laimei, kanauninkas buvo drauge su mumis. Suvarė į laivą, kuris pajudėjo kranto link. Išlaipino parkrantės miestelyje Kem, kuriame gyveno vien kaliniai.

Atgabenti kunigai buvo apgyvendinti bjauriuose mediniuose barakuose, pilnuose blakių ir aptvertuose spygliuotom vielom. Jie buvo išskirstyti po vienutes arba sugrūsti į celes kartu su blogiausios rūšies kriminaliniais nusikaltėliais, čia vadinamais « Szpana ». Pra-

slinko savaitė, kuri ne vienam atrodė kaip ištisas šimtmetis, nes kiekvieną graužė mintis : kas manęs laukia ? Staiga pasigirdo šūksnis «wychodi» (išeik), kuris nutraukė iškamuotą kunigą mintis. Jie buvo susodinti po du atvirame sunkvežimyje, kurį saugojo gausūs ginkluoti agentai, ir greitai išvežti.

Nevienas iš bendrablių savo širdyje pasivedė Dievui, nes manė, kad veža pražūtin, ir tyliai vienas kitam davė išrišimą. Laimei, pasirodė, kad toji baimė buvo nepagrįsta. Jie buvo gabenami į geležinkelio stotį. Atgabantieji buvo suvaryti į tamsų, be langų, pilną mėšlo pastatą ir užrakinti. Taip ir vėl buvome visi kartu. Nė vieno netrūko. Buvome laimingi ir patenkinti, kad jautėme vienas kitą, girdėjome pažįstamus balsus, nors vienas kito nematėm.

Po kurio laiko triukšmingai atsivėrė durys, tvieskė vidun šviesa ir pasigirdo visiems perdaug gerai žinomas balsas «wychodi ». Surikiavo, kaip paprastai, į eiles ir liepė žygiuoti geležinkelio stoties link. Nebuvo jokios abejonės, kad mūsų laukia etapas (kelionė). Paprastai visi gabenami į Leningradą. Kalinius susodindavo po du kiekviename vagono skyriuje, o prieš juos pasodindavo po du ginkluotus sargybinius.

Liudininkas, tas pats, kuris buvo kalinams toje pačioje vienutėje baumės izoliatorijoje Solovkų salose su kanauninku, štai ką pasakojo. Kelionės metu, kuri truko tris paras, nė vieną kartą nemačiau kanauninko, nes bet koks ryšys su kaliniais kituose skyriuose buvo griežtai uždraustas. Bet kokie pokalbiai ar šnibždėjimai su savo kelionės draugais nerusų kalba buvo uždrausti. Nieko kito neliko, kaip tiktai tylėti arba vogčiomis vieną kitą žodį pašnibždėti. Kanauninką mačiau tiktai vieną kartą, kai atvykę į Leningradą kartuėjome į mūsų laukiantį tamsų, uždarą kalinių vežimą.

Oktiabersko geležinkelio stotyje (seniau Mikolajevsko) mūsų transporto laukė visiems gerai pažįstamas engėjas Paukeris. Jis, kaip paprastai, įžeidinėjo piktomis pastabomis ir šmeižtais, kai visus atvykusius varė į tamsų kalėjimo autovežimą, vadinamą «juoduoju varnu ».

Išlipome Špalernėje. Kiekvienas tuoj pat buvo nuvestas į jam skirtą vienutę. Išbuvo joje kaip gyvas palaidotas ištisas 8 mėnesius. Griežčiausia izoliacija, badas, nuolatiniai naktiniai tardymai, mirties grėsmė padarė mane tikru lavonu. Meldžiausi už kanauninką kaip mirusį, nes vieno tardymo metu man buvo pasakyta, kad jo nebėra gyvo — buvo likviduotas.

1933 m. balandžio gale buvo įsakyta man išeiti «su utėlėmis » (su savo daiktais) ir žygiuoti lydimam sargybinio. Kadangi tai buvo dienos metas, šovė į galvą mintis: gal išleidžia laisvėn... ne, o gal vėl kelionė ? Nei vienas, nei kitas — vedė mane ne žemyn prie išėjimo, kaip buvau manęs, bet augštin (vienu augštu) tame pačiame kalėjime!

Kai atidarė duris tos vienutės, kurioje turėjau apsigyventi, pastebėjau, kad ji nėra tuščia. Joje stovėjo vyras su nepaprastai didele, nešukuota barzda, savo pečiais dengiąs augštą grotinį langelį. Sustojau apstulbęs, nežinodamas ką daryti. Tiktai gerai pažįstamas balsas pažadino mane iš apstulbimo. Prieš mane stovėjo kanauninkas Matulionis. Metėmės vienas kitam į glėbį ir verkėm iš susijaudinimo. Nors ir aš turėjau didelę barzdą ir nebuvau į save panašus, tačiau kanauninkas iš karto mane atpažino, nes pro langelį krintanti šviesa ant manęs įgalino jį pastebėti mano veido bruožus. Iš mūsų džiaugsmo sklidiną krūtinįą prasiveržė dėkingumo himnas Kūrėjui *Te Deum*.

Iš pasakojimo paaiškėjo, kad kanauninkas savo vienuoje pergyveno tą patį, ką ir aš. Be kitko, ir jam taip pat buvo pasakyta, kad manęs nebėra gyvo. Jis meldėsi už mane kaip mirusį, lygiai kaip ir aš už jį tuo pačiu metu.

Mūsų butis čia žymiai pagerėjo. Nuskuto mums barzdas, davė knygą, leido trumpam bendrai pasivaikščioti, padidino maisto davinį. Tas pagerinimas, matyt, buvo padarytas tam, kad nenumirtume. Tas laikinis palengvinimas buvo padarytas ryšium su Lietuvos ir Sovietų Sąjungos derybomis dėl pasikeitimo kaliniais, t.y. lietuviiais kunigais ir kitais. Tos derybos su sovietais pradžioje nepavyko ir, kaip matysime iš tolesnio pasakojimo, kunigų būklė žymiai pablogėjo. (Po kiek laiko derybos buvo atnaujintos ir apvainikuotos susitarimu). Jautėmės laimingi ir patenkinti, ypač dėl to, kad galėjome būti drauge. Pradėjom bendrus pokalbius, maldas, skaitymus, diskusijas ir pan. Tuo būdu laikas lėkte lėkė. Kartais netgi kildavo mintis, ar kartais nepaleis mūsų iš to kalėjimo. Kartą linksmesnės nuotaikos momentu staiga paklausė mane kanauninkas :

— Ką darytum, jei tau leistų grįžti Tėvynėn (Lietuvon) ?

— O gi važiuočiau, — atsakiau nė kiek nemikčiodamas.

— Aš nevažiuočiau, — rimtai bei ryžtingu balsu pareiškė kanauninkas.

— Tai kodėl ?

— Todėl, kad Tėvynė turi kunigą, o Rusija neturi... Gal kada išleis iš kalėjimo, o tada būsiu čia reikalingas.

— Sutinku su Jumis, kanauninke, tačiau labai abejoju, ar leis čia Jums darbuotis. Jei būtum bent vyskupu, galėtum ką nors parinkti, paruošti ir įšventinti, bet dabar kaip kanauninkas ...

— O vis dėlto pasilikčiau, — pertraukė mane kanauninkas. Nektartą girdėjau, kad katalikai, netekę kunigą, nori turėti juos arti savęs, kad ir kalėjime, bet ne užsienyje. Tikintieji tada jaustųsi esą dvasiniame kontakte su savo ganytojais ir nebūtų našlaičiai.

Čia nutrūko pokalbis.

Buvo jau birželio pabaiga. Kanauninką ir jo bendrakalinį [kun. Dainį], pagaliau išleido iš « akmeninio maišo », kaip čia populiariai buvo vadinama vienutė. Abu susidraugavę kunigai liūdnei atsisveikino su savo vienute, kurioje patyrė tiek daug malonių valandėlių. Kai išlipo iš hermetiškai uždaryto kalėjimo autovežimio, vadinamo « Czorny woron » (judasis varnas), jie nustebo, kad atvyko į tą pačią geležinkelio stotį « Oktiaberski », iš kurios prieš dvejus metus⁵⁴ buvo išgabenti į Solovkus. Deja, ir šį kartą vežė ne į pietus Tėvynėn, kaip svajojo kanauninko draugas, bet vėl į šiaurę ... Solovkų link. Čia buvo pridėtas dar vienas kunigas — Pawel Chomicz ir vienas klierikas Kazimierz Tysowski, kurie buvo kartu atgabenti iš Solovkų ir ištisus metus laikomi Špalernės « akmeniniuose maišuose ».

Visa toji keturiukė buvo išlaipinta žymiai arčiau « Lodejnoje Pole » stotyje. Iš čia ji buvo nugabenta į už 8 km. esančią stovyklą, vadinamą « Sztrafnoj » prie Svir upės. Aplink stovyklą nebuvo jokios žmonių gyvenvietės — tiktai miškai ir durpynai. Tos stovyklos gyventojai buvo daugiausia nusikaltėliai, visokios rūšies padūgnės ir chuliganai. Darbas : miško kirtimas, medžių plukdymas, miško skynimas, medžių klojimas raiste bei durpyne ir kelio vedimas, durpių kasimas. Darbas akordinis, normos virš žmogaus jėgų, maisto davinys tik badui malšinti, gyvenamų patalpų sąlygos baisios. Po darbo miške kaliniai visą laiką sėdėjo aptvertuose ir užrakintuose barakuose. Bet ir čia jie turėjo « užsiėmimą », savotišką darbą tiktai sovietiniame rojuje, būtent, naikino blakes ir mušė utėles.

Barakai buvo be langų, tamsūs, nešvarūs, pilni blakių ir kitokių parazitų. Vietoje langų — augštai padaryti plyšiai, praleidžiantys truputį šviesos ir oro. Baisi tvankuma, nemalonūs kvapai, baisi smarvė, einanti iš viduryje barako stovinčio bjauraus kubilio, kuriuo naudojosi kaliniai savo gamtiniais reikalams atlikti, — baisūs keiksmai, negirdėtas bliuznijimas, barniai, peštynės, vagystės sudarė vaizdą tikro pragaro žemėje, kurio velniais buvo žmogiško pavidalo būtybės. Į tokią pragarą buvo įmestas ir kanauninkas bei jo draugas.

Sunkus, visą dieną trunkantis darbas išseikvodavo visą žmogaus energiją. Dirbančius prižiūrėdavo ginkluoti sargybiniai su policiniais šunimis. Visi privalėjo dirbti, nežiūrint, koks būtų oras — saulė šviečia, lyja ar sninga, šalta ar šilta. O poilsis po darbo ? Bjaurus barakas ! Tai normalus gyvenimas tos ir kitų panašių bausmės stovyklų Sovietų Sąjungoje. Tai truko iki 1933 m. rugpjūčio pusės.

Vieną dieną atėjo į mišką specialus pasiuntinys ir pranešė, kad kanauninkas ir jo draugas tuojau turi grįžti stovyklon. Čia

⁵⁴ Viename rankraštyje autorius čia rašo dvejus, kitame — vienerius metus. Tikslėsnė atrodo dvejų metų data.

jiems buvo pranešta ruoštis kelionei. Kur ? Nepasakė. Tik iš puse lūpų ištartų žodžių ir raštinės tarnautojų išsireiškimų, jiedu galėjo padaryti išvadą, kad tai dar neblogiausias atvejis. Galima įsivaizduoti, kaip sunkus ir jaudinantis buvo atsisveikinimas su likusiais dviem likimo draugais, su kuriais keliolika metų drauge nešė sunkų Solovkų nelaisvės kryžių. Taip du kaliniai su lagaminais ant pečių, lazdomis rankose, lydimi sargybinių, skubiai išvyko iš stovyklos.

Vėl ta pati geležinkelio stotis Lodejnoje Pole, tokia pati kelionė traukiniu tiktai atgaline linkme — link ... Nejaugi ir vėl į Špalerką, į vienutę ? O gal toliau į pietus, į Tėvynę pas savuosius ? Tik geležinkelio stotyje paaiškėjo, kad kelionė nukreipta į rytus, į Maskvą, o gal į Sibirą ?

Maskvoje tuos du kalinius patalpino garsiojoje Liubiankoje, GPU-NKVD lizde ir centre. Kanauninkas sirgo ir nuėjo ligoninėn. Buvome užrakinti. Erdvioje Butyrkų kalėjimo patalpoje Maskvoje buvo kitų kunigų ir du civiliai kaliniai — visi lietuviai. Jie ten buvo suvežti iš Solovkų ir kitų kacetų. Toks kalinių sutelkimas žadino kalinių širdyse stiprią viltį.

Darbo jokie, maistas geresnis. Geroje nuotaikoje bėgo dienos ir savaitės. Vieną dieną visai netikėtai nuvedė mus pirtin, nuskuto barzdas, liepė pasiimti geresnius drabužius, jei kas turėjo, susodino į uždengtą autovežimą ir išvežė. Visi susitiko Liubiankoje... Nejaugi ir vėl ? ... Bet jų čia laukė tiesiog neįtikima džiugi staigmena.

Kiekvieną įeinantį sveikino paduodamas ranką ir klausė, ar nori grįžti Lietuvon, ar ne. Tai buvo įgaliotas Lietuvos ministeris Maskvoje ponas Baltrušaitis. Galima įsivaizduoti, koks džiaugsmas kilo širdyse kalinių, iki šiol beviltiškai žiūrinčių į ateitį !

Ministeris pranešė, kad maždaug už savaitės prasidės kelionė Lietuvon ; nuo rytdienos visi gaus iš pasiuntinybės maisto : sviesto, sūrio, baltos duonos, cigarečių ir t.t.

Visi buvo kuo geriausiai nusiteikę ir vienas kitam linkėjo laimės, kuri jiems taip netikėtai nušvito. Tiktai kunigas Matulionis stovėjo tylus, nes sakėsi nedavęs sutikimo grįžti Tėvynėn ir pareiškęs norą čia pasilikti. Išgirdę tokį « *dictum* » visi draugai nustebo, ėmė netgi prikaišioti jam lengvapėdiškumą ir peikti jį už tai, nors sieloje vertino jo kilnumą bei pasiaukojimą, kuris buvo daugiau nei herojiškas. Kiekvienas gerai suprato kanauninko mintį ir slaptą intenciją.

Praėjo savaitė. Kiekvienas įtemptais nervais laukė Lietuvos pasiuntinio žadėto išvykimo momento. Vieną dieną įgriuvo vienutėn GPU agentas, perskaitė pavardes turinčių išvykti Lietuvon ir liepė visiems tuojau pat pasiruošti kelionei. Tarp suminėtų pavardžių buvo ir kunigo Matulionio pavardė. Džiaugsmu ėmė plakti visų

širdys. Sveikino kanauninką, kad važiuoja kartu. Jis gi nuleido akis ir kukliai tarė: *Fiat voluntas Dei* (tebūnie Dievo valia). Taigi į kanauninko atsisakymą nebuvo atsižvelgta — jis buvo įrašytas Lietuvos išsiunčiamųjų sąrašui, nepaisant jo valios.

Buvo jau 1933 metų spalio. Atėjo įsakymas pasiruošti kelionei « su utėlėmis ». Nereikėjo laukti jo patvirtinimo. Labai greitai visi pasiruošė. Nuvežė į geležinkelio stotį. Čia buvo atlikta asmeninė ir lagaminų revizija — jau paskutinė, bet labai ypatinga: tikrino pažastis, burną, nosį ir... viską. Stotyje nebuvo nieko, išskyrus Lietuvos pasiuntinį ir sargybinius. Peronas buvo visai tuščias, kaip iššluotas. Mat, išvykimas turėjo būti tylus bei slaptas, kaip ir visa, kas bolševikams nepatinka. Lietuvos pasiuntinys atvyko stebėti ir patikrinti, ar kurio nors netrūko. Įsitikinęs, kad viskas tvarkoje, atsisveikino su išvykstančiais, linkėdamas laimingos kelionės Tėvynėn, kuri juos išlaisvino.

Traukinys pajudėjo. Išlaisvintųjų grupė važiavo atskirame vagonė. Latvijos pasienio stotyje Indroje kalinius iškilmingai pasitiko J. E. latvių vyskupas Juozas Rancans, kunigas profesorius Aleksandras Novickis ir gausūs tikintieji. Kun. V. Mieleška iš Kauno, deleguotas apaštališkosios nunciatūros Lietuvoje, pasveikino kalinius ir atvykusiems perteikė čia pat perone didelės minios akivaizdoje Šv. Tėvo palaiminimą. Išlaisvintųjų susijaudinimas buvo neapsakomas. Ką tik buvę belaisviai, bėtiečiai, visų skriaudžiami štai atsidūrė vyskupo ir bendrablių glėbyje laisvame nuo teroro krašte.

Vyskupas Rancans pakvietė išlaisvintuosius iš sovietinio rojaus į saloninį vagoną, kuris jau laukė buvusių kalinių tolimesnei kelionei. Kai pavargę keliauninkai susėdo į patogias sėdynes, vyskupas Rancans atidarė didelį savo lagaminą, iš kurio vaišino išbadėjusius iš Rygos atvežtais skanėstais.

Po šio mosto sekė kitas. Vyskupas išsiėmė iš kišenės violetinę pipusę ir uždėjo ją ant kanauninko Matulionio galvos. Išlaisvintų kalinių susijaudinimas ir nustebimas buvo neapsakomas, kai visi išgirdo iš Rygos sufragano lūpų sveikinimą bei linkėjimus kanauninkui kaip vyskupui.

Tiktai vienas vienintelis iš bendrakalinių kunigų žinojo paslaptį (kun. Pronckietis). Jis nustebusiems bendro likimo draugams pareiškė, kad kanauninkas ne nuo šiandien yra vyskupas, bet nuo 1929 metų. Juo buvo jau prieš suėmimą, juo buvo Solovkuose, juo buvo kalėjimo vienutėje ir su rašančiuoju šias eilutes praleido visą laiką sunkios tremties bei persekiojimo.

Čia nekartą minėtas neatskiriamas bendrakalinytis, kuris kadaise pokalbyje su kanauninku Špalernės kalėjime apie pasilikimą Rusi-

joje pastebėjo, kad ten nėra ko ieškoti, nes yra tik kanauninkas, — pasijuto labai nemaloniai. Pradėjo teisintis, atsiprašinėti už mąnymą, kad tas esąs tik kanauninkas, nors iš tikrųjų buvo vyskupas. Vyskupas Matulionis apkabino rankomis buvusį savo bendrakalinį ir tarė : « Tėve Vincentai, jeigu aš būčiau buvęs tavo vietoje, labai abejoju, ar kitaip būčiau pasielgęs ».

Dabar visiems buvo aišku, kodėl kanauninkas nenorėjo grįžti Lietuvon. Dar prieš tai sklido gandas tarp bendrabrolių, kad kai kurie iš kunigų Rusijoje buvo slapta iššventinti vyskupais, tačiau niekas nežinojo, kuris yra slaptas vyskupas ir kur gyvena. Dabar visi reiškė savo sveikinimus vyskupui Matulioniui vagone, kaip kokioje katedroje.

Tolimesnė kelionė į Daugpilį buvo ištisas triumfas — kiekvienoje stotyje pravažiuojančius sveikino gausūs tikinčiųjų būriai su savo ganytojais. Štai jau ir Daugpilis, čia dar didesnė minia tikinčiųjų pasitiko pravažiuojančius. Gausios prakalbos, gėlės, nuotraukos. Visiems atsako ir dėkoja išlaisvintųjų grupės vardu vyskupas Matulionis. Po to — iškilmingi pietūs pirmos klasės bufete ir tolimesnė kelionė Lietuvos sienos link.

Kelionė Lietuvos sienos link buvo nemažiau įspūdinga bei triumfali. Obelių stotyje štai stovi grupė komunistų nuleistomis akimis. Jie gabenami Sovietų Sąjungon mainais už išlaisvintus kunigus ir pasauliečius. Traukinys rieda gilyn į kraštą. Kiekvienoje stotyje ovacijos, prakalbos ir šauksmai «valio ». Į sveikinimus bei prakalbas atsako vyskupas Matulionis savo gimtąja kalba.

Kaunas ! Naujos tikinčiųjų minios. Gausūs augštesnės ir žemesnės dvasiškijos atstovai, ovacijos, sveikinimai. Visiems atsako vyskupas Matulionis. Iš geležinkelio stoties pajuda ištisa vilkstinė automobilių, gausiai miniai sveikinant.

Atvažiavusieji buvo aprūpinti atitinkama globa. Kunigai apgyvendinti Žitiečių viešbutyje, o vyskupas Matulionis rado svetingą prieglobą seminarijoje. Sekančią dieną — vizitas pas prezidentą ir užsienio reikalų ministerį. Priėmimas ir pietūs — pas J. E. arkivyskupą. Miesto ir jo įžymybių lankymas — Karo muziejaus, bazilikos, šventovių, sanatorijos ir t.t.

Po trumpo poilsio beveik visa išlaisvintųjų kunigų grupė kartu su savo vyskupu iš Kauno nuvyko į Rygą su padėkos vizitu. Atvykusieji buvo iškilmingai priimti arkivyskupo A. Spryngovičiaus, vyskupo Rancans ir prelato Jasinskio. Daugumas mūsų buvome apnakvydinti metropolinėje seminarijoje, čia kai kurie iš mūsų brolių pasveikino vyskupą Boleslovą Sloskans, buvusį Solovkų kalinį, visų tenai labai vertintą bei mylėtą ir neseniai išlaisvintą iš Sovietų Sąjungos bei atvykusį Latvijon.

Trumpai pabuvęs Latvijos sostinėje, visas mūsų buvusių sovietinių kalinių būrys, drauge su vyskupu Matulioniu, nuvyko į Ludzą, kur visus svetingai priėmė tuometinis dekanas, vėliau Liepojos vyskupas, kun. Antanas Urbšas. Kunigų atvykimas su vyskupu sujungia visą katalikišką miestą ir parapiją. Viešnagės metu Ludzoje vyskupas tremtinys, asistuojamas su juo atvykusių kunigų, atnašavo vietinėje šventovėje pontifikalines Mišias. Netrukus po to grįžome Lietuvon.

Viskas palengva grįžo į normalią gyvenimo eigą. Slinko savaitės ir mėnesiai. Grįžusieji kunigai susitvarkė ir įsijungė į darbą savo tėvų žemėje tarp savųjų ir saviesiems. Kai kurie išvažiavo į kitus kraštus. Vyskupas Matulionis apsigyveno Kaune pas seseris benediktines.

Vyskupas Matulionis 1943 m. buvo Apaštališkojo Sosto paskirtas Kaišiadorių vyskupijos ordinaru. Vokiečių okupacijos metu jis, gyvendamas nė kiek nesumažėjusią apaštalinę dvasią, ėmė galvoti apie Rusiją kaip savo veiklos žemę. Rinko jis tai savo būsimai misijai reikalingas knygas, brošiūras, laikraščius, liturginius reikmenis, devocionalijas, t. y. dalykus, kurie ten gali būti reikalingi... Kalbėjo su kunigais, registravo kandidatus, norinčius vykti misijų darbui į Rusiją ir pasiruošusius, kai tik bus galima, važiuoti į rusiškuosius rytus.

Užėjo betgi įvykiai, kurie niekais pavertė šventą jo intenciją bei troškimą. Lietuva vėl buvo okupuota bolševikų. Kai daugelis kunigų — augštesnės ir žemesnės dvasiškosios, gelbėdamiesi nuo bolševikų teroro, bėgo svetur, — vyskupas, nors vyresnis amžiumi ir du kartus bolševikų kalintas, nejudėjo iš vietos. Žinojo, kas jo laukia ..., tačiau pasiliko.

Kai 1944 m. bolševikai įžygiavo Lietuvon, vyskupą Matulionį išvežė Rusijos gilumon ir po to jo pėdsakai dingo ⁵⁵.

Didvyriškasis vyskupas mirė savo pašaukime, kuriame ištesėjo iki galo, ištikimas didžiajai kunigystės idėjai, kuriai tarnavo visą savo gyvenimą, negailėdamas nei savo jėgų, nei sveikatos, nei gyvybės ... Gerasis ganytojas atiduoda savo gyvybę už savo avis.

Kun. Vincas Dainys

⁵⁵ Mirė Lietuvoje, Šeduvoje, 1962 m.

2. Kada nors jis pagarsės kaip šventasis ⁵⁶

Vysk. Teofilius Matulionis išvydo dienos šviesą 1873 m. Kudo-riškyje, Lietuvoje. Buvo kilęs iš lietuvių ūkininkų. Pažįstu jį nuo 1898 m. Jis buvo vyresnis mano kolega dvasinėje Petrapilio semina-rijoje.

Tai buvo šviesi figūra. Jauną klieriką Matulionį visi draugai nepaprastai mylėjo. Jis pasižymėjo tauriomis būdo savybėmis. Jame ypač reiškėsi draugiškumas, paprastumas, nuolankumas, gilus ir visai natūralus pamaldumas. Visuomet buvo linksmas ir draugiškas. Draugai niekad nematė jo nusiminusio.

Baigęs kunigų seminariją 1900 metais, Matulionis buvo išven-tintas kunigu ir tais pačiais metais dvasinės vyresnybės paskirtas vikaru į Varaklianų parapiją Latvijoje. Parapija buvo viena iš didžiųjų, tad darbo buvo daug. Jaunas kunigas Matulionis per trumpą laiką išmoko latvių kalbą. Darbavosi toje parapijoje uoliai, bet neilgai.

Po dvejų metų vikaravimo dvasinė vyresnybė, įvertindama jo uolumą, paskyrė klebonu gana didelėn Bikavos parapijon toje pačioje Rezeknės apskrityje. Ten jaunas klebonas Matulionis dar labiau išvystė savo veiklą kaip uolus sielų ganytojas. Mokė žmones, rūpes-tingai globojo jaunimą ir vaikus. Apie kokią nors visuomeninę veiklą to meto parapijoje negalėjo būti nė kalbos, nes rusų caro valdžia neleido.

Klebonui Matulioniui rūpėjo ne tiktai dvasiniai parapijiečių poreikiai, bet ir apleista šventovė. Netrukus uoliai ėmėsi jis šven-tovės atnaujinimo, ją taip pertvarkė, kad negalima buvo nė atpažinti. Be kitko, iškilo du augšti mūriniai bokštai.

Jam nebuvo svetimi ir parapijos ribose gyveną ortodoksai, kuriuos jis taip pat norėjo patraukti į Katalikų Bendriją. Jis nepaisė griež-to valdžios įsakymo, draudžiančio (ir grasinančio didele bausme) skleisti religinę propagandą tarp ortodoksų, nes labiau klausė Dievo nei rusų caro. Dėl to netrukus tapo jis persekiojimo auka. Policija ėmė laikyti kleboną Matulionį žalingu ortodoksijai ir apskundė augš-

⁵⁶ Vyskupas Antanas Urbšas, Liepojos (Latvijoje) ordinaras (latviškai savo pavarde rašė Urbšs), šiuos atsiminimus parašė gyvendamas Vokietijoje ir atsiuntė 1948 m. rugpjūčio mėnesį. Lydlaiškyje 1948.VIII.18 pažymėjo, kad tai kartu ir pre-lato Aleksandro Novickio atsiminimai. Jiedu artimai pažinojo vysk. T. Matulionį ir mielai padėjo surinkti kitų atsiminimus apie jį. Jų dviejų atsiminimai buvo sura-šyti lenkų kalba. Teko tad juos išversti į lietuvių kalbą.

tesnei valdžiai. Dėl to jis buvo atleistas iš klebono pareigų ir ištremtas iš katalikiškos Latgalijos.

Dvasinė vyresnybė buvo priversta valdžios pašalintam klebonui duoti antraeilę vietą. Taip kun. Matulionis liko paskirtas Šv. Kotrynos šventovės vikaru Petrapilyje. Ten neilgai jis pasiliko. Dvasinė vyresnybė jį vėl paskyrė klebonu kaip patyrusį sielų ganytoją naujai įsteigtoje parapijoje Petrapilyje.

Kun. klebonas Matulionis su dideliu uolumu ėmėsi organizuoti naują parapiją darbininkų rajone. Prieš jo akis didelis uždavinys — statyba naujos Jėzaus Širdies šventovės milžiniškai parapijai už Nevos vartų. Jo pasišventimo, uolumo ir elgetavimo dėka (jis pats vaikščiojo iš namų į namus Petrapilyje) per keliolika metų iškilo milžiniška mūrinė šventovė. Rusų revoliucija, prasidėjusi 1917 m. ir bedieviškas komunizmas neleido jam užbaigti šventovės. Vis dėlto ji buvo tokiame stovyje, kad jau galima buvo laikyti pamaldas.

Katalikų parapija, kaip ir kituose Rusijos didmiesčiuose, buvo mišri. Joje buvo lietuvių, lenkų, latvių, gudų, rusų ir kitų. Kun. klebonas Matulionis per kiekvieną šventę skelbė Dievo žodį visomis parapijiečių suprantamomis kalbomis, nes juk buvo katalikų kunigas, kuriam visos tautybės lygios.

Po caro Mikalojaus II abdikacijos katalikai kurį laiką džiaugėsi religine laisve. Petrapilio arkivyskupo sostą 1918 m. užėmė tremtinys Eduardas Ropp. Naujasis arkivyskupas, įvertindamas uolaus klebono darbą, pakėlė jį į Mogilevo kapitulos garbės kanauninkus.

1917 m. pabaigoje užsiliepsnojo bolševikinė revoliucija. Valdžia pateko į jų rankas. Prasidėjo Katalikų Bendrijos persekiojimas, kuris vis plėtėsi ir priėjo prie to, kad arkivyskupas Ropp tapo suimtas. Netrukus toks pat likimas ištiko ir vyskupą Joną Ciepliaką, kuris su keliolika kunigų buvo uždarytas kalėjiman. Jų tarpe buvo ir kun. klebonas Matulionis. Visame Petrapilyje liko nesuimtas tiksliai vienas kunigas, būtent, jaunutis vikaras Boleslovas Sloskans, vėliau iššventintas vyskupu.

Suimtųjų kunigų laukė liūdnas likimas. Maskvoje 1923 m. įvyko garsusis vyskupo Ciepliako teismas. Kaltinamųjų suole su juo sėdėjo suimtieji Petrapilio kunigai. Prelatas Budkevičius bolševikų tribunolo sprendimu buvo nuteistas mirti. Sprendimas nedelsiant buvo įvykdytas Maskvoje. Vyskupas Ciepliakas buvo taip pat nuteistas mirti, tačiau mirties bausmė buvo pakeista 10 metų kalėjimo. Kiti kunigai buvo nuteisti po keletą metų kalėjimo. Jų tarpe buvo ir kun. klebonas Matulionis.

Atlikęs bausmę, kan. Matulionis grįžo pas savo parapijiečius Petrapilyje. Po kurio laiko įvyko jam visai netikėtas dalykas. Kai vyskupas Ciepliakas buvo kalėjime, arkivyskupijos administra-

toriaus pareigas ėjo vyskupas Antanas Maleckis. Šis, jausdamas, kad neilgai bus laisvas, slaptai išventino vyskupu kan. Matulionį. Tuo būdu jis norėjo užtikrinti hierarchijos tęstinumą. Buvo nusi-
statyta kol kas niekam nesakyti apie tą išventinimą. Toji paslaptis buvo taip rūpestingai saugojama, kad net artimiausi išventinto vyskupo draugai to nežinojo.

Dievo Apvaizda, pašaukdama vyskupą Matulionį į didžią K. Bendrijos kunigaikščio garbę, uždėjo ant jo sunkų kryžių. Vysk. Matulionis neilgai trukus turėjo nutraukti sielų ganytojo veiklą savo parapijoje. Bolševikai vėl jį suėmė, nuteisė ir išsiuntė į katorgą Solovecki salose. Čia bolševikai neatsižvelgė į jo pagyvenusį amžių ir skyrė į darbus ne pagal jo pajėgas. Vyskupo sveikata gerokai nukentėjo. Atrodė kartais, kad neišlaikys. Kiti kunigai, to paties likimo dalininkai, neabejojo, kad greitai ateis paskutinė jų mylimo draugo valanda. Vyskupas ištinusiom kojom sunkiai vilkosi į priverstinio darbo vietą. Dievo Apvaizda, matyt, turėjo kitus tikslus, nes teikė tiek jėgų, kad galėtų išlaikyti iki galo.

Susitarus Lietuvos ir bolševikų vyriausybėms, 1933 m. rudenį įvyko pasikeitimas kaliniais. Už lietuvius kunigus, laikomus kalėjimuose, sovietai gavo komunistus, suimtus Lietuvoje už griaujamą darbą. Prieš kunigų išleidimą Lietuvon turėjo būti atliktas dar vienas formalumas Maskvoje. Lietuvos pasiuntinys Baltrušaitis privalėjo pasikalbėti su kiekvienu kaliniu ir patirti ar nori grįžti į tėvynę. Visi kunigai davė teigiamą atsakymą, išskyrus vieną ... Tai buvo kun. Matulionis. Jis išreiškė norą pasilikti Rusijoje ! Kiti tuomet negalėjo suprasti kanauninko laikysenos, bet šiek tiek vėliau, kai paaiškėjo, kas jis iš tikrųjų yra, dalykas kitaip atrodė. Kun. Matulionis nebuvo eilinis Kristaus kariuomenėje, o vadas — vyskupas. Tasai sielų ganytojo pareigos jausmas kaip tik ir padiktavo neigiamą atsakymą Lietuvos pasiuntiniui.

Vyskupas nė kiek nesvyravo paaukoti savo laisvę ir net gyvybę. Jis puikiai jautė, kas jo laukia tuo atveju, jeigu pasiliktu Rusijoje, nors taipgi vylėsi, kad gali pasikeisti laikai ir atsirasti galimybė sugrįžti į Šv. Tėvo jam patikėtą sielų tarnybą. Vis dėlto, nežiūrint visko, vyskupas prieš aiškią jo valią buvo išgelbėtas iš Rusijos. Lietuvos pasiuntinys, nepaisydamas vyskupo pasipriešinimo, įrašė jį iškeičiamų kalinių sąrašą ir kaip toks buvo išsiųstas Lietuvon drauge su kitais kunigais.

Iš bolševikinių kalėjimų išlaisvinti lietuviai kunigai nustatytą dieną turėjo atvykti prie Latvijos sienos. Iš ten jie turėjo važiuoti tiesiai į Lietuvą. Vyskupas Juozas Rancans Latvijos vyriausybės buvo iš anksto painformuotas apie traukinio su kaliniais atvykimo dieną ir valandą Indros stotin. Apaštalinis nuncijus mons. Antonino

Zecchini atsiuntė žinias apie kun. Matulionį ir svarbiausia — apie jo vyskupystę.

Bendrame posėdyje pas Rygos metropolitą arkivyskupą Antaną Springovičių nutarta pagarbiai sutikti prie Latvijos sienos iš Rusijos atgabentus kalinius. Vysk. Rancans užsakė specialų saloninį vagoną į pasienio stotį. Su savimi paėmė gana didelį lagaminą su užkandžiais ir vynu, o vyskupui Matulioniui — violetinę pijusę (kepuraitę). Drauge su kunigu profesoriumi Aleksandru Novickiu leidosi kelionė. Dar prieš išvažiudamas, vyskupas pranešė telegramomis pasienio geležinkelio stočių — Kraslavos, Užvaldės, Juozapinės ir kitų vietovių klebonams apie laukiamus svečius. Daugpilio klebonui Adomui Vyzuliui (?) pavedė užsakyti stotyje pietus iš Rusijos grįžtantiems buvusiems sovietų kaliniams.

Pasienio stotyje Indroje vysk. Rancans rado jau anksčiau atvykusį kun. V. Mielešką, Karmelitų šventovės kleboną Kaune, kuris buvo deleguotas pasveikinti grįžtančius iš sovietinės katorgos Lietuvos vardu ir juos lydėti iki Kauno. Ilgokai palaukus, atriedėjo sovietinis traukinys. Išlipo iš jo sulysusios kunigų figūros. Apsirengę buvo skudurais. Skurdžiausiai atrodė vyskupas Matulionis, apsirengęs sena savo skrandu, siauromis pelenų spalvos kelnėmis, daugelyje vietų sulopytomis. Ant kojų turėjo visiškai sunesiotą apavą, o ant galvos — kepurę su skylėtu dugnu. Rankose vyskupas laikė paprastą medinę lazda kaip ramstį.

Po pasveikinimo perone visas būrys kalinių buvo pakviestas į saloninį vagoną. Kai buvę kaliniai patogiai susėdo ištaigingame vagone, vyskupas Rancans, išėmęs iš lagamino violetinę pijusę, priėjo prie vyskupo Matulionio, uždėjo ant jo galvos ir pasveikino kaip vyskupą. Ten esantieji bendrakaliniai apstulbo iš nustebimo. Jie nežinojo, kad savo tarpe turėjo vyskupą. Visi susijaudino. Kiekvienas iš eilės ėjo ir sveikino vyskupą, apie kurio ganytojinį poaugštį anksčiau nežinojo.

Netrukus pajudėjo traukinys. Pakelės parapijų žmonės ir kunigai pasitiko stotyse traukinį, kuris vežė grįžtančius iš sovietinio pragaro kunigus. Pro vagono langus tikintieji įteikinėjo gėles ir maistą. Vysk. Matulionis už tai dėkojo ir laimino. Didžiausia katalikiškų jausmų manifestacija įvyko Daugpilio stotyje. Perone susirinko minios tikinčiųjų. Keistai aprengtų kunigų būrys su vyskupu Matulioniu priešakyje išlipo iš vagono ir nuėjo į geležinkelio bufetą, kur jiems buvo paruošti pietūs. Salė buvo pilna katalikų. Čia vyskupas Matulionis atsakė į sveikinimo kalbas, girdėtas perone.

Kokį priėmimą surengė Lietuva iš Rusijos grįžtantiems kunigams, plačiai rašė to krašto laikraščiai, spausdino išlaisvintųjų kunigų grupės ir atskirai vysk. Matulionio nuotraukas. Viena tokių nuo-

traukų buvo išspausdinta Romos dienraštyje « L'Osservatore Romano ». Ten buvo savotiškai sumontuotos nuotraukos — vyskupo, apsirengusio kalinio drabužiais, ir diktatoriaus Stalino. Abudu buvo sudėti vienoje plokštėje. Tai priminė katiną ir jo auką. Pridėtas straipsnis aiškino bendros nuotraukos paslaptį.

Nesuskaitomos minios tikinčiųjų su savo kunigais ir vyskupais sutiko atvykstančius iš Rusijos kalinius Kauno geležinkelio stotyje. Tėvynė nuoširdžiai sveikino ištikimuosius savo sūnus ir tikėjimo didvyrius. J. E. Kauno metropolitas arkivyskupas Juozas Skvireckas pakvietė vysk. Matulionį pas save kaip asmeninį svečių. Žinodamas jo uolumą, netrukus paskyrė jį rezidenciniu kapelionu prie benediktinių šventovės. Vysk. Matulionis pasiryžo čia suorganizuoti amžiną Švenčiausio Sakramento adoraciją. Prieš tai jis, kviečiamas Amerikos lietuvių, atliko užjūrio kelionę. Pabuvęs Amerikoje, aplankė Šv. Žemę. Grįžęs iš tolimų kelionių į Kauną, vyskupas kaupė jėgas vietiniam darbui. Jo rūpesčiu buvo pagrindinai atnaujinta benediktinių šventovė ir įvesta amžinoji adoracija.

Arkivyskupas Skvireckas tuo metu neturėjo sufragano. Dėl to dažnai jis pavesdavo vyskupui Matulioniui kanoniškas arkivyskupijos parapijų vizitacijas, taip pat kviesdavo pontifikalinėm Mišiom katedroje. Kur tik pasirodydavo vysk. Matulionis, būdavo nuoširdžiai sveikinamas. Katalikai jo asmenyje matė garbingą tikėjimo išpažinėją ir nenugalimą kovotoją, kuris už augštuosius idealus nesibijojo eiti kankinio keliu. Paprastų jo pamokslų ir prakalbų klausė atidžiai susitelkę. Jis buvo visų stebimas ir gerbiamas. Nepaprastai švelnus bei supratingas charakteris darė jį visiems prieinamą. Taip dirbdamas bei atlikdamas ganytojines išvykas, vyskupas, palyginti, ramiai gyveno Kaune iki 1943 metų.

Po Kaišiadorių vyskupo Juozo Kuktos mirties šv. Tėvas Pijus XI ieškojo tinkamo įpėdinio ir paskyrė vakuojančion vieton vyskupą Matulionį.

Po trejų metų sėkmingos veiklos Kaišiadorių vyskupijoje pasikeitė darbo sąlygos. Atėjo brutali bolševikų okupacija. Katalikų kunigų veikla buvo paralyžuota. Po vienerių tokios nelaisvės metų atėjo kiti visuomeninės tvarkos bei religinės laisvės naikintojai, būtent, vokiečiai, kurie pasirodė esą negeresni už bolševikus. Jie įvedė brutalią priespaudą, masiškai gaudė žmones ir gabeno prievartos darbams Vokietijoje. Gaudydami jaunimą ir aplamai darbui tinkamus žmones, vokiečiai nerespektavo nė šventų vietų. Jų agentai, apsiginklavę nuo galvos iki kojų, tykojo savo aukų prie šventovių durų — suiminėjo išseinančius iš pamaldų ir siuntė Vokietijon.

Prieš tokį smurtą išėjo vysk. Matulionis. Jis energingai protestavo vokiečių valdžios įstaigose, reikalaudamas sustabdyti prie-

virtę. Drąsūs protestai, atskleidžiantys vokiečių nežmoniškumą, užrūstino naujus valdovus. Jie norėjo atsikeršyti vyskupui — suimti ir išvežti į kurį nors mirties kacetą. Bet ta aplinkybė, kad vyskupas jau kentėjo bolševikų persekiojimą, sulaukė juos nuo tokio žingsnio. Šie niekadėjai, savo metodais panašūs į bolševikus, nenorėjo būti lyginami su komunistais. Jie norėjo pasirodyti geresniais.

1944 m. bolševikai išvijo iš Lietuvos vokiečius ir vėl okupavo šį kraštą. Šį kartą jie Katalikų Bendrijai buvo dar žiauresni nei 1940 metais. Suiminėjo kaimų bei miestų gyventojus ir siuntė Rusijos gilumom. Katalikų kunigus ištiko toks pat likimas. Vieni krito nuo bolševikinio budelio rankos, kiti buvo palengva žudomi sunkiaisiais darbais ir badu Rusijos gilumoje. Katalikų kunigų kankinystė buvo daug žiauresnė, negu Romos valdovų pagoniškaisiais laikais.

Vyskupas Matulionis trečią kartą pateko į senųjų savo persekiojų ir kankintojų rankas. Tačiau ir šį kartą jis nesilenkė bolševikams ir nesibaimino. Jis drąsiai gynė savo tikinčiųjų ir tikėjimo reikalus. Deja, neilgai truko ta nelygi kova. Kaip labiausiai nepatikimą komunistai nusprendė, jų terminais sakant, likviduoti. 1946 m. pabaigoje vyskupas ir generalinis jo vikaras buvo suimti ir išsiųsti Rusijos gilumon. Senyvas vyskupas, turįs 74 metus amžiaus, negalėjo ilgai pakelti nežmoniškų naujos bolševikų katorgos sąlygų. Jis mirė iš bado ir išsisėmimo. Ganytojas paaukojo savo gyvenimą už savo ganomuosius, jų Bendriją ir tikėjimą⁵⁷.

Laiminga Lietuva, o dar laimingesnė Kaišiadorių vyskupija, turėjusios tokį Ganytoją. Reikia tikėtis, kad tas ištikimas Dievo tarnas, vyskupas ir kankinys, kada nors pagarsės Lietuvoje, o gal ir visame pasaulyje, kaip šventasis.

Vysk. Antanas Urbšas

3. Jaudinantis susitikimas Latvijos pasienyje⁵⁸

**Mus pasiekė liūdna žinia: Katalikų Bendrijos persekiojimas
Rusijoje tęsiamas toliau ! Dabartinis režimas teroru bei žiaurumu**

⁵⁷ Ir šis autorius buvo suklaidintas anuo metu plačiai pasklidusios žinios apie vysk. Matulionio mirtį Sibire ; pastarasis mirė 1962 m. Šeduvoje, Lietuvoje, bolševikų morališkai iškankintas.

⁵⁸ Šių eilučių autorius yra vysk. Jesups *Rancāns*, buvęs Rygos vyskupo pagalbininkas ; taipgi buvęs nepriklausomos Latvijos parlamento narys, tremtyje ėjęs Latvijos parlamento pirmininko pareigas. Šiuos atsiminimus jis parašė

toli pralenkia persekiojimą carų laikais. Jo tvirtai siekiamas tikslas — sunaikinimas tikėjimo į Dievą.

Tarp daugelio tikėjimo persekiojimo kankinių bei aukų garbinga vieta priklauso vyskupui Teofilui Matulioniui, kuris tikrai buvo didysis kunigas, nebijojęs kankinio mirties ir nesilankstęs negailestingiams persekiotojams.

Turėjau laimę pažinti vyskupą Teofilų Matulionį prieš 45 metus. Tuomet jis buvo Bikavos klebonu ir uoliai lankydavosi mano tėviškėje Nautreni-Rogovkoje atlaidų proga, čia jis turėjo daug savo dvasinių pasekėjų. Tūkstančiai pamaldžių latvių atidžiai klausydavo ugningų jo pamokslų. Ypač jis buvo mėgstamas kaip nuodėmklausis. Jo klausykla nuolat būdavo apgulta žmonių. Savo darbą šventovėje jis pradėdavo pirmasis labai anksti rytą ir baigdavo paskutinis vėlyvą popietę. Ne tik Bikavoje, bet ir kitose kaimyninėse parapijose vyskupas Matulionis buvo mylimas ir gerbiamas kaip tikrai malonus ir pasiaukojęs Dievo tarnas.

Jis mokėjo krašte (Latvijoje) vartojamas kalbas : lietuvių, latvių, lenkų ir rusų.

Mogilevo arkivyskupas perkėlė uolųjį kunigą į Petrapilį (dabar Leningradas) ir pavedė jam naujai įsteigtą parapiją anapus Nevos vartų. Ten reikėjo pastatyti naują šventovę Švenčiausios Jėzaus Širdies garbei. Šis užmojis buvo įvykdytas apsuksiai ir nepaprastai energingai. Ilgus metus Matulionis buvo šios parapijos klebonu ir viso Petrapilio katalikų sluogsnuose buvo žinomas kaip geras sielų vadas.

Užsiliepsnojo Rusijoje revoliucija, ir valdžią paėmė komunistai. Tada prasidėjo kryžiaus kelias šio ištikimo kunigo gyvenime. Keletą kartų jis buvo komunistų suimtas ir nuteistas. Daugelį metų jis turėjo praleisti sovietiniuose kalėjimuose ir priverstinio darbo stovyklose, atskirtas nuo savo parapijos ir jam patikėtų sielų.

Išgelbėjimas iš rusiškojo pragaro atėjo pagaliau 1933 m., kai Lietuvos vyriausybė iškeitė 10 lietuvių kunigų į sovietinius agentus, buvusius Lietuvos kalėjimuose. Aš turėjau garbę ir džiaugsmą pasveikinti tuos išpažinėjus — kunigus Indroje — prie Rusijos-Latvijos sienos. Jaudinantis ir graudus buvo šis senų draugų pasimatymas bei pirmas pasikalbėjimas.

V. Vokietijoje (Bad Ditzzenbach, Wuerttemberg) 1948. VIII. 3. Pridėtoje vizitinėje kortelėje įrašė šiuos žodžius, skirtus būsimam monografijos parengėjui : « Mielasis Daktare, ką žinau bei atsimenu apie garbingąjį vyskupą Teofilų Matulionį, šiame rašte išdėčiau vokiečių kalba ir siunčiu jį kartu su ganytojišku palaiminimu ». Čia pateikiamas jo vertimas.

Vyskupo šventimus Rusijoje Matulionis gavo visai slapta; net kunigai to nežinojo. Dėl to juo didesnis buvo jo bendrakeleivių nustebimas, kai ant garbingos kankinio galvos buvo uždėta vyskupiška pijusė (kepuraitė). Tuo būdu aš galėjau jį laisvoje Latvijos žemėje pirmą kartą pasveikinti kaip vyskupas ir to paties pašaukimo brolis.

Vyskupas Matulionis tada buvo apsirengęs įprastais rusų kalinio drabužiais. Batai buvo suplyšę, sunešioti, drabužiai šiaip taip užlopyti. Matydami tokį kankinio vyskupo vaizdą, kunigai ir kiti tikintieji negalėjo sulaikyti savo ašarų. Pavargę ir išalkę kunigai dabar galėjo būti pirmą kartą pavaišinti tradiciniais latviškais sumuštiniais. Po to Indros stotyje visi buvo nufotografuoti, kad ir vėliau galima būtų pamatyti, kaip atrodė kunigai, grįžę iš sovietų klaičios bei vargo.

Visus išlaisvintus kunigus ir palydovus Daugpilio stotyje pasitiko katalikų organizacijos su gėlėmis ir pasveikino. Stotyje buvo paruošti pietūs vyskupui Matulioniui ir jo kančių draugams. Ten išlaisvintieji kunigai išreiškė daug nuoširdžių minčių, gilaus tikėjimo žodžių aiškia latvių kalba ir sukrečiančiais vaizdais. Priėmimo dalyvių akyse žėrėjo džiaugsmo ašaros, bet kartu ir užuojauta tiems, kurie liko kentėti rusų priverstinio darbo stovyklose bei kalėjimuose.

Tuo pat laiku nuo Lietuvos pasienio atėjo žinia, kad ten atvykstančių kunigų-išpažinėjų laukia katalikų delegacijos, norinčios pasveikinti juos laisvoje tėvynėje. Daugpilio geležinkelio stotyje atsisveikinom su broliais kunigais ir vyskupu-išpažinėju Teofilijų Matulioniu, kuris po daugelio metų sėkmingos veiklos sovietiniame kalėjime pagaliau gavo kankinio vainiką⁵⁹.

Vėliau vyskupas Matulionis aplankė senus savo bičiulius Latvijoje, viešėjo pas Rygos vyskopus, buvo nuvykęs į buvusią savo parapiją Bikavą, kurioje jis taip nuoširdžiai, vieningai buvo mylimas. Niekad jis nepamiršo Latvijos bei latvių — rašė laiškus iš Romos, iš Jeruzalės ir pagaliau atsiuntė iš savo vyskupijos centro Kaišiadorių vyskupiškąjį palaiminimą.

Taip pat ir latviai katalikai nepamirš to uolaus Ganytojo, kuris atidavė savo gyvenimą už ganomuosius. Latvijos Katalikų Bendrijos istorijoje auksinėm raidėm liks įrašytas vardas vyskupo Teofiliaus Matulionio kaip pavyzdingo, didžio kunigo ir didelio latvių tautos draugo.

Vyskupas Jesups Rancāns

⁵⁹ Tai netikslī informacija ; vysk. T. Matulionis mirė Lietuvoje, Šeduvos mieste 1962 m.

4. Dvelkianti asmens charizma⁶⁰

Leningrado (seniau Petrapilio) Katalikų Bendrija 1923 m. pava-sarį išgyveno liūdną dieną — visi kunigai buvo suimti ! Tuo metu kun. Matulionis klebonavo Švč. Jėzaus Širdies parapijoje, kur pa-statė naują, didelę šventovę. Tarp suimtųjų buvo ir tos parapijos klebonas kun. Matulionis. Vienintelė išimtis Leningrade buvo pada-ryta Šv. Kotrynos šventovės vikarui kun. B. Sloskans, kuris vėliau sulaukė to paties likimo. Visi kiti buvo nugabanti Maskvon ir užda-ryti Sokolnikų kalėjime.

Tik po dvejų metų kalinimo kun. Matulionis buvo paleistas. Jis grįžo savo parapijon Leningrade, kur gyveno iki 1930 m., kai užėjo nauja suėmimų banga. Tada jis buvo suimtas antrą kartą. Bet jis buvo jau nebe paprastas Nievskaja Zastava klebonas, o vysku-pas. Mat, 1928 m.⁶¹ vyskupas Antanas Maleckis, apaštalinis Len-ingrado administratorius, jį konsekrovo. Žinoma, tai buvo padaryta labai slapta, nes bolševikų revoliucija tebesiautė.

Ir koks buvo jo likimas ! Naujasis vyskupas, užuot kopęs į vysku-pišką sostą, turėjo vykti kalėjiman, vėliau — koncentracijos sto-vyklon į Solovkus prie Baltosios jūros. Ten jis tapo mano ipėdiniu ne vyskupiškame soste, o priverstinių darbų stovykloje. Tas įkali-nimas truko trejus metus. Aš iš tos stovyklos išvykau 1930 m., o vysk. Matulionis pasiliko iki 1933 m. Jo kalinimas ten būtų dar ilgiau trukęs, jeigu nebūtų išgelbėjusi Lietuvos vyriausybė. Pasta-rosios iniciatyva pavyko susitarti su Maskvos vyriausybe. Buvo susitarta pasikeisti politiniais kaliniais. Tuo būdu liko išlaisvinti dvylika lietuvių kunigų iš įvairių rusų kalėjimų, o vieton jų buvo išsiųsti Rusijon bolševikai kaliniai iš Lietuvos kalėjimų.

Jaudinantis buvo vaizdas prie Latvijos-Rusijos sienos. Tai buvo 1933 m. rudenį. Išlaisvintų kunigų pasitikti iš Rygos atvyko vysku-pas pagalbininkas Rancāns. Vysk. Matulionis, apsirengęs kalinio drabužiais, prisiartino prie vyskupo Rancāns ir jam atskleidė savo didžiąją paslaptį, saugotą ištisus penkerius metus : jis taip pat esąs vyskupas ! Tai buvo tikras apreiškimas, nes nė artimi jo draugai to nežinojo. J. E. vysk. Rancāns nusiėmė savo vyskupišką pijusę

⁶⁰ Vyskupą T. Matulionį gerai pažinojo latvių vyskupas Boleslovas Sloskans, dirbęs tame pačiame Petrapilio mieste, kur klebonavo ir vysk. T. Matulionis. Savo trumpą liudijimą prancūzų kalba apie vysk. T. Matulionį jis parašė tremtyje, gyven-damas Belgijoje 1947-1950 m. laikotarpyje. Jis buvo panaudotas tuo metu ten ėju-siame rotatoriniame laikraštyje *Gimtoji Šalis*. Čia pateikiamas jo vertimas.

⁶¹ Iš tikrųjų 1929 m.

ir uždėjo ant vysk. Matulionio galvos, pareikšdamas aplinkui esantiems : « Jis yra vyskupas » !

Atvykęs į gimtąją savo šalį (Lietuvą), J. E. vysk. Matulionis, drauge su vienuolika brolių kunigų, buvo sutiktas su dideliu entuziazmu. Jo spinduliavimas pačia savo asmenybe buvo nepaprastas. Pamokslus sakė jis retai, bet jo tyli prezencija buvo daug labiau paveiki negu jo žodžiai.

Kalbant apie jo dorybes, galima pasakyti, kad vysk. Matulionis buvo labai kuklus, labai nuolankus. Jo veikla buvo rami, be jokio triukšmo. Dideli jo projektai nebuvo matomi, o tik jų padariniai. Jis buvo ne tik pamaldus kunigas, bet ir tikras *homo Dei* (Dievo žmogus). Didelis Švenčiausios Jėzaus Širdies garbintojas. Galima sakyti, kad dvasinis jo gyvenimas sruveno iš šios misterijos. Pastatydino jis šventovę, dedikuotą Švenčiausiajai Širdžiai, bet kartu pastatydino daug dvasinių Švenčiausios Širdies šventovių žmonių sielose. Aš pažįstu sielas, kurios atsivertė iš kasdieninio gyvenimo į tikrą šventumą, net herojišką, jo dėka. Tos sielos (žmonės) man tvirtino, kad už savo atsivertimą ir meilę Švenčiausiajai Širdžiai jie esą dėkingi vyskupui Matulioniui.

Jis buvo labai svetingas, ir tai čia pat galėjai jausti, kad tai sklido ne iš natūralios laikysenos, o iš dvasinės charizmos.

Vysk. B. Sloskans

5. Jis mirė už tikėjimą⁶²

Mielasis kunige,

Pagirtina Jūsų mintis supažindinti visuomenę su taip nuopelningu gyvenimu mons. Teofiliaus Matulionio [autorius rašo Matuliams], Leningrado vyskupo pagalbininko, vėliau Kaišiadorių vyskupo Lietuvoje, mirusio kaip tikėjimo išpažinėjo Sibiro kalėjimuose⁶³.

⁶² Šios eilutės parašytos paskutinio Petrapilio (Leningrado) apaštalinio administratoriaus vyskupo J. M. Amoudru, domininkono, gyvenančio Šveicarijoje, 1951. VI. 28. Jas parašė kun. Vl. Čegio paprašytas. Jų autorius buvo ir Petrapilio prancūzų katalikų parapijos klebonu. Jis gerai atsimena ano meto bendrą foną, jį plačiau nušviečia ir parodo vyskupo T. Matulionio asmenį bei vaidmenį. Originalas rašytas prancūzų kalba. Čia pateikiamas jo vertimas.

⁶³ Arkiv. T. Matulionis mirė Lietuvoje 1962 m. Gandas apie jo mirtį Sov. Sąjungoje buvo daug ką suklaidinęs.

Iki rusų revoliucijos jo kasdieninis gyvenimas buvo darbas parapijoje, kurioje gyveno labai uolūs katalikai. Su revoliucija kilo religinės laisvės svajonė, kuri betgi greitai išnyko. Pirmasis aktas bolševikų, atėjusių valdžion, buvo valstybės ir tikinčiųjų Bendrijų atskyrimo įstatymas, išleistas 1918 m. sausio 21 d. Tai buvo visiškas valstybės supasaulinimas, kuris nebe pripažino tikinčiųjų Bendrijos. Kulto pastatų naudojimas buvo pavestas dvidešimties tikinčiųjų būriui, atsakingam prieš valstybę. Kunigai tebuvo tų grupių tarnai. Negalima mokyti katekizmo vaikus iki 18 metų. Antireliginė propaganda leidžiama (ta propaganda buvo varoma pasibaisėtiniu mastu ir formomis). Tai buvo tikras religinis karas, prasidėjęs su negirdėtu įnirtimu.

Mogilevo arkivyskupas Ropp buvo suimtas 1919 m. po Velykų, paskui išsiųstas Lenkijon mainais už vieną svarbų komunistą. Vyskupas pagalbininkas Ciepliakas, administravęs vyskupiją, įsakė savo kunigams neapleisti savo tikinčiųjų tuo baisia bandymo metu ir pasilikti su jais.

Mons. Matulionis pakluso ; buvo paskirtas Švenčiausios Širdies parapijos klebonu Nevski Zastava Petrapilio priemiestyje. Statoma šventovė dar neturėjo nei stogo, nei durų, nei langų. Drąsiai ėmėsi darbo mons. Matulionis toje darbininkų parapijoje. Jis užbaigė šventovės darbus bei įrengimus, nors tai nebuvo lengva tame anarchijos, teroro ir neapsakomo vargo laikotarpyje. Ir tai ne vien dėl to, kad siautė nežabotos revoliucinės aistros. Tai buvo principo vykdymas : komunistų partija siekė sukurti naują pasaulį, būtent, materialistinio socializmo radikaliausia forma. Dėl to reikėjo sugriauti senąjį pasaulį iki pačių pamatų. Visos organizacijos buvo uždraustos, išskyrus komunistų partijos. Tai lietė ir tikinčiųjų Bendrijas, ypač katalikų. Pastaroji policijos buvo laikoma kontrrevoliucininkų lizdu ir pagal tai traktuojama. Kunigai ekonominio gyvenimo tvarkytojų buvo įrikiuoti žemiausios kategorijon, būtent, parazitų. GPU laikė juos nepataisomais politiniais ligoniais. Petrapilio šventovės buvo uždarytos 1922 m. neva dėl nesudarymo reikalaujamų kulto grupių.

Mons. Ciepliakas ir 14 Leningrado kunigų buvo teisiami revoliucinio tribunolo Maskvoje už priešinimąsi atskyrimo įstatymui, religinių nuosavybių nusavinimo dekretui ir už katekizmo mokymą. Arkivyskupas buvo nuteistas mirti, bet bausmė pakeista 10 metų kalėjimo. Kun. Budkevičius (Budkiewicz), Petrapilio dekanas, buvo nuteistas mirti ir sušaudytas Lubiankos kalėjimo kieme 1923 m. kovo 30, t. y. Didįjį Penktadienį. Vysk. Fiodorovas (Fiodorow), Rytų apeigų, buvo nuteistas kalėti 10 metų, kiti kunigai — po trejus

metus. Pastarieji juos atsėdėjo Sokolnikų kalėjime Maskvoje. Jų tarpe buvo ir mons. Matulionis.

Kunigai, atlikę savo bausmes, grįžo į Leningradą 1925 m. Šventovės buvo atidarytos. Mons. Matulionis vėl ėmė dirbti parapijoje. Tai buvo nuolankus kunigas, diskretus, labai geras, labai pamaldus ir labai mylintis savo tėvynę Lietuvą.

Mons. Ciepliakas buvo ištremtas Lenkijon 1924 m. Kan. Maleckis, Kirilovskaja (prie Peski) parapijos klebonas, buvo paskirtas Mogilevo vyskupijos administratoriumi.

1925 m. spalio mėnesį atvyko pirmą kartą Rusijon vysk. d'Herbigny. Dar du kartus buvo atvykęs 1926 m. Tada, t. y. 1926 m., jis įvykdė Šv. Sosto sprendimus: Rusija buvo suskirstyta į keletą vyskupijų, valdomų apaštalinų administratorių. Minskui buvo paskirtas mons. Sloskans ir išventintas vyskupu, Maskvai — mons. Neveu, Leningradui — mons. Maleckis. Pastarąjį išventino vyskupu pats mons. d'Herbigny Marijos šventovėje (Notre-Dame de France). Kitos vyskupijos — Kievo, Charkovo, Sibiro buvo patikėtos apaštaliniais administratoriams nevyskupams.

Visa tai labai nepatiko sovietinei valdžiai, nors ji atskyrimo įstatyme pareiškė nesidominti vidiniu Bendrijų gyvenimu.

Mons. Maleckis turėjo daug sunkumų su GPU, kuri ištrėmė jį pagaliau 1927 m. gegužės mėnesį į Archangelską. Privertė jį pasirašyti dokumentą, kad jis ten vyksta « dobrovolne », t. y. savo noru. GPU kalboje tai reiškia, kad pats pasmerktasis vyksta paskirton vieton, bet ne etapais — iš vieno kalėjimo į kitą su būriu kalinių.

Leningrado tikintieji po kelių mėnesių turėjo drąsos nueiti į GPU ir klausti, kodėl buvo suimtas jų vyskupas. Jiems buvo atsakyta, kad jis nebuvo suimtas — savo noru išvyko į Archangelską. Sužinojęs apie tą atsakymą, mons. Maleckis sugrįžo į Leningradą ir ėmė vėl eiti pareigas dideliame GPU nustebimui, kuri pradžioje nieko jam nedarė.

1928 m. gruodžio 8 d. Kirilovskajos koplyčioje labai slaptai mons. Maleckis išventino vyskupu mons. Matulionį, paskirtą Matregos vyskupu ir Leningrado pagalbininku.

Suimtieji kunigai buvo išgabenti į Solovkus, ten esantį garsųjį rusų vienuolyną Baltosios jūros saloje, kurį GPU pavertė kalėjimu. Vien jo vardą išgirdę Rusijos gyventojai drebėjo iš baimės, nes niekad negalėjo būti tikri, kad ir jie ten nepateks. Toje vietovėje mons. Matulionis praleido keletą metų. Kunigai, kurie ten kalėjo kartu su juo, sako, kad jis visuomet buvo Dievo žmogus, taikus, drąsinantis, guodžiantis bendro vargo draugus savo žodžiu ir pavyzdžiu.

Ten jis buvo iki 1933 m., kai Lietuvos vyriausybė iškeitė kalinius kunigus į komunistus, suimtus Lietuvoje.

Mons. Matulionio nuotrauka, padaryta jam atvykus į savo šalį, rodo sunykusį jo veidą, prigesusias akis, suvargimą. Ji geriau liudija nei aprašymas barbariško režimo, kurį turėjo iškentėti aname kalėjime.

Išvykstant kunigams iš Rusijos, GPU šefas, vietoj atsisveikinimo, tarė : « Įsidėmėkite — mes jus atrasim ». Tai buvo pareiškimas, rodąs rusų nusistatymą pavergti Baltijos kraštus.

Po išlaisvinimo mons. Matulionis nuvyko į Romą, kur pagarbiai buvo priimtas popiežiaus Pijaus XI. Pastarasis išsiuntė jį lankyti lietuvių kolonijų Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Grįždamas iš ten, jis sustojo Romoje, kur aš turėjau progą jį pamatyti. Jo sveikata buvo sustiprėjusi, laikysena visuomet rami ir susikaupusi.

Vėliau popiežius jam pavedė Kaišiadorių vyskupiją Lietuvoje. Jis, kaip ir visuomet, buvo atsidavęs, ištikimas ganytojas, mylimas savo tikinčiųjų ir kunigų. Buvusius savo bendrabrolius Rusijoje, kai šie atvykdavo jo aplankyti, priimdavo su džiaugsmu ir gerumu.

Prasidėjus karui, jis pasiliko su savo tikinčiaisiais per visą kietos vokiečių okupacijos metą. Ją pakeitė rusų okupacija, kuri buvo dar blogesnė. Bet jis pasiliko savo pareigose. Rusai, žinoma, pradėjo antireliginę propagandą. Vyskupas, kuris karčia savo patirtimi buvo pažinęs bolševikų policijos metodus, turėjo herojišką drąsą parašyti ganytojinį laišką, perspėjantį jaunimą nestoti į komunistų jaunimo organizaciją (komsomol). Rytojaus dieną jis dingo, ir ilgai nebuvo jokių žinių apie jį. Prieš maždaug dvejus metus Romą pasiekė žinia, kad jis mirė vienoje Sibiro koncentracijos stovykloje ⁶⁴.

Gerasis Ganytojas apvainikavo savo egzistenciją, atiduodamas savo gyvybę už savo avis. Jis mirė už tikėjimą : tai tikras kankinys.

Priimkite, mielas kunige, nuoširdžios pagarbos pareiškimą mūsų Viešpatyje.

+ J. M. Amoudru, O. P.,
titulinis Gurgos vyskupas,
apaštalinis Leningrado
valdytojas [paskutinis]

⁶⁴ Jau buvo minėta, kad gandas apie vysk. T. Matulionio mirtį daug ką suklaidino.

6. Kunigo centras yra šventovė, o ne ūkis ⁶⁵

Grižtančiam vyskupui T. Matulioniui į laisvę labiausiai patiko Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijos studentai, atėję jo pasitikti ir klūpantys geležinkelio stoties perone. Čia jis bene pirmą kartą iš džiaugsmo apsiverkė. Jis nebuvo matęs nepriklausomos Lietuvos ir jo akademinio jaunimo.

Pirmojo bolševikmečio metu (1940-1944) vysk. T. Matulionis gavo iš Solovkų koncentracijos stovyklos viršininko 200 rublių, jo « uždirbtų » esant toje stovykloje. Jo adresas buvo labai tiksliai užrašytas : Kaunas, Benediktinių g. 4. Pažymėtas net kambario numeris. Tai buvo ženklas, kad sovietai apie jį viską žino ir toliau seka.

Mirus Kaišiadorių vyskupui J. Kuktai, ordinaru buvo paskirtas vysk. T. Matulionis. (Velionį vysk. Kuktą labai išvargino bolševikai nuolatiniais grasinimais, terorizavimu. Įsakė išeiti iš vyskupijos rūmų ir apsigyventi privačiai. Pagaliau atėjo jo nužudyti. Vyskupas Kukta pasišalino pro kitas duris, spėjęs apsirengti ūkininko drabužiais, ir pasislėpė pas ūkininką už durpyno).

Vysk. T. Matulionis labai uoliai skleidė Jėzaus Širdies ir Marijos Širdies garbinimą. Ėmė tvarkyti šventoves, jų švarą, gaivinti liturginį gyvenimą. Jis skelbė : kunigo gyvenimo centras yra šventovė, o ne ūkis ⁶⁶. Pvz. Kaišiadorių katedros kanauninkui A. Varnui įsakė sutvarkyti švarą Kaišiadorių šventovėje; jei nesutvarkys, atleis iš klebono pareigų.

Vysk. T. Matulionis rašė nuostabiai gražius ganytojinius laiškus. Stebėjosi net kiti vyskupai.

Naujasis Kaišiadorių Ganytojas buvo didelio nusižeminimo žmogus. Kunigus laikė savo broliais, visus apsilankiusius išbučiuodavo, nuoširdžiai pasikalbėdavo, pasitardavo, išleisdamas palydėdavo. Panašiai elgdavosi ir su kitais žmonėmis. Kitus laikė augštesniais, o pats jautėsi mažesniu. Mieste, kur gyveno, su kiekvienu žmogeliu draugiškiausiai pasišnekėdavo. Tai patiko ir Amerikos kunigams, kai jis ten lankėsi.

Sveikata buvo labai silpna. Kasdien išeidavo į sodą pasivaikščioti tuo žinomu takeliu ir po pusvalandžio grįždavo visas šlapias. Dėl to baltinius turėjo keisti kasdien. Bet tuo nesiskundė ir vis rengėsi lankyti parapijas. Deja, karo sąlygos neleido jam to padaryti.

⁶⁵ Kun. dr. Ignas Urbonas yra vysk. T. Matulionio valdytos Kaišiadorių vyskupijos kunigas, iš arti stebėjęs savo vyskupo darbus ir asmenį. Jis šias eilutes parašė 1948 m. rugpjūčio 25 d. Bonnoje, V. Vokietijoje.

⁶⁶ Lietuvoje daugelis parapijų prieš bolševikų invaziją turėjo ūkius.

Tai buvo didelio tikėjimo ir maldos žmogus. Meldėsi daug ir susikaupęs. Prieš pasitraukdamas iš Lietuvos aplankiau jį. Jis klausė : «Ar ateis bolševikai » ? Atsakiau : «Jau ateina ! Ekscelencija, ir aš manau bėgti ». « Bėgti ? Kodėl » ? Sakiau : « Bijau mirties ». Jis nusijuokė ir tarė : «O aš visai nebijau mirties. Reikia melstis ... ».

Bolševikams artėjant prie Vilniaus, vysk. T. Matulionis (1944 m. liepos mėnesį) išsiuntinėjo savo dekanams šią telegramą : «Aš lieku vietoje. Įsakau ir visiems parapijų klebonams pasilikti savo vietose ».

Kun. dr. Janas Urbonas

7. Gera mums čia būti ...⁶⁷

Pirmą kartą Jo Ekscelenciją [vysk. Matulionį] pamačiau laikraščio atkarpos nuotraukoje kartu su kitais, grįžusiais iš «saulėto rojaus » : sėdi išvargęs, perdžiūvęs, apdriskusiais drabužiais, su lazda rankoj — panašus į lietuvišką ubagėlį. Visai neatrodė, kad tai augštesnio išsilavinimo žmogus, juoba dvasiškis ir dar vyskupas ! Žiūriu, tas vargšelis laiko didelę puokštę gėlių savo rankose. Ar tai nekomiška ? — pamaniau sau. Bet tai buvo realu ! Tai buvo simboliška Jo Ekscelencijos išugdytų dorybių puokštė, kenčiant sovietų kalėjimuose. Toji dvasinė puokštė buvo lauktuvės, parvežtos Lietuvai bei mums, lietuviams. Jo Ekscelencijos lauktuvės buvo gražios, tikrai gražios kiekvienam, kuriam teko Jo Ekscelenciją susitikti viešame ar privačiame gyvenime.

Tai buvo 1936 m. Artinosi rugsėjo 8 d. Mūsų, t. y. seserų benediktinių, vienuolyne didelės iškilmės : įvilktuvių bei įžadų diena. Visoms būtų malonu, jei dalyvautų J. E. vysk. T. Matulionis. Bet kaip į jį kreiptis ? Lyg nedrąsu, nes jis visų laikomas nepaprastu, šventu vyskupu. Visos norim, tai reikia eiti ir prašyti. Nuėjom. Jo Ekscelencija Kauno kunigų seminarijos sodelyje kalba brevijorių. Reiškia turime palaukti. Laukiame, o širdis dreba : kaip čia geriau pradėti reikalą ? Atėjo Jo Ekscelencija — ramus, paprastas, tėviškas. Jam ištarus keletą žodžių, dingo visa mūsų baimė. Pareiškėm

⁶⁷ Sesuo Agnietė (Čyžaitė), OSB, buvusi Kauno benediktinių vienuolyno vyresnioji tuo metu, kai vysk. T. Matulionis gyveno jų vienuolyne. Šiuos atsiminimus ji rašė Belgijoje apie 1947-1950 metus. Ji pateikia čia būdingą epizodą iš vyskupo T. Matulionio gyvenimo.

savo norą ir gavom tokį atsakymą : « Taip, seselės, mielai aplankysiu jus brangioje jūsų šventėje ». Labai patenkintos išėjome. Eidama galvojau, kad mažiausiai reikia varžytis šventų žmonių, nes buvimas kartu su jais sudaro savotiškai malonią nuotaiką ir dvasiškai praturtina.

Porai mėnesių praslinkus, gavome nepaprastą pranešimą, kad J. E. vyskupas T. Matulionis sutinka būti mūsų vienuolyno globėju — kapelionu. Mes tai sužinojusios iš džiaugsmo ir nustebimo tiesiog kvapo netekome : « Ekscelencija pas mus ? ! Ar gali būti ? » Tas didelis džiaugsmas pynėsi mūsų maldose, darbuose ir kalbose. Su nuoširdžia, pakilusia nuotaika rengėmės priimti Jo Ekscelenciją į savo namus.

Atėjo lauktoji diena. Kuklios Jo Ekscelencijos sutiktuvių iškilmės. Dalyvavo nemažas būrelis dvasiškių ir visų vienuolynų atstovai bei atstovės. Mūsų vienuolyno gyvenime tai buvo didi palaimos diena. Sveikinimo kalbose visi džiaugėsi kartu su mumis. Visos dėkojom, kad sutiko mus globoti. Bet Jo Ekscelencija buvo lyg susirūpinęs, neramus. Kodėl ? Tai paaiškėjo iš jo kalbos, kurioje kreipdamasis į visus svečius ir į mus, tarp kitko, pareiškė : « Aš labai noriu padėti seselėms, bet kartu ir bijau — niekad nebuvau vienuolyno kapelionu. Buvau tik paprastas parapijos kunigas. Gal būt nesugebėsiu būti joms naudingas. Pasimelskite už mane visi, kad Dievas man padėtų ». Išgirdus tokį nuolankų Jo Ekscelencijos žodį, daugelio akyse pasirodė ašaros, o mumyse kilo dar didesnė pagarba bei atsidavimas savo Ganytojui.

Jo Ekscelencija, apsigyvenęs pas mus, tuoj pradėjo remontuoti mūsų vienuolyno — Šv. Mikalojaus (benediktinių) šventovę Kaune. Katalikiškos Lietuvos 550 metų ir laisvos Tėvynės 20 metų sukaktims paminėti jam kilo mintis pastatyti šventą paminklą, malonų Dievui ir brangų Tėvynei, iš kurio plauktų dangaus palaima mūsų šaliai. Tas paminklas — amžinoji Švenčiausiojo Sakramento adoracija. Jo Ekscelencijos nuomone, mūsų šventovė, esanti arti miesto centro ir kartu toli nuo miesto triukšmo, labai tinka tokiam tikslui.

Didelis buvo Jo Ekscelencijos nuopelnas, kad neilgai trukus mūsų šventovė tapo mylimiausia visame Kaune, uoliai lankoma įvairaus luomo, amžiaus ir profesijos žmonių. Čia lietuvių tauta prieš išstatytą Švenčiausiąjį Sakramentą Dievui dėkojo už gautas malones, prašė atleidimo už įžeidimus ir meldė, kad Lietuva būtų šventa ir laisva. Visiėjo garbinti Švenčiausiojo, bet uoliausias lankytojas buvo pats vyskupas T. Matulionis. Ištisą dieną užimtas įvairiais reikalais, daugelio trukdomas, vis dėlto rasdavo laiko dažnai aplankyti Jėzų Švenčiausiajame Sakramente. Jis buvo šios šventovės puošmena. Dažnai žmonių žvilgsniai krypdavo į besimeldžiantį

vyskupą. Žiūrint į jį, stiprėjo noras melstis, melstis taip, kaip jis meldžiasi. Tos kilnios ir patraukiančios Jo Ekscelencijos sielos būsenos nesugebėsiu atvaizduoti, todėl ir nebandau. Tik tiek galiu pasakyti, kad jo maldoje nesimatė ypatingų gestų ar garsių atodūsių, tačiau kiekvienas stebintis jautė, kad rami bei gili meilė Išganytojui daro jį laimingiausiu kaip tik čia, šalia Jo altoriaus.

Jo Ekscelencija ir už šventovės sienų buvo mielas visiems. Jis maloniai prašnekindavo nedrąsų vaiką, suvargusią senelę, nuskurusį vargšą taip, kaip ir didžiuosius Bažnyčios ir tautos vyrus. Jis nežiūrėjo luominių skirtumų, dėl to be skirtumo visų buvo mylimas. Daugelis mums sakydavo : « Laimingos jūs, seselės, kad turite šventąjį pas save ! » Mes tai gyvai jautėm ir iš tikro buvome laimingos. Per tuos porą metų, kuriuos Jo Ekscelencija praleido pas mus, pajutome, kad mūsų vienuolyno dvasia stiprėja ir mūsų skaičius žymiai didėja. Jis mokėjo mus surišti Dievo ir artimo meilės ryšiu. Jam rūpėjo mūsų dvasinis ir medžiaginis gyvenimas. Nė vienas įvykis mūsų vienuolyne, skaudus ar džiaugsmingas, neliko Jo Ekscelencijos nepastebėtas ir neatjaustas. Mes turėjome Tėvą, kuris mus mylėjo kaip savo vaikus. Ir mes Jo Ekscelenciją mylėjome kaip vaikai, ypač už dvasinius pamokymus, kuriuos visuomet lydėjo jo paties gyvenimo pavyzdys.

Deja, ir mums, kaip apaštalams, pamačiusiems Išganytoją visame grožyje bei ištarusiems « gera mums čia būti », debesis viską paslėpė nuo jų akių, — taip ir mums pranešta žinia, jog vyskupas T. Matulionis paskirtas Kaišiadorių ordinaru, lyg tamsus debesis apsiautė ramų mūsų gyvenimą. Sunku buvo susigyventi su ta mintimi, kad netrukus Jo Ekscelencijos nebus mūsų tarpe. Mes bijojom tą žodį net balsiai ištarti, nes taip balsiai, taip skaudžiai skambėjo ...

Didelė malonė buvo suteikta mūsų vienuolynui Jo Ekscelencijos asmenyje, kuri tapo dideliu Dievo siųstu bandymu jo netenkant.

Vienuolyne (Lieže)⁶⁸ Kalėdose šv. Mišias celebravo J. E. vyskupas Boleslovas Sloskans (latvis). Jis dabar gyvena Liuvene pas Tėvus benediktinus. Gerai žinau, kad jis buvo didelis J. E. vyskupo Matulionio draugas. Kai jis apsilankė vienuolyne, pranešiau jam linksmą žinią, kad jo draugas vysk. T. Matulionis grįžo iš Sibiro. Jis nepaprastai nustebo, iškėlė rankas į viršų ir sako : « Kaip tai ? Juk Ekscelencija Teofilus Matulionis jau miręs ! Aš ir visi, kurie jį pažinojom, atlaikėm už jo vėlę šv. Mišias. Ir šią naktį jūsų šventovėje meldžiausi už jo vėlę. Kadangi aš Ekscelenciją labai gerai

⁶⁸ Sesuo Agnietė, OSB, gyvendama Belgijoje, Susirašinėjo su vyskupu T. Matulioniu, tuo metu gyvenusiu Lietuvoje. Tai ištrauka iš jos laiško 1957 m. sausio 28 d.

pažįstu ir laikau jį šventu, tai esu parašęs į Romą jo beatifikacijos reikalu»⁶⁹.

Sesuo Agnietė, OSB

8. Savo pergyvenimus nutylėdavo⁷⁰.

Vyskupą kankinį Teofilijų Matulionį pažinau tada, kai jis atvyko Lietuvon iš sovietų konclagerio iškeistas su kitais į lietuvius komunistus. Dėl nuovargio, kankinimų bei išgyvenimų konclageryje vyskupo kankinio, kaip ir kitų grįžusių, išvaizda išspaudė kiekvieno juos mačiusio gaudžią ašarą. Jų visų išvaizda buvo matyti nuotraukose, padarytoje Kauno geležinkelio stotyje. Vos peržengus Latvijos sieną paaikškėjo Ganytojo titulas, prieš tai rūpestingai slėptas, nes enkavedistų botagas skaudžiau pliekdavo tituluotą, negu paprastą kalinį inteligentą.

Visi stengėmės vysk. T. Matulionį guosti, pamylėti, kad greičiau pamirštų žiaurų bei skausmingą konclagery išgyventą laiką. Kiekvienas didesnis miestas, kiekviena parapija norėjo kankinį Ganytoją greičiau pas save matyti ir meiliai priimti. Beveik kiekvieną šventadienį Ganytojas buvo kviečiamas, maloniai prašomas atvykti į kurią nors vietovę. Nors tie kvietimai Ganytoją kabai vargindavo, tačiau jis meiliai priimdavo juos. Reikėjo nustatyti lankymo eilę, nes susidarė labai daug kvietimų.

Man teko būti su Ganytoju drauge keletą kartų. Jis buvo dvasios vadas, o aš — Vyrų Apaštalavimo centro valdybos vicepirmininkas. Vargu ar galima sutikti kuklesnį, tylesnį žmogų už Ganytoją. Jis tik skelbė Dievo žodį, aiškino tikėjimo tiesas. Savo išgyventus skausmus, vargus Sovietuose jis nutylėdavo, o klausiamas stengėsi meiliai nukreipti kalbą į šalį.

Aš dažnai lankydavau Ganytoją benediktinių vienuolyne, kur jis gyveno kartu su kun. M. Bugeniu, konclagerio draugu. Pastarasis rūpinosi gyvenimiškais Ganytojo reikalais, buvo lyg ir jo sekretoriumi. Prieš bolševikų invaziją Lietuvon kun. M. Bugenis pasitraukė Vokietijon, o Ganytojas pasiliko, nors puikiausiai žinojo kas jo laukia. Jis pasiliko ištikimas Dievo valiai ir savo, kaip Ganytojo,

⁶⁹ Žinia apie vysk. T. Matulionio mirtį Sibire buvo plačiai pasklidusi ir daug ką suklaidinusi.

⁷⁰ Gen. V. Grigaliūnas-Glovackis savo atsiminimus parašė 1948 m. rugsėjo 9 d. Jis buvo žymus Lietuvos karys ir uolaus tikėjimo žmogus, bendravęs su vyskupu T. Matulioniu.

pareigoms. Jis taip pat skatino savo dvasininkus nesitraukti iš savo vietų.

Kai tekdamas kalbėti su Ganytoju, šis daugiau tylėdavo bei klausydavo ir kalbėjimą palikdavo man. Mat, jis bijodavo, kad nepapraščiau papasakoti jo išgyvenimus.

Ganytojas įamžino savo vardą įsteigdamas Lietuvoje, benediktinių šventovėje, amžiną adoraciją. Tam reikalui reikėjo daug triūso : išpuošti šventovės vidų, paruošti altorių bei atlikti daug kitų reikalingų darbų.

Tiek galiu trumpais bruožais pasakyti apie didį kankinį Ganytoją, manydamas, kad atsiras arčiau bei geriau žinąs jo gyvenimą ir parašys platesnę monografiją, kurios jis yra tikrai vertas. Aš esu dėkingas didžiam Ganytojui kankiniui už man parodytą palankumą ir dovanas iš Šv. Žemės — rožinius man ir mano žmonai. Dabar jie man yra itin brangūs — tai Ganytojo kankinio relikvijos.

gen. V. Grigaliūnas-Glovackis

9. Čia esi tik tai daiktas ... ⁷¹

- Kiek žmonių galėjo būti Solovkų stovyklose ?
- Kai aš nuvykau 1926 m., buvo apie 18.000. Po trejų metų jų buvo apie porą šimtų tūkstančių.
- Kiek metų teko Tamstai ten išbūti ?
- Aš ten išbuvau ketverius metus.
- O kaip iš ten išsivadavote ?
- Kadangi buvo perpildyta stovykla ir organizavo kitas sunkiųjų darbų stovyklas, kur kalinių nedaug buvo, tai iš čia dalį kalinių perkėlė į kitas sunkiųjų darbų stovyklas.
- Jus perkėlė į kitą stovyklą ?
- Į Sibiro stovyklą.
- Kiek metų teko ten prabūti ?
- Trejus metus.
- Tai iš viso apie septynerius ?

⁷¹ Pasikalbėjimas radijo tarnybos « Amerikos Balsas » atstovo su kun. K. Juršėnu. Kun. Kazimieras Juršėnas buvo vienas iš Solovkų kalinių, gyvenęs tokiose pat sąlygose, kaip ir vysk. T. Matulionis. Nors šiame pokalbyje tiesiogiai neminimas vysk. T. Matulionis, tačiau labai gyvenimiškai paryškinamos sovietinės stovyklos sąlygos. Pokalbis gautas 1962 m. iš tuo metu «Amerikos Balse » dirbusio rašytojo A. Vaičiulaičio.

— Septynerius metus koncentracijos stovykloje ir metus iki teismo.

— Taigi, Jūs ten išbuvote aštuonerius metus.

— Taip, aštuonerius metus. Kai atvežė mane su kokiais aštuoniais šimtais žmonių, tai tos stovyklos valdžios atstovas pasakė mums trumpą kalbą. Iš tos kalbos galima daryti išvadą, koks ten režimas buvo. Jis sakė : pirmiausia kiekvienas iš jūsų, atvežtas į šitą stovyklą, turite palikti savo «aš» už stovyklos ribų. Čia tavęs nėra, esi tiktai daiktas. Ir jeigu kuris iš jūsų bandysite nepaklusti, tai to gyvybė kainuos tik vieną kulkutę. Toks buvo trumpas pamokslukas, nurodantis mums, ką reiškia sunkiųjų darbų stovykla.

Po visokių kratų pradėjo mokyti kariško vaikščiojimo, visokių tų formų, sveikinimosi ir t.t. Gydytojas nustatė darbingumo kategoriją. Po to visi buvo pakviesti į darbą, kuriame išbuvome be jokio poilsio aštuoniolika valandų. Kai atvežami kaliniai, jie turi atlikti vadinamąjį karantiną dviejų savaičių. Tuo metu jie turi dirbti vietinius darbus prie uosto, visokiose dirbtuvėse, lentpiūvėse ištisas 18 valandų. Po dviejų savaičių tuos, kurie nesuserga, veža į miškų darbus.

— Kur gyvendavote ?

— Iš lentų padarytuose barakuose.

— Po kiek žmonių kambaryje ?

— Barake būdavo tik vienas kambarys. Jei didelis, jame sutalpindavo iki tūkstančio žmonių.

— Ar turėdavote lovas ?

— Ne. Buvo tik narai, be jokių čiužinių ar šiaudų — grynios lentos.

— O kaip su valgiu ?

— Pradžioje buvo geriau. Kol nebuvo kolchozų, tai daugiau maisto duodavo. Jei atitkdavai savo normą miške, gaudavai 800 iki 1000 gramų duonos.

— Ir sriubos ?

— Tik šilto vandens, kiek nori.

— Jeigu kas neatlikdavo normos ?

— Tada sumažindavo maisto davinį iki dviejų ar trijų šimtų gramų, pasodindavo į šaltą karcerį ir nuvilkdavo iki baltinių.

— Kaip ilgai išlaikydavo žmonės ?

— Buvo nepaprastai didelis mirtingumo nuošimtis. Laikiniuose barakuose, kur apgyvendindavo 4000 žmonių, tai per žiemą 30% mirdavo. Kaliniams, kurie negalėdavo savo darbo normos atlikti, buvo mažinamas maisto davinys. Be to, jie buvo sodinami į karcerį. Tuo būdu jų jėgos silpnėdavo ir juo toliau, juo nedarbin-

gesni darydavosi. Tokie mesdavosi į savižudybę ... kapodavo sau pirštus, kojas miške.

— Ar stovykloje buvo ir kitų tautybių žmonių ?

— Buvo visokių tautybių : prancūzų, labai daug lenkų, estų, latvių, ypač ukrainiečių, gudų ... Gyvų išlikdavo mažas nuošimtis. Jeigu ir aš išlikau, tai Dievo Apvaizdos dėka — mane perkėlė į kitą stovyklą, kuri truputį kai kuriais atžvilgiais buvo geresnė.

Tegul Dievas teikia lietuviams kantrybės pakelti tą kryžių, kurį Apvaizda uždėjo ant mūsų tautos pečių. Reikia tikėtis, kad tie, kurie kenčia, sulauks džiugios ateities. Mūsų tautos kančios nenueis veltui.

Kun. K. Juršėnas

10. Taip atrodė parapijiečiams ⁷²

Atsimenu kun. Teofilijų Matulionį iš anų laikų, kai jis klebonavo Petrapilyje. Mūsų parapija susidėjo iš trijų etninių grupių — lenkų, lietuvių ir latvių. Lenkų buvo daugiausia, lietuvių mažiau, o latvių visai nedaug. Pagal tai buvo laikomos ir pamaldos : pirmas mėnesio sekmadienis buvo skirtas lenkam, antras — lietuviams, trečias — latviams. Visas pamaldas laikydavo ir pamokslus sakydavo kun. T. Matulionis, nes padėjėjų neturėjo. Tikslai per atlaidus atvažiuodavo kun. Senkus.

Buvo statoma nauja, didelė, mūrinė šventovė. Jos šventorius buvo pilnas sukrautų raudonų plytų ir kitos statybinės medžiagos. Pamaldos buvo laikomos laikinoje medinėje koplyčioje, kuri man, kaip vaikui, atrodė labai ilga ir didelė. Lenkų sekmadienį žmonės joje netilpdavo ir dalis stovėdavo šventoriuje.

Statyba ėjo labai lėtai ir dėl to klebonas buvo labai susirūpinęs. Mums, vaikams, būdavo labai geras, malonus, ypač tada, kai rengdavo mus pirmajai Komunijai. Katekizmo pamokoms rinkdavomės minėtoje koplyčioje porą kartų į savaitę. Pamokos vykdavo lenkų kalba. Į katekizmo pamokas ėjome drauge su sesute (Elena Kučinskienė) dvejus metus. Prisiartinusios prie klebono, pabučiuodavom į ranką ir sakydavom lietuviškai: «Garbė Jėzui Kristui, dvasiškas Tėveli». «Per amžius » — atsakydavo jis ir čia pat paklausdavo : «Tai ką, ar jau išmokot kalbėti lietuviškai ? » «Dar ne », — atsakydavom, — « bet jau viską suprantam ». Mūsų tėvelis buvo mus iš-

⁷²

Šio atsiminimų pluošto autorė yra Irena Kamantauskienė ; juos parašė 1978 m. birželio mėnesį, gyvendama St. Peterburgo mieste, Floridoje, JAV-se.

mokęs keletą lietuviškų dainelių, tad, mūsų supratimu, mes jau viską supratom, nors iš tikrųjų lietuvių kalbos nemokėjom, nors mūsų tėvai priklausė lietuvių grupei.

Atsimenu, kaip puikiai atrodė klebonas, kai atnašaudavo iškilmingas Mišias — Sumą. Jis man tada atrodė toks iškilmingas ir gražus, tik negalėjau suprasti, kodėl jam išilus ant abiejų žandų pražysdavo dvi raudonos rožės su dviem viduriukais. Motina aiškino, kad jis esąs silpnų plaučių.

Po daugelio metų sutikau buvusį mūsų kleboną T. Matulionį kaip vyskupą. Tai buvo vokiečių okupacijos metai II D. karo metu. Mudu su vyru ir dar vienu bendrakeleiviu, atvykę į Kauną iš kito Lietuvos miesto, atėjome aplankyti kan. Stanislovo Jokūbauskio, kuris gimnazijoje buvo mano kapelionu. Tada jis gyveno sename butelyje prie Švč. Trejybės šventovės. Kanauninkas norėjo mus, kaip ir visada, pavaišinti kava, bet atsiprašė, nes kiekvienu momentu laukias ateinant vyskupo T. Matulionio, kuris noris pramokti batsiuvystės. Mat, kan. S. Jokūbauskis to amato buvo išmokęs būdamas pabėgėliu I D. karo metu Rusijoje. Jis čia pat mums parodė kitame kambaryje sudėtus batsiuvio įrankius.

Mums bekalbant, atėjo ir vysk. T. Matulionis — kaulėtas, liesas, plataus, išblyškusio veido, kuriame buvo matyti kažkokia nežemiška išraiška ir į tolį nukreiptas žvilgsnis. Bent man jis taip atrodė. Kai aš jam priminiau Petrapilio laikus ir dvi mažas vienuolėn aprėdytas mergaites, jis atsakė vienu lakonišku žodžiu — «neatsimenu». Tada dingo mano drąsa ir aš tariau pati sau : « Dieve mano, kaip kalbėti ir apie ką kalbėti su žmogumi, kuris tiek daug yra iškentėjęs, tiek daug kitų žmonių kančių matęs, kuris yra šventas ir kuriam visi mūsų reikalai reikališkai yra tokie nesvarbūs, tokie maži... Ką jam sakyti ? Aš nebežinojau. Atsisveikinom ir mudu su vyru išėjom.

Irena Kamantauskienė

11. Tai šventas žmogus — visuotinė nuomonė

Arkiv. T. Matulionis — didi, šventa ir nepaprastai patraukli asmenybė. Bendrauti su juo ne tik lengva, bet ir malonu : atsigauni ir pailsi, nors ir negalėtum pasakyti kodėl. Viena mūsų dailininkė — restauratorė, pravažiudama 1935 m. pro Berlyną, buvo apsi stojusi pas vienuolės prancišketes. Patyrusios, kad viešnia atvyko iš Lietuvos, jos pasakė : « Turite šventą vyskupą ! Tą, kuris yra grį-

žęs iš Rusijos ... Pas mus jis buvo tik pusvalandį, ir mes visos likome sužavėtos tuo žmogum — tai šventas vyskupas ! »

Ir Lietuvoje neteko sutikti žmogaus, kuris, kiek nors pažinęs arkiv. Teofilų, juo nebūtų susižavėjęs.

Žmonės, santykiaudami vieni su kitais, nustato tam tikras elgesio (mandagumo) taisykles, kurios kartais pridengia ar net slepia tikrą nuotaiką. Pas arkiv. Teofilų nebuvo to išpūsto, dirbtinio mandagumo : jautei, kad jo palankumas ir gerumas netelpa tuose mandagumo pareiškimuose, kuriuos jis pavartoja (dažnas «atsiprašau»).

Visi žinome, kaip esti įkyrūs ir nuobodūs nereikalingi lankytojai, ypač jei trukdo atlikti svarbų darbą ar neleidžia pailsėti sergančiam. Pakviestas panašiais atvejais pasirodyti, arkivyskupas sakydavo : « Kaipgi! Reikia priimti — žmogus iš toli atėjo ! »

Eilinis žmogus paprastai apsistato būreliu draugų, kuriuos myli, gerbia, kitiems giria ir mėgsta su jais bendrauti. Toksai nuobodžiauja ir vengia tų, kurie, rodos, ateina, kad išderintų instrumentą.

Arkiv. Teofilui nebuvo žmogaus, kurį sutikęs nebūtų radęs jame ko nors vertingo ir kilnaus. Žmonės net su didžiausiomis ydomis jam buvo meilūs, nors ir sukeldavo šypseną. Toji nepaprasta šypseną ! Ji rodo, kad protas mato trūkumą, klaidą, net ydą, o gera širdis neleidžia apie tai užsiminti ir moka džiaugtis tais gėrio trupiniais, be kurių neapsieina nė viena siela. Iš to kyla maloni šypseną — gerumo ir atlaidumo ženklas !

Kaip suprasti tai, kad žmogus, tiek kentėjęs, keliais atvejais tiek metų išbuvęs žiauriuose sąlygose, kalėjimuose ir lageriuose, iki giliausios senatvės dėvėjęs kalinio drabužius, — neturėjo nei nelaimių, nei priešų ? Su lengvu humoru jis pasakodavo savo praeities išgyvenimus ir surasdavo šiltą žodį savo tardytojams, teisėjams ir kalėjimų viršininkams.

Kiekvieną eilinį žmogų paprastai žymi kuris nors vienas bruožas, kuriuo jis skiriasi nuo kitų : vieni imponuoja mokslu (Šalkauskis), kiti iškalba (Eretas) ar protu (Jakštas), dar kiti savo veikla (Krupavičius), kūryba (Maironis). Teofilus neturėjo mokslinio laipsnio, nestudijavo storų tomų ir painių komentarų. Jis užleisdavo sakyklą iškalbingesniems.

Ne idėja, bet didelis rūpestis užgulė jo sielą — kaip pagelbėti didelei Rusijai, kad žengtų į ją Kristus. Tam tikslui jis rūpestingai rinko senus arnotus, katekizmus, maldas rusų kalba. Iš suaukoto sidabro paruošė keliasdešimt taurių, komuninių ir monstrancijų; neužmiršo ampulių, tacelių ir skambučių ... Jis nežinojo, ar bus galima pradėti apaštalauti Rusijoje, bet jo žvilgsnis neskyrė ateities vizijos nuo tikrovės ...

Kunigo asmuo visada sukeldavo žmonių aistras : vieni pro dievišką pradą nematė jame žmogiškų negalių ar lengvai jas dovano-davo, kiti pro žmogišką tikrovę nematė jame dieviško prado ! Iš čia meilė ir pagarba kunigui iki heroizmo arba neapykanta iki sata-nizmo ! Teofilius mokėjo giliai vertinti dievišką kunigo charakterį ir kartu būti meilingai atlaidus tam moliniam indui, į kurį Kristus sudėjo savo brangenybes. Todėl ir nupuolęs kunigas randa pagarbos bei tėviškos užuojautos. Jo širdžiai artimiausi žmonės — kunigai! Būdamas už grotų ir ištrėmime, jis stiprino kunigus savo laiškais. Tam reikalui negailėjo nei laiko, nei silpnų jėgų — guodė juos dau-gybe žinelių iš Tėvynės, prirašydamas ištisus lapus drebančia ranka ...

Jis atlikdavo išpažintį pas eilinį pripuolamą kunigą, kartais paprastą vikarą, duodamas gražiausio nuolankumo pavyzdį.

Nors buvo giliai pamaldus, ypatingai mylėjo Švenč. Jėzaus Širdį ir Švenč. Marijos Širdį, tačiau niekad niekam įkyriai nepiršo savo pa-maldumo formų ; atvirkščiai, palaikydavo kitų iniciatyvą toje srityje.

Buvo linkęs tikėti kitų apreiškimams, pranašystėms, vizijoms ir net iš dalies sapnams. Savo jautria ir kilnia siela matė Dievo geru-mo ir Apvaizdos reiškinių, kur kiti to nepastebėdavo ...

Ekonominiuose dalykuose nebuvo šykštus: negailėjo didesnių išlaidų žmogui pagerbti ar paremti; neskaičiavo ir nesirūpino, ar pakaks kitam kartui. Todėl pirmais metais lageryje kun. S. K. gavo iš vyskupo išsyk du siuntiniu ir abu buvo labai puikūs ; o grąžintas etapu į Kaišiadoris 1946 m. gavo tiek geriausių produktų, kad jų užteko visam « podvalui » (keliolikai žmonių, sėdinčių mūrinio namo rūsyje).

Dažnai atsitinka, kad žmogus, gavęs kokią paaugstinimą (vyskupu tapęs), pasikeičia išorėje — kalba, manieromis, net būdu. Teofi-lius, tapęs Kaišiadorių ordinaru, nė kiek nepasikeitė ; iš viso jame nebuvo žymės, kad tai tikras «vyskupas», koks yra susiformavęs žmonių sąmonėje. Jei kuris kitas Ekscelencija niekad nepamiršdavo kuo jis yra, tai vysk. Teofilius visai nejautė, kad yra augštesnis. Jo žodžiuose, jo elgesyje visai nebuvo to egoistinio «aš» — jautei, kad kalba ir veikia apaštalo dvasia. Kančia Kristaus vardu, kančia už Jo Bendrijos gerovę pripildė žmogiškąją širdį iš dangaus krintan-čiais malonės lašais ; kukliame paprastume slėpėsi didybė žmogaus, kuris kitus labiau mylėjo nei save («Panevėžio Balsas», 48 nr., 1935 m.).

Kalėjimų ir žiaurių gyvenimo sąlygų Rusijoje išvargintas, jis jau 1933 m. atvyko su palaužta sveikata. Tapęs Kaišiadorių vyskupu, nepaprastai išvargdavo atlaikęs viešąsias pamaldas, pasakęs pamokslą ar perėjęs porą šimtų metrų — būdavo baltiniai šlapi nuo prakaito ir tekdavo juos keisti.

Grįžęs 1956 m. iš Mordovijos jautėsi labai silpnas ir apsigyveno Birštone. Nors nusiskųsdavo savo sveikatos silpnumu, niekada neiškindavo to silpnumo priežasčių.

Gavęs spręsti sunkų klausimą ar patekęs į painią situaciją, jis neslėpė savo susirūpinimo, svyravimo ir klausė kitų patarimo. Ką nors netaip padaręs, vėliau gailėdavosi (santykiai su valdytoju) ir ieškodavo būdų reikalą pataisyti. Jame nebuvo nė krislo aklo užsišpyrimo, kokį galima buvo matyti pas kitus.

Atvykęs į Lietuvą, jis nemanė eiti pas sovietinį įgaliotinį Br. Pušinį, tačiau vysk. K. Paltaroko patartas nuėjo ir vėliau buvo dėkingas už gerą patarimą. Teofilijuje nebuvo nė krislelio tos gudrios diplomatijos, kuri moka panaudoti kito neapsižiūrėjimą, silpnumą ar klaidą. Jis gerai žinojo, kad nėra tobulo žmogaus, kad kiekvienam tenka suklysti, apsirikti. Jis nesidžiaugė kitų klaidomis, neišnaudavo susidariusios iš to situacijos. Neabejotinai mes turime reikalą su šventuoju. Ši nuomonė yra visuotinė !

Vysk. K. Paltarokas sakė : « Prižiūrėkite savo vyskupą ! » Gal turėjo galvoje jo sveikatą. Man rodos, mūsų pareiga didesnė — surinkti ir kruopščiai surašyti jo viso gyvenimo biografinę medžiagą, kad būtų kas palikti būsimoms kartoms ...

Duodamas mums tokių žmonių, kaip arkiv. Jurgis Matulevičius ir arkiv. Teofilijus Matulionis, tikrai galima sakyti, kad 'Lietuvą Dievas apveizdi ir gina !'⁷³

Kun. dr. J. Stakauskas

12. Šventas žmogus ir tikėjimo kankinys⁷⁴

1935 m. rugpjūčio mėnesį apaštališkoje Vašingtono delegatūroje mano pakviestas lankėsi lietuvis arkivyskupas Teofilijus Matulionis, kuris tuo metu buvo atvykęs keliems mėnesiams į Jungtines Amerikos Valstybes lankyti lietuvių išeivių.

⁷³ Iš ateitininkų himno.

⁷⁴ Šis liudijimas yra gautas iš Romos per monsinjorą Vincą Mincevičių. Jame kardinolas Cigognani, buvęs popiežiaus nuncijus Vašingtone ir vėliau Vatikano valstybės sekretorius, išreiškia savo nuomonę apie lietuvių arkivyskupą. Šį raštą iš italų kalbos vertė kun. Jonas Staškus.

Kai arkivyskupas Matulionis atvyko į JAV, jau buvo komunistineame persekiojime iškentėjęs šešerius labai sunkaus kalinimo bei neapsakomų kančių metus ir buvo visų gerbiamas bei laikomas nenugalėtu katalikų tikėjimo išpažinėju bei kankiniu. Jis galėjo atvykti į JAV, nes tuo metu Lietuva buvo atgavusi savo laisvę, kurią vėl prarado per 1940 m. rusų okupaciją.

Jam surengiau priėmimą delegatūroje ir, privataus pokalbio metu, arkivyskupas man papasakojo, kaip per tuos kančios metus jis buvo tąsomas po įvairias Sovietų Rusijos koncentracijos stovyklas bei kalėjimus grynai tik dėl savo ištikimybės Jėzui Kristui ir Katalikų Bendrijai. Ilgus metus kentėdamas žiaurų šaltį bei alkį Solovkų miškuose bei kitose Sibiro vietovėse, jis turėjo kirsti medžius, atlikti kitus labai sunkius darbus ir būti tardomas bei kankinamas iki visiško jėgų išsekimo.

Mano prašomas, Jis papasakojo savo nepaprastus pergyvenimus Sovietų Rusijos plotuose per vertėją mons. Juozą Končių. Pokalbio metu turėjau progos atidžiai stebėti savo pokalbininką, tirti jo nusiteikimą ir pajusti gilius jausmus, kurie virpėjo toje sieloje. Jis man padarė jaudinantį įspūdį.

Arkivyskupas Matulionis aiškiai buvo kilni asmenybė, vedama augštų idealų, stipraus ir tiesaus charakterio. Iš jo kalbos sklido nuoširdus nuolankumas ir labai šviesus tikėjimas. Ryškiai jaučiausi esąs šventojo akivaizdoje, įsitikinusio evangelinio žodžio liudininko artumoje.

To vizito metu kartu nusifotografavome, ir ta nuotrauka man visada buvo brangus prisiminimas bei šventų įkvėpimų šaltinis.

Vėliau patyriau, kad šventasis arkivyskupas, užėmus jo tėvynę sovietams, vėl buvo įkalintas ir išvežtas į priverčiamųjų darbų stovyklas, kuriose daugiau kaip dešimt metų senatvėje turėjo pakelti naujus sunkumus bei vargus; išleistas pagaliau Lietuvon, mirė 1962 m., iki pabaigos ramiai ir tikinčia dvasia pakeldamas tikėjimo priešų antpuolius bei varžymus.

Šias paskutiniąsias žinias patyriau savo, kaip (Vatikano) valstybės sekretoriaus, pareigų metais. Turiu prisipažinti, jog per tą didelės atsakomybės laikotarpį dažnai maldoje kreipiausi į arkivyskupą Matulionį, kad per jo tarpininkavimą, sekdamas šio Šventojo Ganytojo pavyzdžiu, gaučiau uolaus pasiaukojimo Kristaus Bendrijai dovaną ir dvasinės ramybės malonę net ir sunkiausiais atvejais.

Tiksliai atsimenu, jis man sakė, jog visada, net ir sunkiausio darbo bei didžiausių kančių metu savyje išlaikė ir giliausią pasitikėjimą Viešpačiu. Jis tą ramybės dovaną priskyrė Dievo gailestingumo malonei.

Baigdamas šį savo liudijimą, norėčiau išreikšti asmeninį ir gilų įsitikinimą, jog arkivyskupas Teofilius Matulionis, šventas žmogus ir mūsų tikėjimo kankinys, dabar dangaus garbėje tarpininkauja, kad taika, vienybė ir laisvė ateitų Katalikų Bendrijai ir ypač tikinčiajai Lietuvai.

Taip liudiju —
kard. A. G. Cicognani

Vatikane, 1973 m. gruodžio 8 d., Nekalto Švenčiausios Marijos
Prasidėjimo šventėje.

III. TRUMPI PASISAKYMAI

Kun. dr. Juozas Čepėnas (1890-1976): «Man besimokant gimnazijoje, T. Matulionis buvo dar klieriku. Man einant į namus Vėlaikių km., jis dažnai mane palydėdavo. Buvo švelnaus būdo, draugiškas, nuoširdus ; ragino mane stoti į kunigų seminariją. O kai jis dar mokėsi Dinaburgo gimnazijoje, man, vaikui, labai patikdavo žvaigždė jo kepurėje. Aš prašiau tėtį, kad ir man tokią nupirktų. Tėtis įsegė į mano kepurę segtuką iš marškinių rankogalio ir sakė : «Še, ir tavo kepurė graži, kaip Matulioniuko ! »

Kun. Vitas-Modestas Urbelis (gimęs 1878, miręs 1973 m. Maltoje, Latvijoje) : « Teofilius Matulionis kaip klierikas mokėsi neblogai, buvo labai paprastas ir draugiškas, visiems malonus. Iš seminarijos buvo išstojęs, bet apie tai pats nekalbėdavo. Iš draugų esu girdėjęs, kad buvo «scrupulosus »... Būdamas Bikavos klebonu, jis išsiskirdavo iš kitų tuo, kad ilgai užtrukdavo klausykloje. Kai jam kiti apie tai užsimindavo, jis sakydavo : « Gera, kad jūs mokate ! » Mes buvome tada keli lietuviai — Jasinskas, Pipinas (Beržgalyje), Šimkevičius, aš. Loškų mūsų tarpe kaip ir nebuvo. Savo sveikata Teofilius nenusiskųsdavo ... Patekęs pirmą kartą į kalėjimą, jis rašė man laiškus, bet jų neliko. Su jo broliais buvau pažįstamas. Jis juos perspėjo, kad nevažiuotų jo lankyti. Prašė mane rubricelių. Atsakymus siuntėme « per rankas ».

Kun. Augustinas Pronckietis (gimęs 1886, miręs 1974 m., gyvenęs Šeduvoje): «Vyskupą T. Matulionį pažįstu nuo 1917 m., kai atvažiauvau iš Latvijos prieš pat revoliuciją į Petrapilį. Jis buvo « za Nevskoj Zastavoj », kun. M. Bugenis « na Vyborgskoj Storone », o aš — vikaru prie katedros. Kartu su vyskupu Matulioniu buvau tik Šeduvoje. Jis nežmoniškai prakaituodavo ; atrodo, turėjo kraujo vėžį. Tai į pabaigą ir pats žinojo. Šiaip buvo linkęs į džiovą. Šeduvoje kaip tremtinys buvo vienodai ramus, nes visiškai pasidavė Dievo valiai. Su Stankevičium buvo nesusipratimų, bet nežinau, kokio pobūdžio. Pats man sakė, kad iš Krivaičio buvo atėmęs kanauninkatą. Ar vėliau jam grąžino ? Rodos, taip ! Prieš pat mirtį pas jį niekas nesilankė, tik Saugumas padarė kratą ir paėmė keliolika laiškų (sąskaitai jam, kad nelaikytų) ... Charakteris : buvo labai pamaldus, di-

delis Švč. Jėzaus Širdies ir Dievo Motinos garbintojas ; pats griežtai laikėsi brevijoriaus ir norėjo, kad kiti laikytųsi, tačiau nebuvo įkyrus. Būdo bruozas — nuolankumas. Šv. Mišias laikydavo ilgokai — 45 min. Turėjo greitą ir karštą temperamentą. Buvo labai vaišingas ... Pats nebuvo mėgėjas svaigalų, bet norintiems duodavo išgerti. Dėl pinigų ir išlaidų nelabai varžydavosi. Turėjo didelę pagarbą Šv. Tėvui».

Kun. Mykolas Bugenis (gimęs 1888, miręs 1980 m., gyvenęs prie Dusetų šventovės) : «Vyskupas Teofilius Matulionis labai žiūrėjo švaros, ypač gi bažnyčioje. Zakristijoje laikė ne tik vandenį, bet ir muilą. Neleisdavo neplautomis rankomis liesti liturginių drabužių ; dėl šio reikalavimo sesuo Juzefa net apsverkdavo ... Prakaitavimas pirmą kartą pasireiškė, kai buvo smarkiai susinervinęs ... Šv. Mišias laikydavo ilgai, skaitytas iki 40 min., ir nusiskųsdavo negalįs greičiau... Buvo nepaprastai preciziškas iki pedantiškumo, draugiškas ir labai vaišingas. Pas jį, kaip ir pas kun. Maleckį, mielai susirinkdavo būrelis kunigų. Buvo giliai dievotas ir net linkęs į skrupulus. Kartą teko susiginčyti — jis, krikštydamas, po klausimų gimtąja kalba pakartodavo juos ir lotyniškai. Aš tai pavadinau « rabinizmu ». Kurį laiką jis ėmė stipendijas ir už binacijas ; sužinojęs, kad tai neleistina, labai gailėjosi ir ton sąskaiton laikė daug Mišių ... Kai rusams įžengiant į Lietuvą, slinko jų tankai ir daugelis pasidavė panikai, jisai išsitarė : « Visai nebijau, gal mano nervai atbuko ? » ... Mirus J. Tūbeliui, kun. P. Kapočius prašė vyskupą Teofilį, kad palaidotų buv. ministerį pirmininką. Jis jau buvo sutikęs, tačiau sužinojęs, kad Tūbelis buvęs masonu, atsisakė ir už tą perspėjimą labai dėkojo... Šeduvoje vyskupą Teofilį lankydavau, net nakvodavau. Kartais kildavo įtarimas, ar jo bute nebuvo įrengtas mikrofonas ... Šv. Mišias laikydavo sėdėdamas. Jo didžiausias draugas kun. A. Pronckietis su juo melsdavosi ir medituodavo ... Lenkai jį laikė «litvomanu», nes Petrapilyje jis visiems parapijiečiams patarnaudavo jų gimtąja kalba ... ».

Kan. Jonas Jonys (gimęs 1912 m. ; 1974 m. Videniškių klebonas) : «Vysk. Teofilius rašydavo daug laiškų vietoje ir į užsienį. Į kiekvieną pasveikinimą laiškučiu padėkodavo. Vieną kartą marijonas kun. Dambrauskas (senelis), būdamas pas vyskupą, užsiminė : « Ar nenumatote ką nors į savo vietą įpėdiniu ? » — « Taip, — sako, — aš galvoju, ruošiuosi parašyti Šv. Tėvui laišką ir nurodyti kandidatus ». Prieš rašydamas laišką, vyskupas teiravosi kunigų nuomonės apie kun. V. Sladkevičių... Klausė prel. P. Kuraitį, prel. J. Labuką, kan. J. Stankevičių ir kilus. Teiravosi ir klierikų atsiliepimų. Visi

apie kun. V. Sladkevičių buvo geriausios nuomonės. Žinoma, jis savo plano niekam nesakė. Kartą jis parašė į Romą laišką ir pasiūlė kandidatus į vyskopus. Atsakymas atėjo vysk. K. Paltaroko vardu. Šv. Tėvas pavedė, gavus kun. V. Sladkevičiaus sutikimą, konsekruoti jį vyskupu. Jis labai nenorėjo sutikti, bet vysk. Teofiliaus paveiktas (kad aukotųsi Bažnyčios labui, neatsisakytų Šv. Tėvo skyrimo ir savo vyskupo prašymo) po kelių dienų apsigalvojimo sutiko su sąlyga, kad būtų konsekruojamas tik vyskupo Teofiliaus ».

Kan. Petras Rauda (1894-1974), Svėdasai: «1934 m. į vasaros pabaigą Antalieptės klebonas kun. A. Kripaitis pakvietė į atlaidus, kartu pažymėdamas, kad ten būsiąs ir vysk. T. Matulionis. Suprantama, pasinaudojau tuo maloniu kvietimu. Apie vyskupą-kankinį žinojau iš spaudos ir girdėjau apie jo pietizmą. Šventovėje neteko matyti, nes reikėjo sėdėti klausykloje. Prie pietų stalo sustoję laukiamo garbingo svečio. Įėjęs pasisveikino ir sukalbėjo maldą. Pajutau, iš vyskupo emanuoja kažkokie spinduliai. Buvo nuostabiai gera, norėjosi vien tik žiūrėti į garbingą asmenį. Taigi, jei Dievo malonė gyvena žmoguje, kaip ją beslėptumei, ji spinduliuoja į aplinką. Visi tai pajutome. Kalbėjo nedaug — lygiai, paprastai, be jokio patoso. Norėjosi, kad pietūs nesibaigtų greit, kad ilgiau pabūtume su tuo nuostabiu svečiu ... Matyt, tas išpūdis buvo tiek gilus manyje, kad ir pamokose, kai tekdavo kalbėti apie šventumą ar didingumą, mokiniams papasakodavau susitikimą su vyskupu T. Matulioniu Antalieptėje ».

Kun. Pranas Račiūnas (gimęs 1919, klebonas Paluobiuose) : «Pirmą kartą vyskupą Teofilijų teko matyti tuoj sugrįžus jam iš Sovietų Sąjungos. Netrukus jis buvo pakviestas aplankyti Marijampolės marijonų gimnaziją. Visi susirinkome į didžiąją salę ir laukėme garbingo vyskupo-kankinio. Sutikome jį kaip kilnų kankinį. Salėje įsiviešpatavo gili tyla. Vyskupas įėjo tyliai. Veidas sudžiūvęs, iškankintas. Jį pasveikino vienas iš moksleivių. Svečias papasakojo savo išpūdžius iš Rusijos gyvenimo. Džiaugėsi matęs sveikus, raudonveidžius jaunuolius, kokių Rusijoje jam neteko matyti. Ten jaunimas suvargęs dėl sunkių gyvenimo sąlygų ... Vyskupas kalbėjo ramiai. Jo balse nesijautė jokios neapykantos jį varginusiems tikėjimo priešams ...

Vėliau vyskupą tekdavo dažnai sutikti Kaune, prie benediktinių šventovės, kur amžinoji Švč. Sakramento adoracija. Dažnai tekdavo jį matyti ramiai susitelkusį, bekalbantį rožančių ar brevijorių, bet kuriuo metu patarnaujantį norintiems prieiti išpažinties. Su maloniu šypsniu sutikdavo einantį adoruoti...

Dirbant Kaišiadorių vyskupijoje Varėnos I vikaro pareigose, nekartą teko su vyskupu Teofilium tartis pastoraciniais klausimais. Varėnos I klebonas gyveno Bobriškyje. Gyvenant vienam Varėnoje, faktiškai teko atlikti visas klebono pareigas. Tai buvo 1944/45 m. Prie Varėnos buvo aerodromas ir lakūnų mokykla. Vietos mergaitės susipažindavo su kariškiais ir prašydavo, kad jas tuokčiau. Tuokart neskubėjau ir nuvykau pas vyskupą klausti, ką daryti. Vyskupas atsakė : « Tokių mergaičių netuok ! Kariškiai, frontui pasitraukus, jas paliks. Jei bus nesutuoktos ir paliktos, galės susituokti su kitais. O jei bus sutuoktos ir pamestos, visam laikui jų gyvenimas bus suardytas ! Gali surasti įvairių kliūčių tokioms sutuoktuvėms, pvz. pareikalauti, kad pristatytų pulko vado sutikimą kariškiui tuoktis šventovėje. Galima manyti, kad sovietinis pulko vadas niekada tokio leidimo neduos ...» Nors buvau tuo metu jaunas kunigas, bet vyskupas mane sutikdavo kaip tėvas mylimą sūnų. Jam rūpėjo visos Lietuvos religinio gyvenimo klausimai. Stebėjosi, kad Vilniuje studentams nepaskiriamas pastovus kapelionas, labai norėjo, jog marijonų vienuolija perimtų administruoti daugiau jo vyskupijos parapijų.

Susitikus su vysk. Teofilium, buvo jaučiama, kad iš jo asmens dvelkia gilus vidinis gyvenimas, galingas tikėjimas, sudrausmintas kančioje ».

Kun. Liudas Puzonas (gimęs 1911 m. ; 1974 m. buvęs Labanoro klebonu) : « Tai buvo, rodos, dar vokiečių okupacijos metu — bene 1944 m. Buvau tada Čiobiškio klebonu. Vienas mano kaimynų buvo vysk. Teofiliaus kviečiamas atvykti į Kaišiadoris dėl kažkokio skundo. Su juo nuvažiauvau ir aš. Mano kaimynui pasikalbėjus akis į akį su vyskupu, buvome abu pakviesti pietų.

Ir nuostabu ! Vyskupo laikysena buvo švelni ir mandagi; jei nežinotum, negalėtum įtarti, kad mano draugas atėjo pietauti po labai jam skaudaus pasikalbėjimo. Paėmęs jo lėkštę, vyskupas pirmiausia jam pripylė sriubos !... Išeidamas iš to apsilankymo, pats sau pasakiau : na, tokio vyskupo negalima nepaklausyti! ».

Kun. Jonas Juodelis (anuomet Šeduvos vikaras, vėliau klebonas Panevėžy) : « Mūsų 20 auklėtinių grupei subdijakonata ir dijakonata suteikė Kaune 1947 m. pradžioje vyskupas T. Matulionis ... Būdamas 1962 m. Šeduvos vikaru, VIII.15 turėjau išvykti ir arkivyskupo laidotuvėse nedalyvavau. Iš kun. A. Pronkiečio žinau, kad ligonis keliskart teiravosi, ar dar nesu sugrįžęs — gal norėjo ką pasakyti ? ... Kartais susitikęs mane ar kitą kunigą, pasikviesdavo : «Užեikite, turiu šviežio pieno, grietinėlės...» Šventovėje kunigui baigiant Mišias ir linktelėjus į presbiterijoje klūpančią vyskupą, jis mažu kry-

želiu palaimindavo celebransą... Jo nuotaikos ir dvasios giedrumo nepajėgė palaužti nei senatvė, nei tremtis, nei taip dažni negalavimai ... Arkivyskui mirus, kitoje to pat namo pusėje gyvenęs miesto vykđ. komiteto pirmininkas Kuznecovas pasakė : « Tai buvo žmogus ! O gi apie jį viso ko buvo prikalbėta ! »

Kan. Stanislovas Kiškis (gimęs 1900 ; 1974 m. Stirnių klebonas) : «1930-33 m., statant vyskupui rūmus, apsižiūrėta, kad jie bus perdideli; tad pagal planą nubraukta jų visas trečdalis — valgomas ir salonas ; vyskupo ir generalvikaro butai liko kaip buvę, o koplyčiai nebuvo vietos — ji prisiglaudė mažame kambarėlyje ... Pirmasis naujo vyskupo (Teofiliaus) žygis buvo toks — koplyčiai užleido parketo grindimis saloną ! ».

Kan. Jonas Pilka (gimęs 1917 m.; 1974 m. Daugų klebonas): «Vysk. Teofilus ragino savo gimines statyti kryžius prie namų ir važiuodavo jų šventinti. Išrašydavo giminėms katalikišką spaudą: *Žvaigždę, Misijas, Mūsų Laikraštį, Žvaigždutę* ir kt. Pageidavo ir linkėjo, kad šeimoje vienas sūnus būtų kunigas, duktė vienuolė. Jo brolio Juozo sūnus Vytautas buvo jo krikšto sūnus ; taip pat ir kito brolio — Mindaugas ».

Antanas Matulionis (gimęs 1886 m.; Teofiliaus brolis, gyvenęs Kaune) : « Kudoriškio vkm. tėvas pirkto tur būt su banko pagalba. Išėjęs iš Latviškio vkm., trumpą laiką nuomojo prie Dusetų esantį Merkio viensėdį, o paskui paėmė Barauką. Į ją perėjo gyventi mano brolis Jurgis. Aš laikiausi pas Teofilijų Latvijoje... Baraukoje buvo vienas valakas, bet gera ganiava — galima buvo laikyti daug raguočių. Nuomą mokėjo pinigais, rodos, 100 rb. Už Dusetų miestelio yra miškelis, ir jame Baraukos vienkiemis... Ona Juočepytė buvo aluntiškė, jos brolis Andrius turėjo dukterį Marijoną (Montigirdienė-Leibienė), kuri gyveno Vilniuje ... Tai galėjo būti 1924 ar 25 m. — iš Vilniaus apdraustu laišku buvau pasiuntęs broliui į kalėjimą Maskvoje Kalėdų pasveikinimą su plotkele. Jis laiško negavo. Man pristatčius kvitą ir pareikalavus mokėti apdraudimą, lenkų paštas išmokėjo man 50 zlotų ... ».

Antanina Matulionienė (vyskupo brolienė, gyvenusi Kaune) : «Mano pažįstama Eugenija buvo davusi man knygą (mašinėle rašytą) — vysk. Teofiliaus gyvenimo aprašymą. Ją esu skaičiusi, bet ten visi pergyventi Solovkuose ir kitur faktai labai sušvelninti. Iš tos knygelės ir vyskupo pasakojimų žinau, kad jis buvo baigęs visą gimnaziją ir net pradėjęs lankyti universitetą Petrapilyje (rodos, teisę)... Solov-

kuose kaliniai iš didelio bado rankomis pasigaudavo urvuose žiurkes ir iškepę jas valgydavo. Teofilius negaudęs ... Miškų darbuose tiek būdavo išsisėmę, kad vos galėdavo pasivilkėti; tik atsiradusios žemuogės (o jų būdavo labai daug !) išgelbėdavo kalinių gyvybę — kiek sustiprėję jie net uždainuodavo ! Į Leningrado kalėjimą siuntinius Teofiliiui siuntinėjusi viena gydytoja (jos vyras lenkas, Teofilius buvo juos sutuokęs). Ją dar vis matydavau Kaune. Lietuviškai ji puikiai kalba ... Grįždamas iš Šventosios Žemės, Teofilius apsilankė pas mus Vilniuje. Su būriu vietinių kunigų jis apėjo Vilniaus kalvarijas. Iš jo sutanos sunkėsi prakaitas... Rusams artėjant į Lietuvą, jis paprašė jam nupirkti veltinius, vatines kelnės, šimtasūlę, nes žinojo kas jo laukia — jis buvo pasiryžęs iš Lietuvos niekur nesitraukti... Porą savaičių prieš mirtį Jeronimo rūpesčiu jis buvo nuvežtas į Kauno klinikas, bet iš ten greit pasišalino, kai tik pajuto, kad medicinos priedanga siekiama nedorų tikslų ... Iš ten ištrūkęs, jis turėjo nesveiką išraišką, neteko gyvumo, buvo lyg apsnūdęs. Atsiprašęs, ėjo ilsėtis. Tada sode žydėjo gėlės ... Man atrodė, kad jis pas mus paskutinį kartą... Šeduvoje lankėme vyskupą penkis kartus. Kaišiadoryse teko būti jo laidotuvėse».

Jeronimas Matulionis (gimęs 1897 m.; Teofiliaus brolis, gyvenęs A. Panemunėje) : « Turėjau nevedusį brolį Praną. Su manim ir Jurgiu jis ūkininkavo Baraukoje. Tėvui mirus, išvyko į Ameriką ir mirė Pittsburge ar ne 1955 m. ... Broliui kunigui Teofiliiui klebonaujant Bikavoje, pas jį ilgą laiką pagyvendavo ir tėvas. Baraukoje jis kartais pasirodydavo tik pavasariui atėjus — ten ūkininkavo jo sūnūs ... Mano žmona Emilija kartu su broliu Juozu lankėsi pas vyskupą Oršoje. Ten jis sirgo, matyti neleido. Tik per kyšius pavyko įteikti rožančių ir maišą su maistu («Kokį bolšoj belyj mešok!»). Raštinėje armiaška vos neprimušė ».

Juozas Juršanas (gimęs 1910 m.; Palūšė): «Potmoje Invalidų Namuose kartu su vyskupu Matulioniu gyvenau vienerius metus tame pačiame kambaryje. Kartu grįžome į Lietuvą. Vyskupas nebepastovėdavo ant kojų. Naktimis sėdėdamas laikydavo šv. Mišias, o aš jam patarnaudavau, atsakinėdavau ministrantūrą, iš jo rankų priimdavau šv. Komuniją. Drebėdavo jam rankos. Kartą iš rankų iškrito Švenčiausias. Išrišimo formulę skaitydavo iš knygos. Suruošdavo gegužines pamaldas. Švenčiausiąjį nešiodavo kišenėje ; lageryje bijodavo palikti, kad kas neišniekintų... Aš jam masažuodavau kojas ; paskui pradėjo geriau vaikščioti. Lageryje jis kūrendavo krosnis. Kiti jį vadindavo «vladyka ». Vyskupas buvo labai paprastas, bet labai geras. Jis gaudavo siuntinių nuo Matulionienės, vaišindavo

mane. Kai važiavome į Lietuvą, jis vieną siuntinį paruošė man ke-
lionei ... Kai kas kartodavo vyskupo posakį : «Iki 60 metų žmogus
gyvena, tolimesnis gyvenimas yra jam pačiam kryžius, o dar toliau
(nuo 75 m. ?) jis yra kryžius kitiems, jį aptarnaujantiems». Ir man
vyskupas sakydavo: «Nevadink manęs seniu, bet pagyvenusiu.
Senatvė nemaloni !» Lageryje pas vyskupą dažnai lankydavosi
« svečiai » iš Maskvos ir įkalbinėdavo jį pasirašyti prieš popiežių, su
jais bendradarbiauti, tai tuojau galėtų būti laisvas. Vyskupas su
tokiais siūlymais jokių būdu nesutikdavo, todėl jo iš lagerio ir neleido,
nors daug kartų buvo rašęs ir prašęs paleisti».

Domicėlė Jankūnienė (Krivonys) : «I Didžiojo karo metu atsi-
dūriau Petrapilyje, čia mane surado kun. T. Matulionis ir priprašė
giedoti bažnytiniam chore. Kai karas baigėsi, aš dar nenorėjau su-
grįžti į Lietuvą, nes man patiko didmiestis. Kun. T. Matulionis daug
kartų prašė, kad važiuočiau į Lietuvą. Pagaliau jis parūpino doku-
mentus, ir aš turėjau važiuoti. Tai buvo, regis, 1922 m. Kai T. Matu-
lionis, jau vyskupas, atvažiavo į Krivonis, mane pažino ir labai
džiaugėsi, kad aš dar vis tebegiedu bažnytiniam chore ».

Teofilė Šimoniūkštytė (Kiaukliai) : «Prieš paskutinius karus
įstojau į benediktinių vienuolyną Kaune. Buvau paskirta dirbti
virtuvėje. Pas benediktines gyvenantį vyskupą Matulionį laikiau
šventu. Kai išbuvusi metus turėjau važiuoti į namus, pagaliau krei-
piausi į vyskupą. Jis mane paguodė, patarė nesipriešinti vienuolyno
valiai, apaštalausti Kiaukliuose ir dovanojo savo darbo rožančių ».

TREČIOJI DALIS

VYSKUPO MATULIONIO LAIŠKAI

Kun. Vincentui Dainiui

Broliams ir brolienei

Kun. Jonui Pilkai

Prel. Juozui Labukui-Matulaičiui

Tautiečiui Anglijoje

I. KUNIGUI VINCENTUI DAINIUI¹

1

Brangus Tėve Vincentai!

Kristaus Gimimo ir Naujųjų 1942 metų švenčių proga priimkite nuoširdžius mano sveikinimus bei linkėjimus. Dovanokite, kad taip ilgai nerašiau. Taip, ačiū Dievui, visi mūsiškiai, išskyrus Tėvą Vytautą Paškevičių, likome gyvi, sveiki ir gyvename senose vietose. Bet, jei per vieną kitą savaitę nebūtų atėjusi vokiečių kariuomenė, būtume neišvengę pavojaus — daugelis mūsų buvo įrašyti į sąrašus ištremti arba net ir gyvybės netekti. Tėvą Vytautą, kun. Taberiją ir zakristijoną nukankino 27.VI.41 Kraslovkoje. Latvijoje nukankino 6 kunigus ir 4 išvežė. Pas mus apie 30 žmonių užmuštų arba išvežtų. Iš Estijos išvežė vyskupą Profittlich į Kazanę ir su juo dar keletą ; pasiliko, rodos, vienas. Jei Jūs nebūtumėt išvažiavęs, tikriausiai nebūtumėt likęs gyvas arba vėl būtumėte atsidūręs Sovietų Sąjungoje.

Aš rašiau į Romą, kad esu pasiruošęs grįžti į Rusiją dirbti, jeigu, žinoma, tai matys reikalinga. Parašiau apie visus kunigus iš Rusijos, gyvenančius Lietuvoje, ir apie vietinius, norinčius važiuoti. Gavau Jo Šventenybės sutikimą ir palaiminimą. Bet nelaimė yra ta, kad Leningrado vikariatas, išskyrus Pskovą ir Sebežą, dar bolševikų rankose. Be to, Pskovas dar yra karo zonoje, pašaliniam įvažiavimas uždraustas.

Su Gudija yra taip. Vos tik bolševikai pradėjo trauktis iš Gudijos, išvadotų nuo bolševikų vietų katalikai pradėjo kreiptis į Vilniaus metropolitą Jalbrzykowski, prašydami siųsti jiems kunigų. Metropolitas pradėjo siųsti ir kreipėsi į Romą. Iš Romos gavo paskyrimą būti apaštalinio administratoriumi Minsko vyskupijos ir Mohilevo arkivyskupijos, kurios buvo išvadotos nuo bolševikų. Neprašęs

¹ Kun. V. Dainys (1880-1951) minimo laiško rašymo metu gyveno Vokietijoje. Jam vysk. T. Matulionis laiškus rašė daugiausia (išskyrus du) rusų kalba, nes kun. V. Dainys buvo gimęs Rygoje ir tik trumpai gyvenęs Lietuvoje. Matyt, nebuvo stiprus lietuvių kalboje. Laiškus iš rusų kalbos vertė Jurgis Strazdas, gyv. Oakvillėje, Ont., Kanadoje.

vokiečių valdžios sutikimo ar leidimo, pasiuntė jis apie 30 kunigų į įvairias vietas : Minską, Mohilevą, Vitebską, Polocką ir kt. Žmonės priėmė juos su ypatingu džiaugsmu, su ašaromis. Kiekvieną dieną šimtai atvykdavo krikštytis, eiti išpažinties, tuoktis. Kunigai dirbo nuo ryto iki vakaro. Beveik visos šventovės buvo išlikusios sveikos, nes buvo paverstos kino teatrais, sandėliais, bet liturginių reikmenų bei drabužių nebuvo, išskyrus labai retas išimtis. Važiuoją ten vežasi viską su savimi. Žmonės mielai remontuoja šventoves ir jas lanko. Gudai ortodoksai linkę į uniją. Iš užsienio ir iš Ukrainos atvažiavo masės rusų dvasiškių. Bet kadangi jų dauguma yra mėgėjai išgerti, tai atstumiančiai veikia į ortodoksus gyventojus, nors valdžia favorizuoja rusus dvasiškius.

Bet dar blogiau tautinėje srityje — prasidėjo nesutarimai tarp lenkų ir gudų kunigų. Lenkai pamokslus sako lenkiškai, gudai — gudiškai. Vilniaus metropolitas suspendavo («suspensus ad 2-os annos») 3 gudus kunigus už netinkamą elgesį. Žodžiu, Dievas žino, kas darosi. Jei būtų ten vysk. B. Sloskans, nesusipratimų kalbos srityje šventovėse tikrai nebūtų įvykę. Vysk. Sloskans negavo leidimo vykti į Gudiją. Pasiuntė progresyvų Rygos seminarijos olandą jėzuitą, bet Minske jam liepė tuojau grįžti į Rygą. Aš stengiuos gauti leidimą, bet nežinau, ar gausiu. Jeigu gaučiau leidimą, kur nors važiuočiau dirbti.

Aš turiu lenkų-lietuvių kalbos žodyną, kurį pasistengsiu nedelsdamas išsiųsti paštu arba progai pasitaikius. Priimkite mano šventinius sveikinimus ir geriausius linkėjimus. Mes meldžiamės šventovėse uždaromis durimis — neva dėl dėmėtosios šiltinės epidemijos.

Kaune steigiamas «Institutum Russicum» su plačia programa. Nuo Kalėdų kunigų seminarijoje bus dėstoma rusų kalba, supažindinama su unija, su skirtumu tarp Rytų apeigų gudų katalikų ir gudų ortodoksų.

Mane labai džiugina tai, kad iš vietinių lietuvių kunigų nemažas skaičius išreiškė norą važiuoti dirbti į Rusiją. Tai reiškia, kad idealizmo dvasia, « homo Dei »² dvasia ir mūsų laikais gyva.

Kol kas iki pasimatymo. Mylės Tave, Tavo Kristuje —

+ *Teofilis*

Kaunas, Benediktinių 4^C
1942.I.5

² Žmogaus pagal Dievo reikalavimus.

2

Brangus Tėve Vincentai !

Prašau dovanoti už tokią ilgą tylą. Vysk. B. Sloskans rašė, kad š. m. vasario mėn. iš Rusijos grįžo Modvik Kokans, Tėvo Augustino vadovas. Jis praėjusiais metais šv. Petro ir Pauliaus dieną dalyvavo pamaldose Šv. Kotrynos šventovėje, Nevskio gatvėje. Pamaldas laikė prancūzas kunigas. Žmonių buvo labai daug. Jis papasakojo apie kai kurių Leningrado šventovių likimą. Šventovė Vyborgo kapinėse nugriauta; vietoje Vyborgo kapinių įrengtas stadionas — sporto aikštė. Katedroje, esančioje I Rotoje, įrengta kažkokia įmonė, pačioje šventovėje įrengti du augštai. Šv. Stanislovo šventovė perdirbta į teatrą, o kupolas nugriautas. Švč. Jėzaus Širdies šventovė už Nevos Vartų sudegė, stovi apdegusios sienos be lubų ir langų. Gatčino šventovė perdirbta į kepyklą, senieji langai užmūryti, o išmuštieji pakeisti naujais. Nors bolševikai bandė susprogdinti, bet nepavyko, o dabar ten kepykla.

Į prašymą grįžti į Rusiją ir iš Rygos, ir iš Minsko, kur kreipiausi leidimo, gavau neigiamą atsakymą. Tenka laukti. Paskutiniu laiku viena visuomeninė įstaiga pranešė, kad gal būt pavyks išsirūpinti leidimą įvažiuoti į Gudiją. Jei pavyks, pranešiu, o tada visi važiuosime atgal. Tada ir Jūs, Tėve Vincentai, atvažiuokite. Darbo pakaks visiems. Nemažai vietinių kunigų nori ten važiuoti.

Kauno seminarijoje įsteigtos dvi stipendijos klierikams, norintiems važiuoti pas mus, kai baigs studijas. Gavus leidimą, numatomi apie 33 kandidatai kelionei. Atsitiktinai sužinojau, kad Bobruisko mieste gyvena ir atlieka kunigo pareigas kun. Pranciškus Vymepsinskij. Jis atsėdėjo koncentracijos stovykloje, grįžo į Bobruiską, gavo rinkos sargo vietą, o dabar, išėjus bolševikams, vėl klebonas. Dabartiniu metu visoje Gudijoje yra 3 kunigai ir 3 kapelionai prie lietuvių dalinių — iš viso šeši. Bet ką tai reiškia visai Gudijai! Pernai Vilniaus metropolitas pasiuntė apie 30 kunigų, bet dirbo tiktai apie 2 mėnesius — turėjo grįžti atgal, nes nuvažiavo be vietinės administracinės valdžios žinios. Pasirodo, kad dauguma šventovių išliko. Pvz. Vitebsko miestas sugriautas, o šventovė išliko. Minske taip pat visos šventovės išliko, tiktai šventovė Zolotoj Gorke yra be lubų ir langų. Minske yra 17 tūkstančių katalikų. Ten yra kun. Godlevskis ir lietuvių kariuomenės kapelionas. Aš, laukdamas dienos, kada bus galima važiuoti, pradėjau ruoštis ir rinkti liturginius reikmenis, monstrancijas, arnotus ir kt. Kai ką pavyko surinkti ir kai ką naujo įsigyti. Renkame ir literatūrą — maldaknyges, katekizmus. Tėve

Vincentai, turiu prašymą į Jus. Jei atsitiktinai būsite Muenchene, užėikite į p. Mejerio vitražų fabriką ir sužinokite, ar jie negalėtų pagaminti mums vitražų dviem langam. Jie jau mums pagamino trims langams ; nežinau, ar karo metu jie dirba, ar jų fabrikas priima užsakymus ir kokios maždaug dabar kainos. Bet visa tai — progai pasitaikius.

Daugiau nieko naujo neįvyko, ką galėčiau Jums pranešti. Būkite gyvas ir sveikas. Neužmirškite manęs savo maldose. Jus mylįs Jūsų —

+ Teofilis

Kaunas,
1942.VII.17

3

Laudetur Jesus Christus ! ³

Brangus Tėve Vincentai !

Negerai, bet reikia pradėti laišką atsiprašymu. Atleiskite ir dovanokite, Brangus Tėve, kad taip ilgai neatsakiau į Jūsų du paskutinius malonius laiškus. Nuoširdus ačiū už Jūsų rūpesčius vitražų reikalu. Dailininkas ruošia vitražų eskizus. Tikiuosi, kad greitai galėsiu kreiptis į firmą su užsakyму. Norėčiau prieš išvažiavimą į Leningradą užbaigti šventovės atnaujinimą, kur vyksta *perpetua adoratio Sanctissimi Sacramenti* ⁴. Lietuvoje kol kas tai vienintelė vieta, kur prieš išstatytą Švč. Sakramentą nuo 6 val. ryto iki 8 v. 30 min. vakaro lietuvių tautos vardu meldžiame Išganytoją : kad Jėzus Kristus būtų geriau pažintas, pagarbintas ir mylimas ; 2. kad būtų galima *satisfacere pro commissis iniuriis* ⁵ ; 3. kad būtų padėkota Švenčiausiajai Išganytojo Širdžiai už Jo globą mūsų tėvynei ir 4. kad išprašytume daugiau šventumo mūsų tautai. Kiekvieną dieną vakarais kalbame vieną šv. Rožinio dalį už tėvynę. Mūsų laikais reikia kiek galima daugiau ir uoliau melstis.

V. kapelionas rašė, kad Tėvas Voina gyvena Luge ir remontuoja šventovę. Apie kitus mūsų kunigus nieko negirdėti, ar gyvi ir

³ Garbė Jėzui Kristui.

⁴ Amžinoji Švč. Sakramento adoracija.

⁵ Atlyginti už padarytus įžeidimus.

kur. Mes visi esame gyvi ir gyvename senose vietose. Apie išvažiavimą į Rusiją dabartiniu metu nėra jokios vilties — reikia laukti karo pabaigos. Bet kiek ištekliai leidžia, ruošiuos važiuoti ; renku kielikus, monstrancijas, arnotus ir kita, žodžiu — liturginius reikmenis. Juk ten viso to nebus ir gauti ten nebus įmanoma, bent pradžioje. Kai kas iš indų ir drabužių jau yra.

Vilniuje — naujas ganytojas ; senasis apsigyveno Marijampolėje pas Tėvus marijonus. Nežinau nei kun. Godlevskio, nei kunigo kapeliono adresų ir kol kas negaliu sužinoti. Manau, kad adresuotą laišką tokiam kunigui prie Romos katalikų šventovės Minske gaus. Aš paštu nesiunčiu.

Mūsų krašte žiemos beveik nėra — šilta. Artinasi Kristaus Gimimo ir Naujųjų Metų šventės. Priimkite nuoširdžius mano sveikinimus ir geriausius linkėjimus. Duok Dieve būsimus 1943 m. švęsti be karo ir jau savo senose vietose. Prašau Jus, Brangus Tėve, neužmiršti manęs savo maldose į Augščiausiąjį. Nuoširdžiai Jus mylūs Kristuje —

+ *Teofilis*

Kaunas, 1942.XII.15

4

Laudetur Jesus Christus !

Brangus Tėve Vincentai!

Jūsų š.m. 1.25 laišką gavau. Jūsų motinos metrikų reikalu kreipiausi į Centrinį Valstybinį Archyvą. Kaip tik ten dirba viena iš šv. Kazimiero kongregacijos seserų. Aš ją prašiau, ir ji peržiūrėjo 1843-1851 m. ne tiktai Kuršėnų ir Šiaulių šventovių, bet ir aplinkinių, tačiau nerado. Greičiausia, arba gimimo metai neatitinka, arba parapija.

Mačiau kapelioną Z. Ignatonį (Ignatavičių), teiravaus apie Jūsų pažįstamus Minske — Vincevičius. Pasirodė, kad jis pažįsta jų dukterį ; tėvai Vincevičiai jau mirę. Kun. Nemecevas, apie kurį aš Jums anksčiau rašiau, jau miręs ... ⁶. Kun. Godlevskis išvažiavo į kurortą ⁷,

⁶ Du žodžiai neišskaitomi.

⁷ Puslapio krašte parašyta ir rusiškai ir lietuviškai «kalėjiman», Vert.

kaip ir mes su Jumis važiavome. Vyskupas Sloskans serga, bet taisosi, turės operaciją. Visi mūsų kolegos gyvi ir gyvena senose vietose.

Laukiame ir nesulaukiame, kada bus galima važiuoti dirbti į senas vietas. Laikas bėga — ko gero, žiūrėk, niekur nenuvažiuosi. Mūsų krašte daugelyje vietų, ypač Žemaitijoje, pražydo karklo šakelės. Žiedas panašus į lauko rožių žiedą — šiek tiek didesnis už dobilo žiedą. Ką tai reiškia, nežinoma, bet kiekvienu atveju tai nepaprastas gamtos reiškiny — pražydo karklo šakelės, kurios niekuomet nežydi, ir, be to, žiemą. Nenorėjau tikėti, bet pats mačiau karklo šakelę su trimis žiedais.

Jei jau pradėjau rašyti apie nepaprastus atvejus, tai dar pranešiu apie vieną iš tokių reiškinių. Š.m. II.8 vakare virš Girkalnio šventovės pasirodė Švč. Mergelė Marija su Kūdikėliu Jėzumi Kristumi ant rankų. Tai matė 18 žmonių, kurie, priėmę priesaiką, tai patvirtino. Prašiau pažįstamą dvasiškį nuvažiuoti į vietą ir iš klebono sužinoti bei man parašyti. Jei visa tai pasitvirtintų, smulkiau pranešiu. Bet kaip ten bebūtų, mūsų krašte apie tai daug gandų ir kalbų. Kol kas yra tikra, kad 18 asmenų matė. Bet pakaks apie tuos nepaprastus dalykus.

Kaip Jūsų sveikata, kaip jaučiatės ? Atsiminiau, kad šiais metais Jums sukako keturiasdešimt metų, kai buvote iššventintas į kunigus. Keturiasdešimt metų, kai tarnaujate Viešpačiui Dievui kaip kunigas. Šia proga prašau priimti mano sveikinimus ir nuoširdžius linkėjimus sulaukti ne tiktai auksinio jubiliejaus — 50 metų, bet ir deimantinio — 75 metų jubiliejaus, esant sveikam dvasia ir kūnu. Ad multos, felices annos !⁸ Tėvas Mykolas siunčia Jums sveikinimus.

Mūsų krašte — pavasario oras. — Prašau Jūsų maldų — atsiminkite in Memento⁹.

Nuoširdžiai Jus mylįs Addictissimus in Christo¹⁰ —

+ *Theophilus*

Kaunas, Benediktinių 4^c
1943.11.24

Lietuviškų laikraščių užsakyti negalima — dėl karo spausdinamas ribotas kiekis, bet aš, perskaitęs savuosius, pasistengsiu Jums pasiųsti.

⁸ Ilgiausių, laimingiausių metų.

⁹ Gyvųjų prisiminimas — pavedimas Dievui šv. Mišiose.

¹⁰ Atsidavęs Kristuje.

5

Laudetur Jesus Christus !

Brangus Tėve Vincentai!

Nuoširdžiai dėkoju už sveikinimą ir linkėjimus. Š.m. gegužės 23 d. buvo ingresas Kaišiadorių katedroje. Paskyrimas man buvo visiškai nelauktas ; kas nors panašaus niekad nė į galvą neateidavo. Visą laiką, ypač nuo karo pradžios, svajojau ir palengva ruošiausi grįžti į Rusiją, į Leningradą, ir staiga atsidūriau Kaišiadoryse. Matyt, tokia Viešpaties valia. Nežinau, kaip man Viešpats padės susidoroti su nelengva našta. Brangus Tėve Vincentai, padėkite man savo šventomis maldomis. Sveikinimo kortelėje aiškiai parašyta « Pfarrer », mūsiškai reiškia « klebonas ». Jei neklystu, priimkite nuoširdų mano sveikinimą ir geriausius linkėjimus kunigiškame Jūsų darbe svetimame krašte. Pirmai progai pasitaikius, atvažiuokite į Kaišiadoris. Jums visada atsiras vieta, juo labiau, kad mes jaučiame dvasiškos trūkumą.

Apie Kaišiadoris nepradedu rašyti. Jūs juos gerai pažįstate, buvote svečiuose pas savo buvusius Grossbederio parapijiečius. Jūsų buvęs parapijietis p. Puišys kiekvieną dieną man patarnauja šv. Mišioms. Rugpjūčio pradžioje manau aplankyti du dekanatu. Dabar esu užimtas — susipažįstu su nauja būkle.

Jūsų motinos metrikų ir Jūsų naujai nurodytais metais nėra. Visi mūsų draugai gyvi ir sveiki, dirba senose vietose.

Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu ant rankų apsireiškimų Girkalnio šventovėje kurijai buvo pranešta iš viso penki — vasario 8 ir 15, kovo 9 — maždaug 18 (aštuoniolikai) žmonių, vyrų ir moterų, balandžio 16 ir 17 — vienam dievobaimingam asmeniui, kuriam Marija pavadino save « Ego sum Mater Misericordiae »¹¹. Šiuo reikalu metropolito kurija greitai numato pasiųsti tyrinėtojų komisiją. Arčiau susipažinti su šiuo dalyku jungiu priedą, parašytą rašomąja mašinėle. Jei gausite, parašykite, tada pasiųsiu daugiau žinių. Apie bažnytinės komisijos pažiūrą šiuo reikalu, kai sužinosiu, pranešiu. Jei visa tai būtų tikras Švč. Mergelės Marijos apsireiškimas, kokia didelė laimė ir Dievo palaima mūsų tėvynei!

Siuočiu Jums Viešpaties Gailestingumo paveikslėlį — šaukitės į Dievo Gailestingumą, kuris Jus apsaugos.

¹¹ Aš esu Gailestingumo Motina.

Dovanokite, kad taip ilgai neatsakiau į Jūsų laiškus — to kaltininkas buvo persikėlimas į naują vietą. Ateityje stengsiuos būti punktualesnis. Linkiu Jums nuo Augščiausiojo viso geriausio. Nuosirdžiai Tave gerbiąs ir mylįs Tavo —

+ *Teofilis*

Kaišiadorys

1943.VI.6

6

Garbė Jėzui Kristui !

Brangus Tėve Vincentai!

Gana ilgai negaudamas Jūsų laiško, maniau, kad mano paskutinio laiško Jūs negavote ; jau rengiausi Jums rašyti, bet X.17 gavau Jūsų laišką ir nudžiugau. Net ir tokios mintys ateidavo, ar nepyktate, kad neatsakote į laišką. Dabar viskas tvarkoj. Jokių ypatingų naujienų negirdėti. Viskas rieda po senovei. Aš naujoje vietoje apsi-pratau, pradedu įeiti į vėžes, jei taip galima išsireikšti. Gaila, kad dėl ligos negalėjau lankyti parapijų, atidėjau iki ateinančių metų pavasario, jei Viešpats padės gyvam sulaukti. Visi mūsų draugai senose vietose, visi kol kas gyvi ir sveiki. Tėvas Mykolas Bugenis, atrodo, greitai persikels pas mane į Kaišiadoris kaip kapelionas. Mes turime mažai dvasiškių. Šiais metais iššventinti į kunigus iš viso trys, o ateinančiais metais — tikrai du. Kaišiadorių vyskupijos klierikų Kauno seminarijoje — 43.

Paaiškėjo, kad kun. Voina gyvas. Gyvena Luge. Apie kitus nieko negirdėti. Matyt, kad tik pasibaigus karui sužinosime, kas išliko gyvas. Ketverių metų karo sukakties proga kreipiausi į ganomuosius ganytojiškų laiškų, kuriame priminiau, kad karas su visais savo sunkumais yra Dievo bausmė už mūsų nuodėmes: netikėjimą, ištvirkimą, girtuokliavimą ir taip toliau. Jei norime išvengti dar didesnių bausmių, sulaukti geresnės ateities, taikos ir ramybės, turime gailėtis už nuodėmes, pasitaisyti ir melsti Augščiausiąjį gailestingumo per Švč. Mergelės Marijos, šv. Juozapo, šv. Kazimiero ir visų mūsų šventųjų užtarimą. Prašiau suorganizuoti Atgailos Dieną visose parapijose, tą dieną laikyti Mišias coram Sanctissimo ¹² su Visų Šven-

¹² Prieš išstatytą Švenč. Sakramentą.

tųjų litanija, popiežiaus Urbono VIII psalme (Przed oczy Twoje ... Prieš Tavo akis), visiems atlikti išpažintį, priimti šv. Komuniją, pasninkauti, neimant jokio maisto. Dabar visoje vyskupijoje organizuojama Atgailos Diena, daugelyje vietų po dvi, tris dienas, ir, kiek girdėti, su dideliu dvasios pakilimu. Garbė Dievui. Greit visoje Lietuvoje bus paskelbta Atgailos Diena. Be to, visose šventovėse vieną dieną į savaitę (ne sekmadienį) būna pamaldos už tėvynę ir taiką. Tą dieną Mišios — coram Sanctissimo, giedama «Šventas Dieve», «Dievas mūsų prieglauda», skaitoma Švenčiausios Jėzaus Širdies litanija ir giedama Švč. Mergelės Marijos giesmė «Marija, Marija». Ateinančiais metais manoma suorganizuoti Kaune II tautinį eucharistinį kongresą.

Kiek tai liečia Girkalnį, ir policija, ir klebonas apklausinėjo visus mačiusius, priėmus priesaiką. Dabar visa medžiaga yra Kauno kurijoje. Kaip ji pasielgs, nežinoma. Bet mes žinome, kad Bažnyčia tokiais atvejais labai atsargi ir neskuba. Buvo pagijimų atvejų.

Siunčia Jums sveikinimą prelatas Tėvas Mykolas, kuris viešėjo pas mane, ir p. Puišys, kuris kiekvieną dieną patarnauja šv. Mišioms, kai jos būna laikomos. Šiltas oras — geras ruduo.

Ateinančiais metais į eucharistinį kongresą, aišku, jei įvyks, pasistenk būtinai atvykti. Džiaugiuos, kad Jūs svetimame krašte religioziai neblogai gyvenate. Matyti, kad Dievo Apvaizda lydi Jus. Būkite sveikas ir laimingas. Neužmirškite savo maldose ir aplan-kykite nors laiškais. Nuoširdžiai Jus mylįs Kristuje —

+ *Teofilis, vysk.*

Kaišiadorys
1943.X.19

7

Didžiai Gerbiamas ir Mylimas Kunige Vincentai!¹³

Priimk mano nuoširdų sveikinimą ir kuo geriausius linkėjimus Viešpaties Jėzaus Gimimo šventės ir Naujųjų 1944 metų proga. Te geras Jėzus laiko Tave, Mylimas Kolega, savo globoje, laimina visus Tavo sumanymus ir duoda sulaukti taikos ir ramybės, kurias pažadėjo iš Prakartėlės.

¹³ Šis laiškas rašytas lietuvių kalba.

Pas mus nieko naujo. Visi kol kas esame gyvi ir sveiki. Dabar atsirado nemažai pabėgėlių iš Pererhofo, Gatčino ir kitur. Vienas iš lietuvių batalijono rytuose kapelionų buvo Taline. Pasakojo, kad Estijoje darbuojasi 4 kunigai. Vyskupas ¹⁴ kažkur Rusijoje ištrėmime gyvas.

Kaip kolega laikaisi: ar gyvas-sveikas ? Kitų metų birželio pabaigoje žada būti II Tautinis Lietuvos Eucharistinis Kongresas Kaune. Būtinai turėsi atvykti.

Visoje Lietuvoje surengta Atgailos Diena — Poenitentiae dies, kad išprašius šiais sunkiais karo metais Dievo pasigailėjimo. Žmonės labai pritarė. Pilnos bažnyčios besimeldžiančių, daug ėjo šv. išpažinties ir šv. Komunijos. Gavėjo nieko nevalgydami ir negerdami tų dienų (bado pasninkas). Vieną dieną savaitėje būna pamaldos prieš išstatytą Švenč. Sakramentą už taiką ir Tėvynę.

Apie Girkalnį mūsų Metropolitas buvo užklaustas iš Berlyno nunciatūros ; sako, būk ir Romoje žinoma. Dabar šiek tiek pradeda judėti. Pasakoja, kad būna pagijimų. Siunčiu noveną prie Dievo Gailestingumo Motinos Švenč.

Ar prisimeni, kai 1932 m. per šv. Kalėdas susitikome D.P.Z. ant Špalernos Leningrade ¹⁵ ? 12 metų praslinko. Kaip greit bėga laikas.

Būk sveikas. Mylįs Tave Tavo —

+ *Teofilus, Eppus !*

Kaišiadorys
1943.XII.24

8

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus Kunige Vincentai!¹⁶

Malonų Tamstos laišką gavau. Tiesiog stebiuosi ir drauge džiaugiuosi, kad taip greit ir taip gražiai pramokai savo gimtos kalbos. Labai nedaug išsireiškimų, iš kurių galima suprasti, kad rašantis

¹⁴ Apaštalinis administratorius arkivyskupas Eduardas Profittlich, SJ.

¹⁵ D. P. Z. reiškia « Dom predvaritelnogo zakliučeniya » (tardomųjų kalėjimas). « Špalerna » yra pavadinimas gatvės, kur buvo minimasis kalėjimas. Jame vysk. T. Matulionis ir kun. V. Dainys išsėdėjo pusę metų atskirose vienutėse, po to — kartu bendroje vienutėje pusę metų.

¹⁶ Šis laiškas rašytas lietuvių kalba.

išmoko, o ne iš mažens kalbėjo. Matyt, knn. Vincentas turi įgimtus gabumus prie kalbų.

Malonu, kad dar esate gyvi ir sveiki ir kad rengiatės į klebonus. Dieve padėk su dideliu pasisekimu darbuotis. III.15 š.m. vakare Kauno ligoninėj mirė a.a. knn. Julijonas Gronskis. Palaidotas Baisogaloje, kur jis buvo klebonu ir dekanu. Gaila, negalėjau dėl susisiekimo keblumų dalyvauti jo laidotuvėse. Mirė jis, regis, nuo pūslės ir vidurių kokios ten ligos. Porą mėnesių tam atgal mirė ir a.a. kun. Adomas Jareckas nuo gerklės džiovos. Tirpsta po truputį Mobilovenses ¹⁷. Kiti visi gyvi ir ikišiolinėse vietose. Argi neatsimenate « Troickoj komandirovki » — « na ostrovie Anzer » ? ¹⁸ Aš maniau, kad aš tik kartais užmirštu vardus, pavardes net draugų. Matyt, čia pasekmės Solovkų gyvenimo.

Apie Girkalnį prašė pranešti nunciatūra. Matyt, čia ir Roma žino. Vietos klebonas (Girkalnio) sako, kad gaunąs daug iš visos Lietuvos kraštų laiškų su pranešimais apie staigius pagijimus, atsivertimus ir kitas per Girkalnio Gailestingumo Motinos užtarimą gautas malones. Matyt, dvasinė Kauno vyriausybė laukia daugiau ir dar aiškesnių įrodymų ir kol kas savo žodžio netaria.

Šiaip pas mus nieko įdomaus, viskas, regis, po senovei. Pavasaris, bet šaltas, ypač naktis.

Artėja šv. Velykos. Priimkite mano nuoširdų sveikinimą ir kuo geriausius linkėjimus Kristaus Prisikėlimo iš numirusiųjų šventės proga. Duok Dieve, kad tai būtų paskutinės Velykos karo aplinkybės švenčiamos.

Ponas Puišys siunčia savo nuoširdų sveikinimą ir linkėjimus. Eucharistinis kongresas atidėtas iki karui pasibaigiant. Neužmiršk manęs savo maldose. Tave gerbiąs ir mylįs Kristuje —

+ *Teofilius*

Kaišiadorys
1944.IV.3

Brangus Drauge Vincentai!

Jūsų š.m. V. 10 laišką gavau. Labai džiaugiuosi, kad Viešpats Jūsų neapleidžia svetimame krašte, globoja Jus. Sveikinu Jus nau-

¹⁷ Kunigai iš Mohilevo arkivyskupijos Rusijoje.

¹⁸ «Troickaja komandirovka » — kalinių vietovė Anzer saloje, t. y. vienoje iš Solovkų salų, kur kun. V. Dainys su vyskupu Matulioniu ir kitais kunigais buvo kalinami trejus metus.

jos tarnybos — pareigų proga. Tepadeda Jums Viešpats ! Ačiū už pakvietimą į svečius. Dabartinėmis sąlygomis gali įvykti visokios nenumatytos kelionės. Tėvas Čegis pranešė apie O. Chevecko ir O. Ivanovo mirtį. Retėja Mogilevo eilės. Tokia buvo Dievo Apvaizda, kad mūsų brolija, Mogilevo ir aplamai Rusijos kunigai, būtų išblaškyti Dievo pasaulyje ir, kaip matyti, nedaugelis mūsų pamatys savo gimtąjį lizdą — Mogilevo vyskupiją. Matyt, daugumai teks palikti kaulus svetimame krašte. Pas mus kol kas viskas po senovei. Meldžiame Dievą, kad negrįžtų keturiasdešimtieji metai. Mūsų draugai kol kas visi gyvi ir senosiose vietose.

Turime lietingą orą, lyja beveik kasdien, jei taip ir toliau bus, gali nukentėti derlius.

Pavedu save ir savo Tėvynę Tavo, Brangus Drauge, šventoms maldoms. Teapsaugo Augščiausias Jus nuo viso pikto. Tuo tarpu iki pasimatymo.

Jus mylįs ir gerbiąs Jūsų —

+ *Teofilis*

Kaišiadorys,
1944.VI.13

II. BROLIAMS IR BROLIENEI

1

G. Vladimir,
1948.XI.19

Brangus Broli Juozai !

Tavo IX.8 laišką gavau IX.16. Siuntinio kol kas negavau, bet tikiuos šiomis dienomis gauti. Praneškite broliui Jeronimui, kad jo laišką gavau IX.11 ir jam parašiau IX.10.

Gavęs siuntinį, parašysiu, bet ir dabar priimkite nuoširdžią mano padėką už jūsų rūpestį ir pagalbą. Bijau, kad Jūs visi, padėdami man, nenuskriaustumėte savęs ir savo šeimų. Perduokite mano sveikinimus ir geriausius linkėjimus savo žmonai brolienei Mikalinai jos Globėjo dienos proga. Labai apgailestauju, kad jos sveikata silpna, kad dažnai serga. Jau rašiau Jeronimui ir prašiau, kad siųsdami sviestą, lydytus lašinius, medų ar uogienę — vieną kartą prisiuntė — siųstų moliniuose induose, kad būtų kur apsaugoti atsiųstus produktus, nes galima apsaugoti tik moliniame inde. — Mano sveikata, ačiū Dievui, patenkinama. — Perduokite mano sveikinimus broliui Jeronimui, brolienei Emilijai, krikšto sūnui, Marytei, Vytautui, Laimutei ir Močiutei, seseriai Elzei su šeima ir Antanui su šeima, taip pat klierikui Jonui. Kasdien maldose prisimenu jus visus, prašau, prašau ir jus neužmiršti manęs savo maldose. Dažnai galvoju apie tave ir nežinau, kaip tu gyveni, kaip tavo sveikata ¹. Pavedu jus visus Švenčiausiai Išganytojo Širdžiai.

Mylęs Tave brolis —

Teofilius J. Matulionis

Brolis Jeronimas klausia: ar gali jis atvažiuoti į Vladimirą ir pasimatyti su manimi ? Praneškite jam, kad be leidimo negalima pasimatyti, o leidimo pasimatyti neturiu.

¹ Penkios eilutės cenzūros išbrauktos, Vert.

2

Brangus Broli Juozai!

Tavo X1.16 laišką ir siuntinį gavau, už viską priimk mano karštą ir nuoširdų ačiū. Perduok Mikalinai mano padėką už atsiųstas per brolių Jeronimą šiltas kojines ir pirštines. Labai liūdna, kad Mikalina blogai jaučiasi. Maldauju Augščiausiąjį, kad ją sustiprintų. Veltui, Broli, taip trumpai man parašei — viską perskaičiau ir supratau. Kitą kartą, kai rašysi ...² — aš perskaitysiu.

Klausi, kaip mano sveikata. Pranešu, kad jūsų visų pagalbos dėka jaučiuosi neblogai. Tiesa, kuri laiką turėjau rūpesčių su votimi, užaugusia ant galvos, bet dabar, ačiū Dievui, praėjo.

Gavau leidimą gauti pašto banderolėmis lietuviškus laikraščius ir žurnalus. Prašau jus visus susitarti tarpusavyje ir atsiųsti man — būsiu labai dėkingas. Ant laikraščių negali būti jokių suteptimų, atžymėjimų. Būtų pageidaujama turėti, t. y. gauti « Tiesą » (Pravda) ir antrą, kurio pavadinimą šią minutę pamiršau. Taip pat prašau, jei galėsite, atsiųsti šliures (paprastas, be kulnų, iš medžiagos, tiksliai su odiniu padu³). Taip pat prašau atsiųsti⁴ ... megztą ar iš medžiagos kepurę mano galvos dydžio. — Siunčiu Tau, Mikalinai, Jeronimui su šeima, Elzei su šeima ir Antanui su šeima, o taip pat, jei galėsite perduoti, ir Valdytojui B. S. [prel. Bernardui Sužiedėliui] su visais namiškiais nuoširdžius mano sveikinimus ir linkėjimus ateinančių Kristaus Gimimo švenčių ir Naujų Metų proga. Neužmirškite manęs savo maldose. Aš už jus visus kasdien meldžiu Augščiausiąjį. Dažnai galvoju apie Tave, kaip gyveni, kaip Tavo sveikata. Pasitaisykite progai, perduokite mano linkėjimus dijakonui Jonni.

Tesaugo Augščiausiasis jus visus.

Mylįs jus visus —

Jūsų brolis *Matulionis Teofilus, Jurgio*

G. Vladimir obl., 1948.XII.1

² Vienas žodis neaiškus, Vert.

³ Trys eilutės cenzūros išbrauktos, Vert.

⁴ Vienas žodis neaiškus, Vert.

3

Gor. Vladimir Obl.,
počt. Jašč. No. 21,
1953.III.28

Brangus Broli Juozai !

Sveikinu Tave Tavo Angelo dieną ir su ateinančiomis Kristaus Prisikėlimo šventėmis — šv. Velykomis. Siunčiu Tau nuoširdžius savo linkėjimus : tesaugo Tave Viešpats geroje sveikatoje per ilgus metus ir tesuteikia Tau visokias dvasines malones. Prašau perduoti brolienei Mikalinai, visoms seserims, broliams ir jų šeimoms mano Velykų sveikinimus ir nuoširdžius linkėjimus viso geriausio jų gyvenime.

Esu labai susirūpinęs ir nuliūdęs. Dar 1952 m. lapkričio 12 d. parašiau laišką broliui Jeronimui ir prašiau jį pasiskubinti atsakyti. Bet štai jau praėjo keturi mėnesiai, o atsakymo kaip nėra, taip nėra. Ateina į galvą visokios, kartais niūrios, mintys ir spėliojimai, ar kur nedingo mano laiškas — dėl to jo negavo ir neatsako ⁵. Prašau, parašyk, kas atsitiko su broliu Jeronimu ir jo šeima. Nekantriai lauksiu Tavo laiško. Žinau, kad Tau sunku rusiškai rašyti, dėl to paprašyk brolių Antaną, kad jis parašytų laišką, o tu jį pasirašyk.

Turiu leidimą išsirašyti laikraščius per gimines. Norėčiau gauti « Tiesą » (Pravda) arba « Sovetskaja Litva » (Sovietų Lietuva) arba « Pravda » (iš Maskvos). Mano vardu paprašyk seserį Elzę, brolių Antaną ir kun. Joną, jei tai jų neapsunkins, susidėjus išrašyti nors vieną minėtų laikraščių šiuo adresu: «Gor. Vladimir Oblastnoj No 21, Matulionisu Teofiliusu Jurgislovieu, ir išrašymo kvitą man atsiųsk. Būsiu labai dėkingas. Siunčiu didelę padėką už mėnesinę piniginę paramą. Teatlygina Augščiausias Jums visiems šimteriopai.

Parašyk, kaip jūs visi gyvenate, kaip jūsų sveikata, kaip jauni mokosi. Bendrai, apie viską. Atsiųsk adresus : brolio Antano, sesers Elzės ir kun. Jono (parašyk jo pavardę).

Apie save galiu tik tiek pranešti — gyvenu senoje vietoje. Esame aplinkybėse su sveikata, nežiūrint mano metų laikaisi, ačiū Dievui, neblogai. Meldžiuos už jus visus — tegloboja Augščiausias jus ir teapsaugo jus visus nuo visų vargų ir nelaimių.

Nuoširdžiai mylįs jus visus jūsų brolis —

Teofilius Matulionis

⁵ Keturios eilutės cenzūros išbrauktos.

4

Garbė Jėzui Kristui !

Brangus Broli Juozai !

Tavo 53.IV.8 laišką gavau 53.IV.12. Jis mane labai nudžiugino, bet tuo pačiu metu, jei ne daugiau, ir nuliūdino. Nudžiugau sužinojęs, kad broliui Jeronimui ir jo šeimai nieko blogo neatsitiko ir kad visi mano spėjimai ir prielaidos apie jų likimą buvo klaidingi.

Visa tai įvyko tik dėl to, kad labai ilgai negavau Jeronimo atsakymo į savo laišką. Tai buvo pirmas ir vienintelis atvejis per visą mūsų susirašinėjimą iš Vladimiro. Todėl nenuostabu, kad ilga tyla suneramino, nuliūdino mane ir sukėlė įvairius spėliojimus bei prielaidas.

Visų pirma, kas nuliūdino mane, tai žinia apie staigią brolio Jurgio mirtį. Paliko jis mus, perėjo į kitą, jau amžiną, reikia tikėtis Viešpatyje, geresnį gyvenimą ir prisijungė prie mirusiųjų — mamytės, tėvelio ir brolio Jono. Mums, likusiems gyviems, nieko kito nelieka, kaip uoliai melstis už jų vėlių ramybę ir patiems ruoštis šiam neišvengiamam, anksčiau ar vėliau, perėjimui į amžinatvę pas juos.

Antra, kas mane labai nuliūdino, tai žinia apie tuo pačiu metu prasidėjusią Tavo ligą ir brolienės Mikalinos sužalojimą. Nepraėina diena, kad bent kelis kartus neprisiminčiau Tavęs ir Tavo ligos. Kasdien meldžiuos, kad Viešpats duotų Tau sveikatos ir leistų pasimatyti su Tavimi dar dabartiniame gyvenime — Kaune ar Kaišiadoryse.

Iš Kneipo medicinos knygos žinau, kad nuo vandenligės labai padeda arbata iš juodųjų alyvų žiedų («Siren černaja » lietuviškai vadinasi «juodieji bezai», nors žiedai balti; dabar, atrodo, «siren» vadinasi «alyvos»). Anksčiau, žinau, buvo galima pirkti vaistinėse, o Kaune rinkoje pas moteris, parduodančias įvairius gydomuosius augalus. Tikrai atsiminkite «černaja siren» — «juodieji bezai» — žydi baltais žiedais ir pasitaiko gana retai soduose).

Tikiuosi, kad brolienės Mikalinos ranka jau pasveiko. Rašėte, kad Vytukas «turi darbą įstaigoje». Nejaugi jis nustojo mokėtis fizikultūros institute. Kodėl? Būtų labai gaila.

Ačiū už visas žinutes apie brolius, seseris, jų šeimas, jaunimą ir kun. Joną. Džiaugiuosi, kad visi gyvi ir sveiki, dirba, o jaunimas mokosi.

Iki šio laiko galėjau parašyti Jums per metus du laiškus ir iš Jūsų gauti taip pat du laiškus. Dabar leido kiekvieną mėnesį rašyti

po laišką ir gauti vieną laišką per mėnesį. Susirašinėjimas leidžiamas tiktai artimiems giminaičiams. Taigi dabar bus galima su Jumis žymiai dažniau susisiekti. Dabar galėsiu parašyti ir Tau, ir Jeronimui, ir Antanui, ir k. Jonui, ir iš Jūsų gauti. Be to, leido gauti per mėnesį keturis siuntinius po keturis kilogramus. Neleista siųsti: papirosų, cigarečių ir knygų. Pranešu apie tai tiktai Jūsų žiniai. Jeigu jūsų perdaug neapsunkintų, jeigu jums nėra neįmanoma, prašau, kaip ir anksčiau, siųsti pinigų. Kas man būtina, nusipirksiu vietinėje krautuvėlėje.

Nuoširdžiai dėkoju Tau ir kun. Jonui už teikiamą man mėnesinę materialinę pagalbą, kurios dėka, kad ir būdamas aštuoniasdešimt metų amžiaus, laikausi ir nepasiduodu. Be tokios pagalbos, esu tikras, jausčiausi nekaip. Dabar galiu atsidėkoti Jums tiktai neverta savo malda. Tai aš, kiek galėdamas, ir darau kasdien.

Dėkoju, kad išrašėte lietuvišką laikraštį «Tiesa» (Pravda), kurią gaunu nuo gegužės pirmos. Džiaugiuosi, kad ryšium su kainų sumažinimu yra pakilusi Jūsų nuotaika. Tai ir man turi įtakos. Nekantriai lauksiu greito atsakymo.

Praneškite, kaip Tavo ir Mikalinos sveikata. Praneškite apie brolius, seseris, jų šeimas — vaikus, ypač apie besimokantį jaunimą, mano krikšto sūnų Mindaugą, Marytę. Perduokite mano sveikinimus ir nuoširdžius viso geriausio linkėjimus visiems : brangiems broliams, seserims, jų šeimoms, kun. Jonui, jo mamytei, seseriai ir broliui. Neužmirškite manęs savo maldose. Aš taip pat meldžiuosi už jus visus. Likite gyvi ir sveiki. Iki greito pasimatymo nuoširdžiai mylįs Jus visus —

Jūsų Teofilus

Paprašykite brolių Jeronimą parašyti laišką, kuriam iš anksto dėkoju už žinutę. Prašau perduoti mano sveikinimą Prelatui.

G. Vladimir Obl.,
1953.VIII.3

Brangūs Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų š. m. VIII.12 laišką gavau VIII.26. Nekantriai laukiau šio laiško, norėdamas sužinoti apie Tavo, brangus Broli, sveikatos būklę. Kasdien maldauju Augščiausiąjį, kad Jis sustiprintų Tavo

sveikatą, prailgintų Tavo gyvenimo dienas, leistų mums dar čia, šitame pasaulyje, mylimoje mūsų tėvynėje Lietuvoje, pasimatyti. Tačiau juk nevisada mūsų norai sutampa su Dievo Apvaizda, su šventa Jo valia. Ir todėl, jeigu būtų tokia Dievo valia, jeigu Viešpats atskirtų mus (atskyrimas būtų tik laikinis), tai taip pat maldauju Dievą, kad Jis leistų mums susitikti ten, tame geresniame pasaulyje, prie Jo šv. Sosto (ir jau amžinai). Brangus Broli, kol gyvi, melskimės ir toliau už vienas kitą. Ir kuris mūsų pirmas aplenks, paliks šį pasaulį, tegul ten tęsia maldas už čia pasilikusįjį. Pasilikęs gyvas tegul meldžiasi už mirusiojo amžiną ramybę. Žinau, kad Tu mėgsti maldą, kasdien kalbi Rožinį, o tai reiškia, kad Tu užsitikrinai Švenčiausios Mergelės Marijos globą bei užtarimą « dabar ir mūsų mirties valandoje » (kaip kalbame «Sveika Marija» maldoje). Tai guodžia bei nuramina mane, žinant apie Tavo ligą. Be to, Tu juk žinai, kad netolimoje ateityje turi įvykti permaina mano gyvenime, įgalinanti artimoje ateityje pasimatyti, susitikti. Tokiu būdu išsipildytų mudviejų karšti troškimai, mūsų svajonės — susitikti. Bet tebūnie šventa Jo valia.

VIII.13 gavau šimto rublių perlaidą ; VIII.20 — pirmą siuntinį (lašiniai, dešra, kumpis) iš Jūsų ir VIII.29 — antrą siuntinį (sviestas, sūris, medus ir pomidorai) iš brolio Jeronimo. Priimkite nuoširdžią mano padėką už tokią gausią pagalbą, atminimą ir gerą širdį. Teatlygina Viešpats Jums visiems šimteriopei. Dabar esu aprūpintas maisto gaminiais ilgam laikui.

Klausėte laiške apie obuolius ir kriaušes. Jeigu Jūsų neapsunkins, atsiųskite (prašau atrinkti minkštas). Vaisiai turtingi vitaminais, o vitaminai mano gyvenimo sąlygose yra naudingi ir būtini. Taip pat prašau atsiųsti šiek tiek lydytų lašinių — taukų, paruoštų su lauro lapais, pipirais ir svogūnais. Prašau ateityje vietoj pinigų siųsti siuntinius, jeigu Jums patogu.

Labai nudžiugau sužinojęs, kad Bronis Baleišis studijuoja kunigų seminarijoje ir jau trečiame kurse. Pasitaikius progai, perduokite jam mano sveikinimus ir linkėjimus būti ganytoju pagal Kristaus širdį. Parašykite, kurio Baleišio yra sūnus Bronis.

Labai džiaugiuosi, kad kun. Jonas gyvena senoje vietoje ir kad visi bendradarbiai bei artimieji jį gerbia, myli, kad jis puikus žmogus ir seka labai gerbiamo žmogaus pėdomis.

Amžiną atilsį kun. Juozui Vailokaičiui. Tai buvo didelio proto žmogus, labai geros ir jautrios širdies artimui, šviesi asmenybė.

Nuoširdžiai dėkoju už visas žinutes apie save, brolius, seserį Elzę, svainį Joną ir jų vaikus — jaunimą. Ačiū Dievui, kad visi gyvi ir sveiki, o jaunimas mokosi, ruošiasi darbui mylimos Tėvynės

gerovei, ruošiasi tvarkyti asmeninį gyvenimą, veda ir teka. Linkiu jaunavedžiams daug metų laimingai gyventi meilėje ir sutikime.

Labai dėkoju gerbiamam Prelatui ir Klebonui už sveikinimus bei geriausius linkėjimus. Gerbiamam klebonui dėkoju už ligonio brolio aplankymą. Ligoniiui tai didelė moralinė parama ir paguoda.

Labai gerbiamom — laiškų rašytojai ir Jūsų dukteriai, gydytojui siunčiu sveikinimus ir didelę padėką. Jos dėka gaunu visas mane dominančias žinias apie visus savo artimuosius, o Jums, gydytojau, už man labai brangaus ligonio brolio Juozo gydymą. Būtų malonu, jei Dievas padėtų kada nors susitikti ir asmeniškai padėkoti Jums ir Jūsų Mamytei.

Džiaugiuosi, kad brolienės ranka jau pagijo, bet gaila, jog širdimi, kaip pranešate, negaluoja ir kenčia dėl skydinės liaukos. Atsimenu, kad jūs kartais ir anksčiau skundėtės. Tai, atrodo, operacijos pasekmė. Tesustiprina ir tesaugo Jus Viešpats.

Perduokite mano sveikinimus ir didelę padėką brangiam Broliui Jeronimui ir Brolienei Milei už atsiųstą siuntinį. Bijau, kad nenu-skriaustų savęs ir šeimos.

Perduokite mano sveikinimus bei geriausius linkėjimus visiems broliams, seserims, jų vaikams, kun. Jonui, jo mamytei, broliui ir seseriai, Prelatui, jo seseriai Salomėjai ir kun. Klebonui. Tesaugo Augščiausiasis Jus visus ir tesuteikia visiems sveikatos bei sėkmės visuose Jūsų reikaluose. Neužmirškite manęs savo maldose. Lauksiu atsakymo.

Nuoširdžiai mylįs Jus visus Jūsų brolis —

Teofilius

G. Vladimir,
1953.IX.1

P. S. Dovanokite, kad taip neaiškiai rašau, kaltas popierius ir rašalas.

Pas mus paskutiniu laiku gana dažnai lyja. Vasara buvo puiki.

Brangus Broli Juozai ir Brangioji Broliene Mikalina !

Jūsų š.m. lapkričio 8-tos laišką gavau lapkričio 21-mą. Dėkoju Jums už atminimą, šio laiško nekantriai laukiau — jis nuramino

mane. Sužinojęs iš laiško, kad judviejų sveikata, ačiū Dievui, po senovei ir kad Jūs gyvenate senose vietose, buvau labai nudžiugintas.

Savo laišku Jūs išblaškėte visus mano niūrius spėliojimus bei mintis.

Nuoširdžiai dėkoju Jums, Mikalina, už Jūsų gerą norą atvažiuoti mane palydėti namo, bet turiu Jums pasakyti, kad labai reikalingas būtų dar ir vyras dėl turimo lagamino : sutana, apsiaustas, antklodė, pagalvė, baltiniai, kelnės, paklodės, skrybėlė ir dar kai kurios smulkmenos. Būtų gerai pasiimti vieną ar du čemodanus — būtų patogiau daiktus pervežti. Jei nėra čemodanų, paimkite stiprios virvės lagaminam surišti. Labai prašau atvežti man paprastą 60 c. dydžio žieminę kepurę. Turiu skrybėlę, bet su ja vėsu ir nepatogu. Gal būt iš Jūsų pažįstamų, giminių ar kun. Jono giminių atsiras vyras, galis taip pat atvažiuoti manęs palydėti. Šio vyro kelionės išlaidos bus apmokėtos. Turint galvoj, kad paskutiniu metu kartais turiu dusulį, paimkite sovietų gydytojo patarimu vaistus, kuriais gydo Juozą. Kiek tai liečia išleidimo dieną, laiku pranešiu.

Jūsų siuntinius gavau : X.13 iš brangaus brolio Jeronimo (perduokite jam mano padėką), XI.18 iš gerbiamos Kazimieros Kemežytės ir X1.28 iš brangaus kun. Jono. Nuoširdžiai dėkoju Jums visiems už atminimą, už pagalbą ir naudingų daiktų gausumą.

Perduokite nuoširdžius mano sveikinimus bei geriausius linkėjimus visiems broliams, seserims ir jų šeimoms, brangiam kun. Jonui, visiems giminaičiams ir draugams, labai gerbiamam Prelatui su seserimi, Klebonui ir laiško rašytojai.

Kasdien atsimenu Jus visus savo silpnose maldose. Taip pat prašau neužmiršti manęs ir savosiose. Pavedu save ir Jus visus Švenčiausios Išganytojo Širdies gailestingumui ir Švenčiausios Mergelės Marijos globai.

Laukdamas Jūsų greito atsakymo, lieku nuoširdžiai mylįs Jus visus. Iki greito pasimatymo. Jūsų brolis —

Teofilius Matulionis

P. S. Ką Jūs galvojate apie mano parvažiavimą namo keleviniu lėktuvu ? Pinigų bilietui gal būt bus. Sužinokite smulkmenas, gydytojo nuomonę, bilieto kainą ir parašykite apie viską. Rašau apie tai tarp kitko.

Gor. Vladimir Obl.,
1953.XII.1

7

Brangūs Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų š. m. 1.14 laišką gavau 1.20. Džiaugiuosi, kad brangaus Juozo sveikata neblogėja. Bet Jūs, brangioji Broliene, apie savo sveikatą nieko neminite, tikiuosi, kad ji taip pat nepablogėjo, kad rengiatės į Vladimirą manęs palydėti tėvynėn. Už tai Jums būsiu labai dėkingas. Mano išvažiavimas į tėvynę, svarbiausia, priklauso nuo Maskvos valdžios potvarkio ir nuo mano sveikatos būklės. Visą laiką būdamas Vladimire jaučiau, kad mano sveikata, Jūsų ir brangaus kun. Jono materialinės paramos dėka, buvo labai gera. O dabar vienintelis noras — dar kartą pamatyti mylimą tėvynę Lietuvą, pasimatyti su Jumis visais, mano širdžiai brangiais ir artimais, pasiruošti krikščioniškai atsiskirti su šiuo pasauliu, atlikti išpažintį, gauti Paskutinį Patepimą ir paguldyti kaulus gimtojoje žemėje. Padėkite savo maldomis išprašyti šių malonių iš Augščiausiojo per Švenčiausios Išganytojo Širdies gailestingumą ir Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Mergelės Marijos užtarimą.

Nuoširdžiai dėkoju Jums ir kun. Jonui už jautrumą, norą padėti man dabartinėje būklėje. Tarp kitko, paklausiau apie Žiezmarius ir prašau nusiraminti bei laukti, kaip išsireiškėte, konkrečios žinios apie išvažiavimo laiką iš namų į Vladimirą. Ačiū Dievui, kad Jūs visi, broliai ir seserys, brangus kun. Jonas su artimaisiais, visi draugai ir bičiuliai gyvenate po senovei, senose vietose, gyvi ir sveiki.

Perduokite visiems nuoširdžius mano sveikinimus ir geriausius linkėjimus. Pasveikinkite nuo manęs Prelatą, kleboną, bičiulį — kolegą iš I. Lynin. Vas. Ostrova, visus draugus ir pažįstamus, šito laiško skaitytoją ir gerbiamą gydytoją. Prašau Jus visus neužmiršti manęs savo maldose, kurios man labai reikalingos. Nuširdus ačiū už atsiųstus 50 rb.

Oras pas mus gana vėsus — iki 30° šalčio. Lauksiu greito pasimatymo su Jumis visais. Pavedu Jus visus Dievo gailestingumui.

Mylįs Jus visus Jūsų brolis —

Teofilius, Jurgio, Matulionis

P. S. Lauksiu greito Jūsų atsakymo.

G. Vladimir,
1954.I.31

8

Garbė Jėzui Kristui!

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų 54.II.9 laišką gavau 54.11.13. Ačiū už prisiminimą ir žinutes. Dėl laiko, kada bus galima vykti į tėvynę, kaip ir anksčiau, nežinoma — nėra potvarkio iš Maskvos ir niekas nežino, kada jis gali ateiti. Šiomis dienomis kreipiausi tuo klausimu ⁶ į viršininką ⁷. Atsakė, kad pati administracija⁸ suinteresuota kuo greičiausiai⁹ ir beveik kas savaitę šiuo klausimu kreipiasi į Maskvą, bet, kaip matyti, kol kas be rezultatų. Kreipiausi į SSSR generalinį prokurorą. Gavau atsakymą, kad mano byla perduota karinei prokuratūrai ir tikrinama, bet kol kas galutinio sprendimo negavau. Kiekvieną dieną laikiu tokio sprendimo. Kol kas iš Jūsų pusės nėra reikalingi jokie pasiteiravimai ir prašymai. Ir Jūs, ir aš, apsiginklavę kantrybe bei ramybe, lauksime ir ateityje ; duos Dievas, ir sulauksime, nėra negalima, kad tai įvyks artimoje ateityje.

Dėl kun. Jono kelionės: nors būtų labai malonu pasimatyti, bet atsižvelgiant į tai, kad kiekvieną dieną galimas atsakymas iš Maskvos, tenka su padėka atsisakyti nuo mielo pasiūlymo.

Brangus ir mylimas Broli, labai skauda širdį, sužinojus iš laiško apie Tavo sveikatos stovį. Vien tik tuo galiu čia Tau padėti, būtent, kasdiene silpna malda stiprinti Tavo jėgas, pasitikėdamas šv. Bernardo žodžiais : «Kuo amžių negirdėta, kad Švenčiausioji Mergelė Marija būtų atsisakiusi padėti prašantiems Jos užtarimo». Tikėkimės pasimatyti čia ir ruoškimės, kad būsime gyvenime kartu garbintume Augščiausiąjį prie Jo sosto.

54.II.12 gavau gausų brangaus kun. Jono siuntinį, išsiųstą dar 54.1.23. Kaip matote, siuntinys ėjo vietoj 5—6 dienų tris savaites — kažkur buvo užkliuvęs. Geriausiai siuntinius (ir aplamai viską) siųsti iš Kauno miesto. 54.11.22 gavau 200 rublių perlaidą. Nuoširdžiai dėkoju jums, brangus kun. Jonai, broli Juozai ir broliene Mikalina, už teikiamą pagalbą. Jei susidarytų aplinkybės, kad reikėtų siųsti siuntinį (tikiuosi, kad tokios būtinybės jau nebus), prašau vieton lydytų lašinių ir mėsos produktų atsiųsti šviežios varškės, nesū-

⁶ Cenzūros išbrauktas žodis, Vert.

⁷ Cenzūros išbrauktas žodis, Vert.

⁸ Cenzūros išbrauktas žodis, Vert.

⁹ Cenzūros išbrauktas žodis, Vert.

dytos arba šviežios, paprasto iš varškės pagaminto lietuviško sūrio (tai ir mano dantis ir sveikatos stoviui) — pieno produktų, bet tiksliai ankstesnės gamybos.

Mano sveikata — kaip ir anksčiau. Prašau perduoti mano sveikinimus ir geriausius linkėjimus visiems broliams ir seserims bei jų šeimoms, taip pat visiems giminaičiams, draugams, bičiuliams ir pažįstamiems. Lauksiu greito atsakymo su mane dominančiomis žiniomis.

Iki greito pasimatymo. Nuoširdžiai Jus mylįs Jūsų brolis —

Teofilius Matulionis

G. Vladimir,
Pošt. Jašč. No 21,
1954.III.1

9

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų š. m. kovo 7 laišką gavau kovo 11-tą. Dėkoju už visas žinutes apie save, brolius, seseris ir draugus iš brangios tėvynės.

Sveikinu Jus su ateinančiomis Prisikėlimo šventėmis (IV.4) — šv. Velykomis, su linksmu Aleliuja ! O Tave, brangus broli Juozai, su praėjusia Tavo Globėjo diena. Priimkite nuoširdžius mano geriausius linkėjimus. Ypač Jums, broli Juozai ir broliene Mikalina, linkiu geros sveikatos ir visų jūsų lūkesčių bei vilčių išsipildymo.

Š.m. kovo 29 d. padaviau SSSR vidaus reikalų ministerio vardu pareiškimą, prašydamas pagreitinti mano išleidimo reikalą. Reikia tikėtis, kad galų gale ateis taip laukiama išleidimo diena. Juk jau praėjo beveik trys su puse mėnesio nuo įkalinimo termino pabaigos dienos — 53.XII. 18.

Prašau perduoti brolienei Milei nuoširdžią mano užuojautą ryšium su visų mūsų mylimos ir gerbiamos močiutės mirtimi. Tesu-teikia Dievas jos vėlei amžiną ramybę dangaus karalystėje.

Kovo 13-tą gavau iš brangaus kun. Jono Žiežmariuose siuntinį. Perduokite jam didelę padėką už jo nenuilstantį rūpestį ir man teikiamą pagalbą.

Norėtūsi žinoti, kur kun. Vincentas gyvena.

Jei kada galėsite, perduokite mano sveikinimą Juočeپیų šeimai. Tesaugo juos Viešpats tolimame krašte nuo tėvynės.

Pas mus oras panašus į jūsų — šilta, kvepia, kaip sakoma, pavasariu.

Perduokite mano sveikinimus visiems broliams ir seserims bei jų šeimoms, Prelatui su seserimi, Klebonui, kun. Jonui su artimaisiais, kun. Vincentui, daktarui, o jūs, laiškų rašytoja, priimkite mano padėką už jūsų taip turiningus laiškus.

Prašau jus visus atsiminti mane Jūsų maldose, ypač kai dalyvausite šv. Mišiose. O kaip pasiilgau šv. Mišių! Niekuomet dar gyvenime taip ilgai negyvenau jų nelaikydamas.

Iki greito pasimatymo ! Jus visus mylintis ir laukiantis atsakymo —

Teofilus Matulionis

G. Vladimir obl.,
1954.IV.1

P. S. Prašau, Broliene Mikalina, atleisti man ir dovanoti, kad aš savo prašymu varškės padidinau ir taip jau didelius Jūsų rūpesčius. Nekantriai lauksiu Jūsų laiško. Ar viskas pas Jus gerai, ar visi gyvi ir sveiki ! Iki laimingo pasimatymo.

T. J. M.

10

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų š. m. balandžio 7 malonų laišką gavau IV.13. Dėkoju Jums už atsiminimą, žinias apie save, savo sveikatą, brolius, seseris, kun. Joną, draugus, bičiulius ir mylimą tėvynę.

Apskaičiuodamas Velykų dieną pagal matematiko Dauso metodą liekanų keliu, apsirikau. Mano išreikštus IV.1 laiške sveikinimus ir linkėjimus ryšium su Viešpaties Prisikėlimo švente prašau priimti dabar. Vienintelė mano svajonė ir noras — pasimatyti su Jumis visais brangioje Lietuvoje, o po to pereiti į kitą, geresnį gyvenimą ir būt palaidotam tėvynės žemėje.

Brolienės kovo 17 siuntinį gavau balandžio 1-mą, bet jau išsiuntus laišką. Siuntinyje buvo : du dideli naminiai skanūs sūriai, trys «švieži sūriai», sviesto du gabalai, obuoliai, saldainiai, vitaminas « C ». Vienas naminių sūrių buvo toks kietas, kad teko jį sutrinti į miltelius, bet skonio neprarado. Priimkite, Broliene, nuoširdžią padėką už tokią didelę dovaną.

Perduokite mano sveikinimus Prelatui su seserimi nuo «I-oj linii V. O. v Leningrade».

Išsiaiškinau su savo vyriausybe, kad niekam iš Jūsų neleidžiama su manimi pasimatyti. Leido man rašyti Jums daugiau kaip vieną laišką į mėnesį, o taip pat Jums rašyti man ir gauti iš manęs. Todėl, esant reikalui, galite rašyti man, nebūtinai laukdami mano laiško. Nuoširdžiai dėkoju Jums visiems už prisiminimą maldose. Prisimenu ir aš Jus savo maldose. Tikėkimės, kad ateityje pagaliau vis dėlto galėsiu Jums pranešti apie mano išleidimo dieną.

Džiaugiuosi, kad šiais metais laimingai praėjo ledonešis Nemune ir Neryje. Pas mus taip pat jaučiamas pavasario atėjimas.

Perduokite sveikinimus visiems broliams, seserims, kun. Jonui su artimaisiais, Prelatui su seserimi, Klebonui, daktarui su žmona, laišką rašytojai, visiems draugams ir bičiuliams.

Tikėdamas greito susitikimo, lieku mylės Jus visus — Jūsų brolis

Teofilas, Jurgio, Matulionis,

Tesaugo Jus visus Augščiausias

gor. Vladimir obl.,
1954.IV.14

11

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų balandžio 20 d. laišką gavau IV.23. Nuoširdžiai dėkoju jums ir laiško autoriui už visas eilutes iš tėvynės.

Amžiną atilsį mirusiems kan. Varnui ir kun. Ruteniui. Kai dėl mano sveikatos būklės, tai ji tikrai žymiai pagerėjo. Gydytojo nuomone, aš visiškai galėčiau leisti kelionėn į tėvynę, juo labiau, kad, jei reikės, žada duoti iki Maskvos palydovę medicinos seserį.

Brolienės Mikalinos siuntinį gavau tvarkoje sausio 24 dienos vakare. Siuntinyje buvo: sviestas, medus, pyragaičiai, saldainiai, slyvų indas, obuoliai ir vitaminai. Balandžio 26 gavau 200 rublių perlaidą iš Kauno. Nuoširdžiai dėkoju už visa, ką atsiuntėte, ir už jūsų nuolatinę globą manimi. Jūs nieko nerašote apie brolio ir brolienės sveikatą. Dėl to tikiuosi, kad ji bent nepablogėjo. Šiandien, balandžio 27 d., į mano ligonio kamerą buvo užėjęs kalėjimų valdybos viršininkas iš Maskvos, iš vidaus reikalų ministerijos, į kurią aš krei-

piausi š.m. kovo 29 d., ir pasakė, kad aš greit būsiu paleistas ir pasiųstas pas jus į tėvynę. Pagaliau galima iš tikrųjų tikėtis greito išlaisvinimo ir susitikimo su jumis.

Perduokite nuoširdžius mano linkėjimus broliams ir seserims bei jų šeimoms — vaikams, brangiam kun. Jonui su artimaisiais, Prelatui su seserimi, Klebonui, daktarui su žmona, ankstesnių laiškų autorei ir paskutinio laiško autoriui. Tesaugo Augščiausias Jus visus geroje sveikatoje ir tesuteikia visokią gerovę.

Pasilieku laukdamas greito išlaisvinimo ir pasimatymo su Jumis. Nuoširdžiai Jus visus mylįs Jūsų brolis —

Teofilas Matulionis

Gor. Vladimir oblasti,
1954.IV.27

P.S. Pagal kalėjimų valdybos viršininko žodžius aš supratau, jog jus dar iššauks, kad galutinai paruoštų mano atvažiavimui iš Vladimiro pas jus į tėvynę, į Kauno m.

T. J. Matulionis

12

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų gegužės 4-tos laišką gavau gegužės 8-tą. Džiaugiuosi, kad jūs visi gyvi ir sveiki gyvenate, kaip ir anksčiau, be permainų. Bet kokia judviejų sveikatos permaina blogojon pusėn sukelia manyje nerimą ir prislėgtą nuotaiką. Maldauju Augščiausiajį, kad Jis jus stiprintų.

Gegužės 9-tą gavau brolio Jeronimo siuntinį. Prašau perduoti brangiems ir mylimiems broliui Jeronimui ir brolienei Milei nuoširdžią mano padėką. Siuntinys buvo tvarkoje. Jame buvo vertingi ir labai naudingi produktai: 1. sviestas 4-uose paketėliuose po 250 gr., 2. lietuviškas naminis sūris, 3. olandiško sūrio 0.5 kg., 4. sausainiai — apie 60 vienetų, 5. obuolių — 12 ir 6. džiovintų slyvų 0.5 kg.

Jūs klausiate dėl siuntinių : ar dar siųsti, ar jau laukti mano atvažiavimo pas jus į Kauną ? Man rodosi, kad po iššaukimo dėl galutinių pasikalbėjimų su centrine ar vietine valdžia, jūs geriau matysite negu aš kaip elgtis, nes aš apie viską vėliau sužinosiu negu jūs ir gal būt per jus; bet ne, aš sužinosiu iš savo kalėjimo administracijos.

Aplamai, dabar man tenka lankti atvažiavimo brolienės Mikalinos ir jauno žmogaus, mane lydinčio, apie kurį jūs jau rašėte, kad pas jus jau viskas sutarta su vietine valdžia.

Jūs prašote kelionėje iš Vladimiro į Kauną pasiųsti telegramą. Manau, kad tai ne tiktai nereikalinga, bet ir žalinga. Aš, brolienė Mikalina ir lydintis jaunas žmogus puikiai žinome kelią ; tyliai, ramiai, tiesiai atvažiuosime nuo stoties namo — Pušų g. 15 be jokio, gink Dieve, vargo.

Perduokite mano nuoširdžius sveikinimus ir padėką už prisiminimą bei pagalbą kun. Jonui ir jo artimiesiems. Džiaugiuosi, kad jis dirba, sveikas, ir mielai jus aplanko. Perduokite nuoširdžius mano sveikinimus ir geriausius linkėjimus brangiems broliams ir seserims bei jų vaikams — besimokančiam jaunimui (sėkmės jų ateinančiuose egzaminuose), Prelatui su seserimi, Klebonui, mano mielam draugui iš Leningrado, daktarui ir visiems kitiems draugam bei pažįstamiems.

Iki greito, mielo laimingo pasimatymo —
Nuoširdžiai jus mylįs Jūsų brolis

Teofilas J. Matulionis

Gor. Vladimir obl.,
1954.V.II

P. S. Žieminės kepurės, kaip prašiau, neatvežkite, turiu fetrinę skrybėlę. Oras pas mus taip pat šiltas.

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų gegužės 15-tos mielą laišką gavau gegužės 19-tą. Iš savo pusės, kaip jau ankščiau Jums rašiau, darau kas tik galima, kad pagreitinčiau išvažiavimą į tėvynę, į Kauną. Prašau brolienę Mikaliną eiti į vietinę Kauno valdžią, mažiausiai du kartus į savaitę, pas kuriuos Jūs buvote, sužinoti, ar nėra iš vyriausios kalėjimų valdybos Maskvoje atsakymo mano reikalui. Atrodo, kad jau būtų laikas atsakymui ir Jūsų važiavimui pas mane. Juk jau š. m. balandžio 27-tą vyriausios kalėjimų valdybos pilietis viršininkas, lankydamasis pas mane ligonio kameroje aiškiai ir galutinai pasakė, kad greitai galėsiu važiuoti savo tėvynėn į Kauną po baigminių pasi-

kalbėjimų. Apie kokius nors Žiezmarius ir Kurklius prašau niekam neužsiminti.

Būtų gera įgalioti ką nors iš pažįstamų, gyvenančių Maskvoje, nueiti į vyriausią kalėjimų valdybą pas kalėjimų valdybos pilietį viršininką ir bandyti ten pagreitinti mano reikalą.

Brolienę Mikaliną ir jauną vyrą prašau šiomis dienomis neišvykti iš Kauno, kad, galutinai išsprendus mano reikalą, tuojau galėtų išvažiuoti pas mane.

Brolio Juozapo šimtinį su didele padėka gavau gegužės 17-tą. Siuntinyje buvo : 1. vitaminai « C » « B » ir « C » su gliukoze, 2. 8 obuoliai, 3. uogienės indas, 4. 4 švieži sūriai, 5. sausainiai.

Pas mus dažnai lyja, ypač naktimis, šalčiai jau seniai praėjo. Pirmą kartą griaustinis ir žaibas buvo gegužės 10-tą.

Taip, daug nuėjo į kapus kaišiadoriečių draugų ir bičiulių — tesuteikia Viešpats ramybę jų vėlėms.

Prašau perduoti mano sveikinimus ir geriausius linkėjimus broliams, seserims, kun. Jonui, jų šeimoms — vaikams, Prelatui su seserimi, Klebonui, daktarui ir visiems draugams bei bičiuliams.

Mylis Jus visus Jūsų brolis —

Teofilas, Jurgio, Matulionis,

G. Vladimir obl.,
1954.V.20

Garbė Jėzui Kristui !

Brangieji ir Mylimieji Juozai ir Mikalina !

Laišką, rašytą 17 birželio, gavau 22 birželio. Dėkui, nors ir nelabai džiugios žinios apie reikalus. Galima buvo tikėtis ką tai panašaus, nors vilties nereikia prarasti. Sugrįžus vienam Invalidų Namų valdininkui iš Maskvos, pasklido žinios, jo paties platinamos, kad visi, kurie turi žmones, kurie ima juos pilnam užlaikymui, bus paliuosuoti. Tą jis tvirtina patiems užinterasuotiems žmonėms. Pagyvensim, pamatysim, kiek čia teisybės. Kalėjimų viršininkas iš Maskvos 27 gegužio man pačiam sakė, kad greitai laiku grįšiu į Kauną, o vietoje Kauno atsiradau Zubovo-Polanskio Invalidų Namuos. Nors mus čia laikyti ir eikvoti užlaikymui pinigų, atrodo, nėra prasmės. Pagyvensim, pamatysim. Gerai, Broliene, padarei, kad palikai raštą

ir žadi, reikalui esant, parašyti naują. Širdingai dėkoju už malonų atsilankymą Brolienei ir kunigui Jonui. Kaip laimingai sugrįžote namo ? Ačiū Dievui, neradote pasikeitimų. Ačiū Dievui, kad Brolio Juozo sveikata nepablogėjo. Duos Dievas — pasimatysime. Pas Dievą visa galima. Mano sveikata po truputį gerėja.

Matyt, kai Lietuvoje lijo, tai pas mus irgi buvo didelis lietus, su dideliais, ilgais ledais, dideliu griausmu.

Prašau perduoti labų dienų kun. Prelatui su Saserimi, kun. Klebonui, p. Doktorui su šeima ir senųjų laiškų rašytojai.

Su Dievu, viso geriausio.

Jūsų brolis —

Vysk. Teofilas

Invalidų Namas, 1954.VI.23

15

Garbė Jėzui Kristui !

Brangūs ir Mylimi Juozai ir Mikalina !

Laišką, parašytą 17.VI, sugrįžus Brolienei Mikalianai iš Maskvos, gavau 22.VI. Ačiū Dievui, kad brolio Juozo sveikata nepablogėjo, kad su sveikata laikosi po senovei. Yra Dievuje vilties, kad pasimatysime gyvi ir bent sveikesni, kaip kad dabar jaučiamės.

Kaip brolio sveikata dabar ir brolienės, sugrįžus iš Maskvos ? Privargote. Labai širdingai dėkoju už apsilankymą ir suteiktas dovanas, ypatingai už laikrodį, už Jūsų, begyvenant Maskvoje, triūsą paliuosuoti mane namo Pušų gatvėje, už paduotą Vidaus Ministeriui pareiškimą. Tik kažin ar gausite atsakymą ir kokį ? Ką, Broliene, manote daryti toliau, jei Ministeris nieko neatsakys arba paneigs paleidimą ?

Vienas Invalidų Namo viršininkas, sugrįžęs iš Maskvos, paskleidė [žinią], kad visi, kurie turi asmenis, kas juos paima pilnam užlaikymui, bus paliuosuoti, paleisti vykti namo. Tik kad iš to viso nepalikėtų tik vieni gandai, kaip kad iki šiol atsitikdavo. Bet jei Dievas panorės, visos kliūtys bus pašalintos ir leis sugrįžti namo, kaip Jam leidžiant prieš septynerius su puse metų buvau paimtas.

Prašau jokių vaistų nesiųsti, nes atsiųstų ir atvežtų vaistų nenauđojam, net gliukozę geriam, o neleidžiama.

Laukiu adatų, vaikiškos torkos.

Pas mus oras buvo labai karštas, dieną apie 45 gradusus karščio, o paunksmėje apie 37 gr. Vakar buvo kilusi audra, dideli lietūs ir griausmai. Šiandien oras atvėso.

Prašau perduoti labą dieną kun. Prelatui su seserimi, kun. Klebonui, gydytojui su šeima ir rašytojai. Būkite sveiki ir linksmi. Iki greito pasimatymo gražioje sveikatoje su broliu Juozu ir broliene Mikalina. Mylės Jus visus.

Jūsų — *Teofilas*

Invalidų Namas,
1954.VII.2

16

G. J. Kr. !

Brangieji ir Mylimieji Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų laišką iš 16.VII gavau 23.VII. Liūdina mane Tavo, Bran-
gus Broli, sveikatos stovis, bet iš kitos pusės ir džiugina, kad, ačiū
Dievui, kol kas laikais be didesnių atmainų į bloga. Prie mūsų amžiaus
sunku laukti, kad jaustumės kaip turėdami 20-30 m. Prašykime
Augščiausiąjį per Marijos užtarimą, kad Viešpats duotų kantrybės
ir visišką susitaikinimą su Jo šventa valia.

Dėkui Dievui, kad brolienė, grįžusi iš kelionės, jau pasilsėjo ir
vėl šeiminkauja. Širdingai, Broliene, dėkoju už Jūsų rūpestį apie
mano grįžimą į Tėvynę pas Jus į Pušų gatvę 15, už Jūsų trečią pareiš-
kimą (pasiųstą) į Maskvą. Jei tas pareiškimas neilgas, prašyčiau
atsiųsti jo nuorašą. Būtų man įdomu žinoti jo turinį. Gandai apie
grįžimą namo pas mus aprimo, o nuomonės išsiskyrė. Vieni mano,
kad būtinai grąžins namo, o kiti — kad bent greitai laiku atmainų
nėra ko laukti. Pagyvensime, pamatysime kieno teisybė.

Širdingai dėkoju už dantų protezo remontą. Su protezais, ypač
apatiniais, labai prastai — sugadino burnos smegenis, be didelio
skausmo negaliu valgyt. Dėl to pagedo viduriai. Paskutiniu laiku
su pagalba sodos vidurius pataisiau. Reikia abu protezus padaryti
naujus. Deja, pas mus dantisto nėra, o dėl ligos pas dantistą už 6 kilo-
metrų negaliu kol kas nuvykti.

Tinimas praėjo. Gydytojo patiriamas išeinu į kiemą ir po truputį
pavaikštau. Žodžiu, su sveikata jaučiuosi geriau. Kad tik tinimas
nepasikartotų, būtų visai gerai. Širdis pradeda tvarkytis.

Rašydamas kun. Jonui [Pilkai], užmiršau paprašyti atsiųsti brevijoriaus sekančias tris knygas. Jei galima, tai mano. Prašau perduoti mano prašymą kun. Jonui.

Pas mus užderėjo grybai. Prelatas [Pukis] su p. Mykolu [Daniševičius iš Kauno] kasdien grybauja. Mykolas verda ir nori iš baravykų padaryti marinadą. Prašo brolienę atsiųsti receptą marinuoti baravykus. Atsiprašau Mylimuosius, kad išdrįstu paprašyti atsiųsti dėl virimo ir marinavimo grybų, baravykų ir kitų valgių prirėgimo — lašinių apie 1-2 kilogr., uksuso, bapkavų lapų, kvepiančių pipirų, piklevotų kvietinių miltų apie 2 kilogr.

Pasirodė, kad p. Mykolas nepaprastas virėjas. Prel. Pukis ir p. Mykolas siunčia brolienei labų dienų.

Jei mažutės tarkos nesurasite, tai gal gausite šmotelį skardos (mažos tarkos išmiera); p. Mykolas pasidarys tarką.

Pas mus prasidėjo dažni lietūs su griausmu. Perduokite mano pasveikinimą ir linkėjimus Prelatui su seserimi, kun. Klebonui, p. Doktorui su šeima, sekretorei. Viso gero. Su Dievu. Iki greito pasimatymo su sveikais — Broliu ir Broliene.

Pasveikūs brolis —

Teofilas

1954.VII.26

Jei siųsite sūrių, prašau daug nesiųsti — nedaugiau dviejų sūrių.

G. J. Kr.

Brangiausieji ir Mylimieji Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Širdingai dėkoju už laišką iš 3.VIII ir suteiktas žinias apie save ir mylimą Tėvynę. Ačiū Dievui, kad, Brangus Juozai, laikais be didesnių atmainų vietoje, bet labai ir labai gaila, kad kartais viduriuose prisirenka daugiau vandens, ir vaistai nebetaip gerai veikia. Prašau ir prašysiu Jėzaus Širdį per Marijos užtarimą, kad sustiprėtų brolio Juozo sveikata, kad Viešpats Dievas duotų kantrybės ir malonę sveikiems pasimatyti brangioje Tėvynėje. Deja, aš kitu kuo dabartiniu laiku, apart maldos, negaliu padėti ar ką patarti, kad Brangus Brolis sustiprėtų. Atsiduokime Dievo valiai ir pasitikėkime Dievo gailestingumu. Dievo gailestingumui nėra galo — jis beribis ir galingas.

Apie savo sveikatą pranešu, kad 29.VII gydytojas išrašė iš ligoninės ir gyvenu su trimis, aš ketvirtas, bendrame korpuse — name. Tinimas, ačiū Dievui, kol kas nepasikartoja, širdis apsitvarkė (spaudimas 125/70). Sustiprėjau, turiu vilko apetitą, vaikštau po kiemą ilgesnį laiką, tik priklaupiti negaliu — keliai skauda. Vaistų kol kas negaunu ir nepriimu. Abu gydytojai, iš ligoninės išeinant, prisipažino manę, kad aš iš ligoninės gyvas nebeišeisiu ; brolienės ir kun. Jono užklausti apie mano sveikatą, būk pasakę jiems, kad išgijimo nesitiki.

Seniau ir dabar prašau Augščiausiąjį, jei nėra priešinga Jo šventai valiai, tesustiprina sveikatą, o jei nesustiprėsiu, teduoda kantrybės atgailos dvasioje pakelti ligą — būk valia Tavo.

Dėkoju už atsiųstą pareiškimo nuorašą ; parašyta neblogai. Vargiai betgi susilauks brolienė iš ten atsakymo, jeigu šiek tiek yra tiesos tuose ganduose, kurie kursuoja pas Jus ir pas mus apie paleidimą. O jeigu ir bus atsakyta, tai vargu ar greit. Ačiū brolienei už visus klapatus — rūpesčius mano liuosybės reikalu. Prašau ir toliau tęsti šį darbą. Dievas geras — padės Jums.

Kai siųsite brevijoriaus 3 likusias dalis, prašau atsiųsti viršutines kelnės, juodas, ir juodą bliužę, kurias neapgalvojęs prašiau parvežti Kaunan (tik prašyčiau kelnės duoti išvalyti, nes suplėmuotos, o bliužę išmazgoti).

Turėjau daug koloratkų. Prašyčiau taip pat atsiųsti bent keletą. Regis, turėjau iš Amerikos tokios pat medžiagos kaip kelnės, žiponėlį visai naują (jeigu yra), nešiotus mano kamašus.

Taipogi prašau atsiųsti trumpą, siaurą (amerikonišką) stulą (vienas šonas baltas, o kitas violetinės medžiagos), du nedidelius korporalus, dvi pales (nedideles), du purifikatorius (mažus), vieną pateną, vieną kieliką (jeigu yra mažas), du rankšluostėlius ¹⁰. Apie šituos dalykus paklausti ses. Margaritą ir tas, kurios man padėjo (gyvena pas m.).

Pas mane buvo keletas čemodanų. Jeigu išliko, tai būtų gerai viename vidutiniame sudėti visa ir atsiųsti (jei nėra, tai maiše iš medžiagos arba kaip galima bus).

Kas link angliškos gramatikos, tai prašau kun. Jonui pareikšti, kad gali nesiųsti — išsirašysiu iš Maskvos.

Dantų technikas žada 15.VIII atvykti pas mus. Tada bus matyti, ar ko trūksta. Prašau p-lei Dantistei nuo manęs padėkoti už žadėtą pagalbą dantų-protezą atžvilgiu.

¹⁰ Tai liturginiai reikmenys Mišioms.

Pas mus grybų auga daug. Kasdien p. Pūkis ir p. Mykolas eina grybauti, o p. Mykolas paskui verda, ir jei nebrangiai gaus indą medinį, sūdydys vėlesniam laikui. Grybai — didelė pagalba maitinime, nes netaip yra, kaip pradžioje buvo.

Brolienei linkiu pasisekimo grybauti, marinuoti ir sveikiems valgyti. Būtų gera į tas vaišes ir man patekti.

Oras pas mus atšalo, lietus gan dažnai lyja su griausmais. Apie vietinį derlių nežinau, reikia manyti, kad neblogas.

Ačiū Dievui, kad Prelato brolis grįžo. Prašau perduoti mano pasveikinimą ir viso gero linkėjimus Didžiai Gerbiamam Prelatui su kun. Broliu ir Seseimi, kun. Klebonui, gerb. Doktorui su šeima ir Rašytojai laiško.

Su Dievu. Viso gero, ypač gražios sveikatos mylimiems broliui Juozui ir brolienei Mikalinai.

Mylintis Jus brolis —

Teofilas

Invalidų Namai,
1954. VIII.9

18

Garbė Jėzui Kristui!

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Šiandien, 8.XII.54, didelėje ir gražiausioje Motinos Švenčiausios Nekaltai Pradėtos šventėje gavau perlaidą su pinigais, išsiųstą 1.XII.54. Priimkite mano kuo širdingiausią ačiū. Dieve užmokėk. Su perlaida išėjo netaip, kaip norėjau. Bet ką bedarysi. Būk valia Tavo.

Laukiau ir laukiau, prašau parašyti, kaip Brangus Juozai laikais su sveikata išleidus vandenį. Kokią turi savijautą, kaip jauties, žodžiu, koks sveikatos stovis. Norėtusi labai, kad prieš tai, kai susitiksime aname pasaulyje prie Išganytojo sosto, Dievo Apvaizda leistų, jei nėra Jo šventai valiai priešinga, susitikti dar čia, ant Pušų gatvės 15. Tad, Brangus Juozai, mums bepalieka melsti Visagali per Marijos užtarimą, kad sustiprintų sveikatą ir prailgintų gyvenimo dienas, kol dings visos kliūtys, žlugęs visos užtvaros, kliudančios grįžti į Lietuvą, ir galėsime susitikti. Tai vienas dalykas. O antras dalykas — ruoštis laimingam susitikimui ant visados aname pasaul-

lyje, ruoštis laimingai kelionei į aną pasaulį pas Išganytoją, maldauti laimingos mirties, atlikus šv. išpažintį, vertai priėmus Švenčiausiąjį Sakramentą, Paskutinį Patepimą, turint rankoje uždegtą Grabnyčią. To viso sau ir Tau kasdien meldžiu Jėzaus ir Marijos gailestingų ir nekaltų Širdžių. Kviečiu Brangų Brolių į talką, nors esu tikras, kad ir be kvietimo tai jau darai, ypač kalbėdamas Amžiną Rožančių, nes tiek daug kartų tada maldauji Motiną Švenčiausią, kartodamas : « Šventa Marija, Dievo Motina, melskis už mus dabar ir mūsų mirties valandoje ».

Matyt, atsakymo iš Maskvos nuo Draugo Vorosilovo ir iš Saransko nuo Vidaus Beikalų Ministro Mordovijos ASSR dar negauta. Man iš Saransko sakė, kad man atsakyta, prašymas nepatenkintas ir kad apie tai bus ir Jums pranešta. O nelabai seniai mūsų komendantas sakė, grįžęs iš Maskvos, kad valdžia nutarusi visus mus paliuosuoti, kurie turi asmenis, imančius juos globoti, ir kad iki Naujų Metų mažai kas bepaliks Invalidų Namuose.

Pažiūrėsime, juk ne už kalnų ir Nauji Metai. Šaukė ir Prelatą, sakė, kad jo byla Maskvoje peržiūrima — būsiąs paliuosuotas. Aštuonis jau paliuosavo.

Pas mus nieko naujo, viskas, regis, po senovei. Tad baigiu laišką. Su Dievu. Prašau Augščiausiąjį, kad Jus visus laikytų savo globoje. Prašau Jūsų maldų.

Būkite sveiki. Mylįs Jus visus —

Teofilius

Invalidų Namai,
1954.XII.9

P. S. Sveikinu malonų p. Povilą.

Garbė Jėzui Kristui!

Brangūs ir Mylimi Broli Juozai ir Broliene Mikalina !

Jūsų laišką iš 27.XI.54 gavau 5.I.55. Dėkoju nuoširdžiai už suteiktas žinias. Labai skaudu, kad vanduo vėl pradeda rinktis. Aš tai suprantu ir atjaučiu, nes Vladimire ir Potmoje pats tai pergyvenau. Prie priimamų vaistų pridėk karštas maldas, ypač prie Švenčiausių Jėzaus ir Marijos Širdžių, ir sutikimą su Dievo valia. Aš kasdien, ypač rytais, pasimeldžiu už Tave ir visada užbaigiu: jei nėra priešinga Tavo, Viešpatie, valiai, duok pasimatyti su Juozu

čia, Pušų 15 ; duok, Viešpatie, malonę drauge su Juozu susitikti danguje ir per amžius drauge su mirusiais tėveliais, broliais Jonu ir Jurgiu per amžius Tave garbinti ir mylėti danguje.

Labai malonu, kad batai tinka kojoms. Nešiok sveikas ne tik kol grįšiu, bet ir toliau, kol sunešiosi. Nešiok ilgus metus. Kalvuios aš, būdamas dar klieriku, svečiavaus pas a.a. Juozo tėvelius ir dėdę. Grįžęs iš Rusijos, irgi buvau Kalvuios. Jeigu kada bus proga pasimatyti, perduokite nuo manęs pasveikinimą ir linkėjimus. Aš juos irgi kasdien atsimenu.

Brolienę Mikaliną prašau nesirūpinti, kad iš dedamų pastangų pakeisti padėtį nėra kol kas jokių rezultatų. Dar neatėjo eilė panašiams grįžti. Juk neseni laikai, kada nieks negrįžo, o dabar grįžta. Ateis ir panašiams eilė, tik truputį turėkim kantrybės.

Dabar pas mus svečiuojasi iš Maskvos keletas asmenų — daktarų ir šiaip vyrų. Kiekvieną iš eilės kviečia ir nuodugnai teiraujasi apie sveikatos stovį. Kam tas daroma, kol kas nežinia, gal paaiškės. Mano eilė dar nepriėjo.

Prelatui ir p. Mykolui Brolienės sveikinimą ir linkėjimus perdaviau. Dėkoja ir prašo Brolienei jųjų sveikinimą ir linkėjimus perduoti. Šiuomi tai ir darau.

Mes, katalikai, irgi drauge visi norėjom Kūčių Vakarienę valgyti. Mūsų čia yra trisdešimt devyni žmonės, jų tarpe septyni lietuviai. Valgykloje nebuvo tokiems dalykams vietos, pasidalinom į mažesnius būrelius ir valgėm gyvenamuose kambariuose. Mes buvom aštuonios (5 lietuviai, vengras, slovakas ir lenkas ; du lietuviai sirgo — į ligoninę nusiuntėm). Mes pradėjom nuo maldos, laužėm Dievo pyragą, p. Mykolas pamarinavo silkų, turėjom marinuotų grybų, išvirė obuolių kompotą. Užbaigėm irgi lietuviškais sližikais, kurie buvo gardūs mažatvėje.

Kad ir buvom Invalidų Namuose, bet dvasia aplankėm Lietuvos padangę, Jus ir kitus, buvom tolimoje šaltoje šiaurėje, vakaruos — visur, kur tik yra mūsų broliai ir seserys lietuviai, lietuvaitės. Buvom ir už jūrų — marių. Buvo liūdna ir skaudu, širdžiai ilgu. Linkėjom vieni kitiems sekančias Kūčias valgyti Tėvynėje drauge su savaisiais. O Dievas vienas nežino kur ir ar švėsime šv. Kalėdas.

Visiems : Prelatui su seserimi, p. Daktarui su šeima, p. Povilui prašom perduoti mano pasveikinimą. Su Dievu. Būkite sveiki ir linksmi.

Mylis Jus —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.I.10

Garbė Jėzui Kristui!

Augštai Gerbiama ir Brangi Broliene Mikalina !

Brolis Antanas liūdną ir labai skaudžią pranešė žinią — a.a. Brangaus ir Mylimo Brolio Juozapo mirtį. Dėl a.a. Brolio Juozapo mirties reiškiu Brolienei nuoširdžią užuojautą. Te Viešpats Dievas guodžia ir suramina Brolienę mirus a.a. Brangiam ir Mylimam jos gyvenimo draugui.

Abu su a.a. Juozapu labai norėjom dar čia, Pušų 15, pasimatyti, bet Dievo Apvaizda kitaip surėdė — pašaukė jį pas save. Tokia Viešpaties valia.

Lengviau ant širdies jautiesi prisiminęs a.a. Juozapo kantrų, ramų, švelnų būdą, jo ypatingą Švenčiausią pamaldumą. Gražų pavyzdinę atminimą paliko namų šeimoje. Padėkim jam savo nuolankiomis maldomis užganą padaryti Dievo teisingumui už jo ilgo, pilno skausmų, kryžių gyvenimo klaidas, silpnybes, jei už kurias dar čia, šiame pasaulyje, nesusėję atsilyginti, prašykime Viešpatį, kad ilgos, sunkios ligos išsivargintą kuo greičiau priimtų į amžino atlsio vietą — amžinas linksmybes. Sau gi meldžiu, kad Augščiausias duotų malonę po mirties susitikti su a.a. Brangiu ir Mylimu Juozapu ir drauge su juo per amžius mylėti ir garbinti Sutvėrėją.

Prašau Brolienę parašyti apie paskutines dienas, valandas, mirtį a.a. Juozapo, kada, kur, kaip palaidotas. Labai būsiu dėkingas.

Su Dievu. Te Viešpats suramina ir laiko savo globoje liūdinčią Brolienę. Su tikra godone liūdintis —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,

1955.III.8

P.S. Labų dienų p. Povilui.

Garbė Jėzui Kristui!

Brangi ir Mylima Broliene Mikalina !

Sveikinu Brolienę ir meldžiu Augščiausią — telaiko gražioje sveikatoje, teguodžia ir laiko ramybėje, persikėlus a.a. Mylimam Broliui Juozui į amžinastį.

Seniai neturiu žinios kas naujo, gero Pušų 15 padangėje. Aš gyvenu po senovei. Tiek tik gal naujo, kad 30.VII komendantas pareiškė, kad man «vezd v Litvu vospreščen » — vykti į Lietuvą draudžiama. Norėtusi senus kaulus pakasti Lietuvoje, pašventintoje žemelėje — kapinėse. Bet būk, Viešpatie, Tavo šventa valia.

Su sveikata jaučiuos, ačiū Dievui, pusėtinai. Oras pas mus gražus, dienos šiltos, bet vakar, šiandien rytai šalti, atrodo, ar tik nebuvo šalnos.

Ponas Mykolas grįžo 10.VIII Lietuvon. Vakar gavau jau iš Kauno laiškėlį.

Siunčiu Brolienei savo atvaizdą. Šiandien laikrodys sustojo ėjęs. Vargiai begu Potmoje galės suremontuoti. Gaila, pripratau. Sunku bus atprasti.

Su Dievu. Viso geriausio —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.VIII.23

P. S. Sveikinu p. Povilą. *Idem*, ¹¹.

22

Garbė Jėzui Kristui per amžius!

Brangi Broliene Mikalina !

Dėkui nors ir už liūdną žinią — mirtį a.a. Prelato, profesoriaus Aleksandro Grigaičio. Baigia keltis į amžinastį senosios kartos žymūs asmenys. A.a. Prelatą pažinojau nuo Petrapilio laikų, kada jis buvo Dvasinės Akademijos profesorium.

Grįžęs iš Rusijos, gavau iš a.a. Nabašninko gražų, žieminių palatą, kuris atlydėjo mane net į Potmą. 5.X atlaikiau už jo vėlę šv. Nekruviną Auką. Tegul ilsisi ramybėje. Prašau Brolienę Mikaliną perduoti mano užuojautą Prelato seseriai dėl mirties a.a. jos brolio kun. Profesoriaus, Prelato.

Gražios laidotuvės liudija kokio Lietuva neteko sūnaus, o Viešpaties vynuogynas — Bažnyčia kunigo.

¹¹ Tas pats.

Gražus Brolienės pasiryžimas — patarti ir duoti dalį savo daiktų, kurių kun. Jonui trūksta.

Laikrodį pasisekė vargais negalais suremontuoti, išvalyti ir dabar labai gerai, kaip ir pirma, tiksliai eina. Remonto kaina sulyginamai nebrangi. Labai dėkui Brolienei už laikrodį.

Pas mus nieko naujo. Dėl amnestijos iš mūsų namų niekas nepasiliuosavo dar. Per Potmą kasdien pulkai grįžta namo.

Su sveikata, ačiū Dievui, laikaus. Jei nevisai gerai, tai irgi pakenčiamai.

Su Dievu. Viso geriausio. Dėkingas —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.X.8

P. S. Prašau p. Povilą priimti mano nuoširdų sveikinimą ir ačiū už gražius laiškus. *Idem*,¹².

23

Garbė Jėzui Kristui !

Brangi ir Mylima Broliene !

Laišką iš 24.X š.m. gavau. Nudžiugau, kad Broliene už įrašymą į «septyniuką» neatsiklausus ne tik nepykstat, bet, jei grįžčiau, žadat priimti, suteikti laikiną prieglobstį, labai dėkoju.

Nors jau mėnuo atgal buvo iš Saransko V.R.M. atvykęs tarnautojas, užsirašė ; nors beveik du mėnesiai, kai paskelbta amnestija (18.IX) ir mano prasikaltimo laikas, ir už jį bausmės straipsniai atitinka amnestijos reikalavimus ; nors grįžimo reikalu jau 3 mėnesiai tam atgal paduotas skundas Vorosilovui ir generaliniam SSSR prokurorui ; nors Saranskas žadėjo atsiųsti sąrašą asmenų, kurie sulig amnestijos turi būti paliuosuoti, — bet pas mus tylu, ramu, nieko negirdėti. Ar tik ir nebus toks visas galas — reiks gyventi po senam. Būk valia Tavo Viešpatie. Reikalui esant, stengsiuos telegrafuoti.

Pas mus nieko daugiau nėra naujo. Su sveikata, ačiū Dievui, smilkstu po truputį. Ir pas mus ruduo buvo gražus, sausas, šiltas, bet dabar atvėso, iškrito sniegas, laikosi, nenori tirpti.

¹² Tas pats.

Mylimą a.a. Juozapą kasdien prisimenu. Būtų labai malonu nors jo poilsio [vietą], jo kapą aplankyti.

Taigi ir baigiu laišką. Kaip Brolienės sveikata, savijauta ?

Su Dievu. Duok Dieve iki greito pasimatymo. Viso geriausio —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.XI.10

P. S. Augštai Gerbiamam Ponui Povilui nuoširdžiai dėkoju už sveikinimą, gražius linkėjimus ir gražius laiškus. Linkiu gražios sveikatos ir viso geriausio.

Atsidavęs —

+ *Teofilius*

24

Garbė Jėzui Kristui!

Brangi ir Mylima Broliene !

Artėja šv. Kalėdos — Viešpaties Jėzaus Užgimimo šventė ir Nauji Metai. Prašau Brolienę tų iškilmingų švenčių proga priimti mano nuoširdų sveikinimą ir karštus gausių Viešpaties malonių linkėjimus. Te Augščiausias laiko gražioje sveikatoje, ramybėje ilgus metus.

4.XII visi iš mūsų namų lenkai — 26 asmenys išvyko į Lenkiją. Žymiai sumažėjo katalikų skaičius, belikom 9 lietuviai (jų skaičiuje 2 lietuvaitės) ir vienas kitas iš kitų tautų. Laukiam antro paliuosutų pagal amnestiją sąrašo, bet mūsų direktorius būk sakęs, kad daugiau sąrašų tokių asmenų, kuriems amnestija taikoma, nebus paskelbta. Dabar reikia kitų vėjų pučiant laukti. Nesinorėtų, kad ypač žiemą keltų į kitus namus. Iš patyrimo žinom, kaip maloni kalinių kelionė ypač šalčių metu. Bet būk valia Tavo, Viešpatie.

Pas mus irgi nieko naujo, viskas po senovei, vienodai slenka pilkos gyvenimo dienos. Kasdien, ypač Nekruvinos Aukos metu, prisimenu a.a. mylimą brolių Juozapą. Paskubėjo, aplenkė mane. Kai būsite prie jo kapo, prašau nuo manęs sukalbėti « Sveika Marija ».

Ar Brolienė apie Antaną iš Donelaičio 4 minėjote praeitame laiške ?
Atsimenu. Sudiev. Te Jėzaus ir Marijos Širdys laiko savo globoje —

Teofilius

Invalidų Namai,
1955.XII.11

P. S. Prašau Didžiai Gerbiamą Poną Povilą priimti mano sveikinimą ir linkėjimus viso geriausio šv. Kalėdų ir Naujų Metų proga.
Idem ¹³.

25

Garbė Jėzui Kristui!

Brangi ir Mylima Broliene Mikalina !

Laišką iš 29.1 gavau 3.II. Širdingai dėkui. Noriu priminti, kad aš, nors ir malonu būtų, nebūtinai veržiuos į Kauną patekti. Sutikčiau važiuoti ir į kitą vietą, pavyzdžiui, Šiluvą arba net kur į kolchozą kokį, pavyzdžiui, Spiečiūnus. Gal tuomet būtų kiek važiavimui į Lietuvą minkštesnis (ministeris ?). Aš neseniai gavau laiškus iš Rygos nuo trijų vyriausių ten Tėvelių dvasiškų ir iš Bikavos — nuo pirmos parapijos, nuo parapijiečių buvusių. Bikava taip pat Latvijoje. Vieni ir kiti kviečia važiuoti gyventi, jei neleidžia į Lietuvą, o leistų į Latviją. Žada stengtis aprūpinti būtinais dalykais pragyvenimui.

Bikavoje buvau 9 metus ir jau 47 metai, kai perkėlė į Petrapilį. Iki šiol dar, pasirodo, neužmiršo. Geri bikaviečiai buvo parapijiečiai. Bikavoje gyveno pas mane a.a. Tėvelis, a.a. Jonas ir a.a. Juozapas. Jei visai į Lietuvą neįsileistų, o leistų į Latviją, katalikišką Latgaliją, važiuočiau. Aš jiems maždaug tai ir parašiau.

Dabartiniu laiku laukiu atsakymo nuo dr. Vorošilovo ir generolinio SSSB prokuroro, į kuriuos prieš pusmetį kreipiausi. Gal ir iš čia bus neigiamas atsakymas. Kad ponas Antanas prieš kokias tris savaites parašęs negavo atsakymo, nieko nuostabaus. Juk ten gaudama, reikia manyti, iš viso SSSB nemažai. Jei galima, prašau perduoti jam mano nuoširdų sveikinimą ir nuoširdžius linkėjimus viso

¹³ Tas pats.

gero — sveikatos ir Dievo Apvaizdos jo reikaluose. Jei negalima, neišaina kaip tai, prašau nutylėti.

Šiemet žiema pas mus gan šalta — šiandien 38, o tokių dienų po 25-30 nemažai buvo. Šilima negalima pasidžiaugti.

Iš tikrųjų artėja 26.II metai, kai a.a. brangus ir mylimas Juozapas persikėlė į amžinąją pas Dievą. Kasdien nekruvinoje Aukoje ir šiaip prisimenu, o per metines pasistengsiu atnašauti už amžiną atilsį jo gražią vėlę.

Su Dievu, būk sveika, viso geriausio —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1956.II.7

P. S. Prašau priimti mano sveikinimą ir linkėjimą viso geriausio gerb. p. Povilai, gražių laiškų rašytojau. Dėkui labai.

Dovanokite, kad taip daug pataisų, prierasų. Neturiu laiko perrašyti.

Tas pats

26

Garbė Jėzui Kristui!

Brangi ir Maloni Broliene Mikalina !

Prašau priimti mano nuoširdų sveikinimą su artėjančiomis šv. Velykomis ir linksmu Aleliu.

Liūdną žinią apie tragišką mirtį a.a. Magdalenos Pauliukaitės gavau. A.a. Magdalena Pauliukaitė buvo Petrapilio lietuviškos mokyklos mokytoja už Nevos Vartų ir Jėzaus Širdies vienuolė.

Su sveikata, ačiū Dievui, jaučiuosi pakenčiamai. Apie grįžimą į Lietuvą nieko naujo. Laukiu atsakymo iš trijų vietų. Jei bus neigiami atsakymai, tuomet darysiu žygių važiuoti į Latviją. Ten kviečia į dvi vietas — pirma į Rygą visi trys Augštesnieji Tėveliai ir į Bikavą, Latgalijoje, kur 9 metus klebonavau ir iš kur 1910.II.5 teismas už vaiko krikštą iš mišrios šeimos reikalavo išvažiuot iš Bikavos ; buvau perkeltas į Petrapilį. Latvijoje, jei leistų ten važiuoti, būtų maloniau ir jaučiau, o iš ten lengviau būtų patekti ir į Lietuvą.

Bikaviečiai labai malonūs žmonės. Sužinoję apie dabartinę mano padėtį, dėkui jiems, kviečia važiuoti į Bikavą gyventi.

Daugiau nieko naujo. Su Dievu. Viso geriausio.

Su tikra pagarba mylįs Kristuje —

+ *Teofilas*

Invalidų Namai,
1956.III.11

P. S. Augštai gerbiamą gražių laiškų rašytoją prašau priimti mano nuoširdų artėjančių šv. Velykų ir linksmo Aleliuja sveikinimą.

Oras pas mus sušvelnėjo, atšilo. Rytai vėsesni, o popiet būna net po keletą laipsnių šilimos. *Idem — tas pats.*

III. KUNIGUI JONUI PILKAI

1

Garbė Jėzui Kristui !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!¹

Ryšium su artėjančia šv. Jono Krikštytojo švente sveikinu Tave Tavo Angelo Dieną ir siunčiu nuoširdžius linkėjimus visų Viešpaties malonių, ypač tų, kurios Tau reikalingos ir norėtumei gauti iš Augščiausiojo. Linkiu Tau, pagal apaštalo šv. Pauliaus žodžius, būti Homo Dei ². Priimkite nuoširdžią padėką už suteiktą per šiuos septynerius su puse metų pagalbą lėšomis ir vertingais siuntiniais. Be šios pagalbos būtų tekę gyventi, reikia teisybę pasakyti, nekaip. Nuoširdžiai apgailestauju prelato likimą. Kur ir kaip ilgam išvažiavo, ar gauna pagalbą, nežinau. Prašau atsiųsti jo adresą, o taip pat adresus : Kaišiadorių prelato Matulaičio Juozo, kanauninko Cijūnaičio Mato ir sekretoriaus kun. Kiškio Stasio. Būsiu labai dėkingas. Noriu užmegzti ryšius su jais.

Parašykite dabartinį savo adresą. Labai džiaugiuosi, kad Prelato vietai užimti Tave paskyrė. Džiaugiuosi, kad praėjusiais metais atlikote išorinį bažnyčios, o šiais metais išvidinį remontą. Vadinas, dvasinis gyvenimas yra gyvas. Tepadedu Viešpats ir ateityje. Norėtusi žinoti, turbūt yra trūkumas, tuščios vietos. Kiek iš 75 auklėtinių tenka Kaišiadorių daliai ? Prašau parašyti, ar buvo mano turto konfiskacija ? Paskutinis mano tardytojas siūlė paimti iš jo jam nereikalingus raštus iš Kaišiadorių, bet aš nespėjau apie tai pranešti administruojančiam Prelatui. Jei nepaimti, tegul paima ir sudeda antrojoje katedros zakristijoje. Jei tai atrodys ne tik nereikalinga, bet gali būti ir žalinga, apie tai nutylėkite, niekam nesakykite. Jei rašysite, siųskite registruotą laišką, nedings. Rašykite rusiškai; sakoma, greičiau ateina. Perduokite Mamai, broliui ir seseriai nuoširdžius mano sveikinimus ir geriausius linkėjimus. Parašykite, kaip Mamos sveikata.

¹ Šis vysk. T. Matulionio laiškas rašytas rusų kalba. Laiškai iš Vladimiro kalėjimo rašyti taip pat rusų kalba. Juos išvertė Jurgis Strazdas, Oakville, Ont., Kanada.

² Žmogus pagal Dievo reikalavimus.

Gegužės 26 d. išvežė iš Vladimiro į Zubovo-Polianskij Invalidų Kamą, pusantro kilometro nuo Potmos stoties (Riazanės geležinkelio linija), apie 450 km. nuo Maskvos (12-14 važiavimo valandų — bilietas kainuoja 95 rublius). Į Potmos stotį ir Invalidų Namą atvykom gegužės 29 d., 2 val. dienos. Rašiau pareiškimą generaliniam SSSR prokurorui. Jis perdavė kariniam prokurorui (taip išsireiškė gen. prokuroras). Po to rašiau vidaus reikalų ministeriui. Š.m. balandžio 27 d. atėjo į ligonio kamą kalėjimų viršininkas ir aiškiai bei galutinai pasakė : greitai būsi pasiųstas į tėvynę, į Kauną, pilnam išlaikymui. Matyt, klaida sesers Mikalinos. Aš visus prašiau siųsti mane į tėvynę, į Kauną, turėdamas brolio Juozo sutikimą priimti mane pilnam išlaikymui, kad galėčiau gydytis pas specialistus ir turėčiau galimybę įsigyti viršutinį ir apatinį dantų protezą : juk turiu tik vieną dantį ir tas skylėtas. Ir staiga gegužės 28 iš Vladimiro, gegužės 29 per Maskvą patenku į Potmos stotį, Riazanės geležinkelio linija (450 km. nuo Maskvos), o iš ten į Zubovo-Polianskij Invalidų Namą (pusantro kilometro nuo Potmos stoties).

Invalidų Namas yra pušyne, puikus oras, bet keturi gyvenami mediniai namai — trim šimtam žmonių. Viduj dar netinkuota, o iš lauko apmuštas medinėmis lentomis. Publika iš visų SSSR sričių. Tai žmonės, jau atlikę bausmę, bet daugiausia neturintieji asmenų, kurie priimtų juos išlaikymui. Publika švari. Nevisi namai užpildyti. Namo gyventojų tarpe yra trys lietuviai — vienas iš Vilniaus, vienas iš Kauno ir vienas iš Klaipėdos, visiškai aklas. Jie man padeda. Apranga ir išlaikymas pakankami. Girdėti lakštingalos giesmė, gegutės kukavimas. Laukiame uogų — žemuogių, aviečių, slyvų ir vaisių — obuolių, kriaušių. Dabar, kas turi pinigų, gali nusipirkti: po 2 rb. 50 kp. kilogramą saldaus ir 2 rb. rūgštaus pieno.

Šiandien pietų metu sulūžo viršutinių dantų protezas ; reikėtų padaryti naują.

Dabar aš netekau galimybės rūpintis važiavimu į tėvynę. Gali tiktai artimi giminės. Tam reikia parašyti pareiškimą, kad ima mane pilnam išlaikymui. Savo parašą turi duoti patvirtinti, ir pareiškimą paduoti SSSR vidaus reikalų ministeriui Maskvoje, pridėjus savo pareiškimą apie priėmimą pilnam išlaikymui su kokios nors įstaigos ar notaro patvirtintu parašu. Prašau parašyti savo pavardę ir tikslią adresą.

Iki pasimatymo. Nuoširdžiai Tave mylįs Tavo —

Teofilis

Zubovo-Polianskij Dom Invalidov,
1954.VI.10

P. S. Ar nežinote kur Juozas Sabaliauskas ?

2

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Pirmučiausia širdingai dėkoju už apsilankymą, už atvežtus vaistus, valgi. Kaip laimingai grįžote namo ? Ar iš Maskvos važiavote oru, ar geležinkeliu ? Kiek kainuoja oru ? Prašau daugiau jokių vaistų nesiųsti. Nes jokių vaistų neduodama ir neleidžiama, o vaistai geri ir brangūs. Bendrai paskutiniausiais laikais jokių vaistų neduoda. Sveikata gerėja, nors po truputį. Kad netinimas, tai būčiau visai sveikas, nieko neskauda.

Sugrįžus iš Maskvos, vienas iš Invalidų Namų valdininkas paleido žinią, kad visi, kas turi žmones, kas juos priima pilnam užlaikymui, bus paliuosuoti namo. Tik, deja, ar nepasiliks tik gandas ? Pasklido gandai, kad invalidų namus pakeis sveikatos namais.

Laukiu suremontuotų dantų, o gal būtų ir priešakiniai dantys sudėti.

Jeigu iš oro ar bent iš vidaus neištinkuos, žiema bus šalta gyventi.

Gavau nuo brolienės Mikalinos laišką. Su ministeriu nesimatė, o parašė maskviečių patartą pareiškimą, įmetė į pašto dėžutę ir lauks atsakymo.

Šiaip pas mus viskas po senovei. Prašau parašyti adresą seserų ir Kanauninko taipogi, jeigu galima, kun. St. Kiškio ir prelato Kaišiadorių ir savo tėvelio vardą. Su Dievu, būk sveikas ir gyvas. Mylįs Tave —

+ *Teofilas*

Invalidų Namai,
1954.VI.30

P. S. Prašau perduoti labų dienų Broliui ir Sesutei. Ar negalima būtų gauti anglų kalbos rankvedžio ? Mano žuvo ir jau 8 mėnesiai, kai nė žodžio neskaičiau — viską pamiršau, gaila ; norėčiau atnaujinti ; gaila praleisto laiko.

Ar negalima būtų laikraštį «Tiesa» gauti iki metų galo ? Už viską širdingai dėkoju — už laikraštį, rankvedį ir bendrai už taip daug visokių dovanų, taip reikalingų.

3

G.J.Kr. !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Vakar, 11.VIII, gavau iš Žiežmarių siuntinį. Nuoširdžiausiai dėkoju už dovanas : lietuviškus lašinius ir sūrius, Dievo pyragus, vitaminus, actą, skanų pyragą, saldinius, anglų-rusų žodyną, puikų lenktinį, kurį įteikiau p. Mykolui ir už kurį jis širdingai dėkoja, gėralus etc. Už visus atsiųstus dalykus priimkite mano nuoširdžiausią ačiū — Dieve, užmokėk Jums.

Brangus kun. Jonai, gerai padarėt, kad neatsiuntėt anglų gramatikos — išsirašysiu labai gerą, naujo leidimo gramatiką iš Maskvos. Prašau kun. Joną atsiųsti sekančią dalį rudeninę, ar net palikusias tris dalis, brevijoriaus. Turiu brevijorių iki 2 rugsėjo inclusive. Sveikata, ačiū Dievui, tiek sustiprėjo, kad 29.VII gydytojai išrašė iš ligoninės. Kasdien špaciruoju po kiemą. Šiandien su Prelatu rengiuos pasivaikščioti į mišką ; širdis apsitvarkė.

Daktarai prisipažino, kad neturėjo vilties man pagyti ir užklausti, Jums atsilankius, apie tai nesakė, kad pagyti man nėra ar maža vilties. Kol kas tinimas nepasikartojė, širdis apsitvarkė. Maximum 125 ir minimum 70, o 1941 m. buvo 135/70. Prašau Jėzaus Širdį per Motinos Švenčiausios užtarimą, jei nėra Dievo valiai priešinga, sustiprinti sveikatą, kad nepasikartotų tinimas. Aš esu tikras, kad Jūsų visų maldos ir tų, su kuriais susitariau ad invicem melstis, išmėgdė taip ryškų ir aiškų sveikatos pagerėjimą. Memento dar nedarau ³, nepatogi vieta, gyvenam keturiuos, ir preparatų ⁴ jokių dar neturiu. Prašiau brolienę Mikaliną surasti ir atsiųsti. Bet, ačiū Augščiausiam, per Prelato rankas kasdien priimu Sanctissimum. Laukiu brevijoriaus ; prašom įteikti brolienei, o ji, kai siųs kitus dalykus, atsiųs knygą ar knygas.

Laukiu adresų, norėtųsi užmegzti su jais pasikalbėjimą per epistolam ⁵. Tik, kad brolienė knygas taip supakuotų, kad nesusiterštų — nesusivilgytų.

O kaip su lenkiškomis maldaknygėmis ? Dažnai klausia, prašo jų. Visus rožančius ir agnosėlius išdalinau, o iš duonos nemėginau daryti. O būtų gerai turėti daugiau — išalkusius užganėdinti.

³ Mišių dar nelaikau.

⁴ Žodis taisyta ir neaiškus, Red.

⁵ Per laišką.

Žinau, kad giedate «Dieve Abraomo »; ir pas mus buvo nemaža lietu su griausmais ir tik kokios 3-4 dienos, kai oras atšilo.

Prašau perduoti labų dienų visiems, kurie manęs neužmiršo, broliams Kristuje ir paprašyti Memento. Aš kasdien atsimenu visus brolius Kristuje savo nevertose maldose. Perduokite Mamytei, broliukui ir sesutei mano pasveikinimą ir linkėjimus viso gero. Apie grįžimą eina visokiausi gandai. Su Dievu. Viso geriausio iki greito pasimatymo. Mylįs brangų kun. Joną —

Teofilius

1954.YIII.12

P. S. Kun. Prelatas ir p. Mykolas siunčia labų dienų.

4

G.J.Kr. !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Du laiškus iš 9.VIII ir 10.VIII gavau 13.VIII ir 23.VIII, taipogi du siuntinius iš 3.VIII ir 16.VIII. Nuo 1.VIII gaunu « Tiesą ». Gavau kvitą, gavau brevijoriaus rudeninę dalį, 4 lenkiškas maldaknyges, daug skanių sausainių, sūrius, lašinius, miltus ir kitus dalykus. Nuoširdžiausiai už visa dėkoju. Te Augščiausias atlygina Jums, suteikdamas amžinas ir laikinas trokšamas malones.

Gerai būtų gauti trūkstamas anglų kalbos knygas.

Rožančių, o dabar vieną lenkišką maldaknygę daviau lenkei pulkininkienei; labai patenkinta, gyvena keliolika metų⁶, seniai nebuvo išpažinties, žada prisirentgti ir atlikti; siunčia kun. Jonui širdingą ačiū.

Vakar 24.VIII rašiau brolienei Mikalinai, kad apart tapkų N 43 (tokios išmieres gavau kamašus) ir nusiųstos skrybėlės, iš prašytų drabužių kol kas nieko nesiųstų (nei juodų kelnų, nei bliuzės, nei žipono). O kas reikia ir ko prašiau dėl «Sacrificium»⁷, atsiųstų. Apie tuos dalykus prašom paklausti ses. Margaritą, gal ji žinos. Ji buvo daug pasiuvusi; buvo pas mane ir maža stula (amerikoniška) violetinės ir baltos spalvos.

Dėkui už atsiųstą nuo prelato Sužiedėlio pasveikinimą. Vladimire neprisiėjo pasimatyti. Kai bus rašomas jam laiškas, prašom neužmiršti perduoti jam nuo manęs labų dienų ir kuo širdingiausių linkėjimus gausių Viešpaties malonių. Norėtusi su juo dar šiame gyvenime pasimatyti. Įdomu, keliems metams pasodintas. Prašau,

⁶ Neišskaitomas sutrumpintas žodis.

⁷ Šv. Mišioms laikyti reikalingų dalykų.

jeigu Prelatas Vladimire sutiks mano pažįstamus, teperduoda mano pasveikinimą jiems.

Įdomus kulto įgaliotinio posakis apie grįžimą į Lietuvą. Ką tai panašaus parašė iš Plungės, regis, mūsų Prelatui: « Bažnytinio kulto ministras žadėjo pasistengti, kad sugrįžtų V. Matulionis ir Jūs (prelatas) ». Bet ir kalėjimo viršininkas visos SSSR iš Maskvos sakė, kad greitai laiku grįšiu Lietuvon, o tuo tarpu atsiradau Invalidų Name. Bet... kol kas tik vienas iš mūsų namų šiandien grįžo į Estiją. Pagyvensim, pamatysim.

Potmoje sutinka nemaža grįžtančių namo, tame skaičiuje ir lietuvaičių, nors, tiesą pasakius, dauguma iš nepilnamečių.

Gera padarė, kad brolienė buvo nuvykus Vilniun pas savo vyresnybę. Įdomų, ką jai pasakė.

Kun. prelatas ir p. Mykolas dėkoja už atminimą, siunčia Jums nuoširdų pasveikinimą. Kai nuvyksite į Panemunę, prašau patarti nuo manęs broliui Juozui, kad pamėgintų kreiptis (gydytis) pas homeopatus. Gal Kaune yra daktaras homeopatas ir homeopatų ligoninė. Homeopatija kai kam labai gerai veikia nuo visokių ir kartais labai rimtų ligų (kaip pvz. a.a. broliui Jurgiui nuo kojos kaulų džiovos). Žinau nemaža pavyzdžių pagijimo iš didelių negalėjimų homeopatijos dėka. Žinoma, jei Juozas sutiktų, reikia atrasti homeopatą ir atsikviesti namo apžiūrėti. Dabartiniu laiku Vokietijoje išsiplėtė gana žymiai, ypač nuo antro karo, gydymas homeopatija.

Mano sveikata, ačiū Dievui gerėja. Antras mėnuo tinimas nepasikartoja. Kas rytas iki pusryčių vaikštinėju po kiemą apie valandą ir daugiau laiko. Pavakariais su Prelatu buvau nuėjęs į mišką tyru oru pakvėpuoti valandos laike ir nuovargio nejaučiu. Kai karšta dienos metu, prisilaikau gultos. Vartoju kun. Jono atsiųstus vitaminus. Ačiū labai už juos. Glukozės ampules visas suvartočiau.

Su p. Mykolu gyvenu viename kambary kartu. Dėkui jam labai. Jis man padeda. Kasdien iš Potmos atneša pieno, kai kada kiaušinių ir šiaip produktų. Man be pašalinės pagalbos būtų didelis vargas, tiesiog negalima. Bet Dievo Apvaizda surėdo, atsiunčia gerus žmones, kurie man padeda. Vladimiro ligoninėje turėjau per visą laiką pagalbinką Borisą Vladimirovičių Popperį, o dabar p. Mykolą. Popperis tikras, kad aš Kaune, o aš tuo tarpu Mordovijoje. Susitarėm, kad aš spalio mėnesį nusiųsiu jam riebalų ir cukraus.

Prašom perduoti maloniai mamytei ir broliui su sesute širdingus pasveikinimus ir linkėjimus viso gero. Gaila, kad mamytės sveikata susilpnėjo, nuo 300 metrų kelio pavargsta.

Pasirodo, kad persikėlėte gyventi į kitą butą.

Oras pas mus šiltas, dienos metu net karštas ir sausas, lietaus senokai nėra, grybai nebeauga, nėra ką marinuoti, laukiam bulvių pirkti.

Pas mus rengiasi butus tinkuoti, be tinko būtų žiemą šalta.

Neseniai mirė Kanauninkas iš Lvovo. Pastatė ant jo kapo ažuolo kryžį ; materijolą — medžiagą davė Invalidų Namai.

Prašau perduoti mano pasveikinimą visiems pažįstamiems broliams kunigams. Visus prašau Memento. Aš kasdien prisimenu visus, kalbėdamas Rosarium. Su prelatu Juozu ir kun. Kiškiu susirašinėdavau. Kun. Kiškio brolis, regis, Vilniuje Filharmonijoje.

Dovanokite, kad taip išsiblaškiusiai rašau laišką. Su Dievu. Būkite sveiki. Viso gero. Mylės Tave, brangus ir malonus kunige Jonai —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1954.VIII.25

5

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Siuntinį iš 28.VIII ir laišką gavau pilnoje tvarkoje. Už viską nuoširdžiausiai dėkoju, už vis labiau už aparatus ⁸. Kol kas turiu tenkintis tik cum Sanctissimo ; kasdien, ačiū gerajam Jėzui, turiu galimybę priimti. Kol kas neturiu quasi altare ⁹ ir atitinkamų aplinkybių celebrare ¹⁰. Prašom perduoti mano širdingą ačiū tam, kas surengė tinkamus baltinius.

Būtų liūdna ir nemalonu, kad gandai, apie kuriuos mini laiške, taptų tikrenybe, juo labiau, jei tai įvyktų tų dėka, kuriems nepriklauso jokia teisė reikalauti panašių dalykų. Man aiški priežastis tų įvykių galimybės. Man regis visai nereiktų arba kuo mažiausia kalbėti ir minėti tam tikrą asmenį, kaip jis laikosi, kas daroma pakeitimui jo padėties, padedant jam ; atlikti tai iš kitur. Paveskime šituos gandus Jėzaus Širdies gailestingumui, Motinos Švenčiausios globai, su nuolankumu ir su pasitikėjimu tarkime : fiat voluntas Tua ¹¹. Visa, kas įvysta, neįvyksta be Jo žinios ir leidimo. Jis, ypač atsi-

⁸ Mišių reikmenis.

⁹ Neturiu altoriaus.

¹⁰ Atnašauti Mišias.

¹¹ Teesie Tavo valia.

duodant Jo šventai valiai, kartais nemalonus dalykus paverčia į gerą ir mums naudingą dalyką.

Nuo paskutinio mano laiško nieko naujo ir įdomaus pas mus neįvyko, nebent tai, kad svetimtaučius šaukė, apklausinėjo ir kai kuriems iš jų, kol kas nedaugeliui, pareiškė, kad jie vyks į tėviškę.

Kaip žinoma, mūsų namai nauji — pradėjo tinkuoti. Nuo rugsėjo pirmos ir pas mus kasdien palyja, oras atvėso, jausti rudens su visais savo ypatumais artėjimas. Vakarai, naktys ir rytai šalti, nors vidudieniai, kai nėra lietaus, šilti ir net karšti.

Sveikata, ačiū Augščiausiam, gerėja, vaikštau iki pusryčių daugiau kaip valandą po kiemą, o popiet ir pavakary su Prelatu vyksta kokiai valandai į mišką pasivaikščioti. Savijauta ir neblogo, apetitas geras, o tai ženklas — į sveikatą. Prelatas ir p. Mykolas prašo nuo jų perduoti pasveikinimą ir nuoširdžius linkėjimus viso gero. Prašau perduoti brangiai ir maloniai mamytei su broliuku ir sesute mano pasveikinimą ir linkėjimus gausių Dievo malonių. Sveikinu visus pažįstamus. Su Dievu. Visiems viso gero. Dėkoju už maldas. Prašau tolesnių atsidūsėjimų. Jūsų visų maldų dėka sveikata gerėja. Mylūs Jus visus —

Teofilius

Invalidų Namai,
1954.IX.3

P. S. Buvau beužmirštąs pranešti, kad šiomis dienomis kai kuriuos daiktus dėl tam tikrų pakeitimų išsiųsiu į Kauną brolienės Mikalinos vardui.

6

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Sveikinu atvykusį į Butrimonis. Linkiu nuo Augščiausiojo gražaus pasisekimo apaštalavimo darbe naujoje vietoje. Išganytojas panaudoja bažnytinę valdžią ir kitokią gal, kad perkeltų Jus į naują savo vynuogyno dalį ir laukia iš Jūsų, kad dar su didesniu, karštesnių uolumu darbuotumėtės Jo garbei. Su laiku apsiprasite, o gano-mieji, pajutę Jūsų rūpestį jūsų dvasios reikalais, prisiriš (pamils) prie naujo dvasios tėvo. Duok Dieve užtektinai jėgų ir pasisekimo. Prie progos parašykite, ar turite padėjėją, kaip toli Butrimonys nuo Žiežmarių, koks susisiekimas. Ar tik prelatas Juozas [Labukas] ne iš Butrimonių parapijos kilęs ?

Vakar 21.IX gavau iš Jūsų gražų siuntinį visiškoje tvarkoje. Kuo širdingiausiai dėkoju už jį. Dieve, atlygink Jums už Jūsų gerą širdį — duosnumą. Sesuo Angelė 28.VIII, ačiū jai, irgi iš Birštono atsiuntė siuntinį. Buvau prašęs atsiųsti man 2 «tapkas », dabar gi prašau nesiųsti, nes davė sulig kojų. Prašau, kiek galima greičiau, atsiųsti šviežiai iškeptų Dievo pyragų, pagamintų — mažesnių kaip Jūs kad vartojat, o didesnių, jei galima, kaip kad žmonėms dalinat, nedaugiau kaip 60 štukų.

(Šioje vietoje yra)
piešinys, rodąs ostijų
dydį, Red.)

Jeigu galima,
tokio didumo,
o jei negalima,
tai ir mažesnes
šviežias, storas
60 štukų.

Prašau taipogi « peniselino » atsiųsti; daktaras patarė ir žadėjo suleisti. Dievo pyragus ir peniseliną prašau atsiųsti banderolėje ir kaip galima greičiau. Pradėjau aukoti. Dievas žino, ar ilgai turėsiu galimybę.

Prelatui ir p. Mykolui perdaviau Jūsų pasveikinimą. Širdingai dėkoja ir prašo perduoti Jums jų pasveikinimus ir pasisiekimo naujoje vietoje.

Pas mus kol kas nieko naujo. Ir pas mus beveik kasdien palyja, nuo 10.IX atsirado šalnos. Nors oras atvėso, nešalta, grybai dar anga, ir nemažai p. Mykolas pasūdė žiemai. Dažnai verdu.

Pas mus neseniai pradėjo iš vidaus tinkuoti. Truputį susispaudėm. Be tinko nešilta būtų žiemą. Siunčiu labų dienų, gražios sveikatos mamytei, broliui ir sesutei. Su sveikata, dėkui Dievui, kaskart jaučiuos geriau. Širdis apsitvarkė, tinimas nepasikartoja. Vis tai Jūsų dievotų maldų dėka. Ačiū visiems, kas atsimena mane savo maldose. Su Dievu. Viso gero. Iki greito pasimatymo. Mylįs Tave, brangus kunige Jonai —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1954.IX.22

7

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Kuo širdingiausiai dėkoju už atsiųstus tris šimtus rublių pinigų, kuriuos šiandien paėmiau iš Potmos. Geras ir gailestingas Dieve,

atlygink jam už gausią dovaną savo malonėmis, kurių jis yra ypač reikalingas ir kurių trokšta nuo Augščiausiojo gauti.

Laukiu iš Tavęs laiško iš naujos vietos. Parašyk kaip jauties naujoje vietoje, ar daug turi darbo, ar daug parapijiečių, ar lanko ecclesiam, ar multi accedant ad sacra sacramenta etc ¹². Aš Butrimonyse nebuvau, tik iš tolo mačiau. Kokiam stovyje ecclesia ? Linkiu nuo Viešpaties Dievo palaimos naujoje vietoje, priprasti ir sėkmingai darbuotis Dievo garbei ir žmonių naudai.

Vakar kalbėjau su mūsų komendantu apie grįžimą į Tėvynę, į Kauną. Jis man štai ką pasakė. Tegul tas asmuo, kuris priima mane «na polnoe išdivenie»¹³, nusiunčia vidaus ministrui Mordovskoj ASSR į Saranską savo pasižadėjimą su valdiškos įstaigos parašo paliudijimu (kaip, pavyzdžiui, buvo siųsta į Maskvą). Patarė ir man parašyti į Saranską ir priminti visos Rusijos kalėjimų viršininko pareiškimą, kad mano byla peržiūrėta, prašymas patenkintas ir greitai laiku grįšiu į Lietuvą, į Kauną. Šiandien apie tai parašiau į Pušų gatvę 15.

Prelato Juozo adresą sužinojau, parašiau laišką ir laukiu atsakymo. Susirašiau su kun. Kiškiu, kuris randasi Omske. 24.VI.55 baigia kalėti decem annos ¹⁴. Jei žinai, parašyki kur yra kun. Stauskas — namie ar svetur.

Ačiū už atsiųstus Dievo pyragus; gavau iš Pakalnės gatvės. Nuo rytdienos, duos Dievas, reguliariai pradėsiu atnašauti ir proprio sede ¹⁵.

Pas mus eina tinkavimo darbai. Žinoma, gana triukšmo tokiais laikais. Šiaip nieko naujo, gyvenimas slenka vienodai ir gana pilkas. Oras vakar, šiandien aprimo, lietus nelyja, naktys šviesios — mėnėsiena, nešalta, nors jaučiasi rudens laikas.

Prelatas ir p. Mykolas siunčia labų dienų.

Dar pas mus atvyko iš tolimos šiaurės lietuvis gydytojas, vilniškis, nemokąs lietuviškai kalbėti. Jis patarė naminių vaistų nuo vandens tinimo, būtent, iš juodų tarakonų tinktūrą ant 90-75 gradusų spirito ; primti tris kartus į dieną po 30 lašų. Parašiau apie tai į Kauną. Gal, duos Dievas, Juozui padės nuo vandens tinimo. Žadėjo vaistus nuo akmens jaknose. Kaip tik būtų vaistai brolienei Emilijai.

Prašau perduoti mano brolišką pasveikinimą mamytei, Teo-

¹² Ar lanko šventovę, ar daug kas priima sakramentus.

¹³ Pilnam išlaikymui.

¹⁴ Dešimt metų.

¹⁵ Už savo vyskupiją.

filiui su sesute ir visiems pažįstamiems Fratres in Christo. Su Dievu.
Iki greito pasimatymo mylimoje Tėvynėje —

+ *Theophilus*

Invalidų Namai,
1954.X.12

8

Laudetur Jesus Christus!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Pradedu šį laišką nuo dėkonės, nes daug už ką turiu padėkoti brangiam ir mylimam kun. Jonui. Pirmučiausia dėkoju už atminimą, sveikinimą, gražius linkėjimus, maldas mano varduvių proga. Dėkoju už laiškus, du siuntinius : obuolius, lašinius, lydytus taukus, svies-tą, sūrius, peniciliną, komunikantus, dvidešimt šv. Mišių inten-cijų etc. Už taip daug dalykų, taip svarbių, vertingų, reikalingų priimkite mano kuo širdingiausią Dieve užmokėk. Memento Do-mine ... Intencijų užteks iki 26.XI. Pabaigus, prašyčiau daugiau. Padrąsintas kun. Jono pareiškimų, prašau Kūčioms Dievo pyragų (ne tik 7 lietuviams, bet ir kitų tautų katalikams, nes beveik visi negauna siuntinių), tradicinių lietuviškų šližikų, hiemalis pars bre-viarii¹⁶ (turiu autumnalis pars¹⁷, kuri baigiasi 2.XII).

Prieš porą ar daugiau savaitių paklausiau mūsų komendantą kas darytina, kad sugrįžčiau į Lietuvą. Jis patarė, kad tas asmuo, kuris priima į pilną užlaikymą, savo pažadą su valdiškos įstaigos patvirtintu parašu nusiųstų į Saranską, ASSR Mordovijos sostinę, vidaus reikalų ministrui. Pasakius, kad toks paliudytas pažadas jau pasiųstas vidaus ministrui į Maskvą, jis pasakė, kad Maskva tą pažadą persiųs į Saranską ir Saransko vidaus ministras spręs tą dalyką. O jei norima, kad dalykas būtų greičiau išspręstas, tai naują pažadą teparašo ir nusiunčia į Saranską — bus greičiau, nereiks ilgai laukti, kol Maskva persiųs į Saranską. Parašiau apie tai Juozui ir gavau laišką, kad pasiųsta pažadas į Saranską ir prašymas tuo reikalu į Maskvą Draugui Vorosilovui. 7.XI iš Saransko atvykęs leitenantas pranešė, kad vidaus ministras išsprendė neigiamai ir man reikės gyventi Zubovo-Poliansko Invalidų Name ; neva patarė tuo reikalu daugiau niekur neberašyti. Tuo tarpu mūsų komendantas, grįžęs iš

¹⁶ Žieminė brevijoriaus dalis.

¹⁷ Rudeninę brevijoriaus dalį.

Maskvos, pranešė, kad sovietų valdžia nutarusi visus, kurie turi kas juos žada išlaikyti, yra paliuosuoti ir kad iki Naujų Metų iš Invalidų Namų beveik visi, kas turi priimančius juos, grįš namo. Juozas rašė, jog iš Maskvos pranešė, kad Draugo Vorošilovo vardu prašymas gautas.

Ir žinok tu žmogus kas čia darosi: tai atsakyta, tai iki Naujų Metų mažai kas beliks Invalidų Namuose. Atvykęs iš Maskvos į Vladimirą SSSR kalėjimų viršininkas pulkininkas Kuznecovas sako — greitai laiku grįši į Lietuvą, o po kiek laiko siunčia į Potmą. Atrodo, kad iš pažadų nėra ko džiaugtis, gavus neigiamą atsakymą nėra ko liūdėti, o su teisiuoju Hiobu sakyti: Dievas davė kryžių, Dievas duos ir jėgų nešti jį; atėjus laikui, paims jį, ar dar trumpiau : būk valia Tavo.

Įdomu, kokį atsakymą Pušų 15 susilauks iš Maskvos nuo Draugo Vorošilovo.

Pas mus į Invalidų Namą iš tolimos šiaurės atvyko lietuvis daktaras, tik nemokąs lietuvių kalbos, kilęs nuo Vilniaus. Jis patarė naminus vaistus — nastojka iz čiornych tarakanov¹⁸ nuo vandens tinimo, kuris turi ryšį su inkstais. Pas Juozą, regis, kaip tik tinimas surištas su inkstų stoviu. Smulkiai, kaip tą « nastojką » gaminti ir kaip priimti, parašiau Pušų 15, žinoma, ligoniui apie tai, iš ko gaminami vaistai, nesakant. Rašė, kad kol kas vaistų medžiagos negauna. Ačiū Dievui, rašėte, kad Juozo sveikata atrodo neblogai, geriau negu kad anksčiau. Tas daktaras patarė vartoti ir nuo inkstų akmenų. Parašiau apie tai brolienei Emilijai — pas ją tulžies akmenys. Latviškai nuo akmenų vaistai — dzerves acs (gervės akis) arba gervuogės — gerti iš jų arbatą. Prašom nemanyti, kas per daktaras, kad tokiais naminiais vaistais gydo. Jis Paryžiuje turėjo nuosavą ligoninę.

Dėkui kun. Jonui už suteiktas žinias apie naują vietą — Butrimonis. Ačiū Dievui, žmonės geri, bažnyčia gražiai sutvarkyta. Butrimonys panašūs į Bikavą, pirmąją parapiją Latvijoje, kur buvau klebonu 9 metus : žmonės geri, pamaldūs, bažnyčia irgi gan graži. Pagyvensite, apsiprasite, atsiras daugiau karštų mylėtojų Jėzaus Eucharistijoje esančio. Juk qualis pastor, tales et oves¹⁹. Sėdžiu su lietuviu, kuris gerai žino Butrimonis. Susirašinėjau su Žaslių kanauninku, su prelatu iš Butrimonių parapijos kilmės, su kancleriu Stasiu iš Omsko ir su keletu patres spirituales, kurie gyvena tolimoje šiaurėje ir su + Pranciškumi [vyskupu Ramanausku]. Prašau parašyti kur ir kada su k. Stakausku.

¹⁸ Mišinį iš juodųjų tarakonų.

¹⁹ Koks ganytojas, tokios avys.

Aš, ačiū Dievui, su atsivežta iš Vladimiro liga išsiskyrčiau, pasveikau. Bet atsišaukia išijas dešinėje kojoje, kuriuo sirgau Solovkuose ir antrą kartą Lietuvon sugrįžus, o dabar trečiąjį kartą. Šiuo laiku eina geryn. Jei galima būtų pas Jus gauti (pas mus nėra) + mentol, skipidar (išvalytas terpentinas) ir kamparo, — prašau atsiųsti vartoti nuo išijo.

Oras pas mus rudens, nors nešaltas, lynoja ; būna ir saulėtų dienų, žvaigždėtų nakčių.

Prašau prie progos, kam galima, labų dienų konfratrams. Abelnai, kuo mažiau apie mane, kad pažįstamas.

Kaip mamytės sveikata ? Pasveikinkit visus tris. Te Augščiausias laiko Jus savo globoje. Su Dievu.

Iki greito (noriu) pasimatymo. Su ganytojiškuoju palaiminimu mylįs Tave, brangus ir mylimas kunige Jonai —

Invalidų Namai,
1954.XI.10

+ *Teofilus*

P. S. Prel. Pukis ir p. Mykolas siunčia kuo širdingiausius pasveikinimus ir linkėjimus.

Prašau atsiųsti 2 marškinius iš naminės drobės (birželio m. rasi parvežė namo su kitais daiktais).

Noriu mėginti dėti naujus protezus dantims ; sunku, skauda su senais protezais, negaliu valgio kramtyti, jeigu jis kiek stambesnis. Prašyčiau mittere pro pio persolvitas intentiones ²⁰.

9

Sveiki sulaukę Šventų Kalėdų!

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Nuoširdžiai sveikinu su šventomis Kalėdomis, Išganytojo Užgimimo švente ir Kaujais 1955 Metais. Meldžiu ir linkiu, kad Kūdikėlis Jėzus iš savo Naujo Betlėjaus kūtelės prakartės — altoriaus, kada laikys Bernelių Šventas Mišias, palaimintų Tave ir suteiktų gausių savo malonių, ypač kurių trokšti, laikytų Tave su ganomaisiais savo globoje gražioje sveikatoje. Kūčių vakarieneje dvasioje laušiu aploktą — Dievo pyragą, o rytą, atnašaudamas pro Dioecesi, in Memento

²⁰ Atsiųsti Mišių intencijų.

per Nekalčiausią Marijos Širdį pavesiu Jus visus Jėzaus Širdies gailėstingumui ir globai. Su Dievu, Brangus ir Mylimas Kunige Jonai! Su ganytojiškuoju palaiminimu mylįs Tave —

Teofilius

Invalidų Namai,
1954.XII.22

P. S. P. Mykolas siunčia Tau sveikinimus ir karštus linkėjimus viso kuo geriausio švenčių proga.

10

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Nuoširdžiai dėkoju už sveikinimus šventų Kalėdų ir Naujųjų Metų ir malonius linkėjimus jų proga.

Siuntinį su Dievo pyragais, parpeliais-šližikais ir kitais skaniais dalykais, o taipogi laišką gavau tvarkoje 25.XII.54. Priimkite už viską mano kuo širdingiausią ačiū — Dieve atlygink !

Šiandien, 28.XII, kun. Prelatas davė keturias intencijas pro defunctis ²¹ ir stipendijų šimtą rublių. Labai dėkui. Atlaikysiu. Lauksiu žadėtų «beloe sladkoe moldavskoe »²² ir vailokų. Abu dalykai reikalingi, nes vinum ²³ eina į pabaigą ir jo pas mus, mūsų aplinkybėse, negalima gauti, o kas link vailokų, jie reikalingi dėl išijo — reikia šilumoje laikyti kojas einant į valgyklą ar pakvėpuoti tyru oru. Neturėdamas vailokų, neinu į valgyklą ir pasivaikščioti. Kas link išijo, tai masažo dėka (22 seansai), šildytuvo, trynimo su skystimu iš samagono (vietoje spirito, kurio pas mus nėra), sumaišyto su lydintais kiaulės taukais, skipidaru, kamparu, ačiū Augščiausiam, nurimo, praėjo, galima sakyti. Iki vailokų gavimo prisilaikau kambario.

Senasis negalavimas — širdies pakrikimas ir tinimas, dėkui Dievui, jau kelintas mėnuo nepasikartoja; lieka dantų protezus įsigyti naujus. Gavus šiltą autuvą, galima bus prie protezų stoti. Kebloka, dantistas gyvena už šešių kilometrų, reikia eiti pėsčiom.

Labai džiaugiuos, kad Juozo sveikatos stovis « po senovei, atrodo

²¹ Už mirusius.

²² Tos rūšies Mišių vynas.

²³ Mišių vynas.

neblogai, savijauta gera». Duok Dieve, kad pašalinus vandenį ir prapuolus tinimui, tinimas nebesikartotų, tai gal dar Pušų 15 pasi-
matytume.

P. Mykolui ir Prelatui perdaviau sveikinimus ir linkėjimus. Dėkoja ir prašo perduoti Jums savo sveikinimus ir linkėjimus. Tai šiuo ir darau, priimkite.

Kūčių vakarienę norėjome visi katalikai bendrai valgyti, bet patalpų dėl...²⁴ valgėm atskirai, grupėmis. Mes valgėm aštuoni: penki lietuviai, slovakas (dvasiškis), vengras, lenkas. Katalikų pas mus trisdešimt aštuoni asmenys. Viena lietuvaitė iš Balbieriškio šiandien atvyko, taip kad lietuvių dabar 7 (6 v. ir 1 m.). Vienas lietuvis grįžo į Klaipėdą pas dukterį.

Kas link grįžimo, man dar neatėjo eilė, reikia kantrybės ir atsidavimo Dievo valiai, Jo pavedimams. Duos Dievas, ateis eilė ir tokiems.

Oras pas mus nepastovus, buvo — 25, bet būna ir + 7. Šiandien buvo iš ryto 0.

Jei nesudarys sunkumo, prašau, jei galima, parašyti kur K. Jasiūnas.

Prašau pažįstamus pasveikinti nuo manęs, o taipgi mamytę ir broliuką su sesute. Lai Augščiausias laiko Jus visus sveikais ir gyvais savo globoje. Parašyk, ar negalima būtų Tėvui Bernardui parašyti. Prašau nuo manęs Prelato seserį pasveikinti. Baigiu. Su Dievu. Pasi-vedu Tavo maldoms. Mylīs Tave ir dėkingas Tau, su ganytojiškuoju palaiminimu —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1954-XII.28

11

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Šiandien, 7.I.55, gavau iš kun. Jono siuntinį (išsiųstą 30.XII.54), kuriame radau prašytus vilokus su vilnonėmis kojineis, vyno bonką, bonką skipidaro (250 gr.), 2 bonkutes spirito, kamparo, saldinių, sausinių, laišką iš 29.XII.54 su 15 stipendijų pro an. Placidi. Už viską kuo širdingiausiai dėkoju. Dieve atlygink. Siuntinį prieš tai gavau 25.XII.54. Už jį padėkojau laišku, kurį pasiunčiau 29.XII.54.

²⁴ Neišskaitomos 2 ar 3 raidės.

Prelatui ir p. Mykolui perdaviau Jūsų sveikinimą. Širdingai dėkoja ir prašo jų pasveikinimus Jums perduoti, ką šiuo ir darau. Už atsiųstus vaistus širdingai dėkoju. Jūs laikysiu kaipo atsargą, nes, dėkui Dievui, išijas visai praėjo, o senovinės ligos nepasikartoja. Gavęs vailokus, galėsiu eiti valgyti į valgyklą, galėsiu eiti pasivaikščioti, pakvėpuoti grynu, tyru oru, ko iki šiol negalėjau daryti, ir dėl to vailokų labai laukiau; gavęs tuojau apsiaviau ir laišką šį rašau apsiavęs vailokais.

Intencijomis, dėkui labai, esu aprūpintas, šiuo metu turiu net 23, mat, šventomis dienomis ir «in festis suppressis»²⁵ laikau už dieceziečius — pro dioecesanis. Pinigų prašau nulio modo²⁶ nesiūsti daugiau.

Gyvenam vienam kambarį su p. Mykolu ir dar yra keturi. Vėjuotose dienose kambarys nešiltas, sienos netinkuotos, tai ir šiluma nesilaiko.

Pas mus irgi nieko naujo neįvyko, dienos visos vienodos. Vienintelis spindulys mano gyvenime tai, kad galima, ačiū Dievui, atnašauti, brevijorių ir šv. Rožančių kalbėti.

Įvairumą į gyvenimą įneša gauti laiškai. Sužinai, kaip Jūs ten gyvenate, kas ten, Tėvynėje, naujo. O šiaip pas mus gyvenimas skurdus, neįdomus, vienodas, su įvairiomis, kaip tasai sako, «driazgami».

Kai rašote Prelatui [Bernardui Sužiedėliui], prašom įdėti ir mano jam pasveikinimą bei linkėjimus viso kuo geriausio. O gal galima būtų ir man jam parašyti?

Su Prelatu Juozu [Matulaičiu] ir kun. Stasiu [Kiškiu] susirašinėju.

Prašau mano širdingą pasveikinimą ir linkėjimus viso gero perduoti pažįstamiems confratris^{26a} ir mamytei su broliu ir sesute. Kaip mamytės sveikata? Iš brolio Juozo neseniai laišką gavau. Rašo, kad po kokio pusantro mėnesio vanduo jau vėl pradeda rinktis. Gaila. Vienatinis dalykas padėti Jam bepalieka melstis — malda prašyti kantrybės, sveikatos, ką kasdien ir darau.

Oras pas mus neblogas, sausas, šį vakarą — 19, kambarys vėsus.

Pasivedu mylimo kun. Jono dievotoms maldoms ir Tave pavedu su visais ganomaisiais Jėzaus ir Marijos Širdžių gailestingumui bei globai. Su Dievu. Būk sveikas ir linksmas Dievuje. Mylįs Tave —

Invalidų Namai,
1955.I.7

+ *Teofilius*

²⁵ Panaikintose šventėse.

²⁶ Jokiu būdu.

^{26a} Bendrabroliams.

12

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Siuntinį ir laišką gavau 29.1.55. Kuo širdingiausiai dėkoju už skančius, maistingus, tinkamus dalykus, už vitaminus, komunikantus, stipendijas man et Patri Vendelino, S. J. Man decem pro defunctis et p. Vendelino decem ad intentionem dantis ²⁷ jau pradėjo persolvere ²⁸ ir nuoširdžiai dėkoja Jums. Stipendium pro eis prašau mittere ²⁹ jo ar mano adresu. Už man atsiųstas intentiones pecuniam ³⁰ prašom nesiųsti. Aš intencijų turiu iki kovo pusės. Jam žadėjo atsiųsti Prelatas. Jo adresą parašysiu gale. Breviarium turiu tik iki 26 dienos vasario imtinai. 27.11 jau iš vernalis parte ³¹. Labai prašau (ir lauksiu) atsiųsti vernalem partem. Prašau paklausti p-lę Agotą Misiūnaite. Ji kartais ar nežino kur vernalis pars ?

« Tiesą » reguliariai kasdien gaudavau per paštą. Norėtusi gauti « Tiesą » ir šiomet, jei ne per paštą, tai bent banderole ; tik tai nepatogu, daug triūso ; prašau pamėginti sutvarkyti per paštą, būsiu labai dėkingas.

Kas link siuntinių, dalykas toks : 1) 25.XI.54 iš p-lės Puzimytės Marytės gavau labai ir labai vertingą, gražiai įpakuotą, iš įvairių dalykų (net 12 dalykų) ir 100 r. — siuntinį; 2) 16.XII.54 iš brolio Antano ir p. Onos Lekeckaitės — sudėtinį siuntinį ir 3) iš brolienės Emilijos 3 ar 4 siuntinius, prie kurių prisidėjo p-lė El. Ramanauskaitė ir tėvelis — prietelius (paskutinį-sudėtinį siuntinį gavau 29.1.55). Kas tas tėvelis-prietelius nežinau ir negaliu dasimintyti. Apie tuos siuntinius parašiau kun. Jonui... ^{31a}.

Džiugu, kad Prelatas grįžo į Tėvynę, bet drauge ir liūdna — netekau žmogaus, geros, kilnios, jautrios širdies, gilaus proto, karštos Tėvynės meilės, uolaus, dievoto dvasios tėvo, gero draugo ; nebus su kuo po Mordovijos mišką špaciruoti, pasikalbėti, pasvajoti. Bet Dieve padėk jam Tėvynėje ir Motinai Bažnyčiai pasidaruoti. Tarp kitko, štai ką jis rašo : « Telšiuose pas administratorių sužinojau, gal ir Ekscel(encija) žinote, kad Pušinis ³² per Ekscel. paprašė, kad kas

²⁷ Man dešimt Mišių intencijų už mirusius ir Tėvui Vendelinui dešimt — davėjų intencija. Kun. Vendelinus Javorka, g. 1882 m., priklausė Slovakijos jėzuitų vice provincijai; mirė, sugrįžęs į tėvynę, 1966 metais.

²⁸ Atnašauti.

²⁹ Stipendijas už jas siųsti.

³⁰ Lėšų.

³¹ Pavasarinės dalies.

^{31a} Išbrauktos trys laiško eilutės.

³² Religijų reikalų tarybos įgaliotinis.

parašytą iš Jūsų vyskupijos ir Telšių, turbūt per + Paltaroką, ar stačiai Pusiniui, tikrai nežinau, kas priima Jus išlaikymui. Turbūt Kaišiadorys ir Telšiai tą dalyką sutvarkė. Jūs abu grįšite į savo vietas. Gal iš karto pareigų ir neleis eiti, bet toliau tikisi eis geryn. + Telšiškis ³³ važiuos į Naumiestį pas prelatą Kuodį».

Juk Brolienė Mikalina buvo pas p. Pušinį Vilniuje ir matėsi su juo 10.IX.54 Kaune. « A voz i nyne tam »³⁴ — sako Krylovas. Ir tiesa. Kas paleidžia, išgalvoja tokius gandus ir kam ?

Labai gerai padarėte, kad aplankėte sergančią mamytę. Be abejo, savo atsilankymu suteikėt didelį mamytei džiaugsmą ir malonumą. Tai gerai paveiks jos savijautą ir ligos stovį sušvelnins. Perduokit mamytei mano brolišką, nuoširdų pasveikinimą, pasakykite jai, kad aš kiekviename Memento atsimenu ją ir prašau Augščiausią, kad po vargų — kryžių-kryželių leistų susitikti pas Save. Prašau pasveikinti nuo manęs sesutę ir broliuką.

Nežinojau, kad Teofilius turėjo atvykti į Vladimirą ir padėti man grįžti į Tėvynę. Labai nuoširdžiai dėkoju jam už tai ir už jo pasiryžimą aplankyti. Būtų labai malonu pasimatyti, bet tas dalykas surištas su stambiomis išlaidomis, laiku (daug) ir nepatogumais. Tai patariama tik vasaros metu, kai šilta ir gamta pasipuošusi. Bet matyti ir pas jus kelionė surišta su sunkumais, kad net prisieina po kelionės atsigulti į lovą. Dėkui Dievui, kad laimingai pasiliuosavote nuo gripo.

Labai liūdna ir gaila, kad brolis Juozas taip vargsta su vandens tinimu, taip greit renkasi vanduo ir taip dažnai su sunkia operacija reikia jį išleisti. Bet prisieina prašyti Augščiausią, kad duotų kantrybės jam, ir tęjvyksta Jo šventa valia.

Kada tik rašysite Prelatui Bernardui [Sužiedėliui], pasiųskite jam mano pasveikinimą ir karštą linkėjimą kuo greičiausiai grįžti į Žiezmarius.

Ponas Mykolas siunčia labų dienų ir viso kuo geriausio. Prašau Prelato seseriai pareikšti mano pasveikinimą, gražios sveikatos linkėjimą ir greitai susilaukti grįžtant brolio namo.

Begis, belieka porą žodžių pranešti apie sveikatos stovį. Išijęs, ačiū Dievui, praėjo. Savijauta nebloga, beveik tokia, kokia buvo prieš susergant Vladimire. Tik dar priklaupiti kaip reikiant nesiseka, bet susitvarkys ir tas. Galiu laisvai vaikščioti, ką kasdien ir darau, po kiemą. Miške gilus sniegas, reikia laukti vasaros. Tik gaila nebus su kuo eiti, nebėra Prelato.

Neskaitlinga lietuvių kolonija tirpsta. Du išvažiavo, šiandien,

³³ Vysk. Pr. Ramanauskas.

³⁴ O vežimas ir dabar tebestovi.

regis, vėl du išvažiuoja. Vienam pažadėta, kad greitai laiku paleis. Paliksme mes su p. Mykolu ir dar viena, neseniai atvykusia ligone lietuvaitė. Ir iš mūsų pradeda judėti į namų pusę. O per Potmą iš visų pusių kasdien pulkai važiuoja. Jų tarpe pasitaiko ir lietuvių. Du kartu buvo aplankę ir mus — viena iš Kauno ir žadėjo aplankyti Pušų 15, Jeronimą ir Antaną.

Oras neblogas, būna saulėtų, nešaltų dienų. Sniegas gan dažnai krenta.

Tik ką gavau iš Juozo laišką. Rašo, kad vanduo renkasi, jaknos netvarkoje. Liūdna, bet apart maldų, nieku negaliu padėti. Rašo : « Kasdien meldžiu ir prašau Dievą, kad leistų mums vėl pasimatyti ir duotų galimybę gyventi neišskiriamai drauge iki to laiko, kol pašauks pas save». Duok Dieve, kad taip įvyktų, jei nėra tai prieš Jo šventą valią. Ir aš to paties prašau Augščiausiajį.

Sveikinu konfratrus ir linkiu Dievo palaimos pastoracijos darbe. Dovanokite, kad taip nevykusiai vietomis gal išreiškiau savo mintis. Su Dievu. Te Jėzaus ir Marijos Širdys laiko Jus visus savo globoje. Nuoširdžiai mylįs Tave dėkingas. —

Teofilis

Invalidų Namai,
1955.II.4

P. S. Juozas rašo, kad Mordovijos ASSR prokuroras atsiųstą jam iš Maskvos mano reikalu pranešimą perdavė Mordovijos vidaus reikalų ministrui, kuris praneš atsakymą Pušų 15.

13

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Siuntinį pilnoje tvarkoje gavau 17.11.55. Kuo širdingiausiai dėkoju už atsiųstus — sviestą, sūrius, lašinius, medauninkus, brevijoriaus pars verna³⁵, paveikslėlius, Dievo pyragus ir pecuniam — 250 — pro decem intentiones, antea acceptas³⁶ už 10 intencijų, anksčiau gautų. Dieve užmokėk. Pecuniam³⁷ įteikiau Patri Vendelinui. Jis nuoširdžiai dėkoja ir sakė, kad 31.1 - 9.II rite absolvit³⁸. Jis darė pastangų ir tiki, kad šiomis dienomis paims į Saranską akies kata-

³⁵ Pavasarinę dalį.

³⁶ Lėšas — 250 — už 10 intencijų, anksčiau gautų.

³⁷ Lėšas.

³⁸ Atlaikė Mišias.

raktui operuoti, nes ta akim visai neregį. Dievas žino, kaip operacija pasiseks.

Šiandien p. Sutkaus, buvusio banko direktoriaus, kalėjime apakusio, sesuo atvažiavo parsivežti namo į Tėvynę ir rytoj, sekmadienį, 8 v. r., išvažiuoja. Dieve padėk, laimingos kelionės !

Iš Pušų 15 rašė, jog iš Maskvos rašė, kad jų pareiškimas pasiųstas į Saranską peržiūrėti bylą ir iš ten laukti atsakymo. Vakar pas mus buvo komisija iš Maskvos ir Saransko. Paklausus, kokioje padėtyje byla, Saransko atstovas sakė, kad byla bus persvarstyta. Koks bus rezultatas, kol kas nėra žinios, bet greičiausiai neigiamas, nes jau vieną kartą buvo neigiamas. Fiat voluntas Tua ³⁹. Visada prašau Visagali: gražink, jei nėra priešinga Tavo parėdymui; duok kantrybės, jei Tavo valia, kad palikčiau svetur ir toliau.

Šiomis dienomis buvau pas gydytoją. Jaučiau galvos svaigimą (matyt, nuo sklerozės, nes davlenie krovi ⁴⁰ 140/100. Gydytojas prirašė : 1. gliukozės v tabletkacb (galima ir v poroška ⁴¹) 2. polivitaminų, 3. Adonizim, 4. kardiomin (2 butyločki), iod bippersol ir kapledier — pipetka. Pas mus nėra. Zubovo vaistinėje ir nebuvo. Taigi, jei neapsunkins, prašau prie progos atsiųsti, būsiu labai dėkingas.

Nors nepatogu rašyti, bet pranešu, kad labiau pageidaujama gauti sviesto, taukų lydytų ar lašinių (perkam bulves ir smėzijam), sūrio (naminio ar pirkto), medaus, žodžiu, visa, ką atsiunčiate, visa gera, naudinga, pageidaujama ir už viską labai dėkoju.

Prašau, rašant prelatui Bernardui laišką, visada persiųsti nuo manęs pasveikinimą — salutem ir linkėjimus viso kuo geriausio. Aš visuomet atsimenu jį per Memento. Prie progos perduokite mano salutem mamytei ir broliukui su sesute. Sveikinu Prelato sesutę ir linkiu viso kuo geriausio. Salutatío omnibus confratribus ⁴². Su Dievu. Viso kuo geriausio. Dėkoju už orationes ⁴³.

Mylis Tave —

+ *Teofilus*

Invalidų Namai,
1955.11.21

P. S. P. Mykolas siunčia širdingą (sveikinimą) ir dėkoja už salutem ⁴⁴.

³⁹ Teesie Tavo valia.

⁴⁰ Kraujospūdis.

⁴¹ Milteliuose.

⁴² Sveikinimai visiems sanbroliams.

⁴³ Maldas.

⁴⁴ Sveikinimą.

14

Garbė Jėzui Kristui !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Laišką ir siuntinį iš II.55 26 d. gavau 4.III.55, už kuriuos kuo širdingiausiai dėkoju. Rašai, kad 26.II.55 pakuodamas siuntinį gavai telegramą iš Pušų 15 apie staigų Juozapo sveikatos pablogėjimą, o aš 4.III.55 iš br. Antano laiško sužinojau, kad Mylimas, Brangus, Neužmirštas a. a. Brolis Juozapas atsiskyrė su šiuo pasauliu ir persikėlė į amžinybę. Labai liūdna, skaudi žinia. Šiek tiek apimsta širdies liūdesys ir skausmas, kai prisimeni a.a. Juozapo malonę, kantrų, ramų, švelnų būdą, jo didelį prie Motinos Švenčiausios pamaldumą. Žinau, kad, kaip a.a. mano Tėvelis, taip ir jis daug metų, priklausydamas prie Amžino Rožančiaus Brolijos, kasdien kalbėdavo tam tikrą valandą visą (3 dalis) šv. Rožančių. Abu troškom dar šiame pasaulyje pasimatyti, bet Dievo Apvaizda kitaip surėdė. Nors trejais metais jaunesnis, aplenkė mane. Labai gražų pavyzdį paliko mūsų šeimoje. Dabar man bepalieka nuolankia malda, ypač Nekruvina Auka, padėti brangiam a.a. Broliui, padėti kuo greičiau užgana padaryti Dievo teisingumui už ilgo, pilno kryžiaus ir skausmų 80 m. amžiaus klaidas, tas žemiškas sielos dulkes, jei už kurias nespėjo pats čia žemėje atsisteisti-atsilyginti, ir maldauti Viešpatį, kad priimtų — įsileistų jo vėlę į amžinas linksmybes, o sau — kad Augščiausias duotų malonę, persiskyrus su šiuo pasauliu, drauge su Brangiu, Mylimu a.a. Juozapu per amžius mylėti ir garbinti mūsų Sutvėrėją. Prašau kun. Joną parašyti apie paskutines a.a. Juozapo valandas : kada, kur, kaip palaidotas, kiek galima smulkiau ; būsiu labai dėkingas.

Iš Pušų 15 jokios iki šiol žinios negavau, nežinau ką tai reiškia. Būtinai prašau parašyti, koks kun. Jono a.a. Tėvelio vardas — Mykolas regis ?

Siuntinį gavau 17.II, o 21.II pasiimčiau apie tai laišką su dėkone ; gal jau laišką gavote ? Dėkoju širdingai.

« Tiesą gaunu. Pas mus gan nemaži šalčiai, iki 26° šalčio, daug sniego.

P. Mykolas paliuosuotas, gali grįžti į Tėvynę, tik kol kas nevažiuoja. Siunčia kun. Jonui labą dieną.

Pas mus ką paliuosuoja, tas turi apsirengti savo drabužiais ir už savo pinigus pirktis geležinkelio bilietą. Kas neturi drabužių, pinigų teprašo atsiųsti; neatsiųs, gyvenk vaišinguose Invalidų Na-

muose. Toks būk iš Maskvos parėdymas. — Su Dievu. Mylįs, dėkingas —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.III.7

15

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Širdingai dėkoju už suteiktą žiupsnelį žinių iš paskutinių a.a. gyvenimo dienų Juozapo. Gyveno, mirė ir ilsisi Viešpatyje a.a. Juozapas. Tai vienatinė paguoda ir džiaugsmas. Iki šiolei iš brolienės Mikalinos apie a.a. Juozapo mirtį negavau žinios. Nežinau, ką tai reiškia. 9.III. parašiau jai laišką. Dėkui Teofilui ir Kunigui už dalyvavimą laidotuvėse.

Siuntinį ir laišką iš III.5 gavau. Labai už visa dėkoju, ypač už vaistus. Lauksiu Dievo pyragų, tik jau apskritai supjaustytų.

Istorija su Pušinio laišku į Maskvą ar nebus tik : «nurimkite ir mes už ... » Perdaug kas matė. K. Kiškis baigė ; apgyvendino Krasnojarske. Rašė, jog Krasnojarsko lietuviai katalikai rengiasi į atitinkamus valdžios atstovus kreiptis, kad oficialiai leistų turėti vietą, į kurią galėtų susirinkti melstis. Reikalingi būtų atitinkami rūbai, aparatai⁴⁵. Prašau sužinoti kur albos, kamžos, arnotai, kielikai, monstrancijos. To viso buvo nemažai prirengta, buvo visa surašyta ; kur tas visa randasi ? Prie progos prašau paklausti p. Agotą Birštonietę, gal ana apie tai žino.

Krasnojarske daug esą lietuvių katalikų. Iš Jakutsko rašė, ten vien lietuvių septyni tūkstančiai.

Su sveikata, ačiū Dievui, jaučiuos nebogai. Naujienų jokių. Viskas po senovei. Laukiam pavasario su linksmų Velykų Aleliuja! P. Mykolas siunčia kun. Jonui labų dienų, dar kol kas pas mus. Dar kartą dėkoju už žinias apie a.a. Juozapą, jo laidotuves ir siuntinį. Su Dievu. Mylįs Tave, Brangus Kunige Jonai, dėkingas —

Invalidų Namai,
1955.III.16

+ *Teofilius*

P. S. Beloe sladkoe Moldavskoe ⁴⁶ pas mus, deja, nėra. Nedaug tėra, dalinuos su Tėvu Vendelinu.

⁴⁵ Reikmenys.

⁴⁶ Tos rūšies Mišių vynas.

Jei mano užsiliko *Rituale Romanum* ir *Codex Iuris Canonici*⁴⁷, o taipogi paveikslėlių-fotografijų « Marijos Širdies », prašyčiau prie progos. *Idem* ⁴⁸.

16

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Artėja šventos Velykos, Viešpaties Jėzaus iš numirusių Prisi-
kėlimo linksmiausia šventė. Priimk, Brangus Kun. Jonai, mano
nuoširdų sveikinimą ir karštus linkėjimus gausių Viešpaties malon-
nių, sveikatos, ramybės, greito pavasario.

Žadėtų per banderolę apskritų, šviežių Dievo pyragų negavau.
Prašyčiau atsiųsti. « Belovo sladkovo Moldavskovo vina » ⁴⁹ čia nei
Potmoje, nei Zubovo-Polianoje, apskrities miestas, tokios markės
vyno nėra.

Gyvenu po senovei, nieko pas mus naujo. Homeopatiška dozė
iš mūsų namų grįžta namo, bet jų vieton naujų atvažiuoja.

Žiema nenoriai užleidžia pavasariui vietą. Gan vėsus laikas.
Brolienė Mikalina rašė, apie 24.III važiuos į Butrimonis kryžiaus
ant a.a. Juozapo kapo reikalu tartis : kokį ir kada statyti kryžių.
Dabartiniais laikais nelengvas, jei visai negalimas dalykas. Gavau
iš brolienės Mikalinos laišką, kuriame aprašė paskutines dienas,
valandas, mirtį ir laidotuves a.a. Juozapo. Dėkui kun. Jonui, Teo-
filiui ir visiems dalyviams. Laidotuvės praėjo, ačiū Dievui, gražiai.
Prašau parašyti a.a. savo Tėvelio vardą, savo otčestvo ⁵⁰.

Intencijų turiu maždaug iki 12.V. Prašau, jei galima, atsiųsti
dašimt-penkiolika, nedaugiau ; pinigų nesiųsti.

Kaip mamytė laikosi su sveikata ? Gal artėjant pavasariui leng-
viau jaučiasi ? Prašau perduoti mamytei, Teofiliui ir sesytei pasveiki-
nimą ir linkėjimus.

Girdėjau, kad greitai laiku išeis iš spaudos lietuvių kalba malda-
knygė ir kalendorius; norėtusi susipažinti. Lietuvaitė ligoninėje labai
norėtų « Šaltinio ». Namiškių, giminių neturi, siuntinių negauna. Ar
negalima būtų atsiųsti nors ir palaikytą. Verta tokios pagalbos, jei

⁴⁷ Apeigynas ir kanonų teisės kodeksas.

⁴⁸ Tas pats.

⁴⁹ Tos rūšies Mišių vynas.

⁵⁰ Tėvo vardą

neapsunkintų. Prašau pasveikinimą su šv. Velykomis perduoti Prelato seselei. Su Dievu. Mylįs —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.IV.2

17

Garbė Jėzui Kristui!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Laišką iš 3.IV ir siuntinį cum 10 intent. pro defunctis ⁵¹ gavau. Nuoširdžiausiai dėkoju už Dievo pyragus. Dabar per pusę reiks mažiau. Dėkoju už skanumynus. Šiomet pirmą kartą per exilii⁵² metus švenčiau 16-tas šv. Velykas su pašventintais valgiais, su kiaušiniais, net su margučiais, visokiais skanėstais. Visi catholici⁵³ džiaugiasi, kad po keliolikos metų žmoniškai šventė, confessionem paschalem⁵⁴ atlikę. Catholicorum numerus ⁵⁵ 52 plus 4 greco-catholicorum⁵⁶. Jų skaičiuje 12 lietuvių, iš jų 3 lietuvaitės.

Šiandien išlydėjom patrem Vendeliną — grįžta namo į Čekoslovakiją. Po prelato Pukio — antras skaudus nuostolis ; nebus su kuo pasikalbėti, pasiguosti, s. confessionem⁵⁷ atlikti. Mūsų tokia buitis : susipažinai, suartėjai — « s veščami ⁵⁸ » ir visa baigta.

Ačiū labai — stipendijomis esu aprūpintas beveik iki gegužio mėnesio galo. Tada prašau apie 10 atsiųsti sine pecunia ⁵⁹.

Į Čekoslovakiją iš mūsų išvyko, o mums dar eilė neatėjo. Sklerozė duoda save pajusti, bet tai pas mus beveik visuotinis reiškinys. Dabar, ačiū Dievui, regis, apimsta.

Nuo šiandien ir pas mus pavasario oras, paukščiai renkasi, sniego likučiai mažai kur matyti.

P. Mykolas paliuosuotas, bet sėdi, nevažiuoja. Kai paklausi dėlko, sako manęs laukia, važiuosim kartu. Prašom nemanyti, kad aš užlaikau jį. Čia jo paties išmislas. Siunčia kun. Jonui pasveikinimą.

⁵¹ Su 10 Mišių intencijų už mirusius.

⁵² Tremties.

⁵³ Katalikai.

⁵⁴ Velykinę išpažintį.

⁵⁵ Katalikų skaičius.

⁵⁶ Graikų katalikai, Rytų apeigų.

⁵⁷ Išpažintį.

⁵⁸ Važiuok su daiktais.

⁵⁹ Be pinigų.

Dėkoju mamytei, Teofilui ir sesutei už sveikinimą. Prašau mano kuo širdingiausią sveikinimą perduoti prie progos. Parašyk, kaip sesutės vardai, pamiršau. Kaip mamytės sveikata ? Ar jau apsi-pratai Butrimonyse ? Dėkui prelatui Bernardui ir jo sesutei už svei-kinimą. Prašau perduoti mano sveikinimus, linkėjimus viso kuo geriausio. Su Dievu. Viso kuo geriausio visiems prašau Augščiau-siąjį. Mylįs Tave. Brangus ir Mylimas Kun. Jonai, dėkingas —

Invalidų Namai,
1955.IV.16

+ *Teofilius*

P. S. Kur clericus Bronislavas, kaip laikosi, tenenusimena. Jei kada rašysi jam, neužmiršk perduoti mano sveikinimą ir linkėjimą nepajudinamos perseverantiam ⁶⁰. Aš kasdien pavedu jį su jo drau-gais Jėzaus ir Marijos Širdžių globai bei gailestingumui. *Idem*⁶¹.

18

Garbė Jėzui Kristui !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Dovanokite, kad taip ilgai užtrukau su laišku. Priežastis — buvo gerokai sušlubavusi sveikata : širdis ir kojos nusilpo. Be pašalinės pagalbos negalėjau vaikščioti. Čia labai p. Mykolas, dėkui jam, pa-dėjo. Daktaro patartas turėjau lovos prisilaikyti. Dabar, ačiū Die-vui, sveikata žymiai pagerėjo, sustiprėjo. Širdingai dėkoju už siun-tinį. Te Viešpats laimina, duoda gražios sveikatos, padeda visuose gyvenimo veiksmuose.

Be abejo, būtų labai malonu asmenyje Teofiliaus susilaukti taip brangaus svečio, pasimatyti, pasikalbėti. Bet kadangi tas atsilan-kymas susijęs su žymiomis išlaidomis ir nepatogumais, nedrįstu pareikšti savo nuomonės. Kaip įvyks, taip ir bus gerai. Norėtusi gliukozės miltelių, adonisido, iod hipersol bonkelės, kamparo su valerijonų lašais 10 nuošimčių ir, jei galima, žolių (džiovintų tik ne ant saulės, bet pavėsy) «rdest» (rusiškai ir lenkiškai vadinasi, lietuviškai nežinau ; labai naudingas). Labai būtų gerai gauti seną maišą (nuo cukraus) ar šiaip senos kokios, storos medžiagos (na-minės) pasiūti čemodanui apvalkalą.

⁶⁰ Ištvėrmės.

⁶¹ Tas pats.

Kalendorius ir maldaknygė katalikiška gerai išleisti.

P. Mykolo duktė iš šiaurės, atsėdėjus iš 25 m. 4 metus bausmės, grįžo į Kauną. Iš mūsų ir beveik kasdien po keletą paliuosuoja, o man Maskva per Saransko prokuratūrą (Saranskas — Mordavijos sostinė) jau antrą sykį 9.V neigiamai atsakė — neleido grįžti į Tėvynę. Būk šventa Tavo, Viešpatie, valia. Meldžiu Viešpatį, kad sustiprintų sveikatą, duotų malonę ir toliau kantriai nešti ištrėmimo kryžių.

Intencijų prašau daugiau nesiųsti, nes kol kas neatnašauju, neleidžia aplinkybės. Jei galima, prašau atsiųsti, kada ir kokia intencija atsiuntėt stipendijų. Pas mane ir užrašyta, bet norėčiau patikrinti.

Kun. Javorka išvyko į Čekoslovakiją, tik nerašo. Skaudu, nėra dvas. tėvelio, kad galėčiau confessionem⁶² atlikti.

Oras panašus į pavasario orą, vėsus. Dar bulves sodinam. Daugiau, regis, nieko naujo. Perduok mano sveikinimą A. Gerb. Prelatui Bernardui, jo sesutei, mamytei, sesutei ir Teofilui. Su Dievu. Viso geriausio. Prašau maldų —

+ *Teofilus*

Invalidų Namai,
1955.VI.15

19

Garbė Jėzui Kristui !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Laišką iš 4.VII ir siuntinį gavau. Nuoširdžiai dėkoju. Dieve, užmokėk. Matyt, mano laiškas iš 26.VI dingo, jei iki 4.VII negavai. Prašau, priimki mano nuoširdžią užuojautą dėl a.a. Brangios Mamytės mirties. Te Viešpats jos tyrai, ramaus būdo sielai duoda amžiną atilsį, priima ją į amžinas linksmybes. Tave, brangus kunige Jonai, paguodžia ir suramina netekus brangiausio ir mylimiausio pasaulyje asmens — a.a. Mamytės. Mano užuojautos žodį prašau perduoti mylimiesiems — Teofilui ir Emilijai⁶³.

Už atsiųstus vaistus labai dėkui, ypač už gliukozę. Daugiau jokių vaistų prašau nesiųsti — nebent vieną buteliuką lašų česnako, česnako galvelių ir « rdesto » žolelių, jei galima vaistinėje gauti; rinkti ir džiovinti pervėlu. Kas link čemodano užvalkalo — dėkui, prašau nesiųsti, suradom vietoje medžiagos ; siuva jau.

⁶² Išpažintį.

⁶³ Čia praleidžiamas sąrašas gautų Mišių intencijų.

Iš laiško atrodo, kad Teofilius Trakiniuos, namie, ir neatsisakys aplankyti Potmos. Be abejo, būtų labai malonu sutikti tokį svetį, pasimatyti ir pasikalbėti. Bet tai sujungta su didelėmis išlaidomis ir kelionės nepatogumais ; ypač dabar, vasarą, daug keliautojų. Nakvoti pas mus galima vietoje.

Prašau perduoti Jo Prakilnybei Prelatui ir jo sesutei mano nuosirdų pasveikinimą ir linkėjimą gausių Viešpaties malonių, o prie progos mylimiems Teofilui ir Emilijai.

Su sveikata, ačiū Dievui, laikaus neblogai, pakenčiamai; rytais ir vakarais vaikščioju po kiemą ; į mišką, išvykus Prelatui, nėra su kuo vykti. Manau šiomis dienomis rašyti generaliniam prokurorui SSSR skundą, nes 7.VII iš vid. reik. ministro Maskvoje jau kelintą gavau neigiamą atsakymą.

Oras jau 4-ta diena kaip vakarais, naktimis, rytais atvėso iki + 13 laipsnių šilumos su vėjais iš šiaurės. Pas mus miške šiemet daug žemuogių, nors jau jų sezonas baigias.

Liūdna, kad šiuo metu pas mus nėra patris spiritualis ⁶⁴. Gal Dievas atsiųs ; būtų gerai.

Naujienų pas mus kol kas jokių nėra. P. Mykolas dėkoja kun. Jonui už atminimą. Siunčia labų dienų — pasveikinimą. Taiso dantų protezus. Su Dievu. Viso geriausio. Mylįs, dėkingas už paramą —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.VII.14

20

Laudetur Jesus Christus!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Šiandien, 6.VIII.55, gavau siuntinį ir laišką. Nuoširdžiausiai dėkoju. Te geras Dievas už gražią dovaną atlygina. Trūksta man žodžių tinkamai pareikšti padėkos žodį. Te amžina šviesa šviečia mano mylimos sesutės, o Tavo brangios Mamytės vėlei.

Dėl tam tikrų priežasčių kol kas neatnašaujn — 28 intencijos neatlaikytos : 1) gauta IV.12.55 — 8 int., 2) gauta V.2.55 — 10, 3) gauta V.22.55 — 10, iš viso 28 int. neatlaikytos.

Prašau jas vėl užsirašyti; kai leis Dievas laikyti, paprašysiu atsiųsti. Nežinau ar ilgai truks tokia padėtis, dėl to tas 28 (paskuti-

⁶⁴ Kunigo.

nes) intencijas neatlaikytas grąžinu su didele padėka ir labai atsiprašau, kad grąžinu neatlaikytas. 30.VII.55 komendantas pranešė, kad man grįžti į Lietuvą draudžiama (vezd v Litvu zapreščen). Tai ar nebus Vilniaus MGB darbas ?

P. Mykolas ir Jo dukrelė Milė siunčia kun. Jonui nuoširdų sveikinimą ir linkėjimus viso geriausio paskutinį kartą iš Mordovijos padangės, nes šiandien ar rytoj abu grįžta į mylimą Tėvynę Lietuvą. P-lė Milė porą mėnesių atgal grįžo iš šiaurės, o dabar atvažiavo į Potmą parsivežti p. Mykolo į Lietuvą. Laimingos kelionės — džiugu ir gaila, nes prarandu nepamainomą trėmimą draugą.

Laukiu atvykstant svečių — Teofilio su kitu. Jei atvyktų traukinys naktį, te naktį neina į Invalidų Namus, palaukia Potmoje ryto, nes ant nakties mes užsitarome — neįsileidžiame.

Su sveikata jaučiuosi — laikausi pakenčiamai, neblogai, ačiū Dievui. Daugiau naujo nieko. Su Dievu, mylimas kun. Jonai. Te Jėzus ir Marija laiko Jus savo globoje. Pasivesdamas maldoms ir melsdamasis už Jus visus —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.VIII.8

P. S. Siunčiu atvaizdą — fotografiją.

21

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Buvo atvykęs 14.IX.55 iš Saransko Mordovijos ASSR vidaus Reikalų Ministerijos tarnautojas ; klausė ir užsirašė: ar aš kreipiaus grįžimo į Lietuvą reikalu (neklausė kur ir kada), ar turiu Lietuvoje artimų giminių ir ką (užsirašė vardus, pavardes, amžių, ar dirba — tarnauja, ir adresą), pas kuriuos galėčiau vykti, grįžus į Lietuvą. Išvardijau septynis asmenis. Labai atsiprašau, meldžiu atleisti, kad nesiklausęs užrašiau kun. Joną ir Teofilį (prašau apie tai pranešti Teofilui drauge su mano atsiprašymu). Jei grįžčiau į Lietuvą, pasistengčiau nebūti našta. Eina gandai arba kaip kaliniai vadina «parašai», kad mūsų namus likviduos : kas nebus paliuosutas, negrįš namo, bus perkeltas į bendro pobūdžio invalidų namus Karangandoj ar kitur kur etc. Būtų gal gerai, jei atrastumėte galimų, nepavojingų dalykų pasiūsti su Teofilį (kiekvienas nuo savęs at-

skirai) pasižadėjimus paimti mane « na išdivenija »⁶⁵ į Mordovijos ASSE Vidaus Eeikalų Ministeriją (g. Saransk, Mordovskoj ASSE Ministerstvo Vnutrenich Del). Parašai turi būti paliudyti įstaigos (notaro, rajono, selsoвета etc.) su antspaudu.

Kol kas intencijų prašau nesiųsti, nes turiu atlaikyti pro animas mortuorum sacerdotum Kaišedorensis dioecesis 1946-1955, pro dioecesanis⁶⁶, ir intencijas iš 1946 m., kurių prieš areštą nespėjau atlaikyti.

Naujo kol kas daugiau, regis, pas mus nėra. Per gelžk. Potmos stotį kasdien pulkai grįžta iš aplinkinių lagerių ir iš tolesnių. Pas mus dar nepaskelbė, kurie amnestijos dėka bus paliuosuoti. Mano «nusižengimo» metai ir straipsnis su punktais atitinka amnestijos reikalavimus, bet ar pritaikins amnestiją, nežinia. Bet dėl viso parašiau. Tebūna, Viešpatie Tavo šventa valia.

Kaip sveikas, kaip su šeimyniniais reikalais tvarkaisi ? Te Jėzaus ir Marijos Širdys laiko savo galingoje globoje.

O kaip su fotografijomis ? Visi klausia, laukia, visi norėtų turėti po foto. Quale pretium ?⁶⁷

Šviežiai iškeptų ostijų ir komunikantų. Yra kasdien priimančių.

Oras nors apyvės, rudeninis, bet sausas, saulėtas, gražus.

Sveikata, ačiū Dievui, pakenčiama. Su Dievu. Viso geriausio. Mylis in Ckristo —

+ *Theophilus*

Invalidų Namai,
1955.IX.19

P. S. Dėl visa ko siunčiu raštiško pasižadėjimo pavyzdį. Po pasižadėjimu pasirašoma įstaigoje, kuri parašą turi paliudyti ir siunčiama tiesiog į Saranską. *Idem*⁶⁸.

22

Garbė Jėzui Kristui per amžius !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Nuoširdžiai dėkoju už siuntinį, kurį gavau 22.IX pilnoje tvarkoje. Dieve atlygink už taip didelę dovaną, už taip gerą širdį. Dėkui

⁶⁵ Pilnam išlaikymui.

⁶⁶ Už Kaišiadorių vyskupijos 1946-1955 mirusių kunigų vėles, už vyskupijos narius.

⁶⁷ Kokia kaina ?

⁶⁸ Tas pats.

už 20 stipendijų (10 ad intentionem dantis ir 10 pro defunctis) ir už Dievo pyragus ; žodžiu, už visa ir brolienei už du kilogramus cukraus. Nuo prelato Sužiedėlio gavau 5.VII (atsakiau 9.VII) ir 27.VIII (dar neatsakiau, bet šiomis dienomis atsakysiu). Taigi gavau du, į vieną atsakiau, į antrą dar neatsakiau, bet atsakysiu.

Nesitikiu, kad p. Siksto kas link grįžimo viltis įvyktų. Nebent ryšium su 18.IX amnestija prasikaltėliams 58 straipsnio gal, bet ir tai nesitikiu. Tiek to. Tokia, matyti, Dievo valia, su kuria visai sutinku ir nesijaudinu. Kaip žinoma, 16.VII buvau parašęs general. prokurorui SSSR skundą. 12.IX gavau pranešimą, kad mano byla peržiūrėti persiuntė general. kariuomenės prokuratūrai. 15.IX papildomą skundą nusiunčiau gener. karo prokuratūrai ir prašiau bylą iš naujo peržiūrėti, įrodydamas, kad visai neteisiai, nepamatuotai buvau nuteistas. Laukiu iš ten atsakymo, bet gero irgi nesitikiu.

Laukiam visi nuo Teofilio fotografijų. Suprantu — darbymetė ir daug darbo. Labai prašyčiau tiek fotografijų kad kiekvienas gautų fotografiją su savo atvaizdu.

Mūsų korpusą tinkuoja. Su p. Antanu mažam name gavome atskirą kambarį, gyvenam tik dviese. P. Antanas Tamašauskas gavo leidimą grįžti namo į Vilkaviškį. Lieku vienišas. Negaliu surasti asmens, kuris ateitų gyventi pas mane. Su betkuo nesinori dėtis.

Jei šis laiškas suras brolienę Mikaliną Butrimonyse, prašau sveikinimą ir ačiū už cukrų perduoti jai nuo manęs.

Oras iki šiol pas mus irgi buvo gražus — šilta, sausa, bet vakar ir šiandien atvėso ir lietus lyja. Šiaip pas mus nieko naujo. Jeigu Jo Prakilnybę Prelatą su seserimi užkluptų šis laiškas, prašau perduoti mano sveikinimą ir linkėjimus viso gero. Prašau pasakyti, kad gavau nuo Prelato du laiškus, į pirmą atsakiau, o į antrą iš Birštono dar neatsakiau, bet neužilgo atsakysiu. Su Dievu. Te Jėzaus ir Marijos Širdys laiko savo globoje ir saugo nuo viso pikto Brangų ir Mylimą kun. Joną.

+ *Teofilius*

Invalidų Namai!

1955.IX.22

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Nuoširdžiausiai dėkoju už atmintį, sveikinimą, gražius linkėjimus mano varduvių proga. Duok Dieve, kad tie gražūs linkėjimai kuo greičiau įvyktų.

Siuntinį sn Dievo pyragais, vynu, skanėsiiais ir maistingais dalykais gavau. Nuoširdžiai dėkoju. Te Gerasis Dievas gausiai savo malonėmis atlygina už taip didelę geradarystę. Nuoširdžiai dėkoju už persiuntimą laiško į Saranską ir mylimam Teofiluiui. Iš Teofilio gavau laišką ir fotografijas, kurias išdalinau. Visi dėkoja, džiaugias, patenkinti.

Nuo amnestijos paskelbimo praėjo beveik du mėnesiai, o iš Saransko laukiam ir nesulaukiam rašto tų asmenų, kurie sulig amnestija turi būti paliuosuoti.

Dėkui Prelatui [B. Sužiedėliui], už sveikinimus ir linkėjimus. Gaila, kad atsigulė į ligoninę, bet duos Dievas, bus pašalintas paskutinės išstrėmimo — kalėjimo negerovės, ir visai sveikas grįš į Žiezmariaus.

Mažai turiu vilties, kad galėčiau telegrafuoti mylimam kunigui Jonui: «edu»⁶⁹. Labai dėkoju. Jei paleis, telegrafuosiu ir lauksiu atvykstant. Duok Dieve, kad taip įvyktų. Linkėjimus visiems perdaviau, visi dėkoja, visi siunčia savo sveikinimus su linkėjimais viso gero. P. Antanas T. [amašauskas], jau 26.IX išvyko namo į Vilkaviškį pas savo šeimą. Rašė. Patenkintas, visus rado gyvus ir sveikus.

Pas mus nieko naujo. Vėlinėse buvau kapuose, pasimeldžiau. Jau 37 palaidoti.

Nuo vakar dienos oras žymiai atvėso, pasirodė sniegas ir nenori šalintis.

Aš krutu po truputį. Ačiū Dievui. Jei pasimatysite su augštai gerbiamu Prelatu, jei dar negrižo namo, prašau perduoti mano sveikinimą ir karštą linkėjimą visai sveikam grįžti į Žiezmariaus. Su Dievu. Būk sveikas ir linksmas Brangus ir Mylimas Kunige Jonai. Mylės Tave —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.XI.8

P. S. Dabar gyvenu su p. Juozu Juršėnu. *Idem*⁷⁰.

⁶⁹ Važiuoju.

⁷⁰ Tas pats.

24

Garbė Jėzui Kristui!

55.XII.I⁷¹

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Išsiunčiau net tris siuntinius. Nežinau ar nueis tvarkingai. Dar už kelių dienų išsiųsiu du. Eina gandai, kad mūsų namus likviduos. Vienus paleis namo, o tuos, kurių nepaleis arba kurie nenorės grįžti namo ar neturės kur grįžti, perkels į kitus invalidų namus.

Važiuoti, keltis į kitus namus, ypač žiemos metu su daiktais, labai nepatogu, sunku labai. Tad nutariau pasiųsti. Cukraus, lašinių prašom atsiųsti tada, kai paprašysiu. Taip pat be prašymo nesiųsti ir medaus. Sviesto irgi prieš Kalėdas prašom nesiųsti. Dievo pyragų šv. Mišioms ir duoti katalikams, kurių yra apie 40 asmenų, prašom atsiųsti.

Į pirmąjį sąrašą nepatekau. Laukiam antro sąrašo (sako, kad gal ir trečias bus). Matyt, bus, bet ar pateksiu ? O gal kels kitur (tik kur ir kada — nežinia) ?

Naujo pas mus kol kas nieko. Šiandien 28-29 laipsniai šalčio. Kambarys nešiltas. Su sveikata, ačiū Viešpačiui, galima kęsti. Kaip kunigas Jonas laikais ?

Taigi, nevykusį laišką baigiu. Su Dievu. Viso gero. Te Jėzaus ir Marijos Širdys globoja ir saugo nuo viso pikto. Su tikra meile Kristuje —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.XI.24

P. S. Laikau (Mišias) už 1936-1955 m. mirusius konfratrus. Intencijomis kol kas aprūpintas. *Idem* ⁷².

25

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Siuntinį su trimis laiškais gavau 2.XII. Nuoširdžiausiai dėkoju už gražų siuntinį. Meldžiu, Viešpatie atlygink.

⁷¹ Pieštuku, matyt, vėliau užrašyta.

⁷² Tas pats.

23.XI — tris, o 25.XI — vieną pasiunčiau kun. Jonui siuntinius ir 23.XI apdraustą laišką. Matyt, dar gal jų negavai. Kai gausi, prašau parašyti kokiame stovyje nuėjo siuntiniai — ar nesudužo stikliniai dalykai ? Dar rengiuos vieną ar du pasiųsti. Prisirinko perdaug daiktų. Kaikurių nevartoju. O su daug daiktų keltis į naują vietą būtų pernelyg sunku ir keblu. Jei nepaleis namo, kalba, kad tada iš Potmos kels kitur. Dėlto ir likviduojuos.

Ryt, 4.XII, iš mūsų namų išvažiuoja į Lenkiją 25 lenkai; jų skaičiuje ir iš mūsų kambario vienas.

Atsakymas iš Saransko tą patį sako, nenori leisti. Na ir tiek to. Prašytų fotografijų lauksiu Teofiliui atsiunčiant. Daugiau nieko naujo, viskas po senovei. Pas mus jau žiema — sniegas apdengė žemele, laikosi. Būna ir šaltų dienų.

Ačiū labai už maldas. Su Dievu. Viso geriausio. Mylįs, dėkingas —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.XII.3

P. S. Sveikinimus visiems perdaviau. Dėkoja ir prašo priimti ir jų sveikinimus. *Idem* ⁷³.

Intencijų, kai būsiu reikalingas, paprašysiu. Dabar laikau už mirusius 1946-1955 m. a.a. Kaišiadorių vyskupijos kunigus ; laikau ir už dieceziją.

26

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Prašau priimti mano sveikinimą ir gausių Viešpaties malonių linkėjimą šv. Kalėdų — Viešpaties Jėzaus Užgimimo ir Naujųjų Metų proga, gražioje sveikatoje ilgiausių metų, te Augščiausias sergsti nuo viso pilkto.

Aš, ačiū Dievui, gyvenu po senovei, nieko naujo, nebent tiek — 4.XII iš mūsų namų visi 25 lenkai išvyko į Lenkiją, o 49-ms pritaiko amnestiją po ukazu iš 17.IX. Likusieji laukiam papučiant naujo smarkesnio vėjo. Žiema šalta, po kelias dienas stovi šalčiai po 25°-30° šalčio, sniego prisnigo nemažai. Ir dėl to šiemet ir kambarys vėsokas.

⁷³ Tas pats.

Ar tiesa, kad iš visokių kraštų katalikai žada aplankyti Lietuvą ? Būtų mūsų laikams ir aplinkybėms nepaprastas dalykas. Būk + Ramanaus. 3.XII iš Abezo, šiaurės, atvyko į Telšius, o + Dulbinskis iš Mordovijos lagerio grįžo į Rygą. ⁷⁴ Tai ir tos menkos naujienos bus jau viskas. Su Dievu. Mylįs Kristuje —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.XII.18

27

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Nuoširdžiai dėkoju už šv. Kalėdų ir Naujų 1956 metų sveikinimą ir malonius linkėjimus. Nuoširdžiausiai dėkui už gražų siuntinį iš skanių, maistingų dalykų. Dieve užmokėk — laikyk gražioje sveikatoje, ramybėje, saugok nuo viso pikto. Telegramos «edu»⁷⁵ greit sulauksi, nes užklausta Saransko Vidaus Ministerija 27.XI atsakė : ukazas — amnestija iš 17.IX.55 manęs neliečia, reiškia — sėdėk sveikas. Tik « būk valia Tavo » dėka laikaus ramus ir laikiu naujo smarkesnio vėjo. Su sveikata laikaus, ačiū Dievui, pakenčiamai. Šiandien buvo apsilankęs kan. Želvys — grįžta į Lietuvą, į Šiluvą. Tai gal bus ir visos naujienos. Su Dievu. Mylįs in Christo —

+ *Theophilus*

Invalidų Namai,
1956.I.5

28

Laudetur Jesus Christus!

Mylimas ir Brangus Kunige Jonai !

Siuntinį ir laišką gavau 25 sausio. Nuoširdžiausiai dėkoju už gražų siuntinį. Nerandu žodžių išreikšti savo padėkai, tad iš širdies tariau senovišką « Dieve užmokėk ».

Kunigas Jonas klausi ką nusiųsti. Visa, ką atsiunti — skanūs,

⁷⁴ Vyskupas Pr. Ramanauskas ir latvių vyskupas Dulbinskis.

⁷⁵ Važiuoju namo.

maistingi, naudingi įvairūs dalykai. Būtų tiesiog nuodėmė dar ką išgalvoti. Pinigų, drabužių, dėkui, nereikia. Prašyčiau atsiųsti bonkutę bažnytinio vyno pro missa — belovo sladkovo Moldavskovo, tik ne kitoniško, nes kiti atidaryti greit rūgsta, o šios rūšies — gerai laikosi. Prašau atsiųsti ir korkų — kamščių, kad būtų kuomi, atidarius butelį, gerai užkimšti vėl. Tokio vyno kun. Jonas du ar tris kartus buvai atsiuntęs, dėkui.

Laišką iš 10.X.55 gavau 19.XII ir atsakiau 5.1.56. Dėkui už laikraštį. Kas link telegramos « edu » — nieko naujo.

Ir pas mus žiema žymiai sušvelnėjo, jau kelinta diena nuo stogų laša. Teofilus rašė, kad Saranskas į jo pareiškimą « бѣру на издѣніе »⁷⁶ nieko neatsakęs. Tai neblogas ženklas, reiškia, ir be Kauno yra kur pasiųsti.

Neseniai gavau nuo senų savo pirmųjų parapijiečių, labai gerų žmonių iš Bikavos — Latgalijos laišką. Iš ten teismo sprendimu už vaiko rusų ir katalikės tėvų pakrikštijimą buvau priverstas dar 1910.II.5 išvykti ir patekau į Petrapilį. Tarp kitko, kviečia vykti gyventi pas juos. Bet jei neleidžia į Lietuvą, vargiai begu leistų į Latviją. Bet tegul būna « zapastas ». Buvo kaikurie rašę : jei neleidžia Lietuvon, reikia mėginti į Baltgudiją, Latviją.

Sveikinimus perdaviau ; dėkoja ir siunčia kun. Jonui savo labų dienų. Tai gal ir visa. Sveikata — ant « trejukės » su minusu. Teofilus rašė, kad Milė serga gripu. Gal jau pasitaisė.

Pasivesdamas ir dėkodamas už maldas, pasilieku mylįs Tave ir dėkingas —

+ *Teofilus*

Invalidų Namai,
1956.I.26

P. S. Jei galima, prašyčiau atsiųsti Nekalčiausios Marijos Širdies ir Jėzaus Širdies šv. paveikslėlių ir bent vieną didesnę Aušros Vartų Marijos, bent porą šv. Ražantėlių. *Idem* ⁷⁷.

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Vakar gavau siuntinį. Nuoširdžiai dėkoju. Dieve užmokėk. Labai gaila : butelis su vynu nuo šalčio trūko, ir vynas visas išsiliejo, nė

⁷⁶ Imu pilnam išlaikymui.

⁷⁷ Tas pats.

lašo neliko. Pas mus kaip tik be Maskvos tokio negalima gauti. Prašysiu prie progos atsiųsti vėl. Išvažiavęs į Lvovą kunigas rašė, kad palaukęs, kol kiek atšils, atsiųs butelį vyno.

Už sukurčius iš lietuviškų rugių labai būsiu dėkingas ; skanūs, primena lietuvišką duonelę ir pačią mylimą Lietuvą. Visą siuntinio talpą iš skanių maistingų dalykų Velykų pirmą dieną visi katalikai valgėm kaip ir Kūčias bendrai. Iš viso katalikų esame apie 30 asmenų.

Brolienei ir tam asmeniui širdingai dėkui už daromus grįžimui žygius. 15.11 gavau iš Glavnoj voennoj SSSR prokuratūry, kad Vaša žaloby vmeste s delom peredany voenomū prokuroru Pribaltijskovo okruga dlia rasrešenja po suščestvu, kotory uvedomit Vas o rezultatach⁷⁸. Lauksiu ką atsakys — greičiausiai gal neigiamai. Dar laukiu atsakymo nuo Dr. Vorošilovo, pas kurį kreipiaus liepos mėnesį.

Šiomis dienomis iš Latvijos iš dviejų vietų gavau kvietimą vykti Latvijon, jei neleidžia į Lietuvą : vieną iš Rygos nuo visų trijų + Augštesnių Tėvų ⁷⁹, o kitą iš Bikavos (Latgalija) nuo 6 parapijiečių. Bikavoj išklebonavau 9 metus ir 1910.II.5 teismo už vaiko krikštą ex mixta religione⁸⁰ buvau priverstas išvažiuoti iš Bikavos — buvau perkeltas į Petrapilį. Bikaviečiai geri žmonės, gražiai sugyvenom. Sužinoję kur ir kaip gyvenu, dėkui jiems, kviečia važiuoti pas juos. Bet jei neleidžia į Lietuvą, vargiai begu leistų į Latviją. Ten visgi būtų ramiau gyventi, laisvės oru kvėpuoti, o iš ten gal būtų laisviau patekti į Lietuvą.

Labai gaila, kad Milė su sveikata dar nesusitvarko. Duok Dieve, kuo greičiau apleisti patalą, pasveikti visai.

Fotografijomis Teofilius tegul labai nesisirūpina. Tai gal ir visa. Daugiau nieko šiek tiek įdomesnio. Smilkstu po senovei. Sveikata — ant trejukės. Su Dievu. Viso geriausio. Mylįs, dėkingas Kristuje —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1956.II.24

⁷⁸ Gavau iš generalinės Sov. Sąjungos prokuratūros pranešimą, kad Jūsų byla perduota kariniam Pabaltijo srities prokurorui peržiūrėti iš esmės. Jis praneš ir apie rezultatus.

⁷⁹ Vyskupų.

⁸⁰ Mišraus tikėjimo.

30

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Siunčiu ištrauką iš laiško: «Neseniai sugrįžo vienas kunigas, kuriam buvo uždrausta įvažiuoti į Lietuvą, tokiu būdu — jis išsi-rūpino sau 3 mėn. atostogų. Atvažiavęs į Lietuvą, su Stankevi-čiaus pagalba, kreipėsi pas Pušinį ir tokiu būdu pasiliko Lietuvoje. Tamsta dabar mane suprasi »⁸¹.

Mylimas kun. Jonai, suprasi kokiame galam aš tą ištrauką siun-čiu. Labai ir labai diskretiškai — slapta sužinok, ar negalima būtų ir man panašiu būdu grįžti į Lietuvą ir apsigyventi prie Šiluvos šven-tovės — Šiluvoje. Lauksiu atsakymo. Sveikinu su artėjančiomis šv. Velykomis su linksmu Aleliuja.

Kaip sveikata sesers Militės ? Ištrauka — iš kun. Bugenio laiško. Su Dievu. Viso geriausio. Mylės Tave —

+ *Teofilus*

Invalidų Namai,
III. 4

31

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai !

Malonų laišką iš 15.III.56 ir siuntinį 22.III.56 gražioje tvarkoje gavau. Nuoširdžiai dėkoju už gražų ir skanų, maistingų ir reikalin-gų dalykų siuntinį. Te Viešpats šimteriopai atlygina, teikia gausių, trokštamų ir reikiamų malonių, visus širdies troškimus išpildo, duoda gražios sveikatos, ilgiausius metus, saugo nuo viso pikto, nuo nelaimių ir blogio.

Jei reiktų išlaidų padaryti, reikiamų išlaidoms padengti pinigų būtų užtektinai. Labai dėkui už atsiųstus rožančius ir paveikslė-lius. Už atsiųstą iš Pušų 15 «katiniuką » prašau perduoti brolienei Mikalinai mano dėkui. Duok Dieve amžiną atilsį vėlei a.a. Dani-levičiaus. Neilgai viešėjo — pašaukė Augščiausias pas save į dangų.

⁸¹ Kan. J. Stankevičius — Kauno arkivyskupijos valdytojas ; Br. Pušinis — religijų reikalų tarybos įgaliotinis.

Prašau dukteriai pareikšti užuojautą jos mylimo Tėvelio mirties proga. Ir pas mus nieko naujo, gyvenu po senovei, su sveikata jaučiuosi pakenčiamai, ačiū Dievui.

Te sesutės Milės Viešpats sveikatą sutvirtina, te laikosi sveika ir stipri. Su Dievu. Viso geriausio. Su tikra meile Kristuje Jėzuje —

+ *Teofilas*

Invalidų Namai, 1956.III.23

32

Laudetur Jesus Christus !

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Malonų laišką ir siuntinį gavau. Nuoširdžiausiai dėkoju. Nerasdamas tinkamų žodžių padėkoti už taip gražų, iš skanių, maistingų, mano padėtyje tinkamų ir pageidaujamų dalykų, prašau, kad Viešpats šimteriopai atlygintų, laikytų sveiką ilgiausius metus, saugotų nuo nelaimių, kad suteiktų, ko reikalingas esi ir ko trokšta Tavo širdis.

Dėkui Augščiausiam, kad, kaip matyti, žmonės laikosi Dievo švento tikėjimo, kad per Motinos Švenčiausios Sopulingosios atlaidus daug buvo žmonių, daug ėjo šventos išpažinties, prie Švenčiausio. Įdomu, kaip brangus mūsų jaunimas tuo atžvilgiu laikos. Juk tai mūsų tautos ateitis.

Iš Uchtos, šiaurėje, nuo baigusios kalėti, bet laikomos invalidų namuose, gauta tokia žinėlė : « 23 Marta k nam priežžal ministr soc' obespečenija i ob' javil, čto vse poedete domoj, kto kuda chočet ».⁸² Taigi, reikia palaukti ir Vilniuje jokių žingsnių nedaryti, gal duos Dievas ir be jo vykti namo, į Lietuvą. Juk tas pareiškimas, oficialaus asmens padarytas, labai panašus į tiesą. Lauksime.

Su sveikata, pagirgždėdamas, visgi, dėkui Dievui, laikaus pakenčiamai. Naujo ir pas mus kol kas nėra nieko. Kvepia pavasariu. Atsiųstas paveikslas kabo ant sienos, gražiai atrodo.

Atsiganėjom visi katalikai bendrai, pasidalinę į tris vietas. Rymo katalikų yra 20 asmenų, o Rytų-Rymo katalikų (jie švęs 6.V.56) bus apie dešimt asmenų.

⁸² Kovo 23 pas mus atvyko socialinės apsaugos ministeris ir pareiškė, kad visi važiuosite namo kur kas nori.

Šiandien pas mus gražus oras, saulutė šviečia, tik nenoriai šildo.

Kas gi su Miliute, kad taip ilgai prisilaiko lovos, nesikelia ? Kasdien atsimenu ją ir meldžiuosi už ją, kad Viešpats duotų kuo greičiau visai pasveikti — sustiprėti. Sudiev. Viso geriausio. Mylįs Tave, Brangus ir Mylimas Kunige Jonai, Tavo —

+ *Teofilas*

Invalidų Namai,
1956.IV.1

33

Laudetur Jesus Christus!

Brangus ir Mylimas Kunige Jonai!

Šiandien, 23.IV.56, gavau siuntinį ir laišką. Nuoširdžiausiai dėkoju. Šimteriopai, Viešpatie, atlygink. II.IV.56 iš Saransko buvo atvykę du majorai ir visiems, apart lietuvių, latvių ir estų, paskelbė, kad nuimta priežiūra (nadzor), t. y. esate laisvi ir galite važiuoti kur kas nori. Mums gi žadėjo po savaitės atvykti ir paskelbti, bet ką paskelbti nepasakė. Žadėta savaitė praėjo, bet neatvyko. Nežinia, kada atvyks ir ką praneš. Laukiam. Gan daug nenori važiuoti, pasilieka čia pat.

Šešis siuntinius su įvairiais daiktais išsiunčiau į Butrimonis 17. IV.56 ir 18.IV.56. Matyt, dar negauta, nes laiške neminima, gal dar nepėjo nueiti.

Kai gausi telegramą «ėdu»⁸³, prašyčiau atvežti vasarinį paltą ir kamašus. Kamašai regis Pušų 15. O gal su jais palaidojo a.a. brolių Juozapą, tai tada nereikia, apseisiu ir be jų.

Įdomu, jei kels iš Butrimonių, tai kur ? Kas per priežastis ? Labai gerai, kad dėl perkėlimo nesijaudini ir kiekvienoje vietoje jautiesi gerai ir gražiai su žmonėmis sugyveni. Tai labai svarbu. Visur juk tam pačiam Viešpaties vynuogyne, tam pačiam Išganytojui, tiems patiems broliams .. seserims darbuojamės.

Milei prašom drauge su Teofilium perduoti mano sveikinimą su linkėjimu viso geriausio. Sakė, kad nuo kraujo spaudimo reikia gerti beržo sulą, o nuo širdies — klevo sulą. Tepamėgina gerti, gal Dievas duos susitvarkyti su sveikata. Už atsiųstą «kiaušinį» ir «katiniuką» prašau davėjui perduoti mano nuoširdžiausią ačiū.

⁸³ Važiuoju.

Dėkui už siuntinį, laišką, maldas, gražius linkėjimus. Su Dievu.
Viso geriausio. Mylįs, dėkingas —

+ *Teofilas*

Invalidų Namai,
1956.IV.24

P. S. Su grįžimu gali būti ir taip — susodins visus pabaltiečius
į vagoną, atveš į Lietuvą ir ten paleis, kaip padarė su lenkais. *Idem*⁸⁴.

⁸⁴ Tas pats.

IV. PRELATUI JUOZUI LABUKUI-MATULAIČIUI

1

Laudetur Jesus Christus !

Illustrissime Domine !

Širdingai sveikinu Augštai Gerbiamą ir Mylimą Prelatą su šventomis Kalėdomis, Išganytojo Užgimimo Diena ir Naujais 1955 metais. Linkiu ir prašau Kūdikėlį Jėzų, kad Jis iš savo naujo Betlėjaus tvartelio prakartės — Altoriaus laike Nekruvinos Aukos, Bernelių Mišių palaimintų Jus ir suteiktų Jums savo malonių, ypač tų, kurių reikalingi esate, kad laikytų Jus gražioje sveikatoje ir padėtų bei prašalintų kliūtis grįžti pas savuosius ir rasti juos gyvus ir sveikus. Linkiu, kad brangioje Lietuvoje įsiviešpatautų Išganytojo Užgimimo metu per angelus pažadėta ramybė ir iš visų lietuvių lūpų suksambėtų linksmas Aleliuja !

Pas mus nieko naujo, viskas po senovei. Tiesa, ir pas mus 8 asmenys, jų tarpe vienas lietuvis, išvyko namo. Šaukė prelatą Pukį ir Jam sakė, kad bus paliuosuotas. Per stotį Potmą kasdien kaliniai vyksta namo, daug kalėjusių 25 metus, jų tarpe nemaža lietuvių — kauniškių, vilniškių, kaišiadoriškių.

Iš Kauno seminarijos paėmė į kariuomenę 30 auklėtinių ir 3 naujai išventintus į kunigus. Juk buvo laikas, kad vargonininkus, zakristijonus ir varpininkus paliuosuodavo. Kun. Stasys [Kiškis] rašė iš Krasnojarsko — jau baigė kalinio bausmę. Apgyvendino bendrabutyje, dirba prie statybos šilko kombinate. Namų kelias užpustytas. O kaip su Prelato bausmės baigimu ir grįžimu ?

Mano reikalu brolis laukia atsakymo iš draugo Vorošilovo. Esu ramus, būk valia Tavo. Porą mėnesių vargino išijas dešinėje kojoje, bet dabar, ačiū Dievui, beveik praėjo. O kaip Prelatas laikotės su sveikata ! Kaip su anglų kalba ? Gal jau « free speak english » ¹.

¹ Laisvai kalbate angliškai ?

Rašė, kad kan. Cijūnaičio sveikata pablogėjo, nors visada nekaip jautėsi. Matyt, operacijos pasekmė. Gyvena Žasliuose.

Į Žiežmarius atvyko K[un.] Dzekonskis iš Malėtų, o K[un.] Pilka (tas, kurs klieriku atvykdavo į Kaišiadoris) perkeltas į Butrimonis — Prelato gimtinės parapiją. K[un.] Milžinas iš savo senos vietos (buvo Kaune Įgulos bažn. klebonu) dabar esąs mažiausioje Kaišiadorių padangės parapijoje. Kun. Stakauskas Gelvonyse altaristų. Susirašinėju su K[un.] L. Puzonu, K[un.] Žviniu, + Prancišku [vyskupu Pranciškumi Ramanausku] Jie visi vienoje vietoje — Komi ASSR, Abezi. Laikosi neblogai, dvasiškai irgi darbuojasi. Tik kun. Liudvikas (Puzonas) su plaučiais skundžiasi. K. Jono tris pirštus pritraukė, žada daryti operaciją. O + Pranciškus irgi su sveikata nekaip, bet aplamai patenkinamai.

12.XII Vilniuje iškilmingai užbaigtas šimto metų jubilėjus nuo Nekalto Motinos Švenč. Prasidėjimo pagarsinimo dogmos.

Su Dievu, Augštai Gerbiamas ir Mylimas Prelate. Te Jėzaus ir Marijos Širdys globoja Jus ir teikia gražios sveikatos. Aš kasdien atsimenu Jus. Prašau atsiminti mane. Su tikra pagarba ir meile Kristuje —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1954.XII.18

Aštunta metinė (20.XII)

2

Garbė Jėzui Kristui !

Illustrissime Domine !

Prelato laišką iš 8.XII š. m. gavau 20.XII. Nuoširdžiai dėkoju už šventų Kalėdų ir Naujųjų Metų sveikinimus bei linkėjimus. Pas mus 38 katalikai, jų tarpe trys spirituales ir septynios mulieres ². Visokių tautų ir kalbų. Norėjom Kūčių vakarienę visi bendrai valgyti, bet kadangi valgykloje nepavėlijo, pasidalinome į grupes ir rengėm kambariuose. Mes penki lietuviai (vienas ligoninėje serga), vengras, slovakas (sac. S. J.)³ ir lenkas valgėm sykiu. Turėjom

² Trys kunigai ir septynios moterys.

³ Kunigas, jėzuitas.

Dievo pyragų, lietuviškų šližikų, tik ant stalo po staltiese nebuvo šieno. Laužiant plotką svarbiausias linkėjimas buvo sekančias Kūčias valgyti namie pas savuosius. Valgant gi Kūčias, nors buvom Invalidų Namuose, bet siela-dvasia aplankėm Tėvynę, savuosius, draugus, prietelius, pažįstamus, išstremtus-vargstančius brolius-seseris lietuvius, išblaškytus po tolimas šiaurės tundras, Vorkutą, Abėzį, Sibirą platų, Kazachstaną su jų pūgom, karščiais ... O širdį spaudė liūdesys, ilgesys ...

Mano kalėjimo dienos skirtingos nuo Prelato gyvenimo dienų. Prelatas užimtas darbu iki 16-18 val. per parą, net dienomis ir naktimis reikia dirbti. Aš nuo Vilniaus iki Potmos visada, dieną ir naktį, uždarytas kambary be jokio darbo, tik apie valandą per parą išleisdavo « na progulki » uždaroje vietoje keliolika žingsnių ilgio ir pločio. Tiek laiko teturėdavau progos pakvėpuoti lauko oru. Nei medelio, nei žolelės, nei « gyvos dūšios » apart sargybos. Pas mus Vladimire buvo nemaža biblioteka (apie 10 tūkst. knygų), galima buvo skaityti. Vladimire žinojom pavardes apie 40 lietuvių, jų skaičiuje + Mečislovą ir 10 sac.⁴. Aš sutikau tik septynis (jų skaičiuje a.a. Mironą, k[un.] Janulaitį ir k[un.] invalidą iš Amer.).

Kan. Varnas mirė 1952 m. Nerašė kur, bet reikia manyti — Lietuvoje. Tikrai nežinau, būk Vilniuje trys kryžiai laike audros vasarą sutraukdavo perkūnus ant aplinkinių gyventojų, o katedros varpinė-bokštas trukdė judėjimą ir dėlto diruti sunt⁵. Rašė, būk Šv. Tėvas serga, paralyžuotas, bet geriau jaučiasi. Vyskupas Ramanauskas rašė, kad neseniai vienas konfratras rašęs, jog sutikęs žmogų, kuris sakęs, kad 1950 m. Kazachstane sutikęs invalidų namuose + Vincentą [vyskupą Borisevičių]. Nors tai sunkiai patikima žinia, bet viskas galima. Būtų nepaprastai džiugu, jei Dievas būtų jį išsaugojęs ». Būk Kauno bazilikoje apie jubilėjų nieko nebuvo sakyta, nors provincijoje kai kur buvo iškilmingai švenčiamas. Būk pas ligonį sacerdotes⁶ vežami kolchozų arkliais. Su sugrįžusiais confratribus⁷ apsieinama valdininkų mandagiai. Dauguma gyvena altarijose. Kun. Stasio, s. Petro, dabartinis adresas : Krasnojarsk, pos Pervomajskij, ul. Novaja № 30 kv. 8.

Rygoje buvo konsekruoti du vyskupai. Vienas iš jų, b. seminarijos rektorius Dulbinskis, gyvena išstremtas į Abezą. Negirdėti, bet ir Lietuvoje, be + Kazimiero [Paltaroko], reikia manyti, turbūt yra daugiau, tik kol kas incogniti, kaip kadais buvo Rusijoje.

⁴ Vyskupą Mečislovą Reinį ir 10 kunigų.

⁵ Nugriauti.

⁶ Kunigai.

⁷ Bendrabroliams.

Oras pas mus neblogas, nepastovus : nuo —25° iki — 7° būna. Lietuvoje šiomet labai lietinga vasara. Lietus nuo liepos iki dabar beveik kasdien. Ir dabar tas pats. Bulvės supuvo, vasarojaus dalis liko nenupjauta. Aš nuo 14.X reguliariai atnašauju. Kasdien atsi-menu Myl. Prelatą, prašau už mane atsidūsėti.

Atsiprašau labai, kad taip nevykusiai parašiau. Berašant laišką, gavau atgal laišką parašytą Prelatui. Per neapsižiūrėjimą nebuvau parašęs pilno adreso. Siunčiu jį Prelatui. Su Dievu. Linkiu viso kuo geriausio Mylimam ir Brangiam Prelatui. Mylės ir gerbiąs —

Invalidų Namai,
1954.XII.30

+ *Teofilus*

3

Garbė Jėzui Kristui !

Illustrissime Domine !

Artėja šventos Velykos, Išganytojo iš numirusių Prisikėlimo šventė su linksmu Aleliuja. Priimkite, Augštai Gerbiamas ir Mylimas Prelate, mano nuoširdų pasveikinimą ir karštus linkėjimus kuo greičiau grįžti į Tėvynę, gražios sveikatos, gausių Viešpaties malonių.

Gyvenu po senovei, nieko naujo, ramiai slenka blankios dienos. Gyvenam viltimi susilaukti gražaus pavasario. Pabodo ilga žiema su savo vargais-negalais.

Greitu laiku išeis iš spaudos maldaknygė ir kalendorius. Stengsiuos gauti susipažinti su turiniu ir išorine išvaizda. Kan. Cijūnaitis būk jau nuo rudens nebeateina į bažnyčią, gyvena nuosavam name-lyje, prastai jaučiasi su sveikata ; prižiūri buvusi šeimininkė. Gaila, norėtusi dar čia, šioje ašarų pakalnėje, pasimatyti, bet Dievas žino ar pasiseks.

Ebrietas ⁸ ir kiti dalykai, apie kuriuos Apaštalas sako « nec nominetur inter vos »⁹, teršia gražų Lietuvos vardą « Cordis Jesu et Ter-rae Marianae »¹⁰.

Su Dievu, Brangus ir Mylimas Illustrissime Prelate. Addictissimus in Christo —

+ *Theophilus*

Invalidų Namai,
1955.I.1

⁸ Girtavimas.

⁹ Tenebūnie minimi tarp jūsų.

¹⁰ Švenčiausios Jėzaus Širdies ir Marijos žemės.

4

Laudetur Jesus Christus !

Illustrissime ac Amantissime Prelate !

Prelato laišką iš 27.1.55 gavau 11.11. Širdingai dėkoju už žinias apie save ir + Vincentą [Borisevičių]. + Pranas [Ramanauskas] už Jį meldėsi kaippo už defunctum. Aš ištrauką iš Prelato laiško apie + Vincentą pasiunčiau + Pranui. Jam ta žinelė bus maloni staigmena !

Dabar parašysiu dvi ištraukas iš laiškų, gautų iš Lietuvos. Prelatas Pukis, telšensis ¹¹, 18.I.55 iš Invalidų Namų išvyko į Tėvynę. 31.I.55 gavau nuo jo laišką iš Plungės, kuriame tarp kitko rašo : « Telšiuose pas Administratorių sužinojau, gal ir Eksc. žinote, kad Pušinis per Eksc. Paltaroką paprašė, kad kas parašytų iš Jūsų vyskupijos ir Telšių, tur būt per + Paltaroką, ar stačiai Pušiniui, tikrai nežinau, kas priima Jus išlaikymui. Tur būt Kaišiadorys ir Telšiai tą dalyką sutvarkė. Jūs abu grįšite į savo vietas. Gal iš karto pareigų ir neleis eiti, bet toliau tikis eis geriau. — Telšiškis važiuos į Naumiestį pas prelatą Kuodį». Pušinis — tai Lietuvos SSR tikybos dalykų ministras. Prelato Pūkio laiško minėtą ištrauką buvau pasiuntęs į Kauną savo broliui, kuris ėmė mane « na polnoje išdivenije » ¹² ir kuris paliuosavimo reikalu kreipėsi pas dr-gus Chruščiovą ir Malenkovą, o anksčiau — pas Vidaus Reikalų Ministrą SSSR. Šiomis dienomis gavau iš brolio laišką, kuriame jis štai ką rašo : « O kas link tų reikalų, apie kuriuos Gerb. Prelatas Jums rašė, tai šiandien (15. 11.55) Mikalina (jo žmona-mano brolienė) buvo nuvykusi į miestą pas atitinkamą asmenį patikrinti tikrumo Prelato minėtų žinių. Šis atitinkamas asmuo Mikalinai pareiškė, kad Prelato minėtų žinių jis negalįs patvirtinti, nes apie tai nieko negirdėjęs. Tačiau, kai jis buvo nuvykęs prieš savaitę į Vilnių ir kalbėjęs tais reikalais su Pušiniu, tai matęs laišką-pareiškimą, parašytą Pušinio į Maskvą, kuriame jis prašo, kad Jums ir dar vienam asmeniui leistų sugrįžti, nes taip būtų naudingiau. Be to, Pušinis pareiškęs, kad visi kunigai turi sugrįžti, tik paabejojęs, kur juos reikėtų apgyvendinti. Į tai kauniškis asmuo atsakęs, kad 30 asmenų galįs nors ir tuojau išskirstyti ir apgyvendinti parapijose, o ir visiems kitiems sugrįžusiems vietos atsirastų ». «Atitinkamas asmuo » tai, matyt, vyriausias MGB

¹¹ Iš Telšių.

¹² Pilnam išlaikymui.

Kaune, čia gan įdomūs Pušinio išsireiškimai: būtų naudinga, visi sacerdotes¹³ turi sugrįžti, sugrįžusiems vietos atsirastų. Aš beveik jokių vilčių neturiu, kad iš to kas panašaus įvyktų. Neužilgo turi paaikškėti, nes Maskva broliui pranešė, kad jo pareiškimas pasiųstas į Saranską (Mordovijos sostinę, apie 60 kilom, nuo Potmos) peržiūrėti bylą ir turi duoti broliui atsakymą. 7.XI.54 Saranskas atsakė neigiamai. Rašau apie tai Prelatui vien tik kaipo curiosum factum¹⁴. Kun. Jonas Žvinys rašė, kad Dubingių ir Ryliškių bažnyčios sudegė dėl nežinomų priežasčių. Dubingių reikmenis išgelbėjo. Liūdna žinia. Sutikau du atvykusius iš Lietuvos aplankyti lageryje esančio sūnaus. Pasakoja, kad Lietuvoje labai išplitusi ebrietas¹⁵, ecclesiae šventomis dienomis vacuae¹⁶ 2-3 bobutės ir vienas kitas iš vaikų. Miesto bažnyčios perpildytos, kaulai braška nuo spūsties. Nejaugi su Lietuva bus, kaip su Prancūzija po revoliucijos? Kaimas nutolo nuo Dievo, o miestai laikos prie Dievo. O kaip liūdna būtų! Vilniaus katedros varpinė-bokštas stovi. Trijų kryžių net ir vieta nežymi. Iš lietuvių tarpo iš Invalidų Namų grįžo į Tėvynę jau 4 asmenys: dr. Nelech (nemoka lietuviškai) į Lentvario parapiją, paralyžuotas; prelatas Pukis, b. banko direktorius, apakęs lageriuose, lydimas sesers, į Marijampolės padangę, ir geležinkelio tarnautojas į Klaipėdą pas seserį. Dar likom 61, iš kurių dvi lietuvaitės, viena iš jų gimusi ir augusi b. Petrapily.

Leningrade darbuojasi du kunigai — kun. Kazlas, mohilovienis¹⁷, lietuvis ir kun. latvis. Darbuojasi prancūzų bažnyčioje, vienintelėje atdaroje. Aukštadvary prie vienos bažnyčios, kaip mokąs lenkų kalbą, gyvena K. Bugenis. Kan. Juknys — Kietaviškėse. Kan. Stankevičius valdo Kauno, Kaišiadorių ir Vilkaviškio diecezes¹⁸; + Kazimieras [Paltarokas] — Panevėžio ir Vilniaus, ten netoli Aušros Vartų ir gyvena. Vilniuje 7 bažnyčios atdaros ir 8-ta — Kalvarijos. Vilniaus katedrą — muzėjų apvogė. Vagis gavo 15 mt. kalėjimo. Kaune gyventojų — virš 300 tūkstančių.

Žiema pas mus lengva. Šalčių beveik nėra, o būna 3°-7° šilumos, sniego daug, giliai prsnigo.

Gaila, kad Prelatui prisiėjo pakeisti taip įprastą, tiek metų dirbamą darbą. Prašom, Prelate, laikytis su sveikata, neužilgo, nelaukiant lapkričio, grįžti į Kaišiadoris, gerai pasilsėti ir stoti į darbą

¹³ Kunigai.

¹⁴ Keistą įvykį.

¹⁵ Girtavimas.

¹⁶ Šventovės tuščios.

¹⁷ Mohilevo vyskupijos.

¹⁸ Vyskupijos.

in Vinea Domini¹⁹. Darbo bus kaip post magnum incendium²⁰ būna. Kaišiadorys laukia Prelato. Nerašiau, regis, kad + Juozas arkiv. ir — Krupavičius per orą kalbėję — sveikinę Nativ. D-ni proga²¹. Tėvynėje daug kas turi priimtuvus, girdi ir iš kitur, tik trukdo.

Aš su sveikata laikaus, kai prisimeni pergyventus metus, pakenčiamai, ačiū Dievui. Nuoširdžiai dėkoju už maldas. Per 8 metus nebuvo dienos, kad nebūčiau atsiminęs Jus, Amantissime Prelate. Nuoširdžiai linkiu viso kuo geriausio. Iki greito pasimatymo, Amantissime Prelate in Domino —

+ *Theophilus*

Invalidų Namai,
1955.II.24

P. S. Rašė būk Žaslių kanauninkas [M. Cijūnaitis] stipriai serga savo senąja liga. Į antrą šv. Kalėdų proga laišką nesulaukiu atsakymo. Matyt, tikrai stipriai negaluoja. Sustiprink jį Viešpatie. *Idem*²².

Dovanokit, Prelate, už šį mano rašinį. Prie progos malonėkite nors porą žodelių parašyti.

5

Garbė Jėzui Kristui !

Illustrissime, Brangus ir Mylimas Prelate !

Laišką iš 18.VI gavau. Labai nudžiugau, kad Prelatas grįžote į senąją vietą, į įprastą darbą. Reikia tikėtis — viršininkei grįžus iš atostogų darbas susinormuos. Labai gaila, kad iš 2/3 išbraukė susipažinę su Prelato byla. Nemėgsta kaišiadoriškių.

9.V š. m. gavau neigiamą atsakymą į iki to laiko padarytus žygius mano grįžimo į Tėvynę reikalą — kreipimąsi į vidaus reikalų ministrą, į Chruščiovą ir Malenkovą. Tai jau antrą kartą iš eilės. Atsirado visai nepažįstamas, kuris ima « na išdivenije »²³ ir kreip-

¹⁹ Viešpaties vynuogyne.

²⁰ Kaip po didelio gaisro.

²¹ Arkiv. Juozas Skvireckas ir kun. Mykolas Krupavičius kalbėję per radiją Kalėdų proga.

²² Tas pats.

²³ Duoda išlaikymą.

pėsi į Maskvą 24.VI į Vidaus Reikalų Ministeriją Tiuremnoje upravalenije ²⁴. Žadėjo peržiūrėti bylą, duoti atsakymą.

Padavėjas turi vilties susilaukti teigiamo rezultato, bet aš manau bus neigiamas. Tas nepažįstamas geradaris — b. seimo narys, pirmo karo invalidas.

Ar nerašė kun. Stasys [Kiškis] ? Jį iš Krasnojarsko išsiuntė į taigą, į šiaurės rytus 450 kilom, ir būk žada išsiųsti į šiaurę. Priežastis — dvasinis tikinčiųjų aptarnavimas — krikštas, tuoktuvės, išpažinčių klausymas ir t. t., neturint oficialaus leidimo. Reikėjo tikintiesiems sutverti oficialiai taip vadinamą « dvacatką », ir ji turėjo kreiptis į « upolnočennovo po delam kulta »²⁵ ir reikalauti, kad leistų įsirengti maldos namą, susirasti kunigą, kuriam būtų leista viešai laikyti pamaldas, teikti dvasinį patarnavimą. Dievas žino kuo baigsis visas dalykas. Patariau paduoti skundą vidaus reikalų ministrui ir generaliniam prokurorui SSSR ir reikalauti, kad leistų į Lietuvą ar į Krasnojarską. Nežinau, laukiu, gal parašys apie padėtį. Gaila labai kun. Stanislovo ; turi vietą laiškų nešėjo — neša laiškus iš pašto atstu 7-6 kilom. 3 kartus į savaitę. Užmokestis — šimtas keliasdešimts rubl. į mėnesį.

Iš Tėvynės rašo : kunigai renkasi į rekolekcijas, atlaidus, — nieko nesako, o prašo — neleidžia. Mergaitės mokinės adoruoja Sanctissimum. Vaikams mokykloje būk sakė: galit eiti į bažnyčią, tik į pamokas nesivėlinkit. Bažnyčios pilnos besimeldžiančių, jaunimas irgi lanko bažnyčias, inteligentai — vyrai taip pat. Per šv. Velykas ne tik bažnyčioje, bet ir šventoriuje buvo spūstis. Bet ebrietas ²⁶ labai išsiplatinęs. Tėveliai būk neatsilieka ... Rugius pjauna, silosą iš jų daro, rugių vieton kukurūzus sėja, vasarųjų antrą sykį sėja. Lietuvoj oras šaltas, šalna. Atrodo ir šie metai blogi. Centneris rugių 260 r. Duonos važiuoja į Vilnių ir Kauną ; eilės didžiausios. Cukraus nėra. Ir gerai ir l. blogai.

Pas mus nieko naujo, nieko ypatingo. Kaip Prelato sveikata ? Dėkui už maldas. Aš irgi meldžiuos už Prelatą. Su Dievu. Viso geriausio. Te Jėzaus ir Marijos Širdys laiko savo globoj. Augštai gerbiąs, mylįs ir išsiilgęs —

+ *Teofilius*

1955.VII.1

P. S. Atsiprašau už taip netikusį laišką ; ateity pasistengsiu geriau parašyti. *Idem* ²⁷.

²⁴ Kalėjimų skyrių.

²⁵ Religijų reikalų tarybos įgaliotinė.

²⁶ Girtavimas.

²⁷ Tas pats.

P. S. Lietuvos TSR Katalikų Kalendorius 1955 ir Katalikų maldaknygė — Kauno arkivyskupijos leidinys, 1955. Išleisti gražiai, katalikiškai. Pvz. kalendoriaus turinys: 1. Kalendorius (kiekvienoj dienoj pažymėta daug šventųjų vardų). 2. Bažnytiniai metai. 3. Įvairūs pamaldumai — Švenč. Trejybės garbinimas, Jėzaus Kristaus garbinimas, Švenč. Sakramento garbinimas, Jėzaus Širdies garbinimas, Marijos garbinimas, Šventųjų šventės. 4. Ligonio paruošimas sakramentams. 5. Bažnytinės laidotuvės. 6. Ganytojo žodis girtuokliams ir negeriantiems. — Kazimieras Paltarokas, Panevėžio vysk., Vilniaus kapitulinis vikaras. 7. Kauno arkivyskupijos, Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijų tikintiesiems. — Dr. J. Stankevičius, Kauno arkivysk., Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijų valdytojas. Visa parašyta gražiai, turiningai. Vienatinis trūkumas tai po 5000 egzempliorių — permaža.

6

Garbė Jėzui Kristui !

Illustrissime, Brangus ir Mylimas Kunige Prelate !

Širdingai dėkoju už laišką iš 22.VII.55. Iš Prelato Bernardo gavau laišką. Rašo, kad keturių su viršum gurkšnių neišgėręs grįžo į Lietuvą, apsigyveno sine officio Žiežmariuos, o dabar mėnesiui nuvažiuo pailsėti į Birštoną²⁸. Yra vilties, kad ir Prelatas lapkričio mėn. grįšite į Lietuvą. Duok Dieve, kad tai įvyktų.

Man 30.VII komendantas pranešė, kad man « vezd v Litvu vospreščen »²⁹. Norėtusi senus kaulus į Lietuvą parvežti, pakasti juos po pašventinta žemele, bet tebūna, Viešpatie, Tavo šventa valia. Su sveikata, ačiū Dievui, girgždu po truputį — trejukei su minusu.

Rašė, kad dar, regis, sausio mėnesį šių metų + Kazimieras [Paltarokas] oficialiai, per paštą, leidus Maskvai, kreipėsi į Šv. Tėvą ir pristatė tris kandidatus į Lietuvos vyskopus : Telšių valdytoją kan. Maželį, Kauno, Kaišiadorių, Vilkaviškio valdytoją kan. dr. Stankevičių ir dekaną, Adutiškio kleboną, kun. Kazimierą ar Joną Steponavičių, b. Telšių sem. dvasios Tėvą, M. T., Dr. Phil³⁰. Šventasis

²⁸ Turi galvoje prel. Bernardą Sužiedėlį, kuris, neišbuvęs Sibire ketverių metų, apsigyveno Žiežmariuose be pareigų.

²⁹ Įvažiavimas Lietuvon uždraustas.

³⁰ Kun. Julijoną Steponavičių, teologijos magistrą ; jis Telšių kun. seminarijos dvasios tėvu nėra buvęs.

Tėvas paskyrė kan. Maželį tit. vyskupu, kun. Steponavičių — sufraganu—koadjutorium Panevėžio vyskupo. Kan. Stankevičiaus vyskupu nepaskyrė, matyt, dėl to, kad Kauno abu³¹ vakaruos. Konsekracija būk buvo 27.VII Panevėžyje. Ar tai nebuvo meškerė užmegzti santykiams su Šv. Sostu ? Būk + Kazimieras po inkstų ar pūslės operacijos smarkiai susilpnėjęs.

Rašydamas šį laišką, gavau iš prel. Bernardo laišką iš Birštono. Rašo, kad daktarai konstatavę širdies sutrikimą, arteriosclerosis universalis ³², plaučių išsiplėtimą. Ir dar kaikurios negalės vargina, ranka dreba. Ima daugiausia angliarūgščio vonias. 25.VIII per Butrimonis grįžta į Žiežmarius.

1952 m. buvo paskelbta dogma į Dangų Ėmimo Motinos Švenčiausios (skaičiau žurnale « Filosofskie voprosy » № 1. 1955 g.). Būk jau išėjo iš spaudos naujas reformuotas Breviarium, ir Lenkijoje jau iš reformuoto meldžiasi. Kokia kryptimi reformuotas, prašiau per lenkus sužinoti; jei nebus perbrangus, gal atsiųs. Sužinojęs parašysiu plačiau.

Kaune išleido du Kauno metropolijos leidyklos leidinius: 1. Katalikų maldaknygė ir 2. Lietuvos TSR Katalikų Kalendorius 1955. Leidiniai gražiai, katalikiškai išleisti, tik tiražas mažas, regis, po 5 tūkstančius. Žada leisti katalikišką laikraštį, gal nuo naujų metų. Kun. St. Kiškis rašė iš seno užkampio iš Krasnojarskij kraj, p-n Taseevo, p/o Panačet. Gerai, kad neįvykdė savo grasinimo išsiųsti į šiaurę.

Netoli nuo mūsų, tam pačiam rajone, 7-m lagpunkty, randasi Rygos vyskupas Dulbinskis, kunigai — Šv. Antano bažn. Kaune kleb. Želvys Juozas, kan. Steponas Telksnys, kun. Zigmas Neciunskas, Nedzingės kleb., Gaidelionis Jonas iš Luokės, Šapoka Leonas. Telšių kunigus Juodaitį ir Danį pernai kur tai išvežė. Kun. Liudviką Puzoną paliuosavo, baigė [bausmę], bet į Lietuvą neleido, apgyvendino šiaurėje, netoli Vorkutos.

Oras pas mus gan gražus, saulėtas, būna ir lietus, bet naktys, rytai, galima sakyti, šalti, rudeniniai.

Žem. Kalvarijoje atleidai tęsėsi 3 dienas. Kryžiaus Kelius dieną ir naktį apvaikštinėjo. Apie bažnyčią vyrai keliais ėjo. Žmonių daug (mažiau kaip prieš karą), beveik visi jauni, jaunimas. Lietuvoje metai prasti. Su kukurūzais nieko gero neišėjo. Meldžiu Augščiausią,

³¹ Vyskupai — J. Skvireckas ir V. Brizgys.

³² Visuotinė arterosklerozė.

kad Prelato širdis sutvirtėtų, kad lapkričio sveikas į Lietuvą grįžtumėte. Su Dievu. Augštai gerbiąs ir mylįs Viešpatyje —

Invalidų Namai,
1955.VIII.27

+ *Theophilus*

P. S. Siunčiu foto ; taip po 18.XII.46 m. atrodau.

7

Garbė Jėzui Kristui per amžius !

Illustrissime, Brangus ir Mylimas Kunige Prelate !

Vakar liūdną gavau žinią : mirė a.a. kanauninkas Matas Cijūnaitis Žasliuose 6.IX, 6 val. vakare (gimė 1886.VI.1). Palaidojo 9.IX 2 val. po pietų. Laidotuvėse dalyvavo 28 kunigai, jų tarpe 8 jo auklėtiniai (iš viso turėjo 12, du mirė, du nedalyvavo dėl tolumo kelio). Iškilmingas pamaldas laikė kan. Juknys, pamokslą sakė Vievio klebonas dek. k[un.] P. Šiugžda. Kunigai auklėtiniai nunešė į ramybės vietą ir šventoriuje prie koplytėlės, šalia kun. Kibelio, palaidojo. Prie duobės žodį nuo giminių pasakė prof. Vinc. Sladkevičius ir padėkos žodį nuo tikinčiųjų — kun. Nik. Švogžlys—Milžinas (Bijutiškio klebonas). Žmonių buvo daug, kaip atlaiduose. Turto a.a. Kanauninkas nepaliko, tai laidotuvių išlaidas konfratrai sudėję 1500 r. atlygino. Valdytojas kan. dr. Stankevičius nedalyvavo laidotuvėse, nes buvo tuo laiku skubiai iššauktas į Maskvą sutikti iš Vakarų Europos atvykusios katalikiškos delegacijos — Liuvono universiteto. Ir dar neteko vieno nario Kaišiadorių kapitula. Netekom taurios asmenybės, kilnaus žmogaus, laimėjusio visų širdis — tai liudija laidotuvių iškilmės. Kentėjo už Kristų ir Jo reikalus, kankiniai kentėjo mirties patalė. Pašaukė Viešpats pas save. Teilsis ramybėje !

11.IX Panevėžio katedroje iškilmingai buvo pakonsekruoti du nauji vyskupai — kan. Petras Maželis ir Julijonas Steponavičius, Adutiškio kleb., Švenčionių dekanas, kuris du kartus buvo atsisakęs, bet buvo trečią kartą priverstas + Paltaroko. Iškilmėse dalyvavo keliasdešimt dvasiškių, dignitorių ir apie 15.000 tikinčiųjų.

Pas mus nieko naujo, gyvenu po senovei. Su sveikata, ačiū Dievui, girgždu pakenčiamai. Regis rašiau, kad 3.VII pranešė, jog «vezd v Litvu vospreščen »³³. 18.IX amnestija gal palies ir Mylimą Pre-

³³ Įvažiavimas Lietuvon uždraustas.

latą. Duok Dieve. Žada nuo Naujų Metų leisti ne tik katalikišką kalendorių, bet ir laikraštį. Kun. J. Kaušyla grįžo Lietuvon, paskirtas į Šiluvą prie Marijos šventovės. Turi vilties, kad po kelių mėnesių gal paskirs į Pivašiūnus. Kaip sveikas Prelatas ? Kas link amnestijos — kokios viltys ? — Su Dievu. Viso geriausio. Augštai gerbiąs ir mylįs Kristuje —

+ *Teofilius*

Invalidų Namai,
1955.IX.21

V. TAUTIEČIUI ANGLIJOJE

1

Broniui Gleveckui,
England, 10 Constance Rd.,
Birmingham 5.

Garbė Jėzui Kristui!

Didžiai Gerbiamas, Brangus ir Mylimas Pone Broniau, !

Malonų Tamstos laišką iš 8.IV.56 gavau 18.IV.56. Nuoširdžiai dėkoju. Kur mūsų brolių lietuvių nėra ! Nemalonus likimas išblaškė po platų pasaulį. Belieka maldauti Viešpatį, kad duotų visiems malonę ištvermės, paguodos ir kuo greičiau grįžti į Tėvynę pas savuosius. Kiek Dievas padės, kasdien stengsiuos atsiminti savo nevertose maldose poną Bronių, ypač laike Nekruvinos Aukos, kad Viešpats paguostų, duotų gražios sveikatos ilgus metus ir sveikam sugrįžti į Tėvynę. Labai dėkui už atsiųstą medalikėlį. Prašau perduoti visiems broliams lietuviams mano sveikinimą ir linkėjimus viso geriausio.

56.IV.12 visiems, apart lietuvių, latvių ir estų, paskelbė, kad liuosi, gali važiuoti kas kur nori. Mums žada paskelbti po savaitės. Laukiam atvykstant ir paskelbiant.

Su Dievu. Viso geriausio. Didžiai gerbiąs ir mylįs Kristuje —

+ *Teofilas*

Invalidų Namai,
1956.IV.19

P. S. Jaudinantis, gražus, krikščioniškas ir sektinas Pono Broniaus susitaikinimas su Dievo valia ir nuolatinė malda ligoje ir aukojimas jos kaip atgailos užgana padarymo.

Idem — tas pats

Siuntėjo adresas : SSSR Mordovskaja ASSR, St. Potma, Zubovo —
Polanskij Dom Invalidov, Matulionis Teofilas, Jurgio.

PRALAIMĖJUSIO TRIUMFAS

Žvelgiant grynai žmogiškai į arkiv. T. Matulionio nueitąjį kelią, nusitiesiantį beveik per visą šimtmetį, iškyla kovotojo ir kartu pralaimėtojo vaizdas. Visą gyvenimą grūmėsi jis su ateistiniu komunizmu, išaugusiu į didelę valstybinę jėgą, daug nuo jo kentėjo ir pagaliau mirė kaip tremtinys savoje tėvynėje — suniekintas, tariamai nugalėtas. Tokio žvilgsnio žmogus galėtų sakyti *vae victis* — vargas nugalėtiems ! Bet jis turėtų taip sakyti ir apie visus krikščionių kankinius, visus nesėkmingus kovotojus ir pagaliau apie patį Kristų. Toks pragmatinis žvilgsnis yra labai seklus ir apgaulus, nes liečia tiktai paviršių, neatskleidžia gelmės, kurioje ir išryškėja tikrasis arkiv. T. Matulionio ir į jį panašių asmenų veidas.

Praskleidus seklųjį paviršių, visų pirma matyti arkiv. T. Matulionio gyvenimo dialektika : silpnas savo žmogiškąja puse tampa vyskupu, kuriam lemta grumtis su milžiniška galybe, panašia į apokaliptinį žvėrį. Šioje dialektikoje išryškėja Velionies didybė, išaugusi iš žmogiškosios jo silpnybės ir sušvitusi moraliniu laimėjimu.

Tai viena krikščionybės paslapčių, matomų konkrečiame žmogaus gyvenime : silpnas žmogus, dieviškos misijos šaukiamas, praauga save ir tampa dideliu žmogumi dvasinėje plotmėje. Išoriniame gyvenime jis atrodo menkas, netgi suniekintas, pasmerktas, bet dvasiniame — tampa švyturiu, kurio spinduliai pasiekia mases per ištisus šimtmečius.

Toks buvo ir arkiv. T. Matulionis. Jo žmogišką silpnumą ir kartu dvasinę didybę išryškino faktas, kad jam teko nuolat stovėti grasinančio, persekiojančio ir naikinančio kolektyvinio milžino akivaizdoje. Niekartą jis jautėsi esąs Dovydo vaidmenyje, kurio rankose tebuvo menka kilpinė, kai tuo tarpu priešingoje pozicijoje stovėjo Galijotas su visa savo brutalia jėga.

Tokioje situacijoje išsiskleidė arkiv. T. Matulionio herojiškumas. Nuo pat jaunystės į savo pašaukimą jis žiūrėjo su nepaprastu rimtumu. Jau būdamas kunigų seminarijoje, jis žvelgė į būsimą savo

kunigystę kaip idealą, kuriam siekti reikia taurios asmenybės. Matuodamas savo jėgas ir matydamas pasirinktąjį idealą, pastebėjo savo nepakankamumą ir išstojo iš kunigų seminarijos. Bet kai po vienerių metų apsigalvojimo grįžo seminarijon, ištvermingai siekė kunigystės. Ta jo ištvermė vėliau išaugo iki heroizmo. Įsitvirtinęs dvasiškai savo pašaukime, jisai nesilenkė jokiai neigiamos prasmės jėgai, nors ji būtų ir didžiausia. Tai yra vienas arkiv. T. Matulionio moralinės didybės bruožų. Anot prancūzų rašytojo A. Camus : «Žmogaus didybė yra bent išdrįsti pasakyti *ne* pasauliui, kurio negali pakeisti, bet kurio neprivalo priimti» ¹. Mūsų gi Velionis išdrįso ne tik pasakyti *ne* ateistiniam komunizmui, bet ir veikti, kad jis nebūtų kitų priimtas.

Ir tai buvo ne atsitiktinis Velionies mostas, o pastovi laikysena, nelūžusi net kritiškiausiais momentais. Ji stebino bendradarbius, kurie buvo linę į nuolaidžiavimą, prisitaikymą bei kompromisus. Stebino jinai juo labiau, kad Velionis buvo iš esmės labai švelnus žmogus, pilnas gailestingumo, paslaugumo, nuolankumo, pagalbos dvasios. Pro tą švelnaus elgesio šydą sunku buvo įžiūrėti herojinį žmogų, kurio gelmėse glūdėjo nepalaužiama moralinė jėga, besireiškianti ypač principiniuose dalykuose.

Ta herojinė arkiv. T. Matulionio ištvermė betgi nebuvo būdo savybė, laimėta dirbtiniu valios lavinimu, asketinėmis pratybomis. Ji plaukė iš jo gilaus krikščioniškojo tikėjimo. Tai, galėtume sakyti, buvo pats tikėjimas, sakralinė sfera, kurioje reiškiasi ne vien žmogiškoji, bet ir dieviškoji jėga, prakylanti natūralųjį heroizmą. Tada atsiveria nauja dimensija, būtent, šventumas, kuris yra daugiau nei grynai žmogiškasis heroizmas. Pastarąjį galima pasiekti natūraliomis žmogaus jėgomis, valinga drąsa, dideliu ryžtu, bet šventumo dimensijai to neužtenka — reikia dieviškojo prado veikmės, pakeliančios virš asketinio valingumo. Dėl to prancūzų teologas

J. Danielou ir sako : « Heroizmas parodo ką gali žmogus, o šventumas — ką gali Dievas » ². Tą mintį jis dar labiau išryškina šiomis eilutėmis : «Indijos asketų pastangos yra nuostabios. Jos išreiškia tai, kas yra didžiausia žmogaus gyvenime. Tačiau šventieji yra kitas dalykas. Jie dažnai būna silpni ir bailūs žmonės. Ir vis dėlto jie atlieka sunkius uždavinius, prašokančius žmogaus jėgas, pasiremdami Dievo galia. Tokie buvo pirmųjų šimtmečių kankiniai. Toks buvo ir Jean de Brebeuf, kuris sakėsi negalįs įsidurti piršto su adata,

¹ *L'homme révolté*, 15 psl.

² *Essai sur le mystère de l'histoire*, Paris 1953, 112-113 psl.

bet išvyko skelbti Evangelijos Iroquois indėnams, žinodamas, kad tuo būdu leidžiasi į didžiausius pavojus ... »³.

Tuose žodžiuose atsispindi ir arkiv. T. Matulionio heroizmas, kuriame švyti Dievo galia. Pastarąja Velionis rėmėsi visuose žingsniuose, nes ji glūdėjo pačioje sielos gelmėje ir reiškėsi subtiliomis formomis. Prašalaitis, išgirdęs minint « Dievo galybę », lauktų visai kitokių jos reikimosi formų, būtent, fizinio trenksmo, triuškinančio veiksmo, žaibiško priešų nutrenkimo ir panašiai. Krikščioniško heroizmo žmonėse Dievo galybė reiškiasi ne fizine, o moraline jėga, kuri nepastebimai įsiaudžia į visą žmogaus gyvenimą. Ji reiškiasi net silpniausio žmogaus kančiomis, paliestomis Kristaus kryžiaus.

Tai matyti ir arkiv. T. Matulionio kančioje, prasidėjusioje ypač vyskupavimo laikotarpyje. Jis, galima sakyti, kentėjo su entuziazmu : jautė skausmą, didelę fizinę naštą, persekiojimą, bet niekad nuo jo nebėgo, ramiai priėmė, nes savo gelmėje turėjo nesvyruojančią atramą — dieviškąją galią, kuri triumfavo ir sunkiausiais momentais ramiu, atgamtiniu pranašumu. Kai atsirado galimybė grįžti Lietuvon ir pasitraukti nuo persekiojimo grėsmės, nuo kalėjimų bei koncentracijos stovyklų, arkiv. T. Matulionis buvo pasiryžęs ja nepasinaudoti ir likti Rusijoje su sau pavestaisiais tikinčiaisiais. Tik draugų apsisprendimas ir Lietuvos atstovo mostas paskatino ir jį ryžtis kelionei į laisvą Lietuvą. Bet tai nebuvo traukimasis nuo kančios, o tik išvykimas į kitą zoną, kur vėl gali reikštis kaip sielų ganytojas. Jis gerai žinojo, kad nuo kančios niekur negalima pasitraukti, kad ir Lietuva yra tos pačios kančios zonoje. Ir kaip vėliau paaiškėjo, jo kentėjimai ir ten nepasibaigė — ir gimtojoje Lietuvoje jis buvo pilnas kančios, kurioje glūdėjo ta pati subtilioji Dievo galia.

Teilhard de Chardin, kalbėdamas apie dieviškąją pradą žmogaus kančioje, pareiškė : « Visa tai, ką aš su meile ir tikėjimu iškenčiu, būtent, paniekinimą ir mirtį, daro mane kaskart glaudesne Mistinio Kristaus Kūno dalele. Tai iš tikrųjų yra Kristus, kurį formuojame savyje arba kurin įaugame visuose dalykuose. Mylintiems ne tik tai viskas išeina į gera, bet dar daugiau — jie sudievinami, aiškiau tariant — sukrstinami »⁴.

Arkiv. T. Matulionis ir buvo tas žmogus, kuriame Dievo galybė, besireikšdama kančios tėkmėje, jį dievino, kristino ir vedė į krikščioniškąją pilnatvę. Tai būdingas šventųjų kelias, visuomet klotas ne deimantais, o erškėčiais. Šventojo paslaptis yra ta, kad dieviškosios ugnies kaitroje jis erškėčius paverčia deimantais. Bet to per-

³ Ten pat.

⁴ *Le milieu divin*, 1957, 150 psl.

keitimo procesas nėra stebuklas, o paprastas pilkojo gyvenimo kelias, pati žmogiškoji kasdienybė. Jei kariniai herojai gali didžiuliais atliktais žygiais, sugriautais prieš miestais, sumuštom jo divizijom, tai šventasis gali sušvytėti savo nuolankumu. Ir tai yra esmingas kristinio gyvenimo bruožas. Pasak E. Guardini, visas Kristaus gyvenimas tėra jėgos pavertimas nuolankumu⁵. Tai rodo ir pats Kristaus gimimas Betlėje — pasaulio Visagalis atėjo silpno kūdikio pavidalu. Tai autentiškas ženklas, rodąs, kad dieviškosios galios kelias yra nuolankumo kelias, kuriuo taip ištikimai ėjo arkiv. T. Matulionis. Tiek su savo tardytojais, tiek su tikinčiais kaimiečiais, tiek su augštais pareigūnais elgėsi nuolankiai, švelniai, ramiai. Nepasikeitė jis net ir tada, kai tapo vyskupu. Tokiais atvejais žmogus kartais pasiduoda pagundai tapti «autoritetingu», pakeičia savo laikyseną, pasidaro lyg ir «augštesniu». Nieko panašaus nebuvo arkiv. T. Matulionio asmenyje — jis išliko nuolankus, paslaugus, natūralus ir vyskupo soste. Tame jo nuolankume bei paprastume atsispindėjo kristine dvasia ir tikroji didybė, nes jame švytėjo augštesnės vertybės, lyg kokiame vitraže. O tai ir daro žmogų didžiu savoje menkybėje. Žymusis teologas moralistas B. Haering tai vadina skolintu garbingumu. Anot jo, «žmogus, klūpantis Dievo akivaizdoje yra didžiausias, nes čia jis nieko nesisavina, tampa turtingas Dievu. Ir juo gausiau kas yra Dievo apdovanojamas, juo lengviau išvelgia, kad paskolintos garbės iškilumas išsipildo drąsoje tarnauti»⁶.

«Turtingas Dievu» arkiv. T. Matulionis drąsos tarnauti nestokojo. Jis tarnavo žmonėms klierikaudamas, vikaraudamas, klebonaudamas, kalėjimuose būdamas ir vyskupaudamas. Tai darė jis ne kaip profesionalas, teikias savo paslaugas už atlyginimą, bet kaip žmogus, kuriam rūpi kitiems padėti. Tarsi skatinamas vidinio balso, jis stengėsi būti paslaugus net ir kentėdamas. Jam kančia nebuvo tik fizinė negalia ar moralinis sukrėtimas, bet dieviškojo prado skleidimasis, kristinis pašaukimas, ėjimas Kryžiaus keliu. Dėl to arkiv. T. Matulionis gali būti laikomas ne tik kentėtoju, bet ir kankiniu. Tiesa, tradicine prasme kankinys yra tas, kuris miršta už tikėjimą prievartine mirtimi, tačiau krikščioniškoji tradicija žino ir kitokių pavyzdžių. Antai, šv. Linas, apaštalo Petro įpėdinis, nors nemirė kankiniu mirtimi, bet laikomas kankiniu. Išganytojo Motina Marija taip pat nemirė prievartine mirtimi, bet yra vadinama Kankinių Karaliene dėl savo glaudaus dalyvavimo Kristaus kančioje. Popie-

⁵ *Die Macht*, 1957, 44 psl.

⁶ *Demut als Weg der Liebe*; ir M. von Galli - M. Peate, *Kraft und Ohnmacht*, 1963, 263 psl.

žius Pijus XI, priimdamas vysk. T. Matulionį, grįžusį iš sovietinių kalėjimų, pavadino kankiniu ir didvyriu. Taigi žmogų daro kankiniu ne tiktai prievartinė mirtis, bet ir kentėjimas už krikščionišką tikėjimą. Pasak vyskupo Fultono Sheen, kankiniu laikytinas yra tas, kuris ryžtasi atiduoti gyvybę už savo tikėjimą į Kristų. Mūsų laikų kankiniai ne visuomet yra kraujo kankiniai, kaip kad buvo pirmaisiais krikščionijos šimtmečiais. Dabarties barbarija esą kankina tikinčiuosius rafinuotomis priemonėmis, nepraliedama jų kraujo. Tokios priemonės esančios «smegenų plovimas», ilgi tardymai, elektriniai kaitinimai ir pan.⁷

Moderniąja prasme arkiv. T. Matulionis priklauso kankinių gretooms. Jis, kaip kančios žmogus, iškilo virš kasdieninių kentėjimų, kuriuos pergyvena kiekvienas tikintysis. Jo kančios mastas yra žymiai platesnis už vidutinį ir būdingas visam jo gyvenimui. Dėl to jam tinka šie gilūs poetiniai posmai:

Būk, gyvenime, man neteisingas,
Būk versmė patyrimų karčių
Ir sunkių pralaimėjimų ringas,
Iš kurio grįžčiau pilnas žaizdų, —

Bet būk didelis ir vienkartinis,
Pažymėtas didžiųjų kančių —
Skausmo platumos — mano tėvynė :
Jas išplėsk begalybėn, meldžiu⁸.

Tai, ko poetas trokšta, arkiv. T. Matulionis išgyveno. Jo gyvenimas buvo ir didelis, ir vienkartinis, ir pažymėtas didžiųjų kančių. Jo tėvynė buvo tos skausmo platumos, kuriose išsikristalizuoja nuskaistintas, dvasiškai subrandintas, pašventintas žmogus, spindintis ne savo, o dieviškojo Kristaus šviesa.

Tokio nepaprasto brandumo asmenyje susitelkė moralinė jėga, kurią matė ir jautė įvairių tautybių tikintieji, bet ignoravo persekiotojai. Pastarieji, būdami fizinės jėgos šalininkais, minėtą moralinę jėgą laikė silpnumu. Jiems atrodė, kad su fiziškai silpnėjančiu arkivyskupu silpnėja, gėsta ir visa tikinčiųjų Bendrija. Bet pastaroji yra savotiška misterija. Persekiojimo bei priespaudos laikotarpiais ji netenka daugelio išorinių dalykų — vyskupų sostų, rūmų, nuosavybių, titulų, garbės ženklų, politinės įtakos ... Tai sudaro išpūdį, kad ji tuo būdu sumenkėja savo substancijoje ir patenka mirties

⁷ *Martyrs*, « Le Droit », Ottawa, nr. 16, 680.

⁸ Vytautas Mačernis, *Poezija*, 1961, 86 psl.

agonijom Bet iš tikrųjų taip nėra. Kai krikščioniškoji Bendrija susilpnėja išorėje, sustiprėja savo vidiniame branduolyje. Tada susitelkia vidinės jėgos kaip pagrindžio srovės ir gaivina visuomenės gyvenimą mažai regimu būdu. Tokioje atmosferoje iškyla vidinės jėgos asmenys, kurių prezencija stiprina visą aplinką. Šitokiu moraliniu stiprintoju buvo ir arkiv. T. Matulionis. Vien jo buvimas buvo tarytum sakramentinis ženklas, kuris teikė dvasinę stiprybę visai aplinkai, drąsino kitus ir skatino ištvermei.

Velionies arkiv. T. Matulionio atvejis, primena rašytojo Eliot dramatinį veikalą *Nužudymas katedroje*, kur autorius vaizduoja Tomo Kanterburiečio kankinio mirtį. Kunigas tokios tragedijos akivaizdoje sako : « Kas mums dabar vadovaus, kas mus globos, kas mokys ? Mūsų Bendrija apiplėšta, vieniša, išniekinta, apleista. Netikintieji ant jos griuvusių statys savo pasaulį be Dievo ». Kitas gi veikėjas taria : « Ne, tuo būdu tikinčiųjų Bendrija sustiprės. Ji triumfuoja kančioje. Juo daugiau ji yra persekiojama, juo labiau stiprėja, kol bent vienas žmogus už ją miršta »⁹.

Tas « vienas » mūsų atveju ir buvo arkiv. T. Matulionis. Jis visą savo gyvenimą buvo pasiruošęs mirti gerojo ganytojo mirtimi, nes žinojo, kad tokia mirtis yra ne pralaimėjimo, o tikrosios pergalės mirtis. Kai jis jau fiziškai išsekęs gulėjo tremtinio kambaryje Šeduvoje ir jautė artėjantį mirties angelą, dar susilaukė komunistinės valdžios siųstų atstovų, kurie padarė kratą, tuo parodydami, kad valdovinis milžinas vis budi ir tykoja sunaikinti. Tai primena sceną, kurią pateikia rašytojas E. Shaper, rašydamas apie komisarą, atstovaujantį prancūzų valdovui, persekiojusiam tikinčiųjų Bendriją. Tas komisaras aplanko mirštantį kunigą ir dar bando tardyti jį, norėdamas išgauti jo bendradarbių pavardes. Kunigas betgi atsisako, motyvuodamas : «... nes aš visa širdimi, visu protu ir sąžine bodėjausi jūsų jėga, jūsų valstybe kaip blogio kūrinio, pilnu melo, kraujo troškulio, gudrumo ir piktadarybės ... Ir tai buvo mano teisė. Tai buvo dieviškoji teisė ... prieš neteisybę, su kurios galia jūs valdote ... aš apgailestauju tikrai tą akimirką, kurioje mano žvilgsnis dieviškai teisei buvo persilpnas, kurioje leidausi būti suvedžiojamas savo silpnybės ... » Kai tardantis komisaras dar vis bandė klausiti, mirštąs kunigas tarė : « Kodėl Jūs dar klausinėjate ? Nieko daugiau neišgirsite. Ir ... Pats gerai žinote, kad Jūsų ambicija neatsveria to blogio, kurį darote. Atsiverskite ! Atsiminkite : kada nors Dievas Jus tardys ! »¹⁰.

⁹ Mario von Galli - Manfred Peate, *Kraft and Ohnmacht*, 1963, 168 psl.

¹⁰ E. Shaper, *Die Macht der Ohnmächtigen*, Köln, 1952, 277-278 psl.

Nors tai nėra Velionies arkiv. T. Matulionio žodžiai, tačiau jie skamba taip, lyg būtų jo ištarti. Šis kunigo ir komisaro dialogas tarytum suglaudžia visą Velionies nueitą kelią, kovotą bei kentėtą kovą ir priartina prie galutinės perspektyvos, kurioje komisaras kaip tardytojas turės pakeisti savo vaidmenį ir tapti tardomuoju. Toje perspektyvoje fizinės — valdovinės jėgos atstovas tampa nuginkluotas, nuteistas ir nugalėtas. Iškyla naujos dimensijos jėga, kuri dulkėmis paverčia išdidžiuosius, išaugština žemėje suniekintuosius. Suspindi galutinė pergalė ne viską triuškinančios fizinės — valdovinės jėgos, o tos dvasinės, kurią Naujasis Testamentas vadina Meile. Jos sferoje kaltė susilaukia bausmės, neteisybė — teisybės, skriauda — atsiteisimo, kančia — transfigūruoto spindėjimo, tariamasis pralaimėjimas — galutinio laimėjimo.

PRIEDAI

1. Arkivyskupo T. Matulionio gyvenimo ir jo aplinkos chronologija

- 1833 - Žibėčių k., Aluntos par., gimė Jurgis Matulionis, sūnus Marcijono ir Jievos Telksnytės, busimojo arkivyskupo tėvas.
- 1851 - Bajorų k., Aluntos par., gimė Ona Juočeptytė, duktė Gabrieliaus ir Onos Strazdaitės, busimojo arkivyskupo motina.
- 1853 - Ažugirių k., Leliūnų par., gimė Ona Savickaitė, antroji Jurgio Matulionio žmona, vyskupo Teofiliaus pamotė.
- 1870.II.1 - Aluntos šventovėje jos klebonas kun. A. Poborcevičius palaimino santuoką Jurgio Matulionio, 36 m., iš Žibėčių k., ir Onos Juočeptytės, 19 m., iš Bajorų k. ; abu Aluntos par.
- 1871 - Kudoriškio vienkiemyje, Aluntos par., gimė Jonas Matulionis, vyresnysis arkivyskupo brolis.
- 1873.VI.22 - Kudoriškio vienkiemyje gimė Teofilius Matulionis, sūnus Jurgio ir Onos Juočeptytės; pakrikštijo Aluntos klebonas kun. Adomas Rimavičius; krikšto tėvais buvo dėdė Jonas Matulionis ir teta Barbora Užbalienė.
- 1875 - Kudoriškio vienkiemyje gimė Juozas Matulionis, jaunesnysis arkivyskupo brolis.
- 1877.V.9 - Kudoriškio vienkiemyje mirė Ona Juočeptytė-Matulionienė, 27 metų, busimojo arkivyskupo motina ; palaidota Aluntoje.
- 1877/78 - Jurgis Matulionis, našlys, vedė antrą žmoną - Oną Savickaitę, 24 metų, iš Leliūnų parapijos.
- 1879 - Kudoriškio vienkiemyje gimė Grasilda Matulionytė (vėliau Šeduikienė, mirusi 1970 m.), duktė Jurgio ir Onos Savickaitės.
- 1880 - Jurgis Matulionis, pardavęs Kudoriškį, nusipirko 2 valakus Purviniškių vkm., 2 km. nuo Daugailių.
- 1887 - Privačiai pasiruošęs ir išlaikęs rusų kalbos pataisą, T. Matulionis rudenį įstojo į realinės Daugpilio gimnazijos II klasę.
- 1890 - Jurgis Matulionis, norėdamas leisti į mokslą vaikus, pardavė Purviniškių vkm. ir nuomojo Latviškiu vkm. keletą metų, paskui neilgam — Merkio palivarką ir pagaliau Barauką, prie Dusetų miestelio.
- 1892 - T. Matulionis rudenį įstojo į Petrapilio kunigų seminarijos I kursą, o po metų iš jos išstojo.
- 1895 - gavęs gimnazijos baigimo diplomą, grįžo į kunigų seminariją.
1899. V.27 - Gavo dijakono šventimus.
- 1900.III.7 - Vyskupas Nedzialkovskis dijakonui T. Matulioniui suteikė kunigo šventimus.
- 1900 - Vasarą išsėjosi pas pusseserę Anastaziją Balaišienę Spiečiūnų kaime ir atos-togavo pas kun. K. Kiršinę, Daugailių kleboną.
1900. VI.26 - Paskirtas Varaklianų parapijos vikaru, Latgalijoje ; kiek vėliau kartu ėjo Bikavos klebono pareigas ir aptarnavo sudegusios Stružanų šventovės parapijiečius.
1902. II.9 - Paskirtas Bikavos parapijos klebonu ; padidino ir paaugštino šventovę, ją išgražino, pakeisdamas stilių.

- 1909.IV.16 - Už pakrikštijimą mišrios santuokos kūdikio Rezeknės aps. teismo nubaustas 50 rb. ir atleistas iš pareigų.
- 1910.1.5 - Oficialiai atleistas iš Bikavos klebono pareigų gavo pasiūlymą gyventi prie Šv. Kotrynos šventovės Petrapilyje.
- 1910.XI.26 - Metropolitai Kliučinskis paskyrė kun. Teofilijų Šv. Kotrynos šventovės vikaru ; ten Matulionis organizavo parapiją už Nevos Vartų ir tęsė Švč. Jėzaus Širdies šventovės statybą.
- 1911 - Baraukos vkm. mirė kun. T. Matulionio tėvas Jurgis Matulionis ; palaidotas Dusetose.
- 1918.1.25 - Lenino dekretas apie atskyrimą Bažnyčios nuo valstybės ir mokyklos nuo Bažnyčios.
- 1918.V.19 - Arkiv. E. Roppas formaliai paskyrė kun. T. Matulionį Švč. Jėzaus Širdies parapijos, už Nevos Vartų, Petrapilyje, klebonu.
1922. XII.7 - Uždaryta Švč. Jėzaus Širdies šventovė už Nevos Vartų.
- 1923.III.21-25 - Vyskupo J. Ciepliako, 15 kunigų ir stud. J. Šerno teismas Maskvoje ; kun. T. Matulionis gavo 3 metus kalėjimo.
1923. V.23 - Šv. Tėvo Pijaus XI kalba Maskvoje nuteistųjų reikalui.
- 1925.II.25 - Kun. T. Matulionis, išbuvęs Maskvos kalėjimuose 2 metus ir 15 dienų, paleistas į laisvę.
- 1925.III.20 - Metropolijos valdytojas pavedė kun. T. Matulioniui, be savo parapijos, aptarnauti ir Kolpino katalikus.
- 1929.II.9 - Vyskupas A. Maleckis Leningrade, savo koplyčioje («Na Peskach »), suteikė kun. Teofilijui vyskupo šventimus ; liudininkai — kun. A. Pronckietis ir kun. F. M. Amoudru, O. P.
1929. XI.25 - Antrasis suėmimas.
- 1929/30 - Leningrade, Špalernos kalėjime, vysk. T. Matulionis išbuvo 11 mėnesių ; 24 naktis tardytas, be teismo ištremtas 10 metų į Solovkus, kur jau buvo laikomi 34 kunigai.
1930. X.2 - Etapu išvežtas į Solovkus ; tik XII.8 pasiekė Kem.
- 1930-1933 - Vysk. T. Matulionis «kunigų komunos » ūkvedys ; kartu su kitais 6 kunigais gavo metus « baudžiamojo izoliatoriaus » ir išsiųstas 250 km. į šiaurę nuo Leningrado sunkiems darbams («Lodejnojė Pole »).
- 1933.VIII.28 - Maskvos Lubiankoje susitiko su būriu kunigų, kurie buvo rengiami grįžimui į Lietuvą.
- 1933.X.19 - Vysk. T. Matulionis, 10 kunigų ir 3 pasauliečiai iš Sov. Sąjungos kalėjimų atvyko į Kauną.
- 1934.III.24 - Privačiojoje audiencijoje pas Šv. Tėvą Pijų XI.
- 1934.IV.3 - Antrą kartą pas Šv. Tėvą su 78 lietuvių grupe.
- 1934-1936 - Pas lietuvius Amerikoje.
- 1936.IV.5 - Pabuvęs 3 savaites Egipte, atvyko į Šventąją Žemę.
- 1936 - Grįžęs iš kelionių, rudenį apsigyveno Kaune, prie benediktinių šventovės kaip jos rektorius.
- 1938 - Įvedė amžinąją Švč. Sakramento adoraciją Kaune, benediktinių šventovėje.
- 1941/43 - Vysk. Teofilijus kreipėsi į Šv. Tėvą ir į okupantus vokiečius dėl leidimo apaštalausti Rusijos teritorijoje.
1942. VI.16 - Kaune mirė I Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta; palaidotas katedros kriptoje.
- 1943.1.9 - Pijus XIX paskyrė vysk. T. Matulionį Kaišiadorių vyskupu.
- 1943.IV.24 - Vysk. T. Matulionis iš kapitulinio vikaro prel. J. Labuko perėmė valdyti Kaišiadorių vyskupiją.
- 1943.V.21 - II Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio ingresas į Kaišiadorių katedrą.

- 1943.IX.10 - Vokiečiai grobė lietuvių jaunimą iš Žiežmarių šventovės ; vyskupas smarkiai į tai reagavo.
- 1943.XI.9 - Žiežmarių klebonas prel. B. Sužiedėlis vokiečių uždarytas Kauno kalėjime, kur išbuvo iki 1944.II.7.
- 1944.VII.13 - Raudonoji Armija išstūmė vokiečius iš Kaišiadorių.
- 1944 - Rugsėjo pradžioje vyskupų konferencija Ukmergėje.
- 1945.VI.16 - Vysk. T. Matulionis Vilniuje pas komisarų tarybos pirmininką M. Gedvilą dėl Bažnyčios ir valstybės santykių.
- 1945.VI.24 - Suimtas kun. St. Kiškis, Kaišiadorių vyskupijos kancleris.
- 1946.XI.5 - Vyriausybės atstovų pasitarimas su vyskupais Vilniuje dėl priemonių kovai su vadinamuoju « banditizmu ».
- 1946.II.21 - Vyskupų ir valdytojų pasitarimas Kaune ; pasirašytas ganytojinis laiškas, kurį valdžia atmetė.
- 1946.XII.18 - Kaišiadoryse suimtas vysk. T. Matulionis ir generalvikaras prel. J. Labukas ; sekančią dieną — kan. M. Cijūnaitis Žasliuose.
- 1947.XI.9 - Gavęs 7 metus kalėjimo, vysk. Teofilius iš Vilniaus išvežtas į Oršą.
- 1948.IV.25 - Iš Oršos išvežtas į uždarą kalėjimą Vladimire (Kliazme).
- 1949.IX.8 - Suimtas vyskupijos valdytojas prel. B. Sužiedėlis, vyskupiją valdyti pavėdęs kan. M. Cijūnaičiui, neseniai grįžusiam iš kalėjimo.
- 1949.IX.16 - Kaišiadorių kapitula, valdžiai reikalaujant, fiktyviai «išrinko» kan. J. Stankevičių vyskupijos valdytoju, kuris prieš kapitulą atliko priesaiką ; jis palaikė ryšį su tikruoju valdytoju kan. M. Cijūnaičiu.
- 1952.X.17 - Po ilgos ir sunkios ligos mirė kan. A. Varnas, ilgametis katedros klebonas.
- 1954.V.28 - Medicinos sesers ir sanitaro lydimas, vysk. T. Matulionis iš Vladimiro per Maskvą vežamas ne į Lietuvą, bet į Mordoviją, į Invalidų Namus (Potma).
- 1955.II.24 - Iš kalėjimo grįžo į Lietuvą kaip invalidas prel. B. Sužiedėlis.
- 1955.II.26 - A. Panemunėje mirė vyskupo T. Matulionio brolis Juozas.
- 1955.IX.6 - Žasliuose mirė kan. M. Cijūnaitis ; ten ir palaidotas.
- 1955.IX.11 - Panevėžyje Lietuvai konsekruoti du nauji vyskupai - kun. Petras Maželis ir kun. Julijonas Steponavičius.
- 1955.XI - Iš Sibiro lagerių grįžo prel. J. Labukas ir apsigyveno Raseiniuose.
- 1956.IV.28 - Vysk. T. Matulionis telegramomis pranešė giminėms ir S. Riaukai, kad jau yra laisvas.
- 1956.V.6 - Atvykęs į Vilnių, vyskupas T. Matulionis meldėsi Aušros Vartuose.
- 1956.VI - Apsigyveno Birštone pas kleboną kun. J. Jonį.
- 1956.VI.9 - Paskyrė kan. J. Stankevičių savo generalvikaru.
- 1956.VII.16 - Papildė kapitulą naujais nariais ; daugeliui kunigų suteikė garbės kanaaninko titulą.
- 1957.XI.14 - Kan. J. Stankevičius atleistas iš valdytojo ir generalvikaro pareigų.
- 1957.XII.25 - Birštone, vyskupo kambaryje, kun. V. Sladkevičius pašventintas vyskupu.
- 1957.XII.26 - Birštono klebonijoje padaryta krata ir suimtas kan. J. Jonys, klebonas.
- 1958.I.3 - Vilniuje mirė vysk. K. Paltarokas ; palaidotas Panevėžio katedroje.
- 1958.VIII.16 - Vysk. T. Matulionis grąžino sovietiniam įgaliotiniui pažymėjimą, kuriuo jis laikomas Šeduvos altaristų.
- 1958.X.17 - Vysk. Teofilius prievarta išvežtas iš Birštono į Šeduvą, į buvusį parapijos namą.
- 1958.XI.26 - Savo raštu vyskupijos kunigams vysk. T. Matulionis paskelbė Blai-vybės Metus.

- 1959.II.5 - Perleido kapitulai Kaišiadorių vyskupijos valdymą; išrinkus valdytoją, žadėjo į valdymą nesikišti.
- 1959.XI.17 - Kapitula savo posėdyje Jiezne išrinko kapituliniu vikaru kan. Juozą Meidų, kuris kovo 1 d. pradėjo valdyti Kaišiadorių vyskupiją.
- 1959.VI.9 - Kietaviškėse mirė kapitulos narys prel. R. Juknys; palaidotas šventoriuje, prie šventovės sienos.
- 1960.V.31 - Šv. Tėvas suteikė vyskupui Teofiluiui *Pontificio Solio adstantis* titulą.
- 1960.VI.6 - Jiezne mirė kapitulos narys prel. V. Vaičiulis.
- 1960.VIII.9 - Vysk. Teofilus dalyvavo apaštalinio administratoriaus vyskupo Petro Skrods laidotuvėse Rygoje.
- 1961.IV.11 - Iš Vilniaus arkivyskupijos valdytojo kan. Česlovo Krivaičio atimtas kanauninko titulas.
- 1962.II.9 - Savo vyskupinės konsekracijos 33-se metinėse vysk. T. Matulionis gavo iš Vatikano telegramą, kad Šv. Tėvas jam yra suteikęs arkivyskupo titulą.
- 1962.VIX.13 - Kan. J. Meidui atsisakius, kapitulos posėdyje Žiežmariuose valdytoju išrinktas kan. Povilas Bakšys.
- 1962.VIII.12 - Trijų asmenų delegacija iš Bikavos su dovanomis sveikino arkivyskupą, pradėjusį 90-sius amžiaus metus.
- 1962.VIII.17 - Arkivyskupo bute paskutinė jo gyvenime krata.
- 1962.VIII.19 - Sekmadienį arkivyskupas atlaikė paskutiniąsias savo gyvenime Mišias.
- 1962.VIII.20 - Šeduvoje, tremtyje, aprūpintas šventais sakramentais, mirė arkivyskupas Teofilus Matulionis.
- 1962.VIII.23 - Kaišiadorių katedros kriptoje palaidotas arkiv. T. Matulionis.

2. Sovietinės valdžios nubaustieji Kaišiadorių vyskupijos kunigai (1944-1962 metais)

- 1944 - Vladas Mironas (Daugai), buvęs ministeris pirmininkas mirė Vladimiro kalmėje 1952 m.
- 1945 - Stanislovas Kiškis, Kaišiadorių vyskupijos kancleris, nubaustas 15 metų katorgos; po apeliacijos liko 10; grįžo 1956; antrą kartą nubaustas 4 metais; atliko bausmę Mordovijoje (1948-62).
Petras Liutkus (Kirdeikai), nubaustas 25 m.; mirė Vorkutoje 1946.
Juozas Rakickas, MIC, (Palomenė), mirė Intoje 1946 rudenį.
- 1946 - Vyskupas Teofilus Matulionis trečią kartą suimtas, bausmę atliko Vladimire (7 metai); grįžo iš Mordovijos 1956.V.6; iš Birštono ištremtas į Šeduvą 1958.X.17, kur mirė 1962.VIII.20.
- Prel. dr. Juozas Matulaitis-Labukas, generalvikaras, nubaustas 10 metų; sugrįžo 1955 m. lapkričio mėn.
 - Kan. Matas Cijūnaitis, Žaslių dekanas, nubaustas 2,5 metų; grįžo 1919.VII ir valdė vyskupiją iki mirties 1955.IX.6.
 - Petras Valatka (Paparčiai), nubaustas 5 metais; grįžo 1951 m.
 - Alfonsas Ažubalis (Musninkai) nubaustas 10 metų; buvo laisvas 1955; iš Sibiro grįžo 1959 (1941 šaudomas liko gyvas).
 - Liudas Puzonas (Čiobiškis), nubaustas 10 metų; buvo laisvas 1955; gyveno Sibire pas gimines, grįžo 1959.
 - Juozas Stasiūnas (Ryliškiai), 10 metų; grįžo 1955.
 - Jonas Kaušyla (Pivašiūnai), grįžo 1955.
 - Zenonas Baužys (Kernavė), nubaustas 4 metais; atlikęs bausmę, negrįžo.
 - Stanislovas Čelkus (Skudutiškis) - 10 metų; grįžo 1956.

- 1946 - Pranas Cibulskas (Kalviai) - 25 m.; grįžo 1956.
- Juozas Gustas, salezietis (Saldutiškis), grįžo 1956 m. ir vėl savo noru išvyko pastoracijos darbui į Krasnojarsko sritį; ten mirė 1958.III.13.
 - Steponas Rudžionis (Gegužinė) - 25 metai, mirė Vorkutoje.
 - Zigmas Neciunskas (Nedzingė) - nubaustas 10 metų; grįžo 1956, o 1956/58 m. apaštalavo Krasnojarsko srity (Maklakovo).
 - Zigmas Komaras (Kirdeikiai) grįžo 1956.
 - Adolfas Staševičius (Krivonys) nubaustas 10 metų; mirė 1949 m. lapkričio mėn. Vilniaus kalėjime.
- 1947 - Jonas Žvinys (Vilūnai) - 25 metai; grįžo 1956.
- Vaitiekus Želnia (Nemunaitis) - 10 metų; grįžo 1956.
 - Juozas Voveris (Joniškis) nubaustas 8 metais; grįžo 1955.
 - Kazimieras Pivariūnas (Kernavė) - 10 metų; grįžo 1956.
 - Antanas Mažeika (Joniškis) grįžo 1957.
 - Donatas Linartas (Žiliniai) - 10 metų; mirė lageryje 1950.
- 1948 - Marijonas Petkevičius (Linkuva) - iš 25 liko 10 metų; grįžo 1956, vėl išvyko savo noru, nubaustas dar 2 metais (1959-61).
- Petras Jakulevičius (Kaunas) - po 2 metų grįžo 1950; vėl paimtas 1953 gavo 25 metus; grįžo tik 1969.
 - Česlovas Kavaliauskas (Žasliai) grįžo 1956.
- 1949 - Bronislovas Bulika (Zybalai) - 10 metų; grįžo 1955.
- Prel. Bernardas Sužiedėlis, valdytojas, nubaustas 10 metų; grįžo kaip invalidas 1955, mirė 1967.
 - Kazimieras Liesevičius (Nedzingė) - 10 metų; grįžo 1955.
 - Zigmas Stančiauskas (Skudutiškis) - 7 metai; grįžo 1956.
 - Jonas Danyla, SJ, (Žasliai) grįžo 1956; vėl kalėjime visą pusmetį tardomas 1962/63.
 - Jonas Mikučionis (Žasliai) grįžo 1955.
 - Petras Lygnugaris, SJ, (Paparčiai) - nubaustas 10 metų; grįžo 1956; 1959-1962 apaštalavo Sibire; ten įdarbintas, o paskui 3 metams nuteistas; į Lietuvą grįžo 1970.
 - Antanas Šeškevičius, SJ, (Ryliškiai) grįžo 1956 ir tuoju išvyko į Sibirą apaštalo darbui; 1962 suimtas gavo 7 metus ir grįžo į Lietuvą 1969; trečią kartą kaip Dubingių klebonas už vaikų mokymą nubaustas 1 metais kalėjimo ir bausmę atliko 1970-71.
- 1950 - Juozas Čaplikas (Kazokiškės) nubaustas 10 metų; grįžo 1955.
- 1952 - Česlovas Zažeckas (Kuktiškės) nubaustas 25 m.; grįžo 1956.
- 1953 - Alfonsas Šatas (Kruonis) - iš 25 sumažino iki 10 metų; grįžo 1956.
- 1957 - Jonas Jonys, kan., Birštono klebonas, nubaustas 4 metais, grįžo 1960.

3. Šiam darbui panaudoti šaltiniai ir literatūra

- Kun. dr. Juozo Stakausko surinktoji biografinė medžiaga iš paties a.a. arkiv. Teofiliaus, jo kanclerio ir kitų.
- Arkivyskupo T. Matulionio surinkti, apsaugoti ir išlaikyti jo asmenį liečiantieji dokumentai — pažymėjimai ir liudijimai nuo klierikavimo laikų.
- Arkivyskupo Teofiliaus korespondencija su giminėmis ir kunigais.
- A.a. kun. Veblaičio duomenys apie Sikstą Riauką.
- Gerai arkivyskupą T. Matulionį pažinojusių ir su juo gyvenusių asmenų pareiškimai.
- O. Jaskūnaitės laišakai ir arkiv. T. Matulionio įvairūs prierašai; 80 lapų jo ranka rašytų užrašų iš O. Pusvaškytės pasakojimų.

Aluntos ir Daugailių klebonų žinios bei ištraukos iš metrikų aktų.

Bikavos klebono pavaduotojo 1969 m. atsiųstoji biografinė medžiaga su nuotraukomis.

Vieno kunigo surinkti duomenys apie arkivyskupo Teofiliaus gyvenimą Lietuvoje, jam sugrįžus iš Mordovijos 1956 metais.

Įvairių asmenų atsiminimai apie arkivyskupą Teofilį Matulionį.

Prześladowanie chrześcijaństwa przez bolszewizm rosyjski, Krokua, 1924 ;

Kun. P. Rutkauskas, *Arceybiskup Jan Ciepliak 1857-1926*, Varšuva 1934.

Kun. P. Rutkauskas, *Biskup Antoni Małeki*, 1936.

O. Zaštautaitė, *Pijus XI*, 1937.

Kaišiadorių vyskupijos kunigų sąrašai 1943 ir 1956 metais, su visais juose pasikeitimais, vyskupui Teofilui valdant.

Katalikų spaudoje pasirodę straipsniai: «Tiesos Kelias» nr. 1, 1933;

« Žvaigždė » nr. 11, 1933 ;

« Ateitis » nr. 162, 1934 ;

« Žemaičių Prietelis » 1934 m. ir kiti periodiniai leidiniai, cituojami knygos tekste, spausdinti Lietuvoje ir išeivijoje.

LE MORTEL QUI NE MEURT PAS

(Résumé)

Cette monographie résume bien la vie de l'archevêque lituanien, Teofilus Matulionis (1873-1962). En apparence physiquement fragile, il sera connu immortellement comme le confesseur, le martyr et défenseur courageux des valeurs chrétiennes. Il a dû se cabrer contre l'énorme puissance anti-chrétienne du géant soviétique tant qu'en Lituanie qu'en Russie elle-même. La victoire de l'archevêque Matulionis ne fut jamais au sens physique mais moral. Le triomphe final a été bien le sien.

Teofilus Matulionis est né le 22 juin, 1873, à Kudoriškis, Lituanie. Il fit ses études secondaires à Dāvgaŗpils (Lettonie) et compléta son entraînement théologique à Saint-Pétersbourg (Russie) où il fut ordonné le 4 mars, 1900. Il servit comme vicaire presque deux ans à Varaklani et ensuite comme curé à Bikava. Ces villes sont les deux situées en Lettonie. En 1910 il s'attira la punition du tribunal civil tsariste pour avoir baptisé l'enfant d'un mariage mixte — (le père étant catholique et la mère orthodoxe). Il fut transféré à Saint-Pétersbourg pour y travailler comme vicaire et administrateur de la Paroisse Sacré-Coeur dont l'église n'était pas encore construite.

L'abbé Matulionis devint le curé de cette paroisse en 1918 et pour les 5 années qui suivirent il dut faire face aux pressions révolutionnaires et à la persécution religieuse. Le tribunal de Moscou le condamna à 3 ans de prison. De retour en sa paroisse en 1925 il trouva une si grande pénurie de prêtres à cause des emprisonnements qu'il dut s'occuper de sept paroisses à la fois. Finalement il fut ordonné évêque secrètement par l'évêque A. Maleckis. Mais en très peu de temps il fut arrêté et condamné sans procès à dix ans de travaux forcés au camp des îles Solovki.

La Lituanie, la patrie de l'évêque Matulionis, ayant récupéré son indépendance en 1918, vint à sa rescousse quand elle l'échangea ainsi que dix autres prêtres lituaniens pour quelques communistes qui avaient été emprisonnés pour subversion en ce pays. Lorsque l'ambassadeur de Lituanie demanda à Monseigneur Matulionis s'il désirait retourner en sa patrie celui-ci donna une réponse négative. Malgré cela son nom fut mis sur la liste des rapatriés. Aux exhortations des autres prêtres, il accepta. Ce ne fut qu'à la première gare en Lettonie que fut connu que l'abbé Matulionis était de fait évêque. Alors tous conclurent que son hésitation à retourner en Lituanie était due à espoir qu'un jour il pourrait reprendre son ministère en Russie.

Pour une dizaine d'années Mgr Matulionis servit d'aumônier aux Bénédictines à Kaunas et aux forces armées en Lituanie. En 1943, pendant l'occupation allemande, il fut nommé évêque-ordinaire du diocèse de Kaišiadorys. Pas un an ne passa que les soviétiques occupèrent la Lituanie de nouveau et avec leur arrivée reprit la persécution religieuse. Mgr Matulionis fut arrêté en 1946 et envoyé aux prisons de Russie.

Mgr Matulionis revint en Lituanie 10 ans plus tard en 1956 âgé de 83 ans, malade et exténué. Malgré le gouvernement soviétique il prit en charge l'administration de son diocèse et ordonna dans le secret pour lui succéder le Révérend V. Sladkevičius comme évêque. Les autorités soviétiques se vengèrent en bannissant au loin les deux de Kaišiadorys et en les gardant sous arrêt domiciliaire. Toujours en exile au village de Šeduva, le Saint Siègre éleva Mgr Matulionis à l'archiépiscopat. La mort le frappa à l'âge de 89 ans et il fut enseveli en la cathédrale de son diocèse de Kaišiadorys.

La renommée de la sainteté de l'archevêque Matulionis se répandit en Lituanie, en Lettonie, en Russie et aux Etats-Unis. Il avait visité ce dernier pays en les années 1934-36. On le considère comme un « homme de Dieu » authentique qui a mené le bon combat, qui a souffert pour la foi chrétienne et qui est mort martyr. Beaucoup de personnages de marque en attestent. Certains de leurs témoignages et mémoires sont inclus en ce livre avec des lettres choisies du saint archevêque Teofilus Matulionis.

THE UNDYING MORTAL

(Summary)

This monograph outlines the life of the Lithuanian Archbishop Teofilus Matulionis (1873-1962) who was physically fragile in appearance, but is immortal as a confessor, martyr and courageous fighter for Christian values. He had to face the enormous anti-Christian force of the Soviet Giant both from Lithuania and while in Russia itself. Archbishop T. Matulionis won no physical victory for he spent many years in Soviet Prisons and concentration camps, but moral victory and final triumph were on his side.

T. Matulionis was born in Kudoriškis, Lithuania, on June 22, 1873. He finished high school in Dāvagavpils (in Latvia), and completed his theological training in the Seminary of Petersburg (in Russia) where he was ordained on March 4, 1900. He was an assistant priest for almost two years in Varaklani, then became the parish priest in Bikava. Both of these towns were in Latvia. In 1910 he was punished by a Czarist civil court for baptising a child of a mixed marriage (Catholic father, Orthodox mother), and transferred to Petersburg to work as assistant priest and administrator of the not yet built Sacred Heart Church.

By 1918 Rev. T. Matulionis was pastor of the church, and for the next five years he struggled with revolutionary pressure and religious persecution before being condemned to three years in prison by the Moscow Tribunal. He returned to his parish in 1925 to find that there was a great lack of priests due to numerous imprisonments and it was therefore necessary for him to serve in seven parishes at the same time. He was finally ordained a bishop in secrecy by Bishop A. Maleckis, only to be arrested very soon afterwards and condemned without trial to ten years in a labour camp in the Solovki islands.

Bishop Matulionis' native country, Lithuania, which regained her independence in 1918, came to his rescue by exchanging him and ten other Lithuanian priests for two dozen Communists imprisoned for subversive activity in Lithuania. When Bishop Matulionis was asked by the ambassador if he wanted to return to his native country, he gave a negative reply but was put on the list anyway. Other priests urged him to accept the offer, and he did not protest his inclusion on the list. It was only at the first railway station in Latvia that it was revealed that Father T. Matulionis was a secret bishop. It then became clear that his reluctance

to return to Lithuania was caused by the hope that he might one day be able to return to his pastoral duties in Russia.

Bishop Matulionis worked for a decade as chaplain of the Benedictine convent in Kaunas, and also as chaplain of the Lithuanian army, and was appointed Bishop (Ordinary) of the diocese of Kaišiadorys in 1943, during the German occupation. Within a year, Lithuania was reoccupied by the Soviets, religious persecution began, and Bishop T. Matulionis was arrested and sent to prisons in Russia.

He returned to Lithuania ten years later in 1956 at the age of eighty-three, old, ill, and tired. Against the will of the Soviet government, Bishop T. Matulionis took over the administration of his diocese and secretly ordained Rev. V. Sladkevičius as bishop to succeed him. The Soviet government struck again, banning them both from Kaišiadorys to distant places and putting them under house arrest. The Holy See made T. Matulionis an archbishop before his death in exile in Šeduva village at the age of eighty-nine. He was buried in the cathedral of his diocese in Kaišiadorys.

The fame of the sainthood of Archbishop Matulionis is spreading in Lithuania, Latvia, Russia, and the United States, the latter of which he visited from 1934-1936. He is considered a real « homo Dei » who suffered and fought for the Christian faith, and who died a martyr. These facts are attested to by many prominent persons. Some of their memoirs and statements are published in this book along with selected letters of the saintly Archbishop T. Matulionis.

DR. KAZYS PIKUS
ARCHYVAS

ASMENVARDŽIŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Asmenvardžiai atspausdinti didžiosiomis raidėmis, žurnalų ir laikraščių pavadinimai kursyvu, pagaliau vietovardžiai ir kita paprastu šriftu.

- Abezi 308, 316, 317
Adutiškis, bžk. Švenčionių raj. 323, 325
Agluona (Latvijoje) 18
Aidai 177
Akstinas Tadas, kun. 89
Akulov, kun. 77
Alagiani, kun., S. J. 167
Alanta žr. Alunta
Aleksavičiūtė-Riaukienė Vladislava 137
Aleksiejus Michailovičius, Rusijos caras (1629-1676) 41
Alytaus dekanatas 89
Alytus 81, 89
Alyvų kalnas (Palestinoje) 72, 73
Alunta (Alanta, Owantlia), Molėtų raj. 5, 71, 148, 164, 227, 342
Aluntos bažnyčia 3, 5, 337
Aluntos dvaras 5
Aluntos kapinės 5
Aluntos parapija 3-5, 337
Amerika (Jungtinės Amerikos Valstybės) VII, 3, 6, 30, 59, 60, 62, 64, 65, 68-71, 117-119, 136, 137, 167, 169, 172, 177, 200, 209, 228, 264, 317, 338; žr. Jungtinės Amerikos Valstybės
Amerikos Balsas 214
Amerikos Legiono daliniai 65
Amerikos lietuviai 72
Amerikos Lietuvių Kunigų Vienybė 59, 61, 68, 170
Amerikos Lietuvių Rymo Katalikų Federacijos centro valdyba 59
Amnestija 304
Amoudru F. M., O.P. 37, 38, 205, 208, 338
Amsterdam 115
Amžinojo Rožančiaus Brolijos 295
Andrikonis Juozas, kun. 142, 147, 151
Angelaičiai 50
Anglija X, 27, 231, 325
Aničas J., 179-182
Anykščiai 148, 163
Anykščių raj. 4
Antakalnis (Vilniuje) 136, 163
Antalieptė, mst. Zarasų aps. 225
Antalieptės cerkvė 7
Antalieptės mokykla 117, 118
Anzer sala (viena iš Solovkų salų) 185, 243
Anzer salos «Troickoja komandirovka» (ištrėmimas) 183, 245
Apaštalų Sostas žr. Šv. Sostas
Arata Antoninas arkiv., nuncijus Lietuvoje (1883-1948) 47
Archangelskas 53, 207
Archangelsko gub. 38
Argentina 176
Arlauskas V., kun. 148, 163
Arnheim, mst. Olandijoje 131
Astikas (Hostic, Oscik, Ostik) Gregorijus (XV š.) 5
Astikas Jokūbas, Mcislavo vaita 5

- Astikas Jurgis 5
 Astikas Kristinas (XV š.) 5
 Ateistinis muziejus 79
 Ateitininkai 50
 Ateitis 123, 342
 Ateizmas 29, 30
 Atgailos Diena 241, 242
 Atlanto nugalėtojams paminklas 64
 Aukštadvario Ūkio Mokykla 87, 88, 89
 Aukštadvaris 89, 95, 106, 110, 320
 Aukštakalnio sodyba 4
 Aukštoji Panemunė (prie Kauno) 6, 7, 130, 135, 139, 147, 154, 228, 280, 339
 Australija 169, 170, 171, 176
 Australijos lietuviai 170
 Aušros laikai 64
 Aušros Vartai 339
 Ažionių k., Anykščių raj. 4
 Ažubalis Alfonsas, kun. 340
 Ažugirių k. Leliūnų par., Utenos raj. 6, 337

 Babinovičių lietuviškoji par., Mohilevo gub. 53
 Bačinskas Petras, kun. 89, 95
 Bad Ditzenbach, V. Vokietija 202
 Bagdanavičius V., M. I. C. (g. 1908) 169
 Baisogala, Šeduvos raj. 54, 243
 Bajorų k., Aluntos par. 4, 337
 Bakšys Povilas, kan. 88, 142, 152, 155, 156, 161-163, 340
 Balaišienė Anastazija 9, 337
 Balaišis [Balaiša] Bronislovas, kun. 3, 250
 Balaišytė Filomena 9
 Balčius Valentas, kun. (1905-1941, bolševikų nužudytas), 81
 Balčys K., kun. 115
 Balyševs, milicijos viršininkas 99
 Balkūnas Jonas, prel. (g. 1902) 59
 Baltašatvos k. Skiemonių par. 3
 Baltgudija 309
 Baltijos jūra 38, 40, 185, 207
 Baltijos kraštas 171, 208

 Baltrušaitis Jurgis (1873-1944, Lietuvos vyriausybės atstovas Maskvoje 1920-1939) 46, 47, 49, 192, 198
 Baltrušis Ignas, kun. prof. dr. 9, 26
 Baltuška Petras, kun. 148
 Baranauskaitė Viktorė 156
 Baranauskas Antanas, vysk. (1831-1902), 18, 148
 Baranovičių burmistras 79
 Barauka prie Dusetų mst. 227, 228, 337
 Baraukos vnk. 6
 Barauskas Juozapas 5
 Barisa Juozas (iš Žiedavainių km., mokė skaityti arkiv. Teofilij Matulionį) 7
 Baruolienė (Matulionytė) Elžbieta 6 ; 245-247, 250
 Basanavičius Jonas, dr. (1851-1927) 65
 « Baudžiamasis izoliatorius » 338
 Baumila A. 88
 Baužys Zenonas, kun. 340
 Bažnyčia žr. Katalikų Bažnyčia
 Bažnytinių teisių kodeksas 106
 Belgija 167, 204, 210, 212
 Benderaitienė-Matulionytė Marytė 7, 17, 128, 245, 249
 Bendler (miesto tarybos narys Waterbury, Conn, JAV) 64
 Benediktas XV, popiežius (1854-1922) 33
 Benediktinės Seserys Kaune 72, 75, 76, 77, 82, 87, 89, 121, 122, 180, 209, 210, 213, 214, 229, 344, 346
 Benediktinių bažnyčia Kaune 225, 338
 Benislavskienė Stanislova 12
 Beran Josef, Čekoslovakijos arkivysk. 171
 Berlynas 37, 79, 82, 168, 182, 217, 242
 Beržgalys, vietovė 223
 Betliejus 70
 Bielavski J., kun. 78

- Bijutiškis, Molėtų raj. 325
- Bikava (Latgalijoje) 203, 228, 272, 273, 274, 286, 309, 310, 340, 341, 343, 345
- Bikavos par. IX, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 159, 196, 202, 223, 337, 338
- Bikavos parapijiečiai 136
- Bykovas (teismo kolegijos sekretorius Maskvoje 1923) 27
- Byla V., kun. 76
- Birmingham (Anglijoje) 327
- Birštonas X, 139, 142, 143, 146-151, 153, 155, 159, 220, 283, 323, 339-341.
- Birštonietė Agota 296
- Biržiška Mykolas, prof. 1882-1962) 175
- Bistras Leonas, dr. (1890-1971) 76
- Blaivybės draugija 75, 95
- Blaivybės Metai 153, 339
- Bobriškis 226
- Bobryščevas-Puškinas, advokatas (Teisme Maskvoje 1923) 27
- Bobruiskas Gudijos mst. 235
- Bonna (Bonn) 209
- Borisevičius Vincentas, vysk. (1887-1947) 111, 180, 317, 319
- Borysovas 78
- Borovskis, kun. 26
- Bostonas (Mass., JAV) 60, 62
- Bradley Omar Nelson (1893-1981), JAV generolas 174
- Brazys Teodoras prel. (1870-1930) 88
- Brébeuf Jean de žr. Šv. Jonas de Brébeuf
- Britanija (Anglija) 131
- Brizgys Vincentas, vysk. (g. 1903) 79, 82, 83, 123, 158, 169, 172, 180, 324
- Brocktonas, Ma., JAV 62, 64
- Brunius, inžinierius 127
- Bružikas Jonas, S. J. (1897-1973) 176
- Bučys Juozas, kan. (1873-1927) 89
- Būčys Pranciškus Petras, vysk. prof. dr. (1872-1951) 76, 124
- Budapeštas (Budapest) 76
- Budkevičius (Buddkiewicz) Kons-
tantinas, prel. (1867-1923) 25, 28-30, 32, 197, 206
- Bugenis Mykolas, kun. (1888-1974) 49, 53, 79, 87, 213, 223, 224, 238, 240, 241, 311, 320
- Bulika Bronislovas, kun. 341
- Buriatija (Sibire) 34
- Burokaitė Emilija 129
- Butkus Petras, kun. (g. 1914) 170
- Butrimonys, mstl. Alytaus aps. 139, 282, 284, 286, 297, 299, 304, 313, 324
- Butrykų kalėjimas Maskvoje 49, 53, 154, 192
- Butrykų kalėjimo požemiai 27, 30, 31
- Caccia Dominioni Camillo, mons. 54
- Camperdown katalikų par. bažnyčia Sydneyje 170
- Camus Albert, pranc. rašytojas 330
- Canterbury arkivyskupas (Anglijoje) 27
- Celešius Petras, kun. dr. (g. 1906) 95, 158, 172, 173
- Centrinis Valstybinis Archyvas (Kaune) 237
- Chaleckis (Haleckis) Lucionas, prel. 156
- Charkovas (Charkiv), mst. Ukrainoje 53, 79, 207
- Charkovo sritis 37
- Chersones (vietovė Kryme) 37
- Cheveckas O., kun. 244
- Chicaga 3, 64-67, 69, 72, 158, 169, 172
- Chmieliauskas Trakų aps. viršiniskas 87, 88
- Chodnevicius P., kun. 25, 29, 30
- Chomicz Pawel, kun. 191
- Chruščiovas (Chruščev) Nikita 136, 171, 319, 321

- Chvedzko (Chviedzko), kun. 25, 29
- Cibulskas Pranas, kun. 341
- Cibulskis St., šv. Kotrynos gimnazijos Petrapilyje direktorius 22
- Cicero, Il.. JAV 65
- Cicognani Amleto G. kard. 157, 220, 222
- Ciepliakas (Cieplak) Jan (1857-1926) arkivysk. 22, 24, 26-30, 32, 33, 197, 206, 207, 338, 342
- Cijūnaitis Matas, kan. 88, 89, 101, 114, 127, 141, 275, 316, 318, 321, 325, 339, 340
- Clevelando (Ohio) lietuviai 65
- Čajevskis, kun. 26
- Čaplikas Juozas, kun. 136, 341
- Čegis Vladas, kun. (1888-1953) 38, 39, 49, 53, 77, 205, 244
- Čeką : Črezvyčainaja Kommissija (Tarybų Rusijos slaptoji policija įsteigta 1917) 171
- Čekoslovakija 171, 298, 300
- Čelkus Stanislovas, kun. 340
- Čenstakava (Częstochowa) 74
- Čepėnas Juozas, kun. dr., 223
- Česiulis, gydytojas 160, 161
- Čibas Kazimieras, kun. 89
- Čiobiškio vaikų prieglaudos namai, koplyčia 89, 116
- Čyžaitė Agnietė, O. S. B. 210, 212, 213
- Dagilis J., kun. 99, 100
- Dainius, gydytojas 151
- Dainys (Deinis) Vincentas, kun. (1880-1954) X, 53, 120, 124, 185, 191, 195, 231, 233-243, 255
- Dambkauskas Aleksandras, prel., prof. (1860-1938) 218
- Dambrauskas Juozapas, M. I. C. 224
- Daniélou Jean, S. J. 330
- Danilevičius 311
- Daniševičius Mykolas 133, 263, 265, 267, 269, 278-280, 282-284, 287-290, 292-296, 298-302.
- [Daniševičiūtė] Milė 302, 312
- Danyla Jonas, S. J. 341
- Danys, kun. 324
- Darbininkas* 61, 62, 168, 169, 170, 177, 178, 340
- Daugai, mstl. Alytaus aps. 89, 340
- Daugailiai, mstl. Utenos aps. 6, 7, 9, 148, 337, 342
- Daugavpils žr. Daugpilis
- Daugėla J., kun. (1909-1941), 81
- Daugpilio realinė gimnazija 8, 223, 337
- Daugpilio stotis 199, 203
- Daugpilis 50, 55, 194, 199, 343, 345
- Daukša Mikalojus (1527-1613), kan. 88
- Daunys Stasys, *Šaltinio* korespondentas 51
- Debeikiai, mstl. Utenos aps. 3
- Dekretas apie atskyrimą Katalikų Bažnyčios nuo valstybės 29
- Deksnys Antanas, vysk. dr. (g. 1906) 89
- Dell'Acqua Angelo, kard. 158
- Dementjevas teisėjas 17
- Denisevičius, prel. 18, 19
- d'Herbigny, vysk., S. J. 37, 38, 44, 207
- Didžioji Savaitė 148
- Didžioji Spalio revoliucija (1917) 181
- Dielininkaitis Pranas, prof. dr. (1902-1942) 76
- Dogelis Povilas, kan. (1877-1951) 51
- Dominikonų rūmai prie šv. Kotrynos bažnyčios Petrapilyje 18
- Donoso Cortès Juan Maria de la Salud, Marqués de Valdegamas (1809-1853) ispanų diplomatas, konvertitas 86
- Dotnuvos Žemės Ūkio Akademija, įsteigta 1911 m. 209
- Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijos studentai 50

- Dougherty Denis, kard. (1865-1951) 64
- Dovydas (1042-972 pr. Kr.) 329
- Draugas* 65, 66, 68, 167, 169, 170, 175
- Dricanų par. 12, 13, 17
- Dubingiai, mstl. Ukmergės aps. 136, 320, 341
- Dulbinskis, Rygos vysk. 308, 324
- Dusetos, mstl. Zarasų aps. 6, 71, 227, 337, 338
- Dusetų parapijos kapinės 6
- Dvasinė Akademija Petrapilyje 269
- Dzekunskas Jonas, kan. 142, 146, 151, 316
- Dzierżyński Feliks (1877-1926) 27
- Efimovas - Nkvd komisaras (Vilniuje 1946) 110
- Egiptas 70, 338
- Eismontas, kun. 25, 29
- Elertas, prel. 156
- Eliot Thomas Stearns (1880-1965) 334
- Elisonas Jurgis (1889-1946) 56
- Erdmanas Vytautas, kun. 9
- Eretas Juozas, prof. dr. (g. 1896) 76, 218
- Estija 242, 280
- Estrin - kontrevoliucinės sekcijos sekretorius 44, 46
- Eucharistinis Kongresas Kaune (pirmasis 1934) 87
- Eucharistinis Kongresas Kaune (antrasis, numatytas surengti 1944) 93, 241-243
- Eucharistinis Kongresas (numatytas surengti Kėdainiuose 1937) 75
- Europa VII, 5, 28, 30, 172
- Europos Lietuvis* 47, 52
- Europos spauda 27, 32
- Evangelija 331
- Evans Brothers (Leidykla Londono) 131
- Ezekiėlis, pranašas 86
- Farforovskaja (gatvė Leningrade, kur buvo Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia) 26
- Fatima (Portugalija) 93
- Feodorovas L., egzarchas 25, 29, 30, 77
- Fiodorovas, rytų apeigų vysk. 206
- Florida, J. A. V. 216
- Gaida-Gaidamavičius Pranas, kun. dr. (g. 1914), II, VII, VIII, 89, 158, 173
- Gaidelionis Jonas, kun. 324.
- Gailevičius Alf., religinių kultūrų reikalams tarybos įgaliotinis Lietuvai 101, 110, 114
- Galaunė Jonas, kun. 89
- Galdikienė-Draugelytė Magdalena (1891-1979) 76
- Galinaitis, prokuroras (Vilniuje 1958) 151
- Galkinas, expopas 27
- Galli Mario V. 332, 334
- Gamalielis, 117
- Gandhi Mohandas Karamohand (1869-1948) 174
- Ganytojinis laiškas (1946 m. Lietuvos vyskupų priimtas, sov. valdžios užlaikytas) 111
- Garbukas Tarcizijus, kun., O.F.M. 72
- Garnių km. 9
- Gasparri Pietro, kard. (1852-1934) 27
- Gatčinas, mst. Rusijoje 53
- Gatčino bažnyčia 235
- Gatčino pabėgėliai 242
- Gedimino pilis 119
- Gedimino stulpai 74
- Gedvilas Mečislovas 101, 183, 339
- Gegužinės k. 341
- Gelvonai, mstl. Ukmergės aps. 95, 316
- Genezareto ežeras (Palestinoje) 70
- Giedraičiai, mstl. Ukmergės aps. 89

- Giedraičių dekanatas 89
Gimtoji Šalis 204
 Gineitienė Ona 49, 54
 Giobbe Filippo, mons. 54
 Girkalnio bažnyčia 238, 239
 Girkalnis, mst. Raseinių aps. 121, 122, 123, 124, 242, 243
 Gleveckas Bronius 327
 Gliakovski St., kun. 78
 Godlevskis, kun. 235, 237
 Golgota arba Kalvarijos kalnas Palestinoje 70, 71
 Gorkij (Peškov) Aleksej Maksimovič (1868-1936) 34, 62
 Gorkio Maksimo žmona 34, 62
 Gouka - (liudytojas uždariant Petrapilio švč. Jėzaus Širdies bažnyčią 1922) 26
 Gpu — Gosudarstvennoje političeskoje upravlenije 'Valstybinė politinė valdyba' (1934 pakeista NKVD) 171, 186, 192, 206-208
 Gpu agentai 24, 25, 26, 45, 187
 Gpu lageriai Ustlage 53
 Gpu patalpos 44
 Gpu sandėlio sargas 41
 Gratkauskas J. 88
 Graūžinis Kazimieras, dr. (1898-1962) 47, 54
 Grigaitis Aleksandras, prel. prof. dr. (1877-1953) 111, 114, 135, 269
 Grigaliūnas-Glovackis Vincas, gen. (1885-1964) 213, 214
 Grisulttė Bronislova 13
 Gronskis Julijonas, kun. 42, 54, 243
 Grossbederio parapijiečiai 239
 Grodis (Grodis) — kontrrevo-liucinės sekcijos šefas 44, 45, 46, 98
 Groudīs Stanislovas, S. J., prof. dr. (g. 1896) 99, 100
 Guardini Romano, kun. prof. (1885-1968) 332
 Gudija 77, 79, 233-235
 Gūdžius Mykolas 162
 Gustas Juozas, kun. S.D.B. 89, 341
 Haring B. 332
 Hayes Frank, Waterbury, Conn., burmistras 64
 Hartfordo lietuviai 60
 Hitleris Adolfas (1889-1945) 179, 180, 181
 Hlebovič H., kun. 78
 Hunoldas, vokiečių gydytojas Vladimirio kalėjime 132
 Ideno kapinės, Stružanų par. 11
 Ignatavičius (Ignatonis) Zenonas, kan. dr. (1909 - 1975) 78, 79, 237
 Ilginas Vincentas, vysk., Charkovo srities valdytojas 37, 49, 53
 Indijos asketai 330
 Indros stotis Latvijos-Rusijos pasienyje 193, 198, 199, 202, 203
 Institutum Russicum (Kaune) 182, 234
 Inta, darbo stovykla Komių respublikoje 340
 Inturkė (Anturkė), bžk. Utenos aps. 147
 Invalidų Namai Karangandoje 302
 Invalidų Namai Mordovijoje IX, 6, 7, 133, 134, 137
 Invalidų Namai Potmoje 228, 339
 Invalidų Namai Zubovo-Polanskij 327; žr. Mordovijoje Zubovo-Polianskij invalidų namai
 Invalidų Namai Strėvininkuose 89
 Invalidų Namas 260-262, 265-274, 276, 277, 279-283, 285-290, 293-296, 298-314, 316-318, 320-322, 325-327
 « Istrebiteliai » (naikintojai) — bolševikų pareigūnai 106, 110
 Ivanovas O., kun. 31, 244
 Ivickis, kun. 26
 Izaijas, pranašas (740-690 pr. Kr.) 94
 Izraelis (Palestinoje)
 Yla Stasys, kun. prof. (g. 1908) 164

- Jalfos uostas 70
- Jakštas Adomas žr. Dambrasukas
- Aleksandras
- Jakulevičius Petras, kun. 341
- Jakutsko lietuviai 296
- Jalbrzykowski Romuald, Vilniaus
arkiv. metr., (1876-1955) 78, 233
- Jankūnienė Domicėlė 229
- Janukovičius, kun. 31
- Janulaitis Pranciškus, kan. 129,
131, 132, 317
- Jareckas Adomas, kun. 243
- Jaroslavlio kalėjimas 53
- Jaroslavlio klebonas 24
- Jaruševičius Juozas, kan. 88, 142
- Jasenauskas Albinas, vargoninin-
kas 49, 54
- Jasinskis Danielius, prel. (1866-
1939) 15, 194, 223
- Jasiūnas K. 289
- Jaskūnaitė Ona 117, 119, 341
- [Jaskūnas] Pranas 117
- Jaunimo Gretos* 179
- Javorka Vendelinus, S. J., (1882-
1966) 291, 293, 296, 298, 300
- Jekaterinos kanalas Petrapielyje 8
- Jeremijas, pranašas 84
- Jeruzalė 70-74, 203
- Jėzuitai 18, 79, 124, 129, 182
- Jėzuitų ordinas 44
- Jėzus Kristus žr. Kristus Jėzus
- Jieznas, misti. Alytaus aps. 89,
150, 340
- Jobas (S. Tęst.) 164
- Jokūbauskis Stanislovas, prel. 99,
101, 110, 114, 115, 123 141,
182, 217
- Jonas XXIII, popiežius 158
- Jonas IV, Žiaurusis, Rusijos caras
(1530-1584) 25
- Joniškio par. 80
- Joniškis, mst. Šiaulių aps. 341
- Jonys Jonas, kun. 139, 141-143,
147-151, 224, 339, 341
- Judas Iskarijotas 112
- Juknevičienė Teklė"] 59
- Juknevičius Andrius, kun. (1882-
1941) 33, 81
- Juknevičiūtė Teklė 19, 20
- Juknys Rapolas, prel. 89, 136,
152, 320, 325, 340
- Junevičius, kun. 24, 30
- Jungtinės Amerikos Valstybės 68,
89, 115, 168, 171, 216, 220, 221,
344, 346 ; žr. Amerika (J.A.V.)
- Jungtinių Amerikos Valstybių lietu-
viai 58
- Juočepienė (Stazdaitė) 5, 6, 337
- Juočepių šeima 255
- Juočepys Aleksandras, kun. 3
- Juočepys Andrius 227
- Juočepys Gabrielius 5, 337
- Juočepys Kazimieras 5
- Juočepytė-Matulionienė Ona,
(1851-1877, arkivysk. T. Matulio-
nio motina) 4, 6, 227, 337 ; žr.
Matulionienė Ona
- Juočepytė-Montigirdienė-Leibie-
nė, Marijona 227
- Juodagalvis Juozas, kun. 89
- Juodaičių bažn. Girkalnio vls. 75
- Juodaitis Justinas, kan. (1899-
1969) 324
- Juodelis Jonas, kun. 153, 226
- Juodokas Mykolas, kun. (1891-
1958) 37, 54
- Juodvalkis (Juodavolkis) Alek-
sandras, kun. 26
- Juozapinė (vietovė) 199
- Juozelėnaitė, Aukštadvario Ūkio
Mokyklos vedėja 87
- Jurkevičius 33
- Jurovs Ksaveras 20
- Juršenas Kazimieras, kun. (1887-
1974) 49, 53, 214, 228, 305
- Kainas (S. Tęst.) 112
- Kairas 70
- Kaišiadorių kapitula 83, 110, 161,
209, 320, 325, 339
- Kaišiadorių katedra 82, 87, 90, 161,
164, 175, 238, 339, 340

- Kaišiadorių par. 88, 303
 Kaišiadorių vyskupija IX, X, XI,
 1, 16, 84, 86, 88, 89, 95, 105, 116,
 141, 147, 150, 152, 154, 158, 162,
 179, 180, 182, 195, 205, 226, 251,
 307, 323, 340, 342
 Kaišiadorių vyskupo rūmai 89
 Kaišiadorys, mst. 80, 87, 89, 91,
 97-99, 101, 102, 114, 115, 120,
 127, 129, 132, 134-137, 139,
 142, 143, 149, 155, 157, 162, 163,
 183, 200, 201, 208, 212, 219,
 226, 240-244, 248, 275, 277, 292,
 316, 321, 338, 339, 344, 346
 Kalėdų šventės 155
 Kalinauskas Kazys J. (1904-1956)
 61
 Kalininas (Kalinin) Michail Iva-
 novič (1875-1946) 27, 31
 Kaluga, mst. Rusijoje 53
 Kalvarijos bažnyčia Vilniuje 320
 Kalvarijos kalnas (Palestinoje) 71
 Kalvarijos (Kryžiaus Kelias Vil-
 niuje) 74
 Kalvinistai 5
 Kalvių bžk. 97, 110, 267, 341
 Kamantauskienė Irena 216, 217
 Kamenev (tikroji pavardė Rosen-
 feld) Lev Borisovič (1883-1936)
 27
 Kanada 122, 169, 173, 233, 275
 Kapočius Feliksas, kan. (1895-1971)
 123, 224
 Karaganda (Kazakstane) 302
 Karagandos Invalidų Namai 302
 Karevičius Pranciškus, arkivysk.
 M.I.C. (1861-1945) 9, 18
 Karlovicz August žr. Paukeris 188
 Karmelio kalnas (Palestinoje) 70, 71
 Karmelitų šv. Kryžiaus bažnyčia
 Kaune 199
 Karo muziejus Kaune (įsteigtas
 1921 m., nuo 1936 Vytauto Di-
 džiojo Karo Muziejus Kaune, nuo
 1940.XI. Centrinis kariškai isto-
 rinis muziejus) 194
 Karosas Antanas, vysk. (1856-
 1947) 18
 Karpovič 26
 Karveliai 4
 Karvelis Antanas 5, 6
 Karvelis Petras (1897-1976) 22
 Karvelytė Satkūnienė 4
 Kasiulis Vytautas, dailininkas
 (g. 1918) 122
 Kasperaitis 47
 Kasteckaitė Marija 117
 Katalikas 67
 Katalikų Bažnyčia 23, 37, 44, 84,
 101-103, 106, 108, 109, 112,
 113, 144-146, 152, 156, 157, 159,
 169, 171, 175, 176, 178-183,
 196-198, 201, 203, 204, 221, 222,
 225, 291, 333, 334, 338, 339
 Katalikų Bažnyčios hierarchija 17,
 30, 32
 Katalikų Federacija (Bostone) 61
 Katekizacija 106
 Katorgos Soloveckų salose 198
 Kaukazas 22
 Kaunas 7, 50, 51, 54, 69, 72, 75-78
 80, 82, 83, 87, 89, 92, 93, 95, 99,
 111, 114, 115, 121, 122, 127, 130
 133, 134, 137, 139, 141, 143,
 147, 149, 163, 164, 169, 171, 180,
 181, 193, 195, 199, 200, 209, 211,
 213, 217, 225, 226, 228, 229, 234,
 236-238, 241, 243, 257-260, 263,
 264, 269, 272, 276, 280, 282, 284,
 292, 293, 300, 309, 316, 319,
 320, 322, 324, 338, 339, 341, 344,
 346
 Kauno arkivyskupija 110, 123, 152,
 311, 323
 Kauno bazilika 317
 Kauno kalėjimas 92, 339
 Kauno klinikos 154, 228
 Kauno kunigų seminarija 99, 100,
 116, 163, 182, 235, 240, 315
 Kauno ligoninė 155, 169, 243
 Kauno vyskupija 78, 89, 139, 320
 Kauno vyskupijos kurija 124, 241

- Kaušyla Jonas, kun. 326, 340
 Kavaliauskas Česlovas, kun. 341
 Kavarskas, bžk. Ukmergės aps. 5
 Kaveckas Konradas, muzikas
 (g. 1905) 76, 88
 Kazachstanas 317
 Kazakevičius Juozapas, kun. 54
 Kazanė, mst. Totorių Sov. Resp. 233
 Kazansko-Samaros-Simbirsko sritis
 37
 Kazėnas Magnus J., kun. (1885-
 1961) 59, 89
 Kazimierietės seserys 66, 67
 Kazlas, kun. 320
 Kazokiškės, bžk. Trakų aps. 341
 Kėdainiai 75
Keleivis 60, 61
 Kelly Frank 131, 132, 167, 168
 Kem, miestelis kaliniams 188, 338
 Kemežytė Kazimiera 252
 Kenosha, Wise., JVA. 66
 Kepleris (Kepler) Johannes,
 astronomas (1571-1630) 114
 Kernavė, bžk. Ukmergės aps. 340,
 341
 Keršul, Mansko ra j., Krasnojarsko
 sritis 136
 Kiaukliai, bžk. Ukmergės aps. 229
 Kiemelių k. 81
 Kietaviškės, bžk. Trakų aps. 147,
 320, 340
 Kietaviškių bažnyčia 136
 Kijevas (Kijiv) 207
 Kinga (Solovkų saloje kranto vieta)
 188
 Kipro sala 171
 Kirdeikiai, bžk. Utenos aps. 110,
 340, 341
 Kirilovskajos koplyčia 207
 Kiršinas K., kun. 9, 337
 Kiškis Stanislovas, kan. (g. 1900)
 80, 89, 91, 97, 100-102, 115, 124,
 142, 227, 275, 277, 281, 284, 290,
 315, 322, 324, 339, 340
 Kybelis (Kibelis) Kazimieras, kun.
 (1868-1899) 325
 Klaipėda 66, 276, 289, 320
 Klaubergas, prof. 132
 Kleinas A., architektas 12
 Klykūnų k. 3
 Kłopotowski Bolesiw Hieronim,
 Mogiliavo arkivysk. metropolitas
 (1848-1903) 9, 11
 Klovas, kun. 123
 Kluczyński Wincenty, Mogiliavo
 arkivysk. metrop. (1847-1917) 338
 Kneipp Sebastian (1821-1897) 248
 «Knights of Columbus» viešbutis
 New Yorke 59
 Kocenas Aleksandras, kun. 89
 Kokans Modvik, kun. 235
 Köln (Y. Vokietija) 334
 Kolpino katalikai 34, 338
 Komaras Zigmas, kun. 341
 Komi ASSR 316
 Kommodovas, advokatas 27, 30
 Komsomol, komunistų jaunimo or-
 ganizacija 208
 Koncentracijos stovyklos 41, 215
 Končius Juozas, mons. (1891-1975)
 59, 221
 Kotryna II Didžioji (1729-1796)
 17, 18
 Kotrynietės seserys 89
 Koženevskij 26
 Krakių dekanatas, Kėdainių aps. 75
 Krasikovas 28
 Krasin Leonid Borisevič, Sov. Rusi-
 jos diplomatas (1870-1920) 27
 Krāslava 11, 12, 199
 Kraslovkas 233
 Krasnojarskas, mst. vid. Sibire 315,
 317, 322, 324
 Krasnojarsko lietuviai 296
 Krasnojarsko sritis 136, 341
 Kraujalienė-Matulionytė Joana
 3
 Kraujalis Otonas 3
 Kraujalytė Lelija 3
 Kremlius 46
 Kretinga 18
 Kretingos parapija 137

- Kretos sala 83
- Kripaitis Antanas, kan. (1888-1961) 225
- Kristaus karstas 148, 236
- Kristaus karsto bazilika Jeruzalėje 70-72
- Kristus Jėzus 14, 70, 71, 85-87, 93, 96-98, 103, 107, 112, 114, 117, 120, 144, 145, 155, 174, 176, 197, 198, 202, 209, 218, 219, 221, 224, 233, 235, 237-239, 241, 243, 246, 250, 252, 253, 263, 266, 279, 281, 286, 288, 290, 293, 297, 299, 302-307, 309, 316, 318, 322, 325, 329-333; žr. Švenč. Jėzaus Širdis
- Krivaitis Česlovas, kan. 142, 155, 156, 223, 340
- Krivonys, Trakų aps. 229, 341
- Krylenko Nikolai Vasiljevič (1885-1938) 27, 28, 30
- Krylov Ivan Andrejevič (1768-1844) 292
- Kryžiaus Keliai 153, 324, 332
- Kroatija 174
- Krokuva (Kraków) 342
- Kruonis, mstl. Kauno aps. 341
- Krupavičius Mykolas, kun. (1885-1970) 218, 321
- Krupskaja Nadežda Konstantinovna (1869-1939), Lenino žmona 62
- Kubilius Jonas, S. J. (g. 1906) 169
- Kučinskienė Elena 216
- Kudoriškio sodyba 3-7, 196, 337, 343
- Kukta Juozapas, vysk. (1873-1942) IX, 81-83, 164, 180, 200, 209, 338
- Kuktiškės, mstl. Utenos aps. 341
- Kuliava Mykolas, kun. 128
- Kultūrietės (Moterų kultūros draugija) 89
- Kultūros Darželis Clevelande 65
- « Kunigų komuna » (Solovkų salose) 42, 338
- Kunigų seminarija Petrapilyje 25; žr. Petrapilio kunigų seminarija
- Kunigų Vienybė žr. Amerikos Lietuvių Kunigų Vienybė
- Kuodis, prel. 292, 319
- Kupiškio mst. 135
- Kupstaitis Juozas, M.I.C. 89
- Kupstas, kan. 156
- Kuraitis Pranas, prel. prof. dr. (1883-1964) 224
- Kurkliai, mstl. Ukmergės aps. 164, 260
- Kurklių par. 3
- Kuršėnų bažnyčia 237
- Kuzma Vladas, prof. dr. (1892-1942) 82
- Kuzmickis Jonas, kun. 89
- Kuznecovas 227
- Labanoras, Švenčionių raj. 226
- Labukas-Matulaitis Juozapas, vysk. dr. žr. Matulaitis-Labukas Juozapas vysk.
- Ladyga Jonas, kun. 53
- Ladogos ežeras 42
- Laikas* 176
- Lajauskas Matas, kun. (1872-1941) 81
- La Salette kolegijos novicijatas 64
- Lasys Jonas 5
- Laskauskas Petras, kan. 142, 161
- Laterano universitetas (Komoje) 173
- Latgalija 11, 12, 14, 197, 273
- Latvija VII, 17, 18, 27, 38, 49-51, 55, 58, 74, 147, 154, 155, 187, 193-196, 198, 199, 201-204, 213, 223, 227, 233, 272, 273, 286, 309, 310, 343-346
- Latviškiu vkm. 6, 337
- Laukaitis Juozas, prel. (1873-1952) 129
- Lauri Lorenzo, nuncijus 28
- Leipcigas (Leipzig) 131
- Lekeckaitė Ona 291
- Leliūnų parapija 6, 337
- Leninas (Uljanov) Vladimir Iljič (1870-1924) 23, 29, 39, 62, 105, 171, 338
- Leningradas 45, 77, 134, 164, 189,

- 191, 204-228, 233, 235, 236, 239,
242, 257, 259, 320, 338; žr.
Petrapilis
- Leningrado darbininkai 61
- Leningrado sritis 37
- Leningrado tardomųjų kalėjimas
189, 191, 193, 242, 243, 338
- Lenkai 119, 216, 224, 271
- Lenkija 23, 26, 27, 30, 33, 34, 37,
38, 70, 74, 101, 121, 138, 206,
207, 307, 324
- Lenkų kolonijos Amerikoje 30
- Lentvario parapija 320
- Leopoldova 25
- Levitanas adv. 149
- Liège, mst. Belgijoje 212
- Liepoja 195, 196
- Liesevičius Kazimieras, knn. 341
- Lietuva VII, IX, 4, 9, 12, 18, 22,
26, 34, 38, 40, 46-60, 64-66,
69-74, 76-78, 80, 81, 84, 85, 90,
91, 94-96, 100-102, 104, 105, 108,
110, 115, 116, 119-124, 128-131,
135-139, 141, 143-145, 154, 158,
160, 167-172, 174-183, 185, 190,
192-196, 198-205, 207-214, 217,
218, 220-222, 224, 225, 227-229,
233, 234, 241-243, 248, 250, 253,
254, 261, 265, 267, 269, 272,
273, 280, 284, 285, 287, 302,
308-312, 314, 315, 317-320, 322-
324, 326, 330, 338, 339, 341-346
- Lietuviškos mokyklos 22
- Lietuviškumas parapijose 67, 68
- Lietuvių seimas Rusijoje 22
- Lietuvių vienuolynas Jeruzalėje 71
- Lietuvos atstovybė Maskvoje 27, 48
- Lietuvos atstovybė prie Vatikano 54
- Lietuvos kalėjimai 202
- Lietuvos Katalikų Bažnyčia 105,
107
- Lietuvos komunistų partija 52
- Lietuvos okupantai 124
- Lietuvos partizanai 115
- Lietuvos spauda 173, 178
- Linartas Donatas, kan. 341
- Lingys Pr., kun. 78
- Linkuva, mstl. Šiaulių aps. 341
- Lituanus* 172
- Litvinov Maksim Maksimovič (tik-
roji pavardė Meier Henoch Wal-
lah Finkelštein, 1876-1951) 27
- Liūma Antanas, kun. S. J. IV, VI
- Liutkus Petras, kun. 340
- Liūvenas (Louvain) 15, 21, 212
- Liūveno universitetas 325
- Lygnugaris Petras, S. J. 341
- Lodejnoje Pole, mstl. ir stotis (250
km. į šiaurę nuo Leningrado)
191, 192, 338
- Londonas 168
- Losinskis Zigmas, kun. prof. dr 9
- Louvain žr. Liūvenas
- Lozoraitis Stasys, ministras,
(g. 1898) 46, 47
- Lubano ežero žvejai (Latvijoje) 16
- Łubianka (kalėjimas Maskvoje) 30,
49, 192, 206, 338
- Ludza, mst. Latvijoje 19, 195
- Luga, mst. Sov. Rusijoje 236, 240
- Luginskas Juozas, inž. 12
- Lukiškio kalėjimas Vilniuje 78
- Luokė, mstl. Telšių aps. 324
- Lvovas (Lviv, Lwów) 281, 310
- McCullach 32
- Mackevičius 33
- Mackevičius Antanas, kun. 4
- Maculevičius Antanas, kun. 89
- Mačernis Vytautas, poetas (1920-
1944) 333
- Mačiulaitis Jonas, plk. (g. 1899)
123
- Mačiulis Petras, dr. (1895-1978) 46
- Maglione Luigi, kard. 77, 82, 181
- Maironis-Mačiulis Jonas (1862-
1932) 218
- Maklakovo (Krasnojarsko srityje)
341
- Malec Dionyzas, kun. 78
- Maleckis Antanas, vysk. 25, 30,
31, 34, 37, 38, 74, 198, 204, 207,
224, 338, 342, 343, 345
- Malenkov Georgij M. 319, 321

- Malta (Latvijoje) 223
- Mankeliūnas Vytautas Matas, kun.
prot. dr. (g. 1912) 89, 95
- Mansko rajonas 136
- Marianopolio kolegija (Thompson,
Conn., JAV) 59, 68
- Marija žr. Švč. Mergelė Marija
- Marijampolė 56, 225, 320
- Marijonai 55, 56, 59, 79, 88, 89,
182, 326
- Marijonų gimnazija Marijampolėje
225
- Markevičiūtė Emilija žr. Matulio-
nienė Emilija
- Martavičius 99
- Martinėnas, Kun. 74
- Maskva 23, 24, 26-28, 31-33, 43,
45, 47-49, 51, 52, 79, 98, 110,
116, 128, 130, 131, 134, 135, 139,
147, 176, 192, 197, 198, 204,
206, 207, 227, 229, 247, 253,
254, 257, 259-262, 264, 266, 276-
278, 284-286, 294, 300, 310, 319,
320, 322, 323, 325, 338, 339,
343, 349
- Maskvos derybos su Lietuva IX, 46
- Maskvos kalėjimas 23, 33, 49, 53
- Maskvos sritis 37
- Matrega (vietovė Chersonese 37,
207
- Matulaitis Jurgis, arkivysk. (1871-
1927) 136
- Matulaitis-Labukas Juozapas,
vysk. dr. (1894-1979) X, 82, 83,
89, 101 114 116 120, 127, 128,
142, 151, 152, 155, 157, 162, 224,
231, 281, 290, 315, 338, 339, 340
- Matulionienė Antanina 7, 227
- Matulionienė-MarkevIčiūtė Emi-
lija 7, 128, 228, 245, 251, 255, 258,
284, 286, 291, 300-302, 309, 310,
312, 313
- Matulionienė-Telksnytė Ieva 3,
337
- Matulionienė Mikalina 17, 130,
133, 136, 147, 245-249, 251-263,
265-273, 275-279, 282, 292, 293,
296, 297, 304, 311, 319
- Matulionienė-Juočepytė Ona 5-
7, 337
- Matulionienė-Savickaitė Ona 6,
7, 337
- Matulionienė-Stripeikytė Uršulė
3
- Matulionienė-Vijeikytė 3
- Matulionis Adomas 3
- Matulionis Alfonsas 3
- Matulionis Antanas 6, 7, 17, 227,
245-247, 249, 283, 291, 295
- Matulionis Jeronimas 6, 7, 17,
128, 129, 138, 228, 245, 248,
252, 293
- Matulionis Jonas 3
- Matulionis Jonas (1871-1920, arki-
vysk. T. Matulionio brolis) 5, 267,
272, 337
- Matulionis Juozas (1875-1955) 5-7,
128-130, 135, 138, 227, 228, 245,
246, 248, 251, 253-255, 257, 258,
260-263, 265-268, 270, 272, 273,
275, 276, 280, 284, 286, 288,
290, 295, 296, 313, 319, 337
- Matulionis Jurgis, arkivysk. T.
Matulionio tėvas IX, 3-7, 16,
272, 337, 338
- Matulionis Jurgis, arkivysk. T.
Matulionio brolis 6, 7, 16, 227,
267, 280
- Matulionis Kazimieras (1886?-
1887?) 6, 7
- Matulionis Marcijonas 3
- Matulionis Matas 3
- Matulionis Mindaugas-Baltazaras-
Teofilius 7, 227, 249
- Matulionis Pranas 6
- Matulionis Vytautas (1914-1925)
6, 227, 245, 248, 280
- Matulionis Vladas 3
- Matulionis Teofilius, arkivysk.
(1873-1962) VII-IX, XI, 3-9, 11,
13-22, 25, 26, 29-31, 33, 34,
37-43, 47-83, 87-90, 92, 93, 94,

- 96, 97, 99-102, 109, 110, 114-118, 120-125, 127-129, 131-139, 141-143, 146, 147, 149-151, 153-161, 163, 167-183, 185, 186, 188, 190, 192-213, 216-223, 225-229, 231, 233, 234, 236-238, 240-247, 249, 251-253, 255-263, 265-277, 279, 281-283, 285, 287-290, 293, 294, 296, 298-314, 316, 318, 321, 322, 325, 326, 327, 329-335, 337-346.
- Matulionytė Anastazija 3
- Matulionytė Antanina 3
- Matulionytė Barbora 3
- Matulionytė-Baruolienė Elžbietą 6, 245-247, 250
- Matulionytė-Šeduikienė Grasilda (1879-1970) 6, 337
- Matulionytė-Krajalienė Joana 3
- Matulionytė-Bendoraitienė Marytė 7, 17, 128, 245, 249
- Matulionytė Ona 3
- Matulionytė Stefanija 3
- Mazurkevičius V., kun. 81
- Mažeika Antanas, kun. 341
- Maželis Petras, vysk. (1894-1966) 323-325, 339
- Mažonas Vladas, M. I. C. (1881-1945) 129
- Meidus Juozas, kan. (g. 1907) 89, 97, 142, 152, 153, 155, 340
- Mejerio vitražų fabrikas Münchene 236
- Memorandumas Vyskupo Teofiliaus Matulionio Lietuvos TSR komisarių Tarybai 102
- Mercier Désiré Joseph, kard. (1859-1926) 27
- Merkinė, mstl. Alytaus aps. 81, 89, 95, 147
- Merkinės dekanatas 89
- Merkio palivarkas 337
- Merkio ūkis 6
- Merkio viensėdis 227
- Meškinaitė (iš Birštono) 148
- M. G. B. (Valstybės Saugumo Ministerija) 171, 319
- Mickevičius-Kapsukas Vincas (1880-1935) 52
- Mieleška Vincentas, kun. (1893-1963) 49, 76, 193, 199
- Mikaila Aleksandras, kun. (1889-1957) 89
- Mikalojus II (Mikolai Alekandrovič), rusų caras (1868-1918) 171, 197
- Miknevičius Kazimieras, kan. 142
- Mikšys D., kun. 59, 69, 72
- Mikučionis Jonas, kun. 341
- Milukas Antanas, kun. (1871-1943) 59
- Milžinas (slapyvardis) žr. Švogžlys-Milžinas N., kun.
- Mincevičius Vincas mons. (g. 1915) 220
- Mindszenty Jozef, Vengrų kard. 171
- Minskas, 45, 78, 79, 182, 207, 334, 235, 237
- Minsko generalkomisaras 79
- Minsko sritis 44
- Minsko vyskupija 78, 233
- Mintaučkis Jonas, kan. 142
- Mintis 179
- Mironas Vladas, kun. (1880-1952 Sibire) 34, 89, 129, 131, 132, 167, 317, 340
- Misevičius A., kan. 152, 155-157, 160, 161
- Misijos 227
- Misiūnaitė Angelė, sesuo benediktinė 17, 148, 155, 156, 160, 291
- Miškinis, kun. 18
- Mogiliavas, mst. Sov. Gudijoje 77, 79, 181, 206, 234, 243, 244
- Mogiliavo arkivyskupija 79, 202, 233, 243
- Mogiliavo gub. 53
- Mogiliavo kapitula 197
- Mogiliavo sritis 37, 43

- Mogiliavo vyskupija 78, 207, 244, 320
 Moksleivių katekizacija 100
 Molėtai (Malėtai) 81, 87, 89, 316
 Molėtų dekanatas 89
 Molotovas (Skriabin) Viačeslav Michailovič 23
 Montigirdienė-Leibienė (Juočė-
 pttė) Marijona 227
 Mordovijoje Zubovo-Polianskij in-
 validų namai IX, 6, 7, 133, 135-
 138, 141, 147, 151, 168, 220,
 260, 266, 276, 280, 284, 285, 291,
 293, 297, 300, 302, 303, 308,
 320, 327, 339, 340, 342
 Mordovijos invalidų namai IX, 6,
 7, 133, 134, 137
 Mordovijos Vidaus Reikalų Minis-
 terija 303
 Mordovijos Vidaus Reikalų ministe-
 ris 261, 266
 Morkūnas Simonas, kun. (g. 1902)
 170
 Mscisolskas (išstrėmimo vieta) 53
 Münchenas 236
 Muravjovas Michail Nikolajevič
 (1796-1866) 4
 Musninkai, mstl. Ukmergės aps.
 89, 340
 Musteikis, kun. 45
Mūsų Laikraštis 69-72, 74, 75, 227
Mūsų Lietuva 176
 Naugardas (Novgorod) 34
Nauienos 67, 68, 178
 Naumiestis 292, 319, 341
 Nautreni-Rogovskoje 202
 Navickaitė Uršulė 129
 Navickas Jonas, M. I. C. (1895-
 1941), 59
 Nazaretas 70, 71
 Neciunskas Zigmas, kun. 137, 324,
 341
 Nedingė (Nedzingė), bžk. Alytaus
 aps. 324, 341
 Nelech, dr. 320
 Nemecevas, kun. 237
 Nemunas 257
 Nemunėlio Radviliškis 147, 163
 Nemunėlis 175
 Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė 105
 Neris 257
 Neveu Pio Eugenio, vysk. 207
 Nevos Vartai (Petrapilyje) IX, 18,
 19, 20, 21, 25, 39, 202, 235,
 273, 338
 « Nevskij » rajonas 26
 New Yorkas (JAV) 59, 115, 177
 Niedziałkowski Karol Antoni,
 arkivysk. (1846-1911) 9, 337
 Nievskaja Zastava (Petrapilio prie-
 miestis) 204, 206, 223
 Nikolajevskij voksal (geležinkelio
 stotis Maskvoje) 27
 Nikosija, Kipro salos sostinė 171
 NKVD (Narodnyj komisariat vnu-
 trennich del — vidaus reikalų
 liaudies komisariatas) IX, 15,
 116, 127, 171 ; žr. GPU
 Notre-Dame de France (prancūzų
 parapija Petrapilyje) 37
 Novelskis B., kun. 142
 Novickis Aleksandras, prel. 49,
 50, 193, 196, 199
 Oakville, Ont. (Kanada) 233, 275
 Obelių stotis 194
 Obšteinas, Daugpilio gimnazijos
 direktorius 55
 O'Connell William, kard. 62
 Oktiabersko geležinkelio stotis Le-
 ningrade 189, 191
 Olandija 131
 Olševski H., kun. 78
 Omaha, Nebr., JAV 69
 Omskas, mst. Sibire 53, 54, 284, 286
 Oriolas (Orias), mst. vid. Rusijoje 5
 Orša. mst. Gudijoje 128, 135, 228,
 339
 Oršos ligoninė 128
 Ortodoksų Bažnyčia 23
 Ortodoksų vienuolynas 41
 Ostlando reicbskomisaras Rygoje 79
 Owantha žr. Alunta (Alanta)

- Pabaltijo srities prokuroras 310
 Pabiržė, mstl. 147
 Pacelli Eugenio, nuncijus; žr.
 Pijus XII, popiežius
 Padołskis Vincas, vysk. 158
 Paduva, (Padova) 54
 Pakalnis Juozas 7
 Paleckis Justas 111
 Palestina 70, 73
 Palomenė, bžk. Kaišiadorių vis. 81,
 88, 89, 99, 106, 340
 Palomenės bažnyčia 99
 Paltarokas Kazimieras, vysk.
 (1875-1958) 99, 100, 110, 114-116,
 139, 142, 146, 181, 220, 225,
 292, 317, 319, 320, 323-325, 339
 Palūšė, bžk. Švenčionių aps. 228
 Panevėžio Balsas 219
 Panevėžio katedra 325, 339
 Panevėžio senamiestis 4
 Panevėžio vyskupija 78, 159, 320,
 323
 Panevėžys 56, 99, 110, 114, 123,
 136, 181, 226, 324, 339
 Paparčiai, bžk. Trakų aps. 340
 Papilė, mstl. Šiaulių aps. 117
 Papini Giovanni (1881-1956) 114
 Paryžius 330
 Pasaulinis karas, I 23, 46, 217
 Pasaulinis karas, II 16, 72, 75, 118,
 120, 172, 217
 Paškevičius Vytautas, kun. (g.
 1882-1941) 21, 49, 53, 233
 Paštuva (netoli Kauno) 139
 Pašušvys, bžk. Kėdainių aps. 54
 Pašvitinys, mstl. Šiaulių aps. 142
 Paukeris (Karłowicz) August 188,
 189
 Paulavičius Jonas, kun. 53, 81
 Pauliukaitė Magdalena, Jėzaus
 Širdies vienuolė 273
 Pavasarininkai 50
 Peate Manfred V. 332, 334
 Pennsylvania (JAV) 59
 Pererhofo pabėgėliai 242
 Peškov Aleksėj Maksimovič žr.
 Gorkij Maksim
 Petersburg žr. Petrapilis
 Petkevičius Marijonas, kun. 99,
 341
 Petraitis Alfonsas, kun. 95, 158
 Petrapilio Dvasinė Akademija 269
 Petrapilio kalėjimas 22, 23, 40, 42
 Petrapilio katalikų parapija 181
 Petrapilio kunigų byla Maskvoje
 (1923) 24
 Petrapilio kunigų seminarija IX,
 8, 9, 154, 196, 337
 Petrapilio teismo rūmai 17
 Petrapilis IX, 5-7, 12, 18-22, 24-27,
 32-34, 37, 38, 47-49, 53, 57, 79,
 88, 115, 116, 121, 135, 157, 164,
 181, 186, 196, 197, 202, 204-206,
 216, 217, 223, 224, 227, 229,
 269, 272, 273, 309, 310, 320,
 338, 343, 345 ; žr. Leningradas
 Petras I, Didysis, Rusijos caras
 (1672-1725) 23
 Petrauskas Jeronimas, O. F. M.
 63, 72
 Philadelphia (JAV) 64
 Pietų Amerika 169
 Pijus X, (Giuseppe Melchior Sarto), popiežius (1835-1914) 14
 Pijus XI (Acille Ratti), popiežius
 (1857-1939) 30, 32, 33, 37, 54,
 55, 73, 83, 93, 94, 108, 169, 173,
 181, 200, 208, 333, 338, 342
 Pijus XII (Eugenio Giuseppe Giovanni Pacelli), popiežius (1876-
 1958) 37, 54
 Pijus, vyskupas, O. P. 37
 Pilėnai 175
 Pilka Jonas, kun. X, 3, 128, 133,
 135, 139, 142, 227, 231, 245-
 253, 256, 257, 259, 260, 261,
 263, 264, 270, 275, 277-283, 285-
 291, 293, 295-309, 311-313, 316
 Pilka Mykolas 3, 128
 Pilka Teofilus 39, 292, 296, 297,
 299-302, 304, 305, 307, 309, 310,
 313
 Pipinas (Beržgalyje) 223

- Pirmosios (I) Rotos bažnyčia Petrapilyje 8, 25, 235
- Pittsburgas, Pa. (JAV) 117, 228
- Pivariūnas Kazimieras, kun. 128, 341
- Pivašiūnai, bžk. Alytaus aps. 326, 340
- Pizzardo Giuseppe, kard. 47
- Plungė 280, 319
- Poborcevičius A., kun. 5, 337
- Pocius Antanas S., prof. dr. (1884-1953) 65
- Polianskis dr. vyriausias religinių kultų komisaras Maskvoje, 110
- Polockas 77, 234
- Popperis Borisas Vladimirovičius 280
- Potma 133, 135, 139, 168, 228, 266, 269, 270, 276, 283, 293, 297, 301-303, 315, 317, 320, 327, 339
- Potmos Invalidų Namai 228, 329
- Pranciškonai 72
- Prancūzija 130, 320
- Prelės bžk. 18
- Priekalas* 52
- Prienai 150
- Prienų liaudies teismas 150
- Prienų milicijos viršininkas 149
- Peofittlich Eduardas, S. J., arkivysk. 233, 243
- Pronckietis Augustinas, kun. (1886-1974) 25, 30, 31, 33, 38, 49, 53, 75, 152, 153, 155, 160, 193, 223, 224, 226, 338
- Prunskis Juozas, kun. (g. 1907) 69, 74
- Przyrembelis, prel. 9, 34
- Pskovas, mst. Rusijoje 34, 38, 53, 233
- Ptašickis Stanislovas 9
- Puišys 239, 241, 243
- Pukėnas Kazimieras, kun. (g. 1905) 128
- Pukys Povilas, prel. (1882-1964) 134, 135, 263, 265, 287, 298, 315, 319, 320
- Purviniškių k. 6, 7
- Purviniškių vnk. (netoli Daugpilio) 337
- Pusnė, bžk. Ukmergės aps. 81
- Pusvaškytė Kotryna 121-124, 155
- Pusvaškytė Ona 341
- Pušinis Bronius (Leonavičius Leonas, 1888-1967) 139, 141, 149, 220, 291, 292, 296, 311, 319, 320
- Puškinas Aleksandr Sergejevič (1799-1837) 58
- Putilovo fabriko darbininkai 29
- Puzinaitė (Puzimytė Marytė 137, 138, 291
- Puzonas Liudas, kun. 88, 226, 316, 324, 340
- Pužickis Juozas, kun. 89
- Quinlivan Thomas F., kun. 172
- Rabinavičius Henrikas (1892-1962) 46, 177
- Račiūnas Pranas, kun. 225
- Radekas, komunistas, išmainytas į arkivysk. Ropą 23
- Radvilas Kristupas Perkūnas 5
- Radvilienė, kunigaikštienė Bika-voje 12, 13
- Rakickas Juozas, M. I. C. 89, 340
- Ramanauskaitė EI. 291
- Ramanauskas Pranciškus, vysk. (1893-1959) 111, 114, 115, 135, 154, 167, 286, 292, 308, 316, 317, 319
- Rancans Jezups, Latvių vyskupas (1886-1969) 48, 49, 50, 193, 198, 199, 201, 203, 204
- Raseiniai 75, 121, 142, 339
- Raseinių dekanatas 75
- Rasų kapinės (Vilniuje) 6
- Rašytojų Sąjunga (Rusijoje) 46
- Raškevičiūtė 3
- Rauda Petras, kan. (1894-1974) 100, 154, 160, 163, 222
- Raudonasis Lenkijos Kryžius 33
- Raudonoji Armija 80, 105, 106, 108

- Razminas Klemensas, mons. (1912-1980) 175
- Reinys Mečislovas, vysk. (1884-1953) 99, 100, 102, 110, 114, 128, 129, 131, 132, 182, 317
- Reppel 26, 25
- Revoliucinis komitetas (1917) 21
- Rėzeknes (Rėzytės) aps. Latvijoje 11, 13, 17, 196, 338
- Rėzytės (Rezekne) dekanatas 11
- Riauka Sikstas 137-139, 304, 339, 341
- Riaukienė-Aleknavičiūtė Vladislavą 137
- Riazanė, mst. Rusijoje 133
- Riazanės geležinkelio stotis 276
- Rikava (Laviroje) 12
- Rimavičius Adomas, kan. 337
- Rinkevičius-Berželis 123
- Riutin, Vlodarsko rajono tarybos atstovas 25
- Rybaltovski Kaz., kun. 78
- Ryga 49, 79, 168, 182, 193, 199, 201, 204, 233-235, 272, 273, 308, 317, 324, 340
- Rygos dvasiškų a 136
- Rygos lietuvių gimnazija 168
- Rygos vyskupas 203
- Ryliškiai, bžk. Alytaus aps. 146, 340, 341
- Ryliškių bažnyčia 320
- Rytų apeigos 298
- Rytų Bažnyčia 182
- Rytų Rymo katalikai (unitai) 312
- Roma 27, 30, 46, 54, 55, 73, 74, 79, 104, 121, 124, 168, 169, 173, 177, 200, 201, 203, 208, 213, 220-222, 225, 233, 242, 243, 312
- Ropp Edvard von, arkivysk. (1851-1939) 19, 22, 23, 26, 29, 197, 206, 338
- Rosenberg Alfred (1893-1946) 79
- Rožinis 39, 49, 88, 97
- Rubikių ežeras 3
- Rudzevičius 33
- Rudžionis Steponas, kun. 89, 341
- Rugienis Justas, religinių kultų įgaliotinis 146, 147, 152, 162,
- Ruokis J., kun. 123
- Rusai 80
- Rusija VII, IX, 5, 18, 21-24, 32, 33, 37, 41, 46, 48, 54, 57-61, 64-67, 70, 75, 77-80, 83, 88, 89, 98, 115, 117, 119, 160, 169, 171, 172, 177, 181, 182, 190, 193-195, 198-203, 207, 208, 217-219, 225, 228, 233, 235, 239, 242-244, 267, 269, 284, 317, 330, 338, 343-346
- Rusijos-Japonijos karas 59
- Rusijos kalėjimas 284
- Rusijos koncentracijos stovyklos 62
- « Rusijos misijų » programa 81
- Rusijos tautos 181
- Rusijos tremtinių daina 50
- Rusų revoliucija IX, 197, 202
- Rutenis Bronislavas, kun. 88, 89, 257
- Rutkauskas P. kun. 24, 25, 342
- Rutkovskis 31
- Sabaliauskas Kazimieras 8
- Sabaliauskas Napoleonas, kun. 89
- Sadauskas A., 88
- Saldutiškis, mstl. Utenos aps. 89, 341
- Saldutiškio dekanatas 89
- Saleziečiai 55
- Samaros sritis 37
- Samorė Antonio, kard. (g. 1905) 158
- Sandanavičius V. M., kun. 76
- Saranskas, Mordovijos sostinė 137, 138, 266, 270, 284, 285, 293, 294, 300, 302, 303, 305, 307, 313
- Saransko Vidaus Ministerija 308
- Sasnauskas Česlovas, muzikas (1867-1916) 88
- Satanovo (Kamiūro-Podolski) ištrėmimo vieta 53
- « Saulės » mokytojų kursai 7
- Savickaitė-Matulionienė Ona 6, 7, 337
- Sąžinės laisvė 106

- Scheinfeld, mstl. Bavarijoje 185
 Sebežas, mst. Pskovo srityje 38, 233
 Semeliškės, mstl. Trakų aps. 89, 142
 Senkus Jonas, M. I. C. (1869-1946) 216
 Serafinas Boleslovas, kun. 89
 Seredžiaus bažnyčia 75
 Shaper E., rašytojas 334
 Sheen Pulton John, vysk. (g. 1895) 333
 Sibiras 22, 38, 47, 53, 54, 58, 59, 71, 79, 115, 137, 168, 169, 172, 179, 192, 201, 207, 212, 213, 221, 317, 339-341
 Sibiro kalėjimai 205
 Sibiro kaliniai 57
 Sibiro koncentracijos stovykla 208
 Sibiro lageriai 53
 Sibiro stovykla 214
 Simbirsko sritis 37
 Simnas, mstl. Alytaus aps. 78
 Sioux City, Iowa (JAV) 170
 Siwickis Kazimieras, kun. 186, 187
 Sydnejus, mst. Australijoje 170
 Symonas Pranciškus, vysk. 12
 Skautai 50
 Skiemonių par. Utenos aps. 3, 4
 Skiemonys, mstl. 89
 Skudutiškis 4, 340, 341
 Skvireckas Juozapas, arkivysk. (1873-1959) 75, 82, 83, 182, 200, 284, 321, 324
 Slatkevičius (Sladkevičius) Vincas, vysk. (g. 1920) 142, 146, 147, 149, 152, 159, 162, 163, 173, 224, 225, 325, 339, 344, 346
 Slipij Josif, kard. (g. 1892) 160
 Sloskans Boleslavs, Latvių vysk. (1893-1981) 15, 16, 20, 21, 22, 34, 37, 41, 43, 44, 45, 53, 54, 55, 177, 187, 197, 204, 205, 207, 212, 234, 235, 238 P^r
 Smilgevičius F. kun. 11
 Sniečkus Antanas 47, 52
 Sokolniku kalėjimas 204, 207
 Sokolnikų pataisos namai 31
 Solovkų salos, koncentracijos stovykla prie Baltosios jūros 40-42, 44, 49, 53, 60, 62, 64, 134, 154, 178, 185, 189, 191-194, 198, 204, 207, 209, 214, 221, 227, 228, 287, 338, 343, 345
 Sopočko, kun. dr. 120, 121
 Sovietinė okupacija (antroji 1944. VII) 97
 Sovietų generalinis prokuroras 254
 Sovietų kalėjimų viršininkas 131
 Sovietų komisarų Tarybos įgaliojimo įstaigos 103
 Sovietų ministerių taryba 150
 Sovietų Rusijos koncentracijos stovyklos 221; žr. Solovkų salos
 Sovietų Sąjunga 30, 37, 46, 47, 53, 56, 105, 106, 115, 130, 131, 138, 149, 150, 158, 167, 168, 190, 191, 194, 205, 213, 225, 233, 272, 301, 310
 Sovietų Sąjungos atstovas Romoje 27
 Sovietų Sąjungos kalėjimai 338
 Sovietų slaptoji tarnyba 171
 Sovietų švietimo komisaras 180
 Sovietų vidaus reikalų ministeris 255
 Sovietų vyriausybė (1922) 23
 Spalio perversmas (1917.X.27/XI.7) 22
 Spaudos Sąjungos Namai Maskvoje 27
 Sperski, kun. 78
 Spiečiūnų k. 3
 Spiečiūnų kolūkis 136, 272, 337
 Spitrenai, bžk. Utenos aps. 34
 Springovičs Antonijs, Rygos arkiv. (1876-1958) 194, 199
 Stakauskas Juozas, kun. dr. (1900-1972) VII, 18, 56, 88, 89, 156, 220, 284, 286, 316, 341
 Stakliškės, mstl. Alytaus aps. 89
 Stalinas Džugašvili Josif Visarionovič, 1879-1953) 80, 101, 116, 138, 171, 200

- Stančiauskas Zigmąs, kan. 341
 Stankevičius Juozas, kan. dr.
 (1903-1974) 115, 139, 141-143,
 149, 150, 152, 155, 158, 163,
 223, 224, 311, 320, 325, 339
 Starta J. (choro vedėjas) 88
 Stasėnaitė Sofija 34
 Stasiūnas Juozas, kun. 340
 Staševičius Adolfas, kun. 341
 Staškus Jonas, kun. 220
 Staugaitis Justinas, vyskupas
 (1866-1943) 56
 Steiblys (agronomas) 54
 Stepinac Aloys, jugoslavų kard.
 (1898-1960) 171, 174
 Steponavičius Jonas, kun. dr.
 (1880-1947) 89
 Steponavičius Julijonas, vysk. (g.
 1911) 146, 156, 162, 163, 323-
 325, 339
 Steziblys (agronomas) 49
 Stirniai, bžk. Utenos aps. 81, 227
 Stolyfino vagonas (prekinis vago-
 nas su narais iš lentų) 49
 Strazdaitė-Juočepienė Ona, 5, 6,
 337
 Strazdas Jurgis 233, 275
 Strėvininkų invalidų namai 89
 Strėvininkų invalidų namų koply-
 čia"116
 Stripeikis Domininkas 5
 Stripeikytė - Matulionienė Uršulė,
 3
 Strods Peteris (1892-1960), vysk.
 Rygoje 154, 340
 Stružanų bažnyčia 11, 337
 Stružanų parapija 11
 Stundis Romualdas, kan. 142
 Subačiūtė Pranė 88
 Sukilimas 1863 4
 Sutkus, banko direktorius 294
 Sužiedėlis Bernardas prel. (1888-
 1967) 88, 89, 92, 139, 141, 142,
 152, 168, 177, 246, 279, 289,
 290, 292, 294, 299, 300, 304,
 305, 323, 329, 339, 341
 Sužiedėlis Simas, prof. dr. (g.
 1903) 168
 Sužiedėlytė Salomėja 251
 Svėdasai 4, 225
 Svir, upė 191
 Svirskio lageris 53, 89
 « Szpana » kriminaliniai nusikaltėliai
 188
 « Sztrafnaja » stovykla 191
 Šalčius J., kun. 99
 Šalkauskis Stasys, prof. dr. (1886-
 1941) 218
 Šaltinis 51, 56, 57, 58, 77, 297
 Šapoka Leonas (1909-1980), kun.
 324
 Šatas Alfonsas, kun. 341
 Šauklys V., M. I. C. 129
 Šauliai 50
 Šaulys Kazimieras (1872-1964),
 prel. 83
 Šeduikienė-Matulionytė Grasilda
 (1878-1970) 6, 337
 Šeduva X, 150, 151, 152, 153, 154,
 155, 156, 157, 159, 161, 162,
 169, 195, 201, 203, 223, 224,
 226, 228, 339, 340, 344
 Šeptyckyj Andrij (1865-1944), me-
 tropolitas 29
 Šernas Jokūbas 26, 30, 32, 338
 Šeškevičius Antanas, S. J. 341
 Šiaulių bažnyčia 237
 Šiaulių parapija 80
 Šilalė 54
 Šiluva 138, 153, 272, 308, 311
 Šiluvos atlydai 136
 Šimkevičius 223
 Šimkus Augustinas, kun. dr. 121,
 123
 Šimoniūkštytė Teofilė 229
 Širvintai 89
 Širvintų dekanatas 89
 Šiužda P., kun. 139, 325
 Šlamos Stanislovas, kun. 89
 Šnipas R. Z. (slapyvardis) 60
 «Špalerna», (gatvė, kur buvo ka-
 lėjimas Leningrade) 243

- Špalernos «akmeniniai maišai» 191
 Špalernos kalėjimas Leningrade 189, 193, 338
 Šukelis, kun. 42
 Šumauskas Motiejus 110
 Švėgžda Stanislovas (1870-1940), knn. 88, 89
 Šveicarija 29, 205
 Švejys Jonas, kun. 89
 Švč. Dievo Motina Marija žr.
 Švč. Margelė Marija
 Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia Bikavoje 11, 19
 Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia Petrapilyje 25, 26, 31, 33, 61, 186, 204, 205, 338, 343, 345
 Švč. Jėzaus Širdies seserų kongregacija Kaune 75
 Švč. Jėzaus Širdies šventė 90
 Švč. Margelė Marija 25, 60, 71, 85, 87, 93, 95-97, 118, 119, 122-124, 135, 138, 139, 144, 169, 209, 219, 222, 224, 238-241, 243, 250, 252-254, 262, 263, 265, 266, 278, 288, 290, 293, 295, 302-304, 306, 308, 312, 316, 318, 322, 332
 Švč. Marijos Aplankymo Vienuolynas 117
 Švč. Marijos Dangun Ėmimo dogma 324
 Švč. Marijos Širdies koplyčia Petrapilyje 34, 38
 Švč. Sakramento amžinoji adoracija 72, 211
 Švč. Sakramento adoracija Kaune 200, 225, 338
 Švč. Trejybė 217
 Švenčionys 325
 Šv. Alfonsas 188
 Šv. Antanas 54, 164
 Šv. Antano bažnyčia Kaune 324
 Šv. Augustinas 49
 Šv. Augustino parapija Bostone 61
 Šv. Baltramiejaus naktis (1572) 30
 Šv. Bazilijus 94
 Šv. Benediktas 76
 Šv. Bernardas 86, 254
 Šv. Bonifaco bažnyčia 25
 Šv. Domininko bažnyčia Australijoje 89
 Šv. Jonas Bosko (Bosco Giovanni, 1815-1888) 7, 34
 Šv. Jonas de Brébeuf, S. J. (1599-1649) 330
 Šv. Jonas Evang. 86
 Šv. Jono atlaidai 3
 Šv. Juozapas, 87, 96, 97, 240
 Šv. Jurgio parapija Philadelphijoje (JAV) 64
 Šv. Kazimieras 87, 97, 176, 240
 Šv. Kazimiero bažnyčia Petrapilyje 25
 Šv. Kazimiero karstas 136
 Šv. Kazimiero kongregacija 237
 Šv. Kazimiero parapija Philadelphijoje 64
 Šv. Kotrynos katalikų bažnyčia Petrapilyje 18, 19, 22, 25, 28, 39, 53, 197, 204, 235, 338
 Šv. Kotrynos parapija 34
 Šv. Kotrynos vardo gimnazija 22
 Šv. Kristoforas 148
 Šv. Kryžiaus karmelitų bažnyčia Kaune 199
 Šv. Linas 332
 Šv. Lukas Evang. 84, 86
 Šv. Margarita Alacoque 93
 Šv. Mikalojaus bažnyčia Kaune 76, 77, 122, 211
 Šv. Mišios 17, 28, 29, 42, 61, 63, 70, 79, 92, 96, 104, 122, 137, 144, 148, 150, 153, 161, 163, 169, 170, 172, 180, 186, 187, 195, 212, 217, 224, 226, 228, 238-241, 256, 264, 279, 281, 287, 288, 291, 293, 296-298, 300, 306, 340
 Šv. Ona 148
 Šv. Petras, apašt. 235, 332
 Šv. Petro bažnyčia Bostone 61
 Šv. Petro bažnyčia Daugpilyje 50
 Šv. Povilas, apašt. 84, 85, 94, 144, 145, 235, 275
 Šv. Pranciškaus bažnyčia Petrapilyje 25

- Šv. Pranciškaus Ordinas 14
 Šv. Raštas 117
 Šv. Sostas (Apaštalų Sostas) 28,
 32, 44, 46-48, 54, 77-79, 102,
 104, 158, 195, 246, 324
 Šv. Stanislavo bažnyčia 8, 24, 235
 Šv. Tėvas (Popiežius) 37, 44, 45,
 48, 73, 77, 79, 82, 83, 149, 157,
 182, 193, 198, 233, 317, 323,
 324, 338, 340
 Šv. Timotiejus 85
 Šv. Tomas Akvinietis 9, 114, 188
 Šv. Tomas Kanterburietis, 334
 Šventoji Žemė 70-73, 75, 200, 214,
 228, 338
 Švyturys 47
 Švogžlys -Milžinas Nikodemas,
 kun. 62-64, 88, 316, 325
- Taberija, kun. 233
 Talinas (Estijoje) 242
 Tamašauskas Antanas 304, 305
 Tambovas, mst. Rusijoje 22
 Tarptautinis Raudonasis Kryžius 49
 Tarvydas M., kun. 163
 Tauragnai 4
 Teilhard de Chardin Pierre, S. J.
 (1881-1955) 331
 Telksnys Steponas, kun. 324
 Telksnytė-Matulionienė Ieva 3,
 337
 Telšiai 56, 114, 291, 292, 308, 319,
 323, 324
 Telšių valdytojas 323
 Telšių vyskupas 180
Tėviškės Aidai (Australijoje) 170,
 176, 177, 178
Tėviškės Žiburiai 168, 173, 175
 Thompson, Conn. (JAV) 68
Tiesa 246, 247, 249, 291, 295
Tiesos Kelias 68, 342
 Tysowski Kazimierz 191
 Tobolsko kalėjimas 29
 Trakai 5, 88
 Trakinių k. 3, 301
 Trakų aps. 87
 Trikių k. 117
- Trys Kryžiai Vilniuje 317, 320
 Trockis, kun. 27, 187
 Trojgo, kun. 26, 31
 Tūbelis Juozas (1882-1939) 224
 Tutinas J., kun. 81
 Tvanovas, kun. 26
- Uchta 312
 Ufa 53
 Ukmergė 4, 99, 100, 148, 339
 Ukraina 42, 160, 234
 Umbrasas Antanas 5
 Uralas 22
 Uralo Krasno-Nyevskij lageris 53
 Urbelis Vitas-Modestas, kun.
 (1878-1973) 15, 27, 223
 Urbonas VIII, popiežius 241
 Urbonas Ignas, kun. dr. 88, 95,
 158, 175, 209, 210
 Urbonavičius K. prel. 68
 Urbonavičius Mykolas, M. I. C. 72
 Urbonavičius-Urbonas Ignas, kun.
 dr. žr. Urbonas Ignas, kun. dr.
 Urbš(a)s Antanas, vysk. 195, 196,
 201
 Ūsas (Ousas), kun. 95
 Ūsoris St., kun. prof. dr. 76, 78,
 83
 Ustlago GPU lageriai 53
 Utena 4, 89
 Užbalienė Barbora 337
 Užbalis 3
 Užvalda (Jzvalts) 199
- Vabolius, kun. 156
 Vadžgirys, bžk. 121, 122, 123
 Vaicekauskas Leonas (1892-1963),
 kun. 59
 Vaičiulaitis Antanas, rašytojas 214
 Vaičiulis Vincentas, prel. 89, 152,
 340
 Vailokaitis Juozas, kun. 250
 Vaina A, kun. 209
 Vainauskas D., kun. 5
 Vaišnora Jonas, kun. 142
 Vakarų Europa 93, 95, 325

- Valančius Motiejus, vysk. (1801-1875) 18, 94, 144
 Valatka Petras, kun. 340
 Valstybės Saugumo Liaudies komissariatats 110
 Vansevičius H. 179, 180
 Varaklianų parapija (Latvijoje) IX, 11, 196, 337, 343, 345
 Varėna 89, 110, 226
 Varnas Alfonsas, kan. (1884-1952) 87-89, 141, 257, 317, 339
 Varšuva (Warszawa) 28, 34, 342
 Vasario 16 aktas 74
 Vasilevskis A., kun. 25, 31
 Vasy Konstantinas, kun. 69
 Vašingtonas, mst. JAV 220
 Vatikanas 28, 54, 55, 82, 83, 104, 146, 158, 159, 167, 168, 171, 181, 220, 340
 Veblaitis Petras, kun. 341
 Vėlaikių k. 223
 Velička A., 88
 Velička Kazimieras, kun. (1859-1937) 51, 53
 Veliuonos dekanatas 75
 Vengrija 171
 Verbų Sekmadienis 30
 Viena, mst. Austrijoje 169
Vienybė 177
 Vievis 89, 139, 141, 325
 Vijeikytė-Matulionienė 3
 Vileišis Jonas (1872-1942) 55
 Vilkaviškio vyskupija 78, 99, 114, 141, 304, 305, 320, 323
 Vilniaus arkivyskupija 146, 320
 Vilniaus Filharmonija 281
 Vilniaus kalėjimas 341
 Vilniaus kapitula 323
 Vilniaus katedra 30, 136, 320
 Vilniaus katedros bokštas 317, 320
 Vilniaus kunigų seminarija 7, 8
 Vilniaus metropolitas 235
 Vilniaus vyskupija 7, 78, 89
 Vilnijai remti komitetas 79
 Vilnius 3, 6, 22, 30, 73, 74, 78, 81, 89, 91, 99-101, 114, 128, 202, 316, 317, 322, 339
 Vilūnai 341
 Vincevičiai 237
 Vincevičius, kun. 237
 Virchov 53
 Virintos upelis 5
 Virmauskis Pr., kun. 61, 62
 Vitebskas 77, 234, 235
 Vyborgo kapinių bažnyčia 25, 223, 235
 Vyborgo parapija 25
 Vyborgo bažnyčia 19
 Vymepsinskij Pranciškus, kun. 235
 Vyrų Apaštalavimo centras 213
 Vyskupų konferencija Ukmergėje 99
 Vytenietis V. 178
 Vyzulis Adomas, kun. 199
 Vladimiro kalėjimas IX, 129-131, 133, 134, 141, 154, 167, 275, 276, 339, 340
 Vladimiro ligoninė 280
 Vladimiro provincija 24
 Vladimirovas, mst. 245-249, 251-253, 255-260, 262, 266, 275, 286, 287, 292, 317
 Voina, kun. 236, 240
 Vokiečiai 78, 81, 82, 100, 119, 181, 338, 339
 Vokiečių okupacija 95, 195
 Vokietija 56, 77, 89, 92, 124, 185, 196, 200, 202, 209, 213, 233, 280
 Volodarsko rajonas 25
 Vorkuta 317, 340, 324
 Voronežas 7, 23
 Vorosilov Klimentij 266, 272, 285, 270, 310, 315
 Vorovskij, Sov. Sąjungos atstovas Komoje 27
 Voveris Juozas, kun. 341
 Vunderlikas, kun. 128
 Walsh, kun. 28, 33
 Waterburio lietuvių parapija (JAV) 64
 Weller George 171, 178
 White Mountains (kalnai Amerikoje) 64
 Wiesbaden 56

- Worcester, Ma., (JAV) 60
 Worcesterio lietuviai 59
 Württemberg 202

 XX Amžius 71, 72, 74

 Zaštautaitė O. 342
 Zaštautas R. 120
 Zavka 9
 Zažeckas Česlovas, kun. 341
 Zecchini Antonino 198, 199
 Zielinskis, kun. 28
 Zinovjevas 27
 Zitiečių viešbutis Kaune 51, 194
 Zybalai (vietovė) 341
 Zolotoj Gorke bažnyčia 235
 Zubovo-Polianskij Invalidų Namai
 327 ; žr. Mordovijoje Invalidų
 Namai
 Zubovo vaistinė 294

 Žagarė 163
 Žaliakalnis (Kaune) 123
 Žasliai 89, 114, 127, 141, 286, 321,
 325, 339, 341
 Žaslių choras 88
 Žaslių dekanatas 89
 Žaslių parapija 88, 147
 Žeimiai 75

 Želnia 341
 Želvys Juozas, kun. 308, 324
 Žemaičių Kalvarija 324
Žemaičių Prietelius 342
 Žemaitija 99, 100, 238
 Žemaitkiemio parapija 155
 Ženeva (Genève) 24
 Žerčianinov 77
 Žibiečiai, k. Aluntos par. 3, 7,
 337
 Žiedavainių k. 7
 Žiemos Rūmai Petrapilyje 21
 Žiežmariai 92, 141, 152, 253, 255,
 260, 281, 292, 305, 316, 323,
 324, 340
 Žiežmarių bažnyčia 90, 339
 Žiežmarių choras 88
 Žiežmarių dekanatas 89
 Žiežmarių parapija 88
 Žiliniai 341
 Žirgulis K. 57
 Žitkevičius J., kan. 148
 Žygimantas Kęstutaitis 5
 Žolinė 155
Žvaigždė 227, 342
Žvaigždutė 227
 Žvinys (Žvinius) Jonas kun. 316,
 320, 341

DR. KAZYS PIKUS
ARCHYVAS

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS LEIDINIAI

Suvažiavimo Darbai, I	tomas, 542, psl., Roma ² 1973	20dol.
Suvažiavimo Darbai, II	tomas, 486 psl., Roma ² 1973	18dol.
Suvažiavimo Darbai, III	tomas, 526 psl., Roma ² 1972	20dol.
Suvažiavimo Darbai, IV	tomas, XV-321 psl., Roma 1961	12dol.
Suvažiavimo Darbai, V	tomas, XVI-647 psl., Roma 1964	24dol.
Suvažiavimo Darbai, VI	tomas, XVI-510 psl., Roma 1969	18dol.
Suvažiavimo Darbai, VII	tomas, XV-427 psl., Roma 1972	16dol.
Suvažiavimo Darbai, VIII	tomas, XVI-595 psl., Roma 1974	22dol.
Suvažiavimo Darbai, IX	tomas, spausdinama.	
Suvažiavimo Darbai, X	tomas, ruošiami spaudai.	
Metraštis, I	tomas, XVI-374 psl. Roma 1965	14 dol.
Metraštis, II	tomas, VIII-370 psl., Roma 1966	14dol.
Metraštis, III	tomas, VIII-410 psl., Roma 1967	16dol.
Metraštis, IV	tomas, VIII-624 psl., Roma 1968	24dol.
Metraštis, V	tomas, VIII-623 psl., Roma 1970	24dol.
Metraštis, VI	tomas, spausdinama.	
A. Dambrauskas-Jakštas, Užgesę Žiburiai,	XVI-502 psl., Roma ² 1975.	20dol.
A. Kučas, Kun. Antanas Staniukynas,	XVI-280 psl., Roma 1965.	10dol.
J. Eretas, Kazys Pakštas, Tautinio Šauklio Odisėja,	XVI-384 psl., Roma 1970	20dol.
A. Baltinis, Vysk. V. Borisevičiaus gyvenimas ir darbai,	XII-178 psl., Roma 1975.	10dol.
J. Eretas, Valančiaus šviesa už marių. Pranciškaus Juro ir jo bendrininkų gyvenimas bei veikla,	XIV-354 psl., Roma 1980.	24dol.
Pr. Gaida, Nemarus mirtingasis. Arkiv. T. Matulionis,	XII-369 psl., Roma 1981.	
J. Gasiūnas, Vysk. K. Paltaroko gyvenimas, baigiama ruošti spaudai.		
A. Kučas, Didysis Lietuvybės Mecenatas, Prel. J. Karalius, baigiama ruošti spaudai.		
Ign. Skrupskelis, Lietuviai XVIII amžiaus Vokiečių literatūroje,	XIX-172 psl., Roma 1967.	10dol.
J. Grinius, Veidai ir problemos lietuvių literatūroje, I t.,	XII-406 psl., Roma 1973.	18dol.

- J. Grinius, Veidai ir problemos lietuvių literatūroje, II t., XII-500 psl., Roma 1977. 20 dol.
- J. Grinius, Grožis ir menas. Estetikos pagrindai, spaudinama.
- VI. Kulbokas, Lietuvių literatūrinė kritika tremtyje, baigiama spausdinti.
- J. Vaišnora, Marijos Garbinimas Lietuvoje, 445 psl., Roma 1958. 10dol.
- P. Rabikauskas, The Foundation of the University of Vilnius (1579). Royal and Papai Grants, 75 psl., Roma 1979. 4 dol.
- Fontes Historiae Lituaniae, vol. I: Relationes status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae, LV-542 psl., Roma 1971. 28dol.
- Fontes Historiae Lituaniae, vol. II: Relationes status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae, XXVI-776 psl., Roma 1978. 38dol.
- Panevėžio vyskupijos istorija. Ruošiama spaudai.
- K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, I t., XXII-614 psl., Roma 1975. Išparduota.
- K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, II t., XI-463 psl., Roma 1978 22dol.
- K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, III t., spaudinama.
- Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, I t. : Lietuvos istorija (Iki Vytauto Didžiojo mirties), X-411 psl., Roma 1978, 20dol.
- Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, II t., paruošta spaudai.
- Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, III t., ruošiama spaudai.
- A. Salys, Rinktiniai Raštai, I t., XXIV-570 psl., Roma 1979. 30do .
- A. Salys, Rinktiniai Raštai, II t. paruošta spaudai.
- A. Salys, Raštai III t., ruošiama spaudai.
- A. Maceina, Filosofijos kilmė ir prasmė, XII-329 psl. Roma 1978. 16dol.
- J. Eretas, Išeivijos klausimais, 55 psl., Roma 1974. 3 dol.

Užsakymus siųsti šituo adresu :

L.K.M. Akademijos Reikalų Vėdėjui
Piazza della Pilotta 4

00187 R O M A I T A L I A